T.C.
GENELKURMAY BAŞKANLIĞI
ANKARA



İSTİKLÂL HARBİ'NDE 2 NCİ KOLORDU (1918-1921)

(E) Albay Mümtaz ULUSOY

Yayına Hazırlayanlar

Dr. Öğ. Alb. Ahmet TETİK
Uzm. Şeyda BÜYÜKCAN

Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları

ANKARA
GENELKURMAY BASIMEVİ
2006

Kapak resmi: ATASE Arşivi, İstiklâl Harbi Fotoğraf Koleksiyonu.

ISBN: 978-975-409-434-3

YAYIN KURULU BAŞKANI

Korg. Eyüp KAPTAN

YAYIN KURULU

Kur. Alb. Ramazan KONUK

Arş.Uzm. Mehmet KORKMAZ

Arş.Uzm. Melike Ceyhan

Arş.Uzm. Çiğdem AKSU

SAYFA DÜZENİ

Red. Uzm. Yasemin TAŞCI

KAPAK TASARIMI

Ceyhan KURHAN

SUNUŞ

Mondros Mütarekesi'nden sonra, Güney Anadolu'daki işgal ve sonrasında yaşananlar, Millî Mücadele döneminin önemli bir bölümünü teşkil etmiştir. Fransızların bölgedeki işgalleri süresince Ermenilerin gerçekleştirdiği katliamlar, her yönden araştırılması gereken bir konudur.

Gaziantep ve Maraş'taki Fransız işgali ve buna karşı yürütülen Milli Mücadelenin tanıklarından (E) Tümgeneral Mümtaz Ulusoy, 2 nci Kolordunun , bu bölgelerdeki faaliyetlerini "İstiklâl Harbi'nde 2 nci Kolordu (1918-1921)" adlı eserinde ayrıntılarıyla anlatmıştır.

2 nci Kolordunun Batı Cephesi'ndeki muharebeleri de ayrıca bu eserde yer almaktadır. Genelkurmay ATASE Başkanlığı, Millî Mücadele döneminin önemli bir kesitini ele alan bu başvuru eseri yeniden yayınlarken askerî tarih araştırmalarında bir boşluğu da doldurmuş olmaktadır.

Eyüp KAPTAN
Korgeneral
ATASE Başkanı

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ
İÇİNDEKİLER III
TÜMGENERAL MÜMTAZ ULUSOY'UN HAYATI VE ESERLERİ .. IX
ÖN SÖZ XI

BİRİNCİ BÖLÜM

MONDROS MÜTAREKESİ'NDEN ADANA CEPHESİ KOMUTANLIĞININ KURULUŞUNA KADAR OLAN OLAYLARIN ÖZETİ

Maraş'ın Zaptı 11
Urfa'nın Geri Alınması ve Fransızların Fırat'ın Doğusunu Terk Ederek Batısına Çekildikleri Zamana Kadar Geçen Olaylar 13
Fırat'ın Batısında Gelişen Harekât 16
Pozantı'daki Fransızların Kuşatması 16
Fransızların Tüm Cephede Harbe Ara Verilmesi İçin Yaptıkları Başvurular 17
General Düfyö'nün Adana'da Yayımladığı Bildiri 19
General Guro'ya Yazılan Protesto Sureti 19
Mütarekenin Sona Ermesi 20
Düşman Kuvvetleri Hakkında Alınan 16 Haziran 1920 Tarihli Bilgi .. 20

İKİNCİ BÖLÜM

ADANA CEPHESİ KOMUTANLIĞININ KURULUŞ TARİHİNDEN CEPHE KOMUTANLIĞININ KOLORDU ADINI ALDIĞI TARİHE KADAR GELİŞEN OLAYLAR

Çukurova Bölgesi 26
12 Temmuz 1920: Cephe Komutanı Maraş'ta 26
26 Temmuz 1920: Cephe Komutanı Antep'te 26
41 nci Tümenin Yeniden Kurulması 27
Temmuz Ayı Boyunca Çeşitli Bölgelerde Cereyan Eden Olaylar 27
Ağustos Ayı Boyunca Çeşitli Bölgelerde Cereyan Eden Olaylar 30
Eylül Ayı Boyunca Çeşitli Bölgelerde Cereyan Eden Olaylar 34
Ekim Ayı Boyunca Çeşitli Bölgelerde Cereyan Eden Olaylar 37
Tarsus Bölgesindeki Düşmanın Yenihan İstikametindeki Taarruzu ... 40
Haçin Kuşatması 41

Geçen Aylarda Yapılan Harekât Hakkındaki Haberler 43

Antep'e Karşı Yapılacak Hareket 45

5 nci Tümenin Hareketi 47

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

2 NCİ KOLORDUNUN KURULUŞUNDAN AFYON BÖLGESİNE HAREKETİNE KADAR CEREYAN EDEN HAREKÂT VE BUNUNLA İLGİLİ YAZIŞMALAR

1920 Yılı Kasım Ayı Boyunca Çeşitli Bölgelerde Cereyan Eden Olaylar 51

Düşmanın Taarruzu ve 5 nci Tümenin Fırat'ın Doğusuna Çekilmesi 54

Düşman Harekâtı Hakkında Kasım ve Aralık Aylarındaki Yazışmalar 57

Kolordunun Antep'i Boşaltma Teklifi ve Genelkurmayın Bu Konu Hakkındaki Görüşü 58

Elcezire Cephesi 5 nci Tümenin Fırat'ın Batısında İstihdam Şekline İlişkin Değerlendirme 60

19 Aralık 1920 Tarihinde Yapılacak Taarruz 66

27 Aralık 1920 Tarihinde Yapılacak Taarruz 67

1921 Yılı Ocak Ayına Ait Harekât ve Haberleşme 69

İkizkuyu Muharebesi ve Yapılan Hazırlıklar 69

İkizkuyu Muharebesi'nde Düşmanın Kayıpları ve Alınan Eşya ve Erzak 77

1-28 Şubat 1921 Tarihlerine Ait Harekât ve Haberleşme 85

25 nci Alay Subaylarının Antep'e Karşı Yapılacak Son Harekette Kendilerine de Görev Verilmesi Hakkındaki Başvuruları 87

Antep'in Düşmesi Üzerine Kolordunun Görüş ve Teklifi 92

Antep'in Düşmesi Üzerine Genelkurmay Başkanlığının Görüşü 94

Genelkurmay Başkanlığının Düşmanın Urfa İstikametinde Yapacağı Bir Harekete Karşı Değerlendirmesi 95

Mart Ayında Çeşitli Bölgelerde Yapılan Harekât ve Muharebat 97

Nisan Ayındaki Harekât ve Haberleşmeler 103

Mayıs Ayındaki Harekât ve Haberleşmeler 105

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK DELEGE HEYETİNİN LONDRA GÖRÜŞMELERİ SONUCU TESPİT EDİLEN MADDELER (GÜNEYDE FRANSIZLAR TARAFINDAN KUŞATMAYA SON VERİLMESİ İÇİN YAPILAN BAŞVURU, SİYASAL VE ASKERÎ DURUM)

Türk Ordusunun Genel Durumu 118

Yunan Ordusunun Genel Durumu 119

Genelkurmay Başkanlığı Tarafından Yeni Bir Düşman Taarruzuna Karşı Yapılan Hazırlıklar 119

Yunan Ordusunun Hazırlıkları 119

Türk Ordusunun Hazırlıkları 120

2 nci Kolordu Birliklerinin Afyon'a Hareketleri 121

2 nci Kolordu Birliklerinin Afyon'a Ulaşmalarına Kadar Bu Bölgedeki Hareketler 124

12 nci Grubun Afyon Cephesindeki Durumu 126

Batı Cephesindeki Düşman Hareketleri 127

11-23 Temmuz 1921 Tarihli Hareketleri 127

Ordunun Sakarya Gerisine Hareketi 134

9 ncu Tümenin Afyon Bölgesine Gelişi 135

28 Temmuz 1921 Tarihli Hareket 139

2 nci Kolordu Karargâhı ile 5 nci Tümenin Batı Cephesi Emrine Hareketi 143

2 nci Kolordu Birliklerinin Afyon Bölgesine Gelişi ve 2 nci Grubun Kurulması 146

2 nci Grubun İstihdam Şekli Hakkındaki Düşünceler 148

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal Paşa'ya Başkomutanlık Verilmesi Hakkındaki Kanun (5 Ağustos 1921) 152

2 nci Kolordu Komutanının Afyon Bölgesine Gelişine Kadar Afyon'daki Birliklerin Hareketi 154

5 nci Tümen Kademelerinin Kelebek'e Gelişi ve Afyon Bölgesine Hareketleri 164

BEŞİNCİ BÖLÜM

2 NCİ GRUBUN SAKARYA BÖLGESİNE HAREKETİ HAKKINDAKİ HAZIRLIKLAR

2 nci Grubun Sakarya Bölgesine Hareketi ve Grup Komutanlığının Afyon Bölgesinde Kalması Hakkındaki Teklifi 179

2 nci Grup Komutanının Kuzeye Sakarya Bölgesine Yapılacak Yürüyüş İçin Verdiği Gizli Talimat 183

5 nci ve 9 ncu Tümenlerin Hazırlıkları 187

2 nci Grubun Yürüyüşe Başlaması ve 13 Ağustos 1921 Tarihinde Yapılan Hareketler 190

14 Ağustos 1921 Tarihinde Yapılan Hareketler ve 5 nci Grubun 2 nci Grup Emrine Verilmesi 195

15-17 Ağustos 1921 Tarihlerinde Yapılan Hareketler 202

17 Ağustos 1921 Tarihinde Yapılan Hareketler ve Mürettep Tümenin ve 6 ncı Tümenin Yapacağı Taarruzlar 215

18 Ağustos 1921 Tarihinde Yapılan Hareketler 224

19 Ağustos 1921 Tarihinde Yapılan Hareketler 228

20 Ağustos 1921 Tarihinde Yapılan Hareketler 235

Mangal Dağı'nın Asıl Muharebe Hattına Alınması Hakkındaki Görüşler 238

Mürettep Tümenin Aziziye Baskını 240

21 Ağustos 1921 Tarihinde Yapılan Hareketler 241

2 nci Grubun Ordu Sol Kanadına Kaydırılması ve Grubun Takviyesi 250

22 Ağustos 1921 Tarihinde Yapılan Hareketler 251

5 nci Tümen Komutanının Mangal Dağı'nın Savunma ve Tahkimi Hakkındaki Düşünceleri 258

DİZİN 263

KAYNAKLAR 287

EKLER 289



Mümtaz ULUSOY
Tümgeneral (1328-B.36)
(1892-1972)

Mümtaz ULUSOY[1]

Tümgeneral (1328-B.36)

(1892-1972)

1892'de İstanbul'da doğdu. 1910'da girdiği Harp Okulundan teğmen rütbesiyle 1912 yılında mezun oldu. 7 nci Kolordu 19 ncu Tümen 56 ncı Alay 2 nci Tabur 3 ncü Bölükte görevlendirildi. Balkan Savaşı'nda Kamanova ve Kırçova muharebelerine katıldı. 1913 yılında sırasıyla, Harp Okulu Depo Alayı, Beyoğlu Muhafız Taburu 4 ncü Bölük Komutanlığı ve Yıldız'da bulunan 1 nci Nişancı Alayında görev yaptı. Çanakkale Savaşlarına katılarak Arıburnu, Kirte ve Kerevizdere muharebelerinde çarpışırken yaralanarak 25 Ocak 1914'te İstanbul'a gelmiştir.

Birinci Dünya Savaşı'nda Irak cephesinde çeşitli muharebelere katıldı. 1915-1918 yılları arasında Uzunköprü'de 1 nci Alay 4 ncü Tabur 2 nci Bölük Komutanlığı ile 2 nci Tümen 1 nci Alay Komutan Yardımcılığı yaptı. 1919'da Siirt'te konuşlu 2 nci Tümen 1 nci Şube'de görev yaptı. Aynı yıl 1919 Harp Akademisinde eğitime başladı. Daha sonra İstiklâl Savaşı'na katılmak üzere buradan ayrılarak Ankara'ya geldi. 1921'de Genelkurmay Başkanlığı Harekât Şubesinde görevlendirildi. 1922'de Batı Cephesi'ne geçti ve Bolvadin'de 2 nci Ordu Karargâhı Harekât Şubesine tayin edildi. Aynı yıl içinde İshaklı'daki 2 nci Kolordu 1 nci Şube'de bir buçuk aylık kurstan sonra kurmay sınıfına geçmiştir.

1922'de kurmay binbaşı oldu ve Genelkurmay Başkanlığı 1 nci Şubede kısım amirliği yaptı. 1923'te İzmir Askerî Hat Komiserliğine tayin edildi. Burada kısa bir süre görev yaptıktan sonra öğrenimini tamamlamak üzere Harp Akademisine girdi. 1925'te Harp Akademisinden mezun oldu ve Millî Savunma Bakanlığı Ordu Dairesi 1 nci Şubeye atandı. İki yıl burada görev yaptıktan sonra 1927'de 17 nci Tümen 37 nci Alay 2 nci Tabur Komutanı oldu. 1928-1929 yılları arasında 37 nci Tümen Kurmay Başkanlığına getirildi. Yine aynı yıl, Afyon'da 1 nci Kolordu 1 nci Şube Müdürlüğü yaptı.

30 Ağustos 1929'da yarbay rütbesini alarak İzmir Müstahkem Mevki 203 ncü Piyade Alay Komutan Yardımcılığına atandı. Bu görevini 12 Ağustos 1933 yılına kadar sürdürdükten sonra Genelkurmay Harp Tarihi Encümeni 3 ncü Şube Müdürlüğüne getirildi. 1934-1935 yılları arasında Jandarma Genel Komutanlığı Kurmay Başkanlığı yaptı. 6 Haziran 1935 tarihinde Erzincan'da 3 ncü Tümen 11 nci Alay Komutanlığına getirildi. 10 Haziran 1937'ye kadar bu görevini yürüttükten sonra Genelkurmay 2 ci Şubeye atandı. Bir yıl sonra, Ağustos 1938'de Bursa'da bulunan 11 nci Piyade Tugay Komutanlığına tayin edildi. Aynı yıl kendisine Yugoslavya Hükûmeti tarafından bir hatıra olarak nişan ve berat verilmiştir.

[1] Kara Kuvvetleri Komutanlığı, Emeklilik Arşiv Şubesi, Tümgeneral Mümtaz Ulusoy Şahsi Dosyası.

30 Ağustos 1939'da tuğgeneral oldu. 1940 yılına kadar 11 nci Piyade Tugay Komutanlığı yaptıktan sonra, 9 Mart 1940'ta Trakya'da 32 nci Müstakil Tugay Komutanlığına atandı. Dört ay sonra yine Bursa'da bulunan 32 nci Tümenin Komutan Vekilliği ve Komutanlığını yaptı. 30 Ağustos 1941'de tümgeneral oldu. 23 Mart 1943'te 1 nci Tümen Komutanlığına tayin edildi. 25 Haziran 1945 tarihinde İstanbul Askerlik Bölge Komutanlığı görevine getirildi. Dört yıl sonra, 1949-1950 yılları arasında Genelkurmay Harp Tarihi ve Coğrafya Encümeni Başkanlığı yaptı ve bu görevin ardından Genelkurmay Merkez Dairesi Başkanlığına getirildi.

1952 yılında atandığı Gümrük Muhafaza Genel Komutanlığından kendi isteği ile 14 Temmuz 1952'de emekli oldu. 19 Haziran 1972 tarihinde vefat etmiştir. Kendisinin "İstiklâl Savaşı'nda 2 nci Kolordunun Harekâtı " adlı bir eseri bulunmaktadır.

Tümgeneral Mümtaz Ulusoy, 1949-1950 yılları arasında Genelkurmay Harp Tarihi ve Coğrafya Encümeni Başkanlığı yapmıştır.

ÖNSÖZ

İstiklâl Savaşı'nın en heyecanlı günlerinde Batı Cephesi'nde 2 nci Kolordu Komutanlığında[1] görev yapmıştım.

Adana cephesinde bulunmuş arkadaşlardan; bu Kolordunun büyük yokluklar içinde ve çok zor şartlar altında, düşman kuvvetleri karşısında, teşkilâtını tamamladığını öğrenmiştim.

Şimdiye kadar bu konuda bir şey yazılmamış olması; 2 nci Kolordunun harekâtını incelememe ve tespitlerimi değerlendirmeme vesile oldu. Bütün harekâtı, beş bölüm hâlinde yazdım.

Kolordunun ne şekilde kurulduğunu, çok zor şartlar altında yaptığı harekâtı, okuyuculara anlatabildiysem ne mutlu bana!

Mümtaz ULUSOY
E. Albay

[1] Genelkurmay ATASE Arşivinde bulunan 2 nci Kolordu Tarihçesi Balkan Harbi, 1 nci Dünya Harbi-Çanakkale, 1 nci Dünya Harbi-Kafkasya ve İstiklâl Harbi dönemlerindeki 2 nci Kolorduya ait harp ceridelerinden çıkarılan özetlerden oluşmaktadır. Ayrıca 1911-1912 yıllarında ilk komutanı olan Şevket Turgut Paşa'dan başlamak üzere tüm komutanlarının bulunduğu bir liste de mevcuttur. İstiklâl Harbi'nde 1918 yılında Albay Şevket Galatalı, 1920-1922 yıllarında Albay Selahaddin Adil ve 1922-1935 yılları arasında da Ali Hikmet Paşa 2 nci Kolordu Komutanlığı görevini yapmışlardır. Genelkurmay ATASE Arşivi; 2 nci Kolordunun Tarihçesi (1912-1923), Kutu: 2, Dosya: 19.

BİRİNCİ BÖLÜM

MONDROS MÜTAREKESİ'NDEN ADANA CEPHESİ KOMUTANLIĞININ KURULUŞUNA KADAR OLAN OLAYLARIN ÖZETİ*

* Bk. Kroki 1, 2.

Kolordunun teşkilâtına geçmeden önce vatanın güney sınırlarında meydana gelen olaylardan önemli gördüklerimi, tarih sırasıyla kısaca bahsetmeyi, Kolordunun ne şartlar altında oluşturulduğunu anlatmak için faydalı buluyorum.

Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru, Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu Müttefik Devletler Grubu; harbin olumsuz sonuçlarıyla karşılaşarak harbe son vermek ve barış maddeleri hakkında birer birer görüşmelere başlamak zorunda kalmıştı. Bu bağlamda Osmanlı Devleti de 31 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesini imzalayarak uzun seneler devam eden savaşa son vermişti. Mütarekenin imzalanmasından sonra kısa süre içinde Mütarekenin bütün maddelerinin en acı şekliyle uygulanması neticesinde; Karadeniz'e geçmek için Boğazlar açılmış; Çanakkale ve Karadeniz Boğazı istihkâmları İtilaf devletleri kuvvetlerine teslim edilmiş; Osmanlı sularındaki torpiller kaldırılmış; savaş gemileri ve esirleri kendilerine teslim edilmiş; demiryollarımız ve haberleşme araçlarımız düşman tarafından işgal edilmiş;eski müttefiklerimizden olan şahıslar ülkeden çıkarılmış ve bu hükûmetlerle ilişkilerimiz kesilmiş; Hicaz, Asir ve Yemen'de bulunan ve uzun zamandan beri anavatanla irtibatsız kaldıkları hâlde pek çok yokluklara rağmen, millî şânımızı muhafaza etmiş olan kuvvetlerimiz en yakın İtilaf devletleri komutanına, Trablusgarp ve Bingazi'de savaşan subaylarımız da İtalyan komutanlarına teslim edilmiş; ordularımız Çukurova, Musul, Adana, Maraş, Urfa çevresini ve Kafkasya'yı tahliye ederek Kroki-3'te gösterilen sınırlara çekilmiş; ordu terhis edilerek mevcutları âdeta kadro seviyesine indirilmiş; terhis dolayısıyla depo edilen ve daha önce ihtiyat olarak tutulan silah ve cephaneye de el konulmuştu.

Osmanlı Devleti'ni aralarında paylaşmaya çalışan İtilaf devletleri; sözde kendi bölgelerine sahip çıkmak için harıl harıl işgale başlamışlardı. Bu arada Adana ve çevresini Fransızlar; Musul, Urfa,[2] Antep[3] ve Maraş'ı da İngilizler işgal etmişlerdi. Bu durum, vatanı çok kötü sarstı. İtilaf devletleri, anlaşmanın 7 nci maddesine dayanarak bu işgal hareketlerinde haklı olduklarını ileri sürüyorlardı: "Müttefikler, emniyetlerini tehdit edecek bir durum ortaya çıktığında herhangi bir stratejik noktayı işgal etme hakkına sahiptirler." Hâlbuki İngilizlerin Urfa, Antep, Maraş bölgelerini işgal edebilmeleri için buraların Halep'e göre daha stratejik bir konumda olduğunun ortaya konması ve Halep'te bulunan müttefiklerinin emniyetini tehdit ettiğini ileri sürdükleri durumun ortaya çıkması gerekirdi. Gerçekte ise bu noktalarda müttefiklerin emniyetlerini tehdit edecek hiçbir şey olmamıştı. Bunlar, birer bahane olup, vatanın parçalanması için atılmış adımlar olarak kabul edilmesi gerekiyordu.

---

[2] İstiklâl Harbi'nde göstermiş olduğu kahramanlıktan dolayı Urfa ili adının "Şanlıurfa" olarak değiştirilmesine ilişkin kanun teklifi, TBMM tarafından 12 Haziran 1984 tarihinde kabul edilerek kanunlaşmıştır.

[3] Ayntab olarak bilinen bu eski kent, bugünkü Gaziantep'in 12 km kuzey batısında Dülük köyü ile Karahöyük arasında yer almaktaydı. İlk Arap coğrafyacılarının eserlerinde Dülük adıyla da sık sık geçen Antep, XIII. yüzyıl yazarlarının eserlerinde Aynütab yani sağlam kale anlamında kullanılmıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından, Antep'e 6 Şubat 1921 tarihinde "Gazi" ünvanı verilmiştir.

İngilizlerin, işgallerinde bulundurdukları Urfa, Antep ve Maraş'ı tahliye edecekleri ve bu yerlerin, Fransızlar tarafından işgal edileceği hakkında birtakım söylentiler çıktığı zaman, yeniden bir haksızlığa maruz kalmamak için keyfî işgallere karşı birtakım tedbirler alma zorunluluğu hissedildi. Tehlikeyi yakından gören halk, işgal bölgeleri ve civarında kısım kısım silahlı millî müfrezeler oluşturmaya başladılar.

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin[4] tespit ettiği ilkelerin birinci maddesi de "Misak-ı Millî ile sınırları çizilen ana yurdun herhangi bir kısmının işgali hâlinde, beraberce savunmak ve karşı koymak" esasını teşkil ediyordu. Buna dayanarak İngilizler tarafından tahliye edilecek yerler, Fransızlar tarafından işgal edilmek istenirse, bu işgalin protesto edilmesi ve bu protestonun önemsenmemesi durumunda bütün vasıtalara başvurularak işgal kuvvetlerine karşı fiilen müdafaada bulunulması kararlaştırıldığından, her tarafta oluşturulan silahlı müfrezelerin takviyesine ve bölge bölge idare heyeti ve merkezlerinin kurulmasına başlanmıştı.

Adana ve civarında silahlı Ermeni çetelerinin Müslümanlara taarruza başlamaları, özellikle Süleymanlı[5] kasabasındaki Ermenilerin çetecilikle adını duyurmuş ve son zamanlarda Maraş tabur komutanıyla birçok Türk'ün kanını içmiş olan Aram Çolakyan'ın başkanlığında 14 üyeden oluşan bir Ermeni meclisi kurularak, Millî Hükûmetin işlerine müdahaleye, civardaki halkı tehdide ve baskıya başlamaları, halk arasında büyük bir heyecan ve galeyanı da uyandırmış ve bu durum, Ulukışla'ya[6] kadar yayılmıştı. Söz konusu bölgede millî teşkilât şekillenmiş olup bunlar, yurttaşlarına yardım etmek üzere hazırlıklarını tamamlayarak Adana bölgesine gitmek istiyorlardı. Bütün saldırıları silahlı olarak bertaraf etmek isteyen Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adına faaliyete geçen Temsil Heyeti; gerekli girişimlerde bulunduğundan alacağı cevaba göre Kuvayı Milliye'ye; Adana bölgesine hareketlerini erteleyerek teşkilâtın takviyesini ve özellikle seyyar müfrezeler hâlinde hazırlık yapmalarını bildirdi.

İngilizler tarafından tahliyesi söz konusu olan Urfa, Antep ve Maraş'ta asayişin herhangi bir surette bozulmaması ve sonuçta düşman askerlerinin bu hususu fırsat bilerek yeniden bir işgal girişimine sebebiyet verilmemesi için tedbirler alınmıştı. Böyle bir durumun gerçekleşmesi hâlinde direnç gösterilebilmesi için de buralarda millî teşkilâtın şekillenmesine fevkalâde önem verilmişti. Fakat aradan çok zaman geçmeden Fransız birlikleri, 30 Ekim 1919 tarihinde Antep ve Maraş'a, 1 Kasım 1919 tarihinde de Urfa'ya gelmişler ve bölgeyi işgal ettikten sonra İngilizler; bu yerlerden çekilmişlerdi. Bu devir teslim işlemleri, Fransız işgaline fiilen karşı koyma fırsatı bırakmamıştı.

İşgal kuvvetlerinin % 25'i Fransız ve Cezayirli olup geri kalanı Ermenilerden oluşmaktaydı.[7] Bu durum, İngilizlerle Fransızların, Suriye ve

[4] Sivas Kongresi kararıyla 11 Eylül 1919'da kuruldu. Böylece, çeşitli adlar altında Anadolu'da ve Rumeli'de faaliyetlerde bulunan millî örgütlerin birleşmesi sağlandı. Yücel Özkaya; "Mustafa Kemal Paşa Anadolu'da", Millî Mücadele Tarihi, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 2002, s. 157-158.

[5] Kahramanmaraş merkez ilçesine bağlı bucak merkezi. Eski adı Zeytun.

[6] Niğde merkeze bağlı ilçe.

[7] Bk. Ekler, (2 nci Kolordu Tarafından Tespit Edilen Fransız Ordusunun Kuruluşu)

Filistin üzerinde anlaştıklarını çok açık bir şekilde gösterdiğinden, Fransızların işgal sahalarını Diyarbakır'a kadar genişletmek isteyecekleri hususu dikkate alınarak, buna karşı da tedbirler alınıyordu.

Fransızlar tarafından hukuk kuralları ve mütareke şartlarına muhalif olarak işgal edilen yerlerin halkı ve bundan son derece gücenmiş olan diğer bölgelerin halkı, olağanüstü gösteriler düzenleyerek bu yerlerin vatanın ayrılmaz parçaları olduğunu dünyaya haykırmışlardı. Bu durum, aynı zamanda Kuvayı Milliyenin de bir an önce teşkilatlanıp harekete geçmesini gerektiriyordu.

Urfa'da gizli olarak millî teşkilat hareketi başlamıştı. Urfalılar, işgal güçlerinin komutanına başvurarak şehri terketmelerini, etmeyecek olurlarsa silahla karşılık vereceklerini bildirdiler. Burada millî teşkilatın şekillenmesinde ön ayak olan Jandarma Komutanı, verilen bir kararla 26 Kasım 1919'da görevinden uzaklaştırıldı.

Karar şuydu:

1. Jandarma Komutanı Ali Rıza Bey'in, kuzey birlikleri tarafından işgal edilmiş düşman arazisinde ikameti 5 yıl yasaklanmıştır.

2. Bu karara muhalif hareket, en az 1 yıl hapis ve 50 liradan 500 liraya kadar para cezası gerektirir.

3. Urfa Mutasarrıfı ve Jandarma Komutanı görevleri gereği bu kararın uygulanmasıyla yükümlüdürler.

Bölge Komutanı

Adana'da, Ermeniler; Müdafaa-i Can (Hınçak) Cemiyeti'nin[8] teşkiline başladılar. İşgal sahalarında Ermenilerin taşkınlıkları sonucunda, birtakım olaylar meydana geliyordu. Nitekim Maraş'ta Ermeni askerlerinin bir kadına tecavüz etmeleri yüzünden işgal kuvvetleriyle çarpışılması bahane edilerek, halkın elindeki bütün silahlar toplattırılmıştı.

Adana'da çiftliklerine giden Türkler, Ermeniler tarafından saldırıya uğrayarak katlediliyorlardı. Bu durum karşısında işgal kuvvetleri, halkı teskin etmek için Maraş, Antep ve Urfa civarında gerçekleşen mezalim ve taşkınlıklara sebep olan Fransız komutanlarının azledildiğini söylüyor ve mezalimi yapanların şiddetle cezalandırılmaları için soruşturma açılacağını; Fransızların bu bölgede bulunmaları işgal amaçlı olmayıp, Ermenilerin oralarda fazla sayıda bulunmaları ve Türklere karşı muhtemel saldırıların engellenmesi için olduğunu ileri sürüyorlardı.

[8] Hınçak Örgütü, 1887 yılında Cenevre'de kurulmuştur. Kurucuları Rusyalı Ermenilerden oluşmaktadır. 1890 yılında "Hınçakyan İhtilâl Partisi" adını almıştır. Komite programına göre Ermenistan'ın kuruluşu, Türkiye içindeki çalışmalara bağlanmıştır. Bu bakımdan İstanbul, komite merkezi sayılmış daha sonra Londra'ya taşınmıştır. 1890 yılında Ermeni Komiteleri Federasyonu kuruluş toplantılarına katılıp Taşnaksütyun!a girmişse de 1 yıl sonra ayrılmıştır. Komitenin sosyalist ideolojiyi komitecilik-çetecilik (terörizm) ile uygulamaya geçirmesi bunalım yaratmıştır.1894 yılında komite başkanlığını Patrik Matyos İzmirliyan üstlenmiştir. Abdülhamit yönetimine karşı Jön Türklerle işbirliği yapmışlardır. Tarık Zafer Tunaya, Türkiye'de Siyasal Partiler, C. 1, İletişim Yay., İstanbul 1998, s. 592-593.

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, antlaşmanın imzalandığı 30 Kasım 1918 tarihinde bayrağımız altında kalan sınırlar içindeki kısımların, vatana her türlü saldırı ve taarruz karşısında sonuna kadar müdafaasını taahhüt etmiş olduğundan, anavatandan zorla ayrılmak istenen ve geçici bir askerî işgal altında bu hedefe doğru her gün daha da yaklaştırılan Adana ile Urfa, Antep ve Maraş şehirlerinin maruz kaldığı sona seyirci kalmayarak, düşman işgal ve istilâlarını süratle durdurma ve büyük çoğunluğu oluşturan Müslümanların hukukunu müdafaa ile düşmanları uzaklaştırmak için işgal alanını bölgelere ayırdı. Buna göre:

Birinci bölge: Sis[9]-Osmaniye[10]-İskenderun'un[11] batısındaki işgal bölgesi olup Niğde, Kayseri şehirleriyle Konya'nın söz konusu işgal bölgesine yakın yerlerindeki millî teşkilatımızla bu civardaki 20 nci Kolorduya;

İkinci bölge: Sis-Osmaniye-İskenderun'un doğusundaki bölge olup, Sivas'taki teşkilâtımızla bu civardaki 3 ncü Kolorduya;

Üçüncü bölge: Birecik[12]-Samsat[13]-Hısnımansur'un[14] (dâhil) doğusundaki bölge olup, 13 ncü Kolordu ile o civardaki millî teşkilâtımıza bağlanmışlardır.

Bu bölgelerin emniyetli mahallerinde merkezler tesis edilerek, işgal bölgelerine gidecek olan memurların hareket üsleri, silah ve mühimmat deposu olarak hazırlanmıştı. Bütün görevler bir talimatla ilgililere bildirildi. Bununla da bu bölgeler içindeki millî teşkilât takviye edilerek canlandırılacak ve gerçekleşen saldırılar siyaseten bertaraf edilemezse düşman kuvvetleri; anavatandan kuvvet gücüyle uzaklaştırılacaktı.

Temsil Heyeti, Adana'daki millî teşkilâtı düzenlemek ve yaygınlaştırmak için Kozanoğlu Doğan Bey'i,[15] Çukurova Kuvayı Milliye

[9] Adana-Kozan ilçesinin eski adı.

[10] 1866 yılında Hacıosmanlı merkezli kurulan Osmaniye, Payas, Üzeyir, Cebel-i Bereket sancağı Halep'e bağlandı. Daha sonra Osmaniye, Cebel-i Bereket adını aldı. Buraya da Osmaniye, Payas, Islahiye, Hassa, Bahçe ve Yarpuz kazaları bağlandı. 1905-1924 yılları arasında Cebel-i Bereket sancak oldu. 1924 tarihinden sonra sancak, Osmaniye'ye taşındı. 1924'ten 1937 yılına kadar il olan Osmaniye, 1937 yılında ilçeye dönüştürüldü. 1996 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından tekrar il statüsüne getirildi.

[11] Hatay merkeze bağlı ilçe.

[12] Şanlıurfa merkeze bağlı ilçe.

[13] Adıyaman merkeze bağlı ilçe.

[14] Adıyaman merkezinin eski adı.

[15] Kemal Doğan (1316-Top.22) 1879'da Üsküp'te doğdu. 1900 yılında Topçu Okulundan mezun oldu. Balkan Harbinin cereyan ettiği sırada Doğu Ordusu Cephane Komutanlığına atandı. Birinci Dünya Harbinin başlamasıyla 3 ncü Tümen Topçu Aalayı 4 ncü Tabur Komutanlığına, Irak'ta 24 ncü Sahra Alayı 1 nci Tabuır Komutanlığına ve ardından da 51 nci Tümen Topçu Alay Komutanlığına tayin edildi. 1915 yılında Irak İslam Ordusu Topçu Komutanlığına atandı. Ardından sırasıyla 1918 yılında İslam Ordusu Topçu Müfettişliğine, 9 ncu Ordu Topçu Müfettişliğine ve 3 ncü Kolordu Topçu Müfettişliğine atandı. Mütarekeden sonra Anadoluya geçerek Milli Mücadeleye katıldı. 1920 yılında Çukurova Kuvayı Milliye Komutanlığına, 1921'de Merkez Ordusu Topçu Müfettişliğine, 1922'de de 1 nci Ordu Topçu Müfettişliğine atandı. İstiklâl Harbinde Başkomutanlık Meydan Muharebesine katıldı. 1941 yılına emekli oldu. TBMM'nin 6 ncı 7 nci ve 8 nci Dönemlerinde milletvekilli olarak görev yaptı. Cepheden Meclise, MSB Yay. Ankara 1999, s. 283.

Komutanlığına tayin ederek, yardımcılığına da Aydınoğlu Tufan Bey'i vermişti.[16] Bunlar, Develi'de Heyet-i Merkeziye teşkil ederek işe başlamak üzere Sivas'tan hareket etmişlerdi. Antep millî teşkilâtı işleriyle meşgul olmak ve halkın hamiyetinden doğmuş bazı oluşumları, düzenli bir teşkilâta bağlamak üzere de Emrullahzade Kılıç Ali Bey[17] ile Kurdoğlu Yörük Selim Bey[18] bu bölgede görevlendirilmişlerdi. Bu kişiler tarafından Kuvay-i Milliye'nin esası kuruldu. Delegeler seçilerek Fransızlara karşı yapılacak hareketler hakkında kararlar verildi. Aynı amaçla Urfa ve Silifke bölgesindeki teşkilât da ilerliyordu. Bu durum Fransızları kuşkulandırdığından, Maraş ve Antep'teki kuvvetlerin takviyesine ve aynı zamanda millî oluşumu yıkmak için tehditler ve zulümlere başlandı. Gelişen olaylar, işgal kuvvetlerinin hükûmet işlerine olan müdahalelerini önemli derecede takip eden Temsil Heyetinin yaptığı girişimler sonucu, Fransızlarca, Ermeni askerlerinin bu bölgelerden geri alınacağı, Osmanlı Hükûmeti görevlilerinin yetkilerine asla tecavüz edilmeyeceği, Müslüman halka hiçbir şekilde sarkıntılıkta bulunulmayacağı, Osmanlı kanunlarının hâkim ve geçerli olacağı, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin serbestçe oluşumuna ve teşkilatlanmasının devamına engel olunmayacağı vaad edilmiş; buna karşılık silahlı olarak saldırılarda bulunulmaması Temsil Heyeti'nden rica edilmişti. Bunun üzerine gerek Fransızlar ve gerekse Ermeniler tarafından sebebiyet verilmedikçe hiçbir tarafta silahlı taarruza meydan verilmemesi hususu Müdafaa-i Hukuk Heyeti merkezlerine resmen bildirildi.

Fransız Komutanı General Keret (Querette) karargâhını Maraş'a nakletti. 13 Ocak 1919'da şu bildiriyi yayınladı:

---

[16] 2 Aralık 1919'da Mustafa Kemal Paşa tarafından Kozan'da Binbaşı Kemal'i Kozanoğlu Doğan Bey takma adıyla Çukurova Kuvayı Milliye Komutanlığına, Yüzbaşı Osman'ı da Aydınoğlu Tufan Bey takma adıyla kendisinin yardımcılığına görevlendirir. Bu kişiler, İstiklâl Harbi'nin en önemli cephelerinden Çukurova cephesini Atatürk'ün özel emriyle kurmuş, Fransızların işgali altında bulunan bölgede önemli görevler üstlenmişlerdir.

[17] Ali Kılıç (1325-P.502) 1890 yılında İstanbul'da doğdu. İstanbul Gedikli Küçük zade Mektebinden mezun olarak 1906 yılında astsubay rütbesiyle ordu hizmetine girdi. 1909'da teğmen, 1915'te de üsteğmenliğe yükseldi. Birinci Dünya Harbi'nde 1 nci Ordu 1 nci Alayda Çanakkale Muharebelerine katıldı. 1918'de yüzbaşı olarak Kafkas İslam Ordusunda nuri Paşa'nın yaverliğini yaptı. 2 Nisan 1919'da istifa ederek oradan ayrıldı. Erzurum Kongresinin toplanmasından sonra Milli Mücadeleye katılmak üzere 28 Kasım 1919'da bazı arkadaşlarıyla birlikte Sivas'a geldi. Heyet-i Temsiliye'nin aldığı kararla Maraş, Antep ve Havalisi Kuvayı Milliye Komutanlığına atandı. 2 nci, 3 ncü, 4 ncü ve 5 nci Dönem TBMM'ye Gaziantep milletvekili olarak girdi. 1925 yılında Ankara İstiklâl Mahkemesi üyeliğine seçilmek üzere Meclis'ten ayrıldı. Mahkemenin görevinini sona erdiği 7 Mart 1927'de yasama görevine döndü. Hatıralarını Anlatıyor (1955), Atatürk'ün Hususiyetleri (1955), İstiklâl Mahkemesi Hatıraları (1955) adlı eserleri bulunmaktadır. 1970'de Yeni Türkiye Partisi'nin kurucuları arasında yer aldı. 14 Temmuz 1971'de İstanbul'da vefat etti. Cepheden Meclise, MSB Yay. Ankara 1999, s. 81.

[18] Güney cephesindeki gelişmeleri yakından izleyen Mustafa Kemal Paşa, Maraş ve Antep'te halkı teşkilatlandırmak için Yüzbaşı Kılıç Ali ile birlikte Süvari Yüzbaşı Yörük Selim'i de görevlendirmiştir. Buna göre, Yüzbaşı Yörük Selim, Fransızların Maraş üzerinden İç Anadolu'ya doğru ilerlemelerine engel olmak için Göksun'da teşkilatlanacaktı. Ayrıca gerektiğinde Maraş içindeki muharebelere de katılacaktı. Başlayan bu çalışmalar sonucu, Elbistan, Göksun, Pazarcık teşkilatlarının kurulması 2 ay sürdü. Teşkil edilen milis kuvvetlerinin başlıcası bu üç merkezde olmakla birlikte, bunun yanında Bertiz müfrezesi de faaliyetleriyle Fransızları taciz etmiş büyük hizmetler görmüşlerdir. Yaşar Akbıyık; Milli Mücadelede Güney Cephesi, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1990, s. 146, 147.

“Fransa Cumhuriyeti’nin Suriye ve Çukurova Yüksek Komiseri, Doğu Ordusu Başkomutanının emriyle Urfa, Maraş, Antep’teki Fransız birliklerinin emir ve komutasını üstlendim.

Fransız Hükûmeti, Osmanlı Devleti ile anlaşarak himaye edici nüfuzunu bugün Suriye ve Çukurova’nın doğu arazisi idaresine yayıyor. Ayırt etmeksizin her mezhepten halk, kuvvet ve kudreti galibiyeti ile belli olan silahlarının himayesi altındadır. Mezheplere, özel mülklere ve Osmanlı Hükûmetinin kanunlarına hürmet edeceğiz ve ettireceğiz. Uzun harp yıllarından sonra barış, çalışma ve iş görme dönemi gelip çatmıştır. Namuslu olanlar Fransız tarafını tutsunlar!”

General Keret

1920 yılı başlarında elde edilen bilgilere göre:

a) General Guro (Goureaud) emrindeki 30.000 kişilik işgal kuvvetlerinin büyük çoğunluğu Beyrut’a ve bir kısmı da Mersin’e çıkarılmışken, daha sonra Beyrut’a çıkarılanlardan büyük bir kısmının Mersin’e nakledildiği;

b) Adana’da 156 ncı Fransız Tümeninin; Urfa, Antep, Maraş şehirlerinde ve hat güzergâhında Mürettep 123 ncü Tümenin bulunduğu;

c) Mersin, Adana, İskenderun’da ikişer tabur bulunduğu tespit edilebilmişti.

Maraş Müdafaa-i Hukuk Merkez Heyetinden gelen raporlara göre 11 Mart 1920’de:

a) Fransızların Maraş-Islahiye[19] yolu üzerindeki Şerefoğlu,[20] Gökpınar, İloğlu,[21] Ceceli,[22] Sarılar,[23] Şekeroba[24] köylerini topla bombardıman ederek yaktıkları; İloğlu köyünü 300 kişilik bir müfreze ile basarak yağmalamaya ve zulme başladıkları,

b) Maraş’ta yerli Ermenilerden 800 mevcutlu bir birliğin kışlada hazırlandığı, bütün Ermeni gençlerinin silahlandırılmasına başlandığı, tek tek Ermeni evlerinin boşaltılarak bütün Ermenilerin kilise ve civarında toplandığı ve Ermeni mahallesinin tahkimine başlandığı,

c) Çukuroba Mahallesi’ndeki caminin içine bomba atmak üzere saklanan üç Ermeninin yakalandığı ve Yarbaşı’nda[25] iki gündür çarpışmanın devam ettiği; Çukurova Merkez Heyetinden 13 Mart 1920 tarihinde verilen bilgide ise bir hafta önce Haçin[26] müftüsüyle iki arkadaşının Ermeniler

[19] Gaziantep merkeze bağlı ilçe.
[20] Kahramanmaraş merkez ilçesine bağlı köy.
[21] Kahramanmaraş merkez ilçesine bağlı köy. Bugünkü adı Türkoğlu.
[22] Kahramanmaraş merkez ilçesine bağlı köy.
[23] Kahramanmaraş-Türkoğlu ilçesine bağlı köy.
[24] Kahramanmaraş-Türkoğlu ilçesine bağlı köy.
[25] Adıyaman-Gölbaşı ilçesine bağlı köy.
[26] Adana-Saimbeyli ilçesinin eski adı.

tarafından katledildiği; Feke'den[27] 32 imzalı bir dilekçe ile Fransız Komutanlığına başvurularak 18 Müslümanın Ermeniler tarafından katledilmiş olduğu hâlde hiçbir katilin meydana çıkarılmadığı, böyle devam edecekse göç etmelerine izin verilmesinin talep edildiği; Bahçe[28] tarafında olan ve 400'e yakın çetecinin bulunduğu tahmin edilen Ermeni çetesinin dört Müslüman köyünü yakarak katliam yaptıkları; Zeytun Ermenilerinin Zeytun'daki jandarmalarımızın Zeytun'un güneyindeki köylerin halkının silahlarını alarak Zeytun'a vardıkları bildirilmiştir. Fransızların, Ermenileri geri çekerek Müslümanlar aleyhindeki mezalime son verecekleri sözünü verdikleri hâlde, tam tersi hareket etmeleri dikkat çekici görüldüğünden işgal kuvvetlerine karşı gerilla tarzında harekete geçilmesi kararlaştırılmıştır.

25 Mart 1920'de aşağıdaki talimat verilmişti:

1. Genel duruma göre, Fransızlar aleyhine Kuvay-i Milliye'nin harekete geçmesi gerekmiştir. Daha fazla geciktirmekte sakınca ve zarar vardır. Barış görüşmelerinin sonuca bağlanmasının istendiği bu dönemde topraklarımızın geri alınması için en büyük kuvveti sarf edeceğimizden Avrupalılar şüphe etmemelidirler. Bu şüpheyi ancak millî hareket ile gidermek mümkündür. Diğer taraftan Fransızlar, Maraş'taki kuvvet ile kesin bir şekilde yerleşmeye başlamışlardır ki, çarpışmanın sonucu ne olursa olsun olaya sessiz kalmak; her bölge halkını tek tek ezilmeye maruz bırakmaktadır. Bu bakımdan Fransız harekâtına her yerde fiilen cevap vermek mecburiyetindeyiz.

2. Fransızlar aleyhine ayaklanma harekâtının şekli; Fransız kuvvetlerinin hepsini ayrı ayrı ve birdenbire, bulundukları yerde kuşatmak; daha sonra da büyüyecek Kuvay-i Millîye kitlelerini azar azar çeşitli yerlerde toplayıp küçük garnizonlardan başlayarak onları esir etmektir. Kuşatma tedbirleri, demir yolu köprülerini ve tünellerini yıkmak, yolları otomobil işlemeyecek hâle getirmek, her Fransız kuvvetinin her ulaşım yolunu seyyar müfreze ile kesmek, her Fransız kuvvetini ne kadar az olursa olsun mutlaka bir kuvvetle sıkıştırmaktan ibarettir. Bu ayaklanmadaki başarının sırrı, ulaşımın daima kesilmesidir. Cephenin oluşturulması gibi bizim için düşmandan daha çok fedakârlık gerektiren ve siyasî anlamda engel çıkaran yöntemlerden de bu şekilde mümkün olduğu kadar kaçınılmış olur.

3. Ayaklanma devreleri yavaş yavaş belirlenecektir. Birinci safha, Urfa ayaklanmasıdır. Ayaklanmaya derhâl başlanacaktır. Bu safhada çeşitli bölgelerin görev ve hareket tarzları yukarıda bildirilmiştir.

4. 13 ncü Kolordunun görevi, Fırat'ın doğusunu tahliye ettirmektir. Bunun için demir yolu hattı sürekli tahrip edilecek ve muvazzaf pek çok demir yolu müfrezeleri; Fransızların işlediği her yol için ulaştırma müfrezelerine her Fransız müfrezesinin bulunduğu binaları veya çadırları her gece ateşe tutacak temas müfrezeleri tayin edilecektir. Eğer bu müfrezeleri, işgal bölgesi içinde yerli olarak tertip etmek mümkün olmaz ise; işgal bölgesi dışında tertip etmeli; gidip geleceği yol ve zamanı belirlemeli; emniyetsiz köylerde yatmasına izin verilmemelidir. Erzağını yanına vermeli; ikinci

[27] Adana merkeze bağlı ilçe.
[28] Osmaniye merkeze bağlı ilçe.

müfrezenin gidip görevini teslim alması için değişim noktalarını tayin etmelidir. Müfrezelerin faaliyet alanı, Fırat'a kadardır. Ulaştırma müfrezelerinin her nöbet esnasında mutlaka bir Fransız kafilesini vurmuş olması şartına göre süre belirlenecektir. Temas müfrezelerinin hemen her gece görevde olması ve Fransız garnizonuna baskın ateşi yapması şarttır. İyi tertip olunursa her biri yaklaşık 10 kişilik 20 müfreze ile Fırat'ın doğusunda bulunan bütün Fransızları mahsur bir hâlde bırakmak mümkündür. Bu hareket sırasında her taraftan Kuvayî Milliyenin büyük kısımları Urfa bölgesi içinde fakat işgal altında bulunmayan yerlere sevk edilecek ve buralarda toplanacaktır. Kesin hücumlar Urfa'dan değil; Fransızların en zayıf olduğu yerlerden başlayacaktır. Demiryolu hattının bir kısmını veya belirli bir ulaşım yolu üzerindeki görevi, bir aşirete kabul ettirmek çok faydalı olacaktır.

5. 13 ncü Kolordu aynı zamanda, Antep Fransız bölgesine de faaliyete geçecektir. Hareket, ulaştırma ve temas müfrezeleriyle yapılacaktır. Fakat sonuçta faaliyet alanı, Antep gerisine kadardır ve müfrezelerin içeride tertip edilmesi lazımdır.

6. Urfa ayaklanması safhasında Maraş cephesinin ne suretle kararlaştırılıp açıklık kazanacağı şimdilik malûm değildir. Fransızlar Maraş'tan, işgal bölgesini genişletmek suretiyle ilerlemeye kalkışırlarsa 3 ncü Kolordu buna resmî ve gayri resmî bütün silah kuvvetiyle karşı koyacaktır. Fransızlar, işgal bölgesini genişletmeyerek Maraş'ta kalırlarsa, ne kadar yakın mesafeye kadar olursa olsun, fakat her hâlde Maraş, Pazarcık[29] garnizonlarının gerisine yetişecek mesafeye kadar ulaştırma ve temas müfrezeleri sevkedecektir.

Kozan bölgesinde de en yakın Fransız garnizonu gerisine müfreze sevk edilecektir. Bu cephelerde Kuvay-i Milliyenin büyük çoğunluğu harekete hazır olacaktır.

7. 20 nci Kolordu cephesinde müfrezeler hızlı bir şekilde hazırlanacak, içeri girmeleri için ayrıca talimat beklenecektir.

11 Nisan 1920'de verilen talimatta her bölgenin üzerine düşen görevler şu şekilde tespit edilmişti:

12 nci Kolordu

Adana-Pozantı demir yolu hattının güneyindeki bölgeye millî müfrezeler sevk ederek, bu civardaki halk ile takviye edildikten sonra, Mersin ve Tarsus'taki Fransız komutanlarına topraklarımızı derhâl tahliye etmedikleri takdirde harekâta geçeceklerini bildirecekler ve işgal bölgesinin geneli hakkında en büyük yardım anlayışıyla sonuna kadar vatanî görevlerini yapmaya çalışacaktır.

20 nci Kolordu

Adana'nın kuzeyine ve kuzeydoğusuna millî müfrezeler gönderilerek Adana Fransız Komutanlığına teklif yapmadan önce Adana-Islahiye

[29] Kahramanmaraş merkeze bağlı ilçe.

arasında demir yolu hattı üzerindeki köprü ve tünellerden hangileri çabucak tahrip edilecek ise onları tahrip edecek ve tamir edilemeyecek bir durum aldıktan sonra, 12 nci Kolordu millî müfrezeleri gibi Adana Fransız Komutanlığına tekliflerde bulunacaktır.

20 nci Kolordu bu hareketinden sonra Haçin Ermenilerinin kuzeye karşı bir girişimlerine engel olacak hazırlıkları yapmayı unutmayacaktır.

3 ncü Kolordu

Aziziye millî müfrezeleriyle 20 nci Kolordunun görevine yardım edecek, Antep Kuvayî Milliyesini Fransızlar aleyhine ayaklandırmakla Islahiye'den Maraş'a hareket edecek düşman takviye birliklerinin harekâtını engelleyecek tedbirler alacaktır.

13 ncü Kolordu

Maraş'ın Fransızlar tarafından tahliyesine kadar, Urfa dışında karşı koyma cesaretini gösteremeyen Fransız müfrezesini esir edecek ve Halep Kuvayî Milliyesi süratle Islâhiye ve Antep'e doğru harekete başlayacaklardır. Birecik'teki Kuvayî Milliyenin Fransızlar aleyhine ayaklanması hızlandırılacaktır. Her bölgede Kuvayı Milliye faaliyete geçmişti.

MARAŞ'IN ZAPTI

Maraş, işgal kuvvetleriyle millî müfrezeler arasında aylardan beri devam eden kanlı mücadelenin sonucunda 10 Şubat 1920'de işgalden kurtarılmış ve Fransızlar Türk azmi önünde yenilerek güneye çekilmişlerdi.

Maraş civarındaki hâkimiyetimizi temin için Maraş, Antep ve Pazarcık'taki teşkilât takviye edilmiş ve düşmanın muhtemel bir geri dönüş taarruzuna engel olabilmek için derhâl birinci hat olarak Bahçe-Belpınar[30] ve Belpınar'ın doğusundaki dağlarda; ikinci hat olarak da Gavurgöl'ün her iki tarafında; üçüncü hat olarak, Maraş'ın güneyindeki boğazda kuvvetli millî müfrezelerin kurulmasına; bunların başına işbilir arkadaşların tayinine ve bu teşkilât son bulur bulmaz Karasu'nun her iki tarafındaki dağlarda millî müfrezelerin kurulmasına karar verildi.

Mersin bölgesi hakkında Aslan Bey'in 16 Mayıs 1920 verdiği raporda;

"60 mevcutlu 1 nci bölük, Mersin'in kuzeyinde Ercil nahiye merkezinde; 30 mevcutlu 2 nci bölük, sahilin önemi nedeniyle Sosanoğlu kahvesinden Lamas'a kadar sahil korumasında; 450 mevcutlu 3 ncü bölük, Mersin sınırının dağlık kısmı olan Çerçili köyü[31] sırtlarında; 35 mevcutlu 4 ncü bölük, aynı sınır üzerinde Arslanlı köyünde;[32] 30 mevcutlu 5 nci bölük, Lamas'tan Alata'ya[33] kadar sahil korumasındadır. Ayrıca mevcudu bilinmeyen üç bölük de bu bölgeye hareket etmektedir. Karargâh, Lamas-Alata-Bozburun arasındadır." deniyordu.

[30] Gaziantep-Islahiye ilçesi, Sakçagöz bucağına bağlı köy. Eski adı Tepkânlı.
[31] Mersin- Erdemli ilçesine bağlı köy.
[32] Mersin- Erdemli ilçesine bağlı köy.
[33] Mersin- Erdemli ilçesine bağlı köy.

Fransızların Mersin işgal komutanı tarafından millî müfrezelerin takibine gönderilen 80 mevcutlu jandarma kuvveti, bize katılmıştı.

Aslan Bey'e, 26 Mayıs 1920'de harekâta başlaması ve bir taraftan da millî teşkilâtın kurulması çalışmalarını başlatması bildirildi.

Maraş'tan Alınan Bilgi

17 Mayıs 1920

1. Islâhiye'nin güneyinde Ağalarobası'ndan Meydan-ı Ekbez istasyonuna[34] gelmekte olan bir Fransız müfrezesine Kuvayı Milliyemiz tarafından taarruz edilerek Oba dağına uzaklaştırılmıştır.

2. Islâhiye'den Meydan-ı Ekbez'e giden drezine[35] Kurdoğlu dağlarında taarruz edilerek, makineli tüfek ganimet olarak alınmıştır.

3. Fransızlar Meydan-ı Ekbez'deki kuvvetlerini kiliseye çekmişlerdir.

4. 1 Mayıs 1920'de Fransızların Kilis'ten[36] Antep'e sevk ettikleri 2 piyade bölüğü, bir miktar süvari ve toptan oluşan müfreze, Kilis-Antep yolu üzerinde Çurnak ile Kazbekli arasında Kuvay-i Millîye tarafından karşılanarak çok fazla kayba uğratılmıştır.

5. Urfa'da mahsur kalan Fransızlarla çarpışma devam etmektedir. Fransızların uğradığı kayıp fazladır.

18 Mart 1920'de Şar'daki Ermeniler kuşatıldı.

Sis'in kuzeydoğusundaki Akçola civarındaki müfrezemize 80 Ermeni çeteci taarruz etmişse de 32'si ölmüş ve geri kalanı geceleyin firar etmişlerdir. Cephane ve tüfek ganimet olarak alınmıştır. Sis, millî müfrezeler tarafından kuşatılmıştır.

Fransızların hareketleri dikkate alınarak durum şu şekilde düşünülüyordu: (29 Mayıs 1920)

1. Fransızların doğuda esasen 4 tümeni mevcut olup, bunlardan ikisi İstanbul'da, biri Suriye'de diğeri de Çukurova'da dağınık bir hâlde bulunuyordu.

2. Son Alman ihtilâli batı cephesinde yalnız kalmış olan Fransızları endişeye düşürmüştü. İstanbul'daki Fransız kuvvetlerinin sevk edildiğine ve Çukurova'nın takviye edildiğine dair hiçbir bilgi yoktu. Fransızların şu sıralarda istilâ düşüncesiyle genel bir taarruzlarına pek ihtimal verilemez. Bunun için şimdilik Maraş'ın yeterli miktarda kuvvetle takviyesi, Antep ve

[34] Suriye'de, Türkiye-Suriye sınırında, Islahiye'nin güneyinde istasyon.
[35] Yol kontrol ve bakımı, malzeme nakilleri için demiryollarında kullanılan küçük araba.
[36] 7 Aralık 1921 tarihinde düşman işgalinden kurtulan Kilis, 1927 yılında Gaziantep'in il olmasının ardından buraya bağlı bir ilçe olmuştur. 6 Haziran 1995 yılında da il statüsüne kavuşmuştur. 1995 yılında il statüsüne kavuşan Kilis'in sınırları, güneyden Türkiye-Suriye sınır, batı ve kuzeybatıdan Islahiye, kuzey ve kuzey doğudan Gaziantep merkez ve doğudan Oğuzeli ilçeleriyle çevrilidir.

Islâhiye istikametlerinde faaliyetin arttırılması, Urfa'nın durumunun en kısa sürede ıslah edilmesi gerekmekteydi. Haçin, Sis ve Karahisarlı bölgelerindeki millî müfrezelerin daha güneye sevk edilerek, Adana-Osmaniye arasındaki iletişimin kesilmesi için tebligatta bulunulmuştur.

Haruniye'deki Fransız kuvvetleri Kuvayı Milliyenin baskısı karşısında kiliseye ve Amerikan yetimhanesine çekilerek müdafaaya çalışıyorlar, Bahçe'deki Fransız kuvveti de bunları kurtarmak için taarruz ediyordu (31 Mart 1920).

URFA'NIN GERİ ALINMASI VE FRANSIZLARIN FIRAT'IN DOĞUSUNU TERK EDEREK BATISINA ÇEKİLDİKLERİ ZAMANA KADAR GEÇEN OLAYLAR

Fransızlar Urfa'yı işgal ettikleri günden itibaren Kuvay-i Milliyenin, şehri terketmeleri teklifini kabul etmediklerinden Kuvayı Milliye tarafından şehirde uzun süre mahsur bırakılmaları kendilerini zorluk içinde bırakıyordu. Aradan epey bir zaman geçtiği hâlde, kendilerini kurtarmak üzere kuvvet gönderilememesi de morallerini büsbütün bozmuştu.

Fransızların 1 Nisan'da erzak elde etmek amacıyla yaptıkları hücum başarılı olmadı. 3 Nisan'da Fransızlara teslim olmaları için yapılan teklife bu defa da Fransız komutanı tarafından olumlu bir cevap verilmedi. Bir Fransız subayından ele geçirilen günlükte bugünkü olaylar şöyle yazılmıştı:

3 Nisan 1920

"Türkler, bu sabah ileri mevzilerimize karşı, aralıklı top ateşi açtılar. Saat 11.00'de yine Türklerden bir heyet geldi. Yine Urfa'yı terketmemizi teklif ettiler. Her sefer olduğu gibi bu defa da reddettik. Fakat bir yardım kuvvetinin gelemeyeceği anlaşıldıktan ve erzak konusunda günden güne zorluğa maruz kalacağımız kesinleştikten sonra, bu teklifi reddetmek anlamsızdı. Tamamen terkedilmiş bir hâlde olduğumuz anlaşılıyordu. Her hâlde bu böyle devam ederse sonuçta teslim olacağımız kesindi. Başımıza geleceklere karşı biz kendimizi gidişata kaptırmıştık ve şüphesiz Türkler yarın yine hücum edeceklerdir. Durumumuz çok üzücüdür."

8 Nisan 1920'de Doktor Fisher imzasıyla "Mutasarrıflığıma gönderilen bir tezkerede aşağıdaki şartlar çerçevesinde Fransız kuvvetlerinin Urfa'yı tahliye edeceği Fransız komutanı adına teklif ediliyordu:

1. Ermenilerin hayatının korunması,

2. Amerikalıların hayatının ve mallarının korunması,

3. Urfa'da ölen Fransızların mezarlarına hürmet,

4. Cerablus'a kadar ağırlıkların nakli için 60 deve ve 25 yük hayvanının sağlanması,

5. Esir düşen Fransız askerinin iadesi,

6. Urfa'nın ileri gelenlerinden 10 kişinin Cerablus'a kadar refakat etmesi bildirilmişti.

Yapılan teklif, şifahen görüşülerek kesin şekli kararlaştırılmak üzere mütareke imzalandı. Yapılan görüşmede Urfa'dan 10 kişinin verilmesi yerine subay komutasında bir jandarma müfrezesinin eşlik etmesi her iki tarafça kabul edildi. Fransızlar bir subay komutasında 10 askerden oluşan jandarma müfrezesiyle hazırlanan nakliye araçlarını alarak 10 Nisan 1920 gecesi, gece yarısından bir saat sonra Suruç[37] istikametinde hareket ettiler. Fakat Fransız komutanının tedbirsiz hareketi ve aralarında bulunan Ermenilerin taşkınlıkları, bir olayın istenilmeden ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Olay kısaca şu şekilde meydana gelmiştir: Fransız komutanı kendisine eşlik eden 10 jandarmadan ikisini, Fransız elbisesi giymiş bir kısım Ermeni kılavuzlarla öncüye ve dördünü büyük kısmın yanına ve jandarma subayı Ömer İzzet ile geri kalan dört jandarma askerini kendi yanında görevlendirerek harekete geçmişti. Gece sakin geçti. Sabah olunca öncüde bulunan Ermeniler, karşılaştıkları aşiretlere ve köylülere ateş etmeye başlamışlar; aşiretler ve köylüler de Fransızları görünce baskına geldiklerini sanarak tepelerden karşılık vermişler. Fransız komutanı birliğine açılma emrini verdiği zaman ortaya çıkan hareketi gören aşiretler, Fransızların kaçtıklarına kanaat getirerek daha fazla sokulmuşlar. Ateş sesi işiten civar köylüler de yavaş yavaş gelerek hafif başlayan çarpışma şiddetlenmiş. Bunun bir yanlışlıktan ileri geldiği Fransız komutanına söylenmişse de dikkate alınmamış ve bir saatten fazla devam eden çarpışmanın ardından Fransızlar, Cezayirli askerlerin imamını göndererek teslim olacaklarını söylemişler. Bu sözü işiten ve aslında düzenli bir emir ve komutaya bağlı olmayan dağınık aşiret askerleri, Fransızları terkederek yağma amacıyla Fransızların eşya yüklü arabalarına, deve ve yük hayvanlarına saldırmışlar. Hayvan ve eşya yağma edeceğiz diye Fransızları unutarak birbirleriyle çarpışmaya başlayacakları esnada Fransızlar tarafından şiddetli bir ateşe ve süngü hücumuna maruz kalmışlar. Fransız komutanının bu yanlış hareketi karşısında aşiretlerden 10 kişi ölmüş ve 30 kişi de yaralanmıştı. Aldatıldıklarını anlayan aşiretlerde panik başlamış, eşyayı bırakarak bütün kuvvetleriyle Fransızlara saldırmışlardı.

Olayın haber alınması üzerine jandarma müfrezeleri gönderilmişse de iş bitmişti. 30'u Fransız, geri kalanı sömürge askeri olmak üzere civardan toplanan 100 esiri Urfa'ya götürülerek, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti tarafından giyecek ve iaşeleri temin edildi. Fransızlar bu çarpışmada, 200'ü aşkın kayıp vermişlerdir.

4 Nisan 1920- Urfa'ya gelen tayyare, kasabanın tahliye edildiğini gözlemlemiş ve kalanları kurtarmak üzere Cerablus'ta toplandığı haber alınan Albay Norman müfrezesi Antep üzerine harekete mecbur kalmıştır.

18 Haziran 1920- Fransızların 500 piyade, 150 süvari ve 1 batarya toptan oluşan kuvveti, kendilerine katılan aşiretlerle birlikte Arappınar[38] istasyonunun kuzey sırtlarını işgal etmişlerse de Kuvayı Milliyenin taarruzu karşısında kayıplar vererek istasyona çekilmişlerdir.

[37] Şanlıurfa merkeze bağlı ilçe.
[38] Şanlıurfa-Suruç ilçesine bağlı köy. Bugünkü adı Mürşitpınar.

23 Haziran 1920- Harapnaz istasyonunda bulunan Fransızlara Kuvayı Millîye tarafından baskın yapılarak bir subay komutasında 24 Cezayirli asker esir alındı.

28 Haziran 1920- Arappınar istasyonundaki Fransızlarla Kuvayı Milliye arasında meydana gelen çarpışmada Fransızlara 60 kayıp verdirilmiş; aşiretler tarafından 3 hafif makineli tüfek ile 7 sandık cephane ganimet olarak alınmış ve Harapnas İstasyonu batısındaki 15 metrelik köprü tahrip edilmiştir.

1 Mayıs 1920- Fransızların Urfa istikametinde taarruz etmeleri ihtimaline karşı Urfa takviye edildi ve kurulan millî tabur, Suruç'a gönderildi.

6 Mayıs 1920- Arappınar'da toplanan 1200 piyade, 200 süvari, 4 sahra ve 2 dağ topu olduğu tahmin edilen Fransız kuvveti, Suruç istikametinde taarruza geçti. Kuvvetlerimiz muharebe ederek çekilmeye başladılar. Düşman, Suruç'un doğusundaki Göktepe'yi işgal etti ve Kuvayı Milliye Biridebrişi civarındaki mevzilerine çekildi. Düşman, bu mevziye taarruza geçti. Kuvayı Milliyemiz Urfa'dan gelecek takviye kuvvetlerinin gelmesini beklemek ve düşmanı ovada yakalamak üzere Zormagara civarına çekildi. Burada altı saat devam eden muharebe sonucu düşman, ağır kayıplara uğratılarak, Suruç'un güneyine ricate mecbur edildi. Bu taarruzu yapmak üzere Arappınar'daki müfrezeyi takviyeye gelen kuvvetin Cerablus istikametinde gittiği ve Arappınar'da 500 piyade, 100 süvari, 3 toptan oluşan bir müfrezenin kaldığı haber alınmıştır.

18 Mayıs 1920- Bu kuvvete yapılan baskında düşmana kayıplar verdirilmiş ve 18 hayvan ele geçirilmiştir.

25 Haziran 1920- Elde edilen bilgilere göre Fransızların; Arappınar'daki kuvvetlerinden başka Telebyaz'da 180; Tepe İstasyonunda 30; Birecik'te 150; Cerablus'ta da 500 kadar kuvvetinin olduğu ve bunların Albay Andre komutasında olup Kilis'te bulunan 2 nci Tümene bağlı olduğu ve ayın 23'ünden itibaren Cerablus ve Arappınar'daki kuvvetlerin takviye edilmekte olduğu tespit edildi.

1 Temmuz 1920- Tarafımızdan demir yolunda yapılan tahribatı tamir eden Fransızlar; 1000 kişilik bir müfreze ile Telebyaz'a hareket ettiler. Buradaki müfrezeyi alarak Arappınar'a döndüler. Telebyaz İstasyonu tarafımızdan işgal edildi. Fransızların çekilmelerini zorluğa uğratmak üzere Arappınar ile Harapnas arasındaki hat, tahrip edildi ve trenler her taraftan taarruza maruz kaldı.

3 Temmuz 1920- Fransızların Arappınar'dan 65 vagonluk bir treninin Cerablus'a hareketi görüldü ve Siftik[39] civarında aşiretler tarafından ele geçirilerek tahrip edildi.

5 Temmuz 1920- Fransızların Arappınar'da 200 süvari ile 60 kadar vagonu kalmıştı. Bu kuvvet de 5 Temmuz'da taarruzumuz karşısında Cerablus'a çekildi ve takip edildiler. Arappınar'da Fransızlardan önemli

[39] Mardin-İdil ilçesine bağlı köy. Bugünkü adı Okçu.

miktarda arpa, cephane ve bomba ele geçirildi. Kuvayî Milliye'nin faaliyeti karşısında Birecik'teki Fransız kuvvetleri, Cerablus'a çekilme imkânını göremediklerinden Fırat'tan geçerken onları korumak üzere Cerablus'tan bir müfreze Fırat sahilini takip ederek hareket etti. Söz konusu kuvvet de (Kuvayı Milliyenin ve özellikle Birecik güneyinde mezraaya yerleştirilen topçumuzun ateşi altında kayıplar vererek) Fırat'ın batısına alındı ve bu şekilde 10 Temmuz 1920'den itibaren Fırat'ın doğusundaki bölgede Fransız kuvveti kalmamıştı.

FIRAT'IN BATISINDA GELİŞEN HAREKÂT

Holmen'den Nizip'e gelen 600 piyade ve 100 kadar süvari, top ve makineli tüfekten oluşan bir Fransız kuvvetinin 15 Haziran 1920'de Antep'e hareket ettiği haber alınmıştı. Kılıç Ali Bey müfrezesi Nizip yoluna hareketle, düşmanla Sinanköyü'nün doğu sırtlarında çarpışmış ve çok fazla kayıp verdirilmiş ise de düşman şehirdekilerle birleşmekte başarılı olmuştur. Aynı gün Kilis'ten hareket eden düşman kuvvetleri de zayıf müfrezelerimiz tarafından durdurulamadığından Antep'e gelmiş ve eski karargâhı olan Kolej'e yerleşmiştir.

POZANTI'DAKİ FRANSIZLARIN KUŞATMASI

Pozantı'da dört grup hâlinde bulunan Fransız kuvvetleri 17 Haziran 1920'de Kuvayı Milliye tarafından kuşatılmıştı.

27 Nisan 1920'de Pozantı'da mahsur kalan Fransız kuvvetlerini kurtarmak üzere Tarsus'tan hareket eden 2 piyade taburu ve bir kısım topçudan oluşan düşman kuvveti, Bayramlı civarında Kuvayı Milliye tarafından yapılan taarruzda 100'ü aşkın ölü ve birçok hayvan terkederek Tarsus'a doğru çekilmeye mecbur kaldı. Şar'da mahsur kalan Ermeniler, 22 Haziran gecesi Şar'dan çıkmaya çalışmışlarsa da yapılan taarruz sonucu 24 Haziran'da Şar'a ricat etmek zorunda kalmışlardı.

Ermeniler, 6 Mayıs sabahı da Şar'dan çıkmaya çalışmışlar fakat pek çok kayıpla ricate mecbur kalmışlardı.

Şar'da 150, Haçin'de 1000 kadar Ermeni; Sis'te 260'ı Cezayirli olmak üzere 600 kadar Ermeni ve Fransız askerinde bulunan 8 makineli tüfek ve 2 top, Aydınoğlu Doğan Bey Kuvayı Milliyesi tarafından kuşatılmıştı.

Pozantı'da bulunan Fransızlar, Sinan Bey Kuvayı Milliyesi tarafından kuşatılmış olup, bir kısım müfrezeler Mersin ve Tarsus demir yoluna sürülmüştü.

16 Mayıs 1920- Burgaçlı ile Bahçe arasında 6 ncı, 7 nci, 8 nci tünel arasındaki hat, millî müfrezeler tarafından tahrip edildi. Tamirine gelen iki vagonluk bir tren, yoldan çıkmış ve pusudaki müfrezelerimiz düşmana kayıp verdirmişler ve 1 makineli tüfekle 10 silah almışlardır. Yardım için gelen kuvvet de trenin yoldan çıkması üzerine tünele girdiğinden tarafımızdan kuşatılmış, Bahçe'nin batısındaki Eriklikaş'ta bulunan düşman kuvvetiyle yapılan çarpışmada, düşmana fazla kayıp verdirilmiş, 4 makineli tüfek, 2 hafif

makineli tüfek ve bir hayli silah ve cephane elde edilmiş, Şekerdere[40] köprüsü de tahrip edildiğinden, 8 vagonluk bir tren devrilmiş ve içindekiler fazlaca kayba uğramışlardır.

17 Mayıs 1920- Tarsus istikametinden ilerleyen Fransız kuvvetiyle Sinan Bey Kuvayı Milliyesi arasında Kavaklı bölgesinde dört gün devam eden muharebeden sonra, düşman kayıplar vererek Tarsus'a çekilmeye ve bir kısım ağırlıklarını da Adana'ya göndermeye mecbur kalmış ve 4 hafif makineli tüfekle pek çok tüfek elde edilmiştir.

23 Temmuz 1920- Fransızlar, Antep'in güneyindeki kuvvetlerimize taarruz ettiklerinden, kuvvetlerimiz kuzeye çekilmiş ve Antep'in kuzeyine geçen Fransızlar, top ateşimizden etkilenerek gece, şehir üzerine sıkı bir ateş baskını yaparak, şehrin güney sırtlarına çekilmişlerdir. Bu durumda Antep'in kuzey ve doğu kısımları, Kuvayı Milliye elinde olup, güney ve batı sırtlarında da düşman bulunuyordu.

27 Temmuz 1920- Pozantı'da mahsur kalan Fransızlar, sabahleyin güney istikametinde Pozantı'dan çıkmışlardı. Kuvayı Milliyemiz tarafından yetişilerek Kadirhan civarında başlayan çarpışmada Fransızlara çok fazla kayıp verdirilmiş ve sağ kalan 9 subay ve 50 asker esir edilmiştir. Pozantı'dan çıkmadan önce Fransızlar, Pozantı'da mevcut malzeme ve diğer eşyayı tahrip etmişlerdir.

FRANSIZLARIN TÜM CEPHEDE HARBE ARA VERİLMESİ İÇİN YAPTIKLARI BAŞVURULAR

Fransızlar; bütün Çukurova cephesinde geçici olarak harbe ara verdirilmesi için bize başvurmuşlardı. Bu başvuru, Fransızların Antep'ten başka diğer bölgelerdeki durumlarının çok kötü olmasından ileri geliyordu. Antep'in durumunu iyileştirmek için Antep'in tahliyesi şartıyla harbe ara verilmesi hakkındaki müzakere uygun bulundu.

Ankara'ya gelen Fransız heyetiyle yapılan görüşmeler sonucunda her iki taraf arasında aşağıdaki hususlar kabul edilmiş ve 28 Temmuz 1920'de Kuvayı Milliye komutanlıklarına ve ilgili makamlara bildirilmişti:

1. 29 Mayıs 1920 günü gece yarısından itibaren bütün Fransız cephesinde Fransızlarla harbe ara verilecektir. Ateşkesin süresi 20 gündür.

2. Pozantı ve Sis'te bulunan Fransız birlikleri, silah, diğer eşya ve malzemeleriyle Adana-Mersin demir yolu hattına kadar çekileceklerdir. Antep şehri Fransızlar tarafından tahliye edilecek ve şehirde bulunan Fransız kuvveti, kasaba dışındaki Fransız ordugâhına çekileceklerdir. Ateşkesin ilk 10 günü boyunca Pozantı, Sis ve Antep'in tahliyesi tamamlanacaktır.

3. Ateşkesin ilk 10 günü boyunca elimizde bulunan Fransız esirlerinin iadesine başlanılacak ve Fransızlar tarafından gerek siyaseten tutulan Müslümanlar ve gerekse esir edilen askerlerimiz bize iade edileceklerdir.

[40] Osmaniye merkez ilçesine bağlı köy.

4. Adana ve çevresiyle Osmanlı Hükûmeti görevlileri arasında serbestçe haberleşilecektir. Pozantı, Sis ve Antep'in tahliye şartları ve esir mübadelesi hakkında ayrıca tebligat yapılacağından şimdilik yalnız 30 Mayıs sabahından itibaren harbe ara verilecektir. Bu emir, 30 Mayıs 1920 sabahına kadar en ileri hattaki birliklere kadar tebliğ edilmiş olacaktır. Kararlaştırılan hususlara tam bir kararlılıkla ve dürüstlük içinde tamamen uyulmasını ve uygulanmasını talep ederim.

Büyük Millet Meclisi Başkanı
Mustafa Kemal

Kuvay-i Millîye Komutanları

Antep Cephesi	Recep Bey (Komutan Vekili)
Islâhiye Cephesi	Yörükoğlu Selim Bey (Komutan Vekili)
Mersin Cephesi	Emin Aslan Bey (Komutan Vekili)
Sarez Cephesi	Kozanoğlu Doğan Bey (Komutan Vekili)
Sis Cephesi	Aydınoğlu Doğan Bey (Komutan Vekili)
Karaisalı Cephesi	Sinan Bey (Komutan Vekili)
Kilis Cephesi	Polat Bey (Komutan Vekili)

Ateşkes sırasında ileri hatların takviye edilemeyeceği ve tahrip ettiğimiz köprülerin onarılamayacağı, Fransızların Antep'i tahliye ederek şehirden çekilmeleri, Adana bölgesinde doğrudan doğruya cepheyi teşkil etmekte ve kısmen bizim birliklerimizin işgalinde olan demir yolu hattı üzerinde iaşe ve ikmal amacıyla demir yolu nakliyatının yapılmasına izin verilemeyeceği, Fransız komutanlarına bildirildi. Verdikleri cevapta Ermeni katliamına meydan verilmemek için Antep'in tahliye edilemiyeceğini ve ateşkes sırasında cephelerde harekât serbestisine sahip olmaları gerekeceğini ileri sürüyorlardı.

Fransızların Batı Trakya'dan çektikleri birlikleri Çukurova'ya nakletmekte oldukları haber alındı. Bu bilgi, Fransızların ateşkesten yararlanarak yeniden taarruza ve barış antlaşmasıyla kendilerine verilmiş olan bölgeyi işgale hazırlandıklarını gösteriyordu. Nitekim Fransızların Antep'in Ermeni mahallesinden bir kısmını ve şehrin dışında olmakla beraber şehirden sayılan kolej binasını tahliye etmemek hususunda ısrar etmeleri; Osmaniye'de tarafımızdan daha önce ateşkes ilan edildiği ve kendilerine de bu durum bildirildiği hâlde, bu cephede taarruza devam ederek Osmaniye kasabasını zırhlı otomobillerin ateşiyle yakmaları da Fransızların bu amaçlarını doğru çıkaracak nitelikteydi. Ateşkes süresi bitmeden önce Fransız taarruzunun başlaması ihtimali düşünülerek, tarafımızdan her bölgede Fransız taarruzuna karşı ciddî direniş gösterilmesi için gereken tedbirler tespit edildi.

2 Haziran 1920'de Fransızlar, Sis'i tahliye ederek, bütün Ermeni ailelerini de beraberlerinde götürdüler.

9 Haziran 1920'de 500 Ermeni ailesi Antep'ten Kilis'e nakledildi.

GENERAL DÜFYÖ'NÜN ADANA'DA YAYIMLADIĞI BİLDİRİ

Adana'da 1 nci Tümen Komutanı General Düfyö (Dufıeux) imzasıyla yayınlanan beyannamede ateşkesin; Mustafa Kemal Paşa'nın talebi ve tarafından Beyrut'a gönderilen delegelerin imzasıyla kararlaştırıldığı ilân edilmişti. Gerçeklere aykırı olan bu bildirinin düzeltilmesi ve Adana'da çetelerin bulunduğu bahanesiyle Müslüman halka yapılan baskılara son verilmesi hususu 9 Haziran 1920'de General Guro'ya bildirildi.

GENERAL GURO'YA YAZILAN PROTESTO SURETİ

Çukurova'da ateşkesten sonra Ermeniler tarafından Müslüman halka yapılan ve yapılmakta olan mezâlimi aşağıya yazıyorum. Bu olaylar, bütün Çukurova Müslüman halkını son derece galeyana ve heyecana sürüklemiş ve bu heyecan, esirlerin teslimi için yaptığımız hazırlıkların uygulanmasına engel olmuştur. Bu zulümlere derhâl son verilmesi için ciddî girişimlerde bulunmanızı rica ederim. Aksi takdirde, bizim de isteğimiz ve emrimiz dışında da olsa orada meydana gelebilecek olaylardan hiçbir sorumluluk kabul etmeyeceğimi bildiririm. Bu düşmanlığa, bizim tarafımızdan son verilmesine rağmen karşı taraftan devam edildiğini göstermektedir.

Olaylar, kısaca aşağıdaki gibidir:

1. 11 Haziran 1920'de sabahleyin Hacıbayram kapısındaki Müslüman mahallesine hücum eden Ermeni muhacirleri, Müslümanları zorla evlerinden sürüp çıkararak bütün eşyalarını gasbetmişlerdir. Neye uğradıklarını bilemeyen Müslümanlar, Kâhyaoğlu Çiftliği[41] ve Küçükdikili[42] yoluyla göç etmek zorunda kalmışlardır.

2. Aynı gün, öğleden sonra saat 15.00'te bu çaresizler, Kâhyaoğlu Çiftliğine vardıklarında 30 silahlı Ermeni'den oluşan bir çetenin taarruzuna uğrayarak bütün erkekler bir eve, kadınlarla çocuklar diğer bir eve doldurulmuş, 43 erkek 21 kadın ve miktarı tespit edilemeyen çocuklar kılıçtan geçirilmişlerdir. Ayrıca 4'ü erkek 18'i kadın olmak üzere 22 yaralı vardır. Kadınların kollarını ve kulaklarını kesmek suretiyle, bilezik ve küpelerini almışlardır.

3. Adana'nın 10 km doğusundaki İncirlik[43] köyünde 9 Haziran 1920 tarihinde Ermeni çeteleri, bütün köy halkını bir yere doldurup bomba ile havaya uçurmuşlardır.

4. 8 Haziran gecesi, Ermeniler, Karaoğlan köyünde Çerkez Hasan Bey'in çobanlarından 4 kişiyi öldürmüşlerdir.

5. Adana civarında Çotlu,[44] İkizce,[45] Gemısura,[46] Karaoğlan, Camili[47] ve Hergel köyleriyle çevrelerindeki çiftliklerin bütün hayvanlarını ve

[41] Adana merkez ilçesine bağlı köy.
[42] Adana merkez ilçesine bağlı köy.
[43] Adana merkez ilçesine bağlı köy.
[44] Adana-Yüreğir ilçesine bağlı köy.
[45] Şanlıurfa merkez ilçesine bağlı köy.
[46] Adana merkez ilçesine bağlı köy.
[47] Adana-Yüreğir ilçesine bağlı köy.

Karaoğlanlılardan[48] Çerkez Hasan Bey'in 1500 koyununu Ermeniler gasp etmişlerdir. Bu yağmalar esnasında Hergel'den 1, Karaoğlanlılardan 6 kişiyi öldürmüşlerdir.

6. 11 Haziran 1920'de Adana'dan gelen bir trendeki topla, Kürekçi istasyonundan Kürtçü köyü bombardıman edilmiştir. Bu bombardımanın ardından Ermeniler, köyü abluka ederek, eşyalarının tamamını gasp ettikten sonra köyü yakmışlardır.

Büyük Millet Meclisi Başkanı
Mustafa Kemal

MÜTAREKENİN SONA ERMESİ

16 Haziran 1920'de, 18 Haziran 1920 gece yarısından itibaren ateşkesin sona ereceği savaş hâlinin başlayacağına dair verilen emir:

"Fransızlar ateşkes için kararlaştırılan sözleşmeye uymamışlar ve uymamaktadırlar. Mütarekeden, aleyhimize yapacakları taarruz hazırlıklarını tamamlamak için vakit kazanıldığı anlaşılmıştır.

Tarafımızdan ateşkes yapıldıktan sonra, birtakım görevliler ve ileri gelenlerle birçok masum Müslümanı tutuklamaya devam etmeleri; Müslüman halka karşı katliam yaptırmaları ve iade ettiğimiz esirlere karşılık sayıca eşit tutuklu iade etmemeleri suretiyle, alınan kararlara fiilen muhalefet etmişlerdir. Bundan başka, bizim ateşkes etmemizden yararlanarak birdenbire Ereğli'ye asker çıkarmış ve vatanımızın bir noktasını daha işgal etmişlerdir. Bununla birlikte, kendilerine tarafımızdan haber verilerek 18 Haziran 1920 gece yarısından itibaren bütün Çukurova cephesinde savaş tekrar başlayacaktır. Şimdiye kadar tarafımızdan verilen esirler dışında hiçbir Fransız esiri iade edilmeyecektir. Durumun derhâl ileri hatlarımıza kadar bütün cepheye tebliği ve kimlere ne zaman tebliğ edildiği süratle bildirilecektir. Hiçbir komutan ve görevli tarafından Fransızlara bir tebligat yapılmayacaktır. Tebligat, yalnız Ankara'dan ilgililere bildirilmiştir. Görevli komutanlar, mülkî makamları haberdar edeceklerdir."

Büyük Millet Meclisi Başkanı
Mustafa Kemal

DÜŞMAN KUVVETLERİ HAKKINDA ALINAN 16 HAZİRAN 1920 TARİHLİ BİLGİ[49]

Fransızların; 17 nci, 20 nci, 226 ncı, 19 ncu Piyade, 3 ncü Süvari ve 242 nci Topçu Alaylarından oluşan 7000-8000 kadar kuvvetinin Kilis ve Katma'da toplanmış olduğu ve bu alaylardan bir kısım kuvvetlerin Antep, Birecik, Arappınarı, Tepeköy,[50] Telebyaz istasyonlarında olduğu; Adana'da 2000 asker, 8-12 top, 40 kadar makineli tüfeği olup tahminen 5000 kadar da Ermeni bulunduğu; Tarsus'ta 1000 askerle, 4 topu olduğu tespit edilmiştir.

[48] Adana merkez ilçesine bağlı köy.
[49] Bk. Kroki 3.
[50] Mersin-Tarsus ilçesinde bulunan istasyon.

Şar'da mahsur kalan Ermeniler, 18 Ağustos 1920 gecesi bir baskınla kuşatma hattını yarmış ve Kuvayı Milliyenin önemli bir kısmının dağılmasına ve bozguna uğramasına sebep olmuşlarsa da, kuvvet yetiştirilerek firariler yakalanmış ve Şar kuşatması ortadan kaldırılmıştır.

Fransızların işgalinde bulunan Yenice[51] istasyonuna Sinan Bey'in Kuvayî Milliyesi tarafından 24 Ağustos 1920'de yapılan taarruzda, Yenice İstasyonu ele geçirilmiş ve 2 subayla, 36 asker esir alınmış; 60 silah ve 1000 kadar bomba ele geçirilmiştir.

Birinci Dünya Savaşı'nı sona erdiren Mondros Mütarekesinde Ayaş'ta saklanan 2 adet 10,5'luk top, 500 adet mermisiyle bulunduğu yerden çıkarılarak, biri Tatarlı'ya[52] diğeri de Kurtkulak'a[53] yerleştirilmiştir.

[51] Mersin-Tarsus ilçesine bağlı belde.
[52] Adana-Ceyhan ilçesine bağlı köy.
[53] Adana-Ceyhan ilçesine bağlı köy.

İKİNCİ BÖLÜM

ADANA CEPHESİ KOMUTANLIĞININ KURULUŞ TARİHİNDEN CEPHE KOMUTANLIĞININ KOLORDU ADINI ALDIĞI TARİHE KADAR GELİŞEN OLAYLAR

26 Haziran 1920 tarihli Bakanlar Kurulu Kararnamesiyle Fırat'ın doğusundaki bölgede Elcezire Cephesi ve batısındaki bölgede Adana Cephesi Komutanlıkları oluşturularak ilgili makamlara şu emir verilmişti:

Yeni kurulan Adana Cephesi Komutanlığına Albay Selahattin Âdil[54] tayin edilmiştir. Kendisi, Pozantı'dan cepheye hareket etmiştir. Adana cephesi komutanlığı yetkisine sahip olup Mersin'den Fırat nehrine kadar olan Fransız cephesine görevli bütün birlik ve Kuvayı Milliye, Albay Selahattin Âdil'in emrine verilmiştir.

Genelkurmay Başkanı
İsmet

Adana Cephesi Komutanlığının kurulmasına kadar bu bölgedeki mevcut Kuvayı Milliye komutanları, Temsil Heyeti, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri ve civar birlik komutanlarıyla haberleşerek işlerini düzenliyorlardı. Bu durum, sevk ve idareyi bir hayli zorlaştırıyordu. Bu hususu, dikkate alarak Büyük Millet Meclisi tarafından gönüllü teşkilâtından tümüyle vazgeçilmesi ve mevcut olanların da belirli bir kadroya göre düzenlemesine ve kurulmasına karar verilmişti. Bu karar üzerine, Genelkurmay tarafından Adana cephesinde bulunan, 41 nci Tümenin dışında, esasını Antep Alayının taburları oluşturmak üzere Antep, Kilis, Maraş ve Haçin Kuvayı Milliyelerinden Maraş Tümeni adıyla bir tümenin kurulması kararlaştırılarak Cephe Komutanlığına emir verilmişti.

Cephe Komutanı, cephenin başarıyla iş görebilmesi için gerekli olan bu teşkilâtı bir an önce meydana getirmek için, geçecek sürede bütün cephede düşmanın işgal bölgesini genişletmesine engel olmak ve özellikle Antep'in düşman işgalinden kurtarılmasını sağlamakla görevliydi. Adana Cephesi Komutanı, karargâhta görevlendirilen bir kurmay subay, bir topçu komutanı, bir yaver ve bir emir subayından oluşan karargâhıyla 29 Haziran 1920'de Ankara'dan Pozantı'ya hareket etti. Cephe karargâhı için şimdilik Kayseri seçilmişti. Topçu Komutanı cephe emrine gönderilecek subayla birlikte cephe karargâhını kurmak üzere görevlendirilerek Ereğli'de bırakıldı. Pozantı'ya giden Cephe Komutanı 5 Temmuz 1920'den itibaren 41 nci Tümen bölgesini Tarsus'un batısından itibaren incelemeye ve denetlemeye başladı. Çukurova bölgesi, 3 Haziran 1920 tarihine kadar Emin Aslan ve Sinan Bey Kuvayı Milliyeleri tarafından idare edilmekte olup 11 nci Tümen emrindeydi. Bu tarihten itibaren cephenin yalnız Emin Aslan Bey Kuvayı Milliyesi tarafından işgal ve müdafaa edilmekte olan Mersin kısmı, 41 nci Tümen emrine verilmişti.

[54] Selahattin Âdil (1881-1961): İstanbul'da doğdu. 1900'de Mühendishane-i Berr-i Hümayûn'u, 1902'de de Harp Akademisini bitirdi. Osmanlı-İtalyan Savaşı'na katıldı. 1912-1913 Balkan Savaşında Vardar Ordusu karargâhında kurmay subay olarak görev aldı. Çanakkale Savaşı'nda tümen komutanı olarak görev yaptı. 17 Kasım 1917'de Akdeniz Boğazı (Çanakkale) Müstahkem Mevki Komutanı oldu. Haziran 1920'de Milli Mücadeleye katılmak üzere geldi ve Adana Cephesi Komutanlığına atandı. 1921-1922'de 2 nci Kolordu (Sakarya Muharebelerinde 13 Eylül 1921'e kadar 2 nci Grup) Komutanı; MSB Müsteşarı (Mayıs 1922); 10 Aralık 1922'de de İstanbul Komutanı olarak atandı. 13 Eylül 1923'te kendi isteğiyle emekli oldu. Türk Harp Tarihi Derslerinde Adı Geçen Komutanlar, Harp Akademileri Kom. Yay., İstanbul, 1983, s. 367-375.

Genelkurmay Başkanlığı 7 Haziran 1920'de verdiği diğer bir emirle, Çukurova cephesinin Mersin'den Adana'ya kadar uzanan kısmının (Adana dâhil) 41 nci Tümen emrine verildiğini ve bu cephede bulunan Emin Aslan ve Sinan Bey komutasındaki Kuvayî Milliyelerin de söz konusu tümenin emrinde bulunacaklarını ve 11 nci Tümenin Çukurova cephesiyle bir bağlantısının kalmadığını bildirdi.

ÇUKUROVA BÖLGESİ

Şar kasabasında, 3 Temmuz 1920'de Kuvayı Milliye tarafından bastırılan Ermenilerin bir kısmı Haçin'e iltica etmişlerdi. Urfa ve Maraş'ın geri alınması ve Pozantı'daki Fransızların esir edilmesi, Fransızların mütareke teklifleri, Kars ve Kozan bölgelerinin tahliyesi, Kuvayî Milliye'nin moralini oldukça yükseltmişti. Kuvayı Milliye bu cephede Fransızlarla temasta olup devamlı faaliyetteydi. Fransızlar, Mersin, Tarsus ve Adana'dan adeta mahsur bir durumda olup zırhlı trenlerle ve muhafız kuvvetlerle Mersin-Tarsus hattından yararlanmaya çalışıyorlardı. Demiryolu, tarafımızdan sık sık tahrip ediliyordu ve Kuvayı Milliye, hattın güneyindeki ova kısmına hâkim bir durumdaydı.

Haçin'e yapılan taarruzlar, arazinin yapısından dolayı başarılı olmadığından, tüm hazırlıklar yapılmak üzere şimdilik kuşatmayla yetinilmesi ilgililere bildirilmişti.

12 TEMMUZ 1920: CEPHE KOMUTANI MARAŞ'TA

Maraş Fransızlar tarafından tahliye edilmiş ancak, durum henüz düzelmemişti. Kalan Ermeniler evlerine veya Amerikan kurumlarına iltica ediyorlardı. Burada ortamın sakinleştirilmesi için gereken tedbirler alınmıştı. Cephe emrinde bulunan 9 ncu Alay 1 nci Tabur Antep'te, diğeri de Kuvayı Milliye ile birlikte Islâhiye bölgesini tahliye edip Osmaniye'ye çekilen Fransızlarla muharebe etmekteydiler.

Bu bölgede ayrıca, Yörük Selim Bey komutasında Kuvayı Milliye de bulunmaktaydı.

26 TEMMUZ 1920: CEPHE KOMUTANI ANTEP'TE

Antep'te bir bölge komutanı bulunmaktaydı. Emrinde 9 ncu Alay'dan 1 tabur ile çevre halkından oluşturulmuş Yıldırım ve Antep millî taburlarıyla 3 dağ topu mevcuttu. Daha sonra 10,5'luk bir Skoda dağ topu da gelmişti.

Kilis bölgesinde Polat Bey komutasında bir kısım Kuvayı Milliye bulunmaktaydı. Fransızlar, geri püskürtmemiz karşısında Fırat'ın doğusunu tahliye etmek zorunda kalmışlardı. Cerablus köprüsü Fırat'ın doğusunda bulunan 5 nci Tümen birliklerinin elinde bulunuyordu.

Antep'teki Fransızlar, kolej ve Amerikan Hastanesi binasıyla kuzeydeki Garaf çiftlik binasını işgal etmişlerdi. Diğer kuvvetleri Kilis, Çobanbeyli ve Akçakoyunlu'da[55] bulunmaktaydı. Urfa ve Islâhiye bölgesindeki Fransızların çekilmeleri Antep'teki Fransızları zor durumda

[55] Kahramanmaraş-Pazarcık ilçesine bağlı köy.

bırakmıştı. Süresi bitmiş olmakla birlikte, daha önce imzalanmış olan mütareke sebebiyle her iki taraf arasında daha öncekine kıyasla bir sessizlik hâkimdi. Bu hâlin devamının, muharebeye devam etme azminin sarsılmasına sebep olacağı düşünülerek, 29 Temmuz 1920'de düşmana taarruz etmek için hazırlıklar yapılmıştı. Taarruz, başarılı olmadı, fakat savaş resmen başlamış oldu. Cephe komutanı Maraş ve Antep çevresinde kalarak harekâtı yakından idareye başlamış ve karargâhın Kayseri'den Maraş'a hareketi emredilmişti.

41 NCİ TÜMENİN YENİDEN KURULMASI

41 nci Tümenin büyük bir kısmı, Adana bölgesi dışında kullanılmaktaydı. Hâlen 2 taburu, Tümen emrinde ve bölgesinde olmadığından, bu cephedeki kuvvetlerin de düzenlenmesine çok önem verildiğinden, bu kuvvetlerin, tekrar Tümeninin emrine verilmesine imkân yoktu. Büyük Millet Meclisi Başkanlığı tarafından 5 Ağustos 1920'de verilen bir emirde, Tümenin dış bölgelerde kullanılmakta olan 7 taburunun Tümen tarafından ilgisinin kesildiği; Adana cephesinde mevcut 2 tabur esası teşkil etmek üzere 41 nci Tümenin yeniden kurulacağı bildirilmişti. Tümen alaylarına 12, 16 ve19 numaraları verilmişti.

TEMMUZ AYI BOYUNCA ÇEŞİTLİ BÖLGELERDE CEREYAN EDEN OLAYLAR[56]

Antep Bölgesi

Fransızların dağınık kuvvetlerini Katma'da toplayacakları haber alındığından, millî müfrezeler faaliyetlerini arttırmışlar ve bu baskıları sonucu Telebyaz, Arappınar ve Seftek istasyonlarındaki işgal kuvvetleri büyük zorlukla Cerablus'a gelebilmişlerdi. Birecik'te çok sıkışık durumda bulunan Fransız müfrezesi de Cerablus'tan gönderilen kuvvetin himayesinde Fırat'ta geçit yaparak, Cerablus'a aldırılmıştı. 10 Temmuz 1920 gecesi, topçu ateşinin ardından Cerablus köprüsünden sürülen piyade hücum kolları, Cerablus merkeziyle istasyonunu ele geçirdiler. Ayrıca, çeşitli erzak yüklü 9 vagonla 50 sandık piyade cephanesi ve 37 sandık bomba ele geçirildi. Fransızlar Akçakoyunlu'ya çekilmişlerdi. Holmen İstasyonu, süvari bölüğümüz tarafından işgal edildi. Elde edilen bilgilere göre, Kilis'te 1 alay piyade, 2 bölük süvari ve 1 batarya topla, 2 tank, 2-4 zırhlı otomobil bulunduğu, Kilis'in kuzey ve kuzeydoğu sırtlarının tahkim edildiği, Akçakoyunlu'da 500 piyade ve 1 batarya top bulunduğu, geri kalan kuvvetlerin de Katma'da toplanmakta olup, sayılarının 5000 kadar olduğu tespit edilmiştir.

Fransızların toplanmalarına engel olmak üzere Akçakoyunlu istikametinde bir taarruz yapılması düşünülmüş ve ilgililere emirler verilmişti. Buna göre:

a) Urfa Kuvayı Milliyesiyle Fırat civarındaki nizamiye birlikleri ve yeterli sayıdaki aşiretlerle Cerablus-Kilis istikametinde ilerlenecektir.

[56] Bk. Kroki 4.

b) Aşiretlerin, düşmanın geri yollarını kesmesi ve düşman kuvvetlerinin tamamen yok edilmesini hedefleyecek bir şekilde kullanılması sağlanacaktır.

c) Antep Kuvayı Milliyesi, Urfa Grubu ile birlikte Kilis ve çevresindeki düşman birliklerine taarruz etmek üzere, Antep-Kilis istikametinde ilerleyecektir. Bu kolun ilerlemesiyle, her taraftan katılımın sağlanmasına yönelik hazırlık yapılacaktır.

d) Kilis ve Katma çevresindeki düşman kuvvetlerinin İskenderun ile bağlantısının kesilmesi oldukça önemli olduğundan, Islâhiye'deki Kuvayı Millîye ile Katma'nın batısındaki Katma-İskenderun yolu ele geçirilecektir.

e) Adana ve Mamure cephelerindeki bu harekât esnasında, her taraftan büyük bir şiddet ve faaliyetle taarruza devam edilerek, Fransızların her yerde işgal edilmesi sağlanacaktır.

Bu emre göre, Urfa Grubu'ndan düzenlenen taarruz grubu (1 piyade taburu, 2 bölük süvari, 4 makineli tüfek, 2 hafif makineli tüfek, 2 dağ ve 2 sahra topuyla çevrede bulunan Kuvayı Milliye ve aşiretler) 16 Temmuz 1920'de Cerablus'tan hareket etti. Antep'ten de 1 tabur, Akçakoyunlu istikametinde gönderilmişti. Yapılan taarruz, düşmanın mevzilerini kuvvetli bir şekilde tahkim etmiş olduğundan başarılı olmadı. Fransızlar, istasyon ile Sacur köprüsü arasında destek noktası şeklinde tahkim ettikleri ve üç sıra tel örgüsüyle takviye edilmiş bir mevzide bulunuyorlardı. Buranın kuşatılarak baskınlarla taciz edilmesine karar verildi ve düşman çevresi sarılmış bir hâlde kaldı. Düşmanın 27 Temmuz 1920'de yapılan taarruzu da başarılı olmadı. Durumu tehlikeli gören Fransızlar, Halep ve Kilis'ten Çobanbeyli'ye gönderdikleri kuvvetle mahsur kalan Akçakoyunlu müfrezesini kurtarmak için 3 piyade taburu, 2 batarya top ve 1 süvari bölüğü ile makineli tüfek bölükleri ve 300 kadar arabadan oluşan Fransız müfrezesi beraberlerinde, 30 vagonlu bir trenle 30 Temmuz'da Akçakoyunlu'ya hareket etmişlerdi. 31 Temmuz 1920'de süvarilerimizin ateşi karşısında kayıplar vererek Akçakoyunlu'ya girdiler. 1 Ağustos 1920 sabahı düşman, sabaha karşı piyadesiyle Akçakoyunlu'nun kuzeyindeki Kuşçutepe[57]-Kesiktaş[58] hattına ve süvarisiyle de Kuşçutepe kuzeyinden Selbib köyüne doğru taarruza başladı. Düşman süvarileri, karşı taarruzumuzla püskürtülmüştü ancak piyadesi başarılı oldu ve birliklerimiz Holmen'de artçı bırakarak, Cerablus'a alındılar. Düşman da Höyük mevkine kadar ilerledi.

Islâhiye ve Osmaniye Bölgesi[59]

Bu bölgedeki düşman kuvvetleri, Kuvayı Milliyenin baskısı karşısında zor durumda kalmışlardı. Islâhiye'de bulunan işgal kuvvetleri, 5 Temmuz 1920 gecesi, kuzeye doğru hareket edip, Ayran'da bulunan kuvvetle birleşerek ve Hasanbeyli'de[60] bulunan Ermenileri de alarak Yarbaşı'na gittiler. Bahçe'de, Ermeniler için ufak bir artçı bırakılmıştı. Haruniye'de

[57] Hatay'da 2076 m yüksekliğinde ve Amanosların Hassa kesiminde yer alan yüksek dağ.
[58] Gaziantep-Nizip ilçesine bağlı köy.
[59] Bk. Kroki 2.
[60] Osmaniye merkeze bağlı ilçe.

bulunan kuvvetlerini de bu istikamette çektiler. Hattın Kuvayı Milliye tarafından tahrip edilmesi ve batıya çekilmek isteyen düşman birliklerine, Kuvayı Milliye tarafından yapılan taarruz Fransızları şaşırtmış ve fazla kayıp vermelerine sebep olmuştur. Düşman, Kuvayı Milliyenin azlığı karşısında Mamure ve ardından Osmaniye'ye çekilmeyi başarmıştı. Düşmana birçok malzeme ve hayvan terkettirildi. Götüremediği mühimmat, düşman tarafından ateşlenmişti. Osmaniye'de toplanan kuvvet, takviyeli 2 piyade bölüğü ile yerli Ermenileri Osmaniye'de bırakarak, bütün yol boyunca Kuvayı Milliyenin taarruzu karşısında birçok kayıp vererek, Toprakkale'ye[61] ve burada bir kısım kuvvetini bırakarak Sis'e çekilmişti.

Adana'da Kuvayı Milliye tarafından mahsur bırakılan Fransızlar, şehrin doğu cephesinden bir çıkarma yaparak, Misis'e[62] gelen kuvvetlerden bir kısmının Adana'ya girmesini sağlamışlardı. Osmaniye'deki düşman kuvveti, Kuvayı Milliye'nin taarruzu karşısında kasabanın evlerine sığınmaya mecbur olduklarından, kuşatılmış bir durumda kaldılar. Fransızların biraz kuvvet bıraktıkları Meydan-ı Ekbez'de ve Katma ve Kilis'te toplanan kuvvetler tarafından bu bölgenin yeniden işgal edilerek, Osmaniye istikametinde ilerleyen kuvvetlerimizin gerilerinden yapılacak muhtemel bir tehdide karşı görüldüğünden ilgililerin bu noktaya dikkatleri çekilmişti.

Adana Bölgesi[63]

Şar kasabası, 2 Temmuz'da işgal edildi. Adana'da mahsur kalan Fransızlar, Misis ve Tarsus Gruplarıyla iletişim kurmaya çalıştılarsa da tamamen başarılı olamamışlardı. Adana civarında muharebe devam ediyordu. 6 ve 11 Temmuz 1920'de Adana'da kuşatmadan kurtulmaya teşebbüs eden Fransızlar, kayıpla dönmek zorunda kalmışlardır. Adana'da topçularımız tarafından düşman tayyare hangarlarına ve levazım depolarına yapılan topçu ateşiyle yangın çıkmış ve düşman hiçbir malzemesini kurtaramamıştır. 27 Temmuz 1920'de 2000 piyade, 100 süvari, 5 top, 3 tank ve zırhlı otomobillerle 100 kadar arabadan oluşan bir müfreze, üç koldan Tarsus istikametinde hareket etmişti. Kuvayı Milliye tarafından Yenice civarında karşılanarak durdurulan düşman, 2 gün devam eden muharebeden sonra Tarsus istikametinde hareket edebilmişti. Bu muharebede düşmanın 600 kadar kaybı vardı.

Tarsus Grubu

Tarsus'ta Fransızlara karşı 15 Temmuz 1920'de yapılan keşif taarruzu, gerçek bir muharebeyle sonuçlanmış, düşmana fazlaca kayıp verdirilmiş, tüfek ve cephane ele geçirilmiştir. Tarsus'un kuzeyindeki bağlarda bulunan düşman kuşatılmıştır. 30 Temmuz 1920 sabahı düşmanın çeşitli sınıflardan oluşan 200 araba, otomobil ve birçok hayvandan meydana gelen kuvveti, Mersin istikametinde hareket etmiş ve Mersin'den de kuzeye gönderilen kuvvetlerin himayesinde Mersin'e girmiştir.

[61] Osmaniye merkeze bağlı ilçe.
[62] Adana merkez ilçesine bağlı belde. Bugünkü adı Yakapınar.
[63] Bk. Kroki 2.

Mersin Grubu

11 Temmuz 1920'de gemi toplarının himayesinde, Mersin'den kuzeye ilerlemek isteyen düşman kuvveti, geri dönmek zorunda kalmış ve Gavurköyü'ndeki kuvvetler takviye edilmiştir.

AĞUSTOS AYI BOYUNCA ÇEŞİTLİ BÖLGELERDE CEREYAN EDEN OLAYLAR

Akçakoyunlu taarruzunu yapan müfrezemizin Cerablus'a ricati üzerine Akçakoyunlu'nun kuzeydoğusundaki Keçili köyüne ve Höyük mevkisine kadar ilerlemiş olan Fransızlar, 20 Ağustos 1920'de Akçakoyunlu'ya çekildiler. Aynı gün akşama doğru, asker ve eşya yüklü 60 vagonluk bir tren de Halep'e hareket etmişti. Hölmen'deki müfrezemiz düşmanla temas için Akçakoyunlu'ya sevkedildi. Düşmanın geri nakliyat yapışı, çekildiği hissini vermişti. Fakat düşmanın 3 Ağustos 1920 akşamı Halep'ten 1 tabur ve Kilis'ten 1 tabur kuvveti Akçakoyunlu'ya geldi ve burada toplanan 1 piyade ve 1 süvari alayıyla 10 topu, 4 Ağustos'ta taarruza başladı. Yerli askerin dağılmasıyla kuvvetleri yarı yarıya azalan müfrezelerimiz, düşmanı oyalayarak Cerablus'a çekildiler; düşman da Cerablus'u işgal etmişti. Düşmanın Fırat'ın doğusunda genel bir harekete geçmesine ihtimal verilmemekle birlikte, Cerablus köprüsü tahrip edilmiş ve geçitlerin savunması için Elcezire Cephesi Komutanlığı tarafından tertibat alınmıştı.

9 Ağustos 1920'de Akçakoyunlu'dan hareket eden ve 1500 piyade, 300 süvari, 5 top ve 3 tanktan oluşan düşman kuvveti, geceyi İkizkuyu'da geçirmiş ve 10 Ağustos 1920 sabahı Nafak-Sazgın-Mazlımar hattında bulunan kuvvetlerimize iki koldan taarruza başlamıştı. Kolun birisi Sazgın, diğeri de Muasara istikametinde ilerliyordu.[64] Sazgın'daki bölüğümüzün çekilmesi üzerine Nafak boğazındaki takviyeli bölüğümüzün vaziyeti zorlaşmış ve düşmanın; kanat gerilerine doğru ilerlemesi bu bölüğün de çekilmesiyle sonuçlanmıştı. Akşama kadar devam eden muharebeler sonucu, düşman 10 Ağustos 1920 akşamı kuvvetinin bir kısmıyla Norgana, diğer kuvvetleriyle Mazlımar'ın kuzeyini işgal etmiş ve ileri müfrezelerini Antep'in doğu ve güney sırtlarına kadar sürmüştü. Düşmanla muharebe eden kuvvetlerimizden bir kısmı (9 ncu Alayın 1 nci Taburu, makineli tüfek bölüğü, bir sahra obüs topu) Antep'in kuzeyine çekilmiş, diğer kısmı da (Antep alayına bağlı yeni kurulmakta olan Yıldırım ve Antep taburlarıyla bir kısım Kuvayı Milliye, makineli tüfek takımı ve halkın oluşturduğu kuvvetler) kasabayı savunmak için kasaba civarında kalmışlardı.

11 Ağustos 1920 düşman sebükbar[65] kuvvetleriyle kasabanın doğusundan dolaşarak 11 Ağustos sabahı, Düllükbaba tepesine taarruza başladı. İbrahimli'de[66] bulunan müfrezemiz, düşmana yandan ateş etmeye çalışıyordu. Düşman sayıca üstün olduğundan Düllükbaba tepesini işgal etti ve akşama kadar devam eden muharebede Beylerbeyi-Düllükbaba-Sam

[64] Bk. Kroki 5.
[65] Yükü hafif, eşyası az olan. Ferit Devellioğlu; Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat, Ankara 1984, s. 1111.
[66] Gaziantep-Şehitkamil içesine bağlı köy.

hattı, düşman tarafından işgal edildi. Kuvvetlerimiz, Göçke-Karaburç hattını işgal ettiler. Düşmana karşı taarruz için bu bölgeye mümkün olabilen tüm kuvvetlerin hareketi emredilmişti. Antep kasabası, 11 Ağustos 1920'den itibaren Fransızlar tarafından kuşatılmıştı.

Antep'e hareket emri alan Maraş, Pazarcık ve Kilis'teki Kuvayı Milliye, Elcezire cephesinden 1 mürettep piyade taburu ve dağ topçu takımı ile Nizip'ten hareket eden 500 mevcutlu halkın oluşturduğu kuvvet, bölge komutanı tarafından gösterilen Suboğazı'nın[67] güneyinde 11 Ağustos 1920 akşamına kadar kısmen toplanmışlardı. 12 Ağustos 1920 sabahından itibaren Antep'in doğu cephesinden düşmana topçu taciz ateşi açıldı ve düşman, bulunduğu hattan kuzeye hareket etmedi.

Antep'i kuşatan Fransızların, Antep halkına yazdıkları beyannamede, Osmanlı Hükûmeti tarafından imzalanan barış antlaşması gereğince, Antep'in Suriye'ye geçerek Fransız mandasına bırakıldığını ve Antep halkının teslim olmadıkları takdirde, kasabayı bombalayacaklarını ilân etmişlerse de Antep'te mahsur kalan ve ölünceye kadar şirin kasabalarını savunmaya karar veren Kuvayı Milliye ve halkımız, Türklüğe yakışır bir biçimde red cevabı vermişler ve Fransızlar tarafından devamlı şekilde bombardımana maruz kalmışlardı. Şehre girmek isteyen iki zırhlı otomobil, kasabadakilerin ateşi karşısında geri dönmek zorunda kalmış, şehir civarındaki mektep binası, düşman tarafından ağır toplarla tahrip edildiğinden burayı savunan halk kasabaya çekilmişlerdi. Gazianteplîler[68] Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinden kendilerine yardım edilmesini istediler:

"Antep kasabasının düşman tarafından tamamıyla kuşatılması ve harp sebebiyle, bölge komutanının dışarıda kalmasından dolayı şehrin savunma komutanlığını büyük bir gururla aldım. Hepimiz sabır ve dirençle büyük fedakârlıklar göstermekteyiz. Düşman, şehri sürekli bombardıman etmektedir. Cephanemiz uzun muharebeler yapmaya yetmeyecektir. Dışarıdan yardımın sağlanması gerekmektedir."

Antep ve Havalisi Komutanı
Özdemir[69]

---

[67] Gaziantep-Şehitkamil ilçesine bağlı köy.

[68] Türkiye Büyük Millet Meclisi, 6 Şubat 1921 tarihinde Antep'e Gazi ünvanını vermiştir.

[69] Şefik Özdemir (1885-1934) Kafkasya'dan Mısır'a göçetmiş bir Adıge ailesindendir. 1885 yılında Kahire'de doğdu. Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti emrinde savaştı. Osmanlı ordularının yenilgisi ve çekilmesinden sonra Suriye'de Fransızlara karşı yapılan ayaklanmalara katıldı. 1920 yılının Haziran ayı sonunda Antep'e gelerek Fransızlara karşı savaşan birliklerden birine komuta etti. Halkın isteği üzerine 8 Ağustos'ta Antep'teki Kuvayı Milliye Komutanlığına getirildi. Fransız kuvvetlerine karşı yapılan direnişi başarıyla yönetti. Bölgedeki Türkmen, Kürt ve Arap aşiretlerini biraraya getirerek Fransızlara karşı mücadele etti. TBMM Hükûmeti ile Fransızlar arasında anlaşma sağlanmasından sonra Musul bölgesinde İngilizlere karşı hareketle görevlendirildi. 1922'den itibaren Misak-ı Milli sınırları içinde bulunan bu bölgede Anaze ve diğer aşiret gönüllüleri ve Kuzey Afrika Müslümanlarından kurulu bir birlikle İngilizlere karşı başarılı savaşlar verdi. İngilizlerin üstün güçlerle saldırıya geçmeleri ve gerekli yardımların gönderilmemesi sonucu yenilerek İran topraklarına ve oradan da Anadolu'ya çekildi. TBMM altıncı döneminde Siirt'ten, yedinci döneminde Gaziantep'ten milletvekili seçilmiştir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal Paşa Hazretleri Tarafından Verilen Cevap

16 Ocak 1920

"Antep'in Müslüman ve Kahraman Halkı!

Düşman yine sevgili Antebimize taarruza başladı. Büyük Millet Meclisi ve bütün millet, Antep halkının daha önce de yapmış olduğu kahramanlığını bekliyor. Fransızlar, cephelerimizin her tarafında mücahidlerimiz tarafından mağlûp edilmektedir. Antep'e her taraftan top ve kuvvet gönderilmiştir. Sabır ve metanetin karşılığını Antep her yerden önce birkaç gün içinde alacaktır. Haysiyet ve metanet sahibi olunuz. Cenab-ı Hakk'ın vaadi ile müjdelediği zafer yakındır. Hepinize selâm ve saygılar sunarız kahraman Antepli kardeşlerimiz!".

Düşman, cepheden ve sağ kanattan Beylerbeyi'ne karşı başlayan taarruzlarımız karşısında öğle üzeri Düllükbaba'yı tahliye etti. 15 Ağustos 1920 akşamı Urumevlek ve Antep'in hemen kuzeyindeki Hacıbaba ve Çiksurt sırtları kısmen tarafımızdan işgal edildi ve kuşatma kuvvetleriyle haberleşilerek yeterli sayıda cephane gönderildi. 16 Ağustos 1920'de düşman, tarafımızdan işgal edilen yerlere top ateşiyle yaptığı baskında başarılı olamadı. Düşmanın dikkatini çekmek için 17 Ağustos'ta düşmanın kuzeybatı kısmındaki kuşatma hattına taarruza başlayan müfrezelerimiz, gece yarısına kadar devam eden muharebe sonucu; düşman işgalinde bulunan Garaf'a sokuldu ve aynı zamanda doğu cephesinden yapılan baskınla Hacıbaba ve Cunud tepeleri tamamen elde edildi. 18 Ağustos 1920 sabahı, devam eden taarruzlarımız karşısında düşman, Çıksorut tepelerini de tahliye ederek çekilmeye başlamıştı. Öğle vakti kasabaya girildi. Turgana istikametinde çekilmekte olan kuvvetler, aşiret süvarileri tarafından takip edildi ve Antep'in güneyinde tutunmak isteyen düşmanla muharebe başlamış ise de düşmanın Antep'in güney sırtlarını savunmak istediği anlaşılıyordu. Daha sonra yapılan keşifler sonucu, Kilis yolu üzerinde yol boyunca ordugâhlar tesis edildiği görülmüştür.

Düşman 20 Ağustos 1920 gecesi Garaf'taki müfrezesini takviye ederek İbrahimli'nin güney doğusundaki mevzilerimize baskın yapmış ve ardından Erikçe[70] üzerine taarruza geçmiş ve Sam'a kadar ilerlemişse de kasabayı savunanlardan 200 kişilik müfreze ile çıkarma ve düşmana yaptığı taarruz ile düşmana fazla miktarda kayıp verdirilmiş ve oldukça fazla cephane ve bomba elde edilmiş; bu hareket karşısında birliklerimiz Gökçe sırtları ve Karacaburç[71] hattına çekilmişlerdi. Bir gün sonra düşman, eski mevzilerine çekildi. Bu hareketin erzak tedariki amacıyla yapılmış olduğu anlaşıldı.

Ağustos'un sonunda Antep'deki düşmanın durumu şöyle tespit edilmiştir: Fransızların kuvveti, 2000 kadar piyade muharib ile biri 15'lik, ikisi

[70] Gaziantep merkez ilçesine bağlı köy.
[71] Gaziantep-Şehitkamil ilçesine bağlı köy.

10,5'luk olmak üzere 16 kadar sahra ve dağ topu ve çok sayıda makineli ve otomatikten oluşmaktadır. Sarımsak[72] ve Kurbanbaba[73] tepeleri sağlamlaştırılmıştı. Kilis ve Akçakoyunlu yollarının ellerinde bulunmasına son derece önem veriyorlardı. Yaptıkları mahalli korunaklar 10,5'luk obüslerle tahrip edilecek hâldedir. Antep civarında bulunan Fransızların Kuvayı Milliye tarafından civar köylerle irtibatı kesilmiş olduğundan kendileri de kuşatılmış bir hâlde kalmışlardı ve bu yüzden erzaklarını Akçakoyunlu'dan sağlamaya mecbur kaldıklarından, bu şekilde toplanan erzak kafilelerini kuvvetli müfrezelerin himayesinde, Antep civarına getirmeye fevkalâde önem veriyorlardı. Bu sebepten Akçakoyunlu'dan Antep'e erzak kafilesi hareket edeceği zaman, Antep Grubu'ndaki kuvvetlerden bir kısmı, Antep'in doğusundaki kuvvetlerimize karşı kafileyi korumak için harekete geçer ve her iki taraf burada meşgul olurken, muhafızlar himayesinde gelen düşmanın erzak kafilesi de Antep'in batısındaki ordugâha girer ve geri dönüşte de aynı şekilde hareket ederlerdi. Buna karşı da aktif durumda bulunan kuvvetlerimiz her defasında çeşitli istikametlerden düşman kafilesine yaptığı baskınlarla fazla kayıp verdirmeye devam ederlerdi.

Elcezire cephesinden 5 nci Tümen birliklerinin, Birecik ve Nizip'ten Antep civarına hareket etmeleri emredilmiştir.

Osmaniye Bölgesi

Düşman 22 Ağustos 1920 sabahı, 500 piyade, bir miktar süvari ve 2 toptan oluşan müfreze ile Mercin[74] köyüne taarruz etmişti. Birliklerimizin direnci ve karşı taarruzları karşısında kayıplar vererek Ceyhan'a çekilmiştir. Bir makineli tüfek ve bir miktar silah ve cephane ele geçirilmiştir.

Adana Bölgesi

10 Ağustos 1920 sabahı, Tarsus'tan Adana istikametinde ilerleyen düşman 10 Ağustos 1920 gecesini Büyükçıldırım,[75] Küçükçıldırım,[76] Karafasıl[77] köyleri arasında geçirmişti. Tarafımızdan yapılan baskınla, büyük telâşa düşen düşman, kargaşalıktan birbirinin üzerine ateş açarak fazla kayıp vermişti. Sabahleyin yürüyüşe geçen düşman, Sarıhamzalı'ya[78] vardığında tarafımızdan yapılan topçu ateşiyle dağılmış ve perişan olarak Adana'ya girebilmişti. Düşman, taarruza uğrayan kuvvete, Kâhyaoğlu'nda hattın tamiriyle meşgul olan zırhlı trenle yardıma teşebbüs etmişse de trene yöneltilen top ateşinin isabeti üzerine derhâl Adana'ya çekilmeye mecbur kalmıştır. Kâhyaoğlu'na 12 Ağustos 1920'de üç tren himayesinde taarruz eden düşman, 12 saatlik bir muharebeden sonra yenilerek Kâhyaoğlu gerilerine çekilmiştir.

[72] Gaziantep-Şahinbey ilçesinde bulunan tepe.
[73] Gaziantep-Şahinbey ilçesine bağlı, Şahinbey beldesinde bulunan tepe.
[74] Adana-Ceyhan ilçesine bağlı, Ceyhan'ın 8 km kuzeydoğusundaki köy.(Y.N.)
[75] Adana-Seyhan ilçesine bağlı köy.
[76] Adana-Seyhan ilçesine bağlı köy.
[77] Adana merkez ilçesine bağlı köy.
[78] Adana-Seyhan ilçesine bağlı köy.

13 Ağustos 1920 gecesi Adana talimgâhına taarruz edilerek, düşman ileri mevzilerini bırakmış ve perişan bir şekilde çekilmişti. 14, 15 ve 16 Ağustos 1920'de tayyare hangarı ile yeni istasyon civarı bombardıman edilmiş ve bu esnada topçu mevzilerimizi keşfe gelen iki tayyareden birisi ateşimizin tesiriyle düşürülmüş ve talimgâhtaki iki tayyareden birisi uçmadan; diğeri uçmaya hazırlanırken sakatlanmışlardır. Ağustos gece yarısı düşman Adana kuzeybatısındaki Kireç ocaklarıyla Kumtepe'ye[79] taarruz etmiş ise de 2 saat devam eden muharebeden sonra birliklerimiz çekilmiş; 16 Ağustos 1920 sabahı yapılan karşı taarruzla Kumtepe işgal edilerek düşman ricate mecbur edilmişti. Düşman 16 Ağustos 1920 gecesi, üç defa taarruzunu tekrarlamışsa da karşı taarruzumuzla ricate mecbur edilmiştir .

Mersin Bölgesi

16 Ağustos 1920 gecesi Yakaköy[80] ve Ziyarettepe'ye[81] yaptığımız taarruzla söz konusu tepe işgal edilmişse de sabahleyin, düşman karşı taarruz yaparak tepeyi tekrar almıştır. Düşmandan 2 hafif makineli tüfek ve birçok cephane ve bomba ele geçirilmiş ve düşmana pek çok kayıp verdirilmiştir.

Düşman 26 Ağustos 1920 tarihinde Godebis'teki bataryaları ve Kazanlı[82] önüne gelen bir zırhlısıyla Karayayla[83] ve Avcıköy'deki mevzilerimizi bir saat bombardıman etmiş ve bu sırada sisten yararlanarak Tarsus'tan çıkan 300 piyade ve bir kısım süvariden oluşan düşman müfrezesi Tarsus-Mersin yolunu tutmuş; aynı zamanda Senegalli askerlerden olduğu tahmin edilen 1500 kişilik bir kuvvet de Godebis'e gelmiş ve 11 saat devam eden muharebeden sonra düşman, 300'ü aşkın kayıp vererek Tarsus'a girebilmiştir.

EYLÜL AYI BOYUNCA ÇEŞİTLİ BÖLGELERDE CEREYAN EDEN OLAYLAR

Antep Bölgesi

Düşman, geceden yararlanarak doğu cephemiz karşısında toplanmış; 1 Eylül 1920 gece yarısı Cunud sırtlarına taarruz etmiş; 2 saat muharebeden sonra birliklerimizi doğu ve kuzeye atmıştı. Yaklaşık olarak 1.000 asker piyade, 100 süvari ve 1 batarya tahmin edilen düşman kuvveti, Üzüm Evalak'ın doğusunda bulunan 24 ncü Alayı geri çekilmeye zorladıktan sonra Şahmelek-Sinan-Orul yolunu takiben Nizip istikametine hareket etmiş; 1 Eylül 1920 gecesini Orul ile Gavurköyü arasında geçirmiş ve 2 Eylül 1920'de Gavurköy'ün etrafında tertibat almış ve bütün ağırlığını köye sokmuş; öğleden sonra bir tabur Sinanköyü'ne hareket etmiş ve akşama kadar burada kalmış; 3 Eylül 1920'de 1 piyade taburu, 2 süvari bölüğü, 4 top ve 2

[79] Hatay-Reyhanlı ilçesine bağlı köy.
[80] Mersin merkez ilçesine bağlı köy.
[81] Mersin-Tarsus ilçesine bağlı köy.
[82] Mersin merkeze bağlı belde.
[83] Mersin-Tarsus ilçesine bağlı köy.

makineli tüfek ve birkaç hafif makineli tüfekten oluşan bir müfreze Nizip'i işgal etmiş ve süvarilerini Nizip'in doğusundaki Turmehmet köyüne göndermiş; topladığı erzağı sevk etmeye başlamış; 24 ncü Alay'ın yaklaşık 100 mevcutlu taburu Nizip'in kuzeyindeki Torlu'ya çekilmiştir. Diğerleri doğuya çekilmişlerdi. Düşman 4 Eylül 1920 gecesini Urumevlek'te geçirdikten sonra Çağdın-Kızılhisar istikametinde hareket etmiş; 6 Eylül 1920 gecesini Kızılhisar'da geçirmiş; 7 Eylül'de Zarambi-Nafak yoluyla Antep'e çekilmiştir. Fransızlar, Nizip ahalisinin Fransız mandasını kabul ettiğine dair beşinci beyannameyi yayınlayarak Antep'i teslim olmaya davet etmişti. 8 Eylül 1920'de, İkizkuyu istikametinde hareket eden düşman, Nafak Boğazı civarında 200 asker ve 2 top ve 2 makineli tüfekten oluşan bir kuvvetiyle, erzak kafilesini korumaya çalışmışsa da Urumevlek'teki birliklerimiz tarafından taarruza uğrayarak, Antep'e çekilmek zorunda kalmıştır. Kafile, 8 Eylül 1920 gecesini İkizkuyu'da geçirmiş ve 9 Eylül'de Akçakoyunlu istikametine çekilmiştir .

11 Eylül 1920'de düşmanın 2 piyade ve 1 süvari bölüğünden oluşan bir kuvveti, Antep'ten İbrahimli istikametinde üç kolla taarruz etmek istemişse de birliklerimizin karşılık vermesi üzerine geri dönmeye mecbur kalmıştır. 11 Eylül'de 1 piyade taburu, süvari ve topçudan oluşan düşman müfrezesi, Akçakoyunlu'dan geri dönecek düşman kafilesini korumak amacıyla Nafak Boğazı'na hareket etmişti. Bu kuvvetin geri dönmesine engel olmak üzere, şehirden bir müfreze hazırlanarak taarruz edilmişse de düşman kuvveti Akçakoyunlu'dan gelen kuvvetle beraber geri dönmüştür.

15 Eylül 1920'de Akçakoyunlu istikametine hareket eden kafileyi korumak üzere Nafak Boğazı'nın kuzey sırtlarını işgal eden düşman müfrezesine Urumevlek'ten Norgana istikametine gönderilen kuvvetlerimiz taarruz etmişlerse de düşmanın üstünlüğü karşısında birliklerimiz eski mevzilerine çekilmişlerdir. Düşman Cunud sırtlarını işgal etmişse de 16 Eylül 1920'de tahliye ederek, Sarmısaktepe'deki[84] ordugâhlarına çekilmişti.

Elcezire cephesinden takviye için gönderilen bir müfrezemiz 16 Eylül 1920'de Antep'in doğusundaki Sinanköyü'ne gelerek millî müfrezelerle birleşmiştir (14 ncü Alayın 3 ncü Taburunun mevcudu 150'dir. Birecik millî bölüğü de, 2 makineli tüfek, 2 hafif makineli tüfek, 2 top, 150 mevcutlu Nizip millî bölüğü ile birleşmişti.)

Akçakoyunlu'dan gelecek düşman kafilesine baskın yapılmak üzere 19 Eylül 1920 gecesi 14 ncü Alayın 3 ncü Taburu, Birecik ve Rumkale millî bölükleriyle Nafak Boğazı tutulmuş ve bunun kanadını emniyete almak için de Urumevlek'in güneybatı sırtlarında bulunan müfreze görevlendirilmişti. Gelecek kafileyi korumak amacıyla Antep'ten çıkan düşman müfrezesi, kanadın korunmasıyla görevlendirilen müfrezeye taarruz etmiş ve Nafak Boğazı'nda bulunan kuvvetlerimizin gerisine taarruza başladığından bu da çekilmek zorunda kalmıştı. Bu şekilde kafile, Antep'te bulunan ordugâhına girmeye imkân bulabilmiştir.

[84] Gaziantep merkezinde tepe.

24 Eylül 1920'de düşman bir tabur kuvvetle Antep'in doğusundaki Cunud tepesine taarruz ederek, ileri müfrezelerimizi Rumevlek'in doğusundaki sırtlara çekilmeye mecbur etmiş ve Cunud sırtlarını işgal etmiş; ardından 200'ü aşkın süvari ve 300 arabadan oluşan kolunun Nafak istikametine ilerlediği görülmüş ve Ballıkaya, Çağdın sırtlarını işgal eden müfrezelerimiz, top ve makineli tüfek ateşiyle bu düşmanı durdurmuştur.

27 Eylül 1920'de Antep'ten hareket eden ve 27 Eylül 1920 gecesini İkizkuyu'da geçiren düşman kafilesini, Nafak Boğazı'nda durdurmak üzere hareket eden müfrezemiz (14 ncü Alay'ın 3 ncü Taburu ve sonradan katılan birlikler) 27 Eylül gecesi Çağdın'ın batı sırtlarını işgal etmişti. 28 Eylül sabaha karşı düşmanın 1 bölük süvari ve 1 piyade taburundan oluşan kuvveti, Antep'in güneyindeki ordugâhından hareketle Cunud sırtlarına taarruza başladı ve burasını işgal ettikten sonra süvarisi ve topçu himayesinde Bebirge[85] istikametine ilerlediler. Ayrıca 2 süvari bölüğü, 50 kadar piyadeden oluşan bir kuvvet de Nafak Boğazı kuzey sırtlarından Bebirge'ye doğru ilerlemeye başlamıştı. Çarpışma devam ederken İkizkuyu'dan hareket eden 150 kadar süvari, 1 piyade taburu, 2 sahra, 2 dağ topu, 300 araba, 180 deve ve diğer hayvanların sürüsünden oluşan kafile, yürüyüşe devam ediyordu. Nafak Boğazı'na 2 km yaklaşıldığı sırada tarafımızdan yapılan top ateşiyle dağılmış ve kolun korunmasıyla görevli piyadelerin de mevzilerimize ilerlemesi üzerine kafile, boğazdan geçmiştir. Fransızlar, Akçakoyunlu yolunu elde etmek amacıyla Cunud tepelerini işgal etmiş ve sağlamlaştırmışlardır.

Islâhiye Grubu

Raco köprüsünün güneyindeki düşman karakoluna 1 Eylül 1920'de taarruz edilmiş ve muhafızları bulunan 35 kişiden 4'ü yaralı olmak üzere 19'u esir edilmiştir. Meydan-ı Ekbez İstasyonu'nda bulunan düşman, müfrezelerimiz tarafından daha yakından sıkıştırılmaktadır. Raco ile Meydan-ı Ekbez arasındaki demir yolu hattı, önemli şekilde tahrip edilmişti. Fransızlar hemen köprünün ahşap kısmını tamire başlamışlardır.

4 Eylül 1920'de Meydan-ı Ekbez istikametinde ilerleyen 1.000 kişilik bir düşman takviye kuvveti, Tonoz gediğinde tarafımızdan durdurulmuş ve karşı taarruzumuzla beş buçuk saat devam eden muharebeden sonra 50'yi aşkın kayıpla ricate mecbur edilmiştir.

Osmaniye Bölgesi

1 Eylül 1920'den beri Osmaniye kasabasında bulunan düşman, tarafımızdan sıkıştırılarak her iki taraf arasında şiddetli muharebeler meydana gelmektedir. Düşman, Sıçan ve Toprakkale'den Osmaniye'ye yardım amacıyla 3 tren göndermişse de tarafımızdan durdurulmuş ve uzaklaştırılmıştır. Şehitlerimiz arasında öteden beri savaşlarda kahramanlığıyla öne çıkmış olan mücahide Rahmiye Hanım da vardır. Düşman İskenderun-Dörtyol demir yolu hattının inşasına başlamıştır.

[85] Gaziantep merkeze bağlı köy. Bugünkü adı Kurtuluş.

10 Eylül 1920 tarihinde Osmaniye'ye gelmek isteyen bir tren, ateşimizle geri dönmek zorunda kalmıştır.

13 Eylül 1920 tarihinde düşman, tarafımızdan tahrip edilen hattın tamiriyle meşgul olmaktadır. 13 Eylül gecesi Kürekçi İstasyonu'na yapılan baskın ve yarım saat çarpışmadan sonra, düşman firar ettiğinden istasyon ele geçirilmiş ve düşmanın eşyası tahrip edilmiştir.

19 Eylül 1920 tarihinde Dörtyol Ermenileri, Ocaklı'daki müfrezemize taarruz etmişlerse de 30 kadar kayıp vererek ricat etmek zorunda kalmışlardır.

29 Eylül 1920 gecesi, düşman Toprakkale'nin kuzeybatısındaki Hacı Hüseyin Efendi Çiftliği'nde bulunan müfrezemize, 200 piyade, 2 makineli tüfek ve 2 hafif makineli tüfek ile taarruz etmişse de kayıplar verdirilerek uzaklaştırılmıştır.

Adana Bölgesi

1 Eylül 1920'de Adana'daki düşman, tüm piyade kuvvetiyle 3 batarya top ve birçok makineli tüfeğiyle Kumtepe'ye taarruz etmişti. 8 saat devam eden muharebe sonucunda kayıplar vererek çekilmek mecburiyetinde kaldı. Tren hattı, birçok yerinden tahrip edildi. Kahyaoğlu'ndan Dikili'ye taarruz eden düşman da başarılı olamadı. 25 Eylül 1920'de düşman Şambayadı[86]-Kürdhalil hattından mevzilerimize taarruza başlamıştı. Başlangıçta taarruzunda başarılı olan düşman bu bölgede devam eden muharebe sonucu eski mevzilerine tardedilmiştir.

EKİM AYI BOYUNCA ÇEŞİTLİ BÖLGELERDE CEREYAN EDEN OLAYLAR

Antep Bölgesi

Düşman 5 Ekim 1920 gecesi Antep'i çeşitli çaplı toplarla aralıksız bombardıman etmiş ve kuzey cephesindeki bir kısım tahkimatımızı kısmen tahrip ettikten sonra piyadesiyle taarruz etmişse de bu cepheyi savunanların yardımıyla uzaklaştırılabilmiştir.

6 Ekim 1920- Düşmanın 2 piyade taburu, 2 bölük süvari, 4 sahra, 300 araba, 300 deve ve bir miktar hayvandan oluşan kolu İkizkuyu'dan hareketle Antep'in güneyindeki ordugâhına girmeyi başarmışlardır. Bu kolu taciz etmek için Nafak Boğazı'na gönderdiğimiz müfreze bir süre düşmanı durdurabilmiştir. Bu kol, Akçakoyunlu'ya döndüğünde 8 Ekim 1920 gecesini Nafak Boğazı'nda geçirdi. 2 piyade taburu, 4 sahra, 2 dağ topu, 2 süvari bölüğü, 400 araba, 300 deve, 10 Ekim 1920 şafakla birlikte Akçakoyunlu istikametinde hareket etti ve kolu korumak için 1 piyade taburu ve bir miktar süvari Nafak Boğazı'nın kuzeydoğusundaki mevziye girdi. Cunud ordugâhından çıkan kuvvet de (2 bölük piyade, bir miktar süvari ve birkaç makineli) Ezberke sırtlarına ilerleyerek buraları işgal etti ve Çağdın civarında bulunan müfrezemiz düşman kuvvetlerine karşı ilerlemişse de başarılı olamamıştır.

[86] Adana-Seyhan ilçesine bağlı köy. Bugünkü adı Büyükkışla köyü.

17 Ekim 1920- Düşman topçu ateşiyle Antep için hazırlık yaptıktan sonra birbirinin ardı sıra hücumlar yapmışsa da kayıplar verdirilerek uzaklaştırıldı.

20 Ekim 1920- Düşmanın 4 piyade taburu, 3 bölük süvari, 3 sahra ve 1 dağ bataryası ve makineli tüfek bölüğünden oluşan kafile ve savunma birlikleriyle Nafak Boğazı'nda meydana gelen muharebede düşmana 200'den fazla kayıp verdirilmiş ve çok sayıda şeker, un, pirinç, bulgur gibi erzak ele geçirilmiştir. Muharebe 8 saat devam etmiştir.

25 Ekim 1920- Düşman Antep'in kuzeyindeki Çıksorut ve Kuşçu tepelerini tazyikimiz sonucu terketmiş ve Cunud tepesinde 100 kişilik bir kuvveti kalmıştır.

27 Ekim 1920- İkizkuyu'dan Antep'e hareket eden erzak kolunun harekâtını ertelemek üzere 14 ncü Alay'ın 3 ncü Taburu ve Nizip millî taburu ve kendi isteğiyle katılan Hacı Bedir Ağa ve beraberindekiler Çağdın'ın batısı ve kuzeyini, Antep Alayından da bir kısım kuvvet daha kuzeyini işgal etmişlerdi. Fransızlar Antep ordugâhına girecek kolu korumak için 2-3 piyade taburu, 3 bölük süvari ve birçok hafif makineli tüfek ile Antep'ten Çağdın'a taarruza başlamışlardı. Cephemize yakın mesafelere kadar yaklaşmayı başaran düşman ile devam eden şiddetli muharebeler sonucu Fransızlara fazla kayıp verdirilmişse de birliklerimiz Ballıkaya sırtlarına çekilmeye mecbur kalmışlardır. Düşman, ölülerini taşımak için 1,5 saat harcamıştır.

Islâhiye Bölgesi

Kurtkulak köprüsü, akıncı müfrezelerimiz tarafından tahrip edilmiştir.

Osmaniye Bölgesi

1 Ekim 1920- Misis İstasyonu civarında 2 kilometrelik bir yer, tarafımızdan tahrip edilmiştir.

3 Ekim 1920- Düşmanın 200 piyade, 60 süvari ve 1 toptan oluşan kuvveti Tatarlı'nın doğu sırtlarına, aynı kuvvette diğer bir kuvvet de Osmaniye'nin kuzeyindeki mevzilerimize taarruz etmişlerse de başarılı olamamışlardır.

5 Ekim 1920- 600 piyade ve pek çok arabadan oluşan bir kolun Erzin'den Toprakkale'ye geldiği görülmüştür.

6 Ekim 1920- Demir yolu hattı boyunca doğuya doğru ilerlemek isteyen 200 mevcutlu düşman müfrezesi, birliklerimiz tarafından uzaklaştırılmış, birçok cephane, ayakkabı ve elbise ele geçirilmiştir. Bugünlerde düşman Toprakkale'deki kuvvetini toplamaktaydı.

10 Ekim 1920- Düşman Aliefendi köyü ve daha kuzeyini ateş altına alarak 600 piyade, süvari ve 6 topla taarruza başlamış ise de akşama kadar devam eden muharebede başarılı olamayarak çekilmeye mecbur kalmıştır.

11 Ekim 1920- Düşmanın 2 piyade taburu, 2 top, 4 makineli tüfek ile bir kısım süvariden oluşan kuvvetini Araplı'da bırakarak diğer kuvvetleriyle Tatarlı'ya hareket etmiş ve kuvvetlerimiz doğuya çekilmiş, düşman Tatarlı ve Kırmıtlı'yı[87] işgal etmiştir. Bu kuvvetin 2000 mevcutlu olduğu tahmin edilmiştir. Bu düşman, 12 Ekim 1920'de Kalehümte geçidini tuttuktan sonra batıya doğru Ceyhan nehrinin güney bölgesini işgal etmiş ve Sarıbahçe[88]-Dikilitaş[89] geçitlerinden geçerek, Sarıbahçe-Kestel[90]-Mercimek[91] hattını tutmuştur. Mercin'deki müfrezelerimiz, Deliklitaş üzerinden kuzeye doğru çekilmişlerdir. Bahçe ve Islâhiye'den gönderilen kuvvetlerle batıya doğru hareket yapılacaktır. Islâhiye, Mamure demir yolu üzerindeki Şekerdere, Hanlıgeçit asma köprüleri tahrip edilmiş ve hat üzerinde tahribat yapılmıştır. Düşman, Tumlu[92] ve Kırmıtlı'daki müfrezelerimize süvari ve piyadesiyle taarruz ettiğinden, müfrezelerimiz daha kuzeyde Çamurağılı'na çekilmiştir. Tumlu, Mercimek, Sarıbahçe'de toplu bir hâlde bulunmakta olan düşman, 15 Ekim 1920'de Adana istikametine çekilmiş ve birliklerimiz eski mevzilerini işgal etmişlerdir. Düşman tayyareleri, 30 Ekim 1920'de Toprakkale'nin kuzeyinde ve Ceyhan vadisinde keşif yaptılar.

Adana Bölgesi (Sağ Kanat Grubu)

1 Ekim 1920- Mersin ile Karacailyas İstasyonu arasına konan bombalar, üzerinden tren geçerken patlamış, asker dolu üç vagon havaya uçurulmuştur.

2 Ekim 1920- Düşman zırhlısı, Mersin civarındaki obüs topunun da katılmasıyla Arpaç köyünü bombardıman etmiş ve köyün camisiyle 9 evi tamamen tahrip edilmiştir. 11 Ekim 1920'de Godebis ve Ziyarettepe'de bulunan düşman ileri karakol postalarına yapılan baskında, düşmanın burayı takviye etmiş olduğu anlaşılmıştır. Bağlarbaşı köyü civarında demir yoluna konan bomba, tren geçerken patlamış, lokomotif tahrip edilmiştir.

Sol Kanat Grubu

6 Ekim 1920- Düşmanın 300 piyade ve süvariden oluşan müfrezesi Adana'dan Seyhan vadisinin ardından Dervişler[93]-Çaputçu[94] ve Köpeloğlu'na[95] gelmişse de o civardaki müfrezelerimizin ileri karakollarıyla çarpışarak Adana'ya geri dönmüştür.

8 Ekim 1920- İncirli-Adana cephesine yapılan baskın üzerine düşman talimgâhındaki toplarını geriye kaçırmış, İncirlik'teki düşman da Adana istikametine ricate mecbur olmuştur.

---

[87] Osmaniye merkez ilçesine bağlı belde.
[88] Adana-Ceyhan ilçesine bağlı köy.
[89] Adana-Kozan ilçesine bağlı köy.
[90] Adana merkez ilçesine bağlı köy.
[91] Adana merkez ilçesine bağlı belde.
[92] Adana- Ceyhan ilçesine bağlı köy.
[93] Adana-Seyhan ilçesine bağlı köy.
[94] Adana-Seyhan ilçesine bağlı köy.
[95] Adana-Seyhan ilçesine bağlı köy

15 Ekim 1920- Sabahleyin Derenler ve doğusundaki mevzilerimize düşman taarruz etmiş ve Çakıt suyunu geçerek söz konusu köyleri yakmış ve ateşimiz altında eski mevzilerine çekilmiştir.

Derenler köyünden Adana istikametine çekilen düşman batıya doğru hareket ederek Kuyumcular'a[96] gelmiştir. Guba köyünü işgal eden 1 piyade taburu, 2 top, 1 takım süvariden oluşan düşman müfrezesi 16 Ekim 1920'de Seyhan nehrinin batısına geçme girişiminde bulunmuşsa da ateşimizle uzaklaştırılmış ve Adana'ya dönmek zorunda kalmıştır. 19 Ekim 1920'de düşmanın yaklaşık 500 kadar piyade, 1 bölük süvari ve 2 toptan oluşan müfrezesi Adana'dan demir yolu hattının güneyindeki yolu takip ederek batıya doğru ilerlemiş Karafasıllı-Çıldırım-Bulduk-Gerdan hattını işgal etmiş ve 20 Ekim 1920'de Tarsus istikametinde hareket etmiştir. Nemiroğlu[97]-Alifakılı[98] hattında bulunan müfrezemizle akşama kadar çarpışma devam etmiş ve geceyi Frenklöz'de geçiren düşman Nemiroğlu-Alifakı hattındaki müfrezemizle muharebe ederek Tarsus'a gitmiştir.

TARSUS BÖLGESİNDEKİ DÜŞMANIN YENİHAN İSTİKAMETİNDEKİ TAARRUZU[99]

19 Ekim 1920- Mersin'den gelen düşman tayyareleri, Ulaş[100]-Keşibükü üzerinde keşif yaptılar. Düşman topçusu, İncirlik, Eshabıkehf ve Kalburcu civarını öncekinden daha fazla bombardıman etti.

20 Ekim 1920- Adana'dan bir düşman müfrezesi, Şambayadı-Büyükdikili[101] arasından taarruza başladı ve düşman tayyareleri de bu taarruza katıldılar. Taarruzun ağırlık merkezi karşısında bulunan kuvvetlerimiz, Fakıhlar'ın batısındaki sırtlara çekildi ve düşman Karahan'ı[102] işgal etti. Müfrezelerimizin baskısı karşısında düşman, demir yolunun batısına geçerek 20 Ekim gecesini Çaylaktepe[103]-Topçu[104] hattında geçirdi ve 21 Ekim sabahı, Taşoba istikametinde hareket etti. Aynı gün, diğer bir düşman yürüyüş kolu da Tarsus'tan kuzeye doğru taarruza başladı. Bu kol, Kavaklıhan'ı işgal ettikten sonra sol kanadı ele geçirmek amacıyla kuvvetinin bir kısmını Kösebacı istikametinde göndermişti. Bu kuvvetle, Mersin'den kuzeye hareket emrini alan ve Ulaş'ın kuzeydoğu sırtlarına ulaşmış olan müfreze arasında çarpışma başladı. Akşama kadar devam eden muharebede müfrezemiz, Muhat köprüsünün kuzeyine çekildi ve Kavaklıhan'ı işgal eden düşman kuvveti de Gürlü'yü alarak 21 Ekim gecesini bu bölgede geçirdi. Düşman kolu, bir alaydan fazla tahmin edilmişti. Bugün düşman Çeşmekaşı- Sakızçukuru[105] köylerini yaktı.

---

[96] Adana-Seyhan ilçesine bağlı köy.
[97] Mersin-Tarsus ilçesine bağlı köy.
[98] Mersin-Tarsus ilçesine bağlı köy.
[99] Bk. Kroki 6.
[100] Mersin-Tarsus ilçesine bağlı köy.
[101] Adana-Seyhan ilçesine bağlı köy.
[102] Adana-Seyhan ilçesine bağlı köy.
[103] Mersin-Tarsus ilçesinin Yenice bucağına bağlı köy.
[104] Mersin-Tarsus ilçesinin Yenice bucağına bağlı köy.
[105] Mersin-Tarsus ilçesine bağlı köy.

22 Ekim 1920- Muhat Köprüsü'nün güneyinde bulunan düşman taarruza başladı ve köprüyü geçmeyi başardı. Kaşobası[106]- Gürlü[107] bölgesinde bulunan düşman grubunda bir hareket görülmedi. Düşmana Kelebek ve Yenihan civarındaki kuvvetlerimizle, cepheden ve sağ kanat bölgesinde düzenlenen müfrezelerle sol yanından taarruz için hazırlıklara başlandı.

23 Ekim 1920- Düşman taarruza başlamıştı. Aynı zamanda Tarsus'tan 500 kadar olduğu tahmin edilen bir düşman kuvveti, Kalburcu istikametinde, Mersin'in kuzeyinde Gode tepeden bir kuvvet, Karadağ istikametinde hareket etti. Bu durum karşısında Kelebek ve Yenihan'da bulunan kuvvetlerimiz hep birlikte Yenihan istikametinde taarruz eden düşmanı durdurmak ve Ulaş'ta toplanan kuvvetler de düşmanın sol yanına taarruz etmek emrini aldıklarından, harekete başlamışlardı. Gürlü-Muhat hattında akşama kadar muharebe devam etti. Düşmanın sol yanına başarılı bir şekilde taarruz eden müfrezelerimiz, Tarsus'tan ve Mersin'in kuzeyinden hareket eden düşman kuvvetlerinin Eshabıkehf[108] ve Ulaş'ı işgal etmeleri üzerine kuzeye çekilmek zorunda kaldılar. Elde edilen esirler, Kesibük'ten Nemrun yaylası üzerinden dağ yolunu takip ederek Tekirköy'e Tarsus-Pozantı yolu üzerinden inip Gülek Boğazı'nı arkadan çevirmek ve Pozantı'yı ele geçirmek istediklerini söylemişlerdir. Düşman tayyareleri, bugünkü muharebede akşama kadar cephede keşif yaptılar ve 7 tayyare de Bilemedik'e pek çok bomba attı.

24 Ekim 1920- Kuzeye giden istikametler, müfrezelerimiz tarafından işgal edilmişti. 24 Ekim'de, Kavaklı-Kesibük hattında kalan düşman, tarafımızdan yapılan taarruz sonucu, Tarsus'un batısına çekilmek zorunda kaldı ve Ulaş-Kesibük'te zayıf müfrezeler bırakarak İbrişim[109]-Sucular[110]-Dedeler-Sarıveli[111] bölgesinde toplandı. Düşman kuvvetleri taarruzumuz karşısında 25 Ekimde Eshabıkehf ve Melez sırtlarında hafif kuvvetler bırakarak eski mevzilerine çekildiler. Tarsus istikametinde giden müfrezelerimiz, Kurtmusa'ya kadar olan sahada düşmanla karşılaşmamışlar, Tarsus'un kuzeyinde 100 çadırlı bir ordugâh olduğunu, buradan bir kısım kuvvetin Tarsus'a hareket ettiğini ve Yenice'nin batısında Kızhöyüğü'nde 50 ve Arıklı'da 100 mahrutî çadır bulunduğunu gözlemişlerdir. Düşmanın 1 tümen ve çeşitli tayyareleriyle yaptığı taarruz, müfrezelerimizin fedakârlığı karşısında başarısızlığa uğramıştır. Düşman, çok fazla kayıp vermiş ve bir miktar top mermisi ele geçirilmişti.

HAÇİN KUŞATMASI

Haçin bölgesindeki Ermeniler, senelerden beri isyankâr bir tutum takınmışlar ve özellikle Fransızlara güvenerek yaptıkları taşkın hareketleriyle civar köylerin halkını sindirmişlerdi. Aynı hareketi, Kuvayı Milliyeye karşı da uygulamak istediklerinden 11 Mart 1920'de Haçin'in kuzeyinde Urumlu

[106] Adana-Yüreğir ilçesine bağlı köy.
[107] Mersin-Tarsus ilçesine bağlı köy.
[108] Mersin-Tarsus ilçesine bağlı köy.
[109] Mersin-Tarsus ilçesine bağlı köy.
[110] Mersin-Tarsus ilçesine bağlı köy.
[111] Mersin-Tarsus ilçesine bağlı köy.

köyüne gelmek üzere olan Kuvayı Milliye'ye ateşle karşılık vermişlerdi. Meydana gelen çarpışmada Ermeniler uzaklaştırılmış, Kuvayı Milliye Urumlu'ya girmişti. İnceleme sonucu buradaki Ermenilerin Haçin ve Şar'da toplu bir hâlde bulundukları anlaşılıyordu. Haçin'deki Ermeniler, yapılan tebligata itaat etmediklerinden kasaba kuşatıldı. Kalanların sayısı 1000 kadar tahmin edilmişti. Zaman zaman çarpışmalar devam ediyordu.

15 Mayıs 1920- Kasabanın kuzeyindeki 6 binadan oluşan bir mahalle grubu 3 gün devam eden muharebe sonucunda ele geçirildi.

20 Haziran 1920- Ermenilerin kuzey ve doğu bölgelerindeki baskınları başarılı bir şekilde durduruldu.

6 Ağustos 1920- Dışardan kuşatma kuvvetlerinin arkalarına başlayan hücumla birlikte, kasabadaki Ermeniler de kuzey ve güney bölgelerinden taarruza başlamışlardı. Sonuçta, Kuvayı Milliyeyi dağıtarak topçu mevzilerine kadar ilerlemekte başarılı olanlar, bir topumuzu dereye yuvarlamışlardı. Dağdan kuvvetlerin toplanmaları için alınan tedbirler, iyi sonuç vermiş ve 10 Ağustos 1920 akşamına kadar toplanabilen 300 mevcutlu bir müfreze ile kasabanın kuzeyi ve doğusu, gözlem altına alınmış ve civar köylere dağılmış kuvvetler de kendi bölgelerinde toplanmaya başlamışlardı. Zamanla, kuşatma hattı daraltılmış ve kasaba daha önce olduğu gibi kuşatma altına alınmıştı.

1 Eylül 1920- Ermenilerin yaptıkları çıkarma harekâtı, pusuda bulunan müfrezelerimiz tarafından karşılanarak, pek çok kayıpla geri püskürtüldü. 4 Eylül'de güney bölgesinde 200 Ermeni'nin yaptığı çıkarma; kuvvetlerimizin geri çekilmesine sebep oldu ve sabahleyin civardan gönderilen kuvvetlerle durum iyileştirildi.

22 Eylül 1920- Kuzeydoğu ve batıdan yaptıkları çıkarmayla, kuvvetlerimiz dağıldı. Ermeniler Üzümlü[112] ve Güzelim[113] köylerine kadar ilerleyerek bu köyleri yakmışlar ve halkını katletmişlerdi. Gönderilen Kuvayı Milliye ile yapılan çarpışma sonucu, köylerden aldıkları erzak yüklü arabalarla, hayvanları terketmeye mecbur kalarak, Haçin'e çekilmişlerdi. Bu durum, son derece dikkat çektiğinden durumu yakından inceleyen Genelkurmay tarafından meselenin bir an önce sonuçlandırılması talep edilmişti. Bölge Komutanlığı tarafından emir ve komutada değişiklik yapıldı. Yazılan raporda, "Kasabanın sarp ve taşlık yamaçlarla çevrilmiş olması, kuşatma hattı üzerindeki kuvvetlerin birbirine yardımını ve irtibatını imkânsız kılmakta ve bir taraftaki taarruza, diğerleri âdeta seyirci kalmaktadır. Bununla birlikte, merkezî durumunda olan asilerin taarruzlarına karşı, her noktada aynı derecede kuvvetli bulunmak gerekli olduğundan, mevcudu 1200 civarındaki düzensiz kuvvetlerimiz, kuşatma için yeterli gelmemekte ve konuşlanması mükemmel bir iki bölüğün bombardımanının ardından bir taarruzla, belki bir günde bitirilebilecek bir durum elde edilememektedir.

[112] Mersin-Erdemli ilçesi, Elvanlı bucağına bağlı köy.
[113] Adana-Tufanbeyli ilçesine bağlı köy.

Kasabanın, sarp yamaçların birleştiği bir çukurda bulunmasından dolayı, taaruzda başarısızlık durumunda geri çekilmek imkânsızdır. Ya kesin taarruzu veya taarruz edenin mahvını gerektirecek bir durum mevcuttur. Bu durum karşısında, moral gücü bozuk ve düzensiz kuvvetlerle cesurca taarruz etmek imkânsız ve tehlikeli olduğundan, top ateşiyle kasabayı savunmak imkânsız bir hâle gelmekte ve piyade kuvvetine asgarî bir görev bırakma zorunluluğu bulunmaktadır. Kış, mahsur kalanların çıkış yollarını sınırlayacağından, bizim için faydalıdır fakat, giyecek ve teçhizattan mahrum kuvvetlerimizi barındırmak zor olduğundan, Haçin'in bir an önce düşmesi; özellikle civar halkı temin ve teskin etmek ve cephe gerilerini heyecandan kurtarmak ve mevcut kuvvetlerden, esas cephede yararlanmak açısından da şart olduğundan, topların emniyetini sağlayacak bir ortamın tesis edilmesinin ardından, kesin hareketin yapılmasının zorunlu olduğu ve bu nedenle hazırlıklara başlandığı" bildirilmişti.

7 Ekim 1920- Küçük bir müfrezemiz, kasaba yakınındaki Amerika Mektebi'ni işgal etti. Gönderilen toplar mevziye konarak, birliklerimiz doğu cephesinden şehre taarruza başladılar.

17 Ekim 1920- 200 mevcutlu bir Ermeni müfrezesi, hükûmet ve jandarma dairelerine hücum ederek, söz konusu mevkileri yakmış ve şehir içinde çarpışmalar başlamıştı. 15 Ekim 1920'de teslim teklifimize sıcak bakmadıklarından top ateşi hazırlığından sonra yapılan hücumla Haçin düşürülmüş ve Ermeniler bu son durum üzerine kasabayı ateşe vermişler ve söndürmek isteyenleri de ateşle uzaklaştırarak, kasabayı harabeye çevirdikten sonra, mevkinin çetinliğinden ve gece karanlığından yararlanan 100 kişi dışarıya kaçmayı başarmıştı. Şehir içinde kalanlar hükûmet binası civarında birkaç eve girerek çarpışmaya devam etmişlerse de bunlar da uzaklaştırılmış ve şehrin düşmesi sırasında kaçmayı başaranlar, Kozan civarındaki ormanlıklarda sıkıştırılarak 50'den fazlası öldürülmüş ve diğerlerinin takibi için bir müfreze bırakılarak geri kalan kuvvet ve iki obüs topu önem kazanan Antep'e gönderilmiş ve bu şekilde Haçin meselesi son bulmuştur.

GEÇEN AYLARDA YAPILAN HAREKÂT HAKKINDAKİ HABERLER

Fransızların Cerablus İstikametindeki Taarruzları Hakkındaki Değerlendirme

Fırat'ın batısındaki birliklerimizin, Fırat'ın doğusuna çekilmesine sebep olan Fransızların Cerablus istikametindeki taarruz harekâtı 13 ncü Kolordu[114] tarafından şöyle değerlendiriliyordu: "Fransızlar Halep'i işgal ettiler. Bu durum, Fransızların Araplarla anlaştığını gösterir. Bu durumda Fransızlar büyük olasılıkla, San Remo Konferansı gereğince, Arap hükûmetine verilen Mardin ve Urfa'yı işgal etmek isteyeceklerdir. Birliklerin mevcut durumu ve içerideki vaziyetin önem kazanması dolayısıyla

[114] Cephe Komutanı bu tarihte görevi almadığından Kolordu tarafından beyanı değerlendirilmiştir. (Y.N.)

Fransızların bu ciddi girişimlerini durdurmak, pek mümkün olmayacaktır." Cephe birliklerinin konuşunda değişiklik yapılarak, Urfa'da kuvvet toplanmakta ise de bu da yeterli görülmediğinden bir tümenin doğu cephesinden gönderilmesi; ayrıca Kolordu'ya yakın bölgelerden birkaç bin ikmal askerinin tertibi istenilmişti. Genelkurmay ise; Fransızların Cerablus'u işgal etmelerini; henüz kuruluş aşamasında olan birliklerimizin talim ve terbiyelerinin eksik olmasına atfediyor ve bu taarruzu şimdilik, büyük bir Fransız ileri hareketinin başlangıcı niteliğinde kabul etmiyor ve şöyle düşünüyordu: "Halep ve Şam'ın işgali, 4-5 günlük bir mesele olup Araplar kabul etse bile, Suriye meselesinin kesin olarak çözümlenmesi için zamana ihtiyaç vardır. Fransız ileri hareketinin yalnız San Remo sınırını uygulamak için olacağı kabul edilmemelidir. Çünkü çarpışmaya devam eden ve her taraftan harekete geçecek olan Türkler karşısında Mardin-Urfa hattının muhafazası mümkün değildir. Aksine Fransızlar, San Remo kararlarını zorla Elcezire cephesinde uygulamaya kalkarlarsa San Remo'nun sınırlarına uymaksızın önemli merkezlerimizi ve özellikle ordumuzu yakalayıp ezerek ve bütün direncimizi kırıncaya kadar harekâta devam etmeyi tasarlamış olabilirler. Böyle geniş çaplı bir istilâ için demir yolu hareket üssü olacağından, Fırat geçitleri ele geçirildikten sonra Urfa-Siverek; Mardin-Diyarbakır istikametlerinde hareket edeceklerdir. Böyle bir Fransız istilâsına karşı, elimizde bulunan nizamiye birliklerini sayıca üstün düşman kuvveti karşısında ezdirmeyerek daima Urfa-Siverek istikametini ve Mardin-Diyarbakır genel hattını örtmek ve Fransız istilâsına düşecek arazide ayaklanmalar hazırlayarak düşmanı kuvvet dağıtmaya mecbur etmek ve bu sayede, karşı kuvvetler arasında dengeyi sağlamaya çalışmak gerekeceği ve her iki istikamette düşman kuvvetlerine karşı durabilecek mevzilerin keşfedilmesi ve gereken yerlerde tahribatların yapılması." Fırat nehri arada bir engel oluşturduğundan belirli geçitlerinin savunulması için imkân dâhilinde ikmal askeri gönderileceği ve daha birtakım tedbirler bildirilmekle beraber doğu cephesinden kuvvet alınması, batı cephesi ihtiyaçları için de düşünüldüğü hâlde Ermeni, Gürcü ve Azerbaycan meseleleri dikkate alınarak, vazgeçildiğinden buradan kuvvet alarak Kolordu'nun takviyesine imkân olamayacağı da eklenmişti.

Fransızların Akçakoyunlu'ya Yeniden Dönmesi

Fransızların burada kuvvetinden bir kısım bırakarak Antep'e hareket etmeleri, yapılan taarruzun Akçakoyunlu'dan Antep'e hareket etmekte olan erzak kafilesinin güvenliğini sağlamak amacıyla olduğunu göstermişti. Genelkurmay, Antep kuşatmasının kaldırılması ve durumdan lehimizde yararlanmanın önemini gördüğünden, 5 nci Tümen birliklerinin Birecik ve Cerablus'tan Antep'e hareket ettirilmesini ve özellikle en yakın topçu birliklerinin bol cephane ile Antep'e gönderilmesini Elcezire cephesine bildirdi.

5 nci Tümen birliklerinin büyük kısmı, Viranşehir'de iç karışıklıkları bastırmakla meşgul olduğundan, söz konusu tümenin 24 ncü Alayı Fırat'ın batısına geçirilmiş ve mevcutları pek az olan 2 tabur da Fırat geçitlerinde bırakılmıştı. Fransızlar Eylül başında Nizip istikametinde harekete geçerek,

burayı işgal ettiklerinden 24 ncü Alay 2 taburuyla Fırat'ın doğusuna ve bir taburuyla da Nizip'in kuzeyine çekilmişti. Kolordu Nizip'e doğru yapılan hareketin; gösteriş niteliğinde olduğunu ve bununla civar ahaliye ezici çoğunluğunu göstermek ve propaganda ile nüfuzumuzu kırmak ve aynı zamanda erzak tedarik etmek amacıyla yapıldığını tahmin ediyordu. Nitekim çok geçmeden, Nizip'i işgal eden kuvvetler, Antep ordugâhına çekildiler. Cephe Komutanlığı tarafından böyle bir hareket karşısında, 24 ncü Alay'ın Fırat'ın doğusuna geçirilmeyerek diğer taburu gibi Nizip'in kuzeyinde bulunması, düşmanın Fırat'ın doğusuna yapacağı geçit harekâtını yandan daha iyi tehdit edeceği ve bu kuvvet, bu durumda kaldıkça hem ricat hattının emin ve aynı zamanda düşman için Fırat'ı geçmeden önce ortadan kaldırılması gereken bir tehlike olduğu düşünüldüğünden 24 ncü Alayın tekrar Fırat'ın batısına geçirilmesi Genelkurmay Başkanlığı'na teklif edilmişti.

Elcezire cephesi ise; 5 nci Tümenin iç harekâtıyla meşgul olduğundan Fırat'ın savunması için ayrılmış kuvvetlerin çok zayıf olduğunu ileri sürüyor ve böyle bir harekette 24 ncü Alayın 2 taburunun Fırat'ın doğusuna geçirilmesini uygun görüyordu. Millî isyanı bastırdıktan sonra Genelkurmay tarafından söz konusu alayın tümüyle Fırat'ın batısına geçirilmesi tespit edildi.

Elcezire cephesi komutanı tarafından 130 muharip mevcudunda bulunan bu alayın yarısından fazlası yerli; talim ve terbiyeden yoksun ve mütarekeden beri istirahat yüzü görmediğinden, durumunun iyileştirilmesi ve düzenlenmesi için Fırat'ın doğusuna alınmış, 5 nci Tümenden 14 ncü Alay 3 ncü Taburu, 4 makineli tüfek, 2 dağ topu, 200 mevcutlu Nizip Millî Taburu Antep'in doğusuna gönderilmişti. Bu kuvvete daha sonra 150 asker mevcutlu Birecik Millî Bölüğü, 100 asker mevcutlu Rumkale Millî Bölüğü de katılmıştır.

ANTEP'E KARŞI YAPILACAK HAREKET

Fransızların hâlen Kilis ve Antep çevresinde aşağı yukarı 2.000 kişilik bir kuvveti vardı. Bu kuvvete karşı kesin bir darbe indirmek için Suriye'de meşgul olmalarından yararlanmak gerektiğinden Adana cephesinde hazırlıklara başlanılması ve Elcezire cephesinden de en fazla kuvvetin bu cepheye gönderilmesi bildirilmişti. Bu haberleşmeler gerçekleşirken birlikler tarafından Antep ve Akçakoyunlu arasında işleyen düşman kafilesine her defasında mevzîî taarruzlar yapılarak, kafilede karışıklıklar meydana getiriliyor ve düşmana kayıplar verdiriliyordu. Bu durum, birliklerin sürekli denilecek şekilde hareket hâlinde bulunmasını gerektiriyordu. Elcezire cephesi, Millî Aşiretinin isyanı bastırılmış ise de harekâta katılmış olan birliklerin teçhizat ve hayvan ihtiyacının temini için en azından 2-3 haftalık bir zamana ihtiyaç olduğundan Antep'e yapılacak hareketin bir süreliğine ertelenmesini teklif etmişti. Fakat Antep'in durumu, endişe verici bir şekil almakta olduğundan 5 nci Tümenin, Tümen komutanının emrinde olarak büyük bir kuvvetin ve mümkün olan en kısa zamanda Antep'e gönderilmesi Genelkurmay tarafından emredildi (2 Ekim 1920).

Cephe komutanı teftiş sonucu Genelkurmay Başkanlığına 29 Eylül 1920'de verdiği raporda:

1. Haçin'in durumunun bugüne kadar halledilmemiş olması; kasabanın sarp, taşlık yamaçlarla çevrilmiş olması, kuşatma hattı üzerindeki kuvvetlerin birbirine yardımını ve irtibatını imkânsız bırakmakta ve bir tarafta olan taarruza diğer kısımların seyirci kalmasını mecburî kılmaktadır. Kasabanın çukurda bulunuşu, yapılan taarruzda başarısızlık hâlinde ricati imkânsız kılacak durumdadır. Talim ve terbiyesi çok geri olan kuvvetlerle bu işin başarılması zor olduğundan, topçu ateşiyle kasabayı savunmayı imkânsız bir hâle getirmek ve piyade kuvvetine de asgari bir görev bırakmak zorunluluğu vardır. Bu esas dâhilinde hazırlıkları bitirdikten sonra taarruz edileceğini;

2. Misis-Osmaniye arasındaki cephede düşman hâlen sakin bir durumda olup Tarsus bölgesindeki taarruzunun başarısızlıkla sonuçlanması sebebiyle durumun lehimize olduğu;

3. Antep kasabasına düşman bir buçuk aydan beri baskı yaptığı hâlde ne düşman uzaklaştırılabilmiş ve ne de dışarıyla ulaşımı kesilebilmiştir. Bu durum, kasabayı savunanların moral gücü üzerinde etkili oluyorsa da hazır vasıtalarla yakın zamanda şehrin kurtarılmasının mümkün olmadığı;

4. Temmuz öncesine kadar tamamıyla Kuvayî Milliye'nin başındakilerle ve sadece mahallî teşkilâtla idare edilmekte olan Adana cephesinde, teşkilâtın faaliyetlerine başlanmış olmasına rağmen, ihtiyacın zamanında karşılanamamış olmasından dolayı, zaman uzamış ve sonuç itibarıyla da teşkilât, istenilen derecede şekillenememiş; bu eksikliklerle alınan tedbirlerin sonuçsuz kaldığını bildirmiş ve eksikliğin tamamlanması rica edilmişti.

Cephe Kurmay Başkanı Yarbay Hayri; 4 Eylül 1920'de karargâhın bir kısmıyla Maraş'a gelmişti. Maraş Tümeni Komutanlığına tayin edildi. Tanzim ve teşkiline başlanan Maraş Tümeninin bu tarihteki durumu şöyle idi:

Maraş Alayı: İzmir, Maraş ve İstanbul taburlarından oluşturulan İzmir ve Maraş taburları kurulmuş; subay ve silahlar geldiğinde 3 ncü taburu da kurulacak.

Osmaniye Alayı: 9 ncu Alayın 2 nci Taburu esas olmak üzere, Osmaniye'deki Kuvayı Milliyeden kurulacak.

Antep Alayı: 9 ncu Alayın 1 nci Taburuyla Antep ve Yıldırım Taburlarından meydana getirilerek kurulmuştur. Tümenin; 1 dağ taburu, 1 telefon, 1 istihkâm müfrezesiyle 1 süvari bölüğü olup mevcutları henüz yarı yarıyadır. Kozan bölgesinde askerlik şubesi teşkilâtı bulunmadığından Tufan Bey emrindeki Kuvayı Milliye hâliyle kalmış olup kadrosu bulunduğu takdirde bağımsız bir tabur yapmak ve Osmaniye Alayına devretmek düşünülüyordu.

41 nci ve 9 ncu Tümenlerin Hızla Kurulması: Adana cephesindeki başarımızın devamı için gerekli olduğundan subay ve diğer konulardaki eksikliklerin tamamlanmasına imkân dâhilinde önem veriliyordu İhtiyat subayıyla asker kaynağından yararlanılması için 12 Eylül 1920'den itibaren:

41 nci Niğde ve 29 ncu Maraş Askerlik Dairelerinin Adana cephesi için ayrıldığı bildirildi. 41 nci Niğde Askerlik Dairesi emrinde; Ürgüp, Nevşehir, Niğde, Aksaray, Silifke, Anamur, Ermenek, Karaisalı, Osmaniye, Kozan, şubeleri; 24 ncü Askerlik Dairesi emrinde Maraş, Pazarcık, Zeytun, Elbistan şubeleri bulunuyordu.

Elcezire Cephesi: 5 nci Tümen taburlarına üst üste 150'şer asker verilerek talim ve terbiyelerine çalışılmakla birlikte, top ve makinelilerin askeriyle cephane ve mühimmat eksiklikleri tamamlanmış ve gelen askerin büyük bir kısmı millî elbiseleriyle gelmiş olduklarından, tedarik edilebilen elbiseler verilmişse de bir kısmı millî elbiseleriyle kalmıştır. 5 nci Tümenin Fırat'ın doğusundaki kuvvetleri 150'şer mevcutlu 3-4 nizamiye taburu, 200 mevcutlu 3 millî tabur, 4-6 sahra topu ile 2 Kudretli dağ topu ayrıca 500 kadar aşiretten oluşmaktadır. Halktan ücretsiz olarak kendi vasıtasıyla 1 ay çalışmak üzere erzak kolunun kurulmasına çalışıldığı Kasım ayından itibaren Antep'e gönderilmeye başlanacağı ve bu zamana kadar Antep'e yapılacak harekette çok fazla ihtiyaç duyulan obüs toplarının cepheye ulaşmalarının sağlanması hususu Genelkurmay'a arz edilmişti (26 Ekim 1920)

Genelkurmay Başkanlığı, bu kuvvetlerin yetersiz olduğunu; konuluşa göre, 5 nci Tümenin millî ve nizamiye olarak Urfa'da 4, Viranşehir'de 2, Cerablus'ta 4 tabur kadar kuvveti olduğunu ve millî durumun düzeldiğini ve Cerablus'ta da düşmanın faaliyeti olmadığından 5 nci Tümenin her hâlde büyük kısmıyla Antep cephesine gönderilmesini bildirdi.

5 NCİ TÜMENİN HAREKETİ

Bir haftaya kadar tümenin büyük kısmıyla Antep cephesine hareketi kararlaştırıldı.

5 nci Tümen Emrinde Antep Harekâtına Katılacak Kuvvetler:

a) 14 ncü Alayın 1 nci ve 3 ncü Taburlarıyla Urfa ve Nizip Taburlarından oluşan bir tabur;

b) 24 ncü Alayın 1 nci, 2 nci, 3 ncü Taburları;

c) 15 nci Alayın 3 ncü Taburuyla Birecik; Suruç Millî Taburlarından oluşan bir tabur ve Urfa piyade ve süvari aşiretleri;

d) 2 bölüklü bir süvari alayı;

e) 6 sahra topu, 4 dağ topu, istihkâm ve muhabere müfrezeleri, halktan oluşan cephane ve erzak kolları.

Süvari alayından 1 bölükle 1 dağ ve 2 sahra topundan oluşan bir kuvvet, Fırat Müfrezesi adıyla Cerablus'ta bulundurulacaktır. Haçin meselesi halledilmiş olduğundan, 3 ncü Kolordunun burada bulunan estersüvar bölüğüyle 10,5'luk dağ obüsü de Adana cephesi emrine verildi.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

2 NCİ KOLORDUNUN KURULUŞUNDAN AFYON BÖLGESİNE HAREKETİNE KADAR CEREYAN EDEN HAREKÂT VE BUNUNLA İLGİLİ YAZIŞMALAR

Büyük Millet Meclisinin 9 Kasım 1920 tarihli toplanışında Adana cephesinin 2 nci Kolordu adıyla değiştirildiği ve cephe emrindeki 41 nci Tümenin Afyon'da kurulan Güney Cephesi Komutanlığının kuruluşuna dâhil edildiği, Genelkurmay Başkanlığından 18 Kasım 1920 tarihinde bildirilmişti. Bu emirle, Fırat nehriyle Adana-Kozan yolu arasındaki bölge, Kolorduya tahsis edilmişti.

1920 YILI KASIM AYI BOYUNCA ÇEŞİTLİ BÖLGELERDE CEREYAN EDEN OLAYLAR

Osmaniye, Islâhiye ve Kozan Bölgeleri

Osmaniye Bölgesi:[115] 1 Kasım 1920'de 3 düşman tayyaresi, Osmaniye, Araplı, Mamure ve Yarbaşı'nda 1 saat kadar keşif yaparak geri dönmüştür. Düşmanın Adana'dan Toprakkale'ye trenle asker nakletmekte olduğu gözlenildi. Erzin'den 1400 kadar düşman kuvvetinin Toprakkale'ye geldiği öğrenildi. Düşmanın Toprakkale ve civarına yeni bir grup toplamakta olduğu ve tayyare faaliyetine göre de düşmanın Osmaniye'den doğuya doğru bir taarruz hazırlığında bulunduğu bilinmektedir.

Kozan Bölgesi: Ceyhan nehri boyunca Sarıbahçe istikametinde taarruz eden düşman kuvvetleri, Ceyhan nehrinin kuzeyinde, Sarıbahçe ve Anavadzanı işgal etti. Kuvvetlerimiz Kümbet[116]-Hamam[117]-Sarıköy hattına çekildi. Bu hareketin, Osmaniye'den yapacağı harekâtı kapatma, yan ve gerilerini korumak amacıyla yapılmış olma ihtimali vardır. 2 Kasım 1920'de 1000 kadar piyade, 200 süvari ve 4 toptan oluşan düşman kuvveti, Toprakkale'den Osmaniye istasyonuna geldi. 3 Kasım 1920'de Osmaniye'deki düşman, üç koldan taarruza başladı. Yarbaşı istikametinde taarruza devam eden kolun birliklerimizin yan ve gerilerini tehdit edecek bir durum alması üzerine düşman hareketi ertelendi. Kuvvetlerimiz 2 gün cesurca çarpıştıktan sonra, Yarbaşı'na gelerek hâkim sırtları tuttular. Ceyhan'da kuzeye hareket eden 600 piyade, 4 top ve bir miktar süvari ve pek çok arabadan oluşan bir kuvvetin de Osmaniye istikametinde taarruz eden kuvvetin kuzey kanadını almak amacıyla Kesikli-Kale Hemite yoluyla doğuya doğru hareketi görüldü. Bu durum üzerine Islahiye'den zayıf mevcutlu bir piyade taburu, 1 adi top, 1 makineli tüfek bölüğü ve mevcut Kuvayı Milliyenin Hasanbeyli üzerinden Yarbaşı'ndaki düşmanın sol yanına ve Kozan'da doğuya doğru ilerleyen kuvvete taarruz etmesi emri verilmişti. Endel geçidi civarında meydana gelen çarpışmada düşman, Endel geçidinden güneye çekilmiş ve bir kısım düşman askeri suda boğulmuştu.

Osmaniye'de Yarbaşı'nda muharebe eden düşman, 5 Kasım 1920'de ileri sürdüğü bir kısım kuvvetini Yarbaşı'nın batısına almış ve Kanlı geçitin her iki tarafındaki sırtlarda, emniyet tertibatı alarak büyük kısmıyla Mamure ile Kanlı geçit arasında Karaboyalık'ın 3 km kuzeyinde bulunan çadırlı ordugâha sokmuştur. Düşman yancısının Ceyhan nehrinin güneyine geçmesi üzerine, Kozan bölge komutanı emrindeki müfrezemize, Kars ve

[115] Bk. Kroki 7.
[116] Osmaniye-Kadirli ilçesine bağlı köy.
[117] Adana-Kozan ilçesine bağlı köy.

Andırın Kuvayı Milliyeleri ve 2 depo bölüğü ile beraber Endel'in kuzeyinden hareketle Abdiuşağı'nın doğusundaki Kakçı geçidinden geçerek, Haruniye yoluyla Yarbaşı'ndaki Osmaniye kuvvetlerinin sağ yanına hareket etmesi emri verildi. Osmaniye'de düşman, 6 Kasım 1920 gecesini sükûnetle geçirmiş; gündüz mevzilerimize top ateşi açmıştır. Osmaniye Grubu Yarbaşı geçitlerini; Islâhiye Grubu da Kızıldere'nin[118] batısında Bahçe ve Islâhiye yollarının ayrıldığı noktada, Hasanbeyli yolunu kapatarak işgal etmiştir. Hassa'nın[119] güneyinde Kırıkhan'dan Hassa'ya doğru ilerleyen ve kuvveti 2 tabur olduğu tahmin edilen bir düşman kuvveti, 7 Kasım 1920 akşamı, Demrek köyünü işgal etmişse de bir gün sonra yine Kırıkhan'a geri dönmüştür. Mamure'deki düşman ordugâhının çoğaldığı görülmüştür.

Osmaniye Grubunda düşman 9 Kasım 1920 sabahı, bütün kuvvetiyle Mamure ve Hasanbeyli yolu üzerinden sol kanadımıza taarruz etti. Sol kanattaki kuvvetlerimiz, bu taarruz karşısında Hasanbeyli istikametinde çekilmiştir. Düşman büyük kısmıyla Hasanbeyli; bir kısım kuvvetiyle de Sıtmapınar istikametinde ilerlemişti ve akşam üzeri Hasanbeyli'nin batı sırtlarını işgal etmişti. Bugünkü muharebede, düşmana fazla kayıp verdirilmiş ve bir araba şekerle, 100 kadar top mermisi ele geçirilmiştir.

Osmaniye Grubu ve Kozan Kuvayı Seyyaresi Yarbaşı-Burgaçlı-Bahçe hattında bulunmaktadır. Burgaç'ta bulunan bölge komutanı Bahçe ve Haruniye Kuvayî Milliyelerini alarak, düşmanın yan ve gerilerine taarruz için 10 Kasım 1920'de Hasanbeyli istikametine hareket etmişti. Fakat düşman da aynı anda Hasanbeyli'den harekete başladığından taarruz başarılı olmadı ve düşman, akşam üzeri Islâhiye'ye girdi. Keller köyü, düşman tarafından yakıldı. Düşmanın Hasanbeyli istikametine taarruzu sırasında oldukça üstün kuvvetler karşısında dağılan sol kanattaki Islâhiye kuvvetlerimiz, İntelli'nin 7 km kuzeyinde Düllük sırtlarında toplanabilmişlerdir. Düşman 12 Kasım 1920 tarihinde Islâhiye'den Tahtaköprü üzerinden Meydan-ı Ekbez'e hareket ettiğinden Islâhiye Grubuna derhâl Islâhiye'yi işgal etmesi emri verildi. Bahçe'deki kuvvetler de bu istikamette hareket ettiler. Islâhiye'ye ulaşan kuvvetlerimiz, Tahtaköprü sırtlarını da işgal etti. Düşmanın Katma'ya çekildiği ve Meydan-ı Ekbez'de 200 kişilik bir müfrezesinin kaldığı tespit edilmiştir. Bu düşmanın Antep'teki durumunu ıslah etmek üzere hareket etmekte olduğu öğrenilmişti.

Kozan Kuvayı Seyyaresi ve Osmaniye kuvvetlerinden bir kısmıyla Araplı işgal edilmiş ve 17 Kasım 1920'de Mamure'deki düşmana yapılan baskında Kuvayı Milliye Komutanının bomba ile şehit olması; askerin moral gücünü etkilediğinden müfreze Mamure'nin kuzeyine çekilmiştir.

Antep ve Akçakoyunlu Bölgesi

2 Kasım 1920- Kilis'in doğusundaki Tellihabeş civarında, 5-6 günden beri Fransızlarla çarpışmalar yapan Polat Bey Kuvayı Milliyesi Fransızların civardan getirdikleri takviye kuvvetleri üzerindeki teması keserek kuzeye hareket etmiştir.

[118] Adana-Ceyhan ilçesine bağlı köy.
[119] Hatay merkeze bağlı ilçe.

Akçakoyunlu-Antep yolunu takip eden düşman kafilesinin hareketini zorlaştırmak için yolun ova kısmında arktan yararlanılarak su bataklığı meydana getirildiği gibi, Sazgın köprüsü de tahrip edilmiştir.

3 Kasım 1920- Akçakoyunlu'da İkizkuyu'ya ulaşan ve 2000'e yakın piyade, 1 sahra ve 1 dağ bataryasıyla 300 süvari, 300 deve ve bu kadar da arabadan oluşan kafilenin Antep'e geçmesini zorlaştırmak için tarafımızdan Ballıkaya ve Çağdın sırtları işgal edilmişti. Düşman Sazgın'a geldiğinde himaye birliklerinden bir taburunu, Ballıkaya sırtlarına taarruz için görevlendirmişti. Sazgın köprüsünün tahrip edilmesi, su bataklığı meydana getirilmiş olması ve topçu ateşimizin etkisi, kafileyi zor durumda bırakmış, kafile köprüyü tamir ettikten sonra zorlukla Antep'e gidebilmiştir. Kafilenin 6 Kasım 1920'de Akçakoyunlu'ya geri dönmesi esnasında tarafımızdan yapılan baskınlarla hareketi 2 saat kadar durdurulabilmiştir.

9 Kasım 1920- Düşman, şehrin bütün cephelerini 1 saat kadar bombardıman etmiş ve Ermeni mahallesine yerleştirdiği bomba toplarıyla kasabada tahribat yapmaya başlamıştır. Aynı gün, düşmanın 1 piyade taburu ve 1 sahra bataryasından oluşan kuvveti Kilisecik-Çağdın hattının batısındaki sırtları işgal etti. Bu hareketin, 10 Kasım 1920'de Akçakoyunlu'dan gelecek kafilenin korunması amacıyla yapıldığı zannedilmişti.

10 Kasım 1920- Erzak kafilesinin Akçakoyunlu'dan hareketi haber alındı. Kafile muhafızlarından 2 piyade taburu, 3 makineli tüfekten oluşan bir kuvvet, Kızılhisar, Ballıkaya ve Kilisecik civarında bulunan kuvvetlerimize taarruz etti. 3 saat devam eden muharebe sonucunda düşmana kayıp verdirildi, fakat kafile, Antep'in güneyindeki ordugâhına girmeyi başardı.

13 Kasım 1920- Düşmanın erzak kafilesi, Antep'ten Akçakoyunlu'ya hareket etti. Bu kafileye geri dönüşünde taarruz etmek üzere tarafımızdan tertibat alınmıştı.

14 Kasım 1920- 5 nci Tümen birlikleri, Gavurköy-Orul[120]-Mozar-Mercanlı hattına ulaştı. 15 Kasım 1920'de şafakla beraber, Akçahöyük'ün güneyinde 748-709 rakımlı tepe hattına hareket ettiler. Düşman, casusları vasıtasıyla bu tertibatımızdan haber aldığından, hareketini erteledi ve 2 piyade taburu, 6 toptan oluşan bir kuvveti, yancı olarak görevlendirerek Akçakoyunlu'nun kuzeybatısındaki Tellihalit civarında 709 rakımlı tepe ve Kılavuz hattında bulunan kuvvetimize (5 nci Tümenden 1 piyade taburu, 2 Kudretli dağ topu) taarruza başladı. Devam eden muharebe sonucunda müfrezemiz çekilmeye mecbur kalmış ve toplar, düşman eline düşmüş; çekilme hareketi, geride bulunan 24 ncü Alayın 2 nci Taburunu da etkilemişti. Bu durumu gören Tümen Komutanı Haral'da bulunan tümen ihtiyatından, taze kuvvetleri cepheye sevkederek çekilme hareketini durdurmuş ve 709 rakımlı tepe-Kılavuz-Vasili cephesine karşı taarruza geçerek, düşman eline düşen Kudretli dağ toplarını geri almıştır. Düşman, sağ kanadından Bağıta dağı istikametinde çekilmiş ve Antep'ten, koruma amaçlı hareket ederek İkizkuyu'ya gelmiş olan kuvvetleriyle de irtibat kurarak kafileyi, İkizkuyu istikametine geçirmeyi başarmıştır. Cafer Tayyar Ziyareti istikametinde

[120] Gaziantep-Sekili beldesinin eski adı.

gönderilen akıncı müfrezelerimizin düşmana yaptığı baskınlarda düşmanın, birisi subay olmak üzere 20 kaybı olmuş; 2 esir alınmış ve bir miktar silah elde edilmiştir.

16 Kasım 1920- 5 nci Tümen Belova-709 rakımlı tepe hattında geçirmek ve Zaranbi'nin doğu sırtlarında, 9 ncu Tümenle irtibat kurma emrini almıştı.

Maraş Tümeninin Durumu

Tümenin İkizkuyu'nun kuzeyinde bulunan 25 nci Alayı, düşmanın 15 Kasım 1920 gecesi Antep'ten hareket eden müfrezesini görememişti. Düşman Gürgün üzerinden İkizkuyu sırtlarına gelerek 16 Kasım sabahı, 25 nci Alayın sağ kanat ve gerisine taarruz etmiş, bir kısım kuvvetimiz Hingin taraflarında kalmış ve Alayın geri kalan kısımları Zaranbi'nin batısındaki sırtları işgal ederek düşman taarruzlarını durdurabilmiş ve düşman, İkizkuyu'nun kuzeyindeki sırtlara ilerlemiştir. 25 nci Alay, 27 nci Alaydan 1 tabur ve Şinayder dağ bataryasıyla takviye edilmişti. Düşman kafilesi bugün, Antep'teki ordugâhına gidemedi. 17 Kasım gecesini Zaranbi'nin doğu sırtları-Deliklikaya-853 rakımlı tepe hattında geçiren 9 ncu Tümenin birliklerine düşman 18 Kasım 1920 sabahı Gürgün civarından 2000 kadar piyade ve 4 bataryadan oluşan bir müfreze ile taarruz etmiş ve kafilesini bu taarruz sırasında Antep'e geçirmiştir.

5 nci Tümen, 18 Kasım 1920'de Sinan ve Orul bölgesine gitti. Beylerbeyi'nde bulunan 27 nci Alay da geri çekildi. 19 Kasım'da Kilis'ten hareket eden ve kuvveti tahmin edilemeyen bir düşman kuvvetinin 19 Kasım gecesini Kazıklı'da[121] geçirerek Antep'teki ordugâhına geldiği tespit edildi. Elde edilen esirler İskenderun'a yeniden çıkarılan kuvvetlerin Katma yoluyla Kilis'e geldiklerini; bu kuvvetten 2 taburun Kilis'te kalıp geri kalan bir taburla 3 top, 7 Nordanfilt, 300 süvari ve bir kısım kafileden oluşan kuvvetin Antep'e geldiğini söylemişlerse de bu kuvvetin Osmaniye'den çekilen kuvvet olduğu tahmin edilmişti.

21 Kasımda bir düşman kuvveti Çıksorut ve batısındaki Hacıbaba tepesini işgal etti. Karşı taarruzla Hacıbaba tepesi zapt edilmişse de müfrezemiz topçu ateşine dayanamayarak tepeyi terk etmiştir. 22 Kasım gecesi tekrar baskın yapılmış ve Garaf'tan gelen düşman müfrezesinin ansızın yaptığı saldırı üzerine müfrezemiz geri çekilmek zorunda kalmıştır.

DÜŞMANIN TAARRUZU VE 5 NCİ TÜMENİN FIRAT'IN DOĞUSUNA ÇEKİLMESİ[122]

Düşmanın 23 Kasım gecesi Norgana-Çıksorut gerisinde toplanan kuvvetleri, 25 Kasım 1920 sabahı iki koldan taarruza başladı.

Bir kol Rumevlek,[123] diğer kol, Güllüce istikametinde harekete geçmişlerdi. Kuzey kolundan bir taburla, Bedirköy[124] istikametinde kuzeye;

[121] Gaziantep-Şahinbey ilçesine bağlı köy.
[122] Bk. Kroki 8.
[123] Gaziantep-Şahinbey ilçesine bağlı köy.
[124] Gaziantep-Şehitkamil ilçesine bağlı köy.

diğer kuvvetlerle de 1069 rakımlı Güllüce istikametinde taarruz gerçekleştirildi. Kuzeye hareket eden düşman; saat 15.00'te Bedirköy'ü; diğer kuvvetleriyle de 1069 ve 1043 rakımlı tepeleri işgal etmişti. Taarruza maruz kalan Antep Alayı, bir taburu ile Alay karargâhı 5 nci Tümenin kuzey kanadına diğer taburu da Toktamırlı'ya çekilmişlerdi. Tümenin diğer birlikleri de Karahöyük'ün batı sırtlarına alındı.

Düşman 24 Kasım gecesini Bedirköy ve Suboğazı'nın güney bölgesinde geçirdi. 25 Kasım 1920 tarihinde Bedirköy'deki düşmanın batıya doğru harekete geçmesi ve ileri karakollarımızdan bazılarının geri çekilmesinden dolayı, 9 ncu Tümene İncesu[125] gerisine çekilme emri verilmişti. Fakat düşman, batıya doğru harekete devam etmeyerek, doğuya Görenis istikametine döndüğünden, 9 ncu Tümen de aldığı ikinci bir emirle, ileri birlikleriyle Erikçe-Düllük-Karahöyük hattını işgal etmiş ve büyük kısmıyla Göçke'ye gelmişti.

Kolordu tarafından 26 Kasım 1920 günü için, düşmanın gerisinden taarruz yapılması düşünüldüğünden, 9 ncu Tümene Bedirköy'ün doğu sırtlarına yanaşması emredildi. Fakat daha sonra alınan bilgide, 5 nci Tümen birliklerinin 25 Kasım 1920'de, ağırlıklarıyla bataryaların Birecik'ten Fırat'ın doğusuna geçtikleri; piyade birliklerinin Nizip ile Birecik arasında yürüyüşte olup 26 Kasım 1920'de Birecik'ten ve bir kısmının da Şehbekir'den doğuya geçecekleri öğrenildiğinden 9 ncu Tümenin estersüvar bölüğü ile Suboğazı'nı gözetlemesi, büyük kısmı ile Göçke'de kalarak Erikçe-Düllük-Karahöyük hattında zayıf müfrezeler bulundurması emri verildi.

5 nci Tümenin Hareketi

24 Kasım 1920- Sabahleyin düşmanın, Rumevlek ve kuzeyinden harekete geçtiğinin görülmesi üzerine Tümen, Şehmelek Hayratı-Ballıkaya hattını müdafaaya karar vermişti. Tümen cephesine çatmayarak 1069-1043 rakımlı tepeler istikametinde taarruza geçen düşman, Antep Alayının işgalinde bulunan tepeleri ele geçirmişti. Bunun üzerine 5 nci Tümen, düşmana yan ve gerilerinden yaptığı taarruzla, Antep Alayı'nın kaybettiği tepeleri ele geçirmiş ve Suboğazı istikametinde çekilen düşman, Tümen tarafından takip edilerek gece, 1069 rakımlı tepe civarında geçirilmişti.

25 Kasım 1920- Sabah, düşmanın bir kolla (tahminen 1 piyade taburu) Gerenis-Aril istikametinde, diğer bir kolla da (tahminen 2 piyade taburu) Suboğazı (1069) tepesine doğru hareket ettiği görüldü. Antep Alayı'ndan dünkü muharebede, Suboğazı'nın kuzeyine çekilen kuvvetler, düşmanın kuzey kanadına taarruz etmişlerse de başarılı olamamışlardı. Kanadını tehlikede gören 5 nci Tümen, Aril-Güllü hattına çekilerek müdafaaya karar vermişti. Nizip yolu üzerinden de düşmanın Tümen kanadına doğru ilerlemesi üzerine Tümen; bulunulan hatta kalmayı uygun görmeyerek kararını değiştirmiş ve Nizip istikametine çekilmeye başlamıştı. Taburların çok yorgun olması ve millî taburların düzenini kaybetmesi, Tümeni zor

[125] Gaziantep-Şehitkamil ilçesine bağlı köy.

duruma soktuğundan Fırat'ın doğusuna, geçerek düzenini korumaya karar vermişti. (Harekâta katılan 5 nizamiye taburunun mevcutları 150'yi geçmiyordu).

Tümeni takip eden düşman, 25 Kasım 1920 gecesini Orul-Karababb Ziyareti hattında geçirmiş ve 26 Kasım sabahı şafakla harekete başlayarak Nizip'i işgal etmiş ve buradan 2 taburluk bir kuvvet Turmehmet-Belkıs geçidi istikametine ve 3 taburluk bir kuvvet de Birecik istikametinde taarruza devam etmişti.

Münbiç'ten gelen 1 piyade taburu ve bir kısım süvariden oluşan diğer bir düşman kuvveti de Cerablus'a gelerek saat 13.00'ten itibaren taarruza başlamış ve kaleyi ele geçirmişti. Her taraftan taarruza uğrayan 5 nci Tümen birlikleri, Tümen Komutanının kendini ve karargâhını tehlikeye atarak işi yakından idare ve tanzim etmesi, hatta Orul'da Tümen kanadını çevirmek üzere bulunan düşman süvarisini, eline geçirdiği 10 aşiret atlısı ve karargâhta mevcut 5 süvari ve subay heyetiyle karşılayarak, durdurmayı başarması; Nizip'te de gösterilen fedakârlıklar sonucunda Tümen birliklerinin hiçbir malzeme bırakmayarak Fırat'ın doğusuna geçmesini sağlayarak düşman taarruzlarını boşa çıkarmayı başarmıştı.

Fırat sahiline kadar sokulan düşman, 28 Kasım'da Nizip istikametinde, Cerablus kalesini işgal eden kuvvet de Münbiç istikametinde çekilmeye başladı. 29 Kasım 1920'de Nizip'ten hareket eden düşman, 29 Kasım gecesini Orul-Muzar hattında geçirdi ve aynı günün sabahı Antep'e hareket etti.

26 Kasım 1920 gecesi, 9 ncu Tümenin 27 nci Maraş Alayı tarafından 1 sahra ve 1 obüs topunun katılmasıyla saat 23.00'te Hacıbaba'ya kuzey ve batıdan yapılan taarruz, sabaha kadar devam etmiş ve Hacıbaba'ya 200 metre kadar sokulmayı başarmışsa da düşmanın gündüzden tespit ettiği top ve makineli tüfeklerin şiddetli ateşleri karşısında birliklerimiz çekilmeye mecbur kalmışlardı.

27 Kasım 1920'de Tümen, Erikçe-Düllükbaba-Beylerbeyi hattında müfrezeler bırakarak geri kalan kuvvetini Sam ve Göçke'ye aldı.

24 Kasım 1920'deki muharebeler sonucunda 5 nci Tümenin kanadına çekilen 25 nci Antep Alayı, Alay karargâhıyla 1 nci Taburun, Küçük Toptamırlı istikametine çekilen 2 nci Taburu Bedirköy-Karahöyük-Etebek bölgesini ele geçirerek 1 tabur, 1 milis bölüğü ile Beylerbeyi'nin güney ve doğusundaki sırtlara gönderilmiş; diğer taburuyla 2 Şinayder dağ topu ve Alay karargâhı Etebek'te kalmıştır.

5 nci Tümene Genelkurmay Başkanlığı tarafından, Birecik'te bir nizamiye taburu ile millî taburları ve sahra bataryalarını terketmesi; düşmanın harekâtına göre gerektiğinde Fırat'ın batısına geçmesi için hazırlıkta bulunması; geri kalan kuvvetleriyle sağlam dağ topları ve süvarileriyle Rumkale'den 1 Aralık 1920 sabahı Fırat'ın batısına geçecek surette harekâtını düzenleyerek Büyük ve Küçük Toktamırlı bölgesinde toplanması ve geçit harekâtının düşmana hissettirilmemesi için tedbirlerin alınması hususları emredilmişti.

9 ncu Tümen, o zamana kadar Hacıbaba istikametinde taarruzlarına devam etme ve şehrin ulaşımını sağlama görevlerini üstlenmişti.

DÜŞMAN HAREKÂTI HAKKINDA KASIM VE ARALIK AYLARINDAKİ YAZIŞMALAR

Genelkurmay Başkanlığının, Adana Cephesi Komutanlığına yazdığı emirde, düşmanın Osmaniye'ye karşı başlamış olan taarruzunu değerlendirerek yapılacak hareketin şimdiden bütün ayrıntılarıyla tespit edilmesi; 15'lik obüs takımı ancak 10 gün sonra Maraş'a gelebileceğinden, bunlar gelmeden önce Antep'e karşı kesin bir hareketin yapılmasına taraftar olmadığı, 5 nci Tümen birliklerinin düşmana varlığını hissettirmemesi uygun olacağından tedbirlerin buna göre alınması bildiriliyordu:

1. Bu hareketin, iki amacı olabilir:

a) Osmaniye-Mamure-Islâhiye-Katma-Halep demir yolunu ele geçirerek İskenderun ile Halep'in irtibatını sağlamak;

b) Antep ve Maraş'ı elde ederek Versay Antlaşmasıyla kendisine verilen araziyi, şimdiden işgal etmek;

2. Fransızlar, bizimle çeşitli yollarla müzakereler arıyor ve görüşüyorlar; bunun sadece esirleri kurtarmak için yapılan bir girişim mi yoksa esaslı bir teşebbüs mü olduğu henüz bilinmemektedir. Her hâlde müzakere sözleri geçtiği zaman yeni başarı elde etmek her iki taraf için de çok önemli bir sebeptir. Gerek bu açıdan, gerekse Adana-Mersin'i tahliye etme ihtimallerine karşı Antep ve Maraş bölgesinin işgalini emri vaki kılmak amacıyla Osmaniye'ye karşı yaptıkları taarruzun gerçek bir taarruz olması büyük ihtimaldir.

3. Bu taarruzların başarıyla reddi, yakında tarafımızdan bir başarı kazanılacağı; şimdiye kadar yapılan mücadelenin kesin bir sonuca bağlanacağı ümidini vermektedir. 5 nci Tümenin Antep bölgesine hareketi, Fransızların taarruzunu başarısızlığa uğratacak bir sebeptir.

4. 5 nci Tümen, 3 Kasım 1920'de 3-4 tabur dışında diğer tüm birlikleriyle beraber Antep'e hareket etmiştir. Tümen Fırat'ın batısına geçer geçmez ve komuta konusunda Adana cephesinin emrine gireceği; ikmal, iaşe ve cephane konularının yine Elcezire cephesi tarafından sağlanacağı bildirilmişti. 5 Aralık 1920'de düşmanın Osmaniye'de ortaya çıkan taarruzu üzerine Kolordu tarafından Kozan'daki kuvvetler Osmaniye Grubunu takviye etmek üzere hareket ettirildiğinden açık kalan Seyhan ve Ceyhan nehirleri arasının, geçici olarak 41 nci Tümen tarafından korunması kararlaştırılmıştı.

Düşmanın Kafile Himaye Birliklerini Takviye Etmesi İhtimaline Karşı Hatlarda Yapılan Tahribat

12 Aralık 1920'de Islahiye'den Meydan-ı Ekbez'e doğru ilerleyen düşman birliklerinin Raco İstasyonu'ndan trenlere bindirip Halep yoluyla Akçakoyunlu-Antep arasında işleyen kafile himaye birliklerini önemli bir

kuvvetle takviye edebileceği düşünülerek; Akçakoyunlu-Halep, Raco-Halep hatlarında öteden beri yapılmakta olan tahrip faaliyeti arttırıldı. Osmaniye-Islahiye hattı üzerinde uzun çalışmaya ihtiyaç duyulacak derecede tahrip yapılmıştı.

Antep etrafında devam eden muharebelerle güvenli bir ulaşım sağlanamamış olmakla birlikte kasabaya çeşitli vasıtalarla erzak ve cephane getirilmesine çalışılıyordu. Sonucun çabuk alınamaması, halkın moral gücünü olumsuz etkiliyorsa da düşmanın gün geçtikçe kasabada yaptığı yıkımlar kasabayı savunanların daha da fazla azmini yükseltiyordu. Kasabada bir aylık erzak olduğu anlaşılmıştı. Bu konuda, mutasarrıflıktan gelen bilgi, Kolordu tarafından Büyük Millet Meclisi Başkanlığına arz edilmiş ve alınan cevap, Antep Mutasarrıflığına bildirilmişti:

"Antep cephesindeki durumun iyileştirilmesi ve Antep kuşatmasının kaldırılması için gerek Genelkurmay Başkanlığı ve gerekse 2 nci Kolordu Komutanlığı tarafından büyük bir ilgi ve gayretle çalışılıyor. Antep için her taraftan yeni kuvvetler yola çıkarılmıştır. Allah'ın izniyle en kısa zamanda Antep kuşatması kaldırılacaktır. Harp tarihimizi büyük bir şerefle süslemiş olan Antep kahramanlarının manevi güçlerine kesinlikle halel getirmeyerek, yiğitlik ve cesaretlerine devam etmek suretiyle inşallah hayırlı olacak sonucu beklemelerinin kendilerine bildirilmesi rica edilir."

Büyük Millet Meclisi Başkanı
Mustafa Kemal

KOLORDUNUN ANTEP'İ BOŞALTMA TEKLİFİ VE GENELKURMAYIN BU KONU HAKKINDAKİ GÖRÜŞÜ

25 Aralık 1920 sabahı başlayan ve 5 nci Tümenin Fırat'ın doğusuna ve 9 ncu Tümenin de kuzeye alınmasına sebep olan düşman taarruzu hakkında verilen Kolordu raporunda:

1. Daha önce Antep'teki düşman kuvvetleri, 6-9 tabur kadar tahmin edilmişti. Osmaniye'den gelen bir kısım kuvvetin de bunlara katılmasıyla hâlen Antep'te düşmanın 9-12 kadar taburu bulunduğu ve tabur mevcutları ortalama olarak 400 olduğuna göre düşman kuvvetlerinin 3600-4800 asker olduğu kabul edilebilir. Bu kuvvet, mevcut 2 tümenimize karşı üstün bir hâldedir.

2. 5 nci Tümenin Fırat'ın doğusuna çekilmesiyle 9 ncu Maraş Tümeni (1 alay eksik) tek başına kalmıştır. Hâlen Tümenin ileri birlikleri Erikçe-Düllük-Karahöyük hattında; büyük bir kısmı da Göçke'de bulunuyor. Acilen takviyesine de imkân yoktur.

3. Birlikler, düşmanın bir taarruzu karşısında Antep'e yardım edemeyecek bir hâldedir. Bugün akşama kadar, düşman kuvvetleri taarruza geçmeyecek olursa, bu gece Tümen Düllükbaba'ya dayanarak Hacıbaba'ya bir taarruz yapacaktır. Şehri savunan Anteplilere de aynı istikamette şehri terk etmeleri zarureti, güvercin postasıyla bildirilmiştir. Böylece şehri savunanlar kurtarılmış olacaktır.

4. Şehrin hâlen kesik olan ulaşımını, düşman kuvveti karşısında açmayı ve cephanesini ulaştırarak savunmasını sağlamayı maalesef bu zayıf kuvvetimizle başaramayacağımızdan er geç düşmanın hücumunun sonucunda, zorla olmasa bile iaşe ve cephanesizlikten dolayı şehrin ele geçirebileceği kabul edilebilir.

5. Antep'in tahliyesi hâlinde 9 ncu Tümene karşı düşmanın büsbütün serbest kalması için daima doğudan yapacağı harekât ile düşmanı işgal edebilmek için 5 nci Tümenin tamamen Fırat'ın doğusuna geçmeyerek Nizip civarında kalacak müfrezesiyle faaliyette bulunması teklif edilmişti (26 Aralık 1920).

Genelkurmay bu teklife karşı; "Düşman, 25 Kasım 1920'de Kirenis civarından Nizip'e doğru ilerlediğinden ve 5 nci Tümenin sağ kanadı tehlikede görüldüğünden Birecik'e doğru çekilmek zorunda kalmıştır. Büyük ihtimalle düşman, cepheden de tümeni sıkıştırmıştır. Her hâlde 24 Kasım 1920'de 9 ncu Tümene taarruz eden düşman, 24 Kasım akşamı bu Tümeni bırakarak, 5 nci Tümene doğru yön değiştirmiştir. Bu durumda yalnız ve korumasız kalan Antep'i savunanların düşman tarafından sıkıştırılacağı şüphesizdir. Fakat buna karşı, Antep'in tahliyesine değil belki 5 nci ve 9 ncu Tümenlerin yeniden toplanarak, Antep'e doğru ilerlemesi ve durumu düzeltilmesine karar vermeleri lâzımdır. Antep'in söylediğiniz şekilde tahliyesi, kesinlikle uygun değildir.

9 ncu Tümen, düşündüğünüz gibi Hacıbaba istikametinde bütün kuvvetiyle taarruz etsin; 5 nci Tümene de tekrar Fırat'ın batısına geçerek Antep'e doğru ilerlemesi için, Elcezire cephesi aracılığıyla emir verildi. Bölgeniz içinde yer alan çeşitli halk kuvvetlerinden yararlanarak bu durumun düzeltilmesine çalışılması ve Antep'in tahliye edilmemesi için en son fedakârlığın yapılmasının gerekli olduğunu" bildirdi (26 Aralık1920).

Bir gün sonra Elcezire cephesiyle 2 nci Kolorduya ve acele olmasından dolayı 5 nci Tümene yazılan emirde de:

1. 5 nci Tümeni Fırat'a kadar takip eden düşmanın 20 Kasım 1920'de Nizip istikametine çekildiği anlaşılmıştır.

2. 5 nci Tümen bir an bile gecikmemek üzere, bütün kuvvetiyle derhâl Fırat'ın batısına geçerek Nizip'e çekilen düşmanı takip ve Antep'te bulunan 9 ncu Tümenle birlikte düşmana taarruz edecektir.

3. 5 nci Tümen, önceden de bildirildiği üzere, 2 nci Kolordu'nun emrinde bulunacak ve 9 ncu Tümenle ortak harekâta büyük bir önem verecektir.

4. Elcezire cephesi, 5 nci Tümeni olabilecek en fazla miktarda takviye edecektir. Bununla birlikte Tümen, geriden gelecek takviye birliklerini beklemeyerek mevcut kuvvetiyle derhâl Fırat'ın batısına geçerek düşmanı takip edecektir.

Genelkurmay Başkanı
Fevzi

Genelkurmay Başkanlığının emrini alan 5 nci Tümen Komutanı; düşmanın 28 Aralık 1920 gecesini Nizip'te geçirdiğini ve keşfe devam edilmekte olup, alınacak sonuca göre, Genelkurmay Başkanlığının tebliği doğrultusunda, Tümenin suyu tekrar geçeceğini bildirmekle beraber, mevcut kuvvetle Antep kuşatmasının ortadan kaldırılamayacağı ve en yakın bir zamanda, çok iyi özelliklere sahip 4 nizamiye taburu gönderilmeyecek olursa, Antep'in çok kötü bir duruma düşeceği düşüncesinde olduğunu da eklemişti.

ELCEZİRE CEPHESİ 5 NCİ TÜMENİN FIRAT'IN BATISINDA İSTİHDAM ŞEKLİNE İLİŞKİN DEĞERLENDİRME

Elcezire Cephesi:

1. Düşmanın Nizip'ten çekilmesine göre, Tümenin tekrar Fırat'ın batısına geçerek Tayba ve Belkıs dağı civarında birbirine dayanmak üzere meydana getireceği sahra tahkimatına dayanması ve 9 ncu Tümenin kuzeyde, 5 nci Tümenin doğuda olmak üzere düşmana ortak faaliyette bulunması uygun olup Tayba ve Belkıs tahkimatının topla da takviyesi gerekir.

2. Meniç'te düşmanın faaliyeti görüldüğüne göre, bu çevredeki Fransız kuvvetlerinin ya Telliahmer istikametinde ilerleyeceği ya da Mozar ve Orul istikametinde Fransız kuvvetlerini takip ederek, 5 nci Tümene sol kanadından yapacağı etkiyle Tümeni kuzeye atmak isteyeceği kanaatine varılabilir. Birinci duruma karşı, Raka müfrezesinin hemen süratle yerel aşiret kuvvetleriyle de takviye olunması ve Telliahmer ve Cerablus geçitleri karşısında, aşiretlerle takviye edilmiş bir müfrezenin bulundurulması ve tahkimat yapılması, bu geçitlerden Urfa'ya bağlı yollar üzerinde ve uygun noktalarda halkın yardımıyla tahkimat yapılması gerekir. Bu işlerde istihdam edilmek üzere merkezden bir istihkâm subayı gönderilecektir.

İkinci bir duruma karşı; Tümenin kuzeye atılarak Fırat Cephesini ve Urfa, Mardin istikametlerini büsbütün açık bırakmamaları için, 5 nci Tümen tarafından tedbir alınması lâzımdır.

3. Hazır kuvvetlerle düşman kuvvetlerine kesin bir darbe vurmanın mümkün olmadığı görülmekle birlikte, Antep'e yardım yapılması ve düşmana mümkün olabildiği kadar zarar verilmesi gereklidir. Bunun için 5 nci Tümenin mutlaka kuzeye alınmasının gerekmeyeceği aksine kuzeydeki kuvvetlerin Nizip ve doğuya doğru sarkarak 5 nci Tümen ile birlikte hareket etmelerinin daha etkili olacağı ve şu hareket hattının 5 nci Tümeni Fırat'a atılmaktan kurtarmakla beraber, başarılı olma durumunda düşmanın geri ulaşımına da etkili olması itibarıyla, tercih edilmesi gerekeceği ve buna rağmen, 5 nci Tümenin Antep'in kuzeyine alınarak, Birecik, Cerablus, Telliahmer geçitleri istikametinde cephe bölgesinin düşmana açık bırakılması durumunda doğacak engellerin cephece düzeltilmesinin mümkün olmayacağı da bildirildi.

Genelkurmay Başkanlığının Değerlendirmesi

1. Düşman, 5 nci Tümen karşısındaki kuvvetlerinin hepsini Antep civarına kadar çekmiş ve yine bütün kuvvetiyle bugün, 1 Ocak 1921 tarihinde 9 ncu Tümene taarruz etmiştir. Şimdiki hedefi, 9 ncu Tümeni de kuzeye atarak, bütün kuvvetiyle Antep'i ele geçirmektir.

2. 2 nci Kolordunun bu sabah verdiği rapora göre, 5 nci Tümen Toktamırlı istikametine yürümektedir. Şimdi Toktamırlı'da bulunması muhtemeldir.

3. 5 nci Tümenin hareketi 9 ncu Tümeni sıkıştıran düşmanın kanadına taarruz etmek ve düşmanın, kuvvetlerimizi baskı altına aldıktan sonra serbestçe Antep'i ele geçirmesine engel olmaktır.

4. Antep direndikçe düşmanın Fırat'ın doğusunda Urfa ve Mardin'e doğru bir hareket yapması mümkün değildir. Antep'in de mahsur kalsa bile 40 gün direneceği anlaşılmıştır. Bu durumda, 5 nci Tümenin bu gibi akla gelmeyen tehlike ihtimalleriyle hareketinin tereddütlü olması hatadır. Tümen aslında, 2 nci Kolordu'nun emri altındadır. Bütün emirleri bu Kolordu'dan alacaktır. Cephe tarafından toplanacak kuvvetlerin[126] hızlı bir şekilde 5 nci Tümene katılmasının sağlanması lâzımdır. Fransızların Urfa ve Mardin'e saldırılarının ancak, Antep'in elde bulundurulması sayesinde engellenebileceği bildirildi.

Antep Grubunun Kurulması Fikri

Kolordu Komutanı, 10 Kasım 1920'den beri rahatsız olduğundan Kolordu tarafından 9 ncu Tümen Komutanı vekil tayin edilmiş ve kendisine gereken talimat da verilmişti.

Böylece tümenlerin istenilen şekilde sevk ve idare edilmediklerini gören Genelkurmay Başkanlığı, Antep cephesinde 5 nci ve 9 ncu Tümenlerle birlikte ve her iki tümenin başında olmak üzere bir elden sevk ve idaresinin hayatî bir zorunluluk şeklini aldığını düşünerek, Kolordu Komutanının rahatsızlığı devam ettiği sürece Kolordu emrinde bir Antep Grubu meydana getirilerek, Grup Komutanlığına 5 nci Tümen Komutanının tayini ve 5 nci ve 9 ncu Tümenlerin de bu Grup emrine verilmesini düşünmüş ve Kolordunun görüşünü öğrenmek istemişti. Kolordu, 6 Aralık 1920 tarihinde Maraş'tan cepheye hareket edeceğinden, bir grup oluşturulmasına gerek olmadığını ve tümenlerin birlikte hareket edememeleri, sevk ve idare edilememelerinden daha çok, bölgenin geniş ve birliklerin mevcutlarının azlığı ve bazılarının mevcutlarının aksine uygun bölgede bulunmak zorunda kaldıklarından; talim ve terbiyenin ve sonuç itibarıyla disiplinin olmamasından; en önemli ve başlıca sebebin haberleşme araçlarının eksikliğinden ileri geldiğini bildirmişti.

[126] 5 nci Tümen'den Fırat'ın doğusunda bulunan kuvvetler; 15 nci Alaydan 2 tabur ve makineli tüfek bölüğü ile Viranşehir'de bulunuyordu. Buraya 2 nci Tümen'den 1 alay, 18 nci Alayın 3 ncü Taburu alındığından her iki tabur da Urfa'ya hareket etti. 4 ncü Alayın bir taburundan 2 bölük Birecik'te, 1 bölük de Urfa'daydı. Burada depo hizmeti görüyordu. 24 ncü Alay'ın 2 nci taburu Zormağara-Cerablus ve Raka müfrezelerini oluşturup Fırat'ın doğusunda bulunuyordu. (Y.N.)

Kolordu, tümenlerin toplanmalarını, sevk ve idaresini şöyle düşünüyordu:

a) 5 nci Tümen, Karakuyu ve Acemhöyüğü bölgesinde toplanacak; 9 ncu Tümen de yeniden toplanmak ve düzen almak için şimdilik, 25 nci Alayla Maraş ve Karabıyıklı[127] civarında bulunacak; daha sonra 25 nci Alaya yaklaştırılarak her iki alay, Kızıl bölgesinde toplanıp, 5 nci Tümene yaklaştırılacak ve Antep istikametinde ortak bir taarruz yapılacak.

b) Bu durumda 26 ncı Alay Osmaniye'den gelinceye kadar, mecburen Maraş yolu cepheden açık bırakılarak müdafaası yan taraftan yapılacaktır.

c) Maraş'taki işlemler için 9 ncu Tümen Komutanı vekil bırakılacak.

d) Mevcut vasıtalarla habeleşme, birkaç kilometre kablo ile bir iki telefon makinasından ibarettir. Kolordu karargâhının bulunacağı Koçlu'ya en yakın telefon ve telgraf merkezi, Pazarcık ile Karabıyıklı'dadır. Ufacıklı'da ve Akçabuç'ta aracılık eden birer atlı haberleşme postası bulunacak; bununla, raporlar Pazarcık'a, gerektiğinde Karabıyıklı'ya gönderilecektir. Birliklerle haberleşme; atlılarla yapılacaktı. Genelkurmay, Kolordunun kararına katılmıyordu. Çünkü bütün kuvvetiyle Antep etrafında serbest kalan düşman, zorlama bir hücumla Antep'i elde edebilirdi. Kuvvetlerimiz toplanıncaya kadar Antep etrafındaki düşmanın büsbütün bırakılmayarak, Kolordu tarafından görevlendirilecek kuvvetlerle çeşitli istikametlerden baskın tarzında yapılacak hareketlerle, üzerine gidilmesi gerekiyordu. İkinci olarak, 9 ncu Tümenin düşmanla teması kaybetmeyerek eline geçen bütün kuvvetleriyle tekrar Karahöyük-Düllük-Erikçe hattına ilerlemesi ve 5 nci Tümenle mutlaka irtibat kurarak düşman yine yalnızca 5 nci Tümene taarruz ederse, 9 ncu Tümenin de mevcut kuvvetleriyle 5 nci Tümenin bulunduğu istikamete yürümesinin gerekli olduğu Kolorduya bildirildi. Kolordu ise; mevcutları 100'er askeri geçmeyen 25 nci ve 27 nci Alaylarla Karahöyük-Düllük-Erikçe hattına kadar ilerlemeyi uygun bulmuyor; birliklerin düzenlenmesi ve mevcutlarının tamamlanmasına çalışılarak şimdilik ileri sürülecek emniyet ve keşif müfrezelerine, düşmanla temasın muhafaza edilmesini uygun görüyordu (3 Aralık 1920).

Genelkurmay Başkanlığının, Son Taarruzun Başarılı Olamaması Üzerine Kolorduya Verdiği Emir

27 Aralık 1920 taarruzu başarılı bir şekilde sonuçlanmamış ise de her hâlde Antep şehri halkının ve savunucularının manevî kuvvetlerini arttırmak konusunda faydası olmuştur. Taarruzdaki başarısızlığın başlıca sebepleri; birliklerin dağınık bir hâlde ve birçok kolla taarruz etmesi ve her tarafta kuvvetçe zayıf olmasıdır. Düşmanın Antep etrafını çeşitli hatlarla kuvvetli bir şekilde sağlamlaştırdığı görüldüğünden buna göre, yeni tedbirlerin alınması zorunludur. Antep, yakın bir zamanda açlıkla düşmeye mahkûmdur. Bununla birlikte her ne olursa olsun bir iki gün içinde Antep'e erzak getirmek ve bunun için taarruzumuzu bir hafta ertelemeyerek daha önce tekrar etmek zorundayız. Bu hareketin temini için, aşağıdaki hususların özellikle dikkate alınmasının gerekli olduğu bildirildi:

[127] Kahramanmaraş-Pazarcık ilçesine bağlı köy.

a) Taarruzun 2-3 kilometrelik bir cepheyle sınırlandırılarak bu cephedeki düşman tahkimatı özellikle 15'lik ve 15,5'luk obüslerle ve bütün topçu kuvvetiyle ateş altına alındıktan sonra yapılması ve bu sırada diğer cephelerde gayet zayıf birliklerle işgal muharebesi yapılması;

b) (a) maddesinde bahsedilen şartlar çerçevesinde, bir gece baskını yapılmalı; bundan başka genel taarruzun yapılmasından önce haberciler ve keşif kolları vasıtasıyla araştırılacak gediklerden tek tük girişimlerle şehre yavaş yavaş erzak[128] getirilmesine gayret edilmelidir. Harekâtın, bir disiplin ve düzen içinde yapılmasının gerekli olduğu bildirildi.

Aralık Ayındaki Harekât[129]

Antep Bölgesi

Antep şehri civarındaki 4 ncü Fransız Tümeni Komutanı, 1 Aralık 1920'de şehri savunanlara teslim olmalarını teklif etmişse de red cevabı verilmişti.

9 ncu Tümen 27 nci Alayın (3 tabur, 500 muharip asker) 8 sahra topu Sam-meziresi civarında, ileri birlikleri Erikçe-Düllükbaba'da.

25 nci Alay (2 tabur, 100'er muharip asker) bir taburu Beylerbeyi sırtlarında, diğer taburu Karahöyük-Etebek hattında bulunmakta.

Düşman, en az 6 piyade taburu, 1 süvari alayı, 3 bataryadan oluşan bir kuvvetle 1 Aralık 1920 sabahı şafakla birlikte Sıbatirin, İbrahimli, Beylerbeyi, Bedirköy istikametlerinde dört koldan taarruza geçti. Birliklerimiz muharebe ederek çekilmeye başladı. Akşam üzeri düşman, süvarisiyle İkiahır deresi güney sırtlarını işgal etmiş ve piyadesiyle de bu sırtların gerisine kadar ilerleyerek 1 Aralık gecesini bu durumda ve açıkta geçirmiş; 2 Aralık 1920 sabahı gün ışığıyla beraber ve Suboğazı istikametinden gelen kuvvetiyle birleşerek Antep istikametinde çekilmiştir.

27 nci Alayın kuvvetlerinden bir kısmı, bir sahra bataryasıyla beraber Karabıyıklı'nın güney sırtlarına sürüldü.

25 nci Alayın yanındaki 10,5'luk obüs, 2 Şinayder, 3 dağ topu Tümen karargâhıyla beraber artçı muharebeleri vererek, Akçaburç[130] istikametinde çekilmeye başlamış; Alay bir taburla Cuba,[131] Cibekir[132] üzerinden Metme'ye, 1-2 taburu ile de Akaç ve Bezirci'ye[133] gelmişti. Bugünkü muharebede 10,5'luk obüsün arabası kırıldığından taşınamayarak düşman eline geçmişti.

Kolordu, Kozan kuvvetlerinin Haruniye'de; Osmaniye kuvvetlerinin de Endilli ile Islâhiye civarında toplanmalarını emretmişti.

---

[128] Kolordu tarafından da tek tük girişimlerle şehre cephane ve imalathane için gerekli maddeler getirilmekte ise de 15.000 nüfusun iaşesinin tek başına ithalatla sağlanması mümkün görülemiyordu. (Y.N.)
[129] Bk. Kroki 9.
[130] Gaziantep-Şehitkamil ilçesine bağlı köy.
[131] Gaziantep merkez ilçesine bağlı bucak. Bugünkü adı Akçagöze.
[132] Gaziantep merkez ilçesine bağlı bucak. Bugünkü adı Bağbaşı.
[133] Şanlıurfa merkez ilçesine bağlı köy.

Maraş'tan 90 mevcutlu bir depo bölüğü Karabıyıklı'ya gönderildi. 300 kişilik halk kuvvetinin de hazırlıklarına başlanmıştı.

5 nci Tümenin 30 Kasım 1920'de öğleden sonra Şehbekir civarından başlayan geçit harekâtı, 1 Aralık 1920 öğleye kadar devam etmiş; Çagut, Çanakçı ve Çardak'ta toplanan tümen birlikleri 2 Aralık 1920'de kuzeybatıya doğru harekete geçmiş ve Hacımolla-Saraymağara[134] istikametinden Kuyu'ya geleceği haber alınmıştı.

Düşman 2 Aralık 1920'de sabaha karşı Göçke'yi kısmen yakmış ve Suboğazı'ndan gelen kuvvetiyle beraber Antep istikametinde çekilmeye başlamıştı. İleri birlikleri İbrahimli ve Erikçe'nin doğu sırtlarında bırakarak Antep'teki ordugâhına girdi.

4 Aralık 1920- 9 ncu Tümenin bir süvari keşif kolu, Sam istikametinde gönderildi.

Maraş Alayı'ndan 150 mevcutlu bir tabur, Küçükaraplar'ın güneyine gönderildi.

5 nci Tümen; 3 Aralık gecesini Süvari Alayı ile Karakuyu'da; diğer birlikleriyle Saraymağara ve Hacımallı'da geçirdi ve 4 Aralık sabahı, Düllükbaba istikametinde bir keşif kolu göndermekle birlikte Tümen de harekete geçmişti. (Muharip mevcudu 450 askerdi.)

5 Aralık 1920- 9 ncu Tümen, 27 nci Alay'dan Araplı'nın güneyine gönderilen tabur ileri karakollarını Göçke'ye sürmüş ve emrine verilen estersüvar bölüğü; keşif amacıyla daha güneye sürülmüştü. Alayın büyük kısmı, Küçükaraplılar bölgesinde toplanmaktadır.

25 nci Alay, Akçaburç'tan Karaburç istikametine hareket emrini aldı.

26 ncı Alay Keferdin üzerinden tümenine katılacaktı.

5 nci Tümen, büyük kısmıyla Karakuyu'nun kuzeyinde olup emniyet birliklerini daha güneye sürme emrini almıştı.

15'lik obüsler bugün Maraş'a ulaştı.

8 Aralık 1920 tarihinde;[135]

5 nci Tümen Birlikleri: (Fırat'ın batısındaki kuvvetler 14 ncü Alay'dan 2-3 tabur; 24 ncü Alay'dan 1 nci, 2 nci ve 3 ncü tabur; 15 nci Alay'dan 3 tabur, İstihkâm Bölüğü; Birecik Millî Taburu, süvari alayı; 4 Şinayder, 2 Kudretli dağ topu, haberleşme müfrezesi, erzak ve cephane kolu) Mazot, Küçük Savuçlu, Kömürge, Höyük, Karakuyu bölgelerinde, karargâh Şillo'nun obasında, Süvari Alayı büyük kısmıyla Toktamırlı'da, keşif bölüğü Körenis'te keşif kolları Sinan-1069-Beylerbeyi hattındadır.

[134] Gaziantep-Yavuzeli ilçesine bağlı köy.
[135] Bk. Kroki 10.

Tümenin iaşe mevcudu 1500 insan, 700 hayvandır. Taburlar 100'er, süvari alayı 80 muharip mevcudundadır.

9 ncu Tümen Birlikleri: 25 nci Alay, Karadinek, Karacaören, Balankur bölgelerinde; ileri karakolları Etebek-Karahöyük-Göksuncuk[136] hattında;

27 nci Alay, İncesu, Küçükaraplar bölgesinde, ileri karakolları Köçükede süvari ve piyade keşif birlikleri daha güneyde eski mevzilerinde;

26 ncı Alay, Sakçagözü'nden Karabıyıklı'ya yürüyüşünde, taburların mevcudu 100'er muhariptir.

İhtiyat Alayı, Seyhan'ın doğusunda;

Tümen karargâhı, Akçaburç'tadır.

Kolordu Karargâhı: Maraş'tan Koçlu'ya gelmişti.

Obüslerle birlikte Pazarcık'a gelen 50 asker Maraş'tan silahlandırılarak 5 nci Tümene verilecekti. Pozantı'dan yola çıkarılan 600 ikmal askeri henüz gelmemişti. Tümen, Urfa sancağından şimdiye kadar 100 ikmal askeri alabilmişti.

Tümenler hazırlanmakla meşguldüler. Kolordu Komutanı, Tümen komutanlarıyla görüşmesi sonucu, birliklerin bir taarruza hazır olabilmeleri için en azından 10 günlük bir zamana ihtiyaç olduğunu öğrenmişti.

Bu süre içinde Antep'in en çok ihtiyacı olan cephanesinin sağlanması için tedbirler alındı. Halktan yararlanılarak cephane gönderilecekti. Bunda başarılı olunamazsa birliklerin tamamen hazırlıklarının bitmesi beklenmeyerek mevcut birliklerle bir gece baskın yapılarak şehre yardım edilmesi düşünülüyordu. Kolordu tarafından bu harekette de bir başarı ümit edilmemekle birlikte böyle hareket etmek de zorunluydu. Bu sırada Özdemir Bey'den güvercin postasıyla gelen bir raporda: "Hastalar için ilaç istenilmekte ve kasabada kurulan imalâthanede hergün için 1500 kadar mermi ve bir miktar saplı el bombası yapılmakta olduğu" bildiriliyordu.

Bu bilgi, kasabaya cephane getirilmesi için yapılacak girişimden vazgeçilmesini gerektirmekle birlikte, Kolordunun Komutanını da sevindirmişti. Çünkü önceki mektuplarında cephanesizlikten şikâyet eden yerel kuvvetler, bu defa gelen raporda cephane yaptıklarını bildiriyorlardı. Her fırsattan yararlanarak cephane getirilmesine ve düşmanın kasabaya olan baskısını azaltmak için de topçu ve piyade ateş baskınlarına devam ediliyordu.

12 Aralık 1920 tarihinde Antep ordugâhından bir düşman kuvvetinin Kilis istikametinde hareket etmiş olduğu; Halep ve çevresi halkının Fransızların aleyhinde faaliyete geçtikleri, Etlib civarında yapılan baskında 3 top, birkaç makineli tüfek ve birçok esir aldıkları haber alınmıştı.

[136] Gaziantep-Şehitkamil ilçesine bağlı köy.

Bu haber geldiğinde, şehre cephane getirilmesi için ufak müfrezeler tertip edilerek faaliyete geçilmesi ve aynı zamanda Antep'e kuzeydoğudan bir taarruz yapılması kararı verilmişti. Yapılacak taarruz için 9 ncu Tümenin doğuya alınmasından önce, harekât esnasında iaşe konusunda zor duruma düşmemek için Erdal'dan erzak toplanmasına başlandı.

Düşman, 12 Aralık sabahından itibaren kasabayı bombardımana başlamış ve piyadeler de şehrin Mağarabaşı ve Ömerşeyh cephelerine taarruz etmişti. Dört saat devam eden muharebe sonucunda siperlere 200 metreye kadar sokulmuşlarsa da başarılı olamayarak çekilmek zorunda kalmışlardır. Düşmanın 40 kadar kaybı sayılmış; buna karşılık 3 şehit 5 yaralımız vardı. Şehri bombalayan bir tayyare, ateşimizle yere inmeye mecbur kalmıştır. Düşman, 1000'den fazla top cephanesi harcamıştır. Düşman son günlerde, Antep bombardımanını ve tayyare keşfini arttırmıştı. Aynı zamanda kasabanın kuzey sırtlarındaki tahkimatını takviye ediyordu.

12 Aralık gecesi, 25 nci Alay tarafından Beylerbeyi'nin güneyindeki sırtlardan düşmana ateş baskını yapılmış ve şehre bir miktar cephane ve ilâç gönderme fırsatı bulunabilmişti.

14 Aralıkta düşman, kasabayı bombardıman etmekle beraber, tümenlerin cephesinde keşif taarruzu yapmıştı.

Düşmanın Antep'i 10,5'luk ve 15'lik obüslerle bombardıman ettiği sırada birçok ailenin barındığı bir mağaranın kapısı çökmüş ve içindekiler, havasızlıktan dolayı ölüm tehlikesiyle karşı karşıya kalmışlardı. Erkeklerinin siperde bulunmaları sebebiyle bu hâli gören arslan yürekli kadın ve kızlar, düşmanın şiddetli ateşi altında buldukları kazma ve küreklerle yetişerek, mağaranın kapısını açmışlar ve içindekileri ölümden kurtarmayı başarmışlardı.

15 Aralık gecesi Fransızlar, Antep'e attıkları top ve bomba ateşinin ardından sabaha karşı taarruz girişiminde bulunmuşlarsa da başarılı olamamışlar ve 16 Aralık gecesi muhtelif çaplı toplarla, yine Antep'i bombardımana devam etmişlerdi.

19 ARALIK 1920 TARİHİNDE YAPILACAK TAARRUZ

Antep'teki düşman kuvvetlerinden bir kısmının gittiği ortaya çıkmıştı. Bu durumdan yararlanmayı düşünen Kolordu Komutanı, 19 Aralık 1920 günü sabaha karşı her iki tümenle Beylerbeyi'nin doğusundan Hacıbaba-Çıksorut istikametinde taarruza karar vermişti.

Bu taarruz sırasında Antep'i savunanların da Antep'ten çıkarak düşmanın gerilerinden baskı yapılması karar verildi. Fakat zamanında Antep'i savunanlara haber verilmediği için taarruz 19 Aralık gecesine bırakıldı ve muharebe malzemesinin bulunmamasından dolayı elde edilen çıplak tel Kümürke höyüğüne kadar uzatılmıştı. Taarruz zamanı Taşbaşı'nda bulunacak olan komutan, raporlarını burada açılacak olan haberleşme merkezine atlı ile gönderebilecekti.

Birlikler gündüzden yaklaşmak için yeterli derecede hazırlık yapmamış olduklarından, fazla zaman kaybı yaşanmış ve bu yüzden 19 Aralık gecesi başlayan harekât gecikerek gündüze kalmıştı. Fazla kayıp vermekten sakınılarak düşmana bir keşif taarruzu yapmakla yetinildi ve geriden gelmekte olan birliklerin katılmasıyla tekrar edilmek üzere tümenlere, ileri karakollarını Taşbaşı-Beylerbeyi-Düllükbaba'da bırakarak büyük kısımlarıyla 9 ncu Tümenin Sam, Düllük, Karahöyük ve 5 nci Tümenin Etebek, Bedirköy, Suboğazı bölgesinde kalmaları bildirildi.

Maraş'a gönderilen 15'lik obüs bataryasının eksiği tamamlandığından bugün Maraş'tan 9 ncu Tümenin emrine hareket etmişti.

Düşman tayyareleri, tümenlerin bulunduğu bölgelerde keşif yaptılar.

Düşman Taarruzu

23 Aralık 1920 sabahı düşman Düllükbaba, Beylerbeyi, Taşbaşı sırtlarında bulunan ileri karakollarımıza şiddetli topçu ateşinin ardından 2 piyade taburu, 2 sahra topu ve 1 süvari bölüğünden oluşan kuvvetle Sam ve doğusundan Karahöyük'ün batı sırtlarına 9 ncu Tümenin sağ kanadına; 1 piyade taburu ve 2 topla 5 nci Tümen cephesine taarruza başladı. İleri karakol birlikleri asıl hatta çekildiler.

9 ncu Tümenin Düllük'te bulunan 27 nci Alay taburları, şiddetli topçu ateşi altında düzenini kaybettiğinden ricat etmek zorunda kalmışlardır. Bu alayın solunda bulunan 25 nci Alay, Karahöyük taburunun kanadını kırarak savunmaya başlamıştı.

5 nci Tümenin Kolordu ihtiyatında bulunan 1 piyade alayı ile 2 dağ topu, cepheyi takviye ederek düşmanın taarruzu durdurulmuştu. Tümen birlikleri, Bedirköy ve Suboğazı'nın kuzey sırtlarını korumuşlarsa da 9 ncu Tümen 27 nci Alayın çekilmek zorunda kalması sebebiyle Balankur ve Karacaören bölgesine alınmıştı.

Düşmanın, akşam üzeri çekilmeye başladığı görüldüğünden, 5 nci Tümene ileri karakollarını bu gece Taşbaşı-Beylerbeyi hattına; 9 ncu Tümen'e de Sam-Düllük hattına gitmeleri emredildi.

27 ARALIK 1920 TARİHİNDE YAPILACAK TAARRUZ[137]

Her iki tümen tarafından yapılacak taarruz, şöyle tespit edilmiştir:

5 nci Tümen: 9 ncu Tümenden bir taburla takviye edildi. Hareket, şu şekilde gerçekleşecektir:

a) 4 tabur Hacıbaba'ya, 2 tabur Çıksorut'a,

b) Bir kısım piyade ve 1 dağ topu ile takviye edilen 12 nci Süvari Alayı Hayrat ve Güllüce'den güneye doğru saat 5'ten itibaren taarruza başlayacak.

9 ncu Tümen:

c) Maraş Alayından 1 tabur ve Maraş'tan gelen gönüllülerle 1 süvari bölüğü ve 100 asker muhafızıyla beraber, 15'lik dağ obüsü ve 2 makineliden oluşan bir müfreze gösteri amacıyla Düllük'ün batısından,

[137] Bk. Kroki 11.

d) Estersüvar bölüğü emrine verilen 70 mevcutlu gönüllü atlılarıyla İbrahimli'nin güneyinden ve batısından,

e) 9 ncu Tümenin büyük bir kısmı, gece yürüyüşü ile Antep'in güneyine nakledilecek ve saat 6'dan itibaren Kilis-Antep yolunun her iki tarafından Kubanbaba sırtlarına ve düşman ordugâhlarına geriden taarruza başlayacak,

f) Kuşatma hattından açılacak gedikten, mümkün olduğu kadar fazla erzak ve cephane getirilmesine çalışılacaktı.

Hareket, emredilen saatte başladı. 5 nci Tümenin ilerleyen kuvveti, düşmanın ileri sürdüğü keşif kollarına rastladığından muharebe başladı. Birliklerimiz 200-300 metreye kadar düşman mevzilerine yaklaşmayı başardılarsa da düşmanın çok şiddetli ateşleri altında daha fazla ilerleme imkânı elde edilemedi. Düşman mevzilerini, çok kuvvetli tahkim etmişti.

9 ncu Tümenin güneyden ilerleyen taarruz kolu, başlangıçta düşmanı tamamıyla baskın tarzındaki harekâtıyla şaşırtmış ve başarıyla ilerlemişti. Düşman Kolej'deki kuvvetlerinden bir kısmıyla burasını da takviye ettiği gibi, Akçakoyunlu'ya hareket eden kafilenin muhafızlarını da bu durumdan haberdar ederek, muhafızların kafileyi terketmesi ve Antep istikametinde geri dönmelerini bildirmişti. (Bu bilgi daha sonra öğrenildi).

Topçularımız bu taarruz esnasında, düşmanın 2 topunu susturmayı başardıkları hâlde piyadelerimiz, düşmanın tahkim edilmiş mevzilerini işgal etmeyi başaramamışlardır.

Düllük'ün batısından gösteri taarruzu yapacak müfreze, öğleden önce hiçbir harekette bulunmamış ve hattâ düşmanın karşı taarruz yapması ihtimaline karşı, 15'lik obüsü geriye aldırmıştı. Verilen emirle mevziye getirilen obüs, Kolej ve Ermeni mahallesindeki düşman konaklarını ateş altına almış ve Kolej civarındaki cephaneliğin yandığı görülmüş ve düşmanın karşılık veren uzun menzilli bir topu da susturulmuştu.

Muharebe bütün cephede geç vakte kadar devam etmiş ve geceleyin de taarruza devam emri verilmiş ise de, bütün gayretlere ve özellikle 5 nci Tümen Komutanının ileri hatlara kadar giderek, taarruzu yakından idare etmesine rağmen, düşman siperleri ele geçirilememiş; erzak ve cephane getirilmesi için de yol açılamamıştı.

5 nci Tümenin, Erikçe-Düllüktepe-Beylerbeyi-Taşbaşı hattında ileri karakollar bırakarak Göçke, Bedirköy ve Suboğazı'nda; 9 ncu Tümenin Karacaburç ve Akçaburç'ta toplanmaları Kolordu tarafından emredildi.

Bu taarruzda tüfek ve top sayısıyla, düşmana üstünlük sağlanmış ve topçularımızın doğru isabetleriyle düşman topçusunu susturmayı başardıkları hâlde, düşmanın cephesi yarılamamıştır. Yalnız bu hareketin, halkın ve şehri savunanların moral güçlerini arttırması konusunda büyük faydası olmuştur.

Bizim birliklerin talim ve terbiyede eksikliklerine karşılık; düşman birliklerinin bu hususta ki üstünlüğü; bol makineli ve hafif tüfeğe sahip oluşu ve tahkimatının fazlalığı taarruzlarımızın başarılı olamayışına başlıca sebeptir.

Kozan ve Osmaniye Bölgelerinde: Önemli bir hareket yapılmamış, yalnız Islâhiye'deki kuvvetlerimizin baskısı karşısında düşman, Meydan-ı Ekbez'deki su terazisi civarındaki tahkimatına çekilmiştir.

1921 YILI OCAK AYINA AİT HAREKÂT VE HABERLEŞME

Antep Bölgesi

3 Ocak 1921'de Antep'te esir edilen bir askerin ifadesine göre, Kubo Tümeninin Antep'teki Senegal askerinin soğuğa dayanıklı olmadıklarından dolayı değiştirildiği ve Antep'te 3000 piyade, 250 süvari, 300'e yakın hafif ve ağır makineli tüfek ve 18 topu bulunduğu tespit edilmişti.

Kolordu tarafından Antep'e karşı çeşitli istikametlerde yapılan bütün girişimler sonuçsuz kalmış ve son defada obüslerin katılmasıyla kuzey cephesine yapılan taarruz, düşmanın dikkatini çekmiş ve düşman tahkimatını takviyeye ve kuvvetlerini arttırmaya başlamıştı. Yerlerin karla örtülmüş olması, sahra toplarının hareketini imkânsız kılmış ve tahkimata karşı taarruzdan askerin moral gücü sarsılmıştı. Çamur dolayısıyla düşman kafilesi, Akçakoyunlu'ya pek zorlukla gidip gelmekteydi. Bundan yararlanılarak kafileye Akçakoyunlu'dan dönüşünde İkizkuyu civarında ve yürüyüş hâlinde bir baskın yapılmasının faydalı olacağı düşünülüyordu. Bu hareketle, birliklerimizin morali yükselecek ve bu bölge halkı üzerinde, düşmanla başa çıkılamayacağı hakkında yapılan propagandanın da doğru olmadığını fiilen göstermekle, halkın moral gücünü yükseltme imkânı elde edilecekti.

Bu konuda başarılı olunduktan sonra, Antep'in güneyinden ve aynı zamanda güney taraflarından yapılacak bir taarruzla, yolun açılması daha ümit verici bir hâl olarak kabul edilmiş ve Genelkurmay Başkanlığının da onayı alınmıştı. Bu hareket sırasında Elcezire cephesinin de Zormağara'daki kuvvetleriyle Akçakoyunlu istikametinde gösterişli bir hareket yapması ve Hacım Paşa'nın da daha güneyden düşmanı işgal edecek şekilde hareketi tespit edilmişti. Bu girişim hakkında, kasabayı savunanlara da haber verildi.

İKİZKUYU MUHAREBESİ VE YAPILAN HAZIRLIKLAR

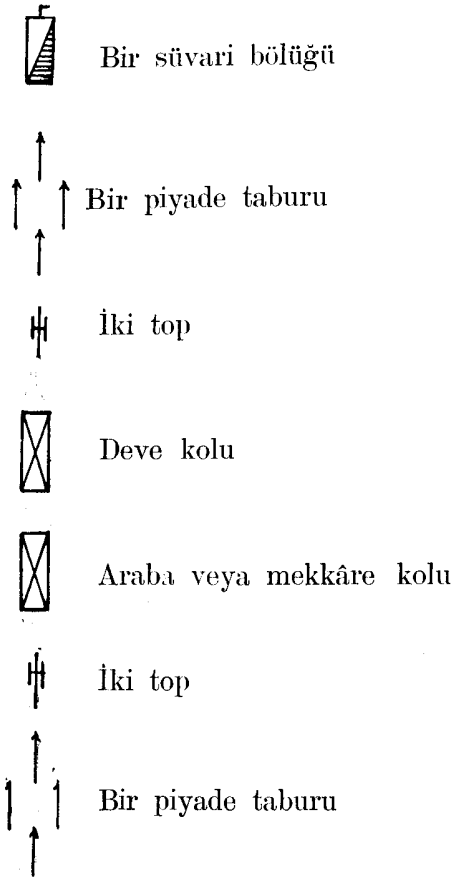
Kolordu, 5 nci ve 9 ncu Tümenlere yazdığı bir emirde:

1. Bu defaki girişimi, düşman kafilesinin Akçakoyunlu'dan ikinci defa dönüşünde, Tilyaşar ovasına geldiği zaman, baskın tarzında yapmayı düşünüyorum. Kafilenin Antep'ten hareketinden bir gün önce veya aynı günde 9 ncu Tümen Bedirköy-Suboğazı; 5 nci Tümen Görenis-Arol bölgesinde toplanacak ve kafilenin İkizkuyu'dan Akçakoyunlu'ya hareketinin ardından 9 ncu Tümen Keferistan-Gavurköy; 5 nci Tümen Orul-Muzar hattına ilerleyecektir. Bunun için ayrıca emir verilecektir.

2. 5 nci Tümen, şimdiden birliklerin kalacakları mahallerde konaklayacakları yerleri, Orul-Belova-Könüse-i balâ ile Keferistan-Zarambi-İkizkuyu istikametleri arasındaki yolların kar ve çamur sebebiyle, gece ve gündüz hareket kabiliyetleri, Sacur Suyu'nun geçitleri, İkizkuyu ve Könüse-i balâ arasındaki bölgenin durumu, bataklık ve diğer hususları dikkat çekmeyecek şekilde keşfettirecektir.

3. Konaklanacak mahallerde veya bir günlük mesafeden nakledilebilecek şekilde her iki tümenin 5 günlük yiyeceği 5 nci Tümen tarafından satın alınmak suretiyle tedarik edilecek yada Çingife ambarından verilerek, daha sonra söz konusu Tümene aynen iade edilecektir.

Kafilenin kuvvet ve hareket şekli şu şekilde tespit edilmişti:



Süvari bölüğü İkizkuyu sırtlarını işgal ettikten sonra kafile, Tuzel suyunu geçmeye başlamaktadır.

5 nci Tümenin verdiği cevapta:

1. Kafilenin dönüşünde yapılması düşünülen hareket noktasından bölgenin keşfine hemen başlanacağını (daha sonra verilen bilgide yolların genel olarak harekete uygun olup, bazı kısımlarının çamurlu olduğundan zorlukla geçilebileceği, Sacur suyundan Telliyaşar ovasına geçmek için, mezradaki köprü, Telliyaşar'ın 1 km doğusundaki Sacur suyunun geçit yeri ve Zaranbi köprüsü olmak üzere 3 yerde bulunduğunu bildirmişti.

2. Hareket çizelgesine göre, düşman kafilesinin ikinci defa dönüşünde 16 Ocak 1921'de İkizkuyu'da bulunması gerekmektedir. Buna göre, tümenlerin de 14 ve 15 Ocakta Keferbostan-Moza bölgesinde bulunmaları icab eder. Beş gün içinde, Nizip'ten 2 tümenin ihtiyacına yetecek arpanın, gereken yerlere nakli için ihtiyaç duyulan nakliye araçları mevcudu yeterli değildir.

Rumkale'den yeniden arpa satın alınarak şahturlarla[138] sevki ve sahilden Orul bölgesine nakli, yine bu süre içinde mümkün olamayacaktır. Fakat ekmek getirilebilir. 9 ncu Tümenin iaşesi, Kolordu tarafından sağlanacak olursa, hareket sırasında Tümen kendi iaşesini temin edebilecektir. Zamanından önce Nizip'te hazırlık yapmanın, o çevredeki casus şebekesinin oldukça fazla olması sebebiyle, güvenli olmayacağının da dikkate alınması gerektiği bildirilmişti.

Kolordu emrine verilen atlı piyade taburuna, 12 Ocak 1921'de Maraş'tan hareketle 13 Ocak gecesini Büyükaraplar'da geçirmesi ve Tabur Komutanının, talimat almak üzere 11 Ocak 1921 akşamı, Akçaburç'taki Kolordu karargâhına gelmesi emredildi.

Levazım, emrinde mevcut develerin sayısını 150'ye yükselterek 1/3'ine un; diğer ikisine de yalnız arpa yükletecek ve kol, 14 Ocakta Çingif'te, 15 Ocakta da Küçük Toktamırlı'da bulunacak ve Erdal ambarında mevcut erzağın halkın aracılığıyla Çingif'e nakli için tedbirler alacaktır. Kolordu tarafından tespit edilen şekle göre:

1. 5 nci Tümen iaşesini kendi temin edecek.

2. 9 ncu Tümen iaşesini beraber taşıyacak; ekmek ihtiyacını, kısmen yerinde temin edecek ve kısmen de beraberinde götürecektir.

3. Rumkale'deki arpa nakledilecek ve gerektiğinde 5 nci Tümen, Çingif'e nakle başlanan erzaktan yararlanacaktır.

[138] Bir çeşit sal. İnce donanma gemisi.

Birlikler	**12 Ocak 1921**	**13 Ocak 1921**	**14 Ocak 1921**	**15 Ocak 1921**	**16 Ocak 1921**
5 nci Tümen	Kömürge höyük, K. Savculu, Karadinek	Görenis, Erbil	Battal değirmen Kefercil, İbrahimşehri	Orul-Mozar	Monomsi
9 ncu Tümen	Bedirköy, Suboğazı	**İstirahat**	Aril, Görenis	Keferbostan, Divekli, İbrahimşehri	Hölmen Divekli
Atlı Piyade Taburu	Tolhum	Büyükaraplar	Burç	**İstirahat**	Muasara
5 nci Tümen Karargâhı	Kömürge höyük	**İstirahat**	Aril	Orul	Monomsi
9 ncu Tümen Karargâhı	Bedirköy	**İstirahat**	Aril	Keferbostan	Hölmen
Kolordu Karargâh	Kömürge höyük	**İstirahat**	Aril	Orul	Monomsi
Erzak Kolu	Arzin	Cingife	Küçük ve Büyük Toktamırlı	Battal değirmen	**İstirahat**

11 Ocak 1921 Tarihinde Tümenlere Verilen Emrin Özeti

Kolordu tarafından yapılacak hareket için birliklerin konaklama yerlerini gösterir bir hareket çizelgesi hazırlanmıştı.[139]

9 ncu Tümen; 12 Ocak gecesi, Bedirköy ve Suboğazı bölgesinde konaklama yerlerine girecek.

5 nci Tümen; 13 Ocak gecesi bulunacağı konaklar için gerekli görürse hâli hazır konaklarında tadilât yapacak.

9 ncu Tümen tarafından 1 Rus dağ topu ile takviye edilecek olan 3 ncü estersüvar bölüğü 13 Ocak gecesi, Büyükaraplar'a, atlı piyade emrine gönderilecek (Bu tabur emrinde, 1 akıncı müfrezesi de vardır).

12 Ocak 1921'de öğleden itibaren Kolordu karargâhı, Kömürge Höyük'te bulunacaktır.

Düşman kafilesinin Akçakoyunlu'dan bir gün gecikmeli hareketi görüldüğünden, 13 Ocak 1921'de bulundukları yerde kalan birlikler, 14 Ocak 1921'de yürüdüler. Bugün düşman kafilesi de Antep'ten Akçakoyunlu'ya hareket etti. Bu kafilenin içinde, 600-800 yük hayvanı, 2 piyade taburu, 2 bölük kadar süvari, 8 top, 4 makineli tüfek mevcudu bulunuyordu. 15 Ocak 1921'de birlikler yürüyüşüne devam etti.

Düşman kafilesinin Akçakoyunlu'da dinlenmeden geri dönme ihtimalini düşünen Kolordu, 16 Ocak 1921 günü için verdiği emirde;

1. 16 Ocak 1921 tarihinde saat 10.00'dan itibaren, 5 nci Tümen Monomsi'de; 9 ncu Tümen Hölmen ve Divekli'de harekete hazır bulunacak ve tayyare keşfine karşı tedbir alacaklar.

2. Kafilenin Akçakoyunlu'da kaldığı anlaşılınca, tümenlerin bulundukları yerlerde akşama kadar kalarak, akşam olmadan 5 nci Tümenin Oruş ve Monomsi'de; 9 ncu Tümenin Divekli ve Hölmen'de konak yerlerine girmeleri gerekmektedir.

3. 9 ncu Tümen keşif kollarıyla Nafak Boğazı'nı, Nizip yolundan ve Antep'ten çıkacak bir düşmana karşı Kolordunun gerilerini; 5 nci Tümen de Akçakoyunlu ve İkizkuyu arasındaki düşman hareketini gözleyip takip edeceklerdir.

4. Kolordu karargâhı, 5 nci Tümenle birlikte bulunacaktır.

16 Ocak 1921 tarihinde verilen emre göre;

1. Bugün düşmanın erzak trenleri, Akçakoyunlu İstasyonu'na geldi. Saat 12.30'da Akçakoyunlu'dan kalkan bir düşman tayyaresi Antep'e gitti. Kafilenin yarın geri dönmesi muhtemel görülüyordu.

[139] Bk. Kroki 12.

2. Kolordu birlikleri yarın dönmesi muhtemel düşman kafilesine Könise-i balâ ile İkizkuyu arasında ve yürüyüş sırasında taarruz etmek üzere 17 Ocak 1921 saat 07.00'den itibaren aşağıda yazılı bölgede hazırlık mevzilerinde bulunacaklardır.

a) 5 nci Tümen; Akçahöyük, Belova'da bulunacak; sol kanadını keşif ve düşman harekâtını takip ettirecek;

b) 9 ncu Tümen; Kavunluk[140] deresinde ve Kavunluk deresinin batısında, Hölmen-Zaranbi yolunun yakınında bulunacak ve Zaranbi geçidinin batısındaki tepeyi bir müfreze ile işgal edecektir.

c) Atlı piyade taburu, Muasaralar'ın güneyinde bulunacak.

3. Kolordu karargâhı, Bağırsak deresi ile Kavunluk deresi arasındaki sırtlarda bulunacaktır.

17 Ocak 1921 tarihinde 5 nci Tümen, düşman kafilesinin saat 11.00'e kadar hareket etmediğini ve büyük bir ihtimalle hareketimizden haberdar olduğunu bildirdiğinden, Kolordu tarafından bu konu dikkate alınarak, birliklere aşağıdaki yazılı emir verilmişti:

1. Düşman kafilesi bugün geri dönmedi. Elde edilen bilgilere göre Akçakoyunlu'ya gelen 5 trende çeşitli erzak yüklü olup bir kısmının boş olduğu ve pek az muhafız kuvveti bulunduğu tespit edildi.

2. Kolordu birlikleri 17 Ocak 1921 gecesini eski konaklarında geçirecek ve sabah saat 07.00'de şu düzeni alacaklar:

a) 9 ncu Tümen dünkü mevzilerinin kuzeybatısındaki sırtlara kadar sürülecek ve Zaranbi'nin batı sırtlarını bugünkü gibi işgal edecek;

b) 5 nci Tümen, 9 ncu Tümenin sol kanadında olmak üzere Kavunlu deresinde bulunacak. Tümen, süvarisiyle 748 rakımlı tepeyi tutacaktır;

c) Atlı piyade taburu, Muasara'da geceleyecek; Antep-Kehris[141]-Görgün yolunu gözetleyecek; 9 ncu Tümenle irtibat tesis edecek ve Karaçomak'ın güney sırtlarında bulunacak;

3. Kolordu karargâhı geceyi, Mozar'da geçirecek ve yarın, bugünkü gözlem yerinin kuzeyindeki tepede bulunacaktır.

Düşmanın Çeşitli Hareket Şekillerine Karşı Kolordunun 17 Ocak 1921 Tarihindeki Değerlendirmesi

1. Düşman, kafilesini Antep'ten çıkaracağı bir kuvvetle karşılamak istediği takdirde, 5 nci Tümen bir müfreze ile kafile ve muhafızlarına karşı Kolordunun sol kanat ve gerilerini örtecek ve Zaranbi sırtlarında batıdan gelecek tehlikeye karşı 9 ncu Tümenin bulunduracağı müfrezenin himayesinde Kolordu her iki Tümeniyle İkizkuyu sırtlarına, atlı piyade taburu bu sırada Karaçomak-Hinken üzerinden düşmanın gerilerine taarruz edeceklerdir.

[140] Gaziantep-Oğuzeli ilçesine bağlı köy.
[141] Şanlıurfa merkez ilçesine bağlı köy.

Düşmanın gece Antep'ten İkizkuyu'ya hareketi haber alındığı takdirde 9 ncu Tümenin Zaranbi müfrezesini takviye ve İkizkuyu'nun kuzey sırtlarında yan mevzii alarak yerleşmesi uygundur.

2. Düşman Antep'ten kuvvet çıkarmadığı takdirde 5 nci Tümen kafileyi üzerine çekmeye ve yaymaya çalışacak, 9 ncu Tümenle birlikte karşı taarruzla düşmanı uzaklaştıracaktır.

Atlı piyade taburu tümenlere karşı hareket eden düşmana geriden tesir edecek ve düşman kafilesinin batı yollarından gitmesini veya güneye çekilmesini engelleyecek şekilde Tump civarında hazır bulunacaktır.

3. Atlı piyade taburu, düşmanın himaye kuvvetinin Antep'ten çıkıp çıkmadığını kontrol etmenin ve düşman harekâtıyla birliklerimizin harekâtını iyice takip ederek harekâtını düzenlemenin ve tümenlere vaktinde yardım etmenin gerekli olduğu görüşündeydi.

Harekât[142]

Düşman kafilesi, 18 Ocak 1921 günü saat 07.20'de Akçakoyunlu'dan hareket etti. Saat 10.15'te düşman şu durumdaydı:

Düşman süvarisi Kantıra'dan İkizkuyu istikametinde ilerliyor, öncü Tuzel suyunun kuzeyine geçmiş su ile Könise-i balâ arasında ve kısmen Tuzel deresinde yere yatmış ve doğuya karşı gözlemde bulunmaktaydı.

Büyük kısım, kol ve katarlar Cafer Tayyar Ziyareti ile Yunadağı arasındaki boyun noktasında durmuş bir hâlde idi.

Gözlemin ardından öncü harekete geçti. Tümenler düşmanın daha fazla yaklaşarak kendileri için uygun bir duruma girmesini bekliyorlardı. Biraz sonra 9 ncu Tümen kuzeyden; 5 nci Tümen Telliyaşar istikametinden; atlı piyade taburu da düşmanın yanlarına doğru taarruza başladılar.

Bu hareketi son zamana kadar gizleyerek düşmanı istediğimiz duruma düşürme fırsatı bulunmuşsa da kesin bir sonuç elde edilemedi. Çünkü, kafilenin Akçakoyunlu'dan geç hareket etmiş olması dolayısıyla muharebe saat 14.30'da başlamıştı. Düşman, birliklerimize karşı başlangıçta karşı koymuş ve taarruza geçmek istemişse de 5 nci Tümenin düşmanın yan ve gerisine taarruzu üzerine kafilenin bitimindeki düşman taburu firar şeklinde çekilmeye başlamış; piyadelerimiz ve süvariler tarafından takip edilmiş ve atlı piyade taburunun da batıdan ve geriden harekete geçmesi düşmanı şaşırtmıştı.

800 deve, 600 hayvan ve 100'ü aşkın arabadan oluşan kafile, topçu ateşimiz altında grup grup dağılmış ve pek çok kayıp vermişti.

Muharebenin geç başlaması yüzünden akşama kadar sonuç alınamamış ve akşam olduktan sonra karanlıktan yararlanan düşman, İkizkuyu köyüne çekilmiş ve tahkim ettiği mevziye yerleşmiştir.

[142] Bk. Kroki 13.

Düşmanı açmak ve 5 nci Tümenin yandan etkili olabilmesi için başlangıçta işgal muharebesi yapacak olan 9 ncu Tümen, kafile başındaki tabura karşı taarruza geçmişse de köye giren düşman birlikleri, ısrarla müdafaa etmişler, akşama doğru düşmanın, ovaya dağılan ağırlıkları ve birlikleri İkizkuyu köyüne ve batısına toplamışlardı.

Karacaviran,[143] Telliyaşar, Könise-i balâ, Kandıra, Tump köylerini düşman işgalinden kurtararak düşmana yaklaşık 300 metre kadar yaklaşan birliklerimizle kesin sonucu almak ve köy civarına çekilen düşmanı yoketmek için taarruza gece de devam edilmesi emredilmişse de düşmanın müdafaası, kesin bir hücuma engel olmuştu. 9 ncu Tümen birliklerinin, özellikle Maraş Alayının su arklarından geçerek ıslanması; gecenin çok soğuk olması; tümenlerdeki askerlerden bir kısmının ganimet toplamak üzere dağılması; bir kısmının da yaralı nakli sebebiyle ayrılması ve bazı askerlerin de fazla yorularak geride kalmaları yüzünden cephe, kendiliğinden zayıflamış ve birlikler geri alınarak gece genellikle, açıkta ve muharebe vaziyetinde geçirilmişti.

Kolordu, elde edilen başarıyı tamamlamak için, düşmanın toplanmasına fırsat vermeden bir sonuç almak ve Antep'ten gelmesi muhtemel takviye kuvvetlerine de karşılık verebilmek için tümenlerin aşağıdaki şekilde düzenlenmesini bildirmişti (19 Ocak 1921).

5 nci Tümen: Bir alayını Zaranbi'nin batı sırtlarında bulunduracak, diğer iki alayı ile Telliyaşar civarında toplanacak. Düşmanın kuzeyden takviye birlikleri gelmediği takdirde İkizkuyu'daki düşmanı kuzeyden ve doğudan baskı altına alacak. Kuzeyden kuvvet geldiği takdirde, Tümen iki alayı ile Sacur'un doğu sırtlarına geçecek ve güneydeki düşmana karşı zayıf bir kuvvet ayırıp büyük kısmı ile kuzeydeki düşmana karşı savunma vaziyeti alacak.

9 ncu Tümen: Zaranbi'nin batı sırtlarıyla Antep-İkizkuyu arasındaki sırtları işgal ederek, düşmanın Antep'ten kuvveti gelmediği takdirde 5 nci Tümenle beraber İkizkuyu'daki düşmanı sıkıştırmaya devam edecek. Emrine verilen atlı piyade taburu, Antep-İkizkuyu yolunun batı ve güneyinde kullanılacaktır. Tümen, düşmanın taarruzunda çekilmeye mecbur kalırsa 5 nci Tümen himayesinde Zaranbi veya Telliyaşar'dan Sacur'un doğusuna geçecektir.

Havanın çok soğuk ve don oluşu; birliklerin yorgunluğu; tümenlerin şehit ve yaralılarının bulunması ve bu yüzden mevcutlarının eskiye oranla azalması dolayısıyla, bu emir yerine getirilmemiş ve öğleden sonra Nafak Boğazı'ndan çıkan 1 piyade taburu, 1 batarya top ve birkaç makineli tüfekten oluşan düşman kuvvetinin İkizkuyu istikametinde ilerlemekte olduğu öğrenildiğinden, artık kesin sonuç alma ümidi kalmamıştı. İki düşman arasında kalmamak için tümenlere, akşama kadar düşmanla teması muhafaza ve topçu ateşiyle tacize devam ederek geceyi Mozar-Orul ve Keferbostan hattında geçirmek üzere çekilmeleri bildirilmişti. Birlikler, 20

[143] Diyarbakır-Çermik ilçesine bağlı köy.

Ocak 1921 günü de yürüyüşlerine devam ederek, Antep'in kuzeydoğusundaki Battal değirmen ve Arıl[144] bölgesinde istirahat edeceklerdi.

Mevsimin kış olması, bölgede yalnız yük hayvanı yolları bulunması ve araç olmaması sebebiyle yaralılarımızın nakli oldukça zor olmuş, ağır yaralılar bile mecburiyetten halka ait merkeplerle nakledilmiştir. Bir haftalık yürüyüşte erzak ve cephane kolları da ücretli halk araçlarıyla takviye edilerek iaşe temin edilebilmiştir.

Birliklerin her türlü zorluk ve engelleri yenmeye çalışarak gösterdikleri üstün fedakârlığa rağmen, düşmanın İkizkuyu'da yokedilememesi, Antep'in güneyinden kasaba müstahkemine karşı hareket yapılmasına da engel olmuştur.

Tarih	5 nci Tümen	9 ncu Tümen
19 Ocak 1921	Mozar, Orul	Hölmen, Divekli
20 Ocak 1921	Battal değirmen	Arıl, Görenis

Kolordu karargâhı, 5 nci Tümenle beraber bulunuyordu.

İKİZKUYU MUHAREBESİNDE DÜŞMANIN KAYIPLARI VE ALINAN EŞYA VE ERZAK

5 nci Tümen: Düşmandan 1 ağır, 4 hafif makineli tüfek ve 2 makineli tüfek sehpası; 300'den fazla şarjör, 56'sı ester, 6'sı kadana[145] olmak üzere 60 hayvan; bunlardan başka 150'den fazla tüfek 500 kaput, elbise, potin ve bir miktar yiyecek alınmış, 40 araba tahrip edilmiş, telef olmuş 100'den fazla hayvan yollarda görülmüş ve gece karanlığından yararlanılarak halktan pek çok eşya, erzak ve hayvan almışlardı. Tümen cephesinde düşmanın 100'den fazla kaybı sayılmıştır.

9 ncu Tümen: 1 hafif makineli tüfek, 2 hayvan çadırı, birçok ayakkabı ve kaput, 15 deve yükü erzak, cephane, el bombası, makineli tüfek gereçleri, battaniye, matara, çanta ve 10 araba elde edilmiş, tümen cephesinde düşmanın 100'e yakın kaybının olduğu görülmüştür.

İkizkuyu Muharebesindeki Kaybımız

Birliği	Şehit		Yaralı		Kayıp
	Subay	Asker	Subay	Asker	
5 nci Tümen		11	3	33	
9 ncu Tümen		38	4	103	9
Atlı PiyadeTaburu				2	
Toplam		**49**	**7**	**138**	**9**

[144] Gaziantep-Şehitkamil ilçesine bağlı belde.
[145] Daha çok yük taşımacılığında kullanılan iri ve kuvvetli bir at cinsi.

5 nci Tümenin bu muharebeye katılan muharip kuvveti aşiretlerle birlikte 700 nefer, 9 ncu Tümenin mevcudu da 980 kadardı.

Bu taarruz, düşman üzerinde çok önemli bir etki yapmış ve Akçakoyunlu'daki malzeme ve eşyanın Halep'e nakledilmesine ve Akçakoyunlu lojistik destek hattının Kilis-Antep yoluna alınmasına sebep olmuştu.

Antep'e Karşı Son Teşebbüs

Antep kuşatmasının kaldırılması için Kolordu tarafından tüm şartların zorlanmasına rağmen, kuşatma hattı kaldırılamıyor ve gün geçtikçe kasabanın iaşe durumu zor bir hâl alıyordu.

Merkez Heyeti üyeleri, hükûmet memurları ve genel iaşe üyelerinden oluşan bir komisyon, insan mevcudunu dikkate alarak şehrin müdafaa kudretini arttırmak için askere 300, halka da 50 gramdan ekmek verilmesini tespit etmiş; mevcut üzüm, fıstık miktarıyla sığır ve hayvan etinden de yararlanmak koşuluyla 15 gün daha direnç gösterileceği tespit edilmişti. Bu sebeple, yapılacak herhangi bir hareketin hazırlığı için geçecek zamanda adamlara tek başına taşıyabilecekleri kadar erzak yükleyerek özellikle karlı, fırtınalı havalarda şehre göndermek ve hayvanlarla da bu işi yapma çarelerine başvuruluyordu.

Antep kuşatması komutanı Kolonel Andre ise kasabayı her fırsattan istifade ile bombardımana devam ediyor ve şehirdekilerin müdafaa kudretini bu şekilde kıracağını zannediyordu. İkizkuyu bölgesinde muharebe devam ederken, yerel kuvvetlerde gene çemberden kurtulmak ümidi uyanmıştı. Fakat ne yazık ki, yapılan taarruzla, perişan ve şaşkın bir hâle gelen düşman, bütün gösterilen fedakârlığa rağmen tamamıyla mağlûp edilememiş ve son bir girişim olarak aşağıdaki tarzda hareket edilmesi kararlaştırılmıştı:

a) Kolordu, mevcut kuvvetleriyle 25 Ocak 1921 sabahı beraber Taşbaş sırtlarıyla Güllüce ve Rumevlek taraflarından Cunut ve Çıksorut'a karşı taarruz edecek;

b) Maraş-Antep yolunun çok karlı olması ve bu bölgeye kuvvet ayrılması asıl cephede zayıf kalmamıza sebep olacağından, 15'lik obüsler harekâta katılmayacak, dağ obüsü ile dağ toplarımız harekâtı himaye edecek;

c) Kasabayı savunanlarla topçu ateşiyle beraber Çıksorut gerisine karşı bir taarruzla şehirden çıkarak her iki taraftan düşman baskı altına alınacak;

d) Parola olarak Aslan Bey tespit edilmişti.

Kolordu, İkizkuyu taarruzundan sonra verilen kayıp, Kuvayı Milliyenin geri dönüşleri ve hastaneye gidenler yüzünden tümenlerin muharip mevcutlarının 500'ü geçmediğini düşünerek, yapılacak girişimden olumlu bir sonuç elde edileceğini pek tahmin etmiyordu.

25 Ocak 1921 Tarihinde Antep'e Karşı Yapılacak Hareket İçin Verilen Kolordu Emrinin Özeti

1. Düşman kafilesinin çıktığına dair henüz bilgi yoktur. Kilis istikametini takip etmesi ihtimaline karşı buranın da keşfi gereklidir.

2. 2 nci Kolordu, 25 Ocak 1921 tarihinde Antep'e taarruz ve burayı savunanlara karşı son vatanî görevlerini yapmak için aşağıdaki şekilde hareket edecektir:

a) 5 nci Tümen, Hayrat-Güllüce-Antep yolunun her iki tarafından güney, doğu ve güneydoğusuna,

b) 9 ncu Tümen, Suboğazı-Antep yolunun her iki tarafından Kuşçudağı'na ve Çıksorut'a ilerleyecektir.

c) 9 ncu Tümen emrinde bulunan atlı piyade taburuna bir 10,5'luk dağ obüsü ayrılarak Beylerbeyi ve doğusunda 9 ncu Tümenin sağ kanadını koruyacaktır.

3. Taarruz, 25 Ocak 1921 tarihinde saat 06.00'da küçük baskın ve keşif müfrezeleri sürülerek topçu ateşiyle başlayacak ve şehrin savunucuları da kararlaştırıldığı gibi içeriden ve aynı istikametlerden düşman gerilerine karşı taarruza geçerek kuşatma hattının bertaraf edilmesine çalışılacaktır.

4. Tümenler birbirleriyle irtibat tesis ederek savunucuların geriden yapacakları taarruz ve çıkışı kolaylaştıracak ve düşmanın dikkatini üzerlerine çekmek için fazla kayba sebep olmayacak şekilde geniş avcı hatları ile gösteri amaçlı taarruzlar yapacaklar ve uygun bir durumda da ileri hatlarını takviye ve düşman siperlerine yaklaşarak sıkı bir taarruz yapacaklardır. Savunanlarla karşı karşıya ateş edilmemesi için "Aslan Bey" parola olarak şehre bildirilmiştir.

5. Hareketin başarılı olmaması hâlinde, muharebeye topçu ateşiyle akşama kadar devam edilerek ardından, 5 nci Tümen, Erbil-Görenis; 9 ncu Tümen, Suboğazı-Bedirköy; Atlı piyade taburu, Etebey-Karahöyük hattına ve gerilerine çekilecekler.

6) Kolordu karargâhı saat 06.00'dan itibaren 1043 ve 1069 tepelerinde bulunacaktır.

Harekât[146]

9 ncu Tümen birlikleri 25 Ocak 1921 tarihinde saat 06.00'da Taşbaşı sırtlarına geldi.

25 nci Alay 1 nci Taburdan, mürettep küçük bir baskın müfrezesi, düşmana ateş baskını yapmak için Taşbaş sırtlarından Kuşçudağ[147] istikametine gönderildi. Taburun geri kalan kuvveti, Taşbaş sırtlarının güney yamaçlarından ileri sürüldü. 2 nci Tabur, 1 nci Taburun sol gerisinde bulunuyor.

[146] Bk. Kroki 14.
[147] Gaziantep-Şehitkamil ilçesine bağlı köy.

Rus dağ topu ile Şinayder bataryası, Taşbaş sırtlarında mevziye girdi. Kuşçudağ ve Çıksorut'u ateş altına aldı.

27 nci Alay Taşbaş'ın kuzeyinde ihtiyatta; atlı piyade taburu, tümenin sağ kanadını tutmak üzere Bahşiştepe gerisinde hazırlık mevzindedir. 27 nci Alay, 3 ncü Tabur muhafazasında olarak dağ obüsü, Taşbaş ile Bahşiştepe arasında mevziye girdi ve Çıksorut ile Kuşçudağ'ı ateş altına aldı.

Tümen hücum bölüğü; Şinayder dağ bataryasıyla Rus dağ topunun muhafızı olarak Taşbaş sırtlarında; estersüvar 25 nci Alay 4 ncü Bölük ile atlı piyade taburu arasında irtibat tesis etmek üzere Taşbaş ile Bahşiştepe arasındadır.

5 nci Tümenin taarruzu hakkında saat 08:35'teki bilgi:

Saat 06.00'da, 15 nci Alay Rumevlek'in kuzeyindeki Hayrat'ın batısındaki sırtlardadır. 24 ncü Alay Rumevlek ve güneydoğusundaki sırtları işgal ederek Cunud'un kuzey ve orta kısmına karşı, piyade ateş baskını yapıldı. 14 ncü Alay'dan bir tabur ve bir süvari bölüğü, düşmanın Norgana, Bebirge, Kilisecik istikametlerinden sol kanada karşı bir taarruz yapması hâlinde, onu engellemek üzere Çağıdın ve Kilisecik'in kuzeyinde mevzide, 14 ncü Alay'dan diğer bir taburla istihkâm bölüğü tümen ihtiyatı olarak 1069 güneybatısında bulunuyordu.

Saat 09.00'da Sarmısaktepe'nin güney tarafından Cunud'a doğru 2-3 bölük kadar düşman piyadesinin ilerlediği görüldü. Antep'ten de bazı kuvvetlerin Mardin ile Sarmısaktepe arasına doğru çıktıkları ve sırtların gerisinde kayboldukları gözlenildi.

Saat 11.45'te verilen bilgi:

Düşmanın Nafak ve İkizkuyu istikametinde bir hareketi görülmediği ve düşmanın bir tabur kadar piyadesinin Norgana'nın batısında yürüyüş kolunda bulunduğu, bu taburun önceki raporunda da Sarımsaktepe tarafından Cunud'a doğru düşmanın geldiğinin görüldüğü, bu duruma göre, Cunud gerisinde ve Norgana civarında düşmanın 2 tabur kadar kuvvetinin toplanmış olduğu tespit edilmişti. 25 Ocak 1921 sabahı, taarruz başladı. 5 nci Tümenin taarruzu, Akçakoyunlu'ya hareket etmekte olan düşman kafilesinin muhafızlarıyla karşılaştı. Kafile, geriye döndü. Muhafızları savunmaya geçtiklerinden taarruzumuz ilerlemedi.

9 ncu Tümen de taarruzla, düşman siperlerine 1 km kadar yaklaşmıştı. Muharebe, akşama kadar devam ettiyse de bir sonuç elde edilememişti. Daha sonra öğrenildiğine göre, bu hareket için yazılan mektup, haberci Mehmet'in daha önce kasabaya girip çıktığı yerin, düşman tarafından işgal edilmesi sebebiyle zamanında Özdemir Bey'in eline ulaşmamış ve dolayısıyla kasabadakiler hiçbir girişimde bulunmamışlardır.

Kolordu, savunmadakilerin akşam çıkış yapma ihtimaline karşı tümenler tarafından bırakılacak artçı birliklere birer batarya verilmesini ve

saat 16:00'dan itibaren 5 nci Tümenden başlamak üzere birliklerin tespit edilen konak yerlerine hareket etmeleri ve güneş battıktan 1 saat sonra da çekilmelerini bildirmişti. Hareket, bu emre göre yapıldı.

26 Ocak 1921 tarihinde tümenler ileri karakollarını Suboğazı-Bedirköy-Göksüncuk-Göçke hattında tesis ve keşif kollarını Taşbaş-Beylerbeyi-Erikçe hattında bırakarak büyük bir bölümüyle eski konaklama yerlerine yerleşmeye başladılar. Antep-Beylerbeyi-Etebey yolu 5 nci Tümene dâhildir. Atlı piyade taburu İncesu'ya gidecek ve Kolordu emrinde bulunacaktır.

Bu sabah kasabadan alınan bir şifrede, dünkü taarruzumuzdan topçu ateşiyle haberdar olmuşlarsa da gündüz olması sebebiyle bir girişimde bulunamadıkları, topçu ateşiyle korunmak için yeni bir girişim için hazırlandıkları bildirilmekte ve himayenin gece saat 08.00'de başlamak suretiyle yapılması rica edilmekteydi.

İaşelerinin bitmek üzere olduğu bir zamanda sabır ve sebat göstererek Kolordudan yardım bekleyen kasabayı savunanların bu isteklerini de yerine getirmeyi Kolordu kabul etmiş ve hareketin Pazartesi gecesi saat 08.00'de yapılması kararlaştırılmış ve Özdemir Bey'e özetle şu cevap verilmişti:

"Sizi kurtarmak için eldeki mevcut kuvvet ve araçlarla mesleğin gösterdiği her türlü çare ve tedbire başvuruldu. Her defasında yazdığım gibi, bu kuvvetin şimdiye kadar yapılandan fazla bir şey yapması gücü dışındadır. Kuşatma hattını yarmak ve bir kapı açmak, bunlarla mümkün değildir. Bundan sonrası hesap kitaptan ve fennî mesleğe uygun şekilde harekât yapmaktan çıkmıştır. Teklifiniz üzerine yapacağınız harekâtı koruma için, birlikler obüslerle sahraları İbrahimli sırtlarına ve 5 nci Tümen dağ obüs ve dağ toplarıyla Cunud ve Çıksorut tepelerine karşı ateş açacak şekilde 30 Ocak 1921 gecesi alaturka saat 08.00'de hazır bulunacak ve sizin taarruzunuzu bekleyecekler; yapılan hücum, düşman tarafından anlaşılınca, toplarımız ateşe başlayacak ve sizi himaye edecek piyadelerimiz de düşmanın dış cephesine taarruz edeceklerdir. Plânınızda, Antep'ten çıkmaktan daha çok, düşman cephesini işgal etmek istediğinizi anlıyorum. Bunda inşallah başarılı olursunuz. Fakat ben, buna imkân göremediğimden, kuvvetleri çeşitli cephelere dağıtmayarak bir noktadan bütün kuvvetinizle çıkmanızın uygun olacağı kanaatindeyim."

2 nci Kolordu Komutanı
Albay Selahattin Âdil

Düşmanın, zaman zaman kasabayı topçu ateşiyle baskı altına almasıyla beraber, tayyare keşfine de çok fazla önem verdiği görülüyordu. 28 Ocak'ta 3 düşman tayyaresi Düllük-Bedirköy-Görenis istikametlerinde 4 saat ve 29 Ocak'ta 2 düşman tayyaresi Suboğazı, Bedirköy, Göksüncük,[148] Karacaburç, Akçaburç bölgelerinde 3 saat keşif yaparak, çeşitli yerlere bombalar atmışlardı. Aynı zamanda Antep'e karşı şiddetli topçu ateşinin ardından 3 zırhlı otomobille bir hücum yapmak istemişse de uzaklaştırılmıştı.

[148] Gaziantep-Şehitkamil ilçesine bağlı köy.

Kararlaştırılan Harekât İçin Genelkurmay Başkanlığına Yazılan Rapor Özeti

Düşman, tekrar mevcut kuvvetinin tüm gücünü harcayarak Antep'in çeşitli cephelerine karşı açık arazide çarpışmış ve ardından yapılan harekâtımızla, düşmanın moral gücü sarsılmış ve serbest harekâtı bozulmuşsa da maalesef tüm bu girişimler, şehri kurtarmaya yetmemiştir.

Tümenlerin mevcut gücünü israf derecesinde sürekli yapılan harekât, birliklerin eksikliklerinin tamamlanması ve talim ve terbiyelerinin teminini geciktirdiğinden, hava şartlarına rağmen son harekâttan sonra başarı ümidi kalmadığından ve mevcudu tamamen elden çıkarma tehlikesine karşı tümenlerin istirahat konaklarına çekilmeleri emredilmişti. Bu üzücü kararı ne büyük kederle verdiğimi söylemeye gerek görmem.

Bugün Antep'ten alınan şifrede, içerden bazı sebepler dolayısıyla yerel kuvvetlerin taarruz edemedikleri bildirilmiş ve kendi taarruz cephelerini yararak hücumlarının topçu ile belirli yerlerde himayesi istenilmişti. Bunun üzerine 30 Ocak 1921 gecesi ağır obüs ve sahraların da katılmasıyla yerel kuvvetlerin kuşatmadan kurtulmasına ve taarruzuna yardım edileceği hakkında kendilerine cevap verilmiştir. Kasaba, açlıkta son noktaya gelmiş ve birkaç gündür, ekmeksiz olarak ölmeyecek kadar iaşe edilmekte olmasına rağmen, savunma yapmakta ısrar etmekte ve içerdeki silahlı kuvvetleri yaklaşık olarak Kolorduya eşdeğer iken taarruz yapamamakta ve dışardan da ümitlerini kesmemektedirler.

Antep civarındaki dağların bazı kısımlarında kar yarım metreye yükselmekte ve soğuk normal zamanlarda bile sıfırdan aşağıda bulunmaktadır. Giyim ve teçhizat durumu, birlikleri açıkta barındıramamakta, kuşatma hattını yarma ve bertaraf etme kabiliyetinden mahrum bırakmaktadır. Durumun bu şekilde devam etmesi hâlinde birliklerin çok kötü bir duruma düşeceği açıktır.

Yerel kuvvetlerin teklifleri üzerine, gerçekten de müsait olan düşman gerilerinden faydalanmaya cesaret ederlerse bugün için ümitsiz olan durumun iyileştirilmesi ve yolun bir noktadan açılması da beklenebilir. Fakat şimdiye kadar böyle bir girişime cesaret edemeyen yerel kuvvetlerin başarısını değil yapılmasını bile ümit etmediğim taarruz isteklerine sessizlikle karşılık verme sorumluluğunu üstlenemeyerek 30 Ocak 1921'de tümenleri cepheye sevkedeceğim. Antep siperleri karşısında tümenleri sonuçsuz mahvetmemek ve yapılacak harekât için büsbütün elden çıkarmamak lazımsa birliklere en azından 15 gün istirahat etmeden görev verilmesinin imkansızlığı ve Antep'in sonuna seyirci kalmanın zarûri olduğu bildirilmişti.

30 Ocak 1921 Gecesi Yapılacak Harekât

1. Antep'i savunanlar 30 Ocak gecesi alaturka saat 06.00'da 3 koldan ve merkezdeki kol daha kuvvetli olmak üzere harekete başlayacak. Sağ kanat kolu Acemkayası ile Çıksorut'un birleştiği istikamete; merkez kolu,

Çıksorut istikametine, sol kanat kolu, Hacıbaba ziyaretine baskın tarzında ilerleyecekler ve mecbur olmadıkça ateş açmayarak siperlere atılacaklar ve başarılı olanlar düşmanın dışardaki siperlerine ilerleyeceklerdir.

2. 9 ncu Tümen, 15'lik 2 obüsle, 2 sahra ve kendi dağ toplarıyla şehri ateş altına alacak şekilde hazırlık mevziine girecek; topların himayesini sağlamakla birlikte bir alayıyla Hacıbaba'nın batı ve kuzeybatısına taarruz edecek ve en yakın mesafeye kadar sokularak, içerden taarruz edecek yerel kuvvetlerle birleşmek ve düşmanı dışardan baskı altına almak için hareket edeceklerdir. Obüsler Kolej, Kurbanbaba sırtlarına, Sarmısaktepe ve Ermeni mahallesine; sahralar Garaf ve Hacıbaba'nın kuzeyindeki düşman siperlerine ateş edeceklerdir.

3. 5 nci Tümen, gösteri için Cunud'un karşısına uygun bir kuvvet bırakarak Beylerbeyi-Antep yollarından doğudaki yolun iki tarafından Hacıbaba'nın doğusu ve Kuşçudağı'na karşı ilerleyecek; 10,5'luk bir obüs ve tümen topçuları Acemkayası ve Cunud'un kuzeyine, Hacıbaba'nın kuzey kısmına ateş edeceklerdir.

4. İçeriden taarruz edecek kuvvetler, düşman siperlerini işgal ettiklerini işaret fişeği yada bir meşale yakmak suretiyle bildirecekler. Bu zamana kadar dışardaki piyadelerimiz, düşman siperlerine mümkün olduğu kadar hissettirmeden sokulacaklar ve kasabadan taarruz edecek kuvvetlerin işaretini bekleyeceklerdir. Bu zamana kadar topçular ve piyadeler, hiçbir şekilde ateş etmeyecekler. Daha önce düşmanın haberdar olması veya piyade ateşi başlaması üzerine, tarafımızdan ateş edilebilir.

5. Atlı piyade taburu, 1 dağ topu ile beraber 30 Ocak gecesi saat 06.00'da 9 ncu Tümenin sağ kanadında ve Eşme'nin doğu sırtlarında bulunacak ve 9 ncu Tümenin sağ kanadını himaye etmekle beraber, tarafımızdan topçu ateşi başladığı zaman, emrindeki batarya ile düşmanın batı cephesine karşı zorunlu olmadıkça en fazla 20 mermi atmak suretiyle düşmanın dikkatinin, bu cepheye çekilmesine çalışılacak; yeni bir emir alınmadığı takdirde, 31 Ocak 1921 gecesini Burç'ta geçirecek; ertesi günü Çengin'e[149] hareket edecek ve Kilis Çevre Komutanlığı emrinde görevlendirilecektir.

6. Parola, "Başarı"dır.

Birlikler, 30 Ocak gecesi akşamdan sonra bölgelerinden hareketle mevzilerini işgal etmişlerdi.

Çıksorut ve Hacıbaba'nın batısıyla Acemkayası'na karşılıklı yapılan taarruzla yerel kuvvetlerden 50 kadarı, Çıksorut'un bir noktasından hattı yararak dışarıya ulaşmayı başarmışlardı. Fakat haberleşme araçları mükemmel olan ve tel örgü engelleriyle birçok destek noktası bulunan düşman, durumdan kısa bir zamanda haberdar olmuş ve sabaha karşı yarılan noktaya, yanlardan yaptığı taarruzlarla, ele geçen kısmı tekrar almıştı.

[149] Kilis-Polateli ilçesine bağlı köy.

Maraş-Antep yolundaki kar, halkın yardımıyla temizlettirilerek, büyük zorluklarla harekâta katılan 15'lik obüslerin etkili yardımlarına rağmen mevziler işgal edilememiş ve şehir için hazırlanan erzak kafilesi gönderilememiştir.

Obüslerimizin tesirli ateşleriyle düşmanın Kolej civarındaki bir deposu patlamış; Salbaş sırtları ve Düllük civarında yarım metreden fazla karın bulunması ve müthiş bir ayaz olmasına rağmen, birliklerimiz bütün gece ve akşama kadar taarruzlarına devam etmişlerdi.

Şehirden çıkanların verdiği bilgilerde, yarılan kısımlarda düşmanın panik hâlinde dağıldıkları ve 100'e yakın askerinin süngülendiği ve birkaç hafif makineli tüfekle birçok cephane alınarak şehre gönderdikleri anlaşılmıştır.

Ocak Ayında Osmaniye ve Islâhiye Bölgelerindeki Harekât

Düşmanın Meydan-ı Ekbez'de bulunan 1 piyade taburuyla 1 top ve 54 yük hayvanı 4 Ocak 1921'de Raco'ya çekilmiştir.

7 Ocak 1921'de Osmaniye'den 1 tabur kadar düşman kuvveti, trenle Ceyhan'a gelmiş ve buradan Adana'ya sevkedilmiştir.

Kozan'daki müfrezemiz 9 Ocak 1921'de Veysiye civarında bir posta trenine baskın yapmış, 1 top ve 1 makineli tüfek ile 30 kadar muhafız yokedilmiş, bir kısmı kurtulabilmiştir.

Islâhiye Grubu'nda düşmanın 1 piyade taburuyla birçok arabadan oluşan kuvveti, Karababa ve Tonos gediğine gelmiş; bundan bir kısım kuvvet Meydan-ı Ekbez'e gönderilerek tahkimata başlamıştı. Islâhiye müfrezesinden bir kısım kuvvet, Sugediği, diğer bir kuvvet de Tahtaköprü'ye sevkedildi. Bu bölgedeki 26 ncı Alay teşkilâtını tamamlamak ve talim-terbiye ile meşgul olmak üzere geri gitmişti. Hâlen burada, ihtiyat alayından 1 piyade taburu, 1 top bulunmaktadır.

Kozan bölgesindeki, düşmanın Mercimek, Sarıbahçe ve Tatarlı köylerini işgal etmek üzere Toprakkale'de kuvvet toplamakta olduğu haber alınmıştır.

20 Ocak 1921'de düşman Mersi köyüne yerleştirdiği 2 topla Kelali köyünde bulunan kuvvetimizi ve Mercimek köyünü ateş altına almış, Ceyhan köyünün civarına koyduğu makineli tüfekler himayesinde taarruza kalkan 1 bölük piyade ve 1 bölük süvariden oluşan kuvveti, Devegeçidi'ne kadar ilerlemiş ve daha sonra geri çekilmişlerdir.

30 Ocak 1921'de Osmaniye'deki düşman kuvvetinin bir kısmının, İskenderun'a geçtiği, Hamidiye'deki[150] kuvvetinin 400 askerden oluştuğu ve Adana'dan pek çok Ermeni'nin alınarak silahlandırılmakta olduğu haber alındı.

[150] Gaziantep-Nurdağı ilçesine bağlı köy.

1-28 ŞUBAT 1921 TARİHLERİNE AİT HAREKÂT VE HABERLEŞME

Kolordunun 31 Ocak 1921'de Yapılan Hareketten Sonraki Düşüncesi

Antep'in yerel kuvvetleri, kendilerinin kurtarılmalarını dışardan bekliyor ve 3 gün içinde yine bir girişimde bulunmamızı istiyorlardı. Fakat birlikler, 2,5 aydır bütün kuvvet ve mevcudiyetini harcadığı hâlde başarılı olamamıştı.

Kolordu bundan sonra, Antep'i kendi başına terketmeyi ve tümenlerin talim ve terbiye için birer alaylarını Büyük Savuçlu-Karadinek-İncesu hattında ileri karakola görevlendirerek büyük kısımlarıyla daha gerilerde bulunmalarını, eğer düşman şehre karşı taarruza geçecek olursa, Antep'e karşı harekete geçmeyi düşünüyordu.

Kolordunun çeşitli zamanlarda yaptığı girişimlerden olumlu bir sonuç çıkmadığını gören ve iaşe durumunun zor bir hâl almasından dolayı sonunu düşünerek üzülen yerel kuvvetler, ilgili yerlere başvurmuş ve bu konuda Kolorduya da yazdığı şifrede ağır ithamlarda bulunmuştu. Buna cevaben Kolordudan yazılan mektup şöyledir:

Kıymetli Özdemir Bey'e,

2 Ocak 1921

Çok ağır ve itham dolu 29 Aralık 1920 tarihli şifrenize, bu defa yenilerini ilâve ediyorsunuz. Şahsınıza ve arkadaşlarınıza beslediğim büyük hürmet, içinde bulunduğunuz zor ve üzücü hâl ve karşısında âciz kaldığınız feci ve çaresiz durum dolayısıyla cevap vermek yerine, yenilginin verdiği hisle susuyorum.

Yalnız şunu belirteyim ki, mevcudunu, kıymet ve kabiliyetini sizden saklamayarak çok önce yazdığım Kolordu, 70 gün içinde 15 subay, 600 askere yakın kaybına 31 Ocak 1921'de, Hacıbaba'da 3 subay ve 15 asker daha eklemiştir.

Milletten, Antep'in tahliyesine uğraşan küçük bir gruba karşı, askerinden komutanına kadar her ferdin azamî kuvvet ve kudretini sarfettiğine emin olabilirsiniz. Kasabanın düşmesi, Türklük adına çok acıdır. Ne çare ki alınyazısını değiştirmeye imkân yoktur. Millet, bugün yapamadığını yarın yapmaya kararlıdır. Uzun süre direnme ve savunmanızdan dolayı, sizi ve arkadaşlarınızı suçlamaya kalkışacak sınırlı sayıda kişiye karşılık, sizleri takdir eden koca bir millet, ölmez bir tarih olduğunu unutmayınız. Plevne'de, düşman topçu ateşi altında harap olurken, belki merhum Osman Paşa[151] hakkında kötü söyleyenler de vardı. Ne

[151] Gazi Osman Paşa (1832-1897) Plevne Savunmasındaki kahramanlığıyla büyük ve haklı bir şöhret kazanmış değerli askerlerimizdendir. 1852 yılında Harp Okulundan mezun oldu. Girit ve Yemen muharebelerine katıldı. Yemen'den döndükten sonra Rumeli'de bulunan 3 ncü Orduya, ardından 1875'te de Manastır Tümen Komutanlığına tayin edildi. 1876'da meşhur Plevne savunmasıyla üstün Rus kuvvetlerini geri çekilmeye mecbur etti. Kendisine Padişah tarafından "Gazi" unvanı verildi. İstanbul'a döndükten sonra 7 yıl Seraskerlik makamında bulundu. 1897 yılında vefat etti ve Fatih Camii-i Haziresine gömüldü. İbrahim Alâettin Gövsa, Türk Meşhurları Ansiklopedisi, 7 Gün Neşriyat, İstanbul 1945, s. 297.

Osman Paşa'yı ne de o şanlı müdafaayı sınırlandırmaya çalışanlar, sonucun şeklinden lekelenmediler. Belki şan ve şerefle anıldılar. Dışardan yapılacak yeni bir girişimde % 1 bile başarı ümidi görsem, emir vermekte tereddüt etmem. Ne çare ki Antep'i şimdilik kaderine terketmekten başka maalesef yapılacak bir şey kalmamıştır. Bu acı gerçeği, çok büyük bir ıstırap içinde yazdığımı takdirinize bırakırım.

Antep'in düşmesiyle Türklük ölecek değildir. Millet bugün yapamadığını yarın yapacağına ve yaşadıkça Antep'i Türk yaşatacağına şüphe yoktur. Fransızların kasaba halkına saldıracaklarına pek ihtimal vermem. Ermeni mahalleleri kapatılmak suretiyle kötülüğün önüne geçilebilir.

2 nci Kolordu Komutanı
Albay Selahattin Âdil

2 Şubat 1921'de Antep Merkez Heyeti üyelerinden yerel kuvvetlerin delegesi olarak Mehmed Ali Efendi, Kolordu karargâhına geldi ve yerel kuvvetlerin Antep'i terk etmeye razı olduklarını, yapacakları hareketin topçumuz tarafından himaye edilmesini istediklerini bildirdi. Kolordu tarafından bu hareketin, 4 Şubat gecesi yapılması ve yerel kuvvetlerin ne yolda hareket etmeleri gerekeceği tespit edilerek tümenlere 2 Şubat 1921'de saat 21.00'de şu emir verildi:

1. Yerel kuvvetler, 4 Şubat gecesi saat 08.00'de, Sacur vadisinden Bebirge istikametinde çıkacak ve sessizce düşman mevzisinden geçmeye çalışacaklardır.

2. 9 ncu Tümen, yalnız dağ toplarıyla Maraş-Antep yolu istikametinde ve İbrahimli'den Hacıbaba ve Karafa; 5 nci Tümen Güllüce'den Kuşçudağı ve Cunud'a doğru topçu ateşiyle ve ileri sürecekleri kuvvetli keşif kollarıyla gösteri yaparak düşmanın dikkatini çekecekler ve düşmana yaklaşan keşif kolları, düşman tarafından ateş başlayıncaya kadar ateş açmayacaklardır.

3. Yerel kuvvetler, kendilerine verilen talimat gereğince Bebirge'den sonra Şahmelek hayratı üzerinden Görenis istikametinde çekileceklerdir. 5 nci Tümen, kasabadan çıkacak yerel kuvvetleri karşılamak üzere, Bebirge'ye bir müfreze ile süvari bölüğünü gönderecek. Müfrezenin yanında ilâç ve yaralıları nakil için sıhhiye araçlarıyla hemen birer ekmek verebilmek için 500-600 kişilik ekmek ve yerel kuvvetlerin arasında bulunması muhtemel kadın ve çocuklarla Merkez Heyeti kurmaylarını Görenis'e kadar nakletmek için boş araç bulundurulacaktır. Kasabadan gelenleri, Görenis ve Arbil'de Tümen levazımı, sıcak yemek vermek suretiyle iaşe edecektir.

4. 5 Şubat 1921 gecesi için parola "İmdat"tır.

Daha sonra ikinci bir emirle düşman, bir karşı taarruz yapmadığı takdirde 9 ncu Tümenin öğleye kadar yerinde kalması bildirilmişti.

İkizkuyu muharebesinden sonra Fransızların Antep-Akçakoyunlu lojistik destek hattını değiştirerek, nakliyatını Kilis yolu üzerinden yapacakları hakkında bazı bilgiler elde edilmişti. Geçen ayın 23'ünden bugüne kadar

düşman kafilesi, Antep'ten çıkmamış ise de Kilis'e 100 kadar yük ve binek otomobili getirdikleri ve General Gobo'nun Kilis'te olduğu ve yakında tümeniyle birlikte Antep'e gelecekleri haber alındığından, Kolordu tarafından Kilis-Antep yolunun çeşitli yerlerinden tahrip edilmesi için müfrezeler gönderilmiştir.

Elcezire Cephesinden 2 nci Tümenin Antep'e Hareketi

Genelkurmay, mevcut kuvvetlerle Antep'e karşı başarılı bir hareket yapılamayacağını görünce, Elcezire cephesinden 2 nci Piyade Tümeninin Antep'e 2 nci Kolordu emrine gönderilmesi emrini verdi ve tümen birlikleri 9 Şubat 1921'den itibaren garnizonlarından batıya doğru harekete geçtiler.

Kilis ve Havalisi Müfrezesinin Takviyesi

Kilis ve Havalisi Komutanlığına Polat Bey tayin edildi. Atlı piyade taburu ile yeniden teşkil edilmekte olan 25 nci Alaydan 9 ncu Bölük ve Tümen estersuvar bölüğünün yarısı da bu komutanlık emrine verildi.

25 NCİ ALAY SUBAYLARININ, ANTEP'E KARŞI YAPILACAK SON HAREKETTE KENDİLERİNE DE GÖREV VERİLMESİ HAKKINDAKİ BAŞVURULARI

9 ncu Tümen Komutanı, 4 Şubat 1921 gecesi yapılacak harekât için birliklere emir verildiğini; 25 nci Alay Komutanlığından aldığı yazının suretinin görülmek üzere gönderildiğini ve Alayın, Antep adını taşıması, subay ve askerlerin kasaba halkıyla ilgili olmaları sebebiyle tabiî gördüğü bu başvuru ve istirhamları kabul edilirse, hemen yürüyüş hazırlığı yapılmak üzere emrin beklenildiğini bildirmişti.

Alayın Tümen Komutanlığına Verdiği Yazı Sureti

1. 4 Şubat gecesi yapılacak hareket hakkındaki emir alındı. Alaya, oldukça hatırı sayılır bir kuvvete sahip olduğu hâlde yalnız bir gösteri görevi veriliyor. Bu harekete, büyük çaplı topların katılmamasına rağmen, alayın taarruzî bir hareket yapmasında bir mahsur olmadığını görüyorum. Alayı 5 nci Tümen ile birlikte Cunud ve Salivata taarruzu hâlinde yerel kuvvetlerin de aynı istikametten çıkarak düşmanın orasını takviye etmesine zaman kalmadan yolun her hâlde açılacağına % 100 kanaatim vardır.

2. Bu harekete izin verildiği takdirde Antep'in son felâketine seyirci kalmaktansa, muharebe meydanlarında hayatlarını feda edeceklerine tüm subay ve topçu subayı da yanında olmak üzere yemin ediyorlar. Asker ve subayın kalbinde ukde kalmaması için, bu defa da isteklerinin uygulamaya konulmasına vatan ve millet adına komutanlarının yol göstericiliğini istirham ederim.

25 nci Alay Komutanı
Binbaşı Mahmut

Kolordu Tarafından Verilen Cevap

25 nci Alay tarafından gösterilen vatanperver hislere teşekkür ederim. Ancak kararlaştırılan harekât, yerel kuvvetlerin arzu ve teklifi üzerine hazırlanmış ve kendilerine tebligat da yapılmıştır. Değiştirme imkânı şu an mevcut olmadığı gibi, yeni bir tebligat yapılması da imkânsızdır. Habersiz yapılacak bir hareket ise, yerel kuvvetlerin durumunu zor bir hâle sokacaktır. Bütün kuvvetin karşı istikamete alınması ve toplanması hâlinde, düşmanın bir gün sonra bir karşı hareketi, tüm vaziyeti karıştırabilir. Antep'in tahliyesi, hiçbir zaman kesin olmadığı gibi bütün milletin bu fedakâr kasabayı kurtarmaya devam edeceği açıktır. Bundan dolayı yerel kuvvetlerin kuvvetiyle birleşerek, gelecekte geri almak için yapılacak muharebelerde alaylarına daha şerefli görevler verileceğinden düşmanın çıkarmayı hissettiği anda, Hacıbaba'ya karşı cesurca atılarak düşmanın dikkatini kendilerine çevirebilirlerse yerel kuvvetlerin harekâtını kolaylaştıracak ve en büyük yardımı yapmış olacaklarının tebliğ edilmesini rica ederim. Hislere kapılmaktan ziyade aşağıdaki görevimizi düşünelim.

2 nci Kolordu Komutanı
Albay Selahattin Âdil

Birlikler emir gereğince hareket etmişlerdi. Şehirden gelen haberde yerel kuvvetlerin hazırlıklarını tamamlayamadığından girişimde bulunmadıkları anlaşılmış ve hareket 6 Şubat 1921 gecesine bırakılmış ve kendilerine yeni bir talimat gönderilmiştir.

4 Şubat 1921 tarihinde akşam vakti hazırlık mevzisine giren birlikler 5 Şubat 1921'de öğleden sonra 5 nci Tümen birlikleri Görenis'e, 9 ncu Tümen birlikleri Sam ve Göçke'ye çekilmişlerdir.

Düşman dün gece ve bugün Antep'e karşı hiçbir faaliyette bulunmamış, siperlerini takviye etmekle meşgul olmuştur.

6 Şubat 1921'de yapılacak hareket için daha önce verilen emir de aşağıdaki şekilde değiştirildi.

1. 9 ncu Tümen, 25 nci Alayla Rus dağ toplarını da 5 nci Tümen emrine verecek ve alayın teklif ve istekleri doğrultusunda 5 nci Tümenle Cunud'a taarruz edecektir.

2. 9 ncu Tümen, 27 nci Alay ve hücum müfrezesiyle İbrahimli sırtlarında bulunacak ve 15'lik obüsü mevziye sokarak kasabanın güneyindeki düşman mevzilerini ve bataryalarını ateş altına alacaktır.

3. Taarruz, baskın tarzında ve 6 Şubat gecesi saat 06.00'da 5 nci Tümen topçu ateşiyle beraber düşman mevzisine yaklaşmış olan piyadelerin hücumu ile yapılacaktır.

4. Kasabanın yerel güçleri ve bazı aileler, kısmen Bebirge kısmen Garaf ve Battal höyük arasından çıkacaklardır.

5. 5 nci Tümen, Bebirge; 9 ncu Tümen Erikçe'de, kasabadan çıkacaklar için ekmek, nakliye araçları ve doktorla beraber sıhhi malzeme bulunduracaklardır.

6. 5 nci Tümen, 7 Şubat 1921'de şafakla beraber toplarını geri gönderecek; piyadeleri öğleye kadar yerlerinde bırakacak ve daha sonra eski konaklarına çekeceklerdir.

Kolordu Emrine Göre 5 nci Tümen Tarafından Verilen Emrin Özeti

1. Antep'i savunanlar bu gece saat 06.00'da kısmen Garaf tarafından ve asıl kuvvetleriyle Norgana istikametinden çıkış yapacaklardır.

2. 1043 tepesi civarında ve Görenis-Rumevlek yolu üzerinde toplanmış olan 5 nci Tümen, Antep'ten çıkış yapacak yerel kuvvetlerin bu hareketini himaye ve temin etmek üzere, gece yarısı Antep'in doğu cephesine aşağıdaki şekilde taarruz edecektir:

3. Mürettep Süvari Bölüğü, 6 Şubat 1921'de geceyarısından 2 saat önce Kilisecik'e gidecek ve almış olduğu özel emre göre, Bebirge'de bir keşif kolu bulunduracaktır. Şehirden çıkacaklara her konuda kolaylık ve gerekli yardım yapılarak kendilerini Görenis ve Arbil'e sevkedecektir. Bölük, Taşbaşı sırtlarında ve Ballıkaya'da birer subay keşif kolu bulunduracaktır.

4. Topçu (1 nci bölük ve 2 nci bölükten Rus dağ takımı) Acemkayası, Çıksorut ve meralarını şiddetli ateş altına almak üzere, 1043 rakımlı tepenin güneybatısındaki mevzilerine girecek ve ileride piyade ateşi başlayınca bir dakika zaman geçirmeyerek o da ateşe başlayacaktır. 14 ncü Alaydan bir tabur, Güllüce ve civarından meydana gelebilecek düşman teşebbüsüne karşı, bataryaları muhafaza etmek ve aynı zamanda Tümenin sağ kanadını temin etmek üzere, topçu mevzisi civarında bulunacaktır.

5. Tümenin geri kalan bölümü, şu yürüyüş sırasıyla:

25 nci Alay (öncü tertibatı alacak);

24 ncü Alay ve 15 nci Alay Kudretli batarya, 14 ncü Alay İstihkâm Bölüğü, toplanma yerinden 6,5 saat sonra da Rumevlek'in kuzeyindeki Hayrat yolu ile Hayrat'a gidecek ve buradan itibaren şu şekilde açılarak taarruz edecektir:

a) 25 nci Alay, 6 Şubat 1921 geceyarısı Rumevlek üzerinden ve Rumevlek-Antep yolunun kuzeyinden Cunud'a taarruz edecektir.

Birlikler, geceyarısı saat 23.45'te sessizce hücum mevziine yanaşmış olmalı ve saat 24.00'te genel bir surette düşman üzerine atılmalıdır. Mevzi zaptedilince, yolları iyi bilen keşif kolları, Antep'e doğru hızlı bir şekilde giderek Antep'ten çıkanları himaye edecektir.

b) 24 ncü Alay, 25 nci Alayın arkasından ve söz konusu bu alayla irtibatı koruyacak şekilde 2 nci hatta olarak 25 nci Alayı takip edecek ve gerektiğinde bu alayı (Antep Alayı) takviye ve himaye edecektir. Özellikle düşmanın 25 nci Alayın sol kanadına yapılması muhtemel bir teşebbüsünü men etmek ve Rumevlek'i elde bulundurmak önemlidir.

c) 15 nci Alay 7 Şubat 1921 günü geceyarısı Hayrat-Antep yolunun her iki tarafından Cunud'un kuzey kısmıyla Acemkayası'na karşı işgal muharebesi yapacak ve imkân bulursa bu mevziyi ele geçirecektir. Aynı zamanda, Güllüce istikametinden muhtemel bir düşman teşebbüsüne karşı, kanadını muhafaza ve temin edecektir.

ç) Kudretli batarya, Sarmısaktepe ve güneyini dövmek üzere Rumevlek'in kuzeyindeki Hayrat civarında mevziye girecek ve piyade ateşi başlayınca hemen ateş açacaktır.

d) 14 ncü Alay (bir taburu eksik) ve İstihkâm Bölüğü, Tümen ihtiyatı olarak Kudretli batarya mevzisi civarında bulunacaktır.

e) Sıhhiye kademesi, 24 ncü ve 25 nci Alay yaralılarını hızlı bir şekilde nakledebilmek için, Rumevlek'in doğusunda 24 ncü Alay emrinde bulunacaktır.

Taarruz Yapılması

1043 tepesinde toplanan 5 nci Tümen birlikleri saat 19.30'da Acemkayası-Cunud dağı hattına karşı açılıp yayılmaya başlamıştı.

Topçular, gündüzden yaptıkları keşif ve hazırlık sonucu Güllüce-Rumevlek kuzeyindeki Hayrat hattı üzerinde ve daha kuzeyde tespit ettikleri mevzilere girdiler. Gece yarısından yarım saat sonra, Acemkayasıyla Cunud'un kuzey kısmına karşı işgal muharebesi yapmakla görevli 15 nci Alay, düşmanı işgale başladı ve topçular da Acemkayası Çıksorut ve meralarına ve Sarmısaktepe ve civarına ateş açtılar. Aynı zamanda kasabada başlayan şiddetli ateşten çıkmak için yerel kuvvetlerin de teşebbüse başladığı ve daha sonra iki havaî fişeği atılmasıyla bu hareketlerinin başarıyla yapıldığı anlaşılmış ve bir müddet sonra kasabada sükûnet hakim olmuştu.

1 nci hatta Cunud'a taarruz yapmakla görevli 25 nci Alay, saat 22.30'da Rumevlek'ten ileri hareket etmişse de yolda taburlar tarafından gerekli irtibat sağlanamadığından istenilen sürat elde edilememiş; geride bulunan 24 ncü Alaydan bir taburla takviye edilen söz konusu alay, 7 Şubat 1921 günü saat 02.30'da düşman siperlerine yaklaşabilmişse de düşmanın piyade, bomba, makineli tüfek ve topçu ateşine maruz kalan birlikler taarruzlarını ilerletmekte başarılı olamamışlardı.

Gündüz düşmanın karşı taarruz ihtimaline karşı birlikler gün doğarken 1043 tepesine alınmış ve ardından Bedirköy, Toktamırlı, Şillonun obası bölgesindeki konaklarına geri dönmüşlerdir.

Yerel kuvvetlerden; 400'e yakın asker ve bir kısım subay ve bölge başkanlarından bir kısmı çıkmışlardır.

Bunların verdikleri bilgilere göre;

Yerel kuvvetlerin baskın tarzında düşman siperlerine bomba ile yaptıkları taarruzda, bir kısım siperler ele geçirilmiş ve buradaki düşman askerleri öldürülerek bir hafif makineli alınmış ve bir gedik açmayı

başarmışlardı. Açılan bu yoldan, bütün kasaba halkı çıkmak üzere hazırlanmışlarsa da düşmanın tekrar siperleri almasından dolayı başaramamışlar ve geceyarısından itibaren sabaha kadar, karşı taarruzlar yapılmışsa da grup hâlinde ve uygun bir şekilde sağlamlaştırılan ve takviye edilen düşman siperleri, tekrar ele geçirilememiştir.

700 tüfekten oluşan 5 nci Tümen 350 mevcutlu 25 nci Alayla takviye edilerek, dar bir sahadan yapılan bu taarruzdaki başarısızlığın başlıca sebepleri:

1. Birliklerin hazırlanmış bir mevziye karşı yapılacak harekâta değil, en basit bir talim ve terbiyeden mahrum kalması ve bunu telâfi etmek için vakit bulamaması;

2. Devamlı hareketler dolayısıyla birliklerin çok yorgun oluşu;

3. Mevcutların eksikliği bu başarısızlığın sebepleri olarak kabul edilebilir.

7 Şubat 1921 gecesi, kılavuzların yardımıyla, yerel kuvvetten 150 kişi şehirden çıkmayı başardı. Özdemir Bey de bunlar içindeydi. Aynı gün, şehirde kalan kuvvetler, müdafaaya devam ediyorlarsa da yerel kuvvetlerin büyük bir kısmı çıkmış olduğundan, kasabaya elden çıkmış gözüyle bakılabilirdi.

Daha sonra alınan bilgiye göre, Sulh-u Selâmet Cemiyeti adına bir parti, yaptığı bir toplantıda, yerel kuvvetler çıktıktan sonra bazı şartlar dâhilinde kasabanın Fransızlara teslimine karar vermişler ve bu karardan Fransızları haberdar etmişlerdi.

Antep geçici hükûmeti mutasarrıfı adına Doktor Mecit aşağıdaki maddeleri kabul ve imza etmişlerdir.

Halk tarafından seçilen ve tüm yetkilere sahip geçici hükûmet âzaları, aşağıdaki şartları kabul ederler:

1. Şehrin tamamen Fransızlara teslimini ve 10 Ağustos 1920 tarihinde Sevr'de imzalanan antlaşma gereğince Antep sancağının Fransız mandası altına girmesini kabul edecek ve bunu tanıyacaktır.

2. Nizamiye birlikleri ile Türk jandarmaları harp esiri olarak kabul edilecek, Türk ordusu elinde bulunan Fransız esirleri, iade olunduğu andan itibaren bunlar da silahsız olarak ve askerlikleri üzerine yemin ettirilerek serbest bırakılacak; Antep'in yerlisi olan Nizamiye askerleri, Kuvayı Milliyeden oldukları tespit edildikten sonra serbest bırakılacak; Antep köylerine bağlı olanlar köylerinin tabi olmasına değin harp esiri kabul edilecektir. Yeminli subayın başlarında bulunduğu nizamiye birliklerine diğer bir deyişle subayı mevcut çekirdek birlikler içine alınacaktır.

3. Tüfekler, toplar ve her çeşit mühimmat, Fransız memurlarına teslim edilecek ve tüm silahlar ve cephane teslim olunmak şartıyla Türk idaresi altında bulunan yerler için hiçbir teklifte bulunulmayacak; eğer Fransız

memurları, silah saklandığına dair bir şüphe duyarlarsa beraberlerinde Türk memurları bulunmak şartıyla inceleme yapılacak 20 Şubat tarihinden sonra her ne cinsten olursa olsun silah bulunacak olursa, sahipleri şiddetli bir şekilde cezalandırılacak; Türk subayları silahlarını muhafaza edecek.

4. Türk idari yerlerinde yapılan tüm tahkimat ve engeller hemen tahrip edilecek ve Fransız görevlileri tarafından gösterilecek önemli tahkimat, 20 Şubat 1921 ve diğeri de 28 Şubat 1921'e kadar tahrip edilmiş olacaktır.

5. Harp tazminatı talep edilmeyecek; harpten oluşan hasarlarla tamirat için yapılacak masraf, karma komisyon tarafından daha sonra tespit edilecektir.

6. Şehrin idaresi ve asayişin korunması için işgaline gerek görülen noktalara (kale, hükûmet konağı civarı, çıkış noktaları) Fransız birlikleri yerleştirilecek; silahlı hiçbir Türk, Ermeni mahallelerine girmeyecek.

7. Fransız hükûmeti tarafından tayin edilen yerli görevlilerce Fransızların kontrolü altında olarak faaliyetlerin yapılması şartıyla Türk idaresi yeniden tesis edilecek.

8. Yukarıdaki şartlar tamamen uygulanmadığı takdirde, şehirden altın olarak nakdî ceza alınacak; beldenin ileri gelenleri tutuklanacak ve erzak verilmeyecek.

9. Hâlen şehirde bulunan Antepli millî başkanlarla bunları teşvik edenler affedilecek, şahsa ve dine hürmet gösterilecek, mallara asla dokunulmayacaktır.

ANTEP'İN DÜŞMESİ ÜZERİNE KOLORDUNUN GÖRÜŞ VE TEKLİFİ

Düşmanın şimdiye kadar olan harekâtı, aşağıdaki şekilde gerçekleşmiştir:

Halep ve Etlib civarında doğudan Hacim Paşa'nın, batıdan akıncı müfrezeleri ve Arap Kuvayî Miliyesinin, güneyden Cebeli Nâsırîde Şeyh Salih-ül-Alevî kuvvetleriyle zor bir durumda kalan Fransızlar, gerek Antep ve gerek diğer yerlerde dağınık bulunan kuvvetlerini Halep şehrine dayanarak bu çevrede toplamıştır. General Gubo ve Kolenel Dubori komutaları altındaki seyyar kuvvetleriyle 1,5 ay kadar devam eden takibat sonucunda başlangıçta Etlib ve Cisrişuur geri alınmıştır. Şeyh Salih kuvvetlerine karşı mevzisel bazı başarılar elde ettikten sonra Hacim Paşa kuvvetlerini tekrar Raka'ya ricate mecbur etmişlerdir. Fransızlar kuvvetlerini Antakya'nın doğusunda toplayarak Kasır nahiyesini kuşatmaya girişmiş ve buradaki müfrezesinin mahsur kalması tehlikesine karşı Kilis'e çekilmiş Keferi Taharim'i işgal etmiş, İbrahim Hanato Bey Kuvayî Milliyesini Etlib'in güney batısında Cebeli zaviyeye ilticaya mecbur ederek, ayaklanmayı bastırmakta başarılı olmuşlardır.

Harekât sırasında çeşitli çarpışmalar yaşanmış ve Fransızlara bir hayli kayıp verdirilmiş ise de işgal ettikleri bölgelerde gösterdikleri şiddet ve tahribat ile halkı korkutarak hakimiyet sağlamışlar ve bunda başarılı olmuşlardır.

Arap Hükûmetinin jandarmasıyla beraber birkaç yüz milis askeri de Fransızlarla birlikte bu harekâta katılmışlardır.

Havran ve daha sonra Halep civarındaki bu başarı üzerine Fransız seyyar kuvveti, Katma civarında toplanmış; hem 20 gündür ulaşılamayan Antep'teki kuvvetlerine yardım etmek ve hem de Kilis çevresinde de nüfuz elde etmek üzere Kolordu bölgesine ulaşmışlardı. Antep'in durumu ve cephe, zor bir duruma girmişti.

Fransızların güneyden gelen seyyar kuvvetleri, şimdiye kadar alınan bilgilere göre yaklaşık 3000 piyade, 400 süvari, dağ ve sahra olmak üzere 10 kadar toptan oluşan bir tümendir ki, Antep kuşatma kuvvetlerinin de katılmasıyla bu mevcut, iki katı oranında artmıştır. Tümenlerin cephemizdeki durumu şimdiye kadar bu kadar uygun bir şekle girmediği ve Suriye tarafından da seri bir tehlikenin düşünülmediğinden Fransız kuvvetlerinin Kolorduyu bu civardan büsbütün uzaklaştırmaları ve Fırat'ın batısındaki bölgeyi işgal ve durum, lehlerine olarak devam ettiği takdirde daha sonra Fırat'ın doğusuna geçmeleri veya Kolordunun hareket üssü olan Maraş'a taarruza girişmeleri muhtemel görünmektedir. Düşmanın muhtemel hareketlerine karşı Kolordunun kuvvet ve hâli hazır durumuyla düşmanı durdurmaya çalışmak ve bir muharebeyi kabul etmek, mümkün ve uygun görülememiş ve ortaya çıkacak bir fırsatı bekleyerek sıkı bir temastan kaçınmak tercih edilerek 9 ncu Tümenin Kızık'ın batısındaki köylerde ve 5 nci Tümenin Mezremen vadisi köylerinde bulunarak gerideki askerin alınmasıyla birliklerin süratli bir şekilde tanzim ve teşkilâtın tamamlanmasına karar verilmiş olup Suriye'deki düşmana karşı yeniden tehdit edici bir durum ortaya çıkarmak için Kolordu tarafından bir akıncı müfrezesinin düzenlenmesinin ve gönderilmesinin aynı zamanda Hacim Paşa'nın ve Elcezire cephesi tarafından Deyr-i zor'daki[152] müfrezenin faaliyette bulunmalarının uygun olacağı bildirilmişti. Bu görüşe karşılık birliklere, konuşlarında aşağıdaki yeniliğin yapılması emri verildi:

1. 5 nci Tümen; Savçulular ve Kömürge höyük hattında piyade ileri karakol büyük kısımlarını bırakarak birliklerini daha kuzeye alacaktır.

2. 9 ncu Tümen; İncesu ve Karacaviran hattında ileri karakol büyük kısmını bulundurarak, Akçaburç, Karacaburç, Hamurkesen[153] ve Dekersin bölgesinde bulunacaktır. Antep-Karabıyıklı-Maraş yolları istikametini gözetlemek üzere bir subay keşif kolu gidecektir.

3. Tümenler Antep'i daima gözetleyecek surette ileriye süvari keşif kolları sürecekler; düşmanın bir taarruzu hâlinde ciddî bir muharebeyi kabul etmeyeceklerdir.

4. 5 nci Tümen Akçakoyunlu, 9 ncu Tümen Kilis yolunda sürekli gözetleme ve yollarla köprüleri devamlı bir şekilde tahrip ve nakliyatı zorlaştırmak için daimî olarak subay komutasında tahrip kolları bulunduracaklardır.

[152] Suriye'de, Fırat boyunda bulunan yere verilen ad.
[153] Şanlıurfamerkez ilçesine bağlı köy.

Kilis'e Geldiği Haber Alınan Kuvvetler

5 Şubat 1921 günü öğleden sonra 1500 piyade, 8 top, 300 süvariden oluşan bir Fransız kuvvetinin Kilis'e geldiği ve 85 yük, 15 sıhhiye otomobiliyle 200 yük hayvanı, 350 Fransız ve 130 bölgeden toplanan arabayla 7 Şubat 1921'de Antep'e nakliyat yapılacağı, Kilis Bölge Komutanlığından bildirilmişti. Bu kuvvetten 400 piyade, 300 süvari; 4 toptan oluşan bir müfreze 7 Şubat 1921 sabahı Antep istikametinde harekete geçti ve Çengin'de bulunan atlı piyade taburu ile takviye edilen Kilis müfrezemize taarruz etti. Müfreze, Revan'da kuzeye çekildi. 8 Şubat 1921'de düşman taarruza devam ettiğinden müfrezemiz, Karayuvası'na çekilmek zorunda kaldı. Yapılan keşif sonucu bu kuvvetin asıl kolun yancısı olduğu ve büyük kısmın 8 Şubat gecesini Kazıklı'da geçirdikten sonra Antep'e hareket ettiği anlaşılmıştı. Yancı olarak tahsis edilen kuvvet, Kilis'e çekildiğinden Kilis müfrezesi tekrar Çengin'e sürüldü.[154]

ANTEP'İN DÜŞMESİ ÜZERİNE GENELKURMAY BAŞKANLIĞININ GÖRÜŞÜ

1. Antep'in kaybedilmesinden sonra, Fransızların Sevr Anlaşması gereğince kendilerine verilen bölgeyi işgal etmeye başlamaları muhtemeldir. Fakat bunun için de, önceki emirde 2 nci Kolordu birliklerine karşı taarruz ederek, bu kuvvetleri dağıtmaya çalışmaları ve ondan sonra da Antep'e kuvvetlerinden bir kısmını bırakarak ve Akçakoyunlu'ya toplayacakları yeni kuvvetlerle Fırat'a doğru harekete başlamaları tahmin edilebilir.

2. 2 nci Kolordu birliklerinin, oldukça üstün kuvvetleri kendi üzerine yöneltmesi ve düşman taarruzuna karşı başarılı bir şekilde karşılık verme imkânı bulamazsa ciddî bir muharebeyi kabul etmemesi ve daima düşmanı tehdit etmek üzere mevcudunu koruması lâzımdır.

3. Düşman yeni bir harekete başlamadan önce hazırlık için bir zaman geçecektir ki, bu süre içinde 2 nci Kolordu birlikleri de mümkün olan en fazla kuvvet ve faaliyeti harcayarak talim ve terbiye edilmeli ve disiplin altına alınmalıdır.

4. Düşmanın Akçakoyunlu-Antep ve Kilis-Antep lojistik destek hatlarının devamlı olarak taciz edilmesi de oldukça önemlidir. Bunun için Kolordu tarafından kurulacak çevik kuvvetlerle sürekli faaliyette bulunulması ve bu surette birliklerimizin eksiklerinin tamamlanması ve yetiştirilmesi için zaman kazanılması gerektiği ilgililere bildirilmiş olmakla beraber Antep'e hareket etmiş olan 2 nci Piyade Tümenin de ortaya çıkacak duruma göre istihdam edilmek üzere, Urfa'da toplanması tespit edilmiştir.

9 ncu Tümenin Antep cephesinde 1 alayı ile 1 estersüvar bölüğü mevcut olup tümenin büyük kısmı, Maraş'ta olduğundan ve bu birlikler yeniden kurulup düzenlendiğinden tümen komutanı da kendisinin teklifi üzerine Maraş'a hareket etti. Söz konusu tümenden Antep cephesinde kalan müfreze konuşlanma noktalarına göre Kolorduya bağlandı.

[154] 2 nci Kolordunun 10 Şubat 1921 tarihli konuşu için bk. Kroki 15. (Y.N.)

15 Şubat 1921'de düşmanın 2 Süvari Bölüğü Rumevlek ve Görenis istikametinden ilerleyerek saat 10.00'da burasını işgal etmiş ve Savuşlu'nun yakınlarına kadar gelmişse de ileri karakollarımızın ateşiyle çekilmiş ve takib eden süvari alayımız Görenis 1043 hattına kadar ilerlemiştir. Antep'in doğusunda 1 süvari bölüğü saat 09.00'dan itibaren Sinan istikametinde harekete geçmiş ve bunu, düşmanın 4 piyade taburuyla 4 makineli bölüğü, 1 batarya top, 200 kadar yük hayvanı takip etmişti. Süvari bölüklerinin bu kuvvetin kuzey kanadını korumakla görevli oldukları anlaşılmıştır. Bu düşman kuvveti, 15 Şubat gecesini Orul'da açık ordugâhta geçirmiş; 19 Şubat sabahı hareketle Nizip'e gitmiş ve burada 1 saat kadar kaldıktan sonra, Orul'a geri dönmüş, geceyi burada geçirerek 17 Şubat 1921 günü Antep'e geri dönmüştür. Bugün Kilis'ten bir otomobil kafilesi, Antep'e gelmişti.

GENELKURMAY BAŞKANLIĞININ DÜŞMANIN URFA İSTİKAMETİNDE YAPACAĞI BİR HAREKETE KARŞI DEĞERLENDİRMESİ

(24 Şubat 1921)

Son durum dolayısıyla Fransızların Sevr antlaşmasıyla kendilerine bahşedilen araziyi işgal etmek üzere, Urfa istikametinde harekete geçmeleri muhtemeldir.

Düşmanın, Akçakoyunlu-Cerablus demir yolunun tamiriyle meşgul olması ve şahturlar hazırlaması bu ihtimali doğruluyor ve yapılacak girişimin Cerablus genel istikametinde olacağı yönünde düşünülüyordu. Fakat bu hareketin emniyetli bir şekilde yapılması için öncelikle Antep'in kuzeyindeki kuvvetlerimize taarruzla, bunları daha kuzeye atmak ve Fırat'ın doğusuna yapılacak bir hareket sırasında 2 nci Kolordu birliklerini etkili olamayacak bir duruma sokmak istemeleri, kuvvetle muhtemeldir.

Bu amaçla yapılacak bir harekette düşmanın aynı zamanda bir kısım kuvvetiyle de Osmaniye-Maraş istikametinde taarruza geçmesi beklenebilir. Düşmanın başlangıçta Maraş genel istikametinde toplu bir taarruz yapması yada bu taarruza gerek görmeksizin Fırat'ın doğusuna bir hareket yapma ihtimaline karşı Kolordudan aşağıdaki noktaların göz önünde bulundurulması istenilmiştir:

a) Maraş istikametinde meydana gelecek bir düşman taarruzunda Osmaniye istikametini örtmeye tahsis edilen kuvvetlerin büyük bir direnç göstermesi; buna karşılık Antep'in kuzeyindeki birliklerin kendilerini ezdirmeyerek Maraş'ın muhafazasını temin edecek surette sevk ve idaresi.

b) Cerablus-Birecik hattından Fırat'ın doğusuna yapılacak bir düşman taarruzunu durdurmakla esasen 2 nci Tümen görevli ise de 5 nci Tümenin de tekrar aynı amaçla Rumkale ve daha kuzeyinden Fırat'ın doğusuna Elcezire cephesi emrine iadesi ve bu hâlde Maraş istikametinin yalnız 2 nci Kolordunun esas birliklerine tahsisi muhtemel olduğundan, Kolordu tarafından şimdiden buna göre hazırlık yapılması ve 9 ncu Tümen mevcudunun arttırılması ve düzenlenmesi.

Kolordu bu görüşle hemfikir görünmüyordu.

1. Kolordu, Antep bölgesine çekilen Fransız kuvvetinin hâlen Urfa istikametinde bir harekete girişecek kuvvet ve kabiliyette olmadıklarını tahmin ediyor ve durumu şöyle değerlendiriyordu:

Çeşitli yerlerden toplanarak Antep'in durumunun sonuna yetişebilen kuvvetlerin bir kısmının geriye iade edilmiş olması ve bunların iadesi ve konferans başladığı hâlde, şimdiye kadar Fırat'ı geçmek konusunda bir girişimde bulunmamaları da gösteriyor ki, düşman kuvveti hâlen bu amacı gerçekleştirmeye yeterli olmayıp, İkizkuyu harekâtı ve fazla baskımız sonucu Antep'in son durumunu iyileştirmek amacıyla çekilmiştir. Nizip'e kadar yaptığı harekât dahi bir gösteriden ibaret olup tekrar geri dönmesi bu ihtimali doğrulamaktadır.

2. Zormağara ve Cerablus'ta şahtur hazırlıklarının da bir söylentiden ibaret ve asılsız olduğu anlaşılmıştır.

3. Osmaniye ve Islâhiye bölgelerini işgal etmesi ve demir yolu hattını elde bulundurarak Halep ile ulaşımının sağlanmasını, Fırat'ın doğusuna yapacağı bir harekete tercih etmesi gerekli iken henüz buna teşebbüs etmemesi, İncesu ve Kurtkulak köprülerinin tahribi üzerine Meydan-ı Ekbez ile demir yolu ulaşımı kesilmiş olan düşmanın Islâhiye'ye hareketini bile, kendisi için tehlikeli gördüğüne atfediyorum. Düşmanın Islâhiye'de yerleştikten sonra bir harekette bulunması ve bunu Antep'teki kuvvetleriyle birleştirip toplaması ihtimali ortaya çıkabilir. Böyle bir duruma karşı, 5 nci Tümen ile 9 ncu Tümen'den bir alayın hâli hazır konuşlarıyla yan vaziyette bulunmaları, Maraş'ta da 9 ncu Tümen'den 26 ncı ve 27 nci Alayların bulunması, cephe ve yandan Maraş'ın savunmasını sağlar ve düşman zor bir duruma düşmüş olur. Düşmanın hem bu hareketi hem de Fırat'ın doğusuna bir hareket yapmasına yeterli kuvveti olmadığı açıktır. Bununla birlikte 5 nci Tümenin, bugünkü konuşu ile gerek görüldüğünde Rumkale'de toplu araçlarla Fırat'ın doğusuna geçirilebileceği gibi, Nizip üzerine düşmana yandan bir baskı yapmaya da uygun olduğu ve Antep'in kuzeyindeki kuvvetlerin düşmanın ortaya çıkacak durum ve harekâtına göre sevk ve idare edilecekleri Genelkurmay Başkanlığına bildirilmiştir.

Kozan ve Osmaniye Bölgeleri ve Islâhiye Grubu

Mamure ve Osmaniye'deki düşman kuvvetlerinin ağırlıklarını tamamen taşıdıkları ve Osmaniye'de kuvvetlerinin bir kısmını bırakarak geri kalan kuvvetlerini trenle İskenderun'a naklettikleri ve bir kısım kuvvetlerini de Katma'ya sevkedecekleri haber alınmıştı. Bu bilgileri doğrulamak için yapılan keşif sonucu, Mamure ve Osmaniye'deki kuvvetlerin azalmadığı görülmüştü.

12 Şubat 1921'de çeşitli sınıflara bağlı 800 kişilik bir kuvvetin İskenderun'dan Osmaniye'ye geldiği ve Kanlıgeçit'e hareket ettiği; Ceyhan'a da bir kısım kuvvetin geldiği; Raco'daki kuvvetlerle Meydan-ı Ekbez'deki kuvvetlerin takviye edildiği haber alınmıştı.

Son birkaç gündür Ceyhan ve Osmaniye'de Fransız kuvvetlerinin harekâtı dikkati çekmekte ise de hâlen Kozan ve Islâhiye bölgelerindeki kuvvetlerle bir düşman taarruzunu karşılamak, mümkün olmamakla beraber takviyelerine de imkân görülemiyordu. Bu sebeple, güney cephesince bu bölgelerin takviyesi ve Adana cephesinde düşmanın faaliyeti yoksa, 41 nci Tümen tarafından gösterilecek faaliyetle düşmanın dikkatinin o tarafa çekilmesinin uygun olacağı Kolordu tarafından Genelkurmay Başkanlığına teklif edilmişti.

MART AYINDA ÇEŞİTLİ BÖLGELERDE YAPILAN HAREKÂT VE MUHAREBAT

Antep Cephesi

Bu cephede düşmanın, Kolorduya karşı önemli bir hareketi olmadı. Ayın 8 ve 16'sında birer alay tahmin edilen düşman kuvvetinin Antep'ten Kilis'e gittiği ve geceleri de grup grup bazı kuvvetlerin hareket etmekte olduğu haber alınmıştı. Kasaba etrafında tahkimata önem verilmiş olması ve dikkat çekilecek tarzda Antep'le Kilis arasındaki kafile gidiş gelişi düşmanın Osmaniye bölgesinden bir hareket girişiminde bulunacağını gösteriyordu.

Kasabaya gönderilen bir subayımızın verdiği bilgilere göre:

a) Kolej içinde Fransız birlikleri görülmemiş, yalnız nöbetçilerin 3 ncü Alaya bağlı oldukları yaka numaralarından anlaşılmıştır. Müslüman mahallesinde bir bölük gözlemcinin bulunduğu görülmüştür.

b) Antep'te bulunan düşman birlikleri 11 nci Senegal, 3 ncü Cezayir Müstemleke Alaylarıyla 60 ncı Topçu ve 7 nci Süvari Alayından oluşmakta ve mevcudu 2000 kadar tahmin edilmektedir.

c) Türk ve Ermeni mahalleleri, ayrı ayrı idare edilmekte olup bunların jandarma ve polisleri de ayrıdır.

d) Şehrin etrafında tahkimata önem verildiği görülmüştür.

e) Antep'le Kilis arasında tahrip edilen köprüler, yeniden tamir edilmiştir.

f) Fransızlar, Antep-Kilis yolu üzerindeki Akbaba dağını ve Elmalı'nın kuzeyindeki tepeyi, kuzeye karşı tahkim etmişler ve büyük kuşatmada 300, Elmalı'da 100 kadar piyade ve 2 topla birkaç makineli bulunmaktadır. Antep'teki Ermenilerden bir kısmının aile ve bütün eşyalarıyla Halep'e gitmek üzere hazırlandıkları ve büyük bir kafilenin hareket ettiği öğrenildi.

Kozan, Osmaniye Bölgeleri ve Islâhiye Grubu

1. Osmaniye bölge komutanı emrindeki zayıf mevcutlu 2 taburdan birisi Islâhiye'de, diğeri bir Kudretli dağ topu ile Osmaniye bölgesindedir.

2. Kozan bölge komutanı emrinde, zayıf mevcutlu bir tabur da Seyhan nehri ile Ceyhan nehri arasında Araplı nahiyesine kadar olan bölgede gözlemde bulunmaktadır.

Osmaniye'de bulunan Fransızların Osmaniye kasabasıyla civar köylerden halkın nakliye araçlarını 2 Mart 1921'den itibaren toplamaya başladıkları öğrenildi. 4 Mart 1921 sabahı Kanlıgeçit sırtlarına devamlı olarak topçu ateşi başladı ise de bu bölgedeki düşmanın sol kanadına yapılan baskında, düşman mevzilerini terketmek zorunda kalmıştı. Yapılan gözlem sonucu, 200 kadar piyade ile 2 topun Mamure'ye çekildiği görüldü.

6 Mart 1921 sabahı düşman, Şekerdere ve Kanlıgeçit'in kuzeyinden Karatepe-Akçakoyunlu hattına taarruza başladı.

Kozan bölgesine demir yolu üzerine akınlar yapmak üzere, birkaç müfreze bırakılarak, geri kalan kuvvetin Osmaniye bölgesine gelmesi emri verilmişti.

Mamure istikametinde giden akıncı müfrezelerimizden birisi, halkın araçlarından oluşan bir düşman nakliye koluna baskın yapmıştır.

İslâhiye'deki tabur da Hasanbeyli'ye çekildi.

Kolordu, her iki bölgede başlayan düşman harekâtının gösteri amaçlı olduğunu tahmin ediyor ve Maraş'taki kuvvetleri; harekât başlayıncaya kadar yerinden oynatmak istemiyordu.

Osmaniye bölgesindeki düşman, cephe ve kanatlarından sarılmış bir duruma gelmişti. Fakat tek topun cephanesi, zamanında tamamlanamadığı gibi piyadeler de cephane konusunda zor duruma düşüyordu.

Düşman, Karatepe mevzisini işgal ettiyse de yapılan karşı taarruzda, pek çok kayıpla uzaklaştırıldı. 4 makineli tüfek alındı. Gece, bütün cephede hafif piyade muharebesi oldu.

7 Mart 1921'de düşman, bir faaliyet göstermedi. Akıncı kollarının faaliyetiyle düşman, Mamure ile güvenli bir ulaşım sağlayamıyordu. Taarruz eden düşmanın, 1 piyade taburu, 7-8 makineli tüfek ve 1 batarya kadar olduğu tahmin edilmişti.

Adana'dan 9 Mart 1921'de, içinde 400 piyade ve 2 ağır top bulunan bir tren, Mamure'nin doğusuna gelmişti. Bu bölgedeki düşmanın serbest kalmaması için, 41 nci Tümenin cephesindeki düşmanı tespit etmesi, Genelkurmay Başkanlığı tarafından emredildi.

10 Mart 1921'de düşman, aldığı takviye birlikleriyle beraber taarruza başladı. Sol kanattaki kuvvetlerimizin bozulması üzerine Karatepe-Akçakoyunlu hattını işgal etti. Birliklerimiz Ellek-Karacaören-Burgaçlı hattına çekildi. Düşman, 11 Mart 1921 de demir yolundaki tahribatı tamir ile meşgul oldu. Düşmanın 3 nakliye kolu, Yarbaşı'na geldi ve geri döndü. Düşmanın harekâtını ileri devam ettireceğine pek ihtimal verilmiyordu. Toprakkale'nin batısındaki demir yolu köprüsü, tarafımızdan tahrip edildi ve istasyon, top ateşi altına alındı. Müfrezemiz Tatarlı'nın kuzeyine çekildi.

Kuşatmadan Vazgeçilmesi Hakkında Fransız Komutanının Verdiği Bilgi

15 Mart 1921'de Yarbaşı'ndaki Fransız komutanı cepheye, kuşatmanın bitirileceğine dair bilgi vermişti. Genelkurmay Başkanlığından gelen emirde, Fransızlar tarafından herhangi bir olaya sebep olunmadığı sürece sükûnetin korunmasının gerekli olduğu bildirildiğinden birliklere bu husus tebliğ edildi.

16 Mart 1921'de Yarbaşı-Karatepe-Kanlıgeçit bölgesinde bulunan Fransız kuvvetinin üçte ikisinin Osmaniye'ye çekildiği görüldü.

19 Mart 1921'de Mamure'den 200 kadar nakliye arabasının Osmaniye'ye geldiği ve Toprakkale'deki çadırların bir kısmının yıkıldığı ve Toprakkale'den İskenderun'a eşya ve erzak naklettikleri haber alındı. Elde edilen bir esir, 15'lik 2 topla ayrıca 2 sahra topunun bir miktar piyade ile İskenderun'a gittiğini ve Fransızların Antep'i yakında Araplara terkedeceğini söyledi. Osmaniye'deki Fransızlar, 27 Mart gecesi mevzilerini terkederek Mamure istikametinde çekildiklerinden, Karatepe-Kanlıgeçit hattı tarafımızdan işgal edildi. Fransızların İskenderun'a nakliyatı devam ediyor. Çekilen düşman kuvvetlerinin, Mamure'de kalmayarak İskenderun'a hareket ettikleri ve Osmaniye Ermenilerinin de Dörtyol'a gittikleri haber alındı.

Islâhiye Grubu

2 piyade taburuyla 1 top bataryasından oluşan düşman kuvveti, Kırıkhan'dan Hassa istikametinde ilerlemeye başladı. Buradaki taburumuz, düşmanın Osmaniye bölgesindeki faaliyeti üzerine, Hasanbeyli'ye alındığından, bu düşmana karşı mahallî kuvvetler, Buklukaya'da karşı koymaya başlamışlardı. 6 Mart gecesi düşman yaptığı taarruzla, bu tepeyi elde etmişse de karşı taarruzla uzaklaştırıldı. Bu cepheyi takviye etmek üzere Maraş'ta bulunan Kılıç Ali Bey süvari müfrezesine hareket emri verildi.

Düşman ikinci günü yaptığı taarruzla, bu tepeyi tekrar aldı ve Hassa istikametinde ilerlemeye başladı. Sekizinci gün, Hassa'yı işgal etti. Kuvayı Milliyemiz, Hassa'nın kuzeyinde Kaltanlı ve Tahtaköprü'nün kuzeyindeki Muhacirköyü'ne çekildi. Hassa'yı işgal eden düşman kuvveti, burada bir kısım kuvvet bırakarak Tahtaköprü'ye hareket etti. Katrancı dağ ile doğusundaki sırtlarda emniyet tertibatı alarak kaldı.

15 Mart 1921'de Meydan-ı Ekbez'deki düşmana yapılan baskında, buradaki kuvvetin zayıf olup büyük kısmının Hassa'ya çekildiği tespit edildi. Ayın 27'sinde Hassa'daki kuvvetlerden bir kısmı, Kırıkhan'a gitmiş ve Hassa'da 300 kadar kuvvetin kaldığı tespit edilmiştir.

Kolordunun Düşman Harekâtı Hakkındaki Görüşleri

1. Şimdiye kadar alınan haberlere göre, Antep'te 2 nci Piyade Tümenine bağlı 4 piyade alayı ile 1 süvari alayı ve ikisi ağır olmak üzere 18 topun bulunduğu; bu kuvvetten bir piyade alayının Kilis-Antep yolu üzerinde yapılan nakliyatı sağlamak üzere yol boyunda ve dağınık bir hâlde bulunduğu tespit edilmiştir.

4 Mart 1921'den itibaren düşman, çeşitli sınıflardan oluşan bir müfreze ile Mamure istikametinden Kanlıgeçit'e taarruz etmiş ve 3 gün muharebe, lehimize olarak devam etmiştir. 6 Mart 1921 tarihinde diğer bir düşman müfrezesi, Hassa'nın güneyinde Buklukaya mevkisini baskı altına almıştır.

Düşmanın Kanlıgeçit'ten ileri harekâtı, Osmaniye bölgesi emrinde bulunan zayıf mevcutlu 2 piyade taburu ile Hassa'daki harekâtı da mahallî kuvvetler yardımıyla durdurulmaya çalışılmaktadır. Bugün Hassa'ya 1 dağ topu ile Kılıç Ali Bey süvari müfrezesi gönderilmiştir. Her iki cephede düşman kuvvetinin herbiri 400 kadar piyade, birkaç hafif makineli tüfek ve toptan oluşmaktadır.

2. Düşmanın birkaç gündür yaptığı harekât, henüz anlaşılmamış olmakla beraber iki önemli noktanın takip edilmesini gerekli görüyorum:

a) Kolordunun yeniden kurulup düzenlenmekte olduğunu haber alan düşman teşkilâtını az çok etkilemek.

b) Yavaş yavaş kuvvetlenmekte olan Kolordunun hareket üssünü tehdit amacıyla, Antep'ten Maraş istikametine hareket etmeden önce kuvvetlerimizi diğer istikametlere çekebilmek.

Hâlen düşmanın hazır kuvvetleriyle Fırat'a doğru ilerleme ihtimalini özellikle 2 nci Tümenin Fırat'ın doğusunda toplanmaya başlaması üzerine oldukça zararlı görüyorum.

Düşmanın harekât ihtimali, Kolordu tarafından dikkate alınarak, 5 nci Tümen bölgesindeki iaşe sıkıntısını azaltmak ve 9 ncu Tümenin kısa bir zamanda talim ve terbiyesini tamamlamak üzere Kolordu konuşunda değişiklik yapıldı. Buna göre;

9 ncu Tümen; 26 ncı Alay kurulmuş sayılabileceğinden 27 nci Alayın teşkilâtına başlanacak. 25 nci Alayın teşkilâtı, en son yapılacağından, bu alayın makineli tüfek bölüğü, 27 nci Alaya mâl edilecek. 25 nci Alay ve Şinayder dağ bataryası ve 9 ncu Tümen süvari bölüğü bulundukları bölgelerde kalarak teşkilâtını yavaş yavaş yerinde yapacaklar.

Antep'ten çıkan ve azar azar katılan subay ve askerlerle bu bölgedeki yükümlü askerden 25 nci Alayın 3 ncü Taburu kurulacaktır.

Tümen hücum taburunu kurmak üzere Antep bölgesindeki tümen hücum müfrezesi, Maraş'a çekilecek ve teşkilâtlanması hızlandırılacak.

5 nci Tümen; Kolordu tarafından Pazarcık ve Ufacıklı ambarlarından gerekli yardımda bulunulmak üzere, Rumkale'de bulunan bir alayı Koçlu bölgesine çekilecek, diğer birlikleriyle Karakuyu, Cüneyfe, Ballı ve Kastel bölgelerinde bulunarak, teşkilâta, talim ve terbiyeye devam edecek.

12 nci Süvari Alayının kurulması ve düzenlenmesi için Rumkale'de bulunan alay karargâhı, Pazarcık'a nakledilecek ve cephedeki süvari bölükleri Balıklaya, Taşbaşı ve Taşbaşı'nda bulunacak keşif kolları için tümen emrine birer kısım kuvvet bırakarak, Alibey, Kantarma Delis, Hatrılanlı bölgesine gelecektir.

Düşman Harekâtına Karşı Süratli Hareket

1) Düşmanın Maraş istikametinde yürümesi hâlinde; 5 nci Tümen 25 nci Alayın tesis edeceği örtülü hat gerisinde Koçlu, İbrahimpaşa tabyaları üzerinden düşmanın yan ve gerilerine düşecek surette hareket edecek.

2) Düşmanın Fırat'a doğru ilerlemesi hâlinde; 25 nci Alayı, Antep'te bırakarak bütün tümenle düşmanın yanına taarruz edecek.

3) Tümen bölgesine karşı hareketi hâlinde; durum uygun görülmediği takdirde ciddî bir muharebeden kaçınılacaktır.

4) Birinci ihtimale karşı, 9 ncu Tümenle Süvari Alayı Maraş istikametini kapamak üzere Bölükçam[155]-Karaçay[156] hattı ile Kapıçam[157] hattını savunacaklardır.

5) Kolordu, düşmanın Osmaniye ve Islâhiye bölgelerinde başlayan hareketlerine karşı hâlen Maraş'ta teşkilât ile meşgul olan 9 ncu Tümenden kuvvet ayrılmasını uygun görmüyor ve düşman, harekâtını uzatsa bile o bölgede bulunan nizamiye ve yerel kuvvetlerle Haruniye-Maraş ve Islâhiye-Maraş yollarını kapatma ve savunmayı düşünüyordu.

Londra Konferansı millî emellerimize uygun bir şekilde halledilemediği takdirde bile talim, terbiye ve teşkilât için kazanılacak zaman içinde hazırlanmış kuvvetlerle sınırlarımızın her zaman için elde edilmesi mümkün olacağından, düşmanın bu şekilde yayılmasının kendi aleyhinde olacağı kanaatini besliyordu.

6- Kilis ve Havalisi Müfrezesi, düzenlenmek üzere Maraş'a çekilmişti. Şimdilik 1 piyade bölüğü ve yarısı kadar süvari bölüğü olarak yeniden teşkil edildikten sonra, düşman gerilerinde faaliyette bulunmak üzere, hemen Kilis'e gönderilecek.

İstanbul'daki Fransız Genel Karargâhından Zonguldak'a Gelen İrtibat Subayının Verdiği Telgraf (13 Mart 1921)

İstanbul'dan Zonguldak'a gelen Fransız irtibat subayı, Londra'daki delege heyetimizin şifresiyle aşağıdaki telgrafı çekmişti:

Şifre

"Suriye sınırı, İskenderun'un kuzeyinde Payas'tan başlayarak Meydan-ı Ekbez'e, Kilis'in güneyinden geçerek, Çobanbey istasyonuna ve buradan demir yolu hattını takip ederek Nusaybin'e ve doğuya doğru aynı istikamette Dicle ile birleşecektir. Çobanbeyli'den doğuya doğru olan demir yolu hattı, Türkiye'de bırakılmıştır. Adana bir, Suriye'nin kuzeyindeki bölge iki ay içinde Fransızlar tarafından boşaltılacaktır. Fransızlar, tahliye

[155] Kahramanmaraş-Pazarcık ilçesine bağlı köy.
[156] Kahramanmaraş-Pazarcık ilçesine bağlı köy.
[157] Kahramanmaraş merkez ilçesine bağlı köy.

komisyonlarının kurulmasını beklerken, şimdiden harp harekâtını erteleyeceklerdir. Tahliye olunacak yerlerin sükun ve asayişinin sağlanması için düzenli jandarma ve askerî birliklerin şimdiden hazırlanması gereği önemle arz olunur."

14 Mart 1921 sabahı Yarbaşı'ndaki Fransız birlikleri komutanı şu bilgileri verdi:

Genel Doğu Fransız Orduları Komutanı General, 4 ncü Tümen Komutanlığına şu telgrafı çekmiştir:

En az 2 gün içinde kuşatmanın derhâl ve kesin bir şekilde ertelenmesi, Fransız hükûmeti tarafından 12 Mart 1921'de bildirilmiştir. Kuşatmanın bir an önce kaldırılması için gerek Fransız gerekse Türk komutanları yukarıdaki emirleri birbirine tebliğe mecburdur. Fransız komutanı, bu tebliği Haruniye'deki Türk nizamiye komutanlığına tebliğ eder. Söz konusu tebliğnamenin ulaştığının bildirilmesi ya da doğru olup olmadığının araştırılması ve ayrıntılı bilgi almak için, gerekli görüldüğü takdirde Yarbaşı'nda bulunan Fransız birlikleri komutanlığına başvurması rica olunur. Fransız birlikleri bugün işgal ettikleri hattın kuzeyine saldırmayacaktır. Türk birlikleri tarafından olmadıkça tarafımızdan hiçbir düşmanlık yapılmayacaktır. Düşmanlık olduğu takdirde kendilerine derhâl o şekilde cevap verilecektir. Fransızlar Antep'te, bundan bahseden bir beyanname yayınlamışlardır.

Kolordu tarafından bu bilgi, Genelkurmay Başkanlığına yazılmakla beraber bölgedeki komutanlara da bilgi verilmişti. Genelkurmay Başkanlığından 16 Mart 1921 gecesi verilen emirde:

1. Delege heyetimizin Fransızlarla imzaladıkları antlaşmanın ruhu, Sevr antlaşması hükümlerinin incelenmesinden ibaret olduğundan, Fransızlar tarafından cephede edilecek mütareke tekliflerinin kabul edilmemesi.

2. Fransızların bazı yerlerde mütareke teklifleri kabul edilmişse Ankara'dan son alınan emirde, antlaşma esası üzerinde her iki tarafın henüz anlaşamadıklarından mütarekenin kabul edilmediği ve kuşatmanın devam ettiğinin Fransızlara tebliği bildirilmiştir.

Bu husus, ilgililere bildirilmişti fakat Fransızlar, kuvvetlerini çekmeye devam ediyorlardı.

30 Mart 1921 tarihinde İskenderun'a telsiz aracılığıyla Paris'ten verilen ve Ceyhan Kaymakamı tarafından ilân edilen ajansta ise:

Kuşatmanın bırakılması için Fransızlarla Millîciler arasında tam bir anlaşma imzalanmış olup burada, Çukurova'nın hızlı bir şekilde boşaltılması, esirler mübadelesi ve Hıristiyanların tüm mallarının teminat altına alınması, İzmir'de bir Hıristiyan hükûmetiyle beraber Osmanlı hükûmetinin devamlılığının delegelerimiz tarafından kabul edildiği bildirilmekteydi.

Bu gibi propagandalar, Fransızların mütareke hakkında olan tekliflerinde pek samimi olmadıkları hissini veriyordu. Nitekim gelen haberler, Fransızların Halep'in güneyinde ayaklanan Arap Kuvayı Milliyeleriyle meşgul olduklarını gösteriyordu.

Kuvayı Milliye üzerine çeşitli zamanlarda sevkedilen Fransız kuvvetleri, çok fazla kayba uğramalarından bıktıkları için, bir şey yapmayı da başaramıyorlardı.

Nisan Ayındaki Harekât ve Haberleşmeler

Kolordu bölgesinde Fransızlar önemli bir harekette bulunmamışlardır. Antep'te Kuvayı Milliye ile çalışan bölge başkanları tutuklanmıştır. Antep-Kilis yolu üzerindeki kuvvetler, Kilis'e çekilmişse de yine bu yol üzerinde Kertil ve büyük muhasaraya birer kuvvet gönderilmiştir. Bu yol üzerinde nakliyat devam etmiştir.

Yeniden kurulan Kilis müfrezesi bölgesine gönderilmiştir. Osmaniye ve Adana bölgesinde Ceyhan ve Osmaniye'ye yeniden kuvvet gönderilmiş; Fransızlar, Mamure-Osmaniye hattı üzerinde tahrip edilmiş köprülerin tamiri ile meşgul olmuşlar; Fransızların, Antakya'da bulunan Arap güçleri sebebiyle buraya kuvvet gönderdikleri öğrenilmiştir.

Elde edilen bilgilere göre;

Antep'te 1000 asker, 8-10 top; Osmaniye'de 250 mevcutlu bir tabur; Toprakkale'de 150, Ceyhan'da 400, Mamure'de 320 kişilik bir kuvvetin bulunduğu; Islâhiye bölgesindeki kuvvetin Antakya'ya alındığı ve burada zayıf kuvvetlerin kaldığı tespit edilmiştir.

Yunanların Batı Cephesindeki Yenilgisi

Batı cephesinde 23 Mart 1921'de taarruza başlayan Yunanlar, bütün gayretlerine rağmen ordumuzun sarsılmaz direnci ve karşı taarruzları karşısında çok fazla kayıp vererek muharebe kudretini kaybetmiş olduğundan, 1 Nisan 1921'deki meydan muharebesini kahraman birliğimize terke ve yenilerek geldikleri yerlere geri dönmeye mecbur olmuşlardı. İnönü muharebesinin devamı esnasında, güney bölgesinde Afyon'a kadar ilerlemiş olan düşman ordusuna kuzeyden ve cepheden yöneltilen taarruzlarımız karşısında, direnç gösteremeyerek Dumlupınar'a çekilmek zorunda kalmış ve bu suretle sükûnet devresi başlamıştı.

2 nci Kolordunun, Cephesindeki Sükûnetten Yararlanılarak Yapılacak Hareket Hakkındaki Görüşleri

Fransızların Adana bölgesi ve Antep'ten oldukça fazla kuvvet sevkettikleri ve bu kuvvetlerle kuzey Suriye'de devam etmekte olan Arap millî harekâtını bastırarak, şimdiye kadar tesis edemedikleri hakimiyeti elde etmeye çalıştıkları görülüyor. Fransızlarla imzalanmış bir antlaşma olmadığı hâlde, cephenin her tarafında mütareke ilân edilmesi ve Adana bölgesini tahliye edercesine sevkiyatta bulunmaları, Suriye'nin kuzey kesimlerinde meydana gelen olaylarla ilgili olduğu ve bizi unutarak hareket serbestliğini elde etmeye çalıştıkları hissini uyandırıyor.

Alınan haberlerde Halep'in batı ve güneyinde özellikle Cebelizaviye'de önemli olayların devam ettiği ve Fransız harekâtının da kısmen başarısızlıkla sonuçlandığı bildiriliyor.

Tarafımızdan yapılacak hareketin bir müddet ertelenmesi hâlinde düzensiz kuvvetlerden oluşan Arap millî harekâtı bastırılacak ve millî sınırımızın elde edilmesi konusunda daha büyük fedakârlıklar yapılmak zorunda kalınacaktır. Bununla birlikte bu cephede kesin harekete geçme zamanı gelmiştir.

Fransızlar öteden beri Antep'i tahkim etmekte olduklarından, buraya yapılacak bir taarruzda, mevcut araçlarla başarı mümkün görülmemekte, şayet bir hamlede burayı işgal etmek imkanı elde edilse bile güneye doğru hızla ilerleyebilmek için uzun zaman gerekecek ve belki de daha baştan itibaren önemli miktarda cephane harcamaya mecbur kalacağız. Bu sebepten Antep'in kısmen nizamiye ve mahallî kuvvetleriyle gözetlenerek 2 nci ve 5 nci Tümenlerle Cerablus üzerinden Antep-Kilis yoluyla demir yolu arasından güney batıya doğru ve 2 nci Kolordu ile de Islâhiye üzerinden Kırıkhan-Katma istikametlerinden birbirine yaklaşacak şekilde harekete geçilmesi ve Kolordunun hareketinden önce Halep ve Antakya istikametlerine akıncı müfrezeleri gönderilmesi de faydalı görülmektedir.

Bu sıralarda Hacim Paşa'nın da doğruca Bab üzerinden Halep, Hama arasında ve ordunun sol kanadında hareket etmesi, düşmanın dikkatini kısmen de olsa üzerine çekmesi de uygun olacaktır.

Fransızların bu hareket esnasında, Osmaniye-Mamure ve İslâhiye üzerinden Kolordunun gerilerine etkili olması muhtemel görüldüğünden Hasanbeyli yolu üzerinde yolu kapatacak şekilde tahkimat yapılması da lâzımdır.

Harekât devam ederken Adana bölgesinden de 41 nci Tümenin harekete geçmesi çok faydalı olacaktır.

Kolordu, 15 Nisan 1921 tarihine kadar teşkilâtını ikmal ederek Maraş'ta harekete hazır bir hâle gelebilirse de nakliye araçlarıyla piyade cephanesinin ikmali çok önemlidir. Nakliye araçları, tekâlif-i harbiye ile toplanacaktır. Fakat elde mevcut piyade cephanesi, tüfek başına bulunması gereken nizamî cephaneden çok az olduğundan, hiç olmazsa 500 sandık cephane verilmesi zorunludur.

Harekâtın İdaresi

Elcezire cephesinden 2 nci Tümenin de harekâta katılmasından dolayı genel harekâtın Elcezire cephesi komutanı tarafından idare edilmesi ve Antep-Kilis yolunun batısında kalacak bağımsız grubun Kolordu komutanı tarafından, Elcezire cephesi komutanlığı tarafından verilecek talimata göre idare edilmesinin ve 2 nci ve 5 nci tümenlerle Hacim Paşa kuvvetlerinin bizzat Nihat Paşa'nın emrinde bulunmasının uygun olacağı Genelkurmaya arz edilmişti.

Verilen cevapta Kolordunun teşkilâtı ikmal edilinceye kadar, Fransızlara karşı yapılacak hareketin ister istemez erteleneceği ve Misak-ı Millî sınırlarımız elde edilmedikçe, görev bitmiş olamayacağından, ilk fırsatta Elcezire cephesinin de katılmasıyla Fransızlara karşı genel taarruza geçileceği göz önünde bulundurularak, devam etmekte olan sükûnet döneminden faydalanılıp hızla teşkilâtın ikmaline ve talim-terbiyenin takviyesine önem verilmesi bildirilmişti.

MAYIS AYINDAKİ HAREKÂT VE HABERLEŞME

Kolordu cephesinde düşmanın önemli bir hareketi görülmedi. Antep'te 3 tabur ile 8 topun kaldığı ve bu kuvvetten bir taburun da Kilis'e gittiği tespit edilmiştir.

Kolordunun Bölge Komutanlıklarının Kurulması Hakkındaki Teklifi

Kolordu bölgesinde asıl Antep cephesinden başka, bağımsız bir hâlde Kozan, Osmaniye, Kilis bölgeleri vardır. Buradaki kuvvetler, duruma göre azalıp çoğalmakta ise de bölgelerin paylaşımı sabit kalmaktadır.

Düşmanın faaliyeti hâlinde bölgeler takviye edildiği zaman harekâtın idaresi, rütbe farkı dikkate alınarak ya asıl bölge komutanı elinde kalıyor ya da kıdemli olması itibarıyla yeni gelen kişi tarafından alınıyor. Bu durum bölgelerin savunması açısından zararlı görüldüğünden, bunun önüne geçebilmek için Kolordu tarafından alay komutanlığı yetkisinde söz konusu bölgelerde birer Bölge Komutanlığı kurulması teklif edilmişse de subay durumu bu teşkilâtın yapılmasını imkânsız bırakmıştır.

Islâhiye ve Osmaniye Bölgelerinin 26 ncı Alay Tarafından Teslim Alınması

Kolordu, verdiği bir emirle, bu işi şu şekilde düzenlemiş ve hazırlamıştı:

1. 26 ncı Alay ve emrindeki Şinayder dağ bataryası, 18 Mayıs 1921'de Maraş'tan Osmaniye bölgesine hareket edecek.

2. Alay, 2 piyade taburu ve dağ bataryasıyla Hasanbeyli'de bulunacak; Osmaniye Bölge Komutanlığı görevini üstlenecek. Alayın diğer taburu, Islâhiye civarında bulunarak, Islâhiye Bölge Komutanlığı kurulacak.

3. İki bölge arasındaki ara hattı, Akçadağ-Çolaklı[158]-Kızıldere-Raziye yaylası olacaktır. Bu hattın güneyi, Islâhiye bölgesi tarafından; kuzey ve kuzeybatısı ise Osmaniye bölgesi tarafından tutulacaktır. Daha sonra Islâhiye bölgesi önceden olduğu gibi, Grup adını almış ve Osmaniye Bölge Komutanlığı emrine verilmiştir.

4. Alayın iaşesi, Kolordunun İloğlu'nda açacağı ambardan, alayın araçlarıyla alınacaktır.

Bu değişiklik dolayısıyla, bölgesini teslim eden depo alayı, Kozan'da toplanmaya başlamıştı.

[158] Osmaniye-Hasanbeyli ilçesine bağlı köy.

Gavur Ali Çetesinin Takibi

Eşkıyalıkla geçinen Gavur Ali, jandarma takip müfrezeleri elinden kurtulamayacağını anlayınca hükûmete katılmış ve isteği üzerine cephede hizmet görmek üzere, Kozan Bölge Komutanlığı emrine verilmişti. Kuvayı Milliyenin kaldırılması ve bu bölge halkının Batı cephesi emrine görevlendirilmiş olmalarını hoş görmeyen Gavur Ali, 70 kadar maiyetiyle 19 Mayıs 1921 gecesi Kozan'dan firar etmiş ve aynı gece bir jandarma karakolunu basarak yine eşkıyalığa başlamıştı. Bu kişinin harekâtına kısa bir zamanda son verilmek üzere Kolordu tarafından Kozan bölge komutanı bu işle görevlendirilmiş ve depo alayı ile bir dağ takımı, 9 ncu Tümen hücum taburu ve 1 süvari bölüğü de emrine verilmiştir. Bu birliklerden depo alayı ile dağ topçu takımı bölgeyi taramak üzere Kozan'dan ve 9 ncu Tümen hücum taburu da Göksun'dan harekete geçecek ve taranılan bölgede halkın elindeki silah ve cephanenin de toplanması sağlanacaktır. Alınan tedbirler sayesinde bu çetedekiler imha edilmek suretiyle sükûnet sağlanmıştır.

Mütareke Hakkında Haberleşme

Londra'da delegelerimizle Fransız hükûmeti arasında, bir antlaşma yapılmışsa da bazı maddeleri; özellikle Adana bölgesinde karma jandarma kurulması hususu kesinlikle kabul edilmemişti. General Guro bu gibi zor meseleleri zamanında halledebilmek için Ankara ile temasa geçmek istemiştir. Bu husus, hükûmetimiz tarafından da kabul edilmiş ve tarafımızdan yapılan karşı teklifi Fransızlara bildirmek üzere Dışişleri hukuk müşaviri Adana'ya gönderilmişti.

Genelkurmay Başkanlığının Fransızlarla Yapılacak Anlaşmada Kararlaştırılacak Şartlara Dair Görüşü

(8 Mayıs 1921)

Suriye'deki son durum hakkında alınan bilgilerin özeti:

1. Suriye'deki Millî Durum

Bugün Suriye'nin kuzeyinde kamuoyunda üç akım vardır:

a) İngiliz taraftarlığı, hissedilmeyecek derecede azdır.

b) Fransız taraftarlığı, bunlar alçak menfaatleri dolayısıyla Fransızların etkisine kapılanlardır ki, azınlıktadırlar.

c) Türk taraftarlığı, İskenderun ve Halep'in kuzey sınırından Şam'a kadar olan bölgelerdeki halkın büyük bir çoğunluğu Fransızların kısa zamanda ortaya çıkan baskılarından ve Birinci Dünya Savaşı'nda Türklere karşı takındıkları hareketten pişman olarak bağımsızlık ve Türkiye ile olan ilişkilerinin sağlanması için düzenli teşkilât yapmakta ve Kuvay-i Vataniye adıyla meydana getirdikleri kuvvetlerle Fransızların aleyhine genel bir ayaklanma yapmışlardır. Mart başından beri muharebeler şiddetli bir şekilde devam ediyor. Fransızlar, bir taraftan da Suriye'nin güney kısmını baskı altında tutmaktadır.

2. Suriye'deki Fransızların Durumu

Fransızlar, Suriye'de bulunan tümenlerinden birini, 2 nci Tümeninden de bir alayını bu ayaklanma harekâtını bastırmayla görevlendirdikleri hâlde başarılı olamamaktadırlar. Bu cephede, kuvvetlerimiz karşısında ayrı olarak 3 alayları bulunmaktadır.

3. Çukurova'da Fransız Durumu

Mersin'den Adana'ya kadar olan bölgede bulunan 1 nci Fransız Tümeni, Kozan ve Osmaniye bölgesindeki kuvvetlerinin Suriye isyanıyla görevlendirilmesinden, buralara kadar uzanarak nispeten zayıflamıştır.

Bu gibi önemli olaylar dolayısıyla Fransızlar, son derece zor durumda ve zayıftırlar. Görüşmeler sırasında millî menfaatlerimize uygun şartların kabul ettirilmesi mümkün görülmektedir. Çukurova ve Suriye'nin tahliyesi meselesinde süre belirlenilmemesi ve antlaşmanın imzası tarihinden itibaren 24 saat sonra, Fransızların bize ait olacak araziyi tahliye etmesi, ordumuzun buraları işgal etmesini çok gerekli gösteriyordu. Aksi takdirde vatanın ekonomisi için bugün büyük bir öneme sahip olan Mersin limanı, uzun zaman elimize geçemeyeceği gibi bu cephedeki kuvvetlerimiz de şimdiki durumda beklemede kalacak; gerekli yerler için faydalanma imkânı doğamayacaktı.

Bu esas dâhilinde hazırlanmış olan karşı teklifimiz, Fransızlar tarafından kabul edilmemiş olmakla beraber görüşmelere gayri resmi olarak Ankara'da devam ediliyor. Fransızlar tarafından sebebiyet verilmedikçe çarpışmaya izin verilmemesi ve sükûn devresinden yararlanılarak birliklerin talim ve terbiyesi, özellikle taarruz kabiliyetinin arttırılması hususunun gözönünde tutulması ilgililere bildirilmişti.

16 Haziran 1921'den itibaren Çukurova hakkında Ankara'da Fransız heyetiyle müzakere başlamıştı. Görüşmeler sonucu, Fransızlarla anlaşılmış ve Fransız heyeti ay sonunda Adana'ya hareket etmiştir.

2 nci Kolordunun Teşkilâtı Hakkında Bilgi

Kolordunun kurulmasına karar verildiği zaman, Savunma Bakanlığınca orduda mevcut top ve tüfeklerin toplamı hesap edilerek, Genelkurmay Başkanlığının da onayı alınmak suretiyle 2 nci Kolordunun kuruluşu 9 ncu Piyade Tümeniyle, 12 nci Süvari Alayından oluşturulmuştu.

Bir Piyade Tümeninin Kuruluşu

3 piyade alayı (alaylar 3'er taburlu olacak ve taburlarda 4'er makineli tüfek ve 450'şer muharip bulunacak).

Bir hücum taburu (Piyade taburlarıyla aynı olup ayrıca 4 hafif makineli bulunacak).

Bir dağ topçu taburu (2'şer toplu 3 batarya).

Bir sahra topçu taburu (4'er toplu 2 batarya).

Bir süvari bölüğü, istihkâm bölüğü, muhabere takımı ve her piyade alayında birer muhabere birliği bulunacaktır.

Topçu alaylarının 1 nci Tabur bataryaları, çoğunlukla piyade alaylarına bağlı olarak istihdam edileceklerdir (9 ncu Tümen alaylarına bu sebeple birer batarya katılmıştı).

2 nci Topçu Taburları, tümen topçusu olarak kullanılacaktır.

Cephane Durumu

2/3'ü şarapnel biri dâne[159] olarak tespit edilmiş ve ihtiyaç duyulan cephane Elcezire ve doğu cephelerinden getirilmişti.

Süvari Alayı Kuruluşu

Alay 4 bölüklü olacaktır. Her bölükte 2 makineli tüfek ve 120 muharip bulunacaktır.

Kolorduya Bağlı Birlikler

1 depo alayı; Depo makineli tüfek bölüğü;

Depo topçu ve istihkam ve muhabere bölükleri;

2'şer toplu 15'lik obüs ve 1 dağ obüs bataryasıyla bir 10,5'luk ve 1 gemi topundan oluşan bir ağır topçu taburu;

2'şer toplu bağımsız 1 Kudretli dağ ve 1 adi dağ bataryası;

Bir istihkâm bölüğü, 1 telgraf ve 1 telsiz telgraf bölüğü;

25'şer arabalı 2 hafif ve 40 kar arabalı 2 ağır kol;

1 beygir deposu, 1 hayvan hastanesi, seyyar hastane;

Sanayi takımları;

2 erzak ambarı.

Kolordu tarafından 9 ncu Tümen adına gelmeye başlayan Anadolu ikmal askerinin Maraş'ta talim ve terbiye görmeleri için, Tümenin emrinde 1 piyade depo taburu, 1 topçu depo bölüğü (Kolordu topçu komutanı nezaret edecek; tümen depo bölüğünde 1 dağ ve 1 sahra topu bulunduracak; lüzumu hâlinde 1 ağır top da gönderecektir). 1 makineli tüfek ve 1 istihkâm depo bölüğü kurulmuştu. Kolorduya bağlı birliklerin arasında bu gibi kuruluşlar varsa da Kolorduya bunlar hakkındaki emir daha sonra bildirilmiştir.

Subay mevcudu oldukça eksik olduğundan, 9 ncu Tümen alaylarının başlangıçta 2'şer taburlu olarak teşkil edilmesi; makineli tüfek mevcuduna göre taburlara 2'şer adet verilmesi, fakat bu bölükler askerinin tam kadroya göre ikmal edilmesi kararlaştırıldı.

[159] Dâne; top mermisi, gülle. Askerî Tarih Terimleri Sözlüğü, s. 57.

9 ncu Tümen cephede düşmanla meşgul iken bu tümenin 26 ncı Alayı Osmaniye bölgesinde bulunuyordu. Söz konusu bölgenin Kolordu ihtiyat alayı ile- bu alay, Kolordu kuruluşunun tespitinden önce kurulmuştu- temini düşünülerek, söz konusu alay, Maraş'a alındı. Alay, yeniden oluşturulacağından alayda mevcut Osmaniye ve Islâhiye bölgelerine ait askerlerin hepsi bölgelerine iade edilmişti. Kozan Bölge Komutanlığı tarafından Haruniye'de (Kozan, Kars, Feke millî taburlarından) Kolordu ihtiyat alayı kurulmuştu.

Söz konusu alayın Kars Taburu ile Osmaniye; Feke Taburu ile Islâhiye bölgelerinin savunması sağlanmış; Kozan taburunun Kozan'a alınmasıyla Kozan bölgesi, mevcut Kuvayı Milliye ile gözlenilmişti.

Bu taburlara eğitimli asker yetiştirmek amacıyla Kozan'da 5 Ocak 1921'de bir depo bölüğü kuruldu.

Merkez ordusundan atlı bir piyade taburu Kolordu emrine verilmiş ve bu tabur da 8 Ocak 1921'de Maraş'a gelmiştir. Söz konusu tabur bir zaman bu durumda istihdam edildikten sonra, bir bölük hâlinde düzenlenip kurularak Kolordu emrine alındı ve taburun kaldırılmasından dolayı, fazla kalan hayvanlardan bineğe elverişli olanları ile 9 ncu Tümenin 4 ncü Estersüvar Bölüğü takviye edildi.

12 nci Süvari Alayı, 3 bölüklü idi. Kolordu, emrine aldığı bölüğü, alayın 1 nci bölüğü olarak 4 Mart 1921'de kuruluşuna dâhil etti. Alayın esas 1 nci bölüğü, kaldırılarak diğer bölüklere verildi.

Kozan Bölge Komutanlığı emrinde bir gönüllü süvari müfrezesi vardı. Bu müfrezenin esasını oluşturmak üzere, 3 ncü Estersüvar Bölüğü kurularak 4 ncü Bölük olarak alayın kuruluşuna dâhil edildi.

9 ncu Tümenin hücum taburu kuruluşuna başlanmıştı. Kolordunun tespit edilen bağlı birlikleri arasında bir depo alayı vardı. Mevcut ve düzenlenmiş olan Kolordu İhtiyat Alayı 7 Mart 1921'de Kolordu Depo Alayı adını aldı.

Kozan taburuna 1, Kars taburuna 2, Feke taburuna da 3 numarası verilip, mevcut taburlardan faydalanılarak 1 nci ve 2 nci Taburların Kozan'da, 3 ncü Taburun Maraş'ta yeniden ve başka bölgelerden gelmekte olan ikmal efradıyla kurulmasına başlandı.

Teşkilât ikmal edilince, 3 ncü Tabur Maraş'tan Islâhiye bölgesine gönderilecek ve taburların kadrosundan fazla kalacak yerli asker, 26 Mart 1921'de mürettep oldukları Güney cephesi emrine gönderileceklerdir.

9 ncu Tümenin 26 ncı Alayından sonra, 27 nci Alayın kuruluşu tamamlanmış ve 26 Mart 1921 tarihinden itibaren de cephedeki 25 nci Alayın tüm askerleri 1 nci Taburla cephede bırakılarak, diğer taburlar kadro hâlinde Maraş'a alınmıştı. 1 nci Tabura mürettep asker depo taburunda talim ediliyordu. Alayın cephede kalan bataryasına, mürettep asker sevk ediliyordu. 9 ncu Tümenin cephede kalan söz konusu 1 nci Taburu ile 1 dağ bataryası, 5 nci Tümen emrine verilmişti.

9 ncu Tümenin Teşkilât Derecesi Hakkında Verdiği Rapor Özeti

(29 Mart 1921)

1. 25 nci Alayın 2 taburu Maraş'a yeni alınmış ve ikmaline yeni başlanmış; ikmal edildikten sonra cephedeki taburun Maraş'a alınması düşünülüyor.

2. 26 ncı Alayın taburlarının asker kadrosu ikmal edilmiş; makineli tüfek bölüklerinin eksikliği vardır.

Bu alayın 650 kaput, 400 ekmek torbası, 1000 palaska, 666 beylik, 16 sıhhiye çantası, 150 arka çantası, 595 çamaşıra ihtiyacı var. Alayın yük hayvanı eksikliği de çoktur. Hareket emri verildiği takdirde alay hareket edecek durumda değildir. Alay emrindeki bataryanın teçhizat ve diğer ihtiyaçları tamamdır.

3. 27 nci Alayın asker kadrosu ikmal edilmiştir. Nizamî kadroya göre, 350 tüfeğe ihtiyacı var. Kasaturası hiç yok; askere kısmen elbise verilebilmiş, teçhizat eksikliği de oldukça fazladır. Makineli tüfek bölüklerinin kılıfları yaptırılmakta, 12 nci Bölüğün, hayvanları da yoktur. Şinayder bataryası topları, kamaları gelmediğinden kurulamamış, asker ve subay depo emrinde bulunmaktadır.

4. Hücum taburunun asker kadrosu tamam, tüfek eksikliği var. Askerlere kısmen elbise verilebilmiş. 3 ağır ve 3 hafif makineli tüfeği varsa da hayvan teçhizatı adına bir şey yoktur.

5. İstihkâm bölüğünün yeni verilen askerler dışında diğerleri giydirilmiştir.

6. Sıhhiye bölüğünün askerleri ikmal edilmiş; talim ve terbiyesine başlanmıştır.

7. Topçu alayının (2 topu tamirde), saraciye[160] takımlarının malzemesi olmadığından, tamirlerine başlanamamıştır. Bataryaların hayvan takımlarının eksiklikleri çoktur. Binek ve yük hayvanı hiç yoktur.

8. Birliklerin talim ve terbiyesine devam edilmekte olup, bugünkü duruma göre, 26 ncı Alayın harpte yararlılık gösterecek bir duruma geldiği bildirilmektedir.

Kolordu levazımı emrindeki deve kolu ile 9 ncu Tümen sıhhiye bölüğünde mevcut develer de alınarak 8 Nisan 1921'de bir ağır kol kuruldu. 1 nci Amele Bölüğü 11 Nisan 1921'de, 2 nci Amele Bölüğü 28 Nisan 1921'de kuruldu.

Osmaniye bölgesi emrindeki istihkâm müfrezesi, Kolordu istihkâm bölüğünün esasını teşkil etmek üzere, Maraş'a alındı. 19 Mayıs 1921 tarihinde yeni askerlerin talim ve terbiyesi için Kolordu emrinde 4'er bölüklü ve 3 taburlu bir depo alayı kurulması emredilmişti.

[160] At takımları, araba koşumları gibi meşinden eşya ve malzemeler. Türkçe Sözlük C. 2, T.D.K. Yay., Ankara 1988, s.1259.

Hâlen Kolordu emrinde bir depo alayı mevcut ise de bu alay, nizamiye alayları gibi kurulmuş olup, cephede istihdam edilmekte olduğundan bu alayda askerlerin talim ve terbiyesine imkân olmadığı ve bu alayın işgal ettiği bölgenin 9 ncu Tümene verilmesi hâlinde ise tümen cephesinin Seyhan nehrine kadar yayılması gerektiği, bu da Tümenin sevk, idare ve muharebe gücünü zayıflatacağından uygun olamayacağı hususu Genelkurmay Başkanlığına arz edilmiştir. Bu sorunun önüne geçebilmek için hâlen mevcut olan depo alayına 59 ncu Alay numarası verilerek 24 Temmuz 1921'de yeniden bir depo alayının kurulması emredilmişti. Bu alayın 2 nci Taburu Çiğ'de; 1 nci Taburu 4 Hoçkis makineli tüfeğiyle Kozan'da; 3 ncü Taburu Bahçe'de bulunuyordu.

2 nci Kolordu Birliklerinin Afyon'a Batı Cephesi Emrine Nakli

İkinci İnönü muharebesinde mağlûp edilen Yunan ordusu 10 Temmuz 1921 sabahından itibaren, Bursa ve Uşak bölgelerinde ileri harekâta başlamıştı.

Genelkurmay Başkanlığı, meydan muharebesinin çeşitli safhalarına 2 nci Kolordunun da katılmasını lüzumlu gördüğünden, Afyon'a ilk kademede nakledilmek üzere, 9 ncu Tümenin ne kadar süre içinde Kelebek istasyonunda toplanabileceğini öğrenmek istemişti. Söz konusu Tümenin emir aldıktan 3 gün sonra hareket edebileceği ve hareketinden 10 gün sonra trene binmesinin mümkün olduğu bildirilmişti.

9 ncu Tümenin Kelebek İstasyonuna Hareketi[161]

Afyon'a hareket emri alan 9 ncu Tümenin 5 kademe hâlinde hazırlanmasına başlanmış; 1 nci kademenin 15 Temmuz 1921'de hareketi tespit edilmişti. Diğer kademeler de birer gün arayla yürüyüşe geçeceklerdir.

Eksikliklerin Tamamlanması

Kolordu tarafından 9 ncu Tümenin nakil araçlarını ikmal etmek için Kolorduya bağlı birliklerden 260 hayvan verilmiş ve bu suretle taburlarda yük hayvanı mevcudu 30'a çıkarılmıştı.

[161] Bk. Yürüyüş çizelgesi no: 16.

Batı Cephesi Emrine Nakledilecek 9 ncu Tümenin 16 Numaralı Yürüyüş Çizelgesi

Kademe	Birliklerin İsmi	15.07.1921	16.07.1921	17.07.1921	18.07.1921	19.07.1921	20.07.1921	21.07.1921	22.07.1921	23.07.1921	24.07.1921	25.07.1921	26.07.1921
I.	26 ncı Piyade Alayı, 1 batarya	Haruniye	Güleli	Kars	Kozan	İstirahat	Camili	Emelcik	Kelebek	Varış ve harekât			
II.	27 nci Piyade Alayı, 1 batarya		Dömekle	Andırın	Kars	İstirahat	Kozan	Camili	Emelcik	Kelebek	Varış ve harekât		
III.	Tümen Karargah Hücum Tb., İstihkam Bl., Telgraf Tk., Mızıka, Tb. Kh., 1 batarya			Dömekle	Andırın	Kars	İstirahat	Kozan	Camili	Emelcik	Kelebek	Varış ve harekât	
IV.	25 nci Piyade Alayı, 1 batarya (1 tabur eksik)				Dömekle	Andırın	Kars	İstirahat	Kozan	Camili	Emelcik	Kelebek	Varış ve harekât
V.	25 nci Piyade Alayı 1 nci Süvari Bölüğü	20 Temmuz 1921 tarihinde Maraş'tan hareket edecek ve 29 Temmuz'da Kelebek'te bindirmede hazır bulunacaktır.											

16 Numaralı yürüyüş çizelgesiyle ilgili olarak;

Not: Kelebek'te yapılacak trene binme işinin düzenli bir şekilde yapılması, Adana Bölge Komutanlığı tarafından sağlanacaktır.

1. 5 nci Tümen de 9 ncu Tümenin takip ettiği yoldan Kelebek istasyonuna hareket etmiştir.

2. Kolordu Karargâhı, telgraf takımı, süvari bölüğü, 5 nci Tümenin 2 nci kademesiyle beraber bindirilmiştir.

3. Tümenin hücum taburunun Erzincan'da kalması gerekli görüldüğünden Adana bölgesindeki 41 nci Tümen Hücum Taburu, bu tümen kuruluşuna verilmiştir.

Makineli tüfeklere, tüfek başına 5000 mermi ve bataryalara top başına 100 mermi taşıyabilecek araç sağlanmış ve asker başına 100'er mermi verilebilmişti.

Asker, muaddel martini ile donatıldığından her tabura 100 adet iğne verilmiş ise de yeterli gelemeyeceğinden bu silahlar değiştirilmeyecekse söz konusu tümenin yedek iğneye ve Şinayder dağ topları için mükemmel bir hava tulumbasıyla manometreye[162] ihtiyaç olacağı Genelkurmay Başkanlığına arz edilmişti.

9 ncu Tümen, emir gereğince Afyon cephesinde Akşehir bölgesinde toplanacaktı. Fakat Afyon cephesine karşı ilerleyen düşman kuvveti karşısında bulunan Mürettep Tümen Çay istasyonuna alındığından, ortaya çıkan bu durum üzerine 9 ncu Tümenin ilk kademesiyle Ilgın istasyonunda indirilmesine karar verilmişse de ilerleyen düşman kuvveti, Afyon'un doğusuna atıldığından, 9 ncu Tümen kademelerinin ilk emir gereğince Akşehir istasyonunda inmeleri bildirilmişti.

Batı Cephesi Komutanlığı tarafından Mürettep Tümenle Afyon bölgesine nakle başlanan 9 ncu Tümenden bir grup kurulması ve gruba da 2 nci Kolordu Komutanının tayini, Genelkurmay Başkanlığına bildirilmişti.

5 nci Tümenin Kolordu Karargâhı ile Batı Cephesi Emrine Hareketi

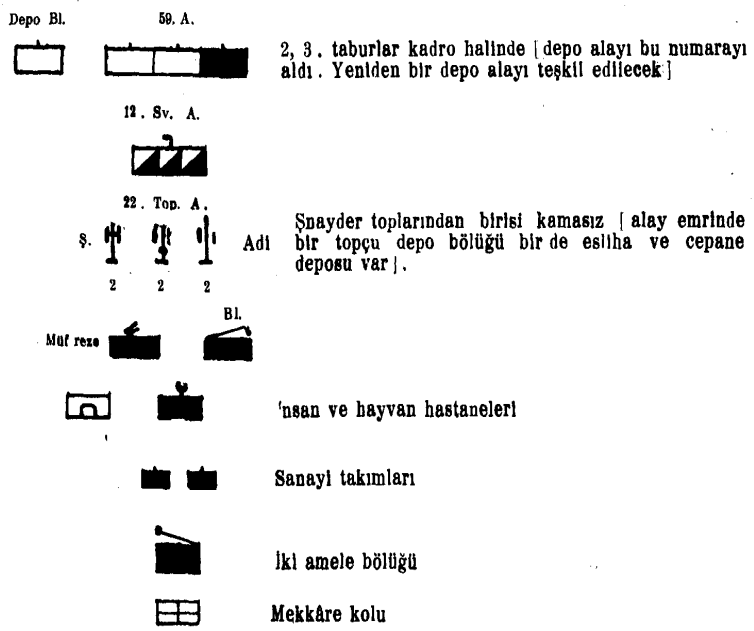
Genelkurmay Başkanlığı, 9 ncu Tümenin ardından Kolordu kuruluşuna verilmiş olan 5 nci Tümenin hareket etmesini ve Kolordu bölgesinde kalacak olan Kolordu kuruluşundaki diğer birliklerin komutasının Antep Bölge Komutandanlığı adı altında 5 nci Tümen Komutanı Kenan Paşa'ya verilerek tümenlerin komutasını almak üzere Kolordu karargâhının da 5 nci Tümenle hareket etmesini emretmişti. 2 nci Kolordu Komutanı, 5 nci Tümen Komutanının ayrılmasının aslında zayıf olan tümenin harp gücünü büsbütün zayıflatacağından, komutanın tümeninden ayrılmasının kesinlikle caiz olmayacağını ileri sürerek, bölgede bırakılmış olan 9 ncu Tümen Piyade Komutanı Yarbay Talât'ın (Tuğgeneralliğe terfi etmiş ve daha sonra emekliye

[162] Bir borudaki akışkanın basıncını ölçmeye yarayan alet.

ayrılmıştır.) bölge komutanı ünvanıyla görevlendirilmesini teklif etmişti. Bu husus, Genelkurmay Başkanlığı tarafından da uygun görülerek, Kolordu bölgesinde Antep Bölge Komutanlığı kurulmuş ve Komutanlığına Yarbay Talât tayin edilmiştir.

5 nci Tümen, 1 nci kademesiyle 26 Temmuz 1921'den itibaren Maraş'tan hareket edecekti. Tümenin yürüyüşü, 4 kademe olarak hazırlandı. Bu tümen de 9 ncu Tümenin yürüyüş istikametini takip etti.

Antep Bölge Komutanlığı emrinde bırakılan birlikler aşağıda gösterilmiştir:



DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Türk Delege Heyetinin Londra Görüşmeleri Sonucu Tespit Edilen Maddeler (Güneyde Fransızlar Tarafından Kuşatmaya Son Verilmesi İçin Yapılan Başvuru- Siyasal ve Askerî Durum)

Büyük Millet Meclisinin 9 Kasım 1921 tarihli toplantısında, 2 nci Kolordunun kurulmasına karar verilmiş ve bu Kolordu, kuruluş tarihinden itibaren Antep ve çevresinde, teşkilât ve silahlarının eksik olmasına rağmen, görevini Fransız kuvvetlerine karşı başarıyla tamamlamıştı. Bunun sonucu olarak Fransızlar ile olan siyasal ilişkilerimizde lehimize bir değişiklik meydana gelmişti.

Misakı Millî ile tespit edilen sınırlarını elde etmekten başka bir amacı olmayan hükûmetimiz, bunu elde edinceye kadar mücadeleye devam etmeye dair kesin kararını vermiş ve bunu dünyaya da ilân etmiş olmakla beraber, bu amacına ulaşmak için yapılacak siyasal görüşmeleri de reddetmiyordu. Bu amaçla Londra'ya gitmiş olan delegelerimizden oluşan heyet, orada yaptığı görüşmeler sonucu tespit edilen maddeleri, 13 Mart 1921'de hükûmete bildirmişti.

Buna göre;[163]

1. Suriye sınırı, İskenderun'un kuzeyinde Payas'tan başlayarak Meydan-ı Ekbez-Kilis'in güneyinden geçerek Çobanbey istasyonuna ve buradan demir yolu hattını takip ederek Nusaybin'e ve doğuya doğru yaklaşık olarak aynı istikamette Dicle'yle birleşecektir.

2. Çobanbeyli'den doğuya doğru olan demir yolu Türkiye'de bırakılmıştır.

3. Adana ve Suriye'nin kuzeyindeki bölge, 2 ay içinde Fransızlar tarafından boşaltılacaktır.

4. Tahliye komisyonlarının kurulmasını beklerken, Fransızlar şimdiden harekâtlarını erteleyeceklerdir.

5. Boşaltılan yerlerin sükûn ve asayişini sağlamak için düzenli jandarma birlikleri askerlerinin hazırlıklarına başlanacaktır.

Bu bilgileri onaylayan Fransızlar tarafından da:

14 Mart 1921 sabahı, Kolordu cephesinde Haruniye bölgesinin karşısındaki Fransız komutanı, Bölge Komutanlığına aşağıdaki bilgileri vermişti:

"En azından 2 gün içinde kuşatmanın kesin olarak ertelenmesi, Fransa Hükûmeti tarafından 12 Mart 1921 tarihinde bildirilmiştir. Kuşatmanın bir an önce ertelenmesi için gerek Fransız ve gerekse Türk komutanları, bu emri birbirine tebliğ etmeye mecburdurlar. Fransız birlikleri bugün, işgal ettikleri hattın kuzeyine saldırmayacaktır.

Türk birlikleri tarafından kuşatma yapılmadıkça, tarafımızdan hiçbir kuşatma yapılmayacaktır."

Hükûmetimiz, delegelerden oluşan heyetimizin Fransızlarla imzaladığı ve yukarıda kısa olarak yazılan anlaşmanın, Sevr Anlaşması hükümlerinin uygulanmasından ibaret olduğunu görmüş ve bu anlaşmayı kabul etmeme kararını vermişti.

[163] Bk. Kroki 1.

Bu karar, Genelkurmay Başkanlığı tarafından derhâl Kolorduya tebliğ edilmiş ve Kolordu tarafından da;

Fransızlarla yapılmakta olan anlaşmanın asıl maddeleri üzerinde iki taraf henüz anlaşamadıklarından, anlaşmanın kabul edilmediği ve kuşatmanın devam ettiği Fransız komutanına bildirilmişti.

Bir süre sonra, Londra'da delegelerimizle Fransa Hükûmeti arasında yeni bir antlaşma yapılmış ise de bazı maddeleri, özellikle Adana'da karma jandarmanın kurulması, tarafımızdan kesinlikle kabul edilmemiştir.

Fransızlar, Halep ve civarında ayaklanan Arap Kuvayı Milliyelerini bastırmakla meşgul idiler. Bu harekâtı kısa bir zamanda ve istedikleri gibi bitirmek için cephede serbest kalmak istiyorlardı. Bu sebepten, yapılan görüşmelerin iyi bir şekilde sonuçlanması, kendileri tarafından istenildiğinden, General Goro ve hükûmetimiz tarafından kabul edilmeyen meselelerin zamanında halledilebilmesi için Ankara ile aracısız olarak temas kurma arzusunu rica ettiğinden bu husus, hükûmetimiz tarafından da kabul edilmişti.

Fransızlar tarafından yapılan teklifler üzerine, karşı tekliflerimizi Dışişleri hukuk müşaviri Adana'ya giderek Fransızlara bildirmişti. Fransızlar tekliflerimizi kabul etmemekle birlikte Ankara'ya bir heyet göndererek, resmî olmayan bir şekilde görüşmelere devam etmeyi kabul ettiler. Bu şekilde Ankara'da görüşmelere başlanmıştı.

16 Haziran 1921'den itibaren görüşmeler, esaslı bir aşamaya girmiş bulunuyordu. Sonuçta, Payas, Kilis, Çobanbeyli mevkileri bizde kalmış ve Bağdat demir yolunun 20 km güneyinden geçmek üzere belirlenen bir hattın kuzeyindeki arazinin kayıtsız şartsız Türkiye'ye aidiyeti ve Fransızlar tarafından tahliyesi esası dâhilinde bir anlaşma elde edilmiştir.

Askerî duruma gelince[164], İkinci İnönü muharebesi 26 Mart'ta başlayarak 31 Mart 1921 tarihine kadar devam etmiş ve çok şiddetli çarpışmalardan sonra batı cephesinin zaferiyle sonuçlanmıştı.

İkinci İnönü muharebesinden zafer kazanarak çıkan Batı Cephesi Komutanı, yeni bir zafer için hazırlanmakta ve bu muharebede yenilen Yunan ordusu da bunu telâfi etmeye çalışmaktaydı. Bununla birlikte iki taraf da ordularını kurma ve silahlandırma ile meşgul oluyorlardı.

TÜRK ORDUSUNUN GENEL DURUMU

Batı cephesi, birlikleriyle Eskişehir'de; Güney cephesi, birlikleriyle Kütahya'dan Afyon'a kadar olan bölgede olmak üzere iki grup hâlinde bulunuyordu.

Batı ve Güney cephesindeki kuvvetlerin, yapılacak bir muharebede sevk ve idare tarzını Batı ve Güney cephesi komutanları aynı şekilde düşünmüyorlardı. Bu görüş ve düşünce ayrılığı karşısında, harp durumunun

[164] Bk. Kroki 2, 3.

Eskişehir ve Kütahya havalisinde toplanması üzerine, Yunan cephesindeki birliklerin bir emir ve komutaya tâbi olması, Genelkurmay Başkanlığı tarafından da faydalı görüldüğünden, Adana bölgesi dışında, Güney cephesindeki tüm birlikler, 1 Haziran 1921'den itibaren Batı cephesi emrine verilmiş, fakat düşmanı aldatmak için Güney cephesi adı korunmuştu. Buna göre, ordunun durumu şöyle idi:

Düşmanın Bursa ve Uşak Grupları karşısında örtme görevini yerine getirmek üzere süvari kuvvetleri bırakılmış; Kuzey Grubu, İnönü bölgesinde ve Güney Grubu büyük kısmıyla Kütahya bölgesinde ve zayıf kısmıyla Afyon ve güney bölgesinde bulunuyorlardı.

Doğu ve merkez ordularından getirilmiş olan 3 ncü ve 14 ncü Piyade, 14 ncü Süvari Tümenleri de cephe ihtiyatı olarak Eskişehir ve Sabuncupınar[165] bölgesindeydi.

YUNAN ORDUSUNUN GENEL DURUMU

İkinci İnönü yenilgisinden sonra, Yunanlıların Kuzey Grubunu oluşturan 3 ncü Kolorduları, Bursa'da Kazancı-Dimboz hattı mevzisinin gerisinde;

Güney Grubunu oluşturan 1 nci Kolordu, Uşak'ta Dumlupınar'ın hazırlanmış mevzisi gerisinde bulunuyordu.

Bundan başka 11 nci Tümen İzmit'te, 5 nci Tümen Manisa-Bergama bölgelerinde bulunuyordu. Anavatandan yeni getirilmiş olan 4 ncü ve 12 nci Tümenler de Uşak bölgesine gelmişlerdi. Bu şekilde Yunan ordusu, büyük kısmıyla Uşak ve Dumlupınar bölgesinde toplanmış bulunuyordu.

GENELKURMAY BAŞKANLIĞI TARAFINDAN YENİ BİR DÜŞMAN TAARRUZUNA KARŞI YAPILAN HAZIRLIKLAR

İkinci İnönü zaferinden sonra geçen süre boyunca Genelkurmay Başkanlığında toplanan haberler; Yunanlıların Anadolu'ya takviye birlikleri getirmesi ve ordu adına neleri varsa bunları Anadolu'ya yığma çalışmaları, yakında ortaya çıkacak daha büyük meydan muharebelerine hazırlık ihtiyacında olduğumuzu göstermişti. Buna göre, iki tarafın da hazırlıklarını kısaca gözden geçirmek faydalı görülmüştür:

YUNAN ORDUSUNUN HAZIRLIKLARI

1. Orduyu takviyeye karar veren hükûmet, 1888, 1889, 1896, 1899 doğumlu askerleri silah altına çağırmış; ayrıca Anadolu Rumlarından 1894:1905 doğumlu olanlar da silah altına alınmıştı.

2. Anavatandan getirilen 4 ncü ve 12 nci Tümenlerle 3/40 Efzun Taburu, Uşak Grubuna verilmiş ve Yunan ordusunun insan mevcudu 220.000'i bulmuştu.

[165] Kütahya merkez ilçesine bağlı köy.

3. Birliklerde karışık olan silahlar, birleştirilmiş; yeniden 1000 ağır makineli tüfek, 500 hafif makineli tüfek ve 250 hasta nakliye kamyonu getirilmiştir.

4. Bursa ve Uşak bölgelerinde birer tayyare taburu kurulmuştu.

5. Akıncı müfrezelerimize karşı geri dönüşlerini korumak için bırakılmış olan 4 ncü ve 5 nci Tümenler ileri alınarak, bunlara karşılık yeniden birlikler kurulmuştu.

6. Yapılacak taarruz için Uşak Grubu, Bursa Grubundan alınan bazı kuvvetlerle takviye edilmişti.

7. İki 12'lik ve bir 5,5'luk taburdan oluşan Ağır Topçu Alayı, Uşak bölgesinde toplanmıştı.

TÜRK ORDUSUNUN HAZIRLIKLARI

1. Hazırlıklar arasında en önemlisi grup teşkilâtının meydana getirilmiş olmasıdır. İkinci İnönü muharebesinden sonra yeni kuruluşlar ve dolayısıyla birlik sayılarının artması, doğruca cepheye bağlı olan tümenlerin sevk ve idaresinde zorluk çekilmesine sebep oluyordu. Bu husus dikkate alınarak, Batı Cephesi Komutanlığı tarafından grup teşkili hakkında yapılan teklif, uygun görülmüş ve 3 Mayıs 1921'den itibaren aşağıda yazılı tümenlerden oluşan 4 grup kurulmuştu.

1 nci Grup Komutanlığına: Albay İzzettin tayin edilmiş ve emrine 1 nci, 3 ncü, 11 nci, 23 ncü, 61 nci Piyade ve 3 ncü Süvari Tümenleri verilmiş.

3 ncü Grup Komutanlığına: Albay Arif tayin edilmiş ve emrine 2 nci, 24 ncü, 41 nci Piyade ve 1 nci Süvari Tümenleri verilmiş.

4 ncü Grup Komutanlığına: Albay Kemalettin Sami tayin edilmiş ve emrine 5 nci, 7 nci, 8 nci Piyade ve 2 nci Süvari Tümenleri verilmiş.

12 nci Grup Komutanlığına: Albay Halit tayin edilmiş, emrine 57 nci ve mürettep piyade tümenleriyle 4 ncü Süvari Tugayı ve birlikleriyle Dinar, Denizli ve Menderes bölgelerinde bulunan 6 ncı Tümen verilmişti.

2. Kocaeli bölgesindeki ayrı ayrı bulunan birlikler birleştirilerek, 17 nci Tümen, Batı cephesi emrindeki bağımsız alaylar toplanarak 7 nci Tümen ve Adana milis alaylarıyla, diğer müfrezelerden bir mürettep tümen kurulmuştu,

3. İşi hafifleyen merkez ve doğu ordularından 15 nci ve 14 ncü Süvari Tümenleriyle Trabzon'dan 3 ncü Kafkas Tümeni getirilmişti.

4. Tümenlerin teşkilâtı genişletilerek ortalama olarak her tümende 3000-3500 piyade tüfeğiyle, her taburda 2'şer (bazı taburlarda 4'er) ağır makineli tüfek ve tümenlerde 2'şer bataryalı ve 2'şer topçu taburlu birer alay kurulabilmiş ve 1 nci, 3 ncü ve 4 ncü Gruplar emrine birer topçu taburu verilebilmişti. Bu teşkilâta ve yapılan asker ikmaline rağmen, 2 tümenimiz bir Yunan tümenine denk gelecek duruma gelebilmişti.

5. 1889 doğumlu asker, silah altına alınmış ve 1900 doğumluların talim ve terbiyeleri için 3 piyade, 1 süvari depo alayı, 1 muhabere ve topçu taburlarıyla 1 istihkâm bölüğü ve bir de sıhhiye deposu kurulmuştu.

6. Erzak ve cephane kollarının kurulmasında büyük zorluklar ortaya çıkmış, tümenler kendilerine ayrılan bölgelerde mevcut kağnı arabalarından kollar kurabilmişlerdir.

7. Düşman gerilerine ve ulaşım hatları üzerine akınlar yapmak, demir yolu ve telgraf hatlarını tahrip etmek, lojistik destek noktalarına baskınlar yapmak üzere gruplar emrinde sürekli akıncı müfrezeleri kurulmuştu. (Bu müfrezeler, 1-2 subay ile 10'u tahrip ve 20'si akıncı olarak 30 mevcutluydu).

8. Ordunun, düzenli bir program dâhilinde talim ve terbiyesinin takviyesine büyük önem verilmişti.

9. Bütün bu hazırlıklar için gereken zamanı kazanabilmek için düşmana taarruz edeceğimiz fikrini vermek amacıyla birtakım oyalayıcı tedbirler de alınmıştı. Onlar da:

a) Gündüzleri düşmana doğru yürüyüşler düzenleyerek geceleri eski yerlerine dönmek;

b) Cepheye yakın olan yerlerde fazla ordugâh ateşleri yakmak;

c) Cephe yakınındaki köylerde konak ve ordugâh hazırlıkları yapmak ve bunları düşmana duyurmak;

d) Halktan araç toplayarak bunları bir taarruz için aldığımızı söylemek.

2 NCİ KOLORDU BİRLİKLERİNİN AFYON'A HAREKETLERİ

Bu hazırlıklar devam ederken Güney cephesindeki durum da lehimize dönmek üzereydi. Bu durumdan faydalanarak, Genelkurmay Başkanlığı tarafından 2 nci Kolordunun da Batı cephesinde ortaya çıkacak olan muharebenin çeşitli aşamalarına katılması gerekli görülerek, öncelikle 9 ncu Tümenin daha sonra da Kolordu karargâhı ile 5 nci Tümenin Batı cephesi emrine girmek üzere Afyon'a nakli ve Antep bölgesinde bir Bölge Komutanlığı kurulması için emir verilmişti. [166]

Kolordunun, Afyon'a hareket emri aldığı zaman konuşu şu şekildeydi:

1. Kolordu karargâhı ve 2 kamasız Şinayder topu, topçu depo bölüğü, Kolordu telgraf bölüğü, istihkâm bölüğü, telsiz telgraf müfrezesi, 2 amele bölüğü, hayvan hastanesi, beygir deposu, sanayi takımları, süvari 12 nci Alay (3 bölükten 1 takım eksik) 1 develi ağır ve 1 demirbaş deve kolu Maraş'ta, 1 hafif yük hayvanı kolu Araplı'da;

2. 9 ncu Tümen karargâhı; 9 ncu Alayın bir taburundan bir Şinayder bataryası, 2 nci Taburundan 1 sahra bataryası, 2 Rus topu, tümen telgraf takımı, sıhhiye bölüğü Maraş'ta;

[166] Bk. Numara: 1,2.

3. 25 nci Alayın 2 nci Taburu ve 3 ncü Taburundan 1 bölük eksik, 1 Şinayder bataryası, hücum taburu, 27 nci Alayın 2 nci Taburundan 1 bölük, 1 makineli tüfek, depo alayının 2 nci taburundan 1 bölük, tümen istihkâm bölüğü Zeytun isyanını bastırmakta;

4. 27 nci Alayın 1 nci, 2 nci ve 3 ncü Taburlarından birer bölük eksik Guhan Küllü bölgesinde, 1 nci Taburdan 1 bölük, 2 makineli tüfek Elbistan'da,

3 ncü Taburdan 1 bölük ve 1 makineli tüfek Pazarcık'ta,

25 nci Alayın 1 nci taburuyla 1 Rus topu Çarpın ve Karacaburç bölgesindedir.

5. 26 ncı Alay 1 nci ve 2 nci taburlarıyla 1 Şinayder Hasanbeyli'de 3 ncü Tabur Islahiye'de;

6. Haruniye, Bahçe, Osmaniye milislerinden oluşan 1 tabur Barbaş, Kanlıgeçit bölgesinde;

7. Depo alayı 1 nci taburdan 1 bölük Endel'den Givrikli'ye kadar olan bölgededir. Diğer 2 bölük ile 12 nci Süvari Alayından 4 ncü Bölük, makineli tüfek depo bölüğü ve 1 Kudretli dağ topu Kozan'da;

Depo alayının 2 nci taburundan 1 bölük eksik ve 3 ncü taburu Kars'tan Maraş'a yürüyüştedir;

8. Mürettep 2 piyade bölüğü, 1 adi dağ bataryası ve 12 nci Süvari Alayından 1 takım, Kolordu süvari bölüğü akıncı müfrezeleri olarak kuzey Suriye'de;

9. 5 nci tümen karargâhı; istihkâm bölüğü, telgraf takımı, sıhhiye bölüğü Ballı'da.

24 ncü Alayın 1 nci ve 2 nci Taburu, Kastek ve Bakırca bölgesinde 3 ncü Tabur Dağdağancık'ta;

15 nci Alayın 2 nci Taburundan 1 bölük, 1 Şinayder dağ bataryası Karakuyu'da, diğer bölükleri Küçüksavuçul'da. 3 ncü Tabur Kömürgehöyük'te ileri karakolda, 3 ncü Taburu 1 Şinayder ve 1 Kudretli dağ bataryası, tümen ekmekçi takımı Cüneyfe'de, depo taburu Rumkale'de;

5 nci Tümen süvari bölüğü Yarımca'da;

10. 24 ncü Alayın 2 nci Taburu, 2 makineli tüfek, 5 nci sahra bataryası, 3 ncü dağ bataryası, 2 nci Tümen ve 4 ncü sahra bataryası da Elcezire Cephesi Komutanlığı emrinde bulunuyorlardı.

Kolordu, 11 Temmuz 1921'de önce 9 ncu Tümenin ve ardından da Kolordu karargâhıyla 5 nci Tümenin hareketi hakkında emir almıştı.

Alınmış emre göre, hareket tarzı ve Kolordu bölgesinde kurulacak Bölge Komutanlığı hakkında verilmiş olan emrin özeti şu şekildeydi:

a) Kolordu bölgesinde Antep Bölge Komutanlığı kurulacak ve Kolordu kuruluşuna dâhil olup da güney bölgesinde bırakılacak birlikler, bu Bölge Komutanlığının emrine gireceklerdir;

b) Önce 9 ncu Tümen, bundan sonra da 5 nci Tümenin nakline başlanacaktır. 9 ncu Tümen 5, 5 nci Tümen de 4 trenle nakledilecektir.

c) Kolordu karargâhı; süvari bölüğü ile telgraf takımı da 5 nci Tümenin 2 nci kademesiyle hareket edecektir;

d) Bu nakliyat için günde bir tren tahsis edilecektir.

Dağınık durumda bulunan Kolordu birlikleri, Kelebek istasyonunda trene bineceklerinden, bölgelerinden biniş istasyonlarına gelinceye kadar ortalama olarak 7'şer gün kara yürüyüşü yapmak zorunda olduklarından, ilk kademesiyle 15 Temmuzda harekete başlayacak olan 5 nci Tümen, 23 Temmuzda Kelebek istasyonundan Afyon'a hareket edecek ve Akşehir'de toplanacaktı.

Kolordunun hareketinden önce Güney cephesinde kurulan Antep Bölge Komutanlığına aşağıda yazılı talimat verilmiştir (24 Temmuz 1921):

1. Kolordu karargâhı, 5 nci ve 9 ncu Tümenleriyle Batı cephesine hareket edeceğinden, 26 Temmuz 1921'den itibaren Kolordu bölgesinde mevcut çeşitli makamlar, müesseseler ve birlikler, kendisine bağlı olmak ve karargâhı Maraş'ta bulunmak üzere emir ve komutayı (Antep Bölge Komutanlığı) ünvanıyla 9 ncu Tümen Piyade Komutanı Yarbay Talât üstlenecek;

2. Antep Bölge Komutanlığı, aşağıdaki talimat çerçevesinde şimdiye kadar Kolorduya verilmiş görevi yapacaktır:

A) Bölgenin İç ve Dış Güvenliğini Sağlayacak Tedbirler

Bunun için, bugünkü duruma göre, özellikle cephede sükûnetin korunmasının esas tutulması uygun olur. Ancak Fransızlarla henüz harbin devam etmesine bağlı olarak, sükûneti koruma amacıyla müdafaa görevinin ve hazırlığın aksaklığa uğratılmaması dikkate alınmalıdır. Sükûnetin korunmasından amaç, Fransızlar tarafından saldırılmadıkça, gerek birliklerimizin gerekse mahallî çete ve eşkıyanın düşmanca hareketleri ve saldırgan davranışlarıyla bu cephede yeniden harp harekâtı açmaktan, Fransızların bu durumdan faydalanmak için askeri bir harekâtta bulunmalarına sebep hazırlamaktan ve henüz onaylanmayan antlaşmayı, mevcut özel ilişkileri ihlâlden kaçınmaktır. Bununla birlikte, cephede bölgenin güvenliğini sağlayan tedbirlerle beraber, genel harp durumu ve siyasal durum, bu cephedeki düşman durumu itibarıyla ortaya çıkacak fırsatlardan, vatanın yüksek menfaati bakımından yararlanılabilecek tedbirlerin alınması, dikkat edilecek hususlardandır.

B) Mevcut Birliklerin İkmali ve Hazırlanması, Yeni Teşkilât

Bölgenin elinde hâlen piyade kuvveti olarak, 59 ncu Alayın ve alay adını alacak eski depo alayının bir nizamiye alayı olarak teşkilâtı tamamlanacaktır. 1900 doğumluların da talim ve terbiyesi için emir

gereğince, 4 ncü Depo Alayı teşkilâtı yapılacaktır. Bu bölgede kalan diğer sınıf birlikleri de önemi ve gereğine göre ikmal edilmeli ve hazırlanmalıdır.

C) Bölge, bütün kaynaklarıyla Kolordunun ikmal kaynaklarını oluşturacak ve Kolordu, yeni bir lojistik desteğe sahip oluncaya kadar silah, cephane, teçhizat gibi ihtiyaç duyduklarını bölgeden karşılayacaktır.

5 nci Tümenin eski bölgesinde bırakmış olduğu cephaneye, Elcezire cephesi el koymuş ise de silahların buraya gönderilmesi cepheye yazılmıştır.

Bunların sonradan Kolordunun vereceği talimatla gereken yerlere gönderilmek üzere alınmaları, malzeme ve teçhizat hazırlıkları, gün gün takip edilecek ve hızlandırılacaktır.

Topçu kollarının hazırlanması, silah ve mühimmatın düzenlenmesi ve idare edilmesine yardım etmek için Kolordu Topçu Komutanı Yarbay Recep, geçici olarak Bölge Komutanlığı yanında bırakılmıştır.

D) Kolordu karargâhından bölge emrine bırakılan subaylarla bölgede bırakılan birlik subaylarından faydalanılarak, işlemleri yapacak bir karargâh oluşturulması ve birlik kadrolarının tamamlanması ve düzenlenmesi için Millî Savunma Bakanlığı asker alma şubelerinden Subay Alma Komutanlığına bırakılmıştır. Ancak karargâh subaylarından ihtiyaç duyulacakların sonradan katılmasına Kolordu emir verecektir.

E) Hâlen bölge emrinde adlî hâkim olmadığından, adlî âmir Kolorduda kalmak üzere mevcut mahkeme işleri, Divan-ı Harp tarafından olduğu gibi görülecek ve Bölge Komutanlığı, Divan-ı Harbe bırakma yetkisine sahip olacaktır. Maraş'ta mevcut daimî Divan-ı Harp Heyeti, şimdilik 9 ncu Tümen Divan-ı Harbi adıyla bölge emrinde bırakılmıştır.

3. Bölge Komutanlığı, harekât itibarıyla doğrudan doğruya Genelkurmay Başkanlığıyla haberleşecektir. Diğer konularda, durumun alacağı şekle göre, yeni bir emir verilinceye kadar Kolordu ile irtibatı koruma ve bu talimat çerçevesinde hareket etmekle birlikte, acele konular için veya Kolordunun ihtiyaçlarını sağlamak ve emrini yapmak için Millî Savunma Bakanlığıyla ve diğer makamlarla başlı başına haberleşecektir.

2 NCİ KOLORDU BİRLİKLERİNİN AFYON BÖLGESİNE ULAŞMALARINA KADAR BU BÖLGEDEKİ HAREKETLER

Afyon bölgesindeki hareketler hakkında bir fikir edinebilmek için, Batı Cephesinin bu tarihteki tertibatından ve hareketlerinin ortaya çıkış tarzından kısaca bahsetmek gerekecektir.

Batı Cephesi Komutanlığı

Düşmanın Bursa ve Uşak bölgelerindeki gruplarına karşı örtme görevini yerine getirmek üzere süvari tümenlerini ileriye düşmanla temas için sürerek grupları tasarladığı mevzi gerisinde aşağıda yazıldığı gibi bulunduruyordu.[167]

[167] Bk. Kroki 16.

1 nci Grup; (11 nci, 23 ncü ve 61 nci Tümenleriyle) Gündüzbey[168]-Metrestepe-Çiftlik-Akpınar-Kandilli'den geçen İnönü mevzisinde. 1 nci Tümeniyle (11 nci Alay dışında) Pazarcık bölgesinde; Tümenlerin süvari bölüklerinden kurulan Mürettep Süvari Tugayı Yenişehir'de; 3 ncü Süvari Tümeni, İnegöl bölgesinde.

3 ncü Grup; (4 ncü ve 24 ncü Piyade Tümenleriyle) Kütahya bölgesinde mevzide ve 41 nci tümeni ihtiyatta.

1 nci Süvari Tümeni Gediz'de, Orhaneli müfrezesi Beyce'de.

4 ncü Grup; Çekürler bölgesinde olup 5 nci ve 8 nci Tümenleri mevzide, 7 nci Tümeni Alayunt bölgesinde ihtiyatta.

2 nci Süvari Tümeni Çal köyünde.

12 nci Grup; 57 nci Tümen, Afyon'un kuzeyinde Gazlıgöl[169], Aydemir, Ablak[170], Dündarlı, Hasanköy bölgesinde.

Mürettep Tümen, Afyon'un batı ve güneyinde Sandıklı'ya kadar uzanan bölgede.

4 ncü Süvari Tugayı, Kızılcaköy-Güney-Tazılar hattında.

Cephe emrinde olup karargâhı Dinar'da bulunan 6 ncı Piyade Tümeni; Mürettep Tümenin solundan itibaren Aydın bölgesine kadar çok geniş bir sahaya yayılmış bulunuyordu. Cephe ihtiyatını oluşturan; 3 ncü Piyade Tümeni, Eskişehir'in kuzey bölgesinde, 15 nci Piyade Tümeni, Sabuncupınar bölgesinde, 14 ncü Süvari Tümeni, Eskişehir'in güney bölgesinde;

Mürettep Kolordu; (17 nci Piyade Tümeniyle bazı bağımsız taburlardan kurulmuştur). Genelkurmay Başkanlığı emrinde olmak üzere batı cephesinin kuzeyindeki bölgede bulunuyordu.

Yunan Ordusunun Durumu[171]

Bursa bölgesinde; 3 ncü Kolordu karargâhı, Kestel'de, 10 ncu Tümen, Gemlik'te olup bundan bir alay Bursa'nın batısına sürülmüş;

11 nci Tümen; İznik gölünün güneyinde Heceler[172], Burçin, Gölcük bölgesinde;

3 ncü Tümen, Seymen[173], Dimboz bölgesinde;

10 ncu ve 7 nci Tümenlerden birer alay, Çonguru'da; bir depo alayı ile ikinci bir alayı Gemlik'te.

Uşak Bölgesi

1 nci ve 2 nci Kolordu karargâhları Uşak'ta,

[168] Bilecik-Söğüt ilçesine bağlı köy.
[169] Afyonkarahisar-İhsaniye ilçesine bağlı bucak merkezi.
[170] Afyonkarahisar-İhsaniye ilçesine bağlı köy.
[171] Bk. Kroki 16.
[172] Bursa-Orhangazi ilçesine bağlı köy.
[173] Bursa-Kestel ilçesine bağlı köy.

2 nci Tümen, Arpagedik,[174] Paşacık, Toklusivrisi, Büyük Oturak'ta,[175]

13 ncü Tümen Banaz,[176] İslâmköy, Hasanköy'de,[177]

4 ncü Tümen, Derbent,[178] Kökün'de,

1 nci Tümen, Kırka,[179] Kavaklı,[180] Çarıkköy'de,[181]

5 nci Tümen, Uşak'ta olup bundan birkaç tabur Kula-Alaşehir arasında; süvari tugayı, Uşak'ın güneyinde.

Menderes Bölgesi

12 nci Tümen; Çivril, Güney, Ahmetli, Burhaniye, Bolladan bölgesinde; 18 nci Bağımsız Alay Nazilli, Aydın, Değirmencik bölgesinde; 1 depo alayı, İzmir civarında Balçova'da; 1 alay, Ödemiş'te bulunuyorlardı.

Batı Cephesi Komutanlığı[182] düşman taarruzlarını İkinci İnönü Muharebesinden sonra geçen zamanda hazırlayabildiği aşağıda yazılı olan mevzide karşılamak ve harekâtın cereyanına göre, düşmanı yorucu ve yıpratıcı bir muharebeye mecbur etme kararını vermişti.

Kuzeyden itibaren, Eskişehir'in batısında İnönü mevzisinden başlayarak güneye doğru, Çokçalar batısı-Yeşildağ'ın batısı-Kocagüney-Seyitömer'in batısı Ağızören, Boztepe, Anneköy, Kütahya'nın batısından güneye doğru, Karlık, Yellicedağ, Kanakdede'nin güneyi, Kocadağ, Akçal, Demirlik, Hasançal, Nasuhçal ve buradan itibaren güneye doğru, Ayrancı gediği, Etyemez, Teperoğlan gediği, Karabürüklü tepeleri, Tavşantepe, Köroğlu;

Afyon istikametini örtmek için Balmahmut[183] mevzilerinden faydalanılacaktı.

12 NCİ GRUBUN AFYON CEPHESİNDEKİ DURUMU[184]

57 nci Tümen; Gazlıgöl, Aydemir, Ablak, Dündarlı'da,

Mürettep Tümen; Afyon'un batı ve güneyinde,

4 ncü Süvari Tugayı; düşmanla yakın temasta olarak Kızılcaköy, Güney, Tazılar hattında,

Cephe emrinde bulunan 6 ncı Tümen; Mürettep Tümenin solundan itibaren Aydın bölgesine kadar geniş bir alanda bulunuyorlardı.

---

[174] Hatay-İskenderun ilçesi, Uluçınar bucağına bağlı köy.
[175] Uşak-Banaz ilçesine bağlı bucak merkezi.
[176] Uşak merkezine bağlı ilçe.
[177] Uşak-Banaz ilçesine bağlı köy.
[178] Uşak merkez ilçesine bağlı köy.
[179] Uşak merkez ilçesine bağlı köy.
[180] Uşak-Karahallı ilçesine bağlı köy.
[181] Uşak merkez ilçesine bağlı köy.
[182] Bk. Kroki 17.
[183] Afyonkarahisar-Sincanlı ilçesine bağlı köy.
[184] Bk. Ekler, Kuruluşlar (12 nci Grubun 1 Temmuz 1921 Tarihli Kuruluşu No: 3.)

Batı Cephesi Komutanlığı, 30 Haziran 1921'de verdiği cephe emriyle 12 nci Gruba ve 6 ncı Tümene şu görevi vermişti:[185]

A) 12 nci Grup karargâhıyla 57 nci Tümen ve 4 ncü Süvari Tugayı, 4 ncü Grup sol kanadına gelecek;

4 ncü Grup süvarisiyle Şeyhler, Bağcılar ve Abya, Altıntaş istikametinde ilerleyecek olan düşman kuvvetlerini keşfedip tespit edecek ve harekâtını erteleyecek ve özellikle Cin dağlarında düşmanın Altıntaş civarında suyu geçmesini zorlaştıracak ve kesin muharebeyi hazırlanmış mevzide kabul edecekti.

Bu Grubun 5 nci ve 8 nci Tümenleri, Çekürler bölgesinde mevzide, 7 nci Tümeni Alayunt'ta ihtiyatta, 2 nci Süvari Tümeni Çal köyünde idi.

B) Mürettep Tümen, Afyon ve Sandıklı istikametlerinde ilerleyecek düşman kuvvetlerine karşı Konya istikametini örtecek,

C) 6 ncı Tümen, Menderes bölgesinde kalarak düşmanın fazla kuvvetini üzerine çekmek suretiyle daima faaliyette bulunacak ve düşman taarruzunu da büyük kısmıyla Dinar, Burdur istikametlerini örtmek üzere düşman hareketlerini geciktirecek ve Sarayköy-Aydın bölgelerindeki kuvvetlerini düşman gerilerinde bırakarak, bunlarla düşmanın geri ile olan gidiş ve geliş yolları üzerinde taarruzlar yaptıracaktı.[186]

BATI CEPHESİNDEKİ DÜŞMAN HAREKETLERİ

6 Temmuz 1921'de düşman birliklerinin ordu cephesine yanaşma hareketleri başlamış, 12 nci Grup bölgesinde ve Ahatköy bölgesindeki düşmanın kuvvetlerinden bir kısmının toplanmakta olduğu tespit edilmişti. Bunun üzerine Batı Cephesi Komutanlığı, düşmanın bütün ordu cephesinde harekete başladığını aşağıdaki emriyle gruplara bildirdi.

"Düşman bütün cephelerde bir defa daha harekete başladı. Milletimiz ve tarihimiz huzurunda aylardan beri hazırlandığımız görevi subay ve er, hep beraber bir daha hatırlayalım. Allah'ın yardımıyla, düşmanı mutlaka bozmaya ve yorgun düşmanın son askerini mahvedinceye kadar her ne olursa olsun takip etmeye mecburuz. Bu uğurda, şehitliğin yüksek ve temiz olarak son bulmasına askerden ordu komutanına kadar hepimizin can attığını bütün dünyaya göstereceğiz. Bunun sonucunda bütün dünya, milletimizin ezelî ve ebedî olacak bağımsızlığına saygı duymak zorunda kalacaktır.

Arkadaşlar; gelen muharebeler bağımsızlık seferinin kesin sonuçlu muharebeleri olabilir. Bunu düşünerek görevimizi en büyük azim ve şiddetle yapacağız ve aynı şekilde yaptıracağız."

11-23 TEMMUZ 1921 TARİHLİ HAREKETLERİ

12 nci Grup cephesinde dün akşam, Toklusivrisi civarında, düşmanın bir süvari tugayının toplandığı ve Sandıklı bölgesinde 2 alay piyade ve 2 süvari bölüğünden oluşan kuvvetinin de Ceviz boğazına kadar ilerlediği tespit edilmişti. Bu kuvvet, 11 Temmuz 1921 günü saat 09.00'da Kozluca

[185] Bk. Kroki 18.
[186] Bk. Ekler, Kuruluşlar (6 ncı Tümenin 1 Temmuz 1921 Tarihli Kuruluşu) No: 4.

istikametine ilerlemiş ve saat 11.00'de Çepni'yi işgal etmişti. Hocalar'dan yürüyüşe geçen kol da saat 13.00'te Sandıklı ovasına kadar ilerlemişti. İki koldan harekete geçen bu düşman, bir tümen tahmin edilmiş ve akşam üzeri saat 19.45'te kolbaşılarıyla Kalendıras'ın kuzeyinde ve kolun diğerleri de Daylıca civarında durmuş ve bu kuvvetin sağından ilerleyen 2 süvari bölüğü de Ürgüt köyünü ve bir süvari alayı da Sürgün köyünü işgal etmişti.

Ahırdağları üzerinde ve 2000 rakımlı tepe civarına kadar ilerlemiş olan ve bir tümen tahmin edilen düşman kuvveti de Tazılar-Kınık istikametinde ilerleyerek kolbaşılarıyla akşam Tokuşlar'a girmişti.

6 ncı Tümen cephesinde düşmanın bir hareketi görülmemişti.

Bu durum karşısında, 12 nci Grup birlikleri şöyle hareket etmişti:

a) Grup karargâhıyla 57 nci Tümen, bugün sabahtan önce verilmiş emre bağlı olarak Döğer bölgesine hareket etmiş,

b) Mürettep Tümen, Afyon ve Konya istikametini kapamak üzere bu bölgede bırakılmış ve kendisine verilen talimatta, Afyon'un batısında mümkün olduğu kadar fazla zaman kazanması, fakat üstün kuvvetlerin taarruzu karşısında son muharebeyi kabul etmeyerek ve hırpalanmadan Afyon'un doğusuna çekilmesi bildirilmişti.

c) Süvari tugayı da şimdilik düşman harekâtını tespit etmek ve geciktirmek üzere Afyon'un batısında bırakılmış.

6 ncı Tümenin, büyük kısmıyla her an Çivril istikametinde taarruza hazır bir hâlde bulunması emri verildiğinden, tümen tarafından aşağıdaki tertibatın alınması emredilmişti.

50 nci Alay topçu takımı ve gerektiğinde 1 veya 2 bölük süvari ile Işıklı üzerinden Çivril istikameti genelinde taarruz edecektir. Işıklı, Iğdır'ın kuzey sırtları yönünde ilerlemek, Çivril'i tahliye ettirebilir. Alay, bu bakımdan arazi keşfi yaptıracaktı. Kufi boğazını devamlı bir şekilde keşfettirip düşmanın dikkati daha önce çekilmeyecekti.

Alayın Sundurlu'daki bölgesi, 51 nci Alay tarafından teslim alınacak ve Işıklı üzerinden yapılacak taarruzu, 51 nci Alayın 3 ncü Taburu, Hoyrazlı dağı ile Çivril istikametinde yapacağı taarruzla kolaylaştıracaktı.

12 Temmuz 1921 Tarihli Hareketleri

Dün akşam Tokuşlar'a gelmiş olan düşmanın 12 nci Tümeni, bu sabah saat 07.00'den itibaren, Sinanpaşa ve Gırka istikametlerinde iki kol ile yürümeye başlamış ve saat 16.00'da Kayadibi-Gezler-Sinirli hattına kadar ilerlemiş ve burada bulunan Mürettep Tümenin, Adana alayı ile temasa geçmesiyle başlayan muharebe, saat 21.00'e kadar devam etmişti.

Dün Kalendıras'ın kuzeyine kadar ilerlemiş olan düşmanın 4 ncü Tümeni saat 07.00'den itibaren büyük kısmıyla Sandıklı-Afyon yolunu takip ederek, saat 12.00'de Savran'ı[187] işgal etmiş ve bu koldan ayrılan bir alay

[187] Afyonkarahisar merkeze bağlı belde.

kadar olduğu tahmin edilen kuvvet, Kalecik istikametinde ilerleyerek Mürettep Tümenin bu bölgedeki kuvvetiyle karşılaşmıştı. 4 ncü Tümenin sağ kolunu oluşturan bir alay da Mahmura üzerinden ilerleyerek, Savran'da büyük kısmıyla birleşmişti.

"Dün Toklusivrisi bölgesinde tespit edilmiş olan düşman süvari tugayı hakkında bilgi alınamamıştır. Bu kuvvetin, 12 nci Grubun kuzeyindeki 4 ncü Grup cephesine ilerlediği görülen süvariler olması büyük ihtimaldir."

12 Temmuz 1921 tarihinde 6 ncı Tümen cephesinde sükûnet vardı. Tümen, düşmanın Sandıklı üzerinden Dinar istikametine doğru muhtemel harekâtına karşı, Dinar'ın kuzeyinde ve yol etrafında tertibat almış ve sabahleyin süvari alayını düşmanla temas için Sandıklı istikametine sürmüş ve temas gerçekleşene kadar ilerlemesini emretmişti.

Bu durum karşısında Afyon istikametinde 2 düşman tümeninin ilerlediği tespit edildiğinden, Mürettep Tümenin bu kuvvetler karşısında Afyon'un batısında daha fazla kalması tehlikeli görülmüştü. Afyon'u terketme zorunluluğu hâlinde, demir yolunun güneyinden Mihail tepelerine çekilmesi emri verilmişti. Akşama doğru, düşman kuvvetleriyle temas gerçekleşmiş ve Balmahmut istikametinde ilerleyen diğer bir düşman tümeni de Mürettep Tümenin sağ kanadını tehlikeye sokmak için uygun bir duruma girince, Mürettep Tümen, 35 nci Süvari Alayını Afyon'un batı ve güneyinde bırakarak, tümenin çekilmesini sağlamakla görevlendirdi. Tümen, düşman kuvvetleri karşısında Afyon'un doğusuna çekilme emrini vermekle beraber, Tümenin büyük bir kısmı, Karaaslan-Mihail (Nuribeyli) bölgesine alındı.

13 Temmuz 1921 Tarihli Hareketleri

Afyon'un batısında Mürettep Tümenden Afyon'u ele geçirmek için bırakılan 35 nci Süvari Alayı, pek yorgun olduğundan örtülü bölgeye (Erkmen köyüne) oldukça geç gelebilmiş ve henüz tertibatını almaya vakit bulamadan düşmanın baskısına uğradığından, 2 bölüğü ile Afyon'un doğusuna ve 1 bölüğü ile de Sandıklı bölgesine çekilmek zorunda kalmıştı.

Mürettep Tümen cephesindeki düşman da öğle üzeri harekete geçmişti. Mürettep Tümenden Afyonkarahisar'da köylü kıyafetinde bırakılan subayın verdiği raporda;

XII. Prens Andrea Tümeninin Afyon kasabasına uğramayarak doğruca Gazlıgöl'e geçtiğini bildirmesi üzerine Mürettep Tümen, Afyon'a hemen taarruz edilmesi emrini vermişti.

Buna göre:

Adana ve Sandıklı müfrezeleri bütün kuvvetleriyle Salar ve Tepe köyleri üzerinden ve 35 nci Süvari Alayı Çavdarlı üzerinden Afyon'a taarruza geçtiler.

Bir düşman kuvveti, Kalecik-Afyon istikametinde ilerlemeye başlamıştı. Mürettep Tümenin hareketini görünce, kuvvetlerinin bir kısmıyla cephe değiştirerek yayılmış ve Karaaslan'ın batısındaki ileri birliklerimizle

çarpışmaya başlamıştı. Çavdarlı üzerinden Afyon'a gönderilen 35 nci Süvari Alayı kuvvetini tespit edemediği bir düşmanla karşı karşıya gelmiş ve gece bu şekilde geçirilmişti.

Karargâhıyla Çobanlar[188] istasyonunda bulunan Mürettep Tümen Komutanı, Batı Cephesi Komutanlığından şu emri almıştı:

"Tüm Batı cephemizde düşmanla temas kuruldu. 14 Temmuz'da meydana gelecek meydan muharebesine yardım etmek üzere Mürettep Tümen, tüm mevcuduyla taarruz edecektir."

6 ncı Tümene de; "Karşınızda zayıf düşman birlikleri vardır. 14 Temmuz'da büyük kısmınızla Çivril istikametinde taarruz ediniz. Akıncılarınızı en uygun yerlerden Uşak, Alaşehir arasındaki demir yolu ve telgraf hatlarını tahrip etmek üzere gönderiniz." emri verildi.

14 ve 15 Temmuz 1921 Hareketleri

Mürettep Tümen, bu sabah saat 08.30'dan itibaren Sülün-Salar-996 rakımlı tepe hattında bulunan ve 2 alaydan oluşan (sonradan bu kuvvetin bir tümen olduğu öğrenildi) düşmana taarruz etmişti.

Öğle vakti durum şöyle idi:

35 nci Süvari Alayı, Akçın[189] karşısında ve düşmanla temasta, Sandıklı müfrezesi sağda ovadan;

Adana müfrezesi; Sülün-Teper istikametinden taarruza başlamıştı. Muharebe, bütün şiddetiyle devam ediyordu. Saat 15.00'te, düşmanın kuvvetlerinden bir kısmının çekildiği görülüyordu. Akşam düşman ikiye ayrılmış, bir kısmı ovaya, diğeri de Kalecik istikametine atılmıştı.

52 nci Alay, bu çekilen düşmanı takip etti ve 12.30'da Teper'in kuzeyinde Afyon'a hâkim olan tepeleri işgal etti. Düşmandan birçok silah, cephane, hayvan ve eşya aldı. Tümenin bugünkü muharebelerde gösterdiği gayret ve cesaret fevkalâde idi. Buna karşılık kaybı da fazla olmuştu.

14 Temmuz gecesi de muharebeye devam etme kararını vermişti. Adana müfrezesi, Teper köyüne kadar ilerledi ve düşmandan eşya ve cephane dolu pek çok araba aldı. Düşman, çok kötü bir duruma sokulmuştu. Fakat 52 nci Alayın az bir kuvvet karşısında oyalanıp kalması, bu fırsatı kaçırmasına sebep olmuştu. 35 nci Süvari Alayı, sağ kanattan ihtiyata alınmıştı. 52 nci Alayın tedbirsiz hareketi yüzünden çekilmek zorunda kalındı ve bu hareket, Adana müfrezesini de etkiledi. 15 Temmuz saat 06.00'da Mürettep Tümen birlikleri eski mevzilerine döndüler.

Tümen yaptığı taarruzda fazla kayıplar verdiğinden çekildiği mevzide kuvvetlerini tanzim etmekle meşgul olmuş ve Konya'dan tümen emrine zayıf mevcutlu bir piyade taburuyla 200 atlıdan oluşan bir süvari alayı gelmiştir.

[188] Afyonkarahisar merkezine bağlı ilçe.
[189] Afyonkarahisar-Dinar ilçesine bağlı köy.

16 Temmuz 1921 Tarihli Hareketleri

Batı cephesinde çok çetin muharebeler devam ediyordu. Mürettep Tümen de Akçın-Afyon-Teper hattında bulunan düşman tümeniyle temasa geçmiş ise de bunu atmakta başarılı olamamış fakat kesin sonuç yerine gitmesine de meydan bırakmamıştı.

6 ncı Tümen cephesindeki düşman, 16 Temmuz 1921 günü akşama kadar yapılan mevzîî taarruzlarla durdurulmuştur. Bugünkü durumda düşman, Seyitgazi istikametine büyük kısmıyla hâkim olmuştu. Batı Cephesi Komutanlığı, düşmanın bu teşebbüslerini boşa çıkarmak ve yeniden büyük hazırlıklar yapmaya mecbur etmek düşüncesiyle, ordunun büyük kısmını Seyitgazi'nin doğusunda toplayarak, düşmanla yeniden kesin sonucu aramaya karar verdiği için Gruplara 16 Temmuz 1921 gecesi verdiği emirde; düşmanla irtibatı keserek Rızapaşa[190]-Poyra[191]-Kozdurağı-Dutluca[192]-Gökçe-Kısık[193]-Uluçayır[194] hattına hareket etmelerini bildirmişti. 18 Temmuz'da Gruplar, emredilen bölgelerine gelebilmişlerdir.

17 Temmuz 1921 Tarihli Hareketleri

Mürettep Tümen karşısındaki düşman, tahkimatla meşgul olmuştur.

6 ncı Tümen karşısındaki düşman, Işıklı'ya taarruz etmiş ve buradaki tümen birlikleri geri alınmıştır.

Batı Cephesi Komutanlığı; Mürettep Tümene yalnız süvari birlikleriyle Gazlıgöl- Seyitgazi hattından geçen düşman lojistik destek hattına karşı etkili olması emrini vermiştir. Piyade komutanını Afyon bölgesinde bırakarak tümen komutanı, Konya ve 35 nci Süvari Alaylarıyla karargâh süvari bölüğünü emrine alarak İmer köyü istikametinde 18 Temmuz sabahı hareket etmişti.

Düşman gerilerinde dolaşan Süvari Grubu, önemli düşman kuvvetlerine rastlamamış ve 20 Temmuz akşam üzeri Çobanlar'a dönmüştür. 35 nci Süvari Alayı Çobanlar'da, Konya Süvari Alayı Sülümenli'de yerleşmişlerdir.

6 ncı Tümen Komutanı, 19 Temmuz 1921'de 21 Temmuz'da düşman gerilerine yapmak istediği taarruz için şu emri vermiştir:

"1. 21 Temmuz 1921 sabahı, Çal cephesindeki düşmana, Çivril istikametindeki birliklerle 51 nci Alay Komutanı Binbaşı Saip komutasında bir taarruz hareketi yapılacaktır. Söz konusu birliklerin bindirme işlemi için, 21 Temmuz 1921 günü saat 06.00'da Sütlaç istasyonunda hazır bulunmaları gerekmektedir.

[190] Bilecik-Söğüt ilçesine bağlı köy.
[191] Bilecik-Bozüyük ilçesine bağlı köy.
[192] Eskişehir-İnönü ilçesine bağlı köy.
[193] Uşak merkez ilçesine bağlı köy.
[194] Eskişehir merkez ilçesine bağlı köy.

A) Sütlaç[195] köyündeki 51 nci Alayın 1 nci Taburu, 51 nci Alayın 3 ncü Taburunun bölüğü, 34 ncü Süvari Alayının bölüğü, 51 nci Alayın 3 ncü Taburunun Makineli Tüfek Bölüğü,

B) 50 nci Alayın Muha'daki taburundan 2 bölük ve dağ bataryası,

C) Sütlaç istasyonundaki Tümen Süvari Bölüğü ve Tümen Süvari Müfrezesi,

2. Biniş sırası aşağıdaki gibidir:

A) Sütlaç'tan sabah saat 10.30'da hareket edecek birinci trenle, 51 nci Alayın 1 nci Taburu, 34 ncü Süvari Alayının bölüğü,

B) Sütlaç'tan saat 11.30'da hareket edecek ikinci trenle, 50 nci Alayın Muha'dan gelecek 2 bölüğü, batarya,

C) Sütlaç'tan saat 22.30'da hareket edecek üçüncü trenle de benimle beraber tümen karargâhının 1 nci kademesi ve Tümen Süvari Bölüğü,

3. Trenle Hamidiye'ye gidecek ve burada inecek birlikler, Asiçal'da toplanarak, 20 Temmuz 1921 günü akşam saat 20.00'de yürüyüşe başlayabilecek şekilde hazır bulunacaklardır.

4. Tümen levazımı, birliklerin bineceği ilk trenle tümen asker ve hayvanlarının üç günlük erzak ve peksimetleriyle hayvanların yemini Sütlaç'a gönderecektir.

5. Taarruzun yapılma şekli ve diğer cephelerdeki birliklerin görevi ayrıca bildirilecektir.

6. Tümen kurmay başkanı haberleşme ve irtibatı sağlamak üzere Sütlaç istasyonunda karargâhın 1 nci kademesiyle kalacaktır.

7. Dinar'daki istihkâm bölüğü, muaddel martinle donatılmış bir mangayı, fazla eşyası ile beraber Mevki Komutanlığı emrine bırakarak, geri kalan kuvvetleriyle Sütlüce'ye[196] gelecektir."

21 Temmuz 1921 Tarihli Hareketleri

Birlikler emir gereğince bu sabah saat 05.00'te Belkah ve sırtlarında toplanmıştı. Yalnız emredilen saatte toplanabilmek için birlikler 20 gecesini hiç uyumadan yürüyüşle geçirmiştir. Askerlerin yorgun ve uykusuz oluşu, yapılacak taarruzu zorlaştırmış, askerlere istirahat verilmiş ve subaylar, araziyi incelemekle meşgul olmuşlardır.

Işıklı cephesinde gösteriyle görevli tabur, Işıklı dağındaki düşman ileri karakollarına başarılı bir ateş baskını yapmış ve asıl mevzisine doğru geri dönmüştür. Düşmanın yapılan çarpışmada 1 piyade taburu ve pek çok makineli tüfekleri tespit edilmiştir.

[195] Afyon-Dinar ilçesine bağlı köy.
[196] Gaziantep-Oğuzeli ilçesine bağlı köy.

Afyon'da Mürettep Tümen cephesinde düşmanın faaliyeti görülmemiş, bir düşman tayyaresi Afyon-Çobanlar üzerinde dolaşarak, Mihail'e etkisiz birkaç bomba atmıştır.

Batı cephesinde, Eskişehir-Seyitgazi hattında akşama kadar devam eden muharebeler sonucu, birçok ilerleme ve gerilemelerden sonra, birliklerimizin sağ kanat ve merkez grupları esas hattını korumuşlardı. Yalnız ordunun sol kanat açığından ilerleyen bir düşman kolunun tehditkâr durumu ve merkez grubu ile sol kanat grubu arasındaki boşluğa diğer bir düşman kolunun ilerlemesi üzerine, maruz kalınan bu uygunsuz durumdan kurtulmak amacıyla, Cephe komutanı ordunun 22 Temmuz 1921'de Pomaklar-Alpi[197]-Mahmudiye-Çifteler Çiftliği hattına alınmasına karar vermiştir.

22 Temmuz 1921 Tarihli Hareketleri

6 ncı Tümen birlikleri emir gereği taarruza geçmişlerdi. Saat 11.30'daki durum, Çan bölgesindeki birliklerin başarıyla ilerlemesiydi. Düşman ciddi muharebe kabul etmeyerek yavaş yavaş kuzeye çekilmekte olup Işıklı ovasındaki Sarılar, Yassıhöyük, Sarılar'ın 10 km batısındaki Gömce vadisinin 8 km batısındaki Böğürce köylerini bırakmıştı. Birliklerimiz Hasanovası'na hakim sırtları, Hoyranlı dağını işgal etmiştir.

Muharebe, akşama kadar devam etti. Düşmanın Ulubey'den getirdiği 2 piyade bölüğü ile 2 top da muharebeye katılmıştır. Bugünkü muharebede düşmanın ovada, süvari bölüğümüz tarafından yakalanan bir bölüğü, tamamen kılıçtan geçirilmiştir.

Akşam Tümen komutanı, birliklere asıl mevzilerine çekilmelerini ve düşmanın yapması muhtemel taarruzlarına karşı Menderes nehrinin kuzeyinde kalarak, bütün geçit ve köprülerin elde bulundurulması emrini verdi. Nehrin güneyindeki birlikler de burada mevzi hazırlayacaklardı.

Afyon Cephesi

Batı Cephesi Komutanı 5 nci Süvari Grubuna, düşman gerilerine akın yapılması emrini verdiği zaman, Afyon cephesinde sukûnet vardı. Bunun için de Mürettep Tümenin, süvarileriyle birlikte bu akına katılmasını gerekli görmüş ve bu konuda Mürettep Tümene de emir vermişti. Bu emri alan Tümen komutanı, bu cephedeki birliklerin komutanlığını piyade komutanına vererek, kendisi 35 nci Alay, Konya Süvari Alayı, Tümen Süvari Bölüğü ve 1 dağ topundan oluşan müfreze ile saat 06.00'da Aziziye yönünde harekete geçmişti. Bolvadin'e gelindiği zaman, Afyon cephesinde düşman harekâtının başladığını ve tayyare faaliyetinin devamını öğrenmiş ise de bunun gösteri mahiyetinde olduğunu tahmin ederek, yürüyüşe devam etmiş ve saat 17.00'de Aziziye'ye gelmişti. Burada Çan Nokta Komutanıyla telefonla görüştüğü zaman, Mürettep Tümenin çekildiğini ve düşmanın Çobanlar istasyonuna kadar ilerlediğini öğrenmişti.

[197] Şanlıurfa-Hilvan ilçesi, merkez bucağına bağlı köy.

Bugünkü muharebe şu şekilde ortaya çıkmıştı:

Bir tümen kadar olduğu tahmin edilen düşman, saat 06.30'dan itibaren bir alayla Mihail köyünün batısına; 1 alayla Karaaslan'ın güneydoğusuna, 3 ncü Alayı ile de beraber 3 süvari bölüğü, Çavdarlı, Sülümenli ve kuzeyindeki sırtları Bolvadin istikametine doğru takiben taarruza başlamıştı. Nuribeyli (Mihail) sırtlarında bulunan Adana müfrezesi, düşmanla 3 saat muharebe yaptıktan sonra, sol kanadına karşı yapılan baskı üzerine cephanesi de azaldığından, Çay'a doğru zorunlu ve biraz da dağınık olarak çekildi. Konya taburu da aynı hareketi yaptı.

52 nci Alay, başlangıçta Karaaslan sırtlarında ve ardından Işıklar civarında muharebeyi kabul etti ve güneşin doğmasıyla birlikte çekildi. Adana müfrezesi, düşmanı oyalayarak çekilecekti. Düşman bir kısım süvari ve piyadesiyle Çobanlar istasyonuna kadar geldi ve büyük kısmı daha geride kalmıştı.

Tümen tarafından şu tertibatın alınması emri verildi:

a) Adana müfrezesi Çay'ın yaklaşık olarak 4 km batısında Sultandağı sırtlarında tertibat alacak; Konya taburu (Hücum taburu) ve batarya, Çay'ın batısındaki bahçeliklerde mevziye girecekler;

b) 52 nci Alay, Çay'da ihtiyatta kalacak. Tümen karargâhı, Çay'da bulunacaktır.

Batı Cephesi Komutanı, Afyon cephesinde ortaya çıkan düşman harekâtı hakkındaki raporu alınca, Mürettep Tümen süvarilerinin 5 nci Grupla yapacağı akın hareketlerinden vazgeçilerek, Adana müfrezesine Çay'a hareketini bildirmiş ve Müfreze komutanı da 23 Temmuz sabahı harekete geçmek üzere emirlerini vermiştir.

23 Temmuz 1921 Tarihli Hareketleri

6 ncı Tümen cephesinde, düşman Çal bölgesinden taarruz etmiş ve birliklerimiz bu taarruz karşısında güneye çekilmiştir.

Mürettep Tümen cephesinde, Çobanlar istasyonu-Sülümenli hattına kadar ilerlemiş olan düşman, bugün bir hareket yapmadı.

Aziziye'den geri dönen 35 nci Alay ve Konya Süvari Alayı, bu geceyi Bolvadin'de geçirecekler ve yarın Çobanlar-Sülümenli istikametinde yürüyeceklerdir.

ORDUNUN SAKARYA GERİSİNE HAREKETİ

Batı Cephesi Komutanı, iki taraf kuvvetleri arasındaki eşitsizliği telâfi etmek ve düşmanı kendi üssünden uzakta ve daha kötü şartlar altında hırpalayarak kesin bir sonuç elde etmek amacıyla, birliklerin bir süre için düşmanla kesin bir muharebe kabul etmemesini Genelkurmay Başkanlığına teklif etmişti. Bu teklif, Genelkurmay Başkanlığı tarafından da uygun görülmüş ve ordunun, Pomaklar-Alpi-Mahmudiye-Çifteler hattında uygun kuvvette etkili birlikleri bırakarak şimdiden kademe kademe Sakarya'nın gerisine alınmasını Cephe Komutanlığına bildirmişti.

Batı Cephesi Komutanlığının Sakarya gerisine yürüyüşe devam için verdiği emrin özeti:

1. Ordu, Sakarya gerisine yürüyüşe devam edecek.

2. 1 nci Grup, Mihalıççık'ta kalacak ve Süvari Tümeniyle Mihalıççık yolu üzerinden Dutağacı[198]-Beylikahır[199] hattından Pomaklar-Alpıköy hattına kadar keşfe çıkacaktı.

3. 3 ncü Grup; Beylikköprü'nün doğusunda İğneciler bölgesinde hattın iki tarafında;

4 ncü Grup; Polatlı'nın güneyinde Kamışçık, Sivri ve Sarıhalil bölgesinde; 12 nci Grup; Kavuncu köprüsünün doğusunda Yıldız ve Hamzalı, Seyirhanlı bölgesinde 25 Temmuz akşamına kadar toplanacaklar.

4. 5 nci Grup; 3 ncü Kafkas Tümenini 25 Temmuz 1921 sabahına kadar Sivrihisar'da toplayacaktır. Bu tümen, sayıca üstün düşman kuvveti karşısında Sakarya'nın batısında son muharebeden kaçınacak ve düşman baskısı olmadığı müddetçe Sivrihisar'da kalacaktır.

5. Gruplar çeşitli istikametleri de keşfettireceklerdir.

9 NCU TÜMENİN AFYON BÖLGESİNE GELİŞİ[200]

9 ncu Tümen konuşu itibarıyla, 15 Temmuz 1921 tarihinde yürüyüşe başlamak üzere hazırlanmış ve biniş istasyonu olarak da Tümene Kelebek istasyonu tahsis edilmişti. Tümen yürüyüş çizelgesi gereğince, 15 Temmuz'da ilk kademesiyle Maraş'tan yürüyüşe başlamış ve 1 nci kademeyi oluşturan 26 ncı Piyade Alayı ile 1 batarya topçu, 23 Temmuz 1921'de Kelebek istasyonundan Afyon bölgesine hareket etmişti. Akşehir'e vardığında Akşehir'in 5 km batısındaki ağaçlık içine yerleşmiş ve istirahat etmişlerdi. Akşehir halkı tarafından birlikler, büyük hararetle ve coşkulu tezahüratla karşılanmıştır.

9 ncu Tümenin Görevi

Batı Cephesi Komutanı, 27 Temmuz 1921 günü 9 ncu Tümene verdiği emirde:[201]

Akşehir'e ulaşan kademeleriyle Akşehir'in kuzey batısında ve Akşehir gölü ile Sultan dağı arasında ve Ulupınar civarında daha önce amele taburu tarafından başlanmış olan tahkimatın takviye edilmesi ve tamamlanması görevini vermişti. Bu görevi alan 9 ncu Tümen Komutanı Batı Cephesi Komutanlığına aşağıdaki raporu vermiştir:

[198] Afyon-Sandıklı ilçesine bağlı köy.
[199] Eskişehir-Mihalıççık ilçesine bağlı köy.
[200] Bk. Ekler, Kuruluşlar No: 5.
[201] Bk. Ekler, 2 nci Kolordunun 27 Temmuz 1921 Tarihli Kuruluşu.

BİRİNCİ KADEME: 26 ncı Piyade Alayı ve 1 batarya							
Subay	**Asker**	**Silah**	**Makineli Tüfek**	**Piyade Cephanesi**	**Top**	**Top Cephanesi**	**Hayvan**
52	1378	983	12	149.918	2	200	225
İKİNCİ KADEME: 27 nci Alay ve 1 batarya							
Subay	**Asker**	**Silah**	**Makineli Tüfek**	**Piyade Cephanesi**	**Top**	**Top Cephanesi**	**Hayvan**
54	1369	986	12	160.377	2	200	235
ÜÇÜNCÜ KADEME: Tümen karargâhı, Hücum taburu 9 ncu Topçu Alayının 5 nci Bölüğü, İstihkâm Bölüğü							
Subay	**Asker**	**Silah**	**Makineli Tüfek**	**Piyade Cephanesi**	**Top**	**Top Cephanesi**	**Hayvan**
55	1010	583	6	76.929	3	300	285

1. Her üç kademe de Akşehir'e gelmiş ve civarda açık ordugâha geçmiştir.

2. 4 ncü kademe; 25 nci Alay, süvari bölüğü, ekmekçi takımı 26 Temmuzda hareket eden iki trenle; 5 nci kademe ise 25 nci Alayın 1 nci Taburu 29 Temmuzda Kelebek'e ulaşacaktır.

3. 2 nci Kolordu Komutanlığından alınan emirde, Kolordu emrine giren 5 nci Tümen de 5 nci kademe hâlinde 27 Temmuzda Maraş'tan hareket edecek ve 7-8 Ağustos sabahı Kelebek'te bindirme için hazır bulunacaktır.

4. Genelkurmay Başkanlığından emir verilmediği takdirde Kolordu ulaşıncaya kadar Afyon cephesinde bulunan Mürettep Tümenin de tarafımdan idare edilmesi emrediliyor. Kendilerinden aldığım emirde, Akşehir ile Sultandağı arasındaki tahkimatın tümen birlikleri tarafından yapılması bildiriliyor. Tümen birliklerinde tahkim malzemesi olmadığından birbirine denk araçların süratle tedariki için Akşehir Kaymakamlığına, Lojistik Destek Müfettişliğine başvurulmuştur.

Tahkim edilecek hattı incelemek üzere alay komutanlarıyla söz konusu hatta gideceğini bildirmişti.

Yakında bir muharebe görevi alacağını düşünen Tümen komutanı, Tümenin durumu hakkında Cephe Komutanlığına verdiği raporun bir suretini de Genelkurmay Başkanlığına takdim etmişti. Tümenin ne hâlde olduğunu göstermesi itibarıyla burada aynen yazılmıştır.

9 ncu Tümen Komutanının 31 Temmuz 1921'de Akşehir'den Batı Cephesi Komutanlığına Tümenin Durumu Hakkında Verdiği Rapor

Vatanın içinde bulunduğu şu hayat mücadelesinden muzaffer çıkması için askerî teşkilâtımızın eksik gördüğüm bazı yönlerini bildirmeyi görev bilerek aşağıdaki maddeleri arz ederim. Amacım aynı zamanda tümenin şu andaki durumu hakkında da bilgi vermektir.

1. Vatanın en zengin yerleri, düşman istilâsı altındadır. Harp harekâtının bu şekilde devam etmesi durumunda, gittikçe elimizde kalan yerler de darlaşacaktır. Düşmanın istilâsı oranında gelir kaynaklarımız azalıyor. Daha önce yapılan bütçenin bile tamamen uygulanması, mümkün olamayacak dereceye geliyor. Bununla birlikte her türlü harekât ve girişimimizde ekonomiye son derece uyarak, en az masrafla en fazla iş görmek zorunludur. Şu andaki teşkilâtımız bu açıdan incelenirse, tümenlerimizin asker kadrolarının, oldukça zayıf olduğu görülür. Aynı subay heyetiyle şimdiki mevcudun 3 katı asker idare edilebilir. Yeniden teşkilat yapılacağına mevcut tümenlerimizin derece derece tabur asker kadroları 1000'er tüfeğe bağlanırsa, masraf üçte bire yakın azalır. Tabi ki yalnız nakliye araçlarını da o oranda arttırmak gerekir.

2. Az mevcutlu tümenler, genellikle harekât esnasında büyük komuta kademesindekileri aldatır. Gerçekte seferî mevcutlu bir alay kuvvetinde olan şimdiki tümenlerimize, genelde tam mevcutlu bir tümenin yapabileceği bir görevin verilmesi ihtimali fazladır. Şu hâlde, düşman karşısında kendimizi aldatarak başarısızlığa düşmüş oluruz. Gerçek kuvvetine göre, görev verilirse düşmanın bir tümenine birkaç tümenle karşılık vermek zorunda kalınır ki bu durum, moral gücü üzerinde etkili olur.

3. Gerçi Fransızların da piyade taburlarının mevcudu 450 ise de bunlar bol makineli tüfek, otomatik tüfekler, bomba topu gibi makina ve yakından muharebe araçlarıyla donatılmış olduklarından bir dereceye kadar asker azlığını telâfi edebiliyorlar. Hâlbuki bizde o oranda makineli tüfek ve otomatik tüfekler, bomba topu teşkilâtı yoktur. Bu teşkilât olsa da sahra harbinde asker eksikliğini telâfi edemeyeceği kanaatindeyim. Mevzi harplerinde makineli tüfekler asker eksikliğini telâfi edebilirse de hareket harplerinde piyade asker sayısınca üstünlük lâzımdır.

4. Şimdiki kadrolarımıza göre bir piyade bölüğü 100 tüfek ise de tecrübelerimize göre bölüklerin bu kuvveti korumaları mümkün değildir. Çoğunlukla hastalık ve diğer sebeplerle beraber iç hizmetler bölüklerin muharebeye sokacakları tüfek sayısını 60-70 ve belki de 50'ye kadar indiriyor. Bununla birlikte bugünkü kadronun bölük saydığı birlik, gerçekte bir takımdan başka bir şey değildir. Bir bölük olabilmesi için en azından 200 tüfeğe çıkarılmış olmalıdır.

5. Subay mevcudu henüz ikmal edilmemiştir. Özellikle bölük ve takım komutanı olarak muvazzaf subay verilmesini istirham ederim.

6. Silahlar

A) Tümende ancak üçte bir oranında mavzer ve üçte iki oranında muaddel martin tüfekleri vardır. Mavzer tüfeklerinin çok kullanılmış olmaları atış hassalarını bozmuştur. Ancak toplu kullanıldığı zaman etkili olabilmesi için dağılmadan faydalanılabilir.

Muaddel martin tüfeklerinin atış hassaları da nisbeten iyi ise de buna karşı önemli kusurları vardır, iğneleri sık sık kırılır. Birkaç atıştan sonra mermi kovanları, mermi yatağında şişip kalıyor. Ancak harbi ile çıkarılabiliyor. Muharebenin devamı hâlinde ise bu tüfeklerin bozulup askerin elinde adi bir sopa gibi kaldıkları oldu. Bu tüfeklere ne subayların ve ne de askerlerin itimat ve itibarı yoktur. Arzettiğim gibi imkân varsa bu tüfeklerin değiştirilmesi şarttır.

B) Makineli tüfeklerin; şerit, makfe, yedek edevat eksiklikleri vardır. Lojistik destekten istenilmiştir.

C) Toplar

Hâlen piyade alaylarımızda bulunan Şinayder dağ topları ancak piyade topu görevini görebilir. Menzilleri 4,5-5 kilometreden ibaret olduğundan uzun menzilli düşman topçusu karşısında ve uygun olmayan arazide bu toplardan sınırlı şekilde faydalanılıyor. Rus dağ topları da menzili ve hareket kabiliyeti, mermilerinin etkisi itibarıyla sahra toplarımız derecesinde kıymetli iseler de eldeki toplar çok kullanılmış ve öteden beri de atılarak depolarda uzun müddet kalmış, çürümüş olduğundan ikide bir havaları kaçıyor, pistonları kırılıyor. Antep cephesinde bu toplarla devamlı muharebe mümkün olamadı. Defalarca tamir ettirildi ise de mükemmel usta ve fabrikalarda tamir edilemediklerinden her bir tamirlerinde yeni bir arıza oluştu. Hâlen Rus dağ toplarımızın da harp gücü yoktur. Birkaç mermi attıktan sonra bozulacakları kesindir. Eğer doğu cephesinde bu topların yenileri varsa derhâl getirilip eldekilerin değiştirilmesi gereklidir.

D) Ağır Topçu İhtiyacı

Tümen, müstahkem bir sahra mevzisine taarruz görevini alsa dahi eldeki toplar, piyademizi korumaya yeterli değildir. Hiç olmazsa bir hafif Avusturya dağ obüs bataryasının verilmesi gereklidir. Maraş'ta iken bu tümenin bir bataryası vardı. Bu bataryanın tümenine iadesini istirham ederim.

7. Nakil araçları: Henüz Millî Savunma Bakanlığının kabul ettiği kadroya göre hayvan eksikliği tamamlanmamıştır. Kısım kısım lojistik destekten hayvan veriliyorsa da 2 nci Kolordunun tespit ettiği hayvan mevcudu ile tümenin hareket etmesi sağlanamaz. Seferî kadroya göre tamamlanması gerektir. Tümenin elinde erzak ve cephane kolu yoktur. Kolordu emriyle Tümen hesabına cephane kolu verilmesi gerektir. Verilmezse ne demirbaş erzak ne de cephane taşınamayacaktır.

8. Cephane

Piyade cephanesi lojistik destekte mevcuttur. Topçu Şinayder dağ cephanesi eksiktir. Tümende 100 atım Şinayder cephanesi vardır. Lojistik destekten istenilmiştir. Henüz gelmedi.

9. Giyim Kuşam

Elbise, kaput ve beğlik ihtiyacı vardır. Özellikle çamaşır hiç alamadık. Çamaşır ve kaput için lojistik desteğe başvuruldu. Matara, mermilik ve

portatif çadırlar eksiktir. Maraş'ta yaptırılıyordu, henüz yetiştirilemedi. Çadırlar yağmur mevsimi gelmeden önce tamamlanmalıdır. Aksi takdirde harekette köylere bağlanmak zorunlu olacaktır. Lojistik destekten matara mermilik istenildi. 2 nci Kolordudan talep edildi. Henüz yetişmedi. Mevsime göre matara ve çamaşır ihtiyacı, birinci derecede önemlidir.

10. Tahkim Araçları

Tümende istihkâm bölüğünden başka birliklerde tahkim araçları hemen hemen yok gibidir. Portatif kazma, kürek lâzımdır. Hâlen Akşehir'in kuzey batısındaki mevzinin tahkimi için halktan alınan kazma küreklerle iş görülmektedir. Harekette bunların da taşınması güçtür. Taburlara düzenli olarak verilmesi gereken kazma ve küreklerin tedarik edilmesini arz ederim.

11. Ayakkabı

Çarık, tedarik edilmiştir. Şimdilik ayakkabı ihtiyacı görülmüştür. Fakat bir harekette çarıklarla Maraş yemenileri dayanmadıklarından tümene bir süre sonra yine ayakkabı gerekecektir.

12. Bu rapor, Batı Cephesi Komutanlığına ve bir sureti bilgi için Genelkurmay Başkanlığına postayla arz edilmiştir.

Bu raporu alan Batı Cephesi Komutanı, 2 nci Grup Komutanlığına yazdığı bir emirde:

9 ncu Tümen komutanının tümenin teşkilât ve diğer ihtiyaçları hakkında hem Genelkurmay'a ve hem de cepheye yazılan raporu hakkında düşüncelerinizi bildirmenizi rica ederim.

4 ncü maddede bir bölüğün 100 tüfeğinden yararlanmak için 200 tüfek verilmesi hakkındaki görüş, hiçbir ordunun tahammül edemeyeceği tehlikeli bir ihmali göstermektedir. Alaylara ikmal askeri verilirken, her bölüğün 100 tüfeği mutlaka safta kullanacak şekilde fazla ikmal askeri verilmesi uygundur. Fakat bunun gerçekleşebilmesi, Tümen komutanının böyle değil daha ciddî düşünmesiyle mümkündür. Diğer eksiklikler, tercihen düşünülüyor ve ikmal ediliyor. 9 ncu Tümen her görevi, taarruz olsun savunma olsun yapabilir. Güvenilir bir çekirdek birlik hesap ettiğimize ve ona göre görev talep edeceğimize Tümen komutanı gerçekten inanmalıdır, denilmişti.

28 TEMMUZ 1921 TARİHLİ HAREKET

1. Sülümenli'de bulunan Konya Süvari Alayı, düşmanın saat 08.00'den itibaren Çavdarlı-Sülümenli istikametinde yürüyüşe geçtiğini bildirmişti. Bu haberi alan Tümen komutanı, Tümen Kurmay Başkanı emrinde Çobanlar'da bulunan 35 nci Süvari Alayının derhâl Sülümenli'ye hareketle, burada bulunan Konya Süvari Alayını da emrine alarak bu düşmana etki etmesini ve baskı karşısında yavaş yavaş Bolvadin istikametinde çekilmesini emretmişti.

35 nci Süvari Alayı, Sülümenli'ye ulaşmadan önce düşmanın 1 tabur kadar kuvvetinin Karahisar üzerinden doğruca Büyük Çobanlar köyüne doğru ilerlediğini görmüş ve derhâl bu köyün doğusunda yaya muharebe

etmekle birlikte Konya Alayının da yanına gelmesi emrini vermiş ve her iki alay, düşmanın Çobanlar'dan daha doğuya ilerlemesine meydan bırakmamışlardı.

2. Aynı zamanda Adana müfrezesi de Sülün-Salar istikametinden Karaaslan'a doğru bir yürüyüş kolunun ilerlediğini bildirmiş ve aralarında muharebe başlamıştı. Bu yürüyüş kolu, Işıklar üzerine ilerlemiş ve Işıklar'ı doğuya geçtikten sonra kuzeye yönelerek Çobanlar'a gitmiştir.

3. 52 nci Alayla hücum taburu, Çobanlar istasyonunun güneydoğusunda bulunuyordu. Bu ilerleme karşısında tümenin büyük kısmı Kumral batı sırtlarına alınmış ve süvari alaylarına da düşmanı oyalayarak Bolvadin istikametinde çekilmesi bildirilmişti. Düşman, Çobanları öğleden önce işgal etmiş ve daha doğuya ilerlemeyerek istirahate geçmişti.

Mürettep Tümen, bu düşmana taarruz etme kararını verdiğinden Işıklar'da bulunan birliklerine Kumralı'ya gelmeleri için emir vermişti. Süvari alaylar, Hamidiye köyünün batısındaki sırtlarda düşmanla karşı karşıya bulunuyordu. Işıklar bölgesindeki birlikler, dağlık araziye düştüklerinden Kumralı'ya geç gelebilmişler ve bu yüzden de düşmana yapılacak baskın geri kalmıştı.

Düşmanın gece karanlık basınca Afyon istikametinde çekildiği, sıkı temasta bulunan keşif kollarımızın raporlarından öğrenildi. Bugün Afyon'un doğusuna doğru keşfe çıkan geceleyin Afyon istikametinde çekilmiş olan düşman hakkında yapılan incelemeler sonucu düşman harekâtı şu şekilde tespit edilmiştir:

A) Dağ toplarıyla yaklaşık 1 piyade alayı sebükbar olarak İzce Karahisar'ın batısından ve Kabeçiler'in doğusundan hızlı bir gece yürüyüşü ile Çobanlar'ın kuzeyine yaklaştıktan sonra, kuvvetlerimizin arasından diğer bir zayıf kuvvetini de işgal amacıyla cepheden gün doğumuyla birlikte Sülümenli yönüne ilerletmişse de düşman izlediği amacı elde edemeyerek muharebe cephe baskısıyla sonuçlanmıştı. Elde edilen bilgiler, bu hareketin 4 ncü Tümene bağlı 35 nci Alay tarafından yapıldığı ve kuzeyden gelen yeni bir kuvvetin olmadığı hakkındadır.

B) Işıklar'da 1 piyade alayı, 1 süvari bölüğü ve 2 dağ topundan oluşan bir kuvvet ilerlemiştir. Bunun görevinin de söz konusu bölgedeki kuvvetlerimizi tespit etmek olduğu anlaşıldı.

Yapılan harekât isteklerine uygun çıkmayınca öncelikle, Işıklar'daki sonra da Çobanlar'a ilerlemiş olan kuvvetler geriye gitmişlerdir. Toplam 2 alay harekete geçtiğine göre, Afyonkarahisar bölgesine 2 piyade taburunun daha geldiği tahmin edilmiştir.

Kuzeyden gelen bu kuvvetin gerileri korumak için Gazlıgöl, Belicemeşe bölgesine gönderilen kuvvet olduğu ve değiştirmek için Karahisar'a geri dönüşünde, birlikte bir hareket yaptırıldığı tahmin edilmektedir.

Düşman, kuzeydeki birliklerini Karahisar'a alınca Afyon'un doğusuna doğru bir hareket yapmakta ve toplayabildiği kuvvetleri kuzeye gönderdiği zaman Karahisar'da hiçbir faaliyet göstermemektedir. Son günlerde düşmanın Gazlıgöl istikametinde kuvvetli savunma tertibatı almakta olduğu da öğrenilmiştir.

Bugün düşman Afyon'dan doğuya doğru ilerlemeye başladığından ve nerede durdurulabileceği de kestirilemeyeceğinden Batı Cephesi Komutanlığı tarafından Mürettep ve 9 ncu Tümenlere verilen emirde:

1. Mürettep Tümen Komutanlığından 28 Temmuz 1921 günü saat 10.05'te alınan rapora göre, 1 piyade alayı ve 1 süvari bölüğü ve birkaç toptan oluşan bir yürüyüş kolu, Çavdarlı'dan Çobanlar istikametine ilerlemiş ve saat 10.30'da Çobanlar'ı geçmiştir. Mihail istikametinden ilerleyen diğer bir kolun kuvveti ve nereye vardığı anlaşılamamıştır.

2. Mürettep Tümen Bolvadin-Çay hattına ilerleyen düşman kuvvetini keşif ve tespit edecek, ileri hareketini mümkün olduğu kadar erteleyecektir.

3. 9 ncu Tümen Akşehir'in kuzeybatısında Akşehir gölü ile Sultandağı arasında, Bolvadin çayından ilerleyecek düşmana karşı kesin savunma için hazırlanacaktır.

4. Mevzinin Yalvaç tarafından kuşatmasına karşı tedbirler alınmalıdır.

5. 9 ncu Tümen komutanı harekâtın idaresinde, durum ve arazi durumuna göre Mürettep Tümen komutanıyla işbirliği içinde olmalıdır, denilmişti.

9 ncu Tümen komutanı birliklerine aşağıdaki yazılı emri vermekle beraber, 9 ncu Tümenin Mürettep Tümenle ortak hareket etmesi için görevlerinin ne olacağını Genelkurmay Başkanlığına sormuş ve aldığı cevapta:

"Afyon bölgesinde Mürettep Tümenle 9 ncu Tümenin şimdilik birlikte hareket etmesine gerek olmadığından, söz konusu bölgenin savunulmasından eskiden olduğu gibi Mürettep Tümenin sorumlu olacağı, Kolordu Komutanlığının gelişinden önce 9 ncu Tümenin de harekâta katılması gerekirse emir ve komuta meselesinin ayrıca bildirileceği" emredilmişti.

Mürettep Tümen cephesindeki düşman, Afyonkarahisar civarındaki eski mevzilerine çekilmiştir. Mürettep Tümen birlikleri Sülümenli-Işıklar hattına ileri alınmıştır.

28 Temmuz 1921'de Akşehir'den verilmiş olan tümen emri:

1. Düşman hakkında bilgi.

2. Mürettep Tümen, Bolvadin-Çay hattına ilerleyen düşmanın kuvvetini keşif ve tespit edecek, ileri hareketini mümkün olduğu kadar erteleyecektir.

3. 9 ncu Tümen birlikleri, Akşehir'in kuzeybatısında Akşehir gölü ile Sultan dağı arasındaki mevzide, Bolvadin-Çay hattından ilerleyecek düşmana karşı kesin savunmada bulunmak için aşağıdaki gibi hazırlık yapacaktır:

A) 26 ncı ve 27 nci Alaylarla istihkâm bölüğü, bugün arazi üzerinde incelenen Yassıyanı-Ulupınar-Derbendi hattında 29 Temmuz 1921'de saat 04.00'te bulunmak üzere hareketlerini düzenleyeceklerdir.

26 ncı Alay caddenin dağlık olan güney kısmını, 27 nci Alay caddenin ovalık olan kuzey kısmını arazi üzerinde gösterildiği üzere tahkim edeceklerdir. Mevzinin işgali gerekirse, başlangıçta alaylar cephelerine zayıf işgal kuvvetleri çıkarıp ellerinde kuvvetli ihtiyat bulunduracaklardır. Yarın sabahtan itibaren bu gösterilen hatta tahkimata başlanacaktır.

Birlikler tahkimat ve araziyi tanımakla meşgul olacak ve ilk operasyon için istihkâm bölüğü alaylara yardım edecektir.

B) 25 nci Alay Hücum Taburu, Rus dağ bataryası 29 Temmuz 1921 sabahı saat 04.00'te Nezirköy'de bulunacak ve şimdilik tümen ihtiyatını oluşturacaktır. Alay aynı zamanda, Nezirköy'den Yalvaç istikametine giden dağ geçit yolunu Sultan dağının güney yönüne doğru keşfettirecek ve bu istikametten düşmanın ilerlemesi ihtimaline karşı düşman harekâtını durdurmak için yukarı hattaki bu geçit civarını arazinin durumuna göre tahkim etmek üzere keşfettirecektir.

C) Tümen estersüvar bölüğü, Mürettep Tümenle irtibat kurmak ve aynı zamanda düşmanın durumu hakkında bilgi edinmek üzere 29 Temmuz 1921 sabahı saat 04.00'te Çay'a hareket edecektir.

Bir kuvvetli subay keşif kolunu, Akşehir-Yalvaç-Çay yolu yönünde gönderecek ve bu keşif kolu, bu yolu Çay-Yalvaç istikametinde ilerlemesi muhtemel düşmana karşı gözlem altında bulunduracak ve düşmana dair edindiği bilgileri en kısa yolla Yalvaç telgrafhanesine, Tümene gönderecektir. Gerek bu keşif kolu ve gerekse süvari bölüğüyle gitmek üzere arazide bulunan 4 jandarma süvari bölüğüne gönderilecektir. Bölüğün iaşesi, Çay istasyonundaki Mürettep Tümen ambarından sağlanacaktır.

D) Tümen Sıhhiye Bölüğü, Tümen ihtiyat birliklerinin bulunacağı Nezirköyü'ne yarın erkenden hareket edecek ve orada bulunacaktır.

4. 29 Temmuz 1921'den itibaren tahkimat hattında bulunan birliklerin yiyeceği, trenle Yassıyanı istasyonuna gönderilecek ve orada tümen tarafından bir ambar tesis edilerek iaşeleri oradan sağlanacaktır. Tümen ihtiyatında bulunan birliklerin iaşeleri, kasabadaki lojistik destek ambarından karşılanacaktır.

5. Birliklerin büyük ağırlıklarında bulunan gereksiz eşyalar, Tümen ağırlık komutanı emrinde, kasabanın uygun bir yerinde bulunacaktır.

6. Lojistik destek bölge müfettişliğinin sağladığı tahkim malzemesi, çok az olup amacı karşılayamayacağından satın almak suretiyle tedarik edilecek kazma kürekler, tahkimatla görevli birliklere gönderilecektir. Birlikler, bu malzemenin gelmesini beklemeyerek bölgelerindeki köylerin halkının araçlarından da geçici olarak yararlanacaklardır.

6 ncı Tümen cephesinde önemli bir hareket olmamış ve düşman gerilerine baskınlar yapılmıştır.

Aydın koruma bölüğü kaldırılarak 3 bölüklü bir tabur hâlinde düzenlenmiş ve adına da 6 ncı Tümen Hücum Taburu denilmişti. Bu iş Yenipazar'da yapılacaktır.

Mürettep Tümenle 6 ncı Tümen teşkilât itibarıyla istenilen derecede olmamaları sebebiyle, kendilerinden istenilen görevin tamamen yapılmasında en fazla çabayı sarf ettikleri hâlde başarılı olamıyorlardı. Bunu göz önüne getiren 6 ncı Tümen komutanı, Batı Cephesi Komutanlığına şu teklifte bulunmuştur:

Sandıklı bölgesinden Karahisar'ın batısına ve düşman gerilerine yapılacak bir taarruzla, Karahisar'daki düşmanı kuzeye veya batıya atmayı pek mümkün gördüğümden, Mürettep Tümeni takviye etmekte olan birliklerden 2 piyade alayının bu amaçla Sandıklı bölgesine toplanması emri verildiği takdirde bu harekete tümen tarafından 1 süvari alayı ve 2 taburla katılmanın mümkün olacağı bildirilmişti.

Batı Cephesi Komutanlığı tarafından Tümene verilen cevapta; Sandıklı bölgesinde toplanacak kuvvetli birliklerle Karahisar'ın batısında bir taarruz yapılması hakkındaki teklifinize katılıyorum. Taarruz, ancak Adana cephesinden nakledilmekte olan Kolordunun toplanmasının ardından yapılacaktır. Toplanmanın 15 Ağustos 1921'de son bulması muhtemeldir. Bu harekete 6 ncı Tümenden de çok sayıda kuvvetin katılması gereklidir. Tasarruf edilecek kuvvetlerin şimdiden Sandıklı bölgesinde toplanmak üzere hareketinin uygun olacağı bildirildi.

6 ncı Tümen aldığı emir üzerine bölgesinde gelecekte yapılacak bir taarruz için kuvvetlerini Sandıklı'da toplamaya ve konuşunda bazı değişiklikler yapmaya başlamıştır.

2 NCİ KOLORDU KARARGÂHI İLE 5 NCİ TÜMENİN BATI CEPHESİ EMRİNE HAREKETİ

Genelkurmay Başkanlığı 5 nci Tümenin de Batı cephesinde istihdamını faydalı bulduğundan, Tümenin hazırlık derecesi ve ihtiyacı hakkında Kolordusundan bilgi istemişti.

Kolordu tarafından verilen cevapta:

1- 5 nci Tümen 24 ncü Alayını Antep bölgesinde bıraktıktan sonra 1 nci kademeyi oluşturan 14 ncü Alayın 2 nci Taburu ve 1 dağ bataryasıyla 16 Temmuz 1921'de; 2 nci kademesini oluşturan 15 nci Alay, Tümen İstihkâm Bölüğü, 1 dağ bataryasıyla 17 Temmuz 1921'de; Süvari bölüğü 18 Temmuz 1921'de konaklarından Maraş'a hareket edecekler ve 18 Temmuz 1921'den

itibaren ulaşacaklardır. Tümenin hazırlık derecesi ve ihtiyacının buraya varışlarından sonra belli olacağını;

2. Antep bölgesinde bırakılan 24 ncü Alayın Cekde'de bulunan 1 taburunu Çarpin'e göndereceğini;

3. Res'ül-ayn'da bulunan 24 ncü Alayın 2 taburuyla Elferik'te bulunan Tümen hücum taburunun katılması bildirmiştir.

9 ncu Tümenin Batı cephesi emrine hareketi ve 5 nci Tümenin Maraş'a varışı üzerine Kolordu konuşunda değişiklik olduğundan, yeni tertip Genelkurmay Başkanlığına bildirilmiştir.

Buna göre:

1. Kolordu karargâhı; 4 ncü Depo Alayı 2 nci ve 3 ncü taburları kadro hâlinde, süvari 12 nci alay karargâhı ve 2 nci bölüğü, topçu depo bölüğü, 22 nci topçu alayından biri kamasız, 2 Şinayder 1 Kudretli top ile 9 ncu Topçu Alayından kalan 22 nci Topçu Alayına bağlanan 4 sahra topu, Kolordu istihkâm, telgraf bölükleriyle telsiz telgraf müfrezesi, 2 amele bölüğü, hayvan hastanesi, beygir deposu, ikisi ağır develi 1 hafif yük hayvanlı kolla sanayi ve seyyar hastane Maraş'ta.

2. 5 nci Tümen karargâhı, 5 nci Topçu Alayından 2 Kudretli, 2 Şinayder topu, 14 ncü (1 tabur eksik), 15 nci Piyade Alaylarıyla 5 nci Tümen süvari, istihkâm, sıhhiye bölükleriyle, ekmekçi ve telgraf takımları Maraş'ta.

3. 14 ncü Alaydan 1 tabur Nizip'te. (Alayına katılma emri verilmiştir).

4. Tümen hücum taburu kadro hâlinde olup Elferik'ten Maraş'a hareket emri verilmiştir.

5. 24 ncü Alay 1 ve 3 ncü Taburlarıyla, 2 Şinayder topu Cik'te ve Çarpin bölgesinde, 2 nci Taburu Elcezire cephesi emrinde Res'ül-âyn'dadır. Alım işlemleri için başvurulmuştur.

6. Sahra 5 nci Bölükle 3 ncü Dağ Bölüğü 2 nci Tümen emrindedir.

7. 4 ncü Depo Alayı, 1 nci Tabur Hoçkis makineli tüfek depo bölüğü 1 Kudretli top Kozan'da,

12 nci Süvari Alayının 3 ncü Bölüğü'nden 1 takım Kivrikli'den Endel'e kadar olan bölgede, geri kalanı Kozan'dadır.

8. Haruniye, Bahçe ve Osmaniye askerlerinden oluşan bir milis taburu Barbaş, Kanlıgeçit bölgesinde, 12 nci Süvari Alayın 1 nci Bölüğü Septuruz'da Kilis bölgesi Komutanlığı emrinde, 1 nci Bölük'ten 1 takım eksik olarak Islahiye'de.

9. Mürettep 2 piyade bölüğü, 1 makineli tüfek takımı, 1 adi ve 1 dağ bataryası, 12 nci Süvari Alayının 1 nci Bölüğü'nden 1 takım ve Kolordu süvari bölüğü, akıncı müfrezesi olarak Kuzey Suriye'de olup geri gönüşleri için emir verilmiştir.

Kolordunun 5 nci Tümene hareketi hakkında 21 Temmuz 1921 tarihli verdiği 6 numaralı emirde;

1. Genelkurmay Başkanlığının emriyle 5 nci Tümen, Afyon bölgesine nakledilmek üzere Kelebek istasyonuna hareket edecektir.

2. Her alay ve tümen bağlı birlikleri, birer kademe olarak tümenin 4 kademe hâlinde hareket etmesini uygun görüyorum. İlk kademenin 23 Temmuzda yürüyüşe başlaması ve devam eden günlerde diğer kademelerin takip etmesi mümkün olacak şekilde hazırlıkların yapılmasını;

3. 9 ncu Tümenin uygulamış olduğu yürüyüş çizelgesinin bir sureti ilişiktedir. Arada bir verilecek olan istirahatin Kars veya Kozan'da olması, Tümenin kararına bırakılmış olduğu, yürüyüş çizelgesinde yazılı konaklardan Yenicekale, Andırın, Araplar, Kars, Kozan, Camili, Melcik, Karaisalı, Kelebek mevkilerinde iaşe olduğu, Yenicekale'de un bulunan fırınlar yetersiz olduğundan söz konusu konak ve Balıkkanağı için ekmek, yiyecek ve yemin Maraş'tan Tanıkkonağı için eşit iaşe maddelerinin de Kozan'dan alınması ve beraber taşınması gerekir. Maraş'tan 3, Kozan'dan 2 günlük ihtiyat peksimet verilebileceği gibi Ereğli'de de peksimet depolandığı;

Araplar, Kars, Kozan, Camili'deki iaşe, Kozan bölgesi tarafından; Karaisalı, Kelebek'teki iaşenin de Adana bölgesi tarafından hazırlanıp temin edilmekte olduğu;

4. Tümenin en gerekli ihtiyaçlarının bir listeyle ve Tümenin yürüyüş kademeleri ve mevcutlarının çekirdekler ayrı ayrı gösterilmek suretiyle bildirilmesi talep edilmişti.

5. Tümen Komutanı, Maraş'a gelen birlikler, geride kalan eşya ve ağırlıklarını getirmek için nakil araçlarını emir almadan önce Rumkale ve çevresine göndermişlerdir. Bunların gelmesini beklemek için Tümenin ilk kademesinin ancak 26 Temmuz'da Maraş'tan hareket edebileceğini yazmış ve buna ek olarak aşağıdaki 7 numaralı raporu vermiştir:

1. Tümen 4 kademe ile Maraş'tan Kelebek'e yürüyüşe başlayacak;

1 nci kademe; 26 Temmuz'da 14 ncü Alayın 1 nci ve 3 ncü Taburlarıyla, 2 dağ topu, dağ Şinayder 2 nci Bölük.

2 nci kademe; 27 Temmuz'da tümen karargâhı, süvari ve istihkâm bölükleri, telgraf takımı, bando.

3 ncü kademe; 28 Temmuz'da 15 nci Alay (3 taburlu) ve 2 toplu Kudretli dağ bataryası.

4 ncü kademe; 29 Temmuz'da 24 ncü Alay'ın 1 nci ve 3 ncü Taburları ve 2 toplu 1 nci dağ Şinayder bölüğü.

2. 14 ncü Alayın 2 nci Taburu ve sıhhıye müfrezesi Maraş'a geleceği zamana göre, son kafilelerden birisiyle hareket ettirilecektir. 24 ncü Alayın 2 nci Taburu ve hücum taburlarının ne zaman gelecekleri bilinmediğinden bunların Kolordu tarafından alınıp gönderilmeleri sağlanacaktır.

3. Yürüyüş sırasında 9 ncu Tümen tarafından uygulanmış ve takip edilmiş olan çizelgeye bağlı kalınarak hareket edilecektir.

Tümen, yukarıdaki tertiple yürüyüşe başlayabilmek için birliklerine verdiği emirde;

1. Tümenin 26 Temmuz 1921'den itibaren söz konusu yürüyüş çizelgesine uygun olarak Kelebek istasyonuna yürüyüşe başlayacağını;

2. Birlikler üzerinde demirbaş olarak 2 günlük peksimet ile çağ ve yem torbalarında birer günlük arpa, ayrıca günlük iaşe için 2 günlük ekmek ve erzak ve 1 günlük de yem bulunacaktır. Bunların 23 Temmuz'dan itibaren hazırlanması, demirbaş peksimetlerin torbalar diktirilerek ve tabur komutanları tarafından bizzat teftiş edilerek askerlere dağıtılması ve emir verilmeden yenilmemesini;

3. Konaklama yerlerinde iaşenin ne şekilde yapılacağını;

4. Birliklerin belirli miktardaki cephanesinin hazır bulunmasını;

5. Fazla silah ve eşya varsa Maraş'ta Kolordu depolarına teslim edilmesini bildirdi.

Tümen birlikleri yürüyüş çizelgesine göre tespit edilen saatlerde harekete geçmişlerdi. Takip edilen yolun büyük bir kısmı, piyade ve süvarinin yürümesine uygun bir hâldeydi. Yürüyüş günleri, hava açık ve sıcak geçmişti. Tümende, Kelebek istasyonuna kadar, birkaç ayak vurgunu ve hayvan yaralanmasından başka herhengi bir olay olmamıştır.

Konya'da bulunan Batı Anadolu Lojistik Destek Müfettişi Albay Kâzım, 5 nci Tümen Komutanlığına yazdığı bir telgrafta, Konya İşletme Dairesi Başkanının, trenlerin hareketini düzenlemek üzere Pozantı'ya hareket edeceğini ve Kelebek'ten hareket eden kafilelerin Konya'ya varışlarında sıcak yemek yedikten sonra kademelerin Akşehir'e hareket edeceklerini bildirmişti.

Konya'ya her gelen kafile, mülkiye ve askeriyenin ileri gelenleriyle halk tarafından büyük bir tezahüratla karşılanmakta ve Lojistik Destek Müfettişliği tarafından alınan tertibat sayesinde, subay ve asker sıcak yemek yedikten sonra Akşehir istikametinde yollarına devam etmekteydiler.

2 nci Kolordu Komutanlığı, Tümen'e 5 Ağustos 1921'de yazdığı bir emirde, Kolordu karargâhıyla süvari ve telgraf takımlarının 6 Ağustos 1921'de Kelebek'ten ikinci trene binmek üzere hareket edeceklerini bildirmişti. 5 nci Tümenin ilk kademesini oluşturan, 15 nci Piyade Alayı ile 2 nci Dağ Bataryası 6 Ağustos 1921'de Akşehir'e gelmiş ve çadırlı ordugâha girmiştir.

2 NCİ KOLORDU BİRLİKLERİNİN AFYON BÖLGESİNE GELİŞİ VE 2 NCİ GRUBUN KURULMASI

2 nci Kolordu Komutanı, 2 Ağustos 1921'de Genelkurmay Başkanlığına yazdığı raporda, Kolordunun üstleneceği görevin, bölge ve bağlı yerler ile emri altında bulunacak kuvvetlerin ve Kolorduyu diğer konular hakkında bilgilendirecek talimatın Kelebek'e bildirilmesini arz etmişti.

Genelkurmay Başkanlığı; Kolordudan aldığı rapor üzerine Batı Cephesi Komutanlığına;

2 nci Kolordu Komutanı Albay Salâhattin Âdil, 6 Ağustos 1921'de Kelebek'e geleceğinden, kendisine genel durum ve görevi hakkında Kelebek'te talimat verilmesini bildirmiş ve Albay Selâhattin'e bu konuda devlet tarafından emir verileceğinin bildirildiği, 9 ncu, 5 nci ve 6 ncı Tümenlerle Mürettep Tümenin 2 nci Grup adı altında Albay Salâhattin Âdil Bey'in emrine verilmesi ve bu Grubun doğrudan doğruya Batı cephesi emrinde bulunması düşünüldüğünden, cephe tarafından bu konuda başka bir görüş varsa bildirilmesi rica edilmişti.

Batı Cephesi Komutanı; 8 Ağustos 1921'de 2 nci Kolordu Komutanlığının istihdam şekli hakkında başka bir görüşü olmadığını ve Kolorduya gerekli talimatın verileceğini bildirdi.

Batı Cephesi Komutanlığı tarafından 4 Ağustos 1921'de 2 nci Kolordu Komutanlığına verilen emirde;

1. Köprühisar-Yenişehir bölgesinde düşmanın en az 1 piyade alayı ve birkaç süvari bölüğü ve 1-2 bataryadan oluşan bir kuvveti vardır.

Söğüt ve Bilecik bölgelerinde düşman yoktur.

31 Temmuz 1921'de bir düşman tümeniyle Pazarcık'ta bulunan bir alayı Eskişehir'e gitmiştir. 3 Ağustos 1921'de Söğüt'e gelen süvari tugayının durumu incelenmektedir. Tayyare keşiflerine göre, Alpi-Eskişehir hattının kuzeyinde Alpiköy-Pomaklar-Gökdere bölgesinde 1, hattın güneyinde Karatepe Harmandalı-İmşehir ve Karatokat'ta 2, Sevişköy-Yassıhöyük-Sultaniye'de 1 toplam 4 düşman tümeni vardır.

Hamidiye Düztepe[202]-Melekgazi-Mecidiye Çiftliği-Çeçinkeç bölgesinde 2 düşman tümeni olduğu tahmin edilmektedir. Afyon civarındaki düşman tümeni, 3 Ağustos 1921 tarihinde kuzeyden gelen en az 1 alayla takviye edilmiştir.

2. Batı cephesi, büyük kısmı Sakarya'nın doğusunda; Beylikköprü-Sincan köyü demir yolu hattının her iki tarafında kayıpları ikmal ve birliklerini düzenlemekle meşguldur. Yalnız 1 nci Grubu oluşturan 1 nci Tümen, Mıhalıççık'ta; 1 nci Süvari Tümeni, Doğanoğlu'ndadır. Cephenin diğer süvari birlikleri, büyük kısımlarıyla Beylikahır-Kaymaz[203]-Çifteler-Kırkpınar-Aziziye hattındadır.

3. Çobanlar bölgesinde bulunan Mürettep Tümen ve merkezi Dinar'da bulunan 6 ncı Tümenle 9 ncu ve 5 nci Tümenlerden 2 nci Grup oluşturulmuştur. 2 nci Kolordu Komutanı Albay Selâhattin Âdil, Akşehir'e gelişiyle birlikte Grubun emir ve komutasını alacaktır. Emirlerine girecek birliklerin kuvvet ve konuşu, karşılarındaki düşman durumu hakkındaki bilgilerin Akşehir'e bildirilmesini Mürettep Tümen ve 6 ncı Tümenden rica ederim. Albay Selâhattin Adil'in 8 Ağustos 1921'de Akşehir'e gelmesi beklenmektedir.

[202] Gaziantep-Şahinbey ilçesine bağlı köy.
[203] Çankırı-Yapraklı ilçesine bağlı köy.

Grup Komutanının gelişine kadar tümenlerin ayrı ayrı görevleri şu şekilde düzenlenmişti:

6 ncı Tümen, taarruz faaliyetine şiddetle devam edecektir.

Mürettep Tümen; Afyon civarındaki düşmanla teması koruyacak üstün düşman taarruzu hâlinde adım adım savunma yaparak, Çay-Akşehir istikametinde ve bir kısım kuvvetiyle de Yalvaç istikametini örtmek üzere Karakuş istikametinde çekilecektir.

9 ncu Tümen, Akşehir'in kuzeybatısında Akşehir Gölü ile Sultan Dağı arasındaki mevzinin tahkimine devam edecektir.

2 NCİ GRUBUN İSTİHDAM ŞEKLİ HAKKINDAKİ DÜŞÜNCELER

Genelkurmay Başkanlığı genel durumu değerlendirirken düşman ordusunun büyük kısmıyla Ankara istikametinde taarruz edeceği sonucuna varmış ve Afyon bölgesinde teşkil edilen 2 nci Gruptan Sakarya bölgesinde meydana gelecek muharebelerde yararlanmayı düşündüğünden, Akşehir civarında toplanmakta olan 2 nci Kolordunun askerî harekât gereği gölün doğusundan Yeniköy[204]-Piribeyli[205] yolu ile Sakarya bölgesine bir kademe hâlinde hareketine, yol üzerindeki su durumunun ve Konya-Afyon hattına dayanan geri hizmetlerinin uygunluk derecesini Batı cephesinden öğrenmek istemişti.

Batı Cephesi Komutanlığı, 8 Ağustos 1921'de 2 nci Kolorduya verdiği emrinde, Genelkurmay'ın düşüncesiyle hemfikir görülmüyor ve şu değerlendirmede bulunuyordu:

"Düşman ordusu, yaklaşık 8 tümen kadar bir kuvvetle Eskişehir ve Seyitgazi bölgesinde toplu durumda olup, ileri harekât için faaliyete hazırlanmaktadır. Düşman yeterli kuvvetle kendiliğinden 2 nci Gruba yönelmezse, düşmanın tüm kuvvetiyle Sakarya'ya ilerlemesini engellemek zorunluluğu, 2 nci Grubumuza taarruzî bir görev vermektedir. Bununla birlikte, 5 nci Tümenin de Akşehir'de toplanmasının ardından 9 ncu ve 5 nci Tümenlerin Bolvadin-Çay hattına naklini uygun görmekteyim."

Bu durumda en azından düşmanın büyük bölümünün Ankara istikametinde ileri yürüyüşe başlamasıyla 2 nci Grubun bu hattan, Afyon istikametinde taarruz etmesi gerekir.

Grubun, Bolvadin-Çay hattında düşmana karşı savunma imkânı da incelenmelidir.

Kolordu Komutanı bir yerde durmaksızın seyahate devam edecek Mürettep Tümen Komutanıyla görüştükten sonra, yukarıdaki görüşe göre, Bolvadin-Çay bölgesini inceleyecek ve daha sonra gerekirse Akşehir'e dönecektir.

[204] Ankara-Haymana ilçesine bağlı köy.
[205] Konya merkez ilçesine bağlı köy.

5 nci Tümen tamamen Akşehir'de toplanıncaya kadar 9 ncu Tümen yerinde kalacaktır. Daha sonra her iki tümenin beraberce ileriye, Bolvadin-Çay bölgesine alınacağı bildirilerek, 6 Ağustos 1921'de 9 ncu, 5 nci ve Mürettep Tümenlerin insan ve nakliye araçlarıyla, talim ve terbiye açısından eksiklerinin, kusursuz ve sürekli olarak ikmal edilerek, her görevi yapacak bir durumda bulunmalarına fevkalâde önem verilmesi Kolordudan isteniyordu.

Bunun üzerine Genelkurmay Başkanlığı, genel durum hakkındaki düşüncelerini 9 Ağustos 1921'de Batı Cephesi Komutanlığına bildirdi:

Düşmanın, yeniden Ankara yönünde taarruzî harekâta karar vermesi durumunda, Afyon bölgesindeki 2 nci Kolorduya karşı 2 ve kuzeyde Mürettep Kolorduya karşı da 1 tümenini bırakıp, geriye kalan 7 tümenini yeniden Anadolu'ya alacağı kuvvetlerle de takviye ederek, Sakarya mevzimizin sol kanadını kuşatmak üzere Ankara genel istikametinde ilerletmesi güçlü bir ihtimaldir.

Bu durumda 2 nci Kolordu için aşağıdaki 3 hareket şekli söz konusu olabilir:

1. Bütün kuvvetiyle Afyon istikametinde taarruz etmek.

2. Düşman taarruzu başlamadan şimdiden iki Kolorduyu 5 nci ve 9 ncu Tümenleriyle Sakarya bölgesine alarak kesin sonuç alanında toplu olarak kullanmak, Mürettep Tümenle 6 ncı Tümeni de karşılarındaki en fazla kuvvet tespit etmek göreviyle şimdiki bölgelerinde bırakmak.

3. 2 nci Kolorduyu 5 nci ve 9 ncu Tümenleriyle düşman taarruzu başlar başlamaz Akşehir Gölü'nün doğusundan Kurşunlu Dağı, Bayat kolu bölgesine yöneltip süvari grubunu da bu bölgeye çekerek düşmanın sağ kanadında ve gerilerinde etkili olmak ve bu şekilde Sakarya mevzimizin sol kanadının düşman tarafından kuşatılmasını zorlaştırmak.

Birinci hareket tarzında düşman, Afyon bölgesinde bulunduracağı 2 tümeninin kuvvetiyle tarafımızdan yapılacak bir taarruza karşı emniyetli ve başarılı bir şekilde savunma yapabilecektir fakat Bursa-Dumlupınar-Seyitgazi-Eskişehir ve Uşak-Kütahya lojistik destek hatlarının mevcudiyeti dolayısıyla bu hareketin, düşmanın gerileri için önemli bir tehlike oluşturmayacağını düşünüyorum.

İkinci hareket tarzı, düşmanın da bundan haberdar olarak Afyon bölgesinde oldukça az kuvvetler bırakmasını ve geri kalanını kesin muharebe sahasına nakletmesini gerektireceğinden, düşmana harekâtında tam bir serbestiyet kazandırır.

Üçüncü hareket tarzına gelince; düşman önceden 2 tümenimizin kuzeye hareketinden haberdar olamayacağından Afyon bölgesine ayıracağı kuvvetleri, Mürettep Tümenle 6 ncı Tümenin yapacağı gösteri hareketleriyle bir süre Afyon bölgesinde kalmak zorunda kalacak ve oradan karşısındaki kuvvetin yapısı hakkında bir fikir edindikten sonra, Akşehir istikametinde taarruza geçerek, Akşehir Gölü ile Sultan Dağları arasındaki dar sahayı elde etmek ve burada az bir kuvvet bırakarak geri kalan kuvvetini kendi kanadına çekmek isteyecektir.

Bu sırada Kurşunlu Dağı-Bayat kolu bölgesinde bulunacak olan 2 nci Grup, süvarileriyle birlikte düşmanın kuşatma kuvvetlerinin önemli bölümlerini kendi üzerine alarak kesin sonuç alanında etkili olmalarına engel olacağı gibi, durum itibarıyla da düşman kuşatmasını başarısızlığa uğratacaktır. Bunun tam tersine düşman, esas kuvvetleriyle sağ kanadımızı kuşatmak isterse o vakit, bu bölgede süvari grubuna dayanaka olmak üzere yalnız oldukça az bir kuvvet bırakılarak Kolordunun büyük kısmının ordunun sol kanadına alınması ve bu sayede söz konusu bölgeden tasarruf edilecek kuvvetlerle merkez ve sağ kanadın takviye edilmesi mümkündür. Bundan dolayı bu şekilde hareketi, diğerlerinden daha üstün görmekteyim.

Ancak bu hareketin başarılı bir şekilde yapılması, bu Kolordunun emniyetle sevk ve idaresine bağlıdır. Bunu başarmak için de gerek telsiz telgrafla, gerekse Ilgın üzerinden Kurşunlu Dağı, Bayat istikametinde yapılacak telgraf hattıyla ve telefonla güvenilir bir haberleşme sağlanmasına ihtiyaç vardır.

Düşmanın, bu düşüncemizden taarruz başlayıncaya kadar haberdar olmaması da son derece önemli olduğundan, bundan yalnız özel olarak tümen ve Kolordu komutanlarıyla ilgili Lojistik Destek Müfettişinden başka kimsenin haberdar olmaması ve şimdiden tesis edilecek telgraf hattının, ihtiyaç duyulduğu zaman Akşehir Gölü'nün kuzeyinden ilerleyecek bir düşman kuvvetine karşı toplanacak birliklerimiz için yapılmakta olduğu, Afyon bölgesinde büyük miktarda kuvvetimizin toplandığı ve tarafımızdan Afyon'a doğru kesin taarruz yapılacağı hakkında düşman arasında haberlerin dolaşmasının çok önemli olacağı eklenerek, Batı Cephesi Komutanlığının bu konudaki görüşleri istenmişti.

Afyon istikametinde toplanmakta olan 2 nci Gruba karşılık düşmanın, Sakarya'nın doğusundaki muharebe meydanına uygun bir kuvvetini göndermesi engellenmiş olursa, 2 nci Gruptan faydalanılmış olur. Bundan dolayı esas mesele, uygun bir şekilde düşmanı bölünmeye mecbur etmek ve 2 nci Grubumuzu Sakarya'nın doğusundaki muharebe meydanına alabilmek, iki kat daha fazla güç kazanmak demektir.

Böyle bir faydalanma ancak genel taarruz zamanında, Afyon'daki kuvvetleriyle savunmada kalır veya genel taarruz başlayıncaya kadar düşman Afyon'dan ileri hareket etmezse, mümkün olabilir. Fakat genel taarruzdan önce yeterli veya üstün kuvvetle Akşehir cephesine ilerlerse, birlikleri bu cepheden ayırmak veya Bayat kolunun da arkasını Ilgın'a vererek dayanması mümkün olmaz. Ilgın lojistik desteğinin kesilme ihtimaline karşı, Bayat kolunun da doğuya doğru Sarayönü lojistik desteğine ulaşıp ulaşmadığı daha önce sorulmuştu. Ümit etmemekle beraber keşiflerin sonucunu arz ederim.

Bundan dolayı 2 nci Grubun istihdam şekli hakkında uygun gördüğüm hareket, düşmanın fazla kuvvetini karşısına çekerek daima Konya istikametinde kalmasıdır. Düşmanı bölünmeye mecbur etmek için imkan ve zaman olmazsa ya da daha fazla faydalanma fırsatı bulunursa, o zaman kısmen veya tümüyle kuzeye çekmeye çalışılacağını bildirmişti.

5 nci Grup Komutanlığı tarafından da, genel durum dolayısıyla 2 nci Gruba verilecek görev şu şekilde düşünülmüştü.

Düşman büyük kısmıyla Eskişehir bölgesinde ve en çok 3 ncü Tümeniyle Karahisar'da bulunmaktadır. Ordumuzu takip etmesinden ve kralın Atina'ya geri dönmesinden, henüz Ankara, Konya, Adana'ya doğru genel bir taarruz fikri olmadığı anlaşılıyor. Belki Avrupa'nın bize barış için siyasi bir baskısının olma ihtimaline karşı bu taarruzu, demiryollarının tamirine kadar ertelemek istiyor. Fakat o vakitlerde yağışlar ve kış başlayacağı için düşmanın böyle Anadolu'da sonbahar yağmurlarıyla beraber bir kış harekâtına teşebbüs etmesi zorlaşır. Bununla birlikte, düşmanın şu günlerde durmasından yararlanmak mümkündür.

Grup tarafından bu fırsatı, düşman daha fazla takviye edilmeden önce Karahisar'a bir taarruzda görüyorum. Aziziye kazasına 3 tümenli bir piyade grubu gönderilecek olursa, bu imkanın doğma ihtimalini güçlü buluyorum. Karahisar'daki düşmanın 3 tümeni yenilerek geriye atılırsa, birçok kaynaktan mahrum kalacağı gibi, düşmanın demiryollarını tamir ederek bundan faydalanmasına da meydan verilmemiş olur.

Bu taarruzun aşağıdaki gibi yapılması uygun görülmektedir:

a) Bir piyade tümeni Kaymaz'a gönderilerek bu tümen, gerek 1 nci Grupla bazı gösteriler, gerekse propagandalar yaparak, Eskişehir istikametinde harekâta başladığımız fikri düşmana duyurulur.

b) Aynı zamanda süvari grubunun örtünme perdesi arkasında 3 tümenli bir piyade grubu da süratle Aziziye'de toplanır.

2 nci Grup Mürettep Tümenle Çobanlar bölgesinde Karahisar'a doğru gösteriler yaptığı sıralarda, Çay'da toplanacak 5 nci ve 9 ncu Tümenler, gece yürüyüşü ile Şuhut'tan nakledilir ve Şuhut'tan Karahisar'a taarruza başlar. 6 ncı Tümen de Sandıklı'dan kuzeye doğru gösteriler yapar. Süvari grubundan bir tümen, Çifteler ile Yapıldak arasında örtme göreviyle daha fazla düşmana sokulmak üzere devam eder. Yalnız süvari tümeni, Kilise-Köroğlu kalesi istikametinde ilerleyerek Seyitgazi-Karahisar yoluna hâkim tepeleri tutar ve Bellicemeşe'ye doğru genişlemeye devam eder.

4 ncü Süvari Tugayından bir alay, Bayat'tan Seyitler Sultan-Issızca[206] Karahisar istikametine, diğer alay Emirali-İğnepınar-Manda istikametine sürülerek, düşmanla temas edebilir.

Aziziye'de toplanacak ve daha fazla dağ toplarıyla donatılmış olacak piyade grubu da Bayat-Bavurdu[207] istikametinde hareket ve Bavurdu'dan sonra bir tümeniyle Kozluca-Çıkrık istikametinde; diğer 2 tümeniyle Selimiye-Ilıca-Akarca[208]-Sababik-İsmailköy[209] istikametinde ilerleyerek düşmanı kuşatır.

[206] Osmaniye merkez ilçesine bağlı köy.
[207] Afyonkarahisar-Bayat ilçesine bağlı köy.
[208] Adana- Kozan ilçesine bağlı köy.
[209] Afyonkarahisar merkez ilçesine bağlı köy.

Gerçekten de bu hareket, cesurca ve tehlikeli ise de en başarılı işler, en tehlikeli girişimlerle elde edileceği gibi, böyle teşebbüsler, askerlerimizin ve halkımızın da moral gücünü arttırır ve dünyaya karşı da harp gücümüzün yerinde olduğu fikrini verir. Bu harekete bir kere karar verilecek olursa daha başka bazı ayrıntıları hazırlamakla birlikte, hızlı bir şekilde işe başlamak ve aynı zamanda gizliliğine son derece dikkat etmek gerekir. Bu taarruzda en fazla dikkate alınacak şey, düşmanın Kütahya'daki ihtiyatlarının Karahisar istikametine hareketleridir. Bunun için bir piyade tümeni daha Hüsrevpaşa hanına gönderilecek olursa, ihtiyatlı bir hareket yapılmış olur. Bu tümen gerektiğinde Kilis'e, Bellicemeşe istikametine sürülerek süvari tümeniyle beraber kuzeyden gelecek düşman kuvvetlerini durduracaktır. Aynı zamanda Aziziye'de toplanacak piyade grubu, komutan ve karargâhının da beraber gelmesi ve taarruz harekâtını idare etmesi 10 Ağustos 1921 tarihli yazıyla bildirilmişti.

Genelkurmay Başkanlığı tarafından, yapılan tekliflere şu şekilde cevap verilmişti:

2 nci Kolordunun Bayat kolu bölgesinde Ilgın lojistik desteğinden mahrum bırakılması tehlikesine karşı yapılan incelemelerin sonucuna göre, bu Kolordunun ihtiyaç duyulduğunda doğuya doğru Sarayönü lojistik desteğine yardım etmesinin mümkün olamayacağı anlaşılıyorsa, Bayat bölgesinde bekletilmeyerek ara vermeden Sakarya bölgesine nakli zorunluluğu doğacaktır. Her hâlde bu Kolordunun genel taarruz başlayıncaya kadar şimdiki bölgesinde kalması; bütün cephede genel taarruzun başlamasıyla beraber de Konya istikameti ihmal edilerek 2 tümeniyle kuzeye alınması istenmektedir. Ancak düşman, genel taarruzundan önceki günlerde 2-3 tümenlik bir kuvvetle yalnız Akşehir istikametinde taarruza başlarsa 2 nci Kolordu birliklerini bu cephede muharebeye sokma zorunluluğu doğacağından, bu Kolordunun kısmen veya tamamen kuzeye alınması elbette bu muharebenin meydana gelişi esnasında ortaya çıkacak duruma bağlı kalacaktır. Bu esas çerçevesinde 2 nci Kolorduya tebligat yapılması istenmiştir (10 Temmuz 1921).

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BAŞKANI MUSTAFA KEMAL PAŞA'YA BAŞKOMUTANLIK VERİLMESİ HAKKINDAKİ KANUN

(5 AĞUSTOS 1921)

1. Milletin ve vatanın kaderini elinde tutan tek kuvvet olan ve üyelerinden her birinin Kanun-i Esasi ve Teşkilât-ı Esasiye Kanunu ile hukuku ve milletvekilliği dokunulmazlığı korunan ve manevi şahsiyetiyle Başkomutanlık yetkisini üzerinde bulunduran TBMM, bu belgeyle kendi başkanı Mustafa Kemal Paşa'yı Başkomutan olarak görevlendirmiştir. gelecekteki kayıtlarla Başkomutanlık resmi görevine kendi başkanı Mustafa Kemal Paşa'yı görevlendirmiştir.

2. Başkomutan, ordunun maddi ve manevi kuvvetini azamî surette artırma ve sevk ve idaresini bir kat daha sağlamlaştırma konusunda Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin bununla ilgili yetkilerini Meclis adına fiilen kullanabilir.

3. Mustafa Kemal Paşa'ya yukarıdaki maddelerle verilen sıfat ve yetkiler 3 ay süreyle geçerlidir. Meclis, gerekli gördüğü takdirde, bu sürenin bitiminden önce bile bu sıfat ve yetkileri kaldırabilir.

4. Bu kanun, yayınlanmasından itibaren yürürlüğe girecektir.

5. Bu kanunun uygulanmasına Türkiye Büyük Millet Meclisi yetkilidir.

Başkomutanın Orduya ve Millete Bildirisi (5 Ağustos 1921)

Büyük muharebeden çıktığımız en zayıf zamanımızda tüm vatanı çiğnemek ve bütün halkı mahvetmek için üzerimize hücum eden düşmanlara karşı milletçe birleştik ve çok değerli ordular meydana getirdik. Pek çok cephelerde benzersiz fedakârlıklarla milletin hukukunu savunan ve İnönü'de Yunanistan'ın istilâ ordularını iki defa tepeleyen bu millî ordularımız, o kadar yüksek bir azim ve iman ile muharebe ettiler ki, düşmanlar yalnız batı cephemizdeki ordumuza karşı, kralları başta olduğu hâlde, tüm Yunan ordusunu Anadolu'ya getirmek zorunda kaldılar.

Batı cephesinde meydana gelen son muharebelerde, bu düşman ordusu korkunç kayıplar verdikten sonra, ordumuzun esas cevherinden hiçbir şey kaybetmeden bugünkü durumu aldık. Bugün düşman ordusu, esas kaynaklarından ve hareket üssünden uzaklaşmış bir durumda karşımızdadır. Bütün kahramanlık meziyetlerini ve üstün vasıflarını en önemli muharebe meydanlarında tanıdığım ordumuzun tedbirli ve yüksek komuta kademesiyle fedakâr subaylarına ve kahraman askerlerine ve atalarımızdan miras kalan üstün niteliklerle ortaya çıkan milletin tüm fertlerine hitap ediyorum.

Milletin kaderini eline alan Büyük Millet Meclisi bugün beni, Meclis Başkanlığının yanı sıra, ordunun başarısını sağlayacak tüm tedbirleri almak üzere, tam yetkili olarak Ordu Başkomutanlığıyla görevlendirdi.

Sizlere bu bildiriyi yazdığım dakikadan itibaren Allah'ın yardımına güvenerek bu büyük ve şerefli göreve başlamış bulunuyorum. Bana bu görevi vermiş olan Meclis'in ve o Meclis'te şekillenen milletin irade şekli, hareketimin odak noktasını oluşturacaktır.

Hiçbir sebep ve suretle değiştirilmesine imkân olmayan bu irade, elbette düşman ordusunu imha etmek ve bütün Yunanistan'ın silahlı kuvvetlerinden oluşan bu orduyu Anadolumuzun mukaddes ocağında boğarak kurtuluşa ermek ve bağımsız olmaktır.

Bu sonuca ulaşmak üzere vatan ve milletin maddi ve manevi bütün kuvvetlerini sevk etmek için hiçbir tedbir ve girişimden kaçınılmayacak ve ne zemin ve zamana, ne de vatan kavramı karşısında ayrıntıda kalan diğer görüşlere bağlı kalınmadan düşman ordusunun imhasından ibaret olan bu amacın elde edilmesi için gereken her şey yapılacaktır. Başarı, Allah'tandır.

Bu bildirinin askerlere kadar tüm ordu mensuplarıyla görevlilere ve halka tebliğini rica ederim.

Tüm vekâletlere, tüm ordulara ve bağımsız birliklere, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri Merkez Heyetleriyle belediye başkanlıklarına tebliğ edilmiştir.

Büyük Millet Meclisi Başkanı
Başkomutan
Mustafa Kemal

Başkomutanlığın yukarıda yazılı bildirisi orduya yeni bir kuvvet ve taze bir ruh vermiş oldu.

Başkomutanlığın kurulmasıyla beraber merkez teşkilâtında da değişiklik yapma zorunluluğu doğmuştu. Bu yeni düzen içerisinde, Meclis tarafından yeniden gösterilen güven, yakınlık ve muhabbete dayanarak General İsmet'in ordunun başında kalması uygun görülmüş ve General İsmet Genelkurmay Başkanlığından istifa ederek yerine Millî Savunma Bakanı General Fevzi ve Millî Savunma Bakanlığına da General Refet tayin edilmişlerdir.

2 NCİ KOLORDU KOMUTANININ AFYON BÖLGESİNE GELİŞİNE KADAR AFYON'DAKİ BİRLİKLERİN HAREKETİ

Mürettep Tümen Cephesi

Mürettep Tümene karşı Afyon bölgesinden 28 Temmuz günü doğuya ilerlemiş olan düşman kuvvetlerinin gece karanlık basınca Afyon'un doğusundaki mevzilerine çekildikleri keşfedilmiş ve ileri sürülmüş olan keşif kollarımız, Çavdarlı, Salar, Karaaslan, Mihail köylerinde düşman olmadığından daha ileri hareket etmişlerdi.

Tümen birlikleri 30-31 Temmuz gecesini şu durumda geçirdiler:

1. 52 nci Alay, Kumralı'nın batısındaki çiftlikte; bu Alayın 3 ncü Taburu Çobanlar İstasyonu civarında,

2. Adana Müfrezesi, topçu taburu, hücum taburu ve erzak kolu; Kumralı köyünde açık ordugâhta,

3. Süvari Alayı; Sülümenli ve civarında.

Tümen karargâhı ve Tümen süvari bölüğü; Çobanlar İstasyonunun doğusunda geçirmişler ve birlikler Afyon istikametine karşı ve Adana süvarisi de Işıklar sırtlarında tertibat almışlardı.

Mürettep Tümen Komutanı, düşmanın Afyonkarahisar'daki kuvvetinden bir kısmını Sakarya bölgesine çekme ihtimaline karşı 1 Ağustos 1921 sabahı Akçın civarındaki düşmana baskın yapmak üzere şu emri vermişti:

Buna göre:

1. Karahisar'daki düşman, bugün bir faaliyet göstermediği takdirde düşmana baskın yapılacaktır. Bunun için;

a) Adana Müfrezesi ve 2 Erdhart topu Adana Müfrezesi Komutanı emrinde olarak 1 Ağustos 1921 gecesini Akçın'ın yaklaşık 3 km doğusunda,

b) Süvari alayları (Konya ve 35 nci Alay) Tümen Kurmay Başkanı Yüzbaşı Yümnü komutasında Adana Müfrezesinin kuzeyinde ve Susuz'un doğusunda,

c) 52 nci Alay 2 nci Tabur, 1 Erdhart topu ve karargâh süvari bölüğü, Çavdarlı'nın 2 km batısında duracaklardır.

2. Birlikler bugün 31 Temmuz 1921'de saat 20.00'de ordugâhlarından hareketle geceyi geçirecekleri yerlere gidecekler ve geceleyecekleri yerlerden 1 Ağustos 1921 günü saat 05.00'te Akçın üzerinden hareketle baskın yapacaklardır. Baskının ardından Akçın'da durulmayarak, Keneciler istikametinde geri dönülecektir. Çavdarlı'nın batısındaki birlikler de Karahisar istikametinde ilerleyerek düşmanın dikkatini kendi üzerlerine çekeceklerdir.

Süvari alayları Afyonkarahisar'ın kuzeyine sarkarak baskının başarılı olmasına çalışacak ve aynı zamanda Gazlıgöl genel istikametinde keşif kolları gönderecektir.

3. Tümen karargâhıyla 52 nci Alayın 3 ncü Taburu geri kalan toplarıyla Çavdarlı kuzeybatısındaki sırtlarda bulunacaktır.

4. Birliklerde bulunan askerler, 1 Ağustos 1921'de erken yatırılarak istirahat ettirileceklerdir.

5. Adana Müfrezesi ve süvari alayları, izlenecek yolu ve gece kalınacak yeri gündüzden keşfettireceklerdir.

6. Gerek keşif sırasında, gerekse gecelenecek yerlerde çok dikkatli olunacak ve düşmana bir şey hissettirilmemeye çalışılacaktır.

7. Erzak ve cephane kolları ve büyük ağırlıklar, 1 Ağustos 1921 gecesi Çobanlar köyünün doğusunda bulunacaklardır.

Bugün havanın çok yağmurlu olduğunu gören Tümen Komutanı, Akçın'a yapılacak baskın hareketinden vazgeçildiğini ve birliklere oldukları yerde emniyet tertibatı alarak istirahat etmelerini bildirmiştir.

Bugün Afyon bölgesinde düşmanın bir hareketi görülmemişti. 1 Ağustos 1921'de düşmanın çeşitli sınıflardan oluşan bir kuvvetinin Kebeciler köyünün doğusundaki sırtlara geldiğini haber alan Tümen Komutanı, düşmanın yarın erkenden Tümen kanadını vurarak ilerlemek isteyeceğini ve henüz görülmeyen diğer bir kuvvetinin de Işıklar sırtlarından harekete geçmiş olma ihtimalinin olduğunu görüşerek birliklerine aşağıda yazılı tertibatı aldırmıştır:

a) Konya Süvari Alayı, bütün mevcuduyla 1 Ağustos 1921 sabahı, düşman kuvvetlerini ve hareket yönlerini keşfederek derhâl Tümene bildirecek ve düşmanın doğuya hareketi hâlinde, Bolvadin genel istikametini örtmeyi sağlayacak şekilde hareketini düzenleyecektir.

b) Adana Milis Süvari Alayı, Işıklar'ın batısındaki yukarı hattı sabahleyin erkenden süvarisiyle tutarak düşmanın bu yönden bir hareketi olup olmadığını kontrol edecektir.

c) Tümenin diğer birlikleri, verilecek emirle duruma göre hareket edebilmek için 1 Ağustos 1921 günü saat 05.00'ten itibaren harekete hazır bulunacaklardır.

d) Çiftlikteki nakliye katarı da aynı saatte Çay istikametine hareketle Kumralı'nın 5 km doğusunda yol kenarında duracak ve ikinci emri bekleyecektir.

1 Ağustos 1921 sabahı Mürettep Tümen Komutanı, süvari birliklerini emrine alarak, ilerlediği tespit edilen düşman kuvvetini keşfetmek ve amacını meydana çıkarmak için saat 11.30'da Kebeciler'e gelmiş ve burada yaptığı inceleme ve keşif kollarından alınan raporlar sonucu, sabahleyin Kebeciler'den bir piyade bölüğü ile bir miktar süvariden oluşan düşman kuvvetinin Afyon istikametinde çekilmiş olduğu ve bugün Afyon'da, 4 ncü Tümene bağlı en azından 2 piyade alayı ile 4 dağ topu ve 3 bölüklü bir süvari alayının bulunduğu tespit edilmiş ve son olarak düşmanın iki kol ile yaptığı taarruzda tümenin kanat gerilerine düşme yolunu izlediği öğrenilmişti.

Bu durum karşısında Mürettep Tümen, konuşunda aşağıdaki değişikliği yapmış ve bu durumun 2 Ağustos 1921 sabahına kadar alınmış olması emrini vermişti.

Buna göre;

1. Adana Müfrezesi, 52 nci Alay, 3 Erdhart ve 1 Krup dağ topu Işıklı'da bulunacak ve bu bölgedeki birlikler, muharebe açısından Adana Müfrezesi Komutanı emrine gireceklerdir.

2. Konya Süvari Alayı, Sülümenli'de; 35 nci Süvari Alayı, Çobanlar köyünde bulunacaktır. Acele zamanlarda Konya Süvari Alayı Komutanı, 35 nci Süvari Alayına da emir verecektir.

Kebeciler'den doğruca Çobanlar'a bir düşman taarruzu hâlinde 35 nci Alay bağımsız olarak tertibat almakla birlikte, derhâl tümeni ve Konya alayını da haberdar edecektir.

Bu süvari alaylarının görevleri, düşmanın sağ kanadımızdan ilerleyecek düşman kuvvetlerini mümkünse uzaklaştırmak; değilse Bolvadin genel istikametini kapatmak ve gözlemektir.

Konya Alayı, Çavdarlı'nın kuzey sırtları ve demir yolu arasını, 35 nci Alay da Kebeciler istikametini sürekli şekilde keşfedip gözetleyeceklerdir.

3. Tümen Hücum Taburu, 2 Erdhart topu, Tümen Süvari Bölüğü Çobanlar İstasyonunda toplanarak Tümen emrinde kalacaklar ve kendilerine gösterilecek mevziyi işgal edeceklerdir. Hücum Taburu geldikten sonra 52 nci Alayın 3 ncü Taburu alayına gidecektir.

4. Tümen nakliye katarı Kumralı köyünde; seyyar hastane Çay İstasyonu civarında; Tümen karargâhı şimdilik Çobanlar İstasyonu civarında bulunacaktır.

5. Süvariler de dâhil olmak üzere birlikler, ordugâhlarının ilerisinde uygun noktalarda tahkimat yapacaklardır. Özellikle Işıklar bölgesinde başlayan tahkimatın, süratle faydalanılır bir hâle getirilmesi istenmişti.

Birlikler emredilen saatlerde kendilerine gösterilen bölgelere yerleşmiş ve gereken tertipleri almışlardı.

3 Ağustos 1921'de düşman tahkimatla meşgul olmuş; düşman tayyareleri tümen birlikleri üzerine alışılandan fazla bomba atmışlar ve keşif yapmışlardı. Alınan haberler de, bazı düşman birliklerinin Gazlıgöl'den Afyon'a geldiklerini gösteriyordu.

Tümen Komutanı düşmanın 4 Ağustos 1921 günü taarruz yapma ihtimali karşısında birliklerine, çok dikkatli olmalarını ve düşmanın bir taarruz girişimi durumunda Tümen ve komşu birliklerin, zamanında haberdar edilmesini bildirmiştir.

Batı Cephesi Komutanlığı verdiği cephe emrinde, Afyon'daki birliklere şu direktifi tekrarlamıştı:

6. Tümen taarruz faaliyetine şiddetle devam edecek.

Mürettep Tümen, Afyon civarındaki düşmanla teması koruyacak ve bir düşman taarruzunda adım adım savunarak, Akşehir istikametinde büyük kısmıyla Yalvaç istikametini örtmek üzere Karakuş Dağı istikametine çekilecek.

9 ncu Tümen; Akşehir gölü ile Sultan Dağı arasındaki mevzinin tahkimine devam edecek.

5 nci Tümen; Akşehir'de toplanacak.

Bu tertibe göre, Mürettep Tümen Komutanlığı tarafından, Tümen konuşunda yapılacak aşağıdaki değişikliklerin, 5 Ağustos 1921'de verilen emirle akşama kadar yapılmış olması istenmiştir.

1. Adana Müfrezesi, 52 nci Alay ve Işıklar'da bulunan toplar Işıklar'da kalacaktır.

2. Konya Süvari Alayı, Büyük Çobanlar İstasyonu civarına nakledilecek ve Çavdarlı'nın batı sırtlarını gözetlemek üzere Sülümenli'de bir takım bırakacaktır. Bu Alay, aynı zamanda Çavdarlı ve Karaaslan arasını da keşfettirecektir.

3. 35 nci Süvari Alayı, yine Çobanlar'da kalarak, Kebeciler istikametini keşfe çıkıp gözetleyecek ve Sülümenli'deki takım ve Konya Alayı ile sürekli irtibatta bulunacaktır.

4. Hücum Taburu ve Topçu Taburunun D bataryası Paşaçiftliği'nde tümen ihtiyatı olarak Kumralı'nın 2 km batısında bulunacaktır.

5. Tümen Süvari Bölüğü, Tümen karargâhıyla Kumralı'da bulunacak ve bölük Kumralı'nın güneyinde ve sırtların güneyinden geçen yolları kendisine ayrıca verilecek talimata göre keşfettirecektir.

6. Seyyar hastane şimdilik Çay'da kalacaktır.

7. Kumralı'daki tümen karargâhı, Konya Süvari Alayına ve Işıklar'daki Adana Müfrezesine bağlanacak ve yeni konuşa göre mümkün olan yerlerde telgraf takımı, hat uzatacaktır.

8. Bundan sonra trenler Çobanlar İstasyonunun yaklaşık 5 km doğusundaki barakada bekleyecek ve burada iaşe maddeleri dağıtılacaktır. (5 Ağustos 1921)

6 ncı Tümen Cephesi

Tümen Komutanı; Afyon cephesindeki düşmanın kanat ve gerilerine yapılması Batı Cephesi Komutanlığı tarafından tasarlanan taarruza hazırlık olmak üzere, cephesinden toplayabileceği kuvvetleri, Dinar bölgesinde toplamaya başlamıştı. Bunun için de 29 Temmuz'da yazdığı bir emirle:

1. İncirli'de 51 nci Alayın 1 nci Taburu ile topçu bataryasının ve Dinar'daki 34 ncü Süvari Alayının 2 nci Bölüğü ile 51 nci Alayın 1 nci Taburu makineli tüfek bölüğünün Tümen ihtiyatı olarak Sütlaç'taki 51 nci Alay komutanının emrine verildiğini (Süvari Alayı 2 nci Bölük, 30 Temmuz'da Sütlaç'a dönecektir),

2. Işıklı bölgesinde bir muharebe olursa 51 nci Alay Komutanının bir tek dağ topunu bu bölgede 50 nci Alay emrine vereceğini,

3. 30 Temmuzda verdiği bir emirle 50 nci Alaydan bir taburun gece yürüyüşüyle Dinar'a gönderilmesini,

4. Yeni kurulmakta olan Tümen Hücum Taburunun 100 Alman tüfeğiyle silahlı bir bölüğünü merkezi Yenipazar olmak üzere Aydın bölgesinde bırakarak geri kalan 2 bölüğüyle vakit geçirmeden Dinar'a gelmesini,

5. Burhaniye bölgesinde bulunan 51 nci Alay 2 nci Tabura, düşmanın Ortakçı köprüsü güneyinde ne kadar kuvveti olduğunun, topu bulunup bulunmadığının, düşman suyun kuzeyine atıldıktan sonra köprünün topla veya dinamitle tahrip edilmesinin mümkün olup olmadığının ve düşmanın karşı taarruzunu karşılayabilmek için arazinin uygunluk derecesinin ve düşmanın hâlen tutmakta olduğu köprübaşı mevzisinden düşmanın uzaklaştırılması hâlinde bizim ne kadar faydalanacağımızın incelenerek bildirilmesini,

6. Dinar'ın kuzeybatısındaki Çandar köprüsü ile Işıklı köyü arasında Menderes üzerindeki köprü ve geçit yerlerinin şimdiden tumbacıklarla işaretler yaptırılmasını, Sundurlu bölgesinden Beydilli bölgesine en kısa yolların şimdiden tayin ve tespit edilmesini,

7. Bayat ve Tokça'nın batısındaki sırtlarla, Üçtepeler'in batısındaki Küçük Harhar ve Büyük Harhar boğazlarına gece gündüz yolu şaşırmadan gidebilmeyi sağlamak için, işaret sırıkları ve taştan köyükler gibi malzemelerin şimdiden temin edilmesini;

8. Sundurlu ve İncirli'de bulunan tabur veya bölge ihtiyatlarının her türlü durumda hızlı bir şekilde Bektaşitepe'yi ve Tokça, Bayat vadilerine hâkim olan sırtları, güvenli bir şekilde işgal edebilmek için, gidilecek yolların şimdiden işaretlenmesi birliklere bildirilmişti.

Tümen bölgesinde düşmanın keşif faaliyetinden başka bir hareketi görülmüyordu.

4 ncü Süvari Tugayının[210] düşmanın gerilerinde akın yaptıktan sonra Sandıklı'ya gelmesi, bu bölgede düşman faaliyetinin artmasına sebep olmuş ve düşmanın kuvvetli piyade ve süvariden oluşan keşif kolları, 1 Ağustos 1921'den itibaren Savran'ın doğu ve kuzey sırtlarında görülmeye başladığı Sandıklı'da bulunan 34 ncü Süvari Alayı tarafından bildirilmişti. Kendisine verilen emirde; bugün 50 nci Alayın 1 nci Taburu Dinar'dan Ballık'a[211] hareket etmiş olup geceyi Ballık'ta geçirecek ve 2 Ağustos 1921 akşamı Sandıklı'ya varacaktır. Durumda bir değişiklik olduğu takdirde, tabura derhâl bilgi verilmesi ve bununla da sıkı temasta bulunulması bildirilmiş; düşmanın Çivril, Çal, Sarayköy cephelerinde kuvvetlerimizin azaldığını anlamaması ve özellikle bu bölgelerden bir taarruz yapmak üzere hazırlıkta bulunduğumuzun bildirilmesi; Çivril'in işgaline ordu tarafından karar verildiğinden, takviye kuvvetlerinin yakında geleceği şeklinde haberlerin düşman tarafına yayılacak şekilde tedbirlerin alınması ve akıncı müfrezeleri ile keşif kollarının daima düşman gerilerinde faaliyet göstermeleri ve karşılarındaki karakollara baskınlar düzenlemeleri bildirilmiş, ayrıca Sundurlu bölgesinde Tokça, Çatak ve Sundurlu'nun güneyindeki en yüksek tepelerde faaliyet gösterilmesi ve Işıklı cephesinde sık sık taarruzî keşifler yapılması da birliklere bildirilmiştir.

Sandıklı bölgesinde süvari alayı ile 1 taburun bulunduğu ve ikmal askeri geldikten sonra bu bölgeye bir taburun daha gönderileceği Batı Cephesi Komutanlığına da arz edilmişti.

Tümen, yeni gelmekte olan ikmal askerlerinin talim ve terbiyesine büyük önem verdiğinden, Tümen karargâhında bir piyade ve bir de süvari

[210] Batı Cephesi Komutanı 27 Temmuz 1921 tarihinde 5 nci Gruba; 5 nci Grup karşısındaki düşmanın bir tümeni Çeçinkiç ve Aksu'nun doğusundaki Karadağ ve süvarileriyle Cevizli ve Bardakçı'yı işgal ettiği, Hüsrevpaşa hanının da işgal edilmiş olması ihtimali olduğunu bildirmiş ve 2 nci süvari tümeniyle 4 ncü süvari tugayının 26 Temmuz gecesi Hüsrevpaşa hanı civarından Kilis'e Döğer istikametine düşman gerilerine akın yapmak üzere hareket etmeleri emrini vermişti. Süvari tugayı bu emri yaparak Sandıklı'ya gelmişti. Afyon bölgesinde bulunan Mürettep Tümenle yaptığı muharebe sonucu düşmanın Afyon'daki mevzilerinde olduğunu Çavdarlı, Karaarslan, Mihail köylerinde düşman bulunmadığını Şuhut-Bolvadin-Aziziye-Kurucakaymaz yolunun 5 nci Gruba gittiğini öğrenmiş ve buna göre hareketini tanzim ederek Sandıklı'dan bölgesine hareket etmiştir. (Y.N.)

[211] Gaziantep-Yavuzeli ilçesine bağlı köy.

talimgahı açmış ve piyade alaylarına kendilerine askeri talim ve terbiye verilmek üzere 3'er subayla 10'ar eğitimci erbaş ve er göndermeleri emri verilmiş, çalışmalara da hemen başlanmıştı.

Keşif sonucu; Sandıklı bölgesinde bölük mevcutları 80 kişi olmak üzere bir düşman piyade taburunun bulunduğu, tabur merkezinin Paşaköy'de ve bölüklerin de Kılıçaslan, Paşaköy, Sinanpaşa ve Kırka köylerinde bulunduğu, Sinanpaşa Yaylası'nda gözetleyicileri olup geceleri irtibat kurmak için piyadeler arasında işaret fişekleri atılmakta olduğu öğrenilmişti. Bu kuvvetin 7 Ağustos 1921 günü Karahisar-Sandıklı yolunu izleyerek Çapan istikametinde harekete başladığı görülmüş, Süvari Alayının Dinar'da bulunan 2 nci Bölüğü alayına katılmak üzere Sandıklı'ya hareket ettirilmiş ve Alaya da şu emir verilmiştir:

1. Düşmanın daha güneye geleceğini zannetmemekle beraber, böyle bir hareketin olması durumunda aşağıdaki hareketinizi tasvip ederim.

2. Düşmanın kuvvetini, sınıfını doğru tahmin etmek, takip ettiği istikameti ve kaç kolla hareket ettiğini mutlaka keşfetmek gereklidir.

3. Keşif kollarınız düşmanla, sıkı temasta bulunmalı, adım adım çekilerek ateş takibi görmedikçe bulundukları yerlerde kalıp teması kaybetmemeli ve uygun noktalarda durarak düşmanın hareketlerini durdurmaya son derece gayret etmelidirler.

4. Çok üstün kuvvetler karşısında piyade ve süvariler 3 ncü madde gereğince Dinar istikametine çekilecektir. Müfreze çekilirken hükûmet görevlilerinin de birliğin son eriyle beraber çekilmesi lâzımdır.

5. Son ana kadar telgraf haberleşmesinin kesilmeden devam etmesini sağlayınız. Sandıklı'yı terk etmek zorunluluğu doğarsa telgraf makina ve malzemesinin ve görevlilerinin mutlaka alayla beraber alınması gereklidir. Güneye çekilirken telgraf hattından yararlanarak raporlarınızı düzenli vermelisiniz. Telgraf malzemesinin nakli için halkın araçlarından faydalanınız. Aynı şekilde Şuhut'la muhaberenin son zamana kadar devamı için kesin emir vermeniz lâzımdır. Gerektiğinde Şuhut Ovası'nda kalacak keşif kollarınızın, sizinle daha güneyden haberleşip irtibat kurması için şimdiden gerekli talimatı vermeniz lâzımdır.

Düşman Şuhut kasabasına da taarruz ederse oradaki keşif kolunuz güneye çekilerek teması asla kaybetmemelidir. Düşman Şuhut'a girmedikçe, keşif kolumuzla bucak müdürü ve görevlileri kasabayı terk etmeyeceklerdir. Böyle bir hâlde, Sandıklı'daki görevlilerinin Şuhut'a nakli uygundur. Yalnız telgraf haberleşme görevlilerinin alayın yanında bulunması şarttır.

Sandıklı bölgesinden güneye doğru hareketi görülen düşman, Haçat, Başağaç, Kalendıras sırtlarını işgal ederek 7 Ağustos 1921 gecesini burada geçirmişti.

Bu konuda Süvari Alayının verdiği bilgide;

Düşmanın Haçat ile Kalendıras arasında 6 bölük piyade ile 1 süvari bölüğünün bulunduğu Haçat ile Savran arasında bulunan düşman kuvvetlerinin tahmin edilemediğini ve bütün kuvvetin bir alay kadar olduğunu bildirmiştir.

Düşmanın, 4 piyade taburu, 100 kadar süvari ve 2 toptan oluşan bir kuvveti, 8 Ağustos 1921 sabahı, Sandıklı müfrezesine taarruza başlamış ve müfreze aldığı talimat gereği düşmanla teması koruyarak oyalama muharebeleri yapmak suretiyle çekilmeye başlamıştı. Tarafımızdan boşaltılan Sandıklı kasabası, akşam üzeri düşman tarafından işgal edildi. Müfrezemiz taarruz eden düşmanın bir tümen kadar olduğunu bildirmişti.

Bu durum üzerine Tümen, 34 ncü Süvari Alayına Sandıklı'nın güneyindeki Ballık-Sinekli hattında bir savunma mevzisi hazırlamasını ve Çivril cephesinden 2 taburla (2 bölük eksik) 2 dağ topunun Kızılören üzerinden Ballık istikametine; aynı şekilde Dinar'dan da tek topla oluşturulmakta olan hücum taburunun Ballık istikametine hareket etmek üzere hazırlanmakta olduğu bildirilmiş yukarıda adı geçen birliklere gereken emirler Tümen tarafından verilmişti.

9 Ağustos 1921 sabahı Ballık-Sinekli hattında, Sandıklı'dan çekilen 52 nci Alayın 1 nci Taburu, Çivril bölgesinden gelen 2 nci Taburu ve Hücum Taburuyla dağ bataryası toplanmış olduğundan, Süvari Alayı düşmanla sıkı temasta bulunmak üzere ileriye sürülmüş ve piyadeler bu hatta tahkimat yapmaya başlamışlardı. 6 ncı Tümen bu şekilde kuvvetlerinin büyük bir kısmını Sandıklı bölgesinde toplamış bulunuyordu.

Bugün Süvari Alayından gönderilen bir raporda; 3 ncü Bölüğü Sandıklı'da bulunduğu zaman düşman tarafından kendisine gönderilen bir haberde, günü de bildirilerek Sandıklı'ya taarruz edecekleri, Sandıklı işgal edildikten sonra İğirdir hattını işgal edecekleri ve bu hareketi gizlemek üzere aynı zamanda Çivril cephesinden de taarruza başlayacakları bildiriliyordu. Gerçekten de bildirilen günde Sandıklı'ya taarruz olduğundan, haberin geri kalan kısmını beklemek gerekiyordu. Fakat 9 Ağustos 1921'de düşmanın güneye karşı bir hareketi görülmemiş, aksine düşmanın Sandıklı'yı boşaltarak Başağaç istikametinde çekildiği ve çekilirken bu civardaki ekinleri tümüyle yaktığı görülmüştür.

Süvari Alayının da saat 14.30'da Sandıklı'ya girdiği bildirilmişti.

9 ncu Tümen

Genelkurmay Başkanlığı Tümene, Afyon cephesinin savunulmasından Mürettep Tümenin tek başına sorumlu olduğunu şimdilik 9 ncu Tümenin de emredilen bölgede tahkimatla meşgul olacağını bildirmişti.

9 ncu Tümen, Lojistik Destek Müfettişliğinden verilen tahkimat malzemesini birliklerine dağıtmış ve tahkimata başlamıştı. Buna göre; Şemsiköy-Çerkezköy kuzeyindeki Değirmen-Ulupınar hattı (dâhil) güney kısmı 26 ncı Alaya, kuzey ova kısmı, 27 nci Alaya ait olacak ve bu Alay aynı zamanda Hücum Taburunun tahkim ettiği ikinci hattın tahkimiyle de

ilgilenecektir. Bu mevzinin savunması için alınması gereken tüm savunma tertibatının bütün ayrıntılarıyla beraber vücuda getirilmesi birliklere emredilmişti. Birlikler tahkimatla meşgul olurlarken Tümen Komutanı da Mürettep Tümenin bir düşman taarruzu hâlinde hareket tarzını öğrenmeye çalışmıştı. Mürettep Tümene 2 Ağustos 1921'de yazılan bir yazıda;

Cephe Komutanlığı Seyitgazi civarındaki düşmanın Afyonkarahisar bölgesine hareketini ve Mürettep Tümen de Afyon'daki düşman kuvvetlerinin bir miktar arttığını bildirmişti. Cephe komutanlığının verdiği bilgi doğruysa yeni gelen düşman kuvvetinin Afyon'a ulaşmış olması, bugün istirahat veya hazırlıkla meşgul olması ve taarruz amacı varsa yarın harekete geçmesi muhtemel görülüyordu.

9 ncu Tümen, Akşehir Gölü ile Sultan Dağı arasında tahkim edilmekte olan mevzide kesin müdafaaya hazırlanmakla görevlendirilmiştir. Düşmanın ileri hareketi hâlinde Mürettep Tümen çekilmeye mecbur olursa, hangi istikamete çekilecektir? Bolvadin üzerinden Akşehir'in kuzeyine mi? Yoksa Çay üzerinden İshaklı, Akşehir istikametinde mi hareket edecektir? Bu hususta emir ve talimat aldınız mı? Her iki tümenin ortak harekâtı ve düşmana karşı birlikte müdafaa ve gerektiğinde taarruz için Çay veya Çobanlar İstasyonunda görüşmeyi teklif etmişti. Her iki tümen komutanı, Çobanlar'da buluşarak, bu cephedeki durum ve Mürettep Tümenin çekileceği istikamet hakkında görüştüler. 9 ncu Tümen Komutanı, Mürettep Tümenle telefon irtibatı yapmakla beraber, 9 ncu Tümen estersüvar bölüğünü de ileriye Çay'a sürmek suretiyle Mürettep Tümenle irtibatta bulunuyordu.

9 ncu Tümen Komutanı; Mürettep Tümen Komutanı ile görüştükten sonra; özel amaçlarla İshaklı ve Sultan Dağı geçitlerine gönderilmiş olan bölüklere düşmanın ileri hareketi ve Mürettep Tümenin çekilerek cephenin açık kalması hâlinde emniyet tertibatı için bir emir verilinceye kadar şu şekilde hareket edilmesi emrini vermişti:

1. 27 nci Alaydan İshaklı'ya gönderilmiş olan bölük, Afyon istikametine karşı ileri karakol görevini yerine getirecek ve tümeni cepheden örtecek.

2. 26 ncı Alaydan Sultan Dağı geçidine gönderilmiş olan bölük, tahkim edilmekte olan mevzinin sol yanını, yukarı hatta ve Yalvaç cephesine karşı örtecek.

3. 25 nci Alaydan Bedir-Yalvaç yolu üzerine konan bölük de aynı şekilde Yalvaç yolundan gelecek düşmana karşı dağ geçidini gözetleyecek ve tümenin sol kanat ve gerilerini örtecektir.

4. Mürettep Tümen çekilmeye mecbur kalırsa Süvari Tugayını cepheden Akşehir istikametine çekerek örtme görevini alacağından, tümen süvari bölüğü de çekilmeye mecbur kalırsa Çay'dan Yalvaç istikametine çekilerek düşmanın Yalvaç yönünden olacak harekâtını gözetleyecek ve Sultan Dağı geçitlerinde bulunan piyade bölükleriyle karşılıklı olarak irtibat kuracaklardır.

9 ncu Tümenin genel durum itibarıyla ileriye yanaşması gerektiğinden Tümen Komutanlığı tarafından 8 Ağustos 1921'de verilen emirde:

1. Tümen 10 Haziran 1921 sabahı, İshaklı-Çay-Bolvadin istikametinde hareket edeceğinden, 9 Ağustos 1921 günü birlikler tahkimat yapmayarak yürüyüş hazırlığında bulunacaklardır.

2. 25 nci ve 26 ncı Alaylar, geçitlerdeki bölüklerinin yarın birliklerine gelmelerini sağlayacak ve 27 nci Alayın İshaklı'daki bölüğü, tümenin İshaklı'ya varışında birliğine katılacaktır.

3. Alay komutanları, birliklerin ağırlıklarını gözden geçirecek, gereğinden fazla eşya bulundurmayacaklardır. Verilen tahkim araçları, beraber alınacağından bunlar için gerekli olan yük hayvanları verilecektir.

4. Tümen, 10 Ağustos 1921 akşamı İshaklı, 11 Ağustos 1921 akşamını Çay, 12 Ağustos 1921 akşamını Bolvadin civarında geçireceğinden, birliklerin iaşesi bu mevkilerin istasyonlarından temin edilmek üzere, tümen levazımına 9 Ağustos 1921 günü Lojistik Destek Müfettişliğiyle görüşülerek, bu husus hareketten önce temin edilmiş olacaktır.

5. Tümenin hareketine dair yürüyüş emrinin ayrıca verileceği bildirilmişti. Aynı gün, gruptan verilen ikinci bir emirle şimdilik bu yürüyüşten vazgeçilmesi bildirilmiştir.

Genelkurmay Başkanlığı tarafından, Mürettep Tümenin Afyon cephesinde kendisinden üstün kuvvetleri tutabilmesi için, devamlı olarak faaliyette bulunması, aynı zamanda düşmanın Konya genel istikametinde muhtemel bir hareketine karşı koyabilmesi için de teşkilâtının tamamlanarak tam bir tümen hâline getirilmesi Batı cephesine bildirmiş ve Cephe Komutanlığı tarafından da Tümene bu konuda emir verilmişti.

Mürettep Tümen Komutanlığı, 8 Ağustos 1921 tarihli cephe emrine verdiği cevapta:

1. Tümenin konuş ve durumuna göre, düzenli bir hâle sokulmasından ne kastedildiği anlaşılamamıştır. İki misli ve bir de 52 nci Alayı elde mevcut kadroya ulaştırmak için aciliyetine dayanarak ihtiyaçlarının bir özeti şifre ile arz edilmişti. Tümen, yalnız başına düşmanla meşgul olduğundan, yeni ihtiyaçlarını malesef takibe vakit bulamamıştım. Beyhude haberleşmelerle vakit geçirmemek için, tümen kurmayından Yüzbaşı Fazıl ihtiyaç çizelgesiyle beraber bir trenle karargâha gönderilecek ve Tümen hakkında istenen ayrıntıları da arz edecektir (10 Ağustos 1921).

Cephe Komutanlığı bu konuyu açıklayıcı olarak 2 nci Grup Komutanlığına ve Lojistik Destek Müfettişliğine yazdıkları emirde;

Mürettep Tümen teşkilâtının ikmali ve az bir zaman içinde tam bir tümen hâline gelmesini 3 Ağustos 1921'de Mürettep Tümen ve Batı Anadolu Lojistik Destek Müfettişliğine yazdı. Bundaki amaç Tümenin, 3 piyade alayı, hücum taburu, topçu ve diğer sınıfların yardıma hazır ve milisten arındırılmış özellikte 3000 tüfek kuvvetinde düzenli bir tümen hâline gelmesidir.

Bunun için Tümen, Grup ve Lojistik Destek Müfettişliği tarafından ikmal ve tedarik edilemeyen hususların cepheye bildirilmesini istemişti (11 Ağustos 1921).

5 NCİ TÜMEN KADEMELERİNİN KELEBEK'E GELİŞİ VE AFYON BÖLGESİNE HAREKETLERİ

5 nci Tümen kademeleri uzun bir kara yürüyüşü yaparak ilk kademeyi oluşturan 15 nci Piyade Alayı ile tümen hücum taburu ve 2 dağ bataryasıyla 5 Ağustos 1921'de Kelebek'e gelmiş ve 6 Ağustos 1921'den itibaren de trenle nakle başlanmıştı.

Tümen yaptığı dokuz günlük kara yürüyüşünde havanın sıcak olmasına rağmen az bir kayıp vermişti.

Ayak vuruğu	Hafif hasta	Ağır hasta	Ölen	Ağır yaralı hayvan	Hafif yaralı hayvan
98	53	9	2	8	72

Ölenlerden birisi er diğeri de 24 ncü Alay 1 nci Tabur iaşe subayı Teğmen İzzettin olup Seyhan'dan geçerken akıntıya kapılarak boğulmuştu.

1 nci kademe, 7 Ağustos 1921'de Akşehir'e varışıyla bu civarda çadırlı ordugâha girdi. Tümen Komutanı da 8 Ağustosta buraya ulaşmıştı.

2 nci Grup Komutanı tarafından, 9 Ağustos 1921 tarihli verilen emirde, 5 nci Tümenin Akşehir'de toplanan birliklerinin 9 Ağustos 1921 gecesi Akşehir'den üç yürüyüşle Çay'a gitmesi bildirilmiş olduğundan, saat 15.30'da aşağıdaki 1 numaralı tümen emri yazılmıştı:

1. Düşmanın bir tümenden zayıf kuvveti, Afyonkarahisar'ın doğu ve güneyindedir. Bir müfrezesi de Sandıklı'yı işgal etmiştir.

6 Ağustos 1921 gecesini Yapıldak'ta geçiren 2 piyade alayı ile 1 topçu ve 2 süvari alayından oluşan düşmanın güneye Afyonkarahisar istikametinde yürüyüşüne devam ederek 7 Ağustos 1921 gecesini Ayazın (batı), Kunduzlu, Dinar bölgesinde geçirdiği anlaşılmıştır.

2. Bir Mürettep Tümenle 5 nci, 6 ncı ve 9 ncu Tümenlerden oluşan 2 nci Grup Bolvadin-Işıklar-Çay-Dinar bölgesinde toplanacaktır.

9 ncu Tümen 9 Ağustos 1921 gecesi, Akşehir'in kuzeybatısındaki ordugâhlarından hareketle, Bolvadin bölgesine gidecek ve Özdurun, İğnepınar, Kurucaova ve Hamidiye mevkilerini küçük kuvvetlerle işgal edecektir.

Mürettep Tümen, Çavdarlı-Işıklar hattında bulunarak 5 nci ve 9 ncu Tümenlerin toplanmasını ve Bolvadin-Çay-Yalvaç-Karakuş Dağı istikametlerini örtecektir. Bu tümenden Çıfıtkasaba, Sandıklı istikametlerine gönderilecek bir keşif kolu, Sandıklı'daki düşmanla temasta bulunacak ve 6 ncı Tümenle irtibat kuracaktır.

6 ncı Tümen büyük kısmıyla Dinar'ın kuzeyindeki Sinekli-Ballık hattında toplanmaktadır.

3. 5 nci Tümen;

A) 24 ncü Alay, 10 Ağustos 1921 tarihinde erkenden Çay İstasyonundan hareketle Pazarağaç köyüne gidecek ve Afyonkarahisar caddesiyle Çıfıtkasaba-Sandıklı caddesini kuvvetli emniyet müfrezeleriyle, bu köylerin doğusundaki yerler için savunma tertibatı alacak ve Mürettep Tümenle de irtibat kuracaktır. Karacaören, Akarım ve Sultan Dağı'nın köylerini dayanak noktası hâline getirecek, Sultan Dağı'nın batı kısmının geri ile olan ulaşım yollarını da keşfederek keşif sonucunu kroki ile Tümene bildirecektir. Dağ bataryası da yine alay emrinde kalacaktır. Alay ayrıca tahkim ettiği köyler hattının güneyine doğru devamını da inceleyerek Tümene bildirecektir.

B) Tümenin Akşehir'de toplanmış olan birlikleri 14 ncü ve 15 nci Alaylarla hücum taburu süvari, istihkâm bölükleri ve alaylar emrindeki bataryalar 15 nci Alay Komutanı Yarbay İlyas'ın emrinde 10 Ağustos 1921'de Akşehir'den İshaklı'ya, 11 Ağustos 1921'de İshaklı'dan Sapan köyüne hareket edecek ve şu şekilde ordugâh kuracaktır:

14 ncü Alay ve emrindeki dağ bataryası, Çay köyünün 2 km kadar batısında;

15 nci Alay ve emrindeki dağ bataryası; Çay köyünün 1-2 km kadar kuzeybatısında;

Hücum taburlarıyla süvari, istihkâm bölükleri ve topçu tabur karargâhı Çay köyünün kuzeyinde.

4. İaşe Çay istasyonundan Lojistik Destek Müfettişliği tarafından temin edilecektir.

5. Tamamlanması kararlaştırılan cephane lojistik destek tarafından 13 Ağustos 1921 akşamı Çay İstasyonuna getirilecek ve oradan alınacaktır.

6. Konak ve ordugâhların tesisinde düşman tayyarelerinin bomba atmalarına karşı, ağaçlık ve diğer yerlerden faydalanılması ve yürüyüşlerin aynı amaçla geceleyin yapılması lâzımdır.

7. Tümen karargâhı, 11 Ağustos 1921'de Akşehir'den hareket edecek ve Çay köyü civarında bulunacaktır denilmişti. Fakat 2 nci Grup Komutanlığı tarafından hemen ardından verilen bir emirle, bu yürüyüşün ertelenmesi bildirilmişti.

Batı Cephesi Komutanlığının Afyon'da 2 nci Grubun Kurulması Hakkındaki Emri ve Grup Komutanının Afyon Bölgesine Varışı[212]

1. Köprühisar-Yenişehir bölgesinde düşmanın bir piyade alayı, birkaç süvari bölüğü ve 1-2 bataryadan oluşan bir kuvveti vardır. Söğüt ve Bilecik bölgelerinde düşmana rastlanmamıştır. 3 Ağustos 1921'de Söğüt'e dâhil olan süvari tugayı halktan, 31 Temmuz 1921'de bir düşman tümeniyle Pazarcık'ta bulunan bir alayın Eskişehir'e gittiğini öğrenmiştir.

[212] Bk. Ekler, Kuruluşlar No: 8.

Tayyare keşfine göre;

Alpı-Eskişehir hattının kuzeyinde Alpıköy, Pomaklar, Gökdere bölgesinde bir, hattın güneyinde Karatepe, Harmandalı, İmşehir ve Karatokat'ta 2, Sevişköy, Yassıhöyük, Sultaniye'de 1 olmak üzere toplam 4 düşman tümeni vardır. Hamidiye, Düztepe, Melikgazi, Mecidiye çiftliği, Çençekiç bölgesinde 2 düşman tümeni tahmin edilmektedir. Afyon civarındaki düşman tümeni, 3 Ağustos 1921'de kuzeyden gelen en az bir alayla takviye edilmiştir.

2. Grup cephesi büyük kısmı Sakarya'nın doğusunda, Beylikköprü-Sincan köyü demir yolu hattının her iki tarafındaki kayıpların tamamlanmasıyla ve birliklerini düzenlemekle meşguldür. Yalnız 1 nci Grubu oluşturan 1 nci Tümen Mihalıççık'tadır. 1 nci Süvari Tümeni, Doğanoğlu'ndadır.

3. 2 nci Grup, düşmanın bütün kuvvetiyle Sakarya'ya doğru hareket etmesi hâlinde düşmanın ileri hareketini geciktirecek ve ordu büyük kısmına yardıma çalışacak, düşmanın yeterli kuvvetle 2 nci Gruba taarruzu hâlinde ise Akşehir-Yalvaç istikametini örtecektir.

Bu amaçla ve gerekince Afyon istikametinde hızlı bir şekilde taarruza geçebilmek üzere Akşehir'de toplanmış olan 5 nci ve 9 ncu Tümenlerin Bolvadin-Çay hattına ileri alınması uygun görülmüştür.

4. Çavdarlı-Işıklar hattında bulunmakta olan Mürettep Tümen, düşmanın bir taarruzuna karşı 5 nci ve 9 ncu Tümenlerin toplanmasını sağlayacak ve Bolvadin-Çay-Yalvaç istikametlerini örtecektir. Kebeciler'de daimî keşif kolunun bulundurulması, Afyon'da düşman ordugâhlarıyla harekât değişikliklerinin devamlı olarak göz altında bulundurulması ve Çıfıt, Sandıklı istikametine gönderilecek keşif kollarıyla da Sandıklı'yı işgal eden düşmanla temasın ve 6 ncı Tümenle irtibatın kurulması ve korunması önemlidir.

5. 6 ncı Tümen; Batı cephesinden verilmiş olan emir gereği Dinar'ın kuzeyinde Ballık-Sinekli hattında toplanmasını bitirmekle beraber, Sandıklı'yı işgal eden düşmanla teması koruma ve düşmanın doğu veya Çıfıt istikametine hareketi hâlinde yan ve gerilerinden baskıyla Mürettep Tümene yardım edecektir.

6. 9 ncu Tümen 9 Ağustos 1921 gecesi Akşehir'in kuzeybatısındaki ordugâhlarından hareketle üç yürüyüşle Bolvadin'e girecek, Paşa Dağı'nın güneybatı kısmıyla Bolvadin bölgesinde toplu bulunacak ve emniyet için Uradur'dan İğnepınar, Kurucaova, Hamidiye mevkilerine küçük kuvvetler sürecektir. Mürettep Tümenin Akarçay'ın kuzeyindeki kısımlarıyla 5 nci Grubun sol kanadı ile irtibatta bulunması lâzımdır. Sandıklı'daki düşman harekâtının ortaya çıkmasını beklerken 9 ncu Tümen birliklerine başlangıçta yürüyüş hedefi olarak Çay'ın verilmesi uygundur.

7. 5 nci Tümen, 9 Ağustos 1921'de gelecek olan alayı, Çay İstasyonunda indirecektir.

Tayyare keşiflerine ve taarruzlarına karşı trenlerin Çay'a gitmesi ve inme hareketinin geceleyin yapılması uygundur. Tümen Akşehir'de bulunan diğer birlikleriyle 9 Ağustos 1921 gecesi hareket ederek üç yürüyüşte Çay'a gelecektir.

Emniyeti için, yol üzerine, ileriye ve Karacaören'e küçük kuvvetler sürmesi ve Mürettep Tümenle irtibatta bulunması lâzımdır.

8. Düşmanın demir yolu hattının kuzey ve güneyinden üstün kuvvetiyle taarruzu hâlinde, müdafaa için 9 ncu Tümenin Akarçay'ın kuzeyinde, 5 nci Tümenin güneyinde ve Kurucaova'dan geçen dere ile Kallar Çayı'nın doğusunda grup tarafından gösterilecek genel hatta birer mevzi, düşmanın Akarçay'ın yalnız bir sahilinden ilerlemesi hâlinde de tümenler tarafından savunulacak mevzilerin seçilmesi, keşfedilmesi ve keşif şeklinin de Gruba bildirilmesi gereklidir.

İki sahil arasında ulaşımın sağlanması için Akarçay'ın geçiş genel durumuna göre geçit yerleri ve ihtiyaca göre yeniden geçitler veya köprüler yapılacaktır. Yalnız bu hususta, Akar, Akşehir Gölü ile Eber Gölü arasındaki kısmı 9 ncu Tümene ve Eber Gölü'nden Çobanlar'a kadar olan kısmı 5 nci Tümene aittir.

9. Tayyare keşif ve taarruzlarına meydan vermemek için yürüyüşler gece yapılacak, gündüzler tayyare keşfinden gizli yerlerde istirahatle geçirilecektir.

10. İaşe lojistik desteğinin Çay İstasyonunda tesis edeceği ambarlardan sağlanacak ve tümenlerin tamamlanması gereken nizamî piyade ve topçu cephane kademeleri lojistik destek tarafından 13 Ağustos 1921 akşamı Çay İstasyonuna gönderilecektir.

11. Kolordu karargâhıyla, Kolordu süvari ve telgraf bölükleri Akşehir'de bulunacaktır.

Kolordu Komutanı Grup emrini verdikten sonra Lojistik Destek Müfettişi ile de görüşerek tümenlerin ileri yanaşmak üzere yapacakları yürüyüşlerde iaşelerini aşağıdaki gibi düzenlemişti:

Buna göre;

a) 5 nci Tümenin bugünden itibaren gelecek birlikleri, Çay İstasyonunda ineceklerdir. İnecek birliklerin iaşeleri, lojistik destek tarafından karşılanacaktır.

b) Lojistik destek tarafından bir iaşe treni hazırlanacak ve her gün belirli zamanlarda tümenlerin yürüyüş konaklarına göre tespit edilecek yerlerde durarak tümenlerin bulunduracakları memurlara birliklerin günlük iaşelerini verecektir.

c) Tümen komutanları, Akşehir Bölge Müfettişi ile görüşerek tümenler tarafından seçilecek yürüyüş konakları ve buralara ulaşım zamanlarına göre iaşe treninin her tümen için hangi saatte, nerede bulunacağını tespit edecek ve bu saatlerde iaşe maddelerini alacak memurlar, bu yerlerde hazır bulunacaklardır.

Kolordu Komutanı tümenlere ileri yürüyüş emrini verdikten sonra Batı cephesine Grubun hareket şekli hakkında şu görüşte bulunmuştur:

1. 5 nci Tümenin son kademesi 9 Eylül 1921 akşamı hareket edeceği için 5 nci ve 9 ncu Tümenler, emir gereğince Bolvadin-Çay hattına alınmak üzere 9 Eylül gecesi yürüyüşe başlayacaklar ve üç gün sonra da söz konusu hatta bulunacaklardır.

2. Düşman kuvvetlerinden büyük kısmının Sakarya'ya karşı hareketi hâlinde 2 nci Grubun düşmana paralel aksi istikamette Afyon'a taarruzdan ziyade, Akşehir istikametini kapama ile yetinerek kuzeye yönelmesinin ve 5 nci Grupla düşman sağ kanat ve gerilerine etkili olmasının daha uygun olacağı ve Aziziye'den Bolvadin üzerine sarkacak zayıf bir düşman kuvvetinin Karahisar'a taarruzumuz uygun olsa bile bu taarruzumuzu sonuçsuz bırakabileceği fikrindeyim.

Düşmanın büyük kısmının Afyon ve Sandıklı'dan Sakarya'ya doğru hareketi veya daha önce Çay istikametinde ilerlemesi hâlinde Grubun öncelikle güneydeki düşmanla muharebeyi kabul ettikten sonra kuzeye çıkması, bununla birlikte bu durumun ortaya çıkmasına kadar Grubun ağırlık merkeziyle Çay civarında toplu bulunmasının uygun olacağı (9 Ağustos 1921).

Kolordunun bu teklifi, Cephe Komutanlığı tarafından alınmadan önce Cephe Komutanı, genel durum hakkındaki düşüncelerini şu şekilde 2 nci Gruba yazmıştı:

Günlük raporlardan da anlaşılacağı üzere, kuzeyden Afyon bölgesine en az 2 piyade alayı verilmiş ve Mürettep Tümenin tahminine göre, bundan 1 piyade alayı bugün Aziziye istikametine dönmüştür. Biz, bu şekilde Afyon bölgesinde toplanmış olan 9 ncu Tümenle beraber 3 düşman tümeninin, büyük kısmının 2 nci Gruba karşı taarruz için ileri yürüyüşe başlamış olduğunu ve Sandıklı'ya inen kuvvetinin de Çıfıtkasaba üzerinden doğuya doğru yöneleceğini tahmin ediyoruz.

Keşif konusunda bu noktayı özellikle takip edip aydınlatmak ve 9 ncu Tümenden ne kadar kuvvetin geride kalacağını ve Akşehir mevzimiz karşısına ilerleyecek kuvvetlerin miktarını daha harekâtın başlangıcında tespit etmek son derece önemlidir.

Düşmanı yeterli kuvvetleriyle daha önce harekete başlamış olduğundan şimdi uygulanacak karar, Akşehir mevzisinde toplanmasını tamamlamak ve düşmanı gözetlemek olacaktır. Uygun gördüğümüz tertibat şöyledir:

Mürettep Tümen, 9 ncu ve 5 nci Tümenlerle Akşehir'in batısındaki mevzide düşman taarruzunu kabul edecek ve 6 ncı Tümenin büyük kısmıyla Sandıklı'dan doğuya doğru yönelecek düşman kolunun yan ve gerisine taarruz edecektir (9 Ağustos 1921, saat 18.00).

Cephe Komutanlığı yukarıda yazılı emrini 2 nci Gruba verdiği zaman Grup Komutanı da emri almadan önce Grubun istihdam şekli hakkındaki görüşlerini Cephe Komutanlığına arz ettiğinden, herhangi bir yanlışlığa yer bırakmamak üzere Cephe Komutanlığı, 2 nci Gruba, 5 nci ve 9 ncu Tümenlerin ileri aldırılmayarak Akşehir civarında kalmaları gerektiğini ve daha önce verilmiş olan emir gereğince hareket edilmesini tekrarlamak zorunda kaldı (9 Ağustos 1921, saat 23.30).

Bunun üzerine 2 nci Grup Komutanlığı tarafından başlanmış olan yürüyüşün durdurulması ve verilecek ikinci emrin beklenmesi hakkında tümenlere yazılmış ve bu konu Cephe Komutanlığına da arz edilmiştir.

9 Ağustos 1921 günü saat 13.00'te Tümen karargâhına gelen bir raporda, 1 piyade alayı ve 2 bölük süvari tahmin edilen bir düşman kuvvetinin saat 12.00'de Afyonkarahisar'ın doğusunda ve Çavdarlı'nın kuzeyindeki Susuz Boğazı'ndan geçerek Kebeciler'in kuzeyindeki Niğdeli köyünü yaktığı ve Kebeciler'in kuzeyinden Aziziye istikametine giden yolu takiben ilerlediği bildirilmişti. Ardından gelen raporlarda, bu düşmanın Kebeciler'i doğuya geçmeyerek Kebeciler'in kuzeydoğusundaki İzcekarahisar'ın batı sırtlarında çadırlı ordugâha geçtiği ve Çavdarlı'nın kuzeyinde de bazı kuvvetlerin bulunduğu bildiriliyordu.

Mürettep Tümen Komutanı, bu düşman kuvvetinin, süvari grubumuzun 2 nci Süvari Tümeni tarafından Dinar ve Kunduzlu civarında baskına maruz kalarak çok kayıp vermiş olan 9 ncu Yunan Tümeni olduğunu düşündüğünden ve Bolvadin istikametinde bir taarruz yapmasını da faydalı gördüğünden, süvari alaylarına bu düşmanla sıkı temasta bulunularak yapılacak hareketten tümenin sık sık haberdar edilmesini, Adana Müfrezesine de ovadan Afyon istikametinin sürekli şekilde keşif kollarıyla gözetilmesini emretmişti.[213]

Bu durum üzerine 2 nci Grup Komutanlığı 10 Ağustos 1921'de şu emri verdi:

1. Mürettep Tümenin bugünkü raporundaki bilgilere göre düşmanın Bolvadin'e ilerlemesi muhtemeldir.

[213] 5 nci Grup tarafından birkaç akıncı müfrezesi tertip edilmiş ve bunlardan Mürettep Akıncı Süvari Tümeni de Altıntaş istikametine gönderilmişti. Bu Tümen, 8 Ağustos 1921 tarihinde saat 09.00'da Ayazın doğusundaki hakim tepeden yazdığı bir raporda, 6 Ağustos 1921'de Kümbet, Bahşiş, Yapıldak bölgesinde geceyi geçiren düşman tümeninin 7 Ağustos 1921 gecesini de Ayazın batısı, Dinar bölgesinde ordugâhta geçirdiğini ve bu sabah yapılan gözetlemede düşman ordugâhının 5-6 km derinliğinde olduğu ve bunların 2 piyade alayı ile 2 süvari alayı ve 1 topçu alayı ve fazla miktarda ağırlıktan oluştuğu ve bu düşman Afyon istikametinde yürüyüşe devam eder ise gerilerine vurmak için uygun bir durumun gelmesini beklemek üzere Ayazın doğusunda kalarak düşman keşif kollarına karşı pusular kurmakla birlikte Ceyhanlı dağına kuvvetli keşif kolları gönderildiğini bildirmişti.

2. Mürettep Tümen, sayıca üstün düşman kuvvetleri karşısında ciddi bir muharebeyi kabul etmeyecek; fakat düşmanla teması daima koruyacaktır.

3. Düşmanın yalnız Kebeciler'in kuzeyindeki kuvvetinin Bolvadin'e doğru ilerleyerek Afyon istikametinde ve Akarçay civarından bir harekette bulunması durumunda, 35 nci Konya Süvari Alayı Akarçay'ın kuzeyinde düşmanla teması koruyacak ve uygun mevzide yaya cengi ile düşmanı durdurmaya çalışarak Bolvadin istikametinde çekilip Gülkarabağ ve Dereliköprü istikametlerini örtecektir.

Mürettep Tümenin piyade kuvvetlerinden 52 nci Alay Mızraklı Süvari Bölüğünü Işıklar bölgesinde bırakarak geri kalan kuvvetiyle Çay'a çekilecek Akarçay geçitlerini kuzeye karşı örtecek ve savunacaktır. Düşmanın Akarçay geçitlerini zorlaması ve Mürettep Tümenin Çay'ı savunmayı bırakmamaya mecbur olması veya düşmanın Afyon istikametinde taarruz harekâtına katılması hâlinde Mızraklı Süvari Bölüğü ve 52 nci Alay, Doğanlar üzerinden Karakuş Dağı istikametinde çekilerek Yalvaç istikametini örtecektir. Bu durumda Tümenin büyük kısmı Çay-Akşehir yolunun güneyinde ve Süvari Alayı Eber Gölü'nün kuzeyinde bulunarak örtme ve savunma görevine devam edecektir.

4. 6 ncı Tümen Süvari Alayı ile Şuhut kasabası üzerinden Mürettep Tümenle irtibatı koruyacak ve gerektiğinde yardım edecektir.

Bayat'ta bulunan Süvari Alayı ile de yardım yapılması 5 nci Gruptan rica edilmişti.

11 Ağustos 1921'de Kebeciler ile İzcekarahisar arasındaki düşman ordugâhıyla Çavdarlı'nın 1,5 km kuzeyinde bulunan ve 2 bölük tahmin edilen ordugâhında değişiklik olmamış, yalnız 100 arabadan oluşan bir nakliye kolunun Susuz Boğazı'ndan İzcekarahisar'a geldiği görülmüştü.

Mürettep Tümen Komutanı, bu düşman hakkında esaslı bir bilgi alabilmek için Çavdarlı'nın kuzeyindeki düşman ordugâhına karşı bir keşif taarruzu yapma kararı verdiğinden 11 Ağustos 1921 gecesi için verdiği emirde:

a) 35 nci Süvari Alayının Çobanlar köyünde bulunan kısmıyla Konya Süvari Alayı, Tümen Hücum Taburu, Çiftlik'teki 2 top ve tümen süvari bölüğü, saat 17.00'de Çobanlar İstasyonunda bulunacaklar.

b) Süvari Grubu, Çavdarlı ve kuzeydoğu sırtları istikametinde sağ kanattan hareketle düşman keşif kollarını uzaklaştıracak ve hücum taburunun sağ kanadını örtüp koruyacak.

c) Hücum Taburu, emrinde bulunacak 2 topla beraber Çavdarlı ve Çavdarlı'nın kuzey sırtları istikametinde hareket edecek.

d) Hareket başarıyla devam eder ve düşman da Çavdarlı sırtlarını bırakmaya mecbur olursa, Konya Süvari Alayından bir bölük, bu sırtları işgal edip orada kalacak diğer birlikler güneş battıktan sonra eski yerlerine döneceklerdir. Düşmana Çavdarlı'nın kuzey sırtlarında tesadüf edilmezse daha ileri gidilmeyecek, yalnız keşif kollarıyla temasa çalışılacaktır.

e) Düşmanın takviye birlikleri alarak karşı koyması veya karşı taarruzu hâlinde, süvari alayları bulundukları yerlerde düşmanla teması korumak için keşif kolları bırakacak, bütün birlikler eski yerlerine dönecekler.

f) Işıklar'da bulunan birlikler çok dikkatli olarak harekâtı takip edecek ve Adana Müfrezesi Afyon istikametini gözetleyecektir.

g) Keşif taarruzu yapacak birlikler, saat 18.00'de Çobanlar İstasyonundan hareket edeceklerdir.

Birlikler, emredilen saatte harekete geçerek Sülümenli'nin kuzey sırtlarına kadar ilerlemişler ve Çavdarlı'nın kuzeyindeki düşmana rastlayamadıklarından eski yerlerine dönmüşlerdi.

6 ncı Tümen cephesinde ise:

10 Ağustos 1921- Akşama doğru Kızılcaköy, Murtat civarında görülen düşman, sabah Hamam istikametinde yürüyüşe geçmiş, saat 06.30'dan itibaren muharebeye başlamış ve düşman baskısı karşısında 50 nci Alay Ballık-Sinekli hattına çekilmiştir. Taarruz eden düşmanın kuvveti, Alay Komutanı tarafından bir tümen tahmin edilmişse de süvari keşif kolu bu kuvvetin 2 piyade taburu ve 1 süvari takımı olduğunu bildirmişti. Düşman çekilen alayı takip etmeyerek iki kolla Sandıklı-Karahisar istikametinde çekilmiştir.

Bölükleriyle Başağaç, Haçan, Şuhut istikametinde dağınık bulunan Süvari Alayı bu durum karşısında Sandıklı'nın doğusundan çekilerek 50 nci Alayın sağ kanadına gelme emrini almıştı.

Çivril bölgesinde Işıklı yönünde yapılan keşif taarruzu, düşmanın şiddetli piyade ve makineli tüfek ateşleriyle karşılanmış ve birlikler yerlerine geri dönmüşlerdir.

Batı Cephesi Komutanlığı, 15 numaralı cephe emriyle grupların durumunu şu şekilde tespit etmişti (9 Ağustos 1921):

1. Düşman ordusunun büyük çoğunluğu Alpı-Eskişehir demir yolu hattının iki tarafında bulunmaya devam etmektedir.

Bu toplanmaya göre, şimdilik büyük kısmının hattın iki tarafından ilerlemesini beklemek lazımdır.

2. 2 nci Grup, Akşehir civarında toplanmasına devam etmektedir. 1 tabur ve 1 sıhhiye bölüğünün dışında bu toplanmanın 9 Ağustos 1921 akşamı sona ermesi umuluyor.

3. 12 nci Grubun bölgesi Beylikköprü-Polatlı demir yolu hattına kadar genişletilmiştir.

3 ncü Grup, Beylikköprü'den (dâhil) Engürü Suyu'na kadar olan bölgeyi savunacak ve Kapılı-Engürü Suyu kısmını gözetleyecektir. Masıkköyü-Beylikköprü ve oradan Polatlı'ya kadar demir yolu hattı ve oradan Şerife'ye doğru uzanan hat, 3 ncü ve 12 nci Grupların ara hattıdır.

İsimler, 3 ncü Gruba aittir. 1 nci Grup İstihkâm Bölüğü halkın kuvvetleriyle Sakarya'nın Çayırhan-Mihalıç Köprüsü, Kapılar kısmını savunmak üzere tahkimat yaptıracaktır.

4. Düşmanın geçit hareketlerine karşı, Engürü Suyu ile Ilıca Çayı arasında doğrudan doğruya Sakarya Nehri savunulacaktır. Buna göre, 12 nci Grup da Karailyas Tepelerini işgal ederek 3 ncü Grubun sahil mevzileriyle irtibat kuracaktır.

Düşman büyük kısmıyla Engürü Suyu'nun kuzeyinden kuşatmayla hareket ederse sağ kanadımızda ihtiyat kuvvetlerimizin toplanacağı ve kesin muharebeyi kabul edeceği hat, Hamam-Kesille Dağı-Kepez Dağı genel hattıdır.

O hâlde, 3 ncü Grubun Karaahmet Tepeleri yoluyla irtibat kurmak üzere şimdiden hazırlıkta bulunması ve tahkimat yapması gerekmektedir.

Düşman ordusu büyük kısmıyla ordunun sol kanadını kuşatırsa ihtiyatlarımızın toplanacağı, genel ve kesin muharebeyi vereceğimiz hat, Tarlabayırı'ndan itibaren Yenimehmetli'nin güneyi-Toydemir boyunca uzayan genel hattıdır.

5. 41 nci Tümen yerine getireceği görev için 8 makineli tüfekle takviye edilmiştir.

6. 3 ncü ve 12 nci Grubun Sakarya'nın gözetleme ve savunması için 2'şer tümen istihdam edecek ve birer tümenlerini de dış kanatlarının gerisinde ihtiyat olarak bulunduracaklardır. Bu tümenlerden gerektiği zaman cephe tarafından faydalanılacağı da bildirilmişti.

BEŞİNCİ BÖLÜM

2 NCİ GRUBUN SAKARYA BÖLGESİNE HAREKETİ HAKKINDAKİ HAZIRLIKLAR

Batı Cephesi Komutanlığı 2 nci Grubun kuzeye Sakarya hattına alınması hâlinde, Afyon bölgesinden itibaren yapacağı yürüyüşte lojistik destek tarafından iaşesi faydalı olacağından, Konya'daki Lojistik Destek Müfettişliğine ve bilgi olarak da 2 nci Gruba şu emri vermişti:

1. 5 nci ve 9 ncu Tümenlerin Akşehir'den, ordunun büyük kısmının bulunduğu Sakarya hattına alınması söz konusudur. Bu bilgi yalnız tarafınızdan bilinecektir. Bu takdirde Akşehir-Yeniköy-Kurşunlu dağ-Akgöl-Alahüseyinoğlu-Katrancı[214] yolunun takibi muhtemeldir. En az 5 gün sürmesi muhtemel bir yürüyüş sırasında Grubun lojistik destek tarafından iaşesinin sağlanması gereklidir. Bu konuda şimdiden tedbirlerin alınması ve bildirilmesini rica ederim.

2. Aynı kuvvetin uzunca bir süre Kurşunludağ-Bayat kolu bölgesinde harekât yapması hâlinde, Ilgın veya Akşehir'den iaşesinin temini hakkındaki görüşün hemen bildirilmesi istenmiştir (10 Ağustos 1921).

Bir gün sonra yazılan diğer bir emirde:

"2 nci Grubun yük hayvanlı olarak nakliye araçları, erzak ve cephane kollarıyla seferber bir kolordu hâlinde her türlü hareket kabiliyetine sahip bir duruma bir an önce gelmesine çok büyük önem veriyorum. Eksikliklerin büyük bir hızla ve bu açıdan tamamlanmasını Batı Anadolu Lojistik Destek Müfettişliğinden ve Grup Komutanlığından rica eder ve ikmal safhaları hakkında sık sık bilgi isterim" deniyordu (11 Ağustos 1921).

Afyon bölgesinde düşmanın Akşehir istikametinde bir taarruzu veya 2 nci Grubun Afyon istikametinde taarruzu hâlinde 5 nci Süvari Grubundan da faydalanmayı düşünen Grup Komutanı, her iki durumda da 5 nci Grubun büyük kısmıyla Bayat üzerinden düşman gerilerine etkili olmayı ve bunun için de söz konusu Grubun cephesinde yalnız keşif kuvveti bırakarak yararlanabilecek şekilde bütün birliğini hemen sol kanadında toplamasını faydalı bulduğundan bu konu 5 nci Grup Komutanlığına bildirilmişti. (10 Ağustos 1921).

Cephede ortaya çıkan durum, yakında düşmanın büyük kısmıyla Sakarya'ya karşı harekete geçeceğini gösteriyordu. Bu durumun ortaya çıkması hâlinde 2 nci Grubun da kuzeye alınması kararlaştırılmış; fakat bu konuda Grup Komutanlığına kesin bir tebligat yapılmamıştı. Bu sebeple, 2 nci Grup Komutanlığı tarafından Batı Cephesi Komutanlığına aşağıdaki rapor yazılmıştı:

"Belirli durumlara karşı Grubun hareket hattını tespit eden bazı emirler alınmışsa da 2 nci Grup henüz muhtemel durumlara karşı görevini belirleyen bir direktif alamamıştır.

15 numaralı cephe emrinde de düşmanın Sakarya cephesine taarruzu hâlinde 2 nci ve 5 nci Grupların görevleri kapalı kalmıştır.

[214] Ankara-Haymana ilçesine bağlı köy.

Önceki emirlerde düşmanın Sakarya'ya karşı ileri harekâta başlaması hâlinde 2 nci Gruba Afyon istikametinde kalması ve bu amaçla da 5 nci ve 9 ncu Tümenleri Bolvadin-Çay hattına alması emredilmişti. Sonradan verilen bir emirde ise, Akşehir mevzisinde toplanarak orada düşman taarruzlarını karşılamak emrediliyor. Bundan da Grubun Akşehir ve Konya istikametini kapayacağı anlaşılıyor. Ancak Grup, Akşehir'de ve civarında toplu iken düşmanın Sakarya'ya karşı ileri hareketleri başlaması hâlinde Gruba düşen görev, Afyon istikametinde taarruz mudur? Konya istikametini örtmek veya Akşehir'i savunmak mıdır? Yoksa duruma göre, uygun bir istikamette ilerleyerek Sakarya savunmasına katılmak ve yardım etmek midir? Bundan başka, düşmanın genel ileri harekâta başlamadan önce, 5 nci veya 2 nci Gruba karşı üstün kuvvetlerle de taarruz edebilir. Bu takdirde Grubun hareket tarzı ne olabilecektir?

Bu gibi durumda ve daha başka ortaya çıkabilecek diğer durumlarda, ordunun genel amacına uygun bir karar ve hareket hattı hazırlayabilmek, şimdiden Gruba bu karara uygun konuşu verebilmek, keşifler ve diğer hazırlıkları düzenleyebilmek için Gruba genel olarak bir emir verilmesini rica ederim. Eğer her yeni durum karşısında Grubun görevi ve hareket şekli hakkında emir verilmesi veya Grubun kendi başına bir karar alması tercih ediliyorsa bu hususun açıklığa kavuşturulmasını saygılarımla arz ederim (10 Ağustos 1021)."

Bunun üzerine Batı Cephesi Komutanlığı tarafından 2 nci Grup Komutanlığına hazırlık mahiyetinde olmak üzere şu emir verilmiştir:

"Ordunun büyük kısmı, düşmanın aleyhine genel taarruz başlar başlamaz düşmanın Afyon civarındaki kuvvetlerini Mürettep Tümen ve 6 ncı Tümenin gösteri faaliyetlerine bırakarak 2 nci Grup karargâhını 5 nci ve 9 ncu Tümenlerle beraber Sakarya'nın doğusundaki muharebe meydanına nakletmek düşünülmektedir. Bunun için gece ve gündüz kuzeye doğru süratle harekete geçecek bir hâlde hazır olmak önemlidir. Büyük ihtimalle gece yürüyüşleri yapılacaktır.

Katedilecek mesafe, yaklaşık 150 km'dir. Bu planın gizli kalması kesinlikle gereklidir. Diğer taraftan düşmanın doğuya doğru ileri yürüyüş için hazırlığını bitirdiği tahmin edilmekte ve her gün ileri hareketi gözlenmektedir. Batı Anadolu Lojistik Destek Müfettişliğine de bu şekilde bilgi verildiğinden, hazırlıkların tarafınızdan da takip edilmesi ve su fıçısı, matara gibi eksiklerin olabildiği kadar ikmal ettirilmesine önem verilmesi bildirilmiştir (11 Ağustos 1921)."

2 nci Grup Komutanı, Grubun Afyon bölgesinde kalarak ordunun büyük kısmına daha faydalı olacağı görüşünde olduğu için bu konudaki değerlendirmelerinİ şu şekilde Cephe Komutanlığına bildirmişti (11 Ağustos 1921, Yaverlik No: 71).

Ordunun büyük kısmı aleyhine düşmanın genel taarruzu başlar başlamaz, 2 nci Grup için en doğru hareket şekli, ordunun büyük bir bölümüne en etkili yardım şüphesiz, Grubun meydan muharebesine

doğrudan doğruya katılmasıdır. Bu konudaki emirlerinizi alır almaz bu konuyu faaliyete geçirmek için elde mevcut olan araçların miktarını ve hazırlığını lojistik destekten sordum. Kesin cevabını yarın alabileceğim ve ona göre hazırlıkların imkân dâhilinde tamamlanmasına çalışacağım. Ancak edinilen bilgilerden, mevcut araçların yapılacak yürüyüş ihtiyaçlarına kesinlikle yetmeyeceğini anladım, bu konuda mevcudunu hissettiğim teşkilâtı emirlerinize arz etmeyi görev bilirim.

1. Yapılacak yürüyüşün ilk üç konağı hemen tamamen susuzdur. Suyu beraber taşımak için burada yeterli miktarda su fıçısı veya kırba mevcut olmadığı gibi bunları nakil için nakil araçlarının tedarik edilmesi de mümkün değildir. Susuzluğun biraz olsun hafifleştirilmesi için yürüyüşün ufak kademeler hâlinde yapılması tavsiye ediliyor. Bununla birlikte, bu şekilde hareket, susuzluğa karşı bir fayda sağlasa bile harp durumu itibarıyla pek sakıncalı; hattâ tehlikeli olduğu açıktır.

2. Takip edilecek istikamette muhabere hatları mevcut olmadığından yürüyüş süresince durumun alacağı şekillerden Grup habersiz kalacak ve ihtimal ki, düşmanla ilk muharebeyi böyle bir bilinmezlik içinde ve kötü bir durumda kabul edecektir.

3. İaşenin ne dereceye kadar temin edilebileceği lojistik destekten alınacak cevapla belli olabilecektir. Lojistik desteğin mevcut araçlarının, iki gün yürüyüşten sonra iaşeyi sağlamaya yetmeyeceği kesindir.

4. Cephane meselesinin de dikkate alınması gereklidir. Birliklerin mevcut araçları nizamî cephaneyi bile taşımaya yetmiyor. Yürüyüşün ortasında bir muharebeye tutuşma zorunluluğu doğabilir. Bu sebeple, yalnız nizamî cephaneye değil ikmal cephanesine de ihtiyaç vardır. Bunun için Grubun elinde cephane mevcut olmadığı gibi taşımak için nakil araçları da mevcut değildir. Sonuçta yürüyüş sırasında Grup için güvenli bir hareket üssü de mevcut değildir. Seyitgazi civarında bulunan düşman kuvvetlerinin veya İzcehisar'daki düşman kuvvetlerinin de Aziziye üzerinden Sakarya'nın güneyini takiben yürümesi pek muhtemeldir. Grubun en hızlı olarak bu düşman kuvvetleriyle muharebe etme zorunluluğu doğabilir. Hâlbuki bu sırada Afyon ve belki Sandıklı bölgesindeki düşman kuvvetlerinin Akşehir-Konya istikametinde ilerlemeleri de ihtimal dâhilindedir ki, Akşehir ve Ilgın'ın düşman tarafından işgal edilmesi hâlinde Grup için bir hareket üssü kalmaz. Doğuya çöle atılması hâlinde, Grubun susuzluk ve iaşesizlikten ne hâle geleceği konusu da düşünülmelidir.

5. Raporlardaki bilgiler, düşmanın ileri hareketinin başladığını gösterirse, Grup hazırlığa vakit bulamadan belki de yarın, kuzeye yürüyüşe başlamak zorunda kalabilir ki bu aylarda büyük zorlukların yaşanacağı ve Grubun tehlikeli bir olaya atılmış olacağı çok doğladır.

6. Grubun orduya yardıma vakit bulmadan çöl ortasında kalabilme ihtimalini ve henüz muharebeye girmeyen tek bir Kolordunun feda edilmesi hususunu büyük bir üzüntüyle bildirmişti.

Başkomutanın Batı Cephesine Hareketi

Batı cephesi bölgesinde düşmanın ileri hareketi anlaşıldığından Başkomutan, birlikleri yakından görmek ve düşman harekâtının ortaya çıkışına göre, Batı cephesinin hareket tarzı hakkında görüşmek üzere Batı Cephesi Karargâhına gitme kararı vermişti.

Genelkurmay
11 Ağustos 1921

Batı Cephesi Komutanlığına

Cepheyi ziyaret etmek üzere Genelkurmay karargâhıyla birlikte 12 Ağustos 1921 saat 09.00'da Ankara'dan hareket edeceğim. Sincan köyünde ihtiyat grubunu teftiş etmek ve ardından karargâha gelmek istiyorum. İhtiyat grubuna ona göre emirlerin tebliğini rica ederim.

Büyük Millet Meclisi Başkanı
Başkomutan
Mustafa Kemal

Bugün Başkomutan, Genelkurmay karargâhıyla ihtiyat grubunu teftiş ettikten sonra Batı cephesi karargâhına gelmişlerdir. Teftişleri sırasında ihtiyat grubunu zayıf gördüklerinden, 18 nci Tümenin lağvedilerek Grubun diğer tümenlerinin takviye edilmesini ve lüzumlu gördükleri diğer tedbirlerin alınmasını emretmişlerdi. (12 Ağustos 1921).

Polatlı
12 Ağustos 1921

Batı Cephesi Komutanlığına;

18 nci Tümenin lağvıyla ihtiyat grubunun takviyesi kararlaştırılmıştır. Takviye şu şekilde yapılacaktır:

1. 31 nci Alay, 32 nci Tümene,

2. 42 nci Alay, 4 ncü Tümene verilecek bunlara karşılık 172 nci ve 132 nci Alaylar lağvedileceklerdir.

3. 47 nci Alayla buna bağlı süvari bölüğü ve batarya grup ihtiyacı olarak bağımsız kalacaktır.

4. Bununla birlikte bugün, bu Grup için rica ettiğim 1000 tüfeğin gönderilmesi işlemlerinin hızlandırılmasını tekrar temenni ederim.

5. Polatlı'ya gönderilmesini yine bugün rica ettiğim 3000 silahlı erin verilmesinin ardından, bu grup için de aynı şekilde ayrıca daha 1500 silahlı er de gereklidir.

6. Millî Savunma Bakanlığına, Genelkurmay Başkanlığına ve Batı Cephesi Komutanlığına yazılmıştır.

Başkomutan
Mustafa Kemal

18 nci Tümen Batı Cephesi Komutanlığı tarafından ihtiyat grubu emrine verilmişti. Tümen aldığı emir gereğince 12 Ağustos 1921 akşamı Ankara'dan Sincan köyüne, kara yürüyüşü ile hareket edecekti. Cephe Komutanlığı tarafından lağvı hakkında gereken emirler verilmişti.

2 NCİ GRUBUN SAKARYA BÖLGESİNE HAREKETİ VE GRUP KOMUTANLIĞININ AFYON BÖLGESİNDE KALMASI HAKKINDAKİ TEKLİFİ[215]

Genelkurmay Başkanlığı, 12 Ağustos 1921'de Cephe Komutanlığına verdiği emirde;

2 nci Kolordu karargâhıyla 5 nci ve 9 ncu Tümenlere 12 Ağustos gecesi Sakarya bölgesine yürüyüşe başlamak üzere hazırlık emri verilmesini bu hareketin, düşmanın Akşehir Gölü'nün kuzeyinden muhtemel bir kuşatma hareketine karşı hazırlık mahiyetinde olduğu haberinin duyurulmasını, hareketin gayet gizli tutularak gerçek durumdan yalnız Kolordu ve tümen komutanlarının haberdar edilmesini emretmiş ve Cephe Komutanına bir araya geldikleri zaman da bu konuda ayrıca görüşüleceğini eklemiştir.

Genelkurmayın emrini alan Cephe Komutanı, 12 Ağustos 1921 saat 02.00'de 2 nci Grup Komutanlığına şu emri vermişti:

1. Günlük rapordan anlaşıldığı üzere Eskişehir'in doğusundaki düşmanın büyük bir kısmı, ilerdeki tümenleriyle 11 Ağustos 1921'de ileri yürüyüşe başlamıştır.

2. 5 nci ve 9 ncu Tümenlerle 2 nci Grup karargâhı, Sakarya'nın doğusunda meydana gelecek muharebeye katılmak üzere, 12 Ağustos gecesi kuzeye hareket edeceklerdir.

Akşehir Gölü'nün doğusundan Bayat kolu üzerinden hareket etmek gerekir ve iki gecede Bayat koluna ulaşılması istenmektedir. İaşe ve su için hazırlıkta bulunulmasını rica ederim. Bundan başka otomobil ile demir yolu hattı vasıtasıyla rapor vermek ve emir almak mümkün olacağından, 2 nci Grup karargâhında emniyet ve sağlam otomobil mevcut değilse, Batı Anadolu Lojistik Destek Müfettişliği, Konya'da ne kadar otomobil varsa hepsini 2 nci Grup karargâhına yetiştirecektir.

3. Hareket sırasında temas sadece telsizle sağlanacağından 6 ncı Tümen telsizinin beraber alınması önemlidir.

4. 2 nci Grup Komutanlığına, Batı Anadolu Lojistik Destek Müfettişliğine ve 5 nci Grup Komutanlığına yazılmıştır.

Batı Cephesi Komutanlığının emrinde, düşman hareketinin başladığı zaman keşif yapacak bir tayyare yoktu.

Genelkurmay Başkanlığı tarafından hava kuvvetleri genel yöneticiliğinden azami gayret sarf edilerek, keşif için tayyare hazırlanıp cephe emrine gönderilmesi rica edilmiştir. Düşman hareketinin de içeriğini meydana çıkarmak için 5 nci Gruba verdiği bir emirde; bugünkü düşman

[215] Bk. Kroki 19.

harekâtının çoğunlukla demir yolu civarında olduğu bildirilmiş ve bunun gerisinde Seyitgazi bölgesinde de ihtiyatları bulunup bulunmadığını süratle meydana çıkarmak önemli olduğundan, söz konusu konuları keşfetmek ve Seyitgazi'yi basmak üzere bir taarruz hazırlanması rica edilmişti (12 Ağustos 1921, saat 01.00).

Bu emir üzerine, 5 nci Grup Komutanlığı tarafından Altıntaş istikametinde düzenlenen taarruz hareketleri, başarıyla sonuçlanmış ve düşmanın lojistik destek kollarına bir hayli zarar verilmiş olduğu gibi düşman tarafından Döğer-Altıntaş yolunun esas lojistik destek hattı olarak kullanılmadığı keşfederek, orduya kıymetli bir görev yapılmıştı. Bu hareketinden dolayı, Cephe Komutanlığı tarafından 2 nci Süvari Tümen Komutanı takdir edilmiştir.

Cephe Komutanı; 12 Ağustos 1921'de öğleye kadar 2 nci Gruptan bir bilgi alamadığı için saat 13.00'te Gruptan 12 Ağustos gecesi kuzeye hareket edilmesine dair verdiği emrin alınıp alınmadığını sormuş, alındıysa saat kaçta hareket edileceğinin bildirilmesini ve zorunluluk hâlinde bu hareketin, halk ve görevlilerine Akşehir Gölü'nün kuzeyinden yapılacak bir düşman hareketine karşı yakında olarak şeklinde gösterilmesi tekrar edilmiştir (12 Ağustos 1921, saat 13.00).

2 nci Grup Komutanlığı tarafından Batı cephesine verilen raporda;

1. Grubun kuzeye hareketi hakkında 12 Ağustos 1921 tarihli emriniz alındı. Ertelenen bu hareketteki zorlukları da dün akşam arz etmiştim.

2. Yolda iaşe, su ve cephane mevcut olmadığından bunları beraber taşımak zorunludur. Aksi takdirde, açlık ve susuzluktan verilecek büyük kayıplarla grup mevcudunu kaybeder. Yeterli cephanenin beraber taşınmaması durumundaysa tehlikenin ne olacağı belirsizdir? Birliklerin nakil araçları kadrosundan eksik ve nizamî ağırlıklarını nakle yetersiz olduğu gibi, lojistik destek kolları, bugün lojistik desteğin eli altında değildir. Ancak yarın gelebilecektir. Halk araçlarından toplanması için, en az iki güne ihtiyaç vardır. Bu sebeple Grubun 12 Ağustos gecesinde yürüyüşe başlaması mümkün görülmediğinden 13 Ağustos 1921 gecesi yürüyüşe başlayacaktır.

3. Akşehir'in doğusundan ve batısından olmak üzere tümenler ayrı yollardan yürütülmektedir. Bu hâlde bile, Bayat koluna kadar konaklama yerlerinde tedarik edilebilecek su, her türlü tasarrufa riayet edilerek bile bir tümeni idare etmeye kesinlikle yeterli olmadığından tümenlerin birer gün aralıklarla hareket edecek ikişer kademe hâlinde yürütülmesi zorunlu görülmüştür. Şu hâlde, tümenlerin kol sonlarıyla Bayat koluna varışları, 5 günden önce hesap edilmemelidir.

4. İncelemelere göre Alahasan-Katrancı yolunda su olmadığından, Grubun Bayat kolundan sonraki hareket şekli, iaşe ve su durumuna göre tayin edilebilecek ve belki de Grup, yalnız kendini çölden kurtaracak istikameti düşünecektir.

5. Bayat kolundan sonra Grup iaşesinin, cephane ve diğer ihtiyaçların ikmalinin nereden temin edileceğine dair emrin verilmesi.

6. Grupta aslında hiç otomobil yoktur. Konya lojistik desteği emrindeki tek otomobilin yeterli benzinle Akşehir'e gönderilmesi Batı Anadolu Lojistik Destek Müfettişliğinden rica edilmiştir.

7. Grubun kuzeye hareketinde 5 nci Grubun ne şekilde hareket edeceği Grup tarafından bilinmemektedir. Mümkün olduğu kadar ortak hareket edebilmek üzere 5 nci Gruba verilmiş olan görev ve talimatın bildirilmesini rica ederim.

8. Telsiz istasyonu 10 Ağustos 1921'de İğirdir'den hareket etmiştir. Yarın gelmesi bekleniyor. Bununla muhabere imkânı incelendikten sonra arz edilecektir. Her ihtimale karşı, Katrancı ile Çeltik[216] arasında ordu tarafından bir muhabere postasının şimdiden kurulması ve bunun için emir verilmesi gereklidir.

9. Bu şartlar ve düşmanın harekâtına göre durum uygun olmadığı takdirde, Grubun muharebeye yetişmesini mümkün göremiyorum. Bu durumda, kuzey ve batıdan yalnız başına düşman baskısı karşısında doğuya çorak ve susuz bölgeye atılarak açlık ve susuzluktan perişan olma ihtimali kuvvetlidir. Sakarya'da meydana gelecek muharebeye yetişmesine ordu tarafından da imkansız gözüyle bakılıyorsa, büsbütün muharebenin dışında ve etkisiz kalmaması için Gruba Konya istikametini örtme ve Afyon istikametinde taarruz görevinin verilebileceğini de görüş mahiyetinde arz ederim (12 Ağustos 1921, saat 14.00).

5 nci Grup Komutanı da 2 nci Grubun Sakarya bölgesine hareket zamanı hakkındaki aşağıda yazılı görüşlerini cepheye arz etmişti (12 Ağustos 1921, saat 18.25).

1. Dünden beri düşman harekete devam etmedi. Harekete başlamış olsaydı bugün hiç olmazsa Kaymaz'a kadar ilerlemiş olması gerekirdi. Hamidiye civarında hava kötü ve sıtma salgını olduğundan büyük ihtimalle ordugâh değiştirmiştir. Bununla birlikte bunun gerçek sebebinin araştırılmasına çalışılmaktadır.

2. Başarının temel şartı, 2 nci Grubun kuzeye hareketinin düşman tarafından kesinlikle bilinmemesi, düşmanın kanadında ansızın ortaya çıkmasıdır. Düşmanın ileri hareketi olmadığı hâlde, söz konusu Grubun haber alma araçları mükemmel olan düşman tarafından derhâl öğrenilecek ve ona göre tertibat da alınacaktır. Şimdiye kadar vatanlarının korunacağından emin olarak birçok fedakârlıklar yapan Akşehir halkı da Grubun hareketinden ümitsizliğe düşecek ve düşman bundan yararlanacaktır. Uygun görülürse, söz konusu Grubun hareketinin düşmanın hareketine göre düzenlenmesini ve düşmanın kuzeye hareket etmedikçe Grubun da Akşehir'den hareket etmemesinin faydalı olacağını bildirmişti.

[216] Konya iline bağlı ilçe merkezi.

Batı Cephesi Komutanı, 2 nci Grup komutanının görüşlerine katılmadığını ve Grubun Afyon bölgesinde herhangi bir görevle kalmasının doğru olmayıp, Sakarya bölgesine hareketinin kesin olduğunu şu emirle bildirdi:

1. Alpı'nın güneyinde faaliyetleri görülen düşman, bu hareketine devam ettiği takdirde, 12 Ağustos 1921 akşamı Beylikahır-Kaymaz hattına ulaşabilir. Düşman ileri hareketinin devam edeceği kabul edilmelidir.

2. 2 nci Grubun Sakarya'nın doğusunda meydana gelecek meydan muharebesine katılması şarttır. Sakarya'nın doğusuna varmadan önce düşman ile çarpışmaya tutuşmadan bunu başarabilmek ve tehlikeli yerlerden kaçınmak için mutlaka 12 Ağustos 1921 gecesi yürüyüşe başlanmalı ve sonunda üçüncü gün, Bayat kolu bölgesine ulaşılmalıdır. Lojistik destek yardımının buna göre düzenlenmesi gerekir.

3. Düşmanın taarruza devam etmesi hâlinde 5 nci Grup, büyük kısmıyla ordunun sol kanadını örtmek üzere Aziziye'den doğuya Çeltik istikametine çekilecektir. İrtibat kurulduktan sonra 5 nci Grubun emrinize verilmesi kararlaştırılmıştır.

Bayat kolundan sonra Çeltik ve Yüzükbaşı[217] üzerinden İnlerkatrancı'ya yürüyüşe devam edilecektir.

4. 6 ncı Tümenden gelecek telsizin askerlerinin hepsi arabaya bindirilerek, iki günlük yürüyüşün bir günde alınması sağlanabilir. Bununla birlikte, bundan başka Küçükhüseyin köyüne ikinci bir telsiz de gönderiliyor. 15 Ağustos'ta tarafımızdan Üzümbey'e erzak gönderilecektir. İnlerkatrancı'da nokta vardır. Çeltik köyü ile Sakarya arasındaki bölge, özellikle hayvanlar ve su açısından boldur.

5. Alahasan ve Katrancı yolundan sakınmak lazımdır. Bayat kolundan sonra Yüzükbaşı, Üzümbeyli ve Çeltik-Gökpınar, Çeltik-Erengediği istikametlerinden Kürttacir, İnlerkatrancı yollarının sulak olduğu bildirilmişti. (12 Ağustos 1921, saat 18.40).

5 nci ve 9 ncu Tümenlerin Akgöl ve Bayatkolu istikametinde ve daha kuzeye Sakarya'ya doğru olacak harekâtındaki ihtiyaçları dikkate alınmış ve gereken tedbirler alınmıştır.

75 ton taşıyabilen nakil araçları, Akşehir Lojistik Destek Müfettişliği kollarından alınmıştır ve arttırılacaktır. Susuz bölgeler için su kolu, su bidonları ve bazı bölgelerdeki kuyuların ip ve kova gibi eksiklikleri dikkate alınarak, şimdi bunlar da tamamlanmıştır. İaşe konusuna gelince; harekât bölgesinde bulunanların iaşelerinin bulundukları yerlerde, bulunmayanların iaşesinin ise demir yoluyla temin ve sevk edileceği bildirilmiştir.

[217] Ankara-Polatlı ilçesine bağlı köy.

2 NCİ GRUP KOMUTANININ KUZEYE, SAKARYA BÖLGESİNE YAPILACAK YÜRÜYÜŞ İÇİN VERDİĞİ GİZLİ TALİMAT

1. Kuzeye yapılacak ve 13 Ağustos 1921 akşamı güneşin batışıyla başlaması kararlaştırılmış olan yürüyüş için tümenler tarafından aşağıdaki hazırlıklar yapılacaktır:

2. Takip edilecek istikamet:

5 nci Tümen için Akşehir Gölü'nün doğusundan Yeniköy üzerinden Bayat kolu;

9 ncu Tümen için, Akşehir Gölü'nün batısından Yeniköy-Karapınar üzerinden Bayat koludur.

5 nci Tümen için ilk konak, Yeniköy-Koraşlar, 9 ncu Tümen için ilk konak, Emir Dağı'nın güneyindeki Yeniköy'dür.

3. Takip edilecek yollar üzerinde genellikle su olmayıp sınırlı sayıda kuyu ve su kaynakları vardır. Bunlarda da çok bol su bulunmamaktadır. Yol ve su hakkında yapılmış olan keşif raporları ilişiktedir.

4. Konaklama yerlerinde tümenlerin mevcuduna göre ordugâhların yakınında su hazırlamak ve bunun için gerekiyorsa civar köylerden araç bulmak üzere, birliklerin konakçıları ve buradan alınarak gönderilmesi mümkün olan su kapları bir gün önceden konaklama yerlerine gönderilerek, ihtiyaca yetecek miktarda su hazırlatacaktır. Yürüyüş sırasında konak yerlerinde bulunacak su, yalnız içmek ve yemek pişirmek için kullanılacaktır. Başka yere sarf edilmesi ve israfı yasaklanacak ve su dağıtma işi, ihtiyaca göre yetkili bir subayın nezaretinde düzenlenecektir. Konakçılarla birlikte bir de doktor gönderilecektir.

5. Mevcut ve tedarik edilecek nakil araçlarının suya ayrılabilecek miktarıyla, birliklerle beraber su taşıyabilmek için de şimdiden saka fıçısı, su tenekesi ve bunun gibi su nakline uygun araç bulunacaktır.

6. İaşe: Askerin üç günlük demirbaşı, peksimet, kaşar peyniri ve zeytin olarak tamamlanıp verilecektir. Yük hayvanları ve subay binekleri de dâhil olmak üzere bütün hayvanlara kendi üzerlerinde taşımak üzere ikişer günlük demirbaş yem verilecektir. Bunlar zor durumlar için bir ihtiyattır. Harcanması yasaktır. Bunlar ancak Grubun emriyle kullanılabilir. Birlik komutanları, bunların emirsiz kullanılmamasından sorumludurlar.

Birliklerin ağırlıklarında, günlük iaşe için bir günlük ekmek ve yem taşınacaktır. Bu da kullanıldıkça birlikler tarafından Grubun göstereceği yerden sürekli şekilde düzenli olarak ikmal edilecektir.

İaşe ikmali: Takip edilecek istikamette lojistik desteğin ambar ve depoları yoktur. Ağırlıkta taşınması gereken günlük yiyeceğin tamamlanması, tümenleri takip edecek olan kollardan ve Grubun emir ve talimatıyla yollarda mazbata karşılığı alınabilecek erzaktan olabilecektir.

Tümenleri takip edecek kollarla kaç günlük erzak taşınabileceği, tedarik edilebilecek nakil araçlarının sayısına bağlıdır. En az dört günlük yiyecek ve yem taşınması istenmektedir. Ermekliğin bir yarısı ekmek, diğer yarısı peksimet olarak taşınacaktır. Buna göre, hazırlık yapılacaktır. Etlik, ayaktan nakledilecektir.

7. Cephane: Asker üzerinde ve birliğin nakil aracına göre azami surette beraber taşınacak cephaneyi, birlikler beraberlerinde götüreceklerdir.

Yürüyüşten birkaç gün sonra bir muharebenin verileceği gözönünde tutularak çok cephanenin beraber taşınması ve hiçbir bahane ile cephanelerin ötede beride bırakılmaması gereklidir. Tümenlerin nakil araçlarından arta kalan topçu cephanelerini taşımak için lojistik desteğin bulacağı arabalardan, gerektiği kadar miktarın Grup tarafından tümenlere verilmesi kararlaştırılmıştır. Böylece, araba ihtiyacı, birlik aracıyla taşınamayacak, cephane miktarıyla beraber Gruba bugün akşama kadar bildirilecektir.

8. Sonradan Birliğe Verilmiş Olup Silah Mevcudundan Arta Kalan İkmal Askeri: Bu kadar fazla askerden her yük hayvanına bir mekkâreci düşecek kadarı, mekkâreci olarak ayrılacak; fakat bunlar mekkârecilere yardımcı olarak verileceklerdir.

Bu askerle, ilerde birliğin muharip mevcutlarında hastalık ve diğer şekillerle ortaya çıkacak boşluklar tamamlanacaktır. Bunlardan fazla kalacak olanlar, lojistik desteğe teslim edilecektir. Lojistik desteğin bu askeri, güvenli olan lojistik destek yolundan yine ikmal askeri olarak Grup adına göndermesi lazımdır.

9. Tümenlere biraz giyim kuşam verilecektir. Bunların Grup levazımından alınması, bütün hazırlıkların bugün ve bu gece tamamlanarak yarın birliğin gece yürüyüşü için istirahat ettirilmesi ve 12-13 Ağustos 1921 günlerindeki asker istihkakının iki misli olarak verilmesi lâzımdır.

10. Kılavuzluk etmek üzere tümenlere jandarmaların verilmesi hükûmete yazılmıştır.

11. Bu emrin zaman, istikamet ve hareket hedeflerine dair olan bölümleri kişiye özel olarak gizli kalmalı, üst rütbeli subay ve askerlere yalnız kendilerine gereken hususlar bildirilmelidir (12 Ağustos 1921, saat 14.00).

Grup Komutanı, 5 nci ve 9 ncu Tümenlere bu talimatı vermekle beraber Grubun Sakarya bölgesine hareket edeceğini, Grubu oluşturan tümenlere, 12 Ağustos 1921 günü saat 19.00'da verdiği aşağıdaki Grup emriyle bildirmişti.

1. Eskişehir'in doğusundaki düşmanın büyük kısmı, ilerdeki tümenleriyle 11 Ağustos 1921'de ileri yürüyüşe başlamıştır. Kebeciler-İzcekarahisar arasında önceki gün akşama doğru çadır yıkmış olan düşman, ordugâhını İzcekarahisar'a nakletmiş ve orada kalmıştır.

Kuvvetinin bir tümen kadar olduğu tahmin edilen düşman da dün 11 Ağustos 1921'de 6 ncı Tümenin Hamam civarındaki müfrezesini güneye attıktan sonra Sandıklı-Afyon istikametinde iki koldan yürüyüşe geçmiştir.

2. Ordumuz, düşmanla kesin muharebeyi Sakarya hattında yapacaktır.

3. 2 nci Grup, 5 nci ve 9 ncu Tümenleriyle Sakarya'nın doğusunda meydana gelecek muharebeye katılmak üzere Akşehir Gölü'nün doğusundan kuzeye hareket emrini almıştır.

4. Mürettep Tümen düşmanın, Bolvadin ve Çay üzerinden gelecek taarruz harekâtına karşı, Grubun kuzeye hareketini sağlayacak ve Akşehir-Yalvaç istikametlerini örtecektir. Düşmanın en az 4 gün Emir Dağı-İshaklı hattının doğusuna geçirilmemesi, özellikle İzcekarahisar'daki düşmanla temasın korunması, bu düşmanın istikamet, hareket ve kuvvetinin ve Afyon bölgesinde İzcekarahisar, İğnepınar üzerinden ve Emir Dağı'nın kuzeyinden ilerleyecek düşman kuvvetlerinin tespiti çok önemli ve gereklidir.

Düşman, Mürettep Tümen karşısında zayıf kuvvetler bırakarak, İzcekarahisar ve Afyon'daki kuvvetleriyle kuzeydoğu istikametinde hareket ettiği takdirde, Mürettep Tümen, taarruzî hareket ederek düşman yürüyüşünün gecikmesine ve karşısında fazla kuvvet tutmaya çalışacaktır.

Başka bir emir verilmezse Tümen, 13 Ağustos 1921 günü saat 19.00'dan itibaren Batı cephesiyle muhabere edecek, bununla birlikte raporlarını ve askeri harekâtı bakımından Grubu ilgilendiren bilgileri Akşehir Lojistik Destek Bölge Müfettişliği aracılığıyla Gruba da bildirecektir. Tümenin hareket şekli, 12 Ağustos 1921 tarih ve 78 sayılı emirde bildirilmiştir.

5. 6 ncı Tümen; 13 Ağustos 1921 tarihinde öğleden itibaren Batı cephesiyle muhabere edecek ve raporlarının bir suretini, Akşehir Bölge Müfettişliği vasıtasıyla Gruba da verecektir.

6. 5 nci Tümen; 13 Ağustos 1921 akşamı Akşehir'deki ordugâhlarından hareket ederek Akşehir Gölü'nün doğu yolunu takiben Yeniköy, Kuraşlı'ya; 9 ncu Tümen yine 13 Ağustos akşamı İshaklı İstasyonu civarından hareketle Akşehir, Eber gölleri arasındaki geçitlerden geçerek Karapınar'a gidecektir.

15 Ağustos 1921 sabahı, 5 nci Tümen Yunak'ta, 9 ncu Tümen Aşağı Ağzıaçık ve Örenköy'de bulunacak şekilde 14 Ağustos 1921 gecesi yürüyüşlerini düzenleyeceklerdir. Buna göre, tümenler yarın ordugâhlarını kısmen yürüyüş istikametine yaklaştıracaklardır.

7. Düşmanın İzcekarahisar ve Afyon bölgesindeki kuvvetlerinin kuzeydoğu istikametlerinde hareketi dikkate alınarak, 9 ncu Tümen tarafından yürüyüş ve konaklama sırasında emniyet tertibatı alınmalıdır.

8. Grup Süvari Bölüğü, 12 Ağustos 1921 akşamı hareket ederek Yeniköy üzerinden Piribeyli'ye gidecektir.

9. Grup karargâhının komuta kademesi yürüyüşte 5 nci Tümenle birlikte ve 15 Ağustos 1921 sabahı Yukarı Ağzıaçık'ta bulunacak; karargâhın diğer kısmıyla Telsiz Müfrezesi, Grup Telgraf Bölüğü, karargâh komutanının emir ve komutasında olarak 5 nci Tümenden bir gün sonra hareket edecek ve 16 Ağustos 1921'de Yukarı Ağzıaçık'ta bulunacaktır.

10. 9 ncu ve 5 nci Tümenler, yürüyüş sonucu hakkındaki raporlarıyla birlikte sonraki harekât için emir almak üzere, emir subaylarını 15 Ağustos 1921 saat 12.00'de Grup karargâhına göndereceklerdir.

11. İaşe, cephane ve su konularının düzenlenmesi hakkında ayrıca emir verilecektir.

12. Bu emir, kişiye özel ve gizli kalacak; astsubaylarla birliklere yalnız kendileriyle ilgili işler hakkında emir ve bilgi verilecektir.

Grup Süvari Bölüğüne verilen emirde; dost düşman hakkında bilgi verilip, ordunun amacı, 5 nci ve 9 ncu Tümenlerin 13 Ağustos 1921'de hareketle 15 Ağustos 1921 sabahı, Bayat kolu bölgesine gelecekleri ve Grup karargâhının da Yukarı Ağzıaçık'ta bulunacağı bildirildikten sonra;

Bölük 12 Ağustos akşamı Akşehir Gölü'nün doğusundan hareketle iki gece yürüyüşüyle 14 Ağustos 1921 sabahı Piribeyli'ye ulaşacaktır.

Bölüğün görevi:

a) Fettahoğlu Köprüsü-Payamlı[218] hattına göndereceği keşif kollarıyla ve yapacağı araştırma ile Sakarya'nın güneyinden ilerleyen düşman kuvvetleri hakkında bilgi almak,

b) 5 nci Grupla irtibat kurmak,

c) Bayat kolundan Sakarya ve Atlas istikametine, kuzeye giden yollarla Bozarat Dağı üzerinde kuzey ve doğuya giden yolların Fethioğlu ile Ilıca Çayı arasındaki Sakarya geçitleri ve nehrin durumunu incelemek,

d) Küçükhasan'da bulunacak telsizle irtibat kurmaktır." deniyor ve raporların da Yukarı Ağzıaaçık'ta Grup karargâhına gönderilmesi bildiriliyordu.

Mürettep Tümen Komutanı 12 Ağustos 1921'de 2 nci ve aynı zamanda 5 nci Gruplara yazdığı raporda;

Hamidiye'nin yaklaşık 5 km kuzeyindeki sırtların arkasında birkaç günden beri büyük bir yangın görülmekte olduğunu -köylülerin ifadesine göre yangın, Işıklıköy veya Özburun civarındadır- İzcekarahisar civarındaki düşmanın şimdiye kadar bir faaliyeti görülmemişse de düşman kuvvetinin söz konusu köylere giderek bu yangını çıkarması veya Bolvadin'in kuzeyinde harekâta devam etmesinin muhtemel olduğunu ileri sürerek, Çay'da bulunan 9 ncu Tümen Süvari Bölüğünün her ihtimale karşı vakit geçirmeden Bolvadin

[218] Şanlıurfa merkez ilçesine bağlı köy.

üzerinden Özburun istikametine hareket ettirilmesini teklif etmiş ve 35 nci Süvari Alayından da yangın istikametine kuvvetli keşif kolları gönderilmiş olduğundan düşmanın hareketi doğrulanırsa şimdiden Süvari Alayını Hamidiye üzerinden Bolvadin istikametine göndereceğini bildirmişti. Grup komutanı bu bilgi üzerine, Çay'daki Süvari Bölüğünün tümenin sol kanadını örtmek ve gözetlemek üzere, tümeni tarafından derhâl Gülkarabağ'a hareket ettirileceğinden, Mürettep Tümenin genel durum için yalnız başına ve kendi birlikleriyle tertibat alması gerekeceği ve 5 nci Grubun Mürettep 2 nci Süvari Tümeni Bayat'a geri döndüğünden düşman harekâtının bu tümen tarafından takibinin 5 nci Grup Komutanlığından rica edileceğini cevaben Mürettep Tümene bildirmiş ve 5 nci Gruba da yazılmıştı.

5 NCİ VE 9 NCU TÜMENLERİN HAZIRLIKLARI

Tümenler aldıkları emre göre hazırlanmaya başlamışlardı. 5 nci Tümen Komutanı; 12 Ağustos 1921'de saat 20.25'te verdiği Tümen emriyle birliğin hareketini şu şekilde düzenlemiştir:

Düşman, dost ve ordunun amacı hakkında bilgi verildikten sonra; 5 nci Tümen; Akşehir-Karabulut 1/400.000 ölçekli haritada Karabulak-Ortaköy-Yeniköy yoluyla Kuraşlı, Yörükköy bu köyün güneyindeki Hayrat (Beylikhan) bölgesine gitmek üzere 13 Ağustos 1921 günü öğleden sonra aşağıdaki gibi hareket edecektir:

a) 14 ncü Piyade Alayı ile emrindeki dağ bataryası, tümen süvari ve istihkâm bölükleri bir kademe hâlinde 12 Ağustos 1921 günü saat 15.00'te Akşehir'den hareket edecek, Ortaköy'de 2 saat kadar mola verdikten sonra yürüyüşe başlayacak, geceleyin yürüyüşe devam ederek Yörükköyü'ne gidecek ve orada ordugâh kuracaktır.

b) 15 nci Piyade Alayı, emrindeki dağ bataryası 2 nci kademe olarak 13 Ağustos 1921'de saat 16.30'da Akşehir'den hareket edecek ve 2 saat Ortaköy'de mola verdikten sonra, geceleyin yürüyüşe devam ederek Yörükköyü'nün güneyindeki Hayrat (Beylikhan) bölgesinde ordugâh kuracaktır.

c) 24 ncü Piyade Alayı, emrindeki dağ bataryası ve hücum taburu, 3 ncü kademe olarak 13 Ağustos 1921 günü saat 18.00'de Akşehir'den hareket edecek ve Ortaköy'de 2 saat mola verdikten sonra geceleyin yürüyüşe devam ederek, Yörüksuyu'nun güneyindeki Hayrat (Beylikhan) bölgesinde ordugâh kuracaktır.

d) Tümen karargâhı; topçu tabur erkânı, telgraf takımı ve mızıka bölüğü 1 nci kademenin ardından yürüyecek, Grup karargâhının 1 nci kademesi, yürüyüşte 5 nci Tümen karargâhıyla beraber bulunacaktır.

1. Takip edilecek yol bölgesindeki su kaynakları hakkında emir subayları tarafından birer suretleri aldırılan inceleme raporları, her tabur ve bağımsızlık bölük komutanı tarafından incelenecektir.

2. Ortaköy'den Yörük köyü- Hayrat (Beylikhan) bölgesine kadar olan yerde su olmadığı gibi 14 Ağustos 1921 gecesi takip edilecek yolda -30 km kadardır- hiç su olmadığından Ortaköy'deki uzun su molası boyunca tüm asker ve hayvanlara bolca su içirilecek ve bütün su kapları doldurulacaktır.

Ortaköy'den yaklaşık 1,5 saat sonraki Yeniköy'de[219] biraz su olduğundan oradan geçerken su bulunursa askere içirilecek ve kaplara doldurulacaktır. Su ihtiyacının azaltılması için Ortaköy'den sonra askere ağır ve tuzlu yiyecekler yedirilmeyecektir. Yürüyüş sırasında içmek ve yemek pişirmekten başka hiçbir konuda su sarf edilmeyecektir.

Suyun bulunduğu yerlere, yürüyüş ve ordugâhlarda en büyük âmirler tarafından hemen bir nöbetçi konarak suyun ihtiyatlı sarf edilmesi sağlanacaktır.

3. 13 Ağustos 1921 gününün iaşesi, Akşehir'den tedarik edilecek, 14 Ağustos'ta birlikler, büyük ağırlıklarından iaşe edilecektir.

4. Yörük köyünün doğusundaki Koraş köyünde ve civarında ruam ve uyuz hastalıkları olduğundan, hayvanların korunmaları için gerekli tedbirler hakkında birliğin veterinerleri tarafından özel tedbirler alınacaktır.

5. Her kademenin büyük ağırlıkları, o kademenin yürüyüş kolunu takip edecektir.

6. Ben, yolda 1 nci kademeye katılacağım.

9 ncu Tümen de yapılacak yürüyüşü, 12 Ağustos 1921'de verdiği emirle şu şekilde düzenlemiştir:

1. Eskişehir'in doğusundaki düşmanın büyük bir kısmı ilerdeki tümenleriyle 11 Ağustos 1921'de ileri yürüyüşe başlamıştır. Kebeciler, İzcekarahisar arasında önceki gün akşama doğru çadır yıkmış olan ve kuvveti tahminen piyade alayı, 2 süvari bölüğü ve birkaç toptan ibaret olan düşman, ordugâhını İzcekarahisar'a naklederek orada kalmıştır. Bir tümen kadar tahmin edilen diğer bir düşman kuvveti dün, 11 Ağustos 1921'de, iki kolla Sandıklı ve Afyon istikametlerinde yürüyüşe devam etmiştir.

2. 5 nci Grubun 2 nci Süvari Tümeni, Bayat'tadır. Mürettep Tümen de Afyon cephesindeki düşmana karşı örtme görevini yapacaktır.

3. 2 nci Grup, 5 nci Tümeniyle Akşehir Gölü'nün doğusundan ve 9 ncu Tümeniyle Akşehir Gölü'nün batısından Yunak-Örenköy hattına ilerleyecektir.

4. 9 ncu Tümen; yarın, 13 Ağustos 1921 günü saat 06.00'da, İshaklı İstasyonunun doğusundaki Üççiftlikler bölgesine gelecek, orada akşama kadar istirahat etmek üzere ikamete geçecek ve akşamdan sonra aynı yürüyüş sırasıyla Karapınar'a gidecektir.

[219] Haritada yeri yanlıştır. (Y.N.)

5. Tümen birlikleri, yarın saat 06.00'da aşağıda belirtilen yürüyüş sırasıyla hareket edecek ve 14 Ağustos 1921'de o civarda kalacaktır.

a) 26 ncı Alay, istihkâm bölüğü, tümen telgraf takımı yol kolunda ve kolun sonu Çerkezköy'den geçen derede;

b) 27 nci Alay, Bağızban köyü-Çerkezköy yolu üzerinde ve kolbaşıyla bu yolun birleştiği yerde;

c) Rus bataryası, (Topçu 9 ncu Alayın 5 nci Bölüğü) hücum taburu, 25 nci Alay, sıhhiye bölüğünden oluşan bir kol, Akşehir caddesi üzerinde, kolbaşı Ulupınar mevkisinde.

6. Birliklerin büyük ağırlıkları muharip birliklerin hareketinden sonra, ordugâhlarının caddeye yakın tarafında toplanacaklardır.

7. Tümen Süvari Bölüğü, yarın öğleden önce, İshaklı'dan Gülkarabağı'na hareket ederek, tümenin sol kanadını Karahisar'daki düşmana karşı örtecektir. Bunun için Bolvadin-Dişli hattına keşif kolları sürecektir. Ardından harekât hakkında emir almak üzere iki emir atlısı bırakacaktır.

8. Tümen karargâhının muharebe kademesi, 26 ncı Alayla beraber yürüyecektir. Diğer kademesi ağırlıklarla bulunacaktır.

Bugün, Batı cephesindeki düşmanın durumu, kuzeyden itibaren şu şekilde tespit edilmiştir:

Alpi bölgesi

Düşman ordugâhlarında bir değişiklik görülmemiştir. Keşif kollarımız, Örencik ve batısında düşman postalarını görmüşlerdir. Yeşilton'a gelen bir düşman süvari alayı, bir bölüğü ile Uzunburnu tutmuştur. Saat 06.30'da düşmanın 1 alay kadar piyadesi, Aziziye kışlasından kuzeydoğu istikametinde aynı zamanda diğer 2 alay piyadesi de Topkaya-Şerefiye istikametinde hareket etmiş, Topkaya istikametinde hareket eden kuvvetin, bu mevkinin kuzeyinde ordugâha girdiği görülmüştür.

Aziziye kışlasının kuzeyinden gelerek Aziziye kışlası ve güneyinde ordugâha girmiş ve 1 bölük piyadesi Şerefiye'yi işgal etmiştir. Düşmanın 1 tümen kadar olduğu tahmin edilen bir kuvveti de öğleden sonra Kırkkız Dağı'ndan çıkarak Malyabaşı köyüne gelmiş ve ordugâh kurmuştur. Çeçinkeç'te 1 süvari alayı ile 1 bataryası ve Mecidiye çiftliğinin batısında 1 piyade bölüğü keşfedilmiştir.

Afyon bölgesi

Mürettep Tümenden 11 Ağustos 1921'de 2 süvari alayı, 1 piyade taburu ve 2 toptan oluşan bir müfrezemiz, Çavdarlı'nın kuzeyine ilerlemişti. Burada bulunan düşman, Susuz'un doğusuna çekilmiştir. Düşmanın, sayısı tahmin edilemeyen bir kuvvetinin de İzcekarahisar'dan Seyitler istikametine gittiği keşif kollarının raporlarından öğrenilmiştir.

Sandıklı bölgesi

Düşman dün akşam, Magacıl-Kozora-Mitgine hattının güneyine geçmemiştir. Bugün bir taburumuz, Kozora'ya girmiş ve 1 tabur da Magacıl istikametine gönderilmiştir. Bu bölgedeki düşmanın, yolu takiben Karahisar istikametinde harekete başladığı haber alınmıştır.

2 NCİ GRUBUN YÜRÜYÜŞE BAŞLAMASI VE 13 AĞUSTOS 1921 TARİHİNDE YAPILAN HAREKETLER

Bugün Başkomutan, Genelkurmay Başkanıyla beraber 3 ncü Grup karargâhından geçerek, Gençali'ye kadar arazinin incelenmesi amacıyla hareket ederek akşam üzeri harp karargâhına döndüler.

Batı Cephesi Komutanı; Hava Kuvvetleri Genel Müdürlüğü'ne elde keşif yaptıracak tayyare olmadığını ve durumun da ertelemeye uygun olmadığını tekrar ederek, ne zaman keşif yapabilen tayyare hazırlanabileceğini sormuştu. Alınan cevapta, bugün 2 keşif ve 1 harp tayyaresinin denemesinin yapılmakta olduğu ve bir arıza göstermediği bildirilmişti.

Batı Cephesi Komutanı, 6 ncı Tümen cephesinde ortaya çıkan durumu şu şekilde değerlendiriyordu:

Sandıklı civarında ortaya çıkan harekâta göre düşman Çivril bölgesinde ve daha batıda bıraktığı kuvvetlerini Afyonkarahisar'a toplamakta ve aynı zamanda bizim Afyon-İslâmköy arasında demir yolu hattına yaklaşmamızı engelleyecek bir durum almaktadır.

Düşman, Dumlupınar'dan Afyon'a doğru demir yolu hattını tamir ve Dumlupınar'dan ileri, daha fazla otomobil tahsis ederse, büyük kuvvetlerin Afyon- Aziziye üzerinden hareketi için daha kısa bir lojistik destek hattı elde etmiş olacağından, böyle bir düşüncenin mevcut olup olmadığının bir an önce tespiti önemlidir. Bu sebeple bu hususun sağlanması için Mürettep Tümenle 6 ncı Tümen tarafından düşman içine muhbirler ve keşif kolları gönderilmesi ve 6 ncı Tümen tarafından demir yolu hattına doğru, geceden süvari birliği gönderilerek, hat üzerindeki düşmanın durum ve faaliyetinin derhâl ortaya çıkarılması 6 ncı ve Mürettep Tümenlere görev olarak verilmişti (13 Ağustos 1921, saat 14.35).

Mürettep Tümenin verdiği cevapta; "Uygun araçlarla düşmanın demir yolundaki faaliyetinin ortaya çıkarılmasına çalışılacaktır. Ancak şu anda düşmanın çeşitli kuvvetleri Afyonkarahisar'dan cephemize ilerlemekte olduğundan, ortaya çıkacak duruma göre hareket etmek zorunludur. Bu hareketin, Tümeni durdurmak amacıyla bir gösteri olması da muhtemeldir. Aynı zamanda, Susuz istikametinde bazı yürüyüş kolları görülmüştür" deniyordu. 6 ncı Tümen Komutanı da Sandıklı'ya hareket etmek üzere olduğundan, incelemelerini ve yapacağı hareketi oradan bildireceğini yazmıştı.

5 nci Grup Komutanı da Afyon bölgesindeki düşmanın Aziziye istikametinde ortaya çıkan hareketine karşı aldığı tedbirleri Cephe Komutanlığına arz etmişti.

Buna göre;

1. 12 Ağustos 1921 akşamı, düşmanın Karahisar'dan Aziziye istikametindeki hareketinin genişlemekte olduğunun görülmesi üzerine, 33 ncü Süvari Alayı 13 Ağustos 1921 öğleninde Aziziye'den Çoğu'ya hareket ettirilmiştir.

Alınacak yeni bilgilere göre, gerekli görülürse Tugay Komutanıyla 20 nci Süvari Alayının da Çoğu'ya gönderilmesi düşünülmektedir. 33 ncü Süvari Alayı, Emirali'den Çoğu'ya ve Emirali'den Yedidere'ye gelen yolları örtecek şekilde Çoğu'nun batısında bir mevzi seçecek, düşmanın ufak tefek kuvvetlerine karşı burayı savunacak ve düşmanın daha üstün kuvvetlerine karşı Yedidere'nin kuzeyindeki Yedikapı boğazında ikinci bir hattı savunacaktır.

2. Bayat'ta bulunan 5 nci Süvari Alayı, Seyitler-Sultan hattını ve Emirali'den Bayat'a gelen yolları örtecek şekilde Bayat'ın batısında bir mevzi tutacak ve üstün düşman kuvvetlerine karşı Bayat'ın doğusundaki Bayat boğazını savunmak üzere ikinci bir mevzi daha seçecektir.

3. 2 nci Süvari Tümeninden 2 alayla 2 top, ihtiyaten Aziziye'de hazırlanıp düzenlenmektedir.

4- 14 ncü Tümen, 2 alayı ile bu gece Bardakçı'nın batısındaki Karadağ'a alınmıştır. Bugünkü keşiflere ve düşmanın harekâtına göre, düşman bu gece, Seyitgazi istikametinde bir akın yapmaya çalışacaktı (13 Ağustos 1921, saat 12.10).

2 nci Grup Komutanı da bugünkü durumu göz önüne alarak 5 nci ve 9 ncu Tümenlerin kuzeye yapacakları yürüyüşün güvenliği açısından Mürettep ve 6 ncı Tümenlere verdiği emirde:

"Düşmanın 6 ncı Tümen cephesinden aldığı kuvvetlerle de Afyon civarında 3 tümene yakın kuvvet topladığı anlaşılıyor. Grubun kuzeye hareketini hisseder hissetmez, düşmanın bu hareketlere engel olmak üzere yandan bir tesir yapmaya çalışmasının muhtemel olduğunu; kuzeye yapılacak hareketin durmaksızın devam etmesinin ve düşman tümenlerinin büyük kısımlarının yardım almalarını engelleyerek Afyon cephesinde tespit edilmelerinin Mürettep ve 6 ncı Tümenlerin tedbirli faaliyetlerine bağlı olacağını; 14 Ağustos 1921 sabahından itibaren, düşmanla sıkı temasta bulunularak düşman harekâtının takibinin ve 6 ncı Tümen tarafından yapılacak taarruzlarla Tümen karşısına büyük düşman kuvvetinin çekilmesi ve durdurulmasının çok gerekli olduğunu; Mürettep Tümenin özellikle İzcekarahisar bölgesindeki düşman harekâtının keşfine büyük önem vererek düşmanın doğu ve kuzeydoğuya doğru ilerlemesi hâlinde dikkatini çekmek ve durdurmak için üzerine atılmaya hazır bulunmasının gerekli olduğunu ve bu amaçla Tümenin, bir kısım piyade kuvvetini Akarçay'ın kuzeyine

geçirmesinin uygun olduğunu; 6 ncı Tümenin de ağırlık merkezini Sandıklı civarına nakletmek suretiyle Mürettep Tümene etkili bir yardımda bulunabileceğini ve her iki tümenin sıkı bir irtibat ile yukardaki görevlerini iyi bir şekilde yapmalarının mümkün olabileceğini bildirmişti (13 Ağustos 1921)."

5 nci ve 9 ncu Tümenlerin Sakarya bölgesine hareketiyle bu düşmanın bölgede yalnız kalacak olan Mürettep Tümen Komutanlığı, Afyon bölgesinde bugün tespit edilen durumuna ve kendisine verilen göreve göre Tümen konuşunda bazı değişiklikler yapmak zorunda kalmıştı. Şöyle ki:

1. Afyon bölgesinde bir düşman tümeninin bulunmakta ve Adana Müfrezesinin 3 alay tahmin ettiği diğer bir düşman kuvveti de 13 Ağustos 1921 gecesini Mihail ve kuzey sırtlarında geçirmektedir. İzcekarahisar ve Kebeciler'in kuzey bölgesinde de bir piyade alayı ile bir miktar süvari kuvveti tespit edilmiştir.

2. 2 nci Grup, Akşehir'den kuzeye hareket emri almış, Mürettep Tümen de önceden olduğu gibi Batı cephesine bağlı olarak, Çay-Akşehir genel istikametinin örtülmesiyle görevlendirilmiştir.

3. Düşmanın bugünkü konuşuna göre, yolu takiben ovadan Çay istikametine hareketi ve İzcekarahisar bölgesindeki kuvvetleriyle beraber Bolvadin istikametine ilerlemesi muhtemeldir.

4. Her iki durumda da Tümen, düşman kuvvetleri karşısında ciddi muharebe kabul etmeyecek; fakat düşmanla teması devamlı şekilde koruyarak ve adım adım savunarak düşmanı mümkün mertebe uzun süre durdurup oyalayacak ve Çay istikametini örtmek üzere bu istikamete çekilecektir.

5. Buna göre birlikler, şu şekilde gibi hareket edeceklerdir:

a) Işıklar'da bulunan birlikler, Adana Müfrezesinin emrinde Işıklar'ın güneyinde ve Kumralı'nın güney ve batı sırtlarını savunarak Çay istikametinde çekilecek,

b) Hücum Taburuyla 2 top, Hücum Taburu Komutanı emrinde ve tümen ihtiyatı olarak tümenden verilecek emri beklerken Çay İstasyonunda,

c) Süvari Alayından 1 bölük, Bolvadin istikametini örtmek ve düşmanın bu istikametteki harekâtını takip etmek göreviyle, Hamidiye-Bolvadin istikametine çekilecek ve Bolvadin'de tümenle telefonla irtibat kurarak daha sonraki harekâtı hakkında emir alacaktır.

Süvari alaylarının diğer kısımları, bekleme yeri civarındaki köprüden, zaman kalırsa daha güneyden Akarsu'yu geçerek, karşısındaki düşmanla yaya savaşmak suretiyle durdurup, meşgul etmeye çalışacak, Çay istikametine çekilecek ve Tümenin sağ kanadına gelecektir.

d) Düşman büyük kısmıyla İzcekarahisar-Kebeciler üzerinden Bolvadin istikametinde taarruz ederse, 35 nci Süvari Alayı bu düşman

kuvvetinin ne kadar olduğunu tespit edecek ve doğrudan doğruya Bolvadin istikametine çekilecektir. Bolvadin üzerinden Çay'da Tümenin sağ kanadına gelecektir.

6. Adana Müfrezesinin görevinin, düşman kuvvetlerinin ileri harekâtını mümkün mertebe durdurarak zaman kazanmak, düşmanı mümkün olduğu kadar meşgul etmek ve Tümen üzerine fazla düşman kuvveti çekmekten ibaret olduğu daima göz önünde bulundurulmalıdır.

7. Düşmanın, üstün kuvvetlerle Çay veya Bolvadin istikametlerinde ilerlediği anlaşılırsa, bütün birlikler ağırlıklarıyla, verilecek emir üzerine, Çay'ın doğusundaki Çiftlik'e hareket edecekler ve orada bekleyeceklerdir. Seyyar hastanenin de bu duruma göre Çiftlik'e hareketi, Başhekim tarafından emredilecektir.

8. Genel olan bu talimat, gizli tutulacak, ast komutanlara yalnız kendi görevlerine ait konular hakkında emir ve talimat verilecektir. Ortaya çıkacak duruma göre, birliklere özel emirler verileceği de bildirilmiştir. (13 Ağustos 1921, saat 23.30).

6 ncı Tümen Komutanı da; bugün gerek kendi cephesinde, gerekse Mürettep Tümen cephesinde gerçekleşen düşman harekâtına karşı, 2 nci Grup Komutanlığından da aldığı emir üzerine Tümenin, büyük kısmının Sandıklı'da toplanması için verdiği ayrı ayrı emirlerle aşağıdaki tertibatı aldırmış, 13 Ağustos 1921 gecesi Sandıklı'ya hareket etmişti.

51 nci Alay;

1. İncirli'deki Hücum Taburu, Erdhart topu ile Hoçkis makineli tüfek bölüğü ve süvari takımı 13 Ağustos 1921 günü saat 20.00'de Hücum Taburu komutanının emrinde İncirli'den hareket edecek ve Homa-Düzyel-Kızılören yolu ile Sandıklı'ya gidecektir. Homa'daki Tümen Süvari Bölüğü atlıları, Homa'dan müfrezeye katılacaklardır.

2. Müfreze 13 Ağustos 1921 gecesini Kızılören'de geçirecek, 14 Ağustos sabahı, yürüyüşüne devam ederek Kosora'ya gidecek ve saat 17.00'ye kadar burada istirahat ettikten sonra güneş batınca Sandıklı'ya gidecektir.

3. Homa'daki süvari müfrezesinden 4 atlı, 51 nci Alay emir hizmetinde kullanılmak üzere İncirli'ye gönderilecektir.

4. Ben, Tümen karargâhının 1 nci kademesi, süvari bölüğü, telgraf müfrezesi, akıncı kolları, hücum taburu ve sıhhiye kademesiyle beraber 13 Ağustos 1921 gecesi gece yürüyüşüyle Sandıklı'ya hareket edeceğim.

5. Tümen Kurmay Başkanı, Dinar'da kalarak burada görev yapacaktır.

6. Karargâhın 2 nci kademesiyle Tümen levazımı, başhekim ve veteriner Dinar'da kalacaktır.

Bunun ardından alaya verilen diğer bir emirde:

1. Cephenizde düşman kuvveti çok zayıftır. 50 nci Alay Sandıklı'ya girmiştir.

Belkahve sırtlarından Işıklı'ya kadar olan bölgede 51 nci Alaydan 2 tabur bulunacaktır. Tümenin büyük bir kısmı, Sandıklı bölgesine hareket edecektir.

2. Belkahve sırtlarına 51 nci Alayın 3 ncü Taburundan yalnız kuvvetli bir bölük bırakılarak, geri kalan kuvvetin 13 Ağustos 1921 gecesi Çanak-Işıklı hattından alınması gereklidir.

3. Bu kuvvetten ihtiyat olmak üzere kuvvet de ayrılmalıdır.

4. İhtiyaç hâlinde 51 nci Alaydan da 1-2 bölüğü kuzeye alma ihtimali vardır.

5. Ben bu akşam Sandıklı'ya hareket edeceğim.

Sandıklı Müfrezesi

1. Düşmanın Karahisar çevresinde oldukça fazla kuvvet topladığı anlaşıldı. Düşmanın Akşehir istikametinde bir taarruz yapması muhtemeldir.

2. Tümenin büyük kısmı, Sandıklı'da toplanacaktır.

3. Bu akşam trenle İncirli'deki dağ Erdhart topu ile hücum taburu ve bir makineli tüfek bölüğü Dinar'a gelerek Sandıklı istikametinde yürüyecektir.

4. Tümen karargâhının 1 nci kademesiyle Tümen Süvari Bölüğü akşam üzeri hareket edecektir.

5. 34 ncü Süvari Alayıyla 50 nci Alay Sandıklı'da toplu bulunacak ve Süvari Alayı Şuhut üzerinden Işıklar'daki Mürettep Tümenle mutlaka irtibat kuracaktır. Haçan'ın kuzeyindeki ovada Kılıçaslan, Hasanbeyli, Tilki köyleri geçitleriyle Savran, Karahisar istikametini keşfedip gözetlemek üzere Haçan istikametinde kuvvetli bir subay keşif kolu bulunduracaktır.

6. 50 nci Alay, bugün halkın yardımıyla Dinar-Sandıklı-Çıfıt telgraf hattını tamir ettirecektir. Bu amaçla Tümen muhabere takımından bir müfreze yola çıkarılmıştır. (13 Ağustos 1921).

Aydın bölgesi ve bağımsız bölük komutanlıklarına:

1. Bağımsız Bölük emrindeki 17 nci ve 22 nci Akıncı Müfrezeleri bu emrin gelişiyle birlikte hemen Dinar'a hareket edeceklerdir.

2. Teğmen Ethem ile Tümene gönderilecek subayların hemen yola çıkarılması lâzımdır.

2 nci Grup Komutanı 15 Ağustos 1921'den sonra yapılacak yürüyüşler hakkında Cephe Komutanlığına verdiği raporda;

Grubun 15 Ağustos 1921'den sonraki yürüyüşleri aşağıdaki gibi olacaktır:

A) 16 Ağustos 1921 sabahı Grup karargâhı Çeltik'te, tümenler Gökpınar-Çeltik-Küçükhasan bölgesinde bulunacaktır.

17 Ağustos 1921 sabahı Grup karargâhı Üzümbey'de, tümenler Toyşar-Üzümbey bölgesinde;

18 Ağustos 1921 sabahı Grup karargâhı İnlerkatrancı'da, tümenler İnlerkatrancı-Ilıca bölgesinde;

B) Durumun ne şekil alacağı bilinemediği için tümenler durmaksızın yürütülmüş, arada hiçbir istirahat günü verilmemiştir. Durum, bir günlük istirahate izin verecek bir hâle gelirse, Tümenle Çeltik veya daha ilerde, bir gün istirahat verilmek üzere, Çeltik'te emir verilmesi cepheye arz edilmiştir.

Bugün Batı cephesi, gerçekleşen harekâta göre düşmanın durumunu şöyle tespit etmişti:

Porsuk'un kuzeyinde; keşif kollarımız Dereköy ve Başören'e girmiş ve düşmana rastlamamıştır. Düşmanın Boydos ile Örencik arasında 1 alay piyade ve 2 bölük süvari, Yeşilton'da 1 alay süvari, Pozan'ın batısında 1 piyade taburu olduğu tahmin edilen ordugâhları görülmüştür.

Bu sabah Bellice'nin doğusunda görülen 2 bölük süvarisi Bellice'ye geri dönmüştür.

Porsuk'un güneyinde; Uyuzhamam istikametine Rıfkıye ve Mamure'den ilerleyen 1 piyade ve 1 süvari alayı, Uyuzhamam'ın batısında ordugâh kurmuştur. Mecidiye'nin 3 km kuzeyinde 1 süvari alayı ordugâhı görülmüştür. Düşmanın Yardakçı civarında keşif faaliyeti vardır.

Afyon bölgesinde bugün saat 17.40'ta düşmanın çeşitli sınıflardan oluşan 2 alaydan fazla bir kuvveti Afyon-Çay yolunu takiben doğuya doğru; aynı kuvvette diğer bir kolu, Afyon-Mihail istikametinde ve kuvveti bilinmeyen üçüncü bir kolu da Afyon'dan kuzeydoğu istikametinde ilerlemeye başlamıştır.

Sandıklı bölgesinde 12 Ağustos 1921'de Kosova'dan Sandıklı istikametine gönderilen bir taburumuz, Sandıklı'ya girmiştir. 11 Ağustos 1921'de Sandıklı'dan Afyon istikametine geçen düşman, geceyi Başağaç-Haçan hattında geçirmiş ve 9 Ağustos 1921'de Sandıklı'dan çekilen düşman kuvveti de 10 Ağustos 1921 gecesini Kılıçaslan civarında geçirmiştir.

Düşmanın artçısı 12 Ağustos 1921 gecesini Çıngıraklıdere civarında geçirdikten sonra 13 Ağustos sabahı Karahisar istikametinde hareket etmiştir.

14 AĞUSTOS 1921 TARİHİNDE YAPILAN HAREKETLER VE 5 NCİ GRUBUN 2 NCİ GRUP EMRİNE VERİLMESİ

Başkomutan, düşmanın yaptığı harekete göre, 3-4 gün sonra meydan muharebesinin başlayacağını tespit etmişti. Buna göre, Millî Savunma Bakanlığıyla yapılan konuşmalarda;

1. Düşman ileri yürüyüşe başlamıştır. Bugün, 14 Ağustos 1921 öğleninde Beylikköprü ile bunun kuzey ve güneyindeki Dadaş-Kaymaz hattına ulaşmıştır.

Karahisar cephesinde Çobanlar civarında bulunan Mürettep Tümene karşı ilerleyen düşmanla 14 Ağustos 1921 sabahından itibaren muharebe başlamıştır. Seyitgazi çevresindeki düşman hareketi, henüz tespit edilemedi.

2. 3-4 gün sonra meydan muharebesinin başlamasını bekliyoruz. Buna göre, bu süre içinde ordunun kullanımına verilecek ne varsa hemen verilmesini rica ederim.

1900 doğumlu eğitimsiz asker göndermeyiniz. Eğitimli ikmal askerlerinin silahlı olarak gönderilmesi birinci derecede önemlidir.

Başkomutan
Mustafa Kemal

Bugün, cephe emrine 500 ikmal askeri gelmiştir.

Başkomutan bu miktarı az gördüğü için Millî Savunma Bakanlığına:

Bugün cepheye silahlı olarak 500 ikmal askeri gelmiştir. Az görülen bu miktarın arttırılması ve özellikle elimizde mevcut bütün silahların şu birkaç gün içinde cepheye girmesini sağlayacak sayıda ikmal askerinin gönderilmesini sağlayacak tedbirlere başvurulması bildirilmişti.

Başkomutan tarafından 3 ncü Grup ve daha kuzeyindeki bölgelerde yapılan inceleme sonucunda, 1 nci ve 3 ncü Grupların birleştirilmesine ve iki grubun 1 nci Grup Komutanı emrine verilerek 3 ncü Grup Komutanının da Başkomutanlık kalemine memur edilmesine karar verilmişti.

Tayyarelerin Cephe Komutanlığı Emrine Hareketleri

Batı Cephesi Komutanı, gece yarısından sonra saat 01.00'de Ankara'da Hava Kuvvetleri Genel Müdürlüğüne verdiği bir telgrafta, "14 Ağustos 1921'de tayyareler Malıköy'e[220] uçamayacaklarsa 2 nci Bölük Komutanı Fazıl'ın harp tayyareleriyle keşif yapmak üzere derhâl geri dönmesinin gerekli olduğunu" bildirmişti.

Tayyare Bölük Komutanı, bu sabah hazırlığı biten iki keşif ve bir harp tayyaresiyle Malıköy'e geldiğini, harp tayyaresiyle keşif tayyaresinin birisinde yolda arıza çıktığından bunların akşama kadar hazırlanmaları için tayyare makinistinin Ankara'dan Malıköy'e gelmesi emrinin verilmesini ve bu saatte biri keşif, diğeri harp olmak üzere iki tayyarenin uçuşa hazır olduğunu bildirmişti.

Batı Cephesi Komutanlığı tarafından Tayyare Bölüğüne verilen emirde; düşmanın saat 09.00'a kadar ileri müfrezeleriyle Pozan-Beylikahır-Kaymaz-Mahmudiye'nin doğu hattını işgal ettiği bildirilmiş ve öğleden sonra Beylikahır, Pozan, Alpıköy, Uyuzhamam, Hamidiye, Mahmudiye, Kaymaz bölgesinde keşif yapılması istenmişti.

[220] Ankara-Polatlı ilçesine bağlı köy.

Bölük Komutanı akşam üzeri verdiği raporda, saat 18.00'de uçan iki tayyareden birinin sebebi anlaşılamayan bir arızadan dolayı Malı İstasyonu civarına düşerek parçalandığını, diğerinin de uçuşta yangın alarmı vermeye başlaması üzerine inmek mecburiyetinde kaldığını bildirmiş ve 15 Ağustos günü için tayyarelerin hazırlanmasına çalışıldığını eklemişti.

Batı cephesinde bugün sabahtan itibaren düşman geniş cephe ile ileri yürüyüşe başladığından tayyarelerin Ankara'dan uçuşları Cephe Komutanını çok sevindirmişti. Fakat bu sevinç çok devam etmedi, bir tayyarecimizin ve tayyarenin kaybı cephede çok büyük üzüntü yaratmıştı.

Bugün ortaya çıkan düşman hareketine göre Alpı'nın kuzey ve güneyinde 5-6 süvari alayı tespit edildiğinden bu kadar kuvvetli süvarinin cephede görünmesi Cephe komutanına, düşman ileri hareketinin çok yakın olduğu hissini vermişti. Daha sonra yapılacak muharebelerde süvari üstünlüğünü korumak ve süvarilerden de lâyıkıyla faydalanabilmek için birkaç gün içinde eksiklerin ikmali ve iaşe hususunun da iyi bir şekilde düzenlenmesi hakkında 5 nci Gruba ve Batı Anadolu Lojistik Destek Müfettişliğine emirler verilmiş; ayrıca, 2 nci Gruba düşmanın 14 Ağustos 1921 sabahı 4 tümen kadar bir kuvvetle Pozan-Beylikahır-Kaymaz hattına ve 1 tümenden fazla kuvvetle Afyon tarafından Çobanlar-Işıklı hattına ilerlemekte olduğu, Grubun kararlaştırdığı üzere kuzeye Sakarya'nın doğusuna hareketine devam edeceği bildirilmiş ve Grubun şimdiki durumunun bildirilmesi istenmişti. (14 Ağustos 1921, saat 13.30).

Grup tarafından verilen cevapta, bu emrin saat 17.00'de alındığı, 5 nci ve 9 ncu Tümenlerin 14 Ağustos 1921 gecesi gece yürüyüşüyle Yunak-Örenköy hattına varacakları Grup karargâhının Yukarı Ağzıaçık'ta bulunacağı ve telsizin 15 Ağustos sabahından itibaren konuşmaya hazır olacağı bildirilmiş ve 5 nci Grup cephesindeki düşmanın durumu hakkında bilgi rica edilmişti. Batı Cephesi Komutanlığı tarafından bugün saat 15.00'te bir düşman kolunun Çifteler'e, diğer bir kolunun da daha güneyde Kadıköy'e girdiği ve bir süvari bölüğü ile bir piyade taburunun Aziziye'nin 30 km güneybatısındaki Emirali köyünü işgal ettiği bildirildi.

5 nci Grubun 2 nci Grup Emrine Verilmesi

Düşmanın, ordunun sol kanadında ortaya çıkan hareketine göre, yakında meydana gelecek bir muharebede 2 nci ve 5 nci Grupların ayrı ayrı ve kendi başlarına hareketlerinin, muhaberedeki zorluk ve cephe karargâhından uzak bulunmaları itibarıyla da zor olacağı düşünülüyordu. Söz konusu iki grubun bağımsız hareketleri, girişecekleri herhangi bir muharebede her Grup kendi durumunu diğerinden daha önemli göreceğinden diğerine yapacakları yardım meselesi de birtakım anlaşmazlıklara ve dolayısıyla girişilen bir işte başarısızlığa da sebebiyet verebilirdi.

Bu konuyu göz önünde bulunduran Cephe Komutanı, 14 Ağustos 1921 günü saat 17.45'te aşağıdaki emriyle bu konuda olabilecek tüm engelleri ortadan kaldırmıştı. Buna göre:

1. Düşman Porsuk Çayı'nın kuzeyinden Mahmudiye'ye kadar olan cepheden çeşitli kollarla ilerlemektedir. Şimdiye kadar tespit edilebilen kuvveti, 5 tümendir. Karahisar bölgesinde de düşman, yaklaşık 2 tümen kuvvetle öğleden önce Çobanlar'a kadar ilerlemişti.

2. 2 nci Grup bu sabah 5 nci Tümeniyle Akşehir Gölü'nün kuzey ucu civarındaki Yeniköy'e ulaşmıştır. Bu gece Bayat koluna yürüyüşüne devam edecektir. 13 Ağustos 1921 gecesi Akşehir Gölü'nün batısından Karapınar'a ilerlemiş olan 9 ncu Tümenden haber yoktur. Bu Tümen gerçekte, emirle tespit edilmiş olan konak yerlerine gelmişti.

3. 5 nci Grup, 2 nci Grubun Çeltik istikametinde Sakarya'ya doğru olan hareketini örtecek ve koruyacaktır. Düşmanın Sivrihisar-Kavuncu güney hattından Konya demir yoluna kadar olan sahada ne kadar kuvvetle hangi istikamette ilerlediğini zamanında keşfettirmek gereklidir. Bundan dolayı Mahmudiye ve Serçesivri Tepesi'nden ilerleyen kuvvetlerinin tespiti, daha güneyden bir hareketi olup olmadığının meydana çıkarılması, Sivrihisar'dan sonra Günyüzü Dağı'nın batı ve güneyinden bir kuşatma yapacağı hâlde bu istikametteki kuvvetlerin miktarının iyice keşfi ve Aziziye istikametinden yapılacak muhtemel ileri hareketinin amacının tespit edilmesi önemlidir.

5 nci Grup 2 nci Grupla irtibat kurunca, söz konusu Grubun, emrine girecektir. 2 nci Grup'ta Dinar'dan gelen telsiz vardır. 4 ncü Grubun ağır telsizinin de Küçükhasan'a gönderildiği Gruplara yazılmıştı.

Bugün 5 nci Grup çok kritik durumlar karşısında kalmıştı. Düşman harekete geçtiği sırada, 14 ncü Süvari Tümeni Bardakçı'ya baskına gitmişti. Tümen Bardakçı'nın doğusunda Karataş'a ulaştığı zaman Cevizli ve Bardakçı istikametinden ilerlemekte olan bir düşman tümeniyle çarpışmaya tutuşmuş, Hüsrevpaşa üzerinden güçlükle Yüreğil'e çekilmiş ve ancak yarısı Aziziye'ye gelebilmişti.

2 nci Süvari Tümeninden daha önce Hüsrevpaşa'ya sürülen 2 nci Alay dahi arkası düşman tarafından kesildiğinden, 14 ncü Tümenle birlikte Aziziye'ye çekilmiş ve Belpınar'daki keşif bölüğü de düşmanla teması koruyarak Vaysal'a gelmişti.

2 nci Süvari Tümeni, akın bölgesinden yeni gelmiş ve büyük kısmıyla Aziziye'de, bir kısmıyla Bağlıca'da ve bir alayıyla da Hüsrevpaşa'da iken düşmanın ileri hareketiyle karşılaştığından, Bağlıca'daki kısmıyla düşmanı engellemiş, daha sonra Aziziye'deki kısmıyla birleşerek düşmanla muharebe ederek büyük kısmıyla Dağtık köyüne ve bir alayı ile de Vaysal'a çekilmiştir.

4 ncü Süvari Tugayı da Çoğu'da bir keşif bölüğü bırakarak gece yarısı Aziziye'ye geldi. Grup, 14 Ağustos 1921 gecesi Ömerhacı-Pınarbaşı-Hisarköy bölgesinde toplanma kararı vermişti.

5 nci ve 9 ncu Tümenler gece yürüyüşü yaparak emredilen bölgelere sabah saat 04.00'te ulaşmışlar, 5 nci Tümen Yeniköy-Kuraşlı, 9 ncu Tümen Karapınar bölgesinde ordugâha girmiş ve tayyarelere karşı kendilerini gizlemişlerdi. Saat 09.00'da bir düşman tayyaresi, Yeniköy civarındaki ordugâhlarımıza bombalar atmışlarsa da önemli bir kayıp verdirememişlerdi.

Tümenlere fazla miktarda acemi asker verilmişti. Gündüz istirahatinden faydalanılarak bu askerlere nişangâh tanzimi ve muharebe talimleri yaptırılıyordu.

Tümenler, bu gece yapacakları yürüyüş için aşağıdaki tertipleri alacaklardı:

5 nci Tümen; 14 Ağustos 1921 saat 13.40;

1. Düşman hakkında önemli bir haber yok. Bu sabah saat 09.30'da bir düşman tayyaresi, güneyden Beylikhan (Hayrat) civarına gelerek 3-4 bomba attıktan sonra güneye geri dönmüştür.

2. 2 nci Grup kuzeye, yürüyüşüne devam edecektir.

9 ncu Tümen; 15 Ağustos 1921'de Aşağıağzıaçık-Örenköy bölgesinde;

3. 5 nci Tümen 14 Ağustos 1921 akşamı Ayrıtepe-Kızılkuyu Yaylası-Yunak yolu ile şu şekilde Yunak'a yürüyecekti:

a) Kuraşlı ordugâhındaki birlikler (14 ncü Alay ve emrindeki dağ bataryası, tümen süvari ve istihkâm bölükleri, dağ taburu karargâhı) 14 Ağustos 1921 günü saat 19.00'da Kuraşlı'dan hareket edecek, Ayrıtepe ve Kızılkuyu Yaylalarında birer saat su molası verildikten sonra Yunak'a gideceklerdir;

b) Beylikhan (Hayrat) ordugâhındaki birlikler (24 ncü Alay, emrindeki dağ bataryası ve hücum taburu) saat 20.00'de ordugâhlarından hareket edecek, Ayrıtepe'de ve Kızılkuyu Yaylalarında birer saat su molası verdikten sonra Yunak'a gideceklerdir;

4. Birliklerin büyük ağırlıkları kendilerini takip edeceklerdir;

5. Askerlere Ayrıtepe ve Kızılkuyu Yaylası'nda su hazırlanması girişiminde bulunulmuştur;

6. Yunak'a gidecek birlikler, özel talimatla gönderilmiş olan konakçı heyeti tarafından kendilerine gösterilecek olan bölgede ordugâh kuracaklardır. Düşman tayyarelerine karşı ordugâh gruplarının mümkün olduğu kadar ayrı ayrı ve gizli olması lazımdır;

7. Alaylar ve bağımsız birlikler 16 Ağustos 1921 günü için emir almak üzere 15 Ağustos 1921 günü saat 16.00'da Tümen karargâhına bir emir subayı göndereceklerdi. Tümen komutanı verdiği emre göre, yürüyüşte 1 nci kademe ile bulunuyordu.

9 ncu Tümen: 14 Ağustos 1921'de;

1. Afyon cephesindeki düşmanın biri cadde istikametinde, diğeri de Çavdarlı, Mihail istikametlerinde olmak üzere üç koldan Bolvadin-Çay hattına karşı yürüyüşe ve caddeyi takip eden kuvvetin 13 Ağustos 1921 günü saat 17.40'ta Afyon'a yürüyüşe başladığı dün akşam geç vakit Tümen Komutanlığının raporundan öğrenilmiştir. Eskişehir cephesindeki düşman büyük kısmının harekâtı hakkında yeni bilgi alınamamıştır.

Yürüyüş bölümü öncü komutanı: 27 nci Alay Komutanı Binbaşı Yusuf Ziya. 27 nci Alay, Hücum Taburu, Tümen Süvari Bölüğü.

2. 2 nci Grup, 14 Ağustos 1921 akşamı Örenköy-Yunak hattına ilerleyecek, 5 nci Tümen Yunak'ta, 2 nci Grup Komutanı 1 nci kademesiyle Yukarı Ağzıaçık'ta ikamet edecektir.

3. 9 ncu Tümen 14 Ağustos 1921 akşamı, Aşağı Ağzıaçık-Örenköy hattına ilerleyecektir.

4. Öncü süvarisi saat 18.00'de Karapınar'ın kuzeydoğu çıkışından Örenköy istikametinde hareket edecek, hareketinden önce bir subay keşif kolu, sol yan açığından Örenköy istikametine gönderilecek ve bölüğün Örenköy'e ulaşmasının ardından söz konusu köyde ikamet edecek; öncü alayı tarafından emniyet sağlanıncaya kadar bölük, köyün kuzeybatısına bir keşif kolu gönderecek; piyade emniyet hattı kurulduktan sonra söz konusu keşif kolu, bölüğüne katılacaktır. Bölük aynı zamanda, Piribeyli'de bulunan 2 nci Grup Süvari Bölüğü ile irtibat kuracaktır.

5. Öncü saat 18.45'te Karapınar-Örenköy yolu üzerinden ve kolbaşı Karapınar köyünün 1 km kuzeydoğusunda bulunmak üzere yol kolunda toplanacak ve saat 19.00'da Örenköy istikametinde yürüyüşe başlayacaktır;

6. Büyük Kısım (Aynı zamanda yürüyüş sırası; Komutanı, 26 ncı Alay komutanı Binbaşı Recep; Tümen telgraf takımı; Tümen istihkâm bölüğü) kolbaşıyla saat 18.45'te öncü kolunun sonunda bulunacak -Karapınar'ın kuzeydoğu çıkışı- ve öncünün hareketinin ardından 500 metre mesafeden öncüyü takip edecektir.

7. Tümen birlikleri, Aşağı Ağzıaçık-Örenköy hattında su ihtiyacı açısından iki grup hâlinde ikamet edecek ve Aşağı Ağzıaçık'ta suyun bol olması sebebiyle birliklerin istirahati bakımından bu köy civarında daha fazla birlik ikamet ettirilecektir.

8. Öncüye görevli birlik, Kömürcü kuyusundan (Örenköy'ün 1,5 km güneyinde) itibaren Örenköy'e gidip orada ikamet edecek, ordugâhın kuzeybatı istikametine ileri karakol birlikleri konuşlandırılacak ve söz konusu emniyet kademesiyle hem ordugâhın hem de Aşağı Ağzıaçık'taki tümenin büyük kısmının emniyeti sağlanacaktır.

9. Büyük kısım Kömürcü'nün güneyinden itibaren kuzeydoğuya saparak Aşağı Ağzıaçık'a girip orada ikamet edecek bir alay, Rus bataryasıyla köyün kuzeyinde, diğer bir alay Tümen bağlı birlikleriyle köyün güneyinde ordugâha gireceklerdir.

Büyük Kısım Komutanı ikamete geçmede ordugâh komutanlığını üstlenecek, ordugâhın emniyet ve düzenini sağlayacaktır. Tayyare gözetlemelerine karşı gereken tedbirler alınacaktır.

10. Alaylar ve bağımsız birlik konakçıları ordugâh seçiminden sonra ihtiyar heyetine başvurarak su, ot, odun tedarik edip, Süvari Bölüğü ile beraber ikamet bölgelerine gönderecektir.

11. Büyük ağırlıklar, büyük kısmın kol sonu Karapınar'ın kuzeybatı çıkışından geçinceye kadar ordugâhlarında toplanmış bir hâlde bulunacaklar; muharip birliklerin kol sonu, çıkışı geçtikten sonra, muharip birliklerin yürüyüş sırasıyla ve kolbaşıyla çıkışa gelip büyük kısım birliklerini 1 kilometreden takip etmek üzere yürüyüşe başlayacaklardır.

Kömürcü kuyusundan itibaren öncü birlikleri ağırlıklarıyla beraber Örenköy'e, büyük kısım ağırlıklarıyla beraber Ağzıaçık'a gidip birliklerine katılacaklardır.

12. Gerek öncü komutanları gerekse büyük kısım komutanları, takip edilecek yolu göstermek üzere hareketlerinden önce Örenköy'den kılavuz almayı unutmayacaklardır.

Büyük Ağırlık Komutanı da köyden kılavuz alarak Kömürcü kuyusu suyunun güneyinden itibaren Örenköy ve Ağzıaçık yollarını kılavuzlar aracılığıyla yanılmaksızın takip edecektir.

13. Ben yürüyüşte öncüyle bulunacağım. Kömürcü kuyusu suyunun güneyinden itibaren de büyük kısım başındaki 25 nci Alayla beraber bulunacağım;

14. Aşağı Ağzıaçık'taki birlikler, ikametin ardından telefonlarıyla kendilerini tümen karargâhına bağlayacaklardır. 27 nci Alay Muhabere Müfrezesinin yardımıyla ve mevcut kablosuyla Örenköy'ü Aşağı Ağzıaçık'taki Tümen karargâhına bağlayacak kablo yetişmezse, tümen telgraf takımından gerekli kablo verilecektir.

5 nci Tümenin geride kalan Topçu Alayı karargâhıyla 4 ncü Sahra Bataryası Sivas'tan Kayseri'ye, 9 ncu Tümenin 4 ncü Sahra Bataryası, Pazarcık'a ve 24 ncü Alayın 2 nci Taburu da Kelebek'e hareket etmişlerdir.

Bugün Yunanlılar saat 06.30'dan itibaren bütün cephede ileri harekete geçmişlerdir. Ortaya çıkan düşman hareketine göre durum şöyle tespit edilmiştir:

Porsuk'un kuzeyi: Buradan ilerleyen düşman kuvvetinin, 2 piyade tümeniyle, 3 süvari alayı kadar olduğu tahmin edilmiştir. Bu kuvvetten, 1 tümen ve 2 süvari alayı tahmin edilen bir kol, Alpı-Pozan-Dodaş üzerinden ilerlemiştir. 1 nci Süvari Tümenimiz, bu düşmanla teması koruyarak Kayıkköy'e çekilmiştir. 1 tümen ve 1 süvari alayı tahmin edilen diğer kol, Balıklı'ya ilerlemiş ve Porsuk'un güneyine ilerleyen 1 süvari alayı ile birleşmiştir. 29 ncu Süvari Alayımız Emircik üzerine, akşama doğru da Sarıköy'e çekilmiş ve buradaki piyade müfrezemiz Biçer'e hareket etmiştir.

Porsuk'un güneyi: Bir tümen, Uyuzhamam-Köşmet üzerinden Halilbağ'a ilerlemiş, arkasında yürüyüş kolları görülmüştür. Bu kuvvetlerin, 2 tümen olduğu tahmin edilmiştir.

1 tümen ve 1 süvari alayı, Aziziye kışlası-Balçıkhisar üzerinden Karakaya[221] Derbendi'ne, 1 tümen ve 1 süvari alayı, Hamidiye-Mahmudiye üzerinden Yavruveren'e ilerlemiştir. 55 nci Süvari Alayımız, Kaymaz'da çarpışarak Karakaya üzerinden Sivrihisar'a ve piyade müfrezemiz Demirciköyü'ne çekilmiştir.

Sakarya'nın güneyi: 1 tümen Serçetepe üzerinden Çifteler'in doğusuna ilerlemiştir. Piyade ve topçu ile takviye edilmiş olan 2 alaylı 1 süvari tugayı Kadıköy-Pınarbaşı üzerinden Eskiali'ye gelmiştir. 1 tümen tahmin edilen diğer bir kol, Seyitlersultan üzerinden Emirali'ye kadar ilerlemiştir.

Afyon bölgesi: Öğlen Çobanlar köyüne gelen 1 alay piyade, 1 bölük süvari ve 1 bataryadan oluşan düşman kuvveti, saat 16.00'ya kadar Çobanlar'da kalmış ve yapılan topçu ateşiyle bu kuvvet dağıtılarak Çobanlar'ın batısına çekilmiştir. Işıklar istikametinde ilerleyen aynı miktarda bir düşman kuvveti de Çobanlar'a yönelmiştir. Üçüncü bir kol da Işıklar ve Çavdarlı arasında görülmüştür. Bu durum özetlenecek olursa, Sakarya'ya karşı, 2'si Porsuk'un kuzeyinde, 3'ü Porsuk ile Sakarya'nın güney kolu arasında, 3'ü Sakarya'nın güneyinde olmak üzere 8 tümen ve 1 süvari tugayının hareketi görülmüştü ki, düşmanın bir kolordusuyla Porsuk boyundan ve kuzeyinden, bir kolordusuyla Sivrihisar Yaylası üzerinden, bir kolordusuyla da Sakarya'nın güneyinden ilerlediği kabul edilebilir. Afyon bölgesindeki hareketler, oradaki kuvvetlerin tespiti için yapılmış bir gösteriden ibaretti.

Yunan Generali Sitratikos'un raporlarında ise bugünkü hareket şöyle gösterilmiştir:

Porsuk'un kuzeyinden hareket eden kuvvet, 2 tümen olmayıp 11 nci Tümenden ayrılmış 1 alayla takviye edilen 3 ncü Kolordu'nun 3 ncü Tümenidir. Bu kolordu, diğer 2 tümeniyle Porsuk'un güneyinden Sivrihisar platosuyla Sakarya'nın güney kolu arasından üç kolla harekete geçmiştir. 2 nci Kolordu da Seyitler Suyu ve Sakarya'nın güneyinden, 2 tümeniyle, Çifteler'in güneyine ve 1 tümeniyle Seyitlersultan-Aziziye üzerine yürümüştür.

15-17 AĞUSTOS 1921 TARİHLERİNDE YAPILAN HAREKETLER

Bugün, cephe karargâhında bulunan Başkomutan tarafından Millî Savunma Bakanlığına verilen emirde; Cephe için Polatlı'ya acilen gönderilmesi istenen 3000 eğitimli ve silahlı askerin ne zaman gönderilebileceğinin bildirilmesi rica edilmiş, iki gün sonra başlayacak muharebeden önce bu askerlerin birliklerine verilmiş olmasının çok önemli olduğu bildirilmiş ve elde ne kadar benzin bulunduğu da sorulmuştu.

Bakanlık tarafından verilen cevapta, "Şimdiye kadar gönderilenler, Ankara ve civarındaki askerlerdir. Yine bu askerlerden 24 saat içinde 800

[221] Ankara-Polatlı ilçesine bağlı köy.

silahlı ve eğitimli asker cepheye yetiştirilecektir. Bunun miktarını belki biraz daha arttırabilirim. Fakat uzaklardan gelecekler, ancak yarından sonra Ankara'ya yetişebileceklerdir.

Güney bölgesi askerlik şubelerinde toplanan çok sayıda silahlı ve silahsız askerin de Batı cephesine yetiştirilmesi için acele ediyorum." denilmiş; fakat miktarı hakkında kesin bir bilgi verilemeyeceği ve depolarda, otomobiller için 4 ton, tayyareler için de 2 ton benzin bulunduğu bildirilmiştir.

Bugün Cephe Komutanı, bir harp ve bir keşif tayyaresiyle akşam üzeri keşif yaptırma imkânını elde edebilmiştir.

5 nci Grup; düşmanla temastadır. Grup karargâhı Aziziye'den hareketle Suvermez'e gelmiştir. 5 nci Süvari Alayı Aziziye'de olup bu Alaya Bağlıca, Köreil ve Koruca istikametlerinin keşfi görevi verilmiştir.

14 ncü Süvari Tümeni; öğleden sonra Aziziye'den Hisar-Karacalar hattına çekilmiştir. Geceyi Hisarköy-Davulga yolu üzerinde geçirecek, Piribeyli, Pörtek Yaylası istikametlerini keşfettirecektir.

2 nci Süvari Tümeni; öğle üzeri Dağcık'tan Hisar köyüne gelmiş, 20 nci Süvari Alayı bu Tümen emrine verilmiştir. Bü Tümen, Koruca'nın kuzeyinde ordugâha giren düşman tümeniyle çarpışmıştır. Geceyi Ömerhacı köyünde geçirecek, Vaysal ve Boşanlar istikametlerini keşfettirecektir.

4 ncü Süvari Tugayının Suvermez'e çekilmesi emredilmiştir. Tugay, düşmanla teması koruyacak ve Aziziye, Koruca, Piribeyli istikametlerini keşfettirecektir.

Batı Cephesi Komutanının, Gruba 15 Ağustos 1921 günü saat 13.00'te telsizle 2 nci Gruba verdiği emrin özeti:

Düşmanın 15 Ağustos 1921 sabahından itibaren Dodaş-Yalıngay-Karakaya- Çifteler-Kadıköy-Emirali hattından tekrar yürüyüşe geçtiği, 5 nci Süvari Grubunun 14 Ağustos 1921 gecesini Aziziye'nin doğusunda Pınarbaşı, Mehmetköy etrafında geçirdiği, 2 nci Grupla irtibat kurup birleştiği zaman Grubun emrine gireceği hakkındaki emri aldığı Hüsrevpaşa hanından ve Emirali'den gelen yaklaşık 2 düşman tümeninin öğlen Aziziye'de bulunacaklarının Süvari Grubu tarafından tahmin edilmekte olduğu bildirilmiş ve Grubun Çeltik-Küçükhasan üzerinden yürüyüşe devam ederek 17 Ağustos 1921'de İnlerkatrancı'ya yaklaşması da tekrar edilmişti.

2 nci Grup Birliklerinin Hareketi

5 nci ve 9 ncu Tümenler gece yürüyüşüyle emredilen bölgelere gelmişlerdi. Yapılan iki günlük yürüyüşte 5 nci Tümenden 117 er, 12'si ağır olmak üzere ayak vuruğundan yaralanmış; 13'ü ağır olmak üzere 113 er hastalanmış ve 16'sı ağır olmak üzere 62 hayvan yaralanmıştır. 9 ncu Tümenden de 15 er sıtmadan ve 53 erin de çoğu sıtmalı olmak üzere başka nedenlerden hastalanmışlardı.

Yollarda su çok azdı. Grup tarafından daha önceden su hazırlattırılmış olması, ayrı ayrı gruplar hâlinde hareket ve ikamete geçilmesi, özellikle yürüyüşün gece yapılması da su ihtiyacındaki zorluğu azaltmış ve fazla güneşten de etkilenilmemişti. Mesafenin uzunluğu, yürüyüş kollarının fazlaca uzamasına sebep olmuştu.

Bugünkü iaşe temin edildi. 5 nci Tümenin yarınki iaşesi de hazırlanmış ise de 9 ncu Tümenin erzağını nakleden halkın araçları, Akşehir'den geç hareket ettiklerinden bir yürüyüş kadar geride kalmışlardır. Bugün yetişemeyecek olurlarsa söz konusu Tümenin de yarınki iaşesi, köylerden tedarik edilecektir.

5 nci Tümen Komutanının, çekilen zorluğu dikkate alarak Grup Komutanlığına yazdığı raporun özetine göre:

5 nci Tümen Komutanı tarafından Akşehir'den itibaren takip edilen iki günlük yürüyüş konakları, asgarî 35 km mesafede olduklarından birliklerin bütün gece yürüyerek 11 saatte bu mesafeleri katedebildiği; gündüzleri sıcak olduğundan ve gölgelik bulunmadığından askerlerin uyuyamadığı bildirilmiş ve harp durumu bir gün için durmaya ve istirahate uygun değilse, askerlerin büsbütün yorgun düşmemeleri için mümkünse bundan sonraki konağın 20 kilometreyi geçmeyecek şekilde seçilmesi ve askerlerin biraz gece uykusu uyumasına fırsat verilmek üzere yürüyüşe gece yarısından sonra başlanmasının uygun olacağı teklif edilmiş; fakat Gruptan verilen cevapta, birliklerin akşamdan hareket etmesiyle gece yarısı hareketi arasında uyumaları açısından önemli bir fark olmadığı, gece yarısı hareket edebilmek için hazırlanmaya akşamdan başlanması gerektiği yürüyüş konaklarında en fazla suya bağlı kalmak göz önüne alındığı gibi harp durumu da gözetilmiş olduğundan, yürüyüşleri kısaltmanın mümkün olmadığı ve durum uygun olduğu takdirde, Kürttacir'de bir gün istirahat edilmesinin Cephe Komutanlığından rica edildiği 5 nci ve 9 ncu Tümenlere bildirilmişti.

Tümenlerin 15 Ağustos 1921 gecesi yapacakları yürüyüş, Grubun saat 15.30'da verdiği emirle şu şekilde tespit edilmiştir:

1. 14 Ağustos 1921'de öğleye kadar 4 tümen tahmin edilen bir kuvvet, Bozan-Beylikahır-Kaymaz hattına yürümüş, 1 tümen kuvvetle Kaymaz'ı işgal etmiş, bir yürüyüş kolu ile Çifteler'e, diğer bir yürüyüş kolu ile Kadıköy'e ulaşmış ve 1 bölük süvari, 1 tabur piyadeden oluşan kuvvetle de Emirali'yi işgal etmiş olan düşman, 15 Ağustos sabahı Karakaya-Çifteler-Kadıköy-Emirali hattından tekrar yürüyüşe geçmiştir. Hüsrevpaşa hanından ve Emirali'den gelen yaklaşık 2 düşman tümeninin de öğlen Aziziye'de bulunacakları tahmin ediliyor. 14 Ağustos 1921'de 1 tümenden fazla düşman kuvveti, Afyon'dan Çobanlar-Işıklar hattına ilerlemiş ve Mürettep Tümenle muharebeye başlamıştır.

2. 14 Ağustos 1921 günü için 14 ncü Süvari Tümeninin Belpınar'da, 2 nci Süvari Tümeninin Bağlıca'da, 4 ncü Süvari Tugayının da Aziziye'de toplanması emredilmişti. 5 nci Süvari Grubu 14 Ağustos gecesi Aziziye'nin doğusundan Pınarbaşı-Mehmetköy arasındaydı. Söz konusu Grup, irtibat kurulunca 2 nci Grup emrine girecektir. Mürettep Tümen Afyon'dan ilerleyen

düşmana karşı adım adım savunmakta ve 6 ncı Tümen de büyük kısmıyla Çıfıt üzerinden Mürettep Tümene yardım etmektedir.

3. Grup yürüyüşe devam ederek 17 Ağustos 1921'de İnlerkatrancı'ya yaklaşma emrini almıştır.

4. 9 ncu Tümen, Erenköy[222] ve Ağzıaçık'tan Sarıtdede-Yukarıbeyli-Çoluğunçal-Çeltik üzerinden, Küçükpınar'ın kuzeyinde Erenköy'e gidecek ve Gökpınar deresinin batısında ordugâh kuracaktır.

5. 5 nci Tümen, Yunak'tan-Seyfiören-Küçükhasan-Tuzluyurt üzerinden aynı şekilde Erenköy'e gidecek ve Gökpınar deresinin doğusunda ordugâh kuracaktır.

6. Grup Süvari Bölüğü 15 Ağustos 1921'de Tuluk'a giderek geceyi orada geçirecek, 5 nci Grupla irtibat kuracak ve düşman hakkında bilgi alarak 16 Ağustos 1921 akşamı Çeltik'e gelecektir. Düşman hakkında ve 5 nci Grup hakkında keşif kollarıyla ve incelemeyle alacağı bilgileri, bu akşama kadar Yukarı Ağzıaçık'a ve yarınki raporlarını akşamdan önce Grup karargâhına gönderecektir.

7. Tümenler gece yürüyüşü yapacaklardır. Büyük ağırlıkların bir iki saat önce gönderilerek tümenlerin ilerisinden yürütülmeleri, yürüyüş kollarını uzatmamaları ve yolu kapatmamaları için tedbir alınacaktır.

"Bugün tayyare tehlikesi olmadığından yürüyüşe güneş batmadan önce başlamak ve birlikleri gece konaklara sokmak uygun olur."

8. Düşmanın Sakarya'nın güneyinden doğuya hareket etme ihtimaline karşı, Grup karargâhının 2 nci kademesiyle seyyar hastane ve cephane kolları, Ağzıaçık-Çeltik-Erenköy yolunun doğusundaki en kısa yolu takip ederek, 17 Ağustos 1921 akşamına kadar Kürttacir'de bulunacak şekilde hareketini düzenleyecektir.

9. Grup karargâhı, 15 Ağustos 1921 gecesi Yukarı Ağzıaçık-Kürtuşağı-Aliçomak-Çeltik yolunu takip edecek ve 16 Ağustos 1921 günü Erenköy'de bulunacaktır.

10. Tümenler ve Grup bağlı birlikleri, emredilen hedeflere ulaşır ulaşmaz bunu raporla hemen Gruba bildireceklerdi.

Bu emir, Batı cephesi aracılığıyla telsizle ve Grup Süvari Bölüğü aracılığıyla 5 nci Süvari Grubuna da bildirilmişti.

İaşeye gelince; bu husus da şu şekilde düzenlenmişti:

15-16 Ağustos 1921 Tarihlerinde İaşe Tertibatı

1. 9 ncu Tümen, 15 Ağustos 1921 iaşesini ikamet edilen bölgeden karşılamaktadır. 16 Ağustos iaşesini bugün kendi emrine verilecek olan halk arabaları ve erzak kollarından alarak, söz konusu kolların boşalan arabalarını Akşehir'e iade edecek ve Tümen tarafından ihtiyaçtan fazla olarak dolu kalan arabaları Tümen ağırlıklarıyla beraber götüreceklerdir.

[222] Eskişehir merkez ilçesi, İnönü bucağına bağlı köy.

2. 5 nci Tümen, 15 Ağustos 1921'de iaşesini Yunak noktasından lojistik destek ve Grup levazımı tarafından temin edilecek ekmek ve erzaktan alacak, 16 Ağustos iaşesini de yine erzak noktasından, arpasını konak noktasından, ekmeğini de Tümene gönderilen lojistik destek deve kolundan alacaktır. Boşalan deve kolu Nokta Komutanlığı tarafından Yunak'ta alıkonulacak ve yarın gelecek Grup topçu subaylığı emrindeki cephane kollarına katılarak söz konusu kollarla birlikte Grup emrinde çalışacaktır.

3. Grup Süvari Bölüğü iaşesini, bulunduğu noktadan tutanakla alacaktır;

4. Grup karargâhı 1 nci kademesi, her iki gün için iaşesini Ağzıaçık'tan alacaktır.

5. Grup karargâhı 2 nci kademesiyle seyyar hastane ve kollar 16 Ağustos 1921 günleri için iaşelerini Yunak noktasından alacaktır. Burası, ihtiyaç duyulan ekmeği zamanında hazırlayacaktır.

6. Yedek tayın, askerler için üç, hayvanlar için iki günlük olarak tamamen muhafaza edilecektir.

Grup emrini alan tümenler, düşmanın durumunu göz önünde tutarak yapacakları yürüyüşü şu şekilde düzenlemişlerdir:

1. 5 nci Tümen: 15 Ağustos 1921 akşamı, Yunak-Sıkıören-Küçükhasan-Tuzluyurt üzerinden Erenköy'e gidecek ve Küçükpınar deresinin doğusunda ordugâh kuracaktır.

2. 5 nci Tümen saat 20.30'da Yunak'tan harekete geçmek üzere aşağıdaki gibi toplanmış olacaktır:

Süvari Bölüğü, 24 ncü Alayın 100 metre ilerisinde ve yolun doğusunda; 24 ncü Alay, kolbaşı Yunak köyünün 3 km kuzeyinde ve Yunak-Küçükhasan yolunun doğusunda yürüyüş kolunda;

15 nci Alay, aynı şekilde bu yolun doğusunda ve 24 ncü Alayın arkasında yürüyüş kolunda;

14 ncü Alay, kolbaşı Yunak köyünün 3 km kuzeyinde ve Yunak-Küçükhasan yolunun batısında yürüyüş kolunda;

Hücum Taburu, İstihkâm Bölüğü aynı şekilde yolun batısında ve 14 ncü Alayın arkasında yürüyüş kolunda toplanacaktır.

3. Büyük ağırlıklar, birliklerin toplanma sırasına ve durumuna göre Yunak köyünün 500 metre kuzeyinde ve yolun iki tarafında toplanacaklar ve birliklerin yürüyüş tertibi sırasıyla hareket edeceklerdir. Büyük ağırlıklara tümen karargâhından Yüzbaşı Süleyman Veysi komuta edecektir. Emrine Süvari Bölüğünden iki atlı verilecektir.

Hareketten itibaren ordugâha varılıncaya kadar Tümen karargâh ağırlıklarıyla telgraf takımı ve topçu taburu karargâhı ağırlıkları en başta yürüyeceklerdir.

4. Yürüyüşe başlamak için toplanma yerinden ayrıca emir verilecektir.

9 ncu Tümen de saat 18.30'da verilen emrin özeti:

1. Düşman ve dost hakkında bilgiler;

2. 2 nci Grup, ordu büyük kısmının sol kanadına yanaşmak üzere yürüyüşüne devam edecek ve 5 nci Tümen Yunak'tan Seyfiören-Küçükhasan-Tuzluyurt üzerinden Erenköy'e gidecek, Gölpınar deresinin doğusunda ordugâh kuracaktır. Grup Süvari Bölüğü, Büyük Tuluk'a giderek 5 nci Grupla irtibat kuracaktır;

3. 9 ncu Tümen Örenköy, Aşağı Ağzıaçık'tan Saritdere-Yukarı Piribeyli-Çoluğunçay-Çeltik üzerinden Gülpınar'ın kuzeyinden Erenköy'e gidecek ve Gülpınar deresinin batısında ordugâh kuracaktır;

4. Tümen birliklerinin ağırlıkları yürüyüş kolunun ilerisinde olmak üzere aşağıdaki gibi hareket edecektir:

a) Birliklerin büyük ağırlıkları, saat 19.00'da kolbaşıyla Aşağı Ağzıaçık'ın kuzeybatı çıkışından ve Yukarı Ağzıaçık istikametinde 3 ncü maddede gösterilen yürüyüş istikametini takip edecektir. Ağırlıkların yürüyüş sırası Tümen karargâhı, 25 nci Alay, İstihkâm Bölüğü, Rus Bataryası, 26 ncı Alay; Sıhhiye Bölüğü olacaktır. Ağırlıklar tamamıyla yolun sağını takip ederek, yolu kapatmayacak ve yol kolu kesinlikle uzatılmayarak düzensizliğe meydan verilmeyecektir;

b) 25 nci Alay saat 20.00'de Aşağı Ağzıaçık-Yukarı Ağzıaçık yolu üzerinde yürüyüş kolunda kolbaşıyla Aşağı Ağzıaçık'ın 1 km kuzeybatısında bulunacak ve aynı zamanda yürüyüşe başlayacaktır.

c) 25 nci Alayı, İstihkâm Bölüğü, Rus Bataryası, 26 ncı Alay, Sıhhiye Bölüğü sırayla takip edecektir.

d) Örenköy'deki 27 nci Alay saat 19.00'da kolbaşıyla Örenköy'ün kuzey çıkışından yürüyüşe başlayacak, bunu Hücum Taburu takip edecek ve Yukarı Piribeyli'de 26 ncı Alayın kol sonuna katılacaktır.

e) Süvari Bölüğü saat 19.00'da hareket ederek Piribeyli'de batıya karşı emniyet tertibatı alarak, geçecek birliklerin emniyetini sağlayacak, saat 23.00'te Piribeyli'den hareketle Hücum Taburunu takip edecektir.

27 nci Alay ve Hücum Taburuyla, Süvari Bölüğü ağırlıkları yürüyüş kolunun ilerisinde hareket edeceklerdir.

Hücum Taburu Yukarı Piribeyli'de kalarak Tümen birliklerinin kol sonunu aldıktan sonra artçı olarak tümeni takip edecektir.

5. Ben 25 nci Alayla bulunacağım.

Grup Süvari Bölüğü ileri gönderilmiş olmasına rağmen bugün de 5 nci Grupla irtibat kurulamamıştı.

Süvari Bölüğünden ilerisine sürülmüş olan subay keşif kolunun Payamlı'dan yazdığı raporda; Payamlı'da 5 nci Gruba ait keşif kollarına rastlanmadığından Tavulka'ya hareket edildiğini bildirmişti. Bölük tarafından

Piribeyli'den gönderilen raporda ise; 5 nci Grubun ağırlıklarıyla Piribeyli'ye gelen subaylardan 5 nci Grubun durumu hakkında elde edilen bilgiler verilmiş ve Fettahoğlu köprüsü ile Ilıca suyuna kadar Sakarya üzerinde çeşitli sınıfların geçmesine uygun Gülefe'de, Topallı'da ve Ilıca suyunun Sakarya ile birleştiği noktada mevcut olan köprülerden başka hiçbir yerden geçilemeyeceği ilâve edilmişti.

Ortaya çıkan düşman hareketini göz önünde bulunduran Grup Komutanı, daha sonraki hareket hakkında iki grubun hareket şeklini tespit edebilmek amacıyla Grupla irtibat kurmak için çeşitli çarelere başvurmaktan geri durmuyordu. Aşağıdaki emrini, Batı cephesi telsizi aracılığıyla 5 nci Gruba vermiş Grup Süvari Bölüğü aracılığıyla da yazılı olarak göndermişti:

İrtibatın kurulmasıyla birlikte 5 nci Grubun 2 nci Grup emrine girmesi için emir verildiği Batı cephesinden bildiriliyor. 5 nci Grubun telsizi iki gün boyunca aranmış; fakat sesi zayıf geldiğinden haberleşme sağlanamamıştır. Bugünkü Grup emri Batı cephesi aracılığıyla telsizle ve bir sureti de Grup Süvari Bölüğü aracılığıyla yazılı olarak sunuldu. Daha sonraki günler için de Grup karargâhıyla 5 nci ve 9 ncu Tümenler için yürüyüş hedefi olarak Kürttacir düşünülmüştür.

5 nci Grup karargâhının her gün bulunacağı yerlerin düzenli olarak bildirilmesi ve Grup süvari birliklerinin son durumu ile devam edecek harekât için görüşlerinin bildirilmesi, Gruptan rica edilmiş olup, Batı Cephesi Komutanlığına Grubun bu geceki yürüyüşü hakkında yazılan raporda:

1- Önceden arz edilen konak yerlerinin, yol ve suların durumuna göre, kısmen değiştirildiği ve bu şekilde 9 ncu ve 5 nci Tümenlerle Grup karargâhının 16 Ağustos 1921 sabahı Gökpınar ve Erenköy'e gideceği, 17 Ağustos sabahı, Kürttacir'de toplu bulunarak geceyi istirahatte geçireceği;

2- Bu iki günlük yürüyüş de mecburen uzun tutulmuş ve şu şekilde 13 Ağustos 1921'de ulaşılması kararlaştırılan İnlerkatrancı'ya iki günlük bir yürüyüşle yaklaşılacağı için Kürttacir'de bir gün istirahat verileceği; birlikler dört gün ve gece uzun yürüyüşler yapmış, gündüzleri de arazinin durumu sebebiyle güneş altında kalarak uyuyamadıklarından bir günlük istirahate ve gece uykusuna ihtiyaçlarının olduğu görüldüğü ve bu şekilde Grubun cephane kolları ve seyyar hastane gibi 2 nci kademe olarak bir yürüyüş geride kalan kısımlarının da katılmasının sağlanacağı;

3- Birliklerin 16 Ağustos günü için iaşeleri temin ediliyor. Her ne kadar Üzümbey'e iaşe maddeleri gönderileceği emredilmişse de birliklerin takip edecekleri yola göre Üzümbey epeyce uzak kaldığından, Grubun 17 ve 18 Ağustos günleri için iaşesinin Katrancı'dan Kürttacir'e gönderilmesi sonraki günlere ait iaşesinin de Gruba verilecek göreve göre emredilmesi teklif edilmişti.

Batı cephesinde bugün ortaya çıkan düşman hareketine göre durum şöyle tespit edilmişti:

Porsuk'un kuzeyi: 1 tümen ve 2 süvari alayı kadar olduğu tahmin edilen bir kuvvetin Mihalıç istikametinde Kehya'ya kadar ilerlediği ve orada süvarileriyle bir iki piyade taburunu bırakarak, Beylikahır'a doğru yürüyüşe devam ettiği görülmüş, gerisinde uzun nakliye kolları tespit edilmiştir.

Porsuk boyunda: 2 tümen ile 1 süvari alayı Porsuk boyunca, şehrin hemen kuzey ve güneyini takip ederek Sarıköy'e kadar ilerlemiştir.

Porsuk'un güneyi: Dün Halilbağ'a ilerleyen düşman kolunun bugün hareketi görülmemiştir. 1 tümen ile 1 süvari alayı, Karakaya derbendinden Sivrihisar'a gelmiş, arkasında toz sütunları görülmüştür.

Sakarya'nın güneyi: Dün Çifteler'in doğusuna ilerleyen Tümen, bugün görülmemiştir. Bir tümenden büyük bir kuvvet, Pınarbaşı üzerinden Batıf'a ilerlemiş 1 tümen ve 2 süvari alayı kadar süvari, Dikilikaya-Munaköyü güneyinden Koruca'ya, 1 tümen Aziziye'nin batısından Emirköy'e gelmiştir.

Afyon bölgesi: Dün Çobanlar-Işıklar hattına ilerleyen düşman, topçu ve piyade ateşimiz karşısında Sülümenli'nin doğusu ve Karaaslan'a çekilmiş ve Sülümenli'nin doğusundaki kuvvetinin bir kısmı da tekrar Çobanlar İstasyonuna ilerlemiş; fakat uzaklaşmıştır. Düşman Sülümenli'nin doğusuyla Karaaslan sırtlarında tahkimat yapmaktadır. Öğleden önce bir düşman tayyaresi Çay, Akşehir, Bolvadin üzerinde dolaşmıştır.

Sandıklı bölgesi: Düşmanın Paşaköy, Kılıçaslan, Balmahmut, Şekerli köylerinde küçük kuvvetleri görülmüş ve Çal bölgesinde yaptığı taarruz püskürtülmüştür.

Bugünkü duruma göre:

a) 3 tümenli bir Kolordunun, 1 tümeniyle Porsuk kuzeyinden Mihalıç üzerine, 2 tümeniyle Porsuk boyunca şehrin iki tarafından;

b) 3-4 tümenli bir Kolordunun Porsuk'la Sakarya'nın güney kolu arasında Sivrihisar Yaylası üzerinden;

c) 3 tümenli bir Kolordunun da Sakarya'nın güneyinden ilerlemekte olduğuna hükmedilebilir.

General Sitratikos'un raporuna göre; bugün de Porsuk'un kuzeyinden takviyeli bir tümen hareket etmiştir. 3 ncü Kolordunun diğer 2 tümeni ve 1 nci Kolordunun 3 ncü Tümeni Porsukla Sakarya'nın güney kolu arasından, 2 nci Kolordu 3 tümeniyle ve Süvari Tugayının Sakarya'nın güneyinden ilerledikleri anlaşılıyor.

16 Ağustos 1921 Tarihinde Yapılan Hareketler

Genelkurmay Başkanı, Batı Cephesi Komutanlığına verdiği emirde:

1. Batı cephesi bölgesinde, cephede 19 Ağustos 1921'de ve sol kanatta da 20 Ağustos 1921'den itibaren kesin muharebelerin başlayacağı anlaşılıyor. 19 Ağustos'tan itibaren düşmanın lojistik destek hatlarına ve depolarına karşı tarafımızdan yapılacak baskınlar gerek geri hizmetlerini

zorlaştırmak gerekse gerilerde bulunması muhtemel düşman birliklerinin kesin sonuç alanına gelmesini engellemek açısından çok önemli etkiler yapabilir.

2. Mürettep Kolordunun eski bölgesinde bıraktığı süvarilerin millî müfrezelerinden en güvenilir sebükbar piyadelerle takviye edilerek, bizzat Bölge Komutanının emrinde özellikle Bozöyük, Karaköy bölgesindeki düşman lojistik destek hatlarına ve depolarına taarruz etmesi gerekir. Bu sırada düşmanla temasta kalacak diğer müfrezeler de düşmanı meşgul edip durdurmak için azami gayret göstermelidirler. Bu hareketin süratle hazırlanıp yapılmasını Mürettep Kolordu komutanından rica ederim.

3. Aynı amaçla Mürettep ve 6 ncı Tümenlerin de karşılarındaki düşmanla temasta az kuvvetler bırakarak büyük kısımlarıyla ve bütün süvarileriyle Mürettep Tümenin Bayat ve 6 ncı Tümenin de Dumlupınar istikametinde düşmanın gerilerine taarruz ettirilmesi pek önemli görüldüğünden, bu amacın gerçekleştirilmesi de Batı cephesinden rica edilmişti. Bunun üzerine Cephe Komutanlığı tarafından 17 Ağustos 1921 için verilen emirde:

Afyon'da zayıf düşman kuvvetleri kalmıştır;

Mürettep Tümen Bayat ve Aziziye istikametlerini keşfettirerek Emirali'den Aziziye'ye ilerleyen düşman tümeninin gerilerini basacak ve büyük kısmıyla seçeceği istikametten Çobanlar'ın batısı-Işıklar hattındaki düşmana taarruz edecektir.

6 ncı Tümen büyük kısmıyla Salar ve Sandıklı Müfrezesiyle Kırcaaslan-Akviran istikametlerinde taarruz edecektir. Bunun için güney bölgesinde çok az gözetleme kuvveti bırakarak, yararlanılabilecek bütün kuvvetlerini alacak ve Tümen Komutanı Salar istikametindeki taarruzunu idare edecektir. Buna göre, her iki tümenden taarruz tertipleri istenmiş ve ayrıca emir verileceği ilâve edilmişti. Cephe karargâhı, 16 Ağustos 1921 gecesini 1 nci kademesiyle Alagöz'e, 2 nci kademesiyle Malıköy'e nakil emrini vermiştir.

Saat 11.30'da yazılan bir emirde:

1. İhtiyat grubunun Karahöyük, Yağmurlu, Samutlu; 4 ncü Grubun Karabıhlı, İkimehmetli bölgesine alınacakları; Sağlıca, Ilıca bölgesinde bulunan 8 nci Tümenin de 4 ncü Grup emrine verildiği,

2. 5 nci Grupla henüz irtibat kurulamadığından bugün için bu Grupla irtibat kurmanın çok önemli olup, 2 nci Grubun kendi araçlarıyla bu Gruptan bilgi almaya çalışması,

3. 16 Ağustos 1921 sabahı bütün cephede Kâhya-Sarıköy-Sivrihisar, Çandır'dan tekrar harekete geçtiği, 5 nci Grubun dün akşamki raporuna göre, düşman tümenlerinin dün Hacıhüseyin köprüsü-Koruca-Aziziye hattını doğuya geçmedikleri ve Koruca'nın kuzeyinde, Aziziye'nin batısında ve Emirköyü'nde birer tümenin görülmüş olduğu bildirilmişti.

Büyük Tuluk'ta bulunan Grup Süvari Bölüğünün saat 11.30'da C işaretli raporunda:

Saat 11.15'te Pınarbaşı, Aziziye istikametlerinden ve Derbent'ten şiddetli top ateşi işitildiği; ateşin 15 dakika devam ettiği; Süvari Grubunun Pınarbaşı istikametinden Fetihoğlu köprüsü istikametine giden sırtları takiben doğuya doğru yürümekte olduğu ve Grupla henüz irtibatın kurulamamış olduğu; saat 15.45'te yazılan diğer bir raporda da düşman topçu ateşi karşısında süvari birliklerinin güneye doğru çekilmekte olduğu bildirilmişti. Buna karşı 2 nci Grup Komutanı tarafından 5 nci Gruba, Süvari Grubunun düşman baskısı karşısında güneye çekilmesi hâlinde, 2 nci Grubun batısı tamamen açık kalacağından, 2 nci Grubun harekâtını örtecek şekilde doğuya doğru Sakarya ile Küçükhasan arasından çekilmek üzere hareketini düzenlemesi; diğer bir emirle, Grubun süvari kuvveti Çeltik ile Kölefe arasındaki keşfi başaracak kuvvette olmadığından, gelecekte yapılacak akınlardan ziyade, yakında meydana gelecek muharebenin sevk ve idaresine esas olan keşif ve örtme görevlerinin yapılmasının tercih edildiği; Bayat kolu civarına bir tümen bırakılırsa oradan yapılmak istenen görevi yapabileceğinden, geri kalan kuvvetle mutlak surette Sakarya'nın güneyinden ortaya çıkan düşman harekâtının keşfi ve düşman süvarilerinin faaliyetlerinin engellenmesi rica edilmişti.

5 nci Gruba gelince, Grup bugün, Buzsu üzerinde oldukça önemli muharebeler vermiş ve düşmanın ileri hareketini geciktirmişti. Grup, 2 nci Süvari Tümeniyle Hacıömer civarında, 14 ncü Süvari Tümeniyle Hisarköy'ün doğusunda, 4 ncü Süvari Tugayı ile Hisarköy'ün güneyinde birleşmiş ve düşmanın kolbaşıları Vaysal-Mahmutköy-Hisarköy civarına yaklaştığı sırada ateşle karşılanmıştır. Başlayan muharebe, saat 14:00'e kadar devam etmiş, düşman bütün kuvvetiyle açılmaya ve öncülerini takviye etmeye mecbur bırakılmıştır. Yapılan çarpışmada da makineli tüfeklerimiz düşmana çok kayıp verdirmişlerdir.

Kayıplarımız nispeten az olmakla birlikte, yalnız 4 ncü Süvari Tugayı düşman topçu ateşi altında fazlaca zarara uğramıştır.

Bu akşam düşmanın bir tümeni Vaysal'ın 12 km doğusunda, diğer tümeni Eşrefli'de, Hisarköyü'nden geçen tümeni de Pınarbaşı'nın 5 km güneyindeki Davutağa köyünde kalmıştır.

Süvari Grubu; 2 nci Süvari Tümeniyle Kürttuluğu'nda; 14 ncü Tümen Payamlı ile Piribeyli arasında su olduğundan büyük kısmıyla Piribeyli'de bulunuyordu. 4 ncü Süvari Tugayı da dağlar üzerinden Yunak'a çekilmişti. Grup karargâhı, 14 ncü Tümenle beraber Piribeyli'de olup, 17 Ağustos 1921'de bu hatta karşı koyma kararını almıştı.

2 nci Grup Komutanı düşmanın ortaya çıkan hareketine göre durumu şöyle değerlendiriyordu:

1. Haritanın gösterdiğine, incelemelere ve takip edilen istikamette görülenlere göre Sakarya'nın güneyinde ve yaklaşık Fettahoğlu-Piribeyli hattının doğusunda su kaynakları ve buna göre takip edilecek yollar oldukça

sınırlıdır. Sakarya cephesini çevirmek üzere düşman büyük kuvvetleriyle Sakarya'nın güneyinden ilerlediği takdirde, yalnız bizimle değil, susuzlukla da mücadele etmek zorunda kalacak, bu hususta uğrayacağı zorluklar hazırsızlığının derecesiyle bağlantılı olacak ve bizim için de faydalı olacak durumlar ortaya çıkacaktır.

2. Hem düşman su kaynaklarını kapamak, hem de 2 nci Grubun muhtaç olduğu istirahat gününü kazandırmak için 5 nci Grubun pek yorgun olmayan süvari birlikleri Sivrihisar'dan ve Sakarya'nın güneyine çekildiği haber alınan piyade birlikleriyle birlikte, düşmanı durdurup, su kaynaklarını örtecek şekilde uygun mevkilerde karşı konulmasını ve çeşitli akınlarla yorulmuş olan büyük süvari birliklerini, kesin muharebe için, keşif bölükleriyle temas kurulması ve keşif hizmetlerinin yapılması sayesinde dinlendirmek uygun olacaktır. Bu hususta Süvari Grubu tarafından uygun görülecek tedbirler alınacak ve hangi birliklerin bu göreve verildikleri bildirilecektir.

3. Düşmanın sağ kanat kuvvetlerinin, Aziziye- Akköprü hattına ulaştıktan sonra Sivrihisar istikametine ve bize yanaşmak gibi bir hareketleri de beklenmektedir. Bunun da büyük bir önemle takip edilmesi ve incelenmesi gerekir.

4. Düşmanın üstün kuvvetlerle Sakarya'nın güneyinde ileri harekete devam etmesi durumunda 5 nci Grubun çekileceği istikamet, yine su kaynaklarının sınırlanmış olduğu Çeltik- Kürttacir- Eskikatrancı istikametidir.

Süvari birliklerimizin de çekilme sırasında susuzluğa uğramamaları için gereken yerlerde şimdiden su yerlerinin tespiti için tedbirler alınması düşünülmüş ve 5 nci Gruba da bu konuda tebligatta bulunulmuştu.

Grubun 17 Ağustos 1921 Tarihinde Yapacağı Yürüyüş

5 nci ve 9 ncu Tümenler, 15 Ağustos 1921 günü saat 20.30'da Erenköy'e varıp, ordugâha girmişlerdi. Grup Komutanı, bugün ortaya çıkan düşman harekâtını da gözönünde tutarak, bu gece yapılacak yürüyüşü şu şekilde düzenlemişti:

1. Düşman hakkında bilgi,

2. Dost hakkında bilgi,

3. Birlikler 16 Ağustos 1921 gecesi aşağıdaki gibi yürüyüşlerine devam edeceklerdir:

a) Büyük ağırlıklar, Erenoğlu-Üzümbey yolu ile Kürttacir'e gidecek ve Üzümbey'den birer günlük iaşelerini alacaklardır. 5 nci Tümen ağırlıkları gece yarısında, 9 ncu Tümen ağırlıkları da saat 02.00'de hareket edecekler ve 17 Ağustos 1921 günü akşama kadar konak yerini tutacaklardır.

b) 5 nci Tümen saat 01.00'de hareket ederek, Erenoğlu-Hacıosman köprüsü yolu ile Kürttacir'e gidecek ve köyün güneyinde ordugâh kuracaktır.

9 ncu Tümen saat 03.00'te ordugâhından hareketle aynı yolu takip ederek Kürttacir'e gidecek ve köyün kuzeyinde ordugâh kuracaktır. Birliklerin birbirine karışmaması için 5 nci Tümenin Hacıosman köprüsünün doğusunda ve 9 ncu Tümenin de batısında uzun mola vermesi gerekir.

c) Grup Süvari Bölüğü, 16 Ağustos 1921 akşamı Erenoğlu'na gelecek ve 17 Ağustos'ta Kürttacir'de Grup karargâhına katılacaktır. Bugün emredildiği üzere, bir keşif kolunu Sakarya vadisindeki geçit köprülerini ve yolları keşfetmek üzere Topallı-Türktacir yoluyla gönderecek ve keşif sonucunu yarın akşama kadar Gruba bildirecektir.

d) Grubun ağırlık kademesi, 9 ncu Tümen ağırlıklarını takip edecek telsiz telgraf müfrezesi saat 12.30'da 5 nci Tümenin ilerisinde hareket edecek ve Grup telgraf bölüğü, 5 nci Tümeni takip edecektir.

4. Grup karargâhı saat 03.00'te hareketle tümenlerin yürüdüğü yolu takip edecektir.

5. 4 ncü Grup telsiz müfrezesi Erenköy'de kalarak verilecek emri bekleyecektir. Bu telsiz müfrezesinin 5 nci Grup emrine verilmesi kararlaştırılmıştır. Bundan dolayı müfreze, güneş batınca Çeltik'teki 5 nci Grup ağırlıklarıyla irtibat kuracak ve söz konusu Gruptan doğrudan doğruya emir alırsa onu yerine getirecektir.

2 nci Grup Komutanı, sonradan düşman hakkında aldığı bilgi üzerine bu gece yapılacak yürüyüşün tam bir emniyet içinde yapılabilmesi için tümenlere verdiği emirde:

1. Düşman topçu ateşiyle süvari birliklerimizi takip etmekte ve mermiler Yeniköy ile Eşrefli arasına düşmektedir. Süvari birliği seri bir yürüyüşle güneye doğru çekilmektedir. Düşmanın 30 atlıdan oluşan bir kuvveti, Kaldırım köyüne yaklaşmış ve keşif kolumuz bunun 2 km doğusuna çekilmiştir.

2. Tümenler 16 Ağustos 1921 gecesi, verilen emir gereğince hareket edeceklerdir.

3. 9 ncu Tümen 1 piyade taburunu şimdiden Erenköy'ün batı sırtlarına göndererek ordugâhın emniyetini sağlayacak ve tabur, artçı olarak ağırlıklar ve birliklerin tamamen yürüyüş koluna geçerek hareketlerinden bir saat sonra tümeni takip edecektir.

9 ncu ve 5 nci Tümen süvari bölükleri artçı olarak Kurmay Yüzbaşı Sırrı emrinde Erenköy'de kalacak, 17 Ağustos 1921'de, bağımsız süvari olarak verilen talimat gereği artçıyı takip edecek ve ağırlıkların da emniyetini sağlayacaktır. Grup süvari bölüğü de Erenköy'e geri dönerek Yüzbaşı Sırrı'nın emrine girecektir;

4. Düşmanın cüretkâr ve müteşebbis keşif kollarının muhtemel baskınlarına karşı ileri karakolların tesis ettiği emniyet hattıyla yetinilmeyecek, her birlik ordugâh karakollarıyla yakından emniyetini sağlayacaktır.

Grup emrine göre, tümenler emredilen saatlerde harekete başlayacak şekilde emirlerini vermişler ve birliklerin yürüyüşten önce istirahat etmelerini sağlamışlardı.

Bugün görülen düşman hareketine göre durum şöyle tespit edilmiştir:

Porsuk'un kuzeyi: 1 tümen ve 2 süvari alayı, öğle üzeri Mihalıççık-Kartaltepe hattını ve akşam üzeri Ömerköy-Belen-Çardak hattını işgal etmiştir. 1 tümen ve 2 süvari alayı, Sazak istikametinden gelerek öğleden sonra Biçer'e girmiştir.

Porsuk'un güneyi: 2 tümen ve 2 süvari alayı, Elcik-Massik-Horto üzerinden hareket ederek Hamamkarahisar'a gelmiştir. Bunun Halilbağı'ndan gelen kuvvet olduğu tahmin edilmektedir. 2 tümen ve 2 süvari alayı, Çifteler bölgesinden hareketle Sivrihisar'ın güneyinden geçerek öğleden sonra Sibliya köyüne girmiştir. Sivrihisar'dan çıkan kuvvetler, 3 tümen tahmin edilmiştir. Bunlardan 1 tümen, saat 15.30'da Sivrihisar'dan Balahisar'a hareket etmiştir.

Saat 16.30'da Balahisar'dan 2 tümen Fethioğlu köprüsü istikametinde hareket etmiştir. Saat 15.30'da 9,5 km derinliğinde bir kol, Çandır'dan Aşağıkepenler istikametinde ilerlemiştir.

Sakarya'nın güneyi: 1 tümen öğle üzeri Vaysal'dan geçerek 12 km doğusuna kadar ilerlemiştir. Diğer bir tümen, Mehmet köyünden geçerek Eşrefli'ye kadar gelmiştir. Üçüncü bir tümen de Aziziye, Suvermez üzerinden Davulkaya yürümüştür.

Akşam üzeri düşman, Mihalıççık-Biçer-Hamamkarahisar- Fettahoğlu köprüsü- Eşrefli- Davulka hattındadır.

Bugün keşif raporlarına göre, Massik ile Fettahoğlu köprüsü arasında 7 tümen tespit edilmişse de Batı cephesi tarafından bu haberler abartılı bulunarak 4-5 tümen kadar kabul edilmişti. Bunlardan 2-3 tümenin doğuya, 1-2 tümenin de güneye Fettahoğlu köprüsüne yöneldiği tahmin edilmişti. Sakarya'nın güneyindeki hareketler, irtibatsızlıktan dolayı Cephe Komutanlığı tarafından bilinmiyordu.

1 tümen kadar bir kuvvetin Sivrihisar'dan güneye Fettahoğlu köprüsüne dönmesi, düşmanın büyük kuvvetlerle cepheden taarruzu ihtimalini zayıflatmıştı. Bu şekilde Sakarya mevzisinin sol kanadı önem arz ediyordu. Düşman Sivrihisar'da beklediği direnci göremeyince durumunu değiştirmeye ve kuvvetlerini güneye indirmeye karar verdi. Bu durum üzerine Batı Cephesi Komutanlığı tarafından, sol kanadın takviyesine lüzum görülerek, düşmanın hareketini geciktirmek için Afyon, Sandıklı bölgelerinde ve kuzeyde Mürettep Kolordu bölgesinde düşmanın gerilerine akınlar yapılması uygun görülmüş ve ilgililere emirler verilmişti.

General Sitratikos'un raporunda ise bugünkü harekât şöyle gösterilmiştir:

3 ncü Ordu; yalnız takviyeli 3 ncü Tümeniyle; fakat üç kolla Porsuk'un kuzeyinden, 1 tümeniyle Porsuk'un güneyinden ve 1 tümeniyle de Sivrihisar üzerinden ilerlemiştir.

1 nci Kolordu; her 3 tümeniyle; Sivrihisar'ın güneyinden geçerek üç kolla Günyüzü Dağı'nın batısına, Balahisar-Fettahoğlu köprüsü hattına ilerlemiştir.

2 nci Kolordu; 3 tümeniyle doğuya yürüyerek 1 tümeniyle Fettahoğlu köprüsünün güneybatısına gelmiş, 1 tümeniyle Esfel (Eşrefli olması muhtemeldir), 1 tümeniyle de Asurlar (Bizim haritada yok) mevkilerini işgal etmiştir.

17 AĞUSTOS 1921 TARİHİNDE YAPILAN HAREKETLER VE MÜRETTEP TÜMENİN VE 6 NCI TÜMENİN YAPACAĞI TAARRUZLAR

Bugün Batı Cephesi Komutanı saat 13.30'da verdiği 18 numaralı emriyle Grupların durumunu şu şekilde düzenlemiştir:

1. Mürettep Kolordu yürüyüşe devam etmek suretiyle akşam üzeri Nallıhan'a gelmiştir.

2. 1 nci Grubun durumu ve görevi değişmemiştir.

3. İhtiyat Grubu her iki tümeniyle Yağmurlu-Karahöyük bölgesinden 17 Ağustos 1921 sabahı şafakla beraber hareketle, öğleye kadar Beylikköprü-Polatlı demir yolu hattının güneyinde bulunan İğneciler ve Tırnaksız'a varacak; bu Grup, demir yolu hattından Tırnaksız'dan geçen vadiye kadar olan bölgeyi koruyacaktır. Tırnaksıztepe İhtiyat Grubuna, Çanakçı Kalesi de 12 nci Gruba aittir.

İki Grup arasındaki hat, Tırnaksız köyü ile Çanakçı köyünün tam ortasından geçer.

İhtiyat Grubunun birlikleri, 57 nci Tümeni değiştirecek ve bunun ardından 57 nci Tümen 12 nci Grup emrine girecektir. Değişme işi bu akşama kadar bitecektir.

4. 11 nci ve 57 nci tümenlerden oluşan 12 nci Grup, Tırnaksız'dan (hariç) itibaren olan mevziyi savunacaktır.

5. 4 ncü Grup, 12 nci Grubun sol kanadından itibaren Toydemir-Sapanca bölgelerini savunacaktır.

12 nci Grubun sol kanadı, harita üzerindeki Yenimehmetli ve Beşköprü mevkileri arasına uzatılan hattın mevziyi kestiği noktadır. Her iki Grup, ona göre kanatlarını birbirleriyle irtibatta bulunarak tayin edeceklerdir.

6. 5 nci Tümen, Souçeli-Sağlıca bölgesine gelecektir. Tümen Haymana ile bu bölge arasında telefon irtibatı kuracak ve Haymana telgrafhanesine bir subay komutasında yeterli miktarda atlı bırakacaktır.

7. 7 nci Tümen Kargalı'da kalacaktır.

8. 2 nci Grup 17 Ağustos 1921'de Kürttacir bölgesine gelecektir.

9. 57 nci Tümen bölgesindeki ağır toplar ve telefon hatları, olduğu gibi kalacak ve İhtiyat Grubu emrine girecektir.

Cephe Komutanı Mürettep ve 6 ncı Tümenlere bugün için belirli istikametlerde taarruz hazırlığında bulunmaları hakkında verdiği emri mevcut durum gereği aşağıdaki gibi değiştirmek zorunda kaldı:

1. Tahmine göre 19 Ağustos 1921 günü Sakarya'nın doğusunda ciddi muharebeler başlayacak ve şimdiye kadar ileri yürüyüşe geçmiş olan düşman birlikleri 21 Ağustos'a kadar tümüyle muharebe meydanına yanaşmış olacaktır.

2. Çobanlar'a kadar ilerlemiş olan düşman birliklerinin Afyon'un doğusundaki tahkimat hattına çekilip toplanması sebebiyle 17 Ağustos 1921 için düşünülen taarruz yapılmayacaktır. Fakat Afyon üzerine taarruz edileceği devamlı olarak ve ısrarlı bir şekilde duyurulacak ve gösteriler yapılacaktır.

3. Sakarya'nın doğusundaki muharebeye azamî derecede etkili olmak için 19 Ağustos 1921 günü düşmanın Bayat civarındaki baş lojistik destek noktası Mürettep Tümen tarafından ve Dumlupınar civarındaki baş lojistik destek noktası da 6 ncı Tümen tarafından ele geçirilecektir.

Baş lojistik destek noktalarının mevkileri tahmin edilmekle beraber, keşifle doğru mevkileri belirlenecektir.

4. Mürettep Tümen, 19 Ağustos 1921 günü kısa yürüyüşün ardından Bayat'a taarruz edecek şekilde daha önceki gecelerde büyük kısmını kuzeydeki köylerde toplayacaktır. Bayat zaptedilip, lojistik destek binaları ele geçirildikten sonra Tümen Bayat'ta kalacak ve doğudan veya batıdan gelecek sayıca üstün düşman kuvvetleri karşısında harekâtını doğuya ve güneydoğuya doğru idare edecektir.

5. 6 ncı Tümen, Salar istikametine ilerleyen büyük kısmını kesin taarruz için kullanmaktan vazgeçerek, gösterilerin ardından 17 Ağustos 1921 akşamı Savran civarına toplamış olacaktır. Tümen, 18 Ağustos 1921 akşamı en azından Eldedize civarına nakledecek ve 19 Ağustos'ta Büyük Oturak veya Dumlu civarında bulunan lojistik destek noktasını ele geçirip koruyacaktır.

6. Harekâtın başarısı, gizliliğe ve yürüyüşlerin ve toplanmanın iyi hazırlanmasına bağlıdır. Afyon civarındaki düşmana karşı da devamlı olarak gösteriler yapacaktır.

Genelkurmay Başkanlığı 6 ncı Tümenin Dumlupınar ve Oturak istikametinde yapacağı taarruz sırasında, Büyük Oturak tünellerinin ve demir yolu köprüleriyle sanayi binalarının ve lojistik destek depolarının tümüyle tahrip edilmesi ve yakılması konusunun Tümen tarafından göz önünde tutulması gerektiği cepheye bildirilmiştir.

Mürettep Tümen ve 6 ncı Tümenin Yapacakları Taarruzlar İçin Hazırlıklar

Mürettep Tümen: Afyon bölgesinde düşmanı meşgul edip durdurmak için devamlı olarak gösteriler yapmak üzere 170 mevcutlu Konya Süvari Alayı, 1 Erdhart dağ topu ile Tümen bölgesinde kalacak ve bu Alay, Şuhut'ta 6 ncı Tümenden bulunacak birlikle irtibat kuracak. Tümenin diğer kısımları, Grupla birlikte Çay'a ve 18 Ağustos 1921 akşamı da Bolvadin üzerinden Bayat istikametinde hareket edecek.

6 ncı Tümen: Şuhut bölgesindeki müfreze, 18 Ağustos 1921 akşamı Yağcı köyünde bulunmak üzere hareket etti.

Haçan'daki müfreze, bu akşam Yağcı'ya hareket edecek. Tümen Komutanı Çıfıt'tan Sandıklı'ya geldi, yarın Yağcı'ya hareket edecek.

Elde edilen bilgilerden; düşman baş lojistik desteğinin Dumlupınar'da olduğu, Dumlupınar ile Küçükköy arasında tren işlediği, birliklerin karadan sevk edildiği trenin eşya naklinde kullanıldığı tespit edildi.

5 nci Grubun Hareketleri ve Başkomutan Tarafından Takdir Edilmesi

5 nci Gruba, Sakarya'nın güneyine ilerleyen düşman kuvvetlerinin keşfi ve hareketlerinin geciktirilmesi görevi verilmişti. Grup bu görevini yapmaya devam ediyordu. Bugün düşman tümenleri, saat 07.00'den itibaren yürüyüşe geçmişler ve öğle üzeri Kaldırım'ın 5 km batısı- Büyük Tuluk ile Yeniköy arası ve Payamlı'nın 8 km doğu hattına gelmişlerdi.

Saat 14.00'te, Kaldırım'daki düşmanının doğuya doğru hareket ettiği olduğu görülen toz bulutlarından anlaşılmışsa da sonraki hareketi takip edilememişti. Büyük Tuluk'taki 2 tümenden biri Çeltik'e doğru görülmüş, bu sırada Piribeyli'ye yaklaşan düşman süvarileri uzaklaştırılmıştı.

Bunun üzerine Büyük Tuluk'ta kalan düşman tümeni, 2 nci Süvari Tümenimize taarruz ederek Piribeyli'ye doğru ilerlemiş; Piribeyli sırtlarında 14 ncü Süvari Tümenimizle bu düşman arasında oldukça ciddi muharebeler olmuştu. Tarafımızdan yapılan topçu ve makineli tüfek ateşleriyle düşmana çok kayıp verdirilerek harekâtı geciktirilmiş ve düşman ancak gün batarken Piribeyli'ye girebilmişti. Bugün düşman Akdağ'ın güneyi- Piribeyli hattının doğusuna geçememişti.

Grup, geceyi 2 nci Tümeniyle Küçükhasan, 14 ncü Tümeniyle Kürtuşağı ve 14 ncü Süvari Tugayıyla Yunak'ta geçirmişti.

Grubun bugünkü hareketi, Başkomutan tarafından takdirle karşılanmış ve orduya bildirilmişti.

Cephe komutanı da Grup Komutanlığına, "Harekâtınız memnuniyet vericidir. Cephe emrini alınız. Buna göre, düşmanla teması koruyunuz ve muharebe meydanında ordunun sol kanadından etkilemek üzere İnlerkatrancı'nın güneyine doğru yavaş yavaş hareket ediniz" demişti.

2 nci Grubun Kürttacir Bölgesine Gelmesi

Tümenler dün verilen emir gereğince yürüyüşe geçerek Kürttacir bölgesine gelmişlerdi. Gruptan verilen emre göre, 9 ncu Tümenden 1 tabur, ileri karakola görevlendirilerek Ilıca Çayı'nın denize döküldüğü yerde Türktacir arasında batıya karşı; 5 nci Tümen de 1 taburla güneye karşı emniyet tertibatı almışlardı.

2 nci Grup Komutanının, Batı Cephesi Komutanlığına verdiği rapor şöyleydi:

1. 2 nci Grup tümenleriyle 17 Ağustos 1921'de öğleyin Kürttacir'e geldi. Yarın sabah İnlerkatrancı'ya yürüyüşüne devam edecektir.

2. 5 nci Grup düşman ileri harekâtı karşısında düşmanla Grup arasına girmeyerek Bayat kolu bölgesine çekileceğini bildiriyor ve cephedeki keşif ve örtme görevini 2 nci Grup süvarisine bırakıyordu. Uygun görmedim. Bir tümenle Bayat koluna çekilse bile en azından geride kalan kuvvetleriyle cephede kalarak keşif ve örtme görevine devam edilmesini dün gece söz konusu Gruba bir subayla bildirdim. Henüz bunun ulaştığına ve yapılış şekline dair bilgi alamadım. Bu sabah aldığım haberlere göre, 14 ncü Süvari Tümeninin Çeltik'te bulunan ağırlıkları, burayı boşaltmışlar ve tümen karargâhı Üzümbey'e gelmiştir. İnlerkatrancı'dan sonraki harekât için Grup bir emir almamıştır. Birliklerin konuşu, tertibat ve diğer ihtiyaçları ona göre düzenlenmek üzere Grubun göreviyle bölgesinin belirlenmesini ve bugünden bildirilmesini arz ederim.

2 nci Grup Komutanlığına telsizle şu emir verilmişti:

"2 nci Grup, 18 Ağustos 1921'de Tanburoğlu ve batısında Kavak bölgesine ordunun sol kanadına gelecek ve İnlerkatrancı'da bir ileri müfreze bırakacaktır. İnlerkatrancı ile Ilıca suyunun kuzeyinde Kızılhisar civarını ve 4 ncü Grup emrinde olup Sapanca ve Ilıca civarında bulunan 8 nci Tümen bölgesini inceleyecektir. 8 nci Tümenle, Soğucalı-Sağlıca bölgesinde ve cephe ihtiyatında bulunan 15 nci Tümenin 2 nci Grup emrine verilmeleri ihtimali vardır. Bu takdirde Grup karargâhı da Kavak'ta olacaktır."

Batı Cephesi Komutanlığının Perakendeler Hakkındaki Tedbirleri

Bazı birlikler, gerilerde çeşitli hizmetlerde birçok asker tutmaktadırlar. Başarı, cephede çok sayıda tüfek bulundurmaya bağlıdır. Geri hizmetlerde pek az asker bırakılmasını; hatta harp cephesinin takviyesi için hizmet askerlerinden bile faydalanılmasını istiyorum. Kısım kısım gelmekte olan erlerin geri hizmetlere verilmesiyle er eksikliği tamamlanabilir.

Yalnız askerin elinde ve safta olmaksızın birliklerin yanlarında saf askerlerinden sayılmayan emir eri ve diğer erlerin üzerinde veya gerilerde depolarda mevcut silahların hepsi Polatlı mühimmat ambarına iade edilecekti. Grupların ne kadar silah iade ettikleri Cephe Komutanlığı tarafından daha sonra istenmişti.

2 nci Grup Komutanının Yürüyüş Düzeni Hakkındaki Talimatı

1. Bugün birliklerin ağırlıklarını yürüyüş kolunda gördüm. Hayvan mevcudu fazla ve yürüyüş derinliği çok uzundu. Gördüğüme göre, ağırlıkların artışı halktan nakil aracı tedariki hususundaki suistimalden ileri geliyordu. Yüklerin düzensiz sardırılmış olması, hayvanlara eskisinden az yük yükletilmesinden yük hayvanı sayısının artması, fazla eşya ve özellikle fazla erzak taşıma gayreti, ata binmeye hakkı olmayan pek çok askerin yük hayvanlarına, merkeplere binmiş ve arabalara bindirilmiş olması yürüyüş kolunda yük hayvanları arasındaki mesafelere dikkat edilmemesi, ağırlıklara pek çok asker görevlendirilmesi göze çarpan hatalardandır. Ağırlıkların bu durumunun, Kolordunun muharebe yeteneğini özellikle tek yoldan hareket edildiği ve geri yürüyüşler yapıldığı zaman bozacağı ve ağırlıkların korunmasını da zorlaştırarak "Allah korusun" felâkete sebep olacağı da çok açıktır.

Aşağıdaki maddelerin yapılmasını isterim:

a) Harp yürüyüşlerinde birliklerin beraberinde ve ağırlıklarında taşınmasına usulen izin verilemeyen pek çok eşya ağırlıklardan çıkarılacaktır. Bu gibi eşyanın örneğin, halktan para ile araç tutulmak suretiyle bile ağırlıklarda bulunmasına izin verilemez. Bunlar yarınki konak yerinde lojistik desteğe teslim edilecek veya gerilere gönderilecektir.

b) Birliklerin yedek tayın olarak ve ağırlıklarında taşınması gereken iaşe maddeleri miktarı da belirlenip sınırlandırılmıştır. Hiçbir birlik bundan fazla iaşe-halk araçlarıyla olsa bile- taşımayacaktır.

Yarınki konak yerinde birlikler, nizamisinden fazla kalacak erzaklarını, Grubun belirleyeceği yere teslim edeceklerdir.

c) Bu tasfiyeden fazla kalacak halka ait araçlar, Katrancı Nokta Komutanlığına teslim edilecek ve ağırlıklar içinde merkepler de kalmayacaktır.

d) Uzun süre tedaviye muhtaç olan bütün hayvanlar, yürüyüş derinliğini boşuna arttırmamak için lojistik desteğe teslim edilecektir.

e) Ağırlıklarda hiçbir asker, yük hayvanına bindirilmeyecektir. Boş kalan yük hayvanları bile boş olarak çekilecektir.

f) Ağırlıklara kadroda bulunması gereken askerlerden başka hiç kimse verilmeyecektir. Muhafız adıyla birliklerin muharebe askerlerinden, ağırlıklara asker bırakılması da caiz değildir. Her yük hayvanına bir asker hesabıyla verilirse, ağırlıkların yürüyüş haricindeki zamanlarda da korunması sağlanmış olur. Durum gereği daha fazla muhafız verilmesi gerekiyorsa Grup, Tümen veya Müfreze Komutanlığı tarafından ayrıca emir verilir;

g) Ağırlıklarda yük hayvanı üzerinde silah taşınmayacaktır. Hastalık ve diğer sebeplerle artan silahlar, silahsız askerlere verilmelidir. Ağırlıklarla hareket eden askerlerin birçoğunun silahlarını bezlerle sarılmış gördüm. Tabiki tüfeğin bu şekilde sopadan bir farkı olmaz.

2. Konak yerlerinde ve köylerde de az çok düzensizliğe rastlanmaktadır.

a) Birliklerin muharebe yeteneğinin korunması ve yürüyüşün veya iaşenin sağlanması amacıyla, ikamet edilen veya karşımıza çıkan köylerden nakil araçları ve erzak tedariki zorunluluğu doğabilir. Bu konudaki kararı uygulamak, sorumlu ve yetkili olan görevliye aittir. Bundan dolayı, bu tedarik meselesi de sorumlu görevlinin orada gözü önünde olmalı ve bu konuda, acil bir durum söz konusu olmadığı durumda konak veya müfreze komutanının, iaşeyle ilgili işlerde levazım heyetinin onayı alınmalı ve bunların tedarik edeceği yerden ve sınırlandırılan miktar dâhilinde alınmalıdır.

b) İleri karakollardan başka konak yerlerinin yakından emniyet ve asayişini sağlamak için gereken tedbirler belirlenmişse, konak veya ordugâh komutanları; belirlenmemişse en büyük komutanlar bu hususu düzenler. Bu şekilde işler emir olmadığı veya eksik emredilmiş olduğu durumda da Tümen birlikleri kendi ihtiyaçlarının ve ordular bölgesi dâhilinde asayişin sağlanması için gereken tedbirleri almaya mecburdurlar.

3. Bundan sonra ordugâhlarda tayyare keşif ve taarruzlarına karşı tedbir almaya daha fazla dikkat edilecektir. Yeni ve beyaz çadırlar, tayyare tarafından pek kolay tespit edilebilir. Bunların çamurlanması, tayyare keşfine karşı yeterli bir maske olmaktadır. Tek tek çadırlar bu şekilde çamurlanarak, eski hâline getirilecektir. Özellikle hareket hâli tayyare keşfini kolaylaştıracağından, tayyareden gizlenmek için gereken tedbirler, daha önceden alınmak suretiyle tayyare geldiği zaman hiçbir hareket ve telaşa yer verilmeyecektir.

4. Silahlar genellikle toz sebebiyle fena bir hâle gelmiştir. Bunlar temizlenecektir. Birlikler muharebe cephesine geldiklerinden, artık adi yürüyüşlerdeki istirahat ve serbestlikten vazgeçilerek uyanık durulması şarttır. Bu husus için tümenler, genel durum hakkında subaylara gereken açıklamayı yapacaklardır.

5. Bugün ve yarın ordugâhlarda mızıka çaldırılıp uygun eğlenceler düzenlenerek askerlerin yorgunlukları giderilecek ve moralleri arttırılacak şekilde eğlenmeleri sağlanacaktır. Ayrıca genel yoklamalar yapılacaktır.

2 nci Grup tarafından 18 Ağustos 1921 tarihindeki yürüyüş şu şekilde tertip edilmiştir:

1. Vaysal'dan ilerleyen düşman yürüyüş kolu Kaldırım'ın 4-5 km kadar batısına, Koruca ve Aziziye'den gelen kollar da Büyük Tuluk'un batısına ve Payamlı'nın 8 km doğusuna gelmişlerdir.

2. Grup, 18 Ağustos 1921'de İnlerkatrancı'ya yürüyüşüne devam edecektir;

3. 5 nci Tümen sırtlardan çıkan güneydeki yük hayvanı yolunu, 9 ncu Tümen vadiden giden kuzeydeki araba yolunu takip edecektir. Büyük ağırlıklar tümenlerinin ilerisinde sevk edilecek; ağırlıklar, kol sonu ve Tümen muharip birliklerinin kolbaşı arasında bir saatlik yürüyüş mesafesi bulunacaktır.

Büyük ağırlıklar en erken saat 02.00'de, tümenler de muharip birlikleriyle en geç saat 04.00'te kolbaşılarıyla yürüyüşe geçeceklerdir. 5 nci Tümenin arabalı ağırlıkları 9 ncu Tümenin ağırlıklarını takip edecektir.

4. Tümen süvari bölükleri, bu akşam tümenleri emrine gireceklerdir. Bu tümenler yarınki yürüyüşte emniyet tertibatı alacaklardır.

5. Grup Süvari Bölüğü, bu akşam ordugâha dönecek ve yarınki yürüyüşte Grup karargâhı atlı kademesini takip edecektir.

6. Grup 1 nci kademe ve Süvari Bölüğü ağırlıklarıyla, Grup Telgraf Bölüğü, 9 ncu Tümen ağırlıklarını takip edecektir.

7. Yürüyüş sırası; hafif ve ağır telsiz müfrezesi, cephane kolları, seyyar hastane, Grup karargâhı 2 nci kademesi, karargâh komutanının emrinde olarak 9 ncu Tümenin takip edeceği yoldan hareketle İnlerkatrancı'dan Eskiçalışlar yolu istikametinde 5 km kuzeye kadar geçerek orada istirahatle emir bekleyecektir. (Hafif telsiz Katrancı'da kalarak emir bekleyecektir). Yürüyüş zamanı, kol sonu en geç saat 01.30'da 9 ncu Tümen ordugâh bölgesini geçmiş olacak şekilde belirlenecektir.

8. İnlerkatrancı'da tümenler, Ilıca Çayı'nın kuzeyinde, 5 nci Tümen doğuda ve 9 ncu Tümen batıda olmak üzere İnlerkatrancı-Eskiçalışlar yolunun iki tarafında ordugâh kuracaklardır. Ordugâh yerleri, Grup tarafından belirlenecektir;

9. Ben saat 04.00'te hareket edeceğim. İnlerkatrancı'ya vardığında Grup emrini almak üzere tümenler emir subaylarını göndereceklerdir. Grup karargâhı muhabere merkezi, İnlerkatrancı'da Ilıca Çayı'nı geçtikten sonra Eskiçalışlar yolu üzerinde ve suyun kuzeyinde yaklaşık 4 km mesafe dâhilinde bulunacaktır.

Bu emri alan 5 nci Tümen yürüyüşünü şu şekilde tertip etmişti

Büyük ağırlıklar; Büyük kısım (Yürüyüş sırasına göre); Komutanı, 14 ncü Alay komutanı Yarbay Mahmut Nedim, 14 ncü Alay ve emrindeki batarya, Bando, Telgraf Takımı, Hücum Taburu, İstihkâm Bölüğü, 15 nci Alay ve batarya, Artçı komutanı Binbaşı Hilmi, 24 ncü Alay ve batarya, Süvari Bölüğü;

1. Düşman hakkında bilgi,

2. Dost hakkında bilgi,

3. Grubun amacı;

4. 5 nci Tümen 18 Ağustos 1921 Kürttahaçin'in doğu sırtlarından geçen, güneyindeki yük hayvanı yolunu takip ederek İnlerkatrancı'ya gidecektir. Tümen İnlerkatrancı'ya vardığında, Ilıca Çayı'nın kuzeyinde ve Ilıca-Eskiçalışlar yolunun doğusunda Grup tarafından gösterilecek yerde verilecek emre göre ordugâh kuracaktır.

5. Büyük ağırlıklar saat 01.30'da Kürttacir'in doğu sırtlarından İnlerkatrancı'ya giden yük hayvanı yolu üzerinde, kolun sonu Kürttacir'in doğu sırtlarından ve köyden 500 metre mesafede (Arazi üzerinde gösterilmiştir.) birliklerin yürüyüş sırasıyla yürüyüş tertibinde olmak üzere toplanacak ve saat 02.00'de İnlerkatrancı'ya yürüyecek ve Ilıca çayının kuzeyinde ve İnlerkatrancı-Eskiçalışlar yolunun doğusunda ve yol dışında uygun bir yerde emir bekleyecektir. Tümen karargâhının ve topçunun ağırlığı en başta yürüyecektir.

Tümendeki 7-8 kağnı arabası gücü yeten bir erbaş komutasında olarak bu emrin gelmesiyle beraber ordugâhtan hareketle, araba yolu ile İnlerkatrancı'ya giderek orada ağırlıkları bekleyecektir.

Ağırlıklar, lüzumsuz duruşlarla büyük kısımla arasındaki 4 km mesafenin kapanmamasına dikkat edecektir.

6. Büyük kısım saat 02.15'te ordugâhlarında toplanarak, saat 02.30'da hareket edecektir.

7. Artçı 1 km mesafeden büyük kısmı takip edecek ve Türktacir, Hacıosman köprüsü, Tarakpınar istikametini gözetleyecektir.

Tümen Komutanı yürüyüşte büyük kısımla bulunacaktır.

Cephe Komutanlığının Grupların Görevleri Hakkındaki Emri

(19 numaralı cephe emri, saat 23.40)

1. Düşmanın durumu akşam raporunda anlatılmıştır.

2. Bugün, 18 Ağustos 1921'de Nallıhan'a gelen Mürettep Kolordu birliklerinin 18 Ağustos'ta gün doğmadan önce Çayırhan, Mihalıççık Köprüsü bölgesinde bulunması emredilmişti.

1 nci Grup; Erenköy suyunun kuzeyindeki kısımlarıyla Sakarya'yı savunarak Mürettep Kolordu birliklerinin yukarıda olduğu gibi doğuya alınması için gereken zamanı kazandıracaktır.

3. İhtiyat Grubunun, kesin savunma hattı, Karailyas-Tırnaksız tepeleridir. Grubun sağ ve sol kanatlarında durumun komşu grupların muharebe hatlarıyla ilişkisi birlikler tarafından şüphesiz kesin şekilde bilinmelidir. Polatlı İstasyonundaki iki tayyare, depo ihtiyat grubu tarafından alınacak ve istihdam edilecektir. Grup emrinde bulunan 15'lik ağır obüs bataryası, 4 ncü Grup emrine verilecektir. (İhtiyat Grubunun başlangıçta cephesini bir tümenle savunarak, diğer kuvvetlerini ihtiyatta bulundurması istenmektedir).

4. 2 nci Grup, 18 Ağustos 1921'de Kürttacir'den Tanburoğlu, Kavak bölgesine gelecek ve İnlerkatrancı'da bir ileri müfreze bırakacaktır. Kavak, Tanburoğlu, Sapanca hattının ortasındadır. Sapanca'da bulunan 8 nci Tümen ve Soğucalı'da bulunan 15 nci Tümen Grup Komutanına durum ve görevleri hakkında derhâl bilgi verecektir. 2 nci Grup karargâhı Kavak'ın gerisinde olmalıdır.

5. 5 nci Grup; cephe emrine alınmıştır. Bu Grup, düşmanın ileri yürüyüşünü ve yayılmasını keşfedecektir. Meydan muharebesine yakından etki etmek ve ordunun sol kanadını kuşatmaya karşı korumak üzere düşman baskısı karşısında İnlerkatrancı'nın güneyine, ordunun sol kanadına çekilecektir.

Batı cephesindeki durum, ortaya çıkan düşman hareketine göre şöyle tespit edilmiştir:

Porsuk'un kuzeyi: 1 tümen (7 tabur, 2 süvari bölüğü, 2 batarya) tahmin edilen bir kuvvet, Mihalıççık'ın doğusundan büyük kısmıyla Çukurören üzerinden, 1 taburuyla Kozlu üzerinden Koyunağılı, Balıkçı köprüleri istikametlerinde ilerlemiştir. 1 tümen kadar piyade ile 1 alay süvarinin Biçer'den Porsuk'un kuzeyine geçtiği görülmüştür.

Porsuk'un güneyi: Porsuk boyunda bir düşman yürüyüş kolu, Biçer'den İlkviren'e varmıştır. 2 alay piyade ile 1 süvari bölüğünün öğle üzeri Horto'nun doğusunda Demirciköy'e girdiği görülmüştür. Sivrihisar'ın doğusunda düşmanın geç vakit işgal ettiği hat, Hamam-Demirci'nin doğu sırtlarıdır.

Sakarya'nın güneyi: 1 tümen ve 3 süvari bölüğü, Hisarköy-Büyük Tuğluk, 1 tümen ve 3 süvari bölüğü Eşrefli-Kürttuluğu üzerine yürümüş, saat 13.00'te Büyük Tuluk'ta birleşerek mola vermişlerdir. Kaldırım'daki düşman tümenin hareketi takip edilememiştir.

Afyon bölgesi: 1 alay kadar kuvvetin Çavdarlı-Kebeciler istikametinde ilerlediği görülmüştür.

Porsuk-Sakarya arasında dün 7 tümen görülmüşken, bugün ancak 2-3 tümen görülebilmiştir. Burada durum açık değildir. Sakarya'nın güneyinde düşmanın yalnız 2 tümeninin hareketi tespit edilebilmiş ve Porsuk'un kuzeyine geçirildiği bildirilen kuvvet, ihtimal verilmemekle beraber, cepheyi tereddüde düşürmüştü.

Sitratikos'un raporuna göre:

1. Porsuk'un kuzeyinde yalnız takviyeli 3 ncü Tümen hareket etmiş ve bu Tümen bugün Porsuk'la Sakarya'nın kuzey kolu arasındaki düşmanı Hamam ve Köprübaşı mevkilerine, Sakarya'nın ötesine sürmüştür.

2. Porsuk'un güneyinde 7 nci Tümeniyle Beylikköprü istikametine ilerlemiştir.

3. Sivrihisar'dan 10 ncu tümeniyle Hamamkarahisar üzerine yürümüştür.

4. 1 nci Kolordu, Günyüzüdağlı'nın batısında ve Fettahoğlu köprüsü bölgesinde köprülerin tamiri ve geçit işlerinin düzeniyle vakit geçirmiştir.

5. 2 nci Kolordu güneyden Akgöl üzerine kuzeydoğuya doğru giden 5 nci ve 9 ncü Türk tümenlerine karşı Piribeyli'nin güneyinde 9 ncu Tümenin himayesinde Çeltik-Polathisar hattına kadar ilerlemiştir.

18 AĞUSTOS 1921 TARİHİNDE YAPILAN HAREKETLER

2 nci Grup Komutanı bugün İnlerkatrancı'dan Cephe Komutanlığına yazdığı raporda:

Grubun İnlerkatrancı'ya ulaştığını bildirdikten sonra, birliklere uygun durum verilmek ve arazi ve diğer gerekli hususlar hakkındaki incelemelere esas olmak üzere, 2 nci ve 5 nci Grupların görev ve bölgesi hakkındaki emirlerinin ve bugün cephenin genel durumu, düşman durumu ve muharebenin sevk ve idaresi hususunda cephenin düşünceleri hakkında Grubu aydınlatacak bilgilerin verilmesini istemişti. Daha sonra 19 numaralı dünkü cephe emriyle 2 nci ve 5 nci Gruplara verilmiş olan görevi öğrenmesi üzerine şu raporu yazmıştı:

1. 19 numaralı cephe emrinin 2 nci ve 5 nci Gruplara ait maddeleri İnlerkatrancı'da alındı. 5 nci Tümenden 1 süvari takımı ve 1 dağ topçu takımıyla birlikte 1 alay, ileri müfreze olarak İnlerkatrancı'da bırakılarak diğer birlikler yürüyüşlerine devam edecek ve 5 nci Tümen Tanburoğlu'nda, 9 ncu Tümen Kavak'ta ikamete geçecektir. Cephane kolları Eskiçalışlar'da tümenlerin büyük ağırlıkları Karapınar'da ve Grup karargâhıyla Telgraf Bölüğü, Telsiz Müfrezesi ve Süvari Bölüğü Evliyafakih'te bulunacaktır.

2. Diğer grupların Sakarya ve Afyon cephelerindeki düşmanın durumunu bildirmesi ve muharebenin hangi hatta kabul edileceğine dair 15 numaralı ordu emrindeki değişikliklerden Grubun haberdar edilmesi istenmişti.

18 Ağustos 1921 tarih ve 154 numaralı emirle, Grup tarafından aşağıdaki bilgiler verilmişti:

1. Ordunun bugünkü konuşu aşağıdadır:

Mürettep Kolordu, Cephe emrine verilmiş ve bugün Çayırhan bölgesine gelmiştir. Mihalıç Köprüsü'nün doğusunda bulunan 1 nci Süvari Tümeni de Kolordu emrine verilmiştir. 1 nci Piyade Tümeni, Mahmutlar, Çengeller bölgesinde ve 1 nci Grup emrindedir.

1 nci Grubun, 41 nci, 3 ncü ve 24 ncü Tümenleri demir yolunun kuzeyinde ve Müslim, Yağcı, Basriköy'ün batı bölgesindedir.

3 ncü Grup, 4 ncü ve 23 ncü Tümenlerden oluşup Karailyas, İğneciler bölgesindedir.

12 nci Grup, 57 nci ve 11 nci Tümenlerden oluşup Yıldız, Tekeköy bölgesindedir.

4 ncü Grup, 5 nci Kafkas Tümeni ve 61 nci Tümenden oluşup Sarıhalil, Sapanca batı bölgesindedir.

2 nci Grup, 5 nci, 9 ncu, 8 nci ve 15 nci Tümenlerden oluşmaktadır. Tanburoğlu, Sapanca Evliyafakihli bölgesinde bulunacaktır.

7 nci Tümen, Cephe ihtiyatında olarak Kargalı'dadır.

3 ncü Süvari Tümeni, 28 nci Alayı ile bugün Ayaş'tan Haymana'ya hareket etmiştir. Bu Tümenin İnlerkatrancı'da bulunan 27 nci Alayı da Haymana'da Tümenine iltihak edecektir.

5 nci Grup, 2 nci Süvari Tümeni 17 Ağustos 1921 gecesi Küçükhasan'da; 14 ncü Süvari Tümeni Kürtuşağında; 4 ncü Süvari Tugayı Yunak'ta; Grup karargâhı Kürtuşağı'nda; Cephe karargâhı da Alagöz köyünde bulunuyordu.

20 numaralı cephe emriyle 2 nci ve 4 ncü Grupların bölgeleri şu şekilde ayrılmıştır:

Kürtnahaçin-Ilıca-Sapanca-Sağlıca-Eskiçalış-Kadıköy-Deveci hattı, iki grup arasında sınırdı. İsimler 2 nci Gruba dâhildi.

5 nci ve 9 ncu Tümenler İnlerkatrancı'nın kuzey sırtlarında ileri karakol tertibatı alarak ikamete geçmişlerdi.

1. İleri karakollar hattı, Ilıca ve İnlerkatrancı köyleri arasında Ilıca çemberinin içindeki sırtlar ve İnlerkatrancı köyünün güneyindeki sırtlar hattıdır.

2. 9 ncu Tümen, Ilıca Çayı ile Kürttacir'den İnlerkatrancı'ya gelen yol (dâhil) arasındaki bölgeyi Sakarya vadisinden Türktacir'den ve Türktacir'den gelen yolları örtecek, Ilıca'daki 8 nci Tümen birlikleriyle ve emniyet hattıyla irtibat kuracaktır.

3. 5 nci Tümen, 9 ncu Tümenin solundaki bölgeyi ve Kürttacir'in güneydoğusundan dolaşarak İnlerkatrancı'ya gelen Alahüseyinoğlu ve Canbaklı (Şeyh Ahmetli) istikametlerinden gelen yollan örtecek ve güvenliğini sağlayacaktır.

4. Tümen süvari bölükleri, ileri karakollar emrine verilerek uzaktan emniyeti sağlayıp keşif yapacaklardır.

5. Bir düşman taarruzunda ileri karakollar, ileri karakol büyük kısmı için tayin edilen hattı savunacaklardır. Grubun hangi mevziyi zapt edip koruyacağı daha sonra emredilecektir.

6. Ordugâh yerleri; 5 nci Tümen, İnlerkatrancı köyünün doğusundaki sırtın gerisinde Ilıca suyu vadisinde; 9 ncu Tümen, Ilıca suyunun kuzeyindeki sırtların gerisinde ve İnlerkatrancı-Eskiçalış yolunun batısında tümenler tarafından seçilecek ve birlikler istirahate geçecektir.

7. Seyyar hastane; Soğucalı'da, cephane kolları ve ağır telsiz, Grup karargâhının ve Gruba bağlı birliklerin fazla ağırlıkları, Eskiçalış'ta ikamete geçeceklerdir.

8. Grup karargâhı, İnlerkatrancı-Soğucalı arasında ve yol yakınında bulunacak, hafif telsiz ve Grup Süvari Bölüğü de Grup karargâhı civarında ordugâh kuracaktır.

9. 5 nci Tümen büyük ağırlıklarını Ulufakihli ve Kavak bölgesinde, 9 ncu Tümen Soğucalı'da bulunduracaktır.

10. İnlerkatrancı köyünün asayişini ve bu köydeki sudan her iki tümenin yarı yarıya faydalanmasını 5 nci Tümen Komutanı sağlayacaktır.

11. Bugünkü iaşe ve ağırlıklarda bulunacak günlük iaşenin ikmali İnlerkatrancı lojistik desteğinden olacaktır.

İaşenin ayrıntıları, Grup levazımıyla düzenlenecektir.

Her iki Tümen de ikamet bölgelerine gelen birliklerini Grup tarafından tespit edildiği gibi İnlerkatrancı bölgesinde ikamete geçirmişlerdi.

2 nci Grup Tanburoğlu-Kaval bölgesinde yapılacak yürüyüşü şöyle düzenlemişti:

a) 5 nci Tümen; 1 alayını, süvari takımı ve dağ topçu takımı ile birlikte ileri müfreze olarak İnlerkatrancı'da bırakacak ve 18 Ağustos 1921'de Tanburoğlu'na giderek ikamete geçecektir.

İleri müfreze tarafından Ilıca'nın doğu sırtlarında bulunan 8 nci Tümen ileri birlikleriyle irtibatta bulunmak üzere, batıya ve güneybatıya karşı ve Tanburoğlu'ndaki birliklerin emniyetleri için Ilıca çayının güneyinde, güneye ve güneydoğuya karşı emniyet tertibatı alacak; Sakarya ve Türktacir ile Alahüseyinoğlu, Canbaklı istikametlerinden gelen yolları örtecektir.

b) 9 ncu Tümen; Kavak'a hareket ederek orada ikamete geçecektir.

c) Büyük ağırlıklar, 5 nci ve 9 ncu Tümenler büyük ağırlıklarını Fakihli'nin kuzeyindeki Karapınar köyüne gönderecektir. Burada ağırlıklar, tasfiye edilecek ve gerektiğinde hemen hareket edecek şekilde hazır bulunacaktır.

d) Grup karargâhı; telgraf bölüğü, hafif telsiz ve süvari bölüğü Ulufakihli'de bulunacak, seyyar hastane, Karapınar'a gidecektir (18 Ağustos 1921 saat 14.15).

Tümenlere gelince, 5 nci Tümenin düzeni:

1. 2 nci Grup, İnlerkatrancı'da müfreze bırakarak Tanburoğlu-Kavak bölgesinde bulunacaktır.

2. 15 nci Alay, Tümen Hücum Taburuyla, İstihkâm Bölüğü Alay Komutanı emrinde olarak saat 17.30'da ordugâhlarından hareket edip Tanburoğlu'na gidecek ve orada kalacaktır.

3. 14 ncü Alay saat 17.30'da İnlerkatrancı'dan hareket ederek bu geceyi Kızılhisar'da geçirecek ve Canbaklı istikametine doğru hafif emniyet tertibatı alarak 24 ncü Alayla da irtibat kuracaktır.

4. 24 ncü Alay İnlerkatrancı'da kalacak, Ilıca deresinden itibaren batıya, güneye karşı Kürttacir, Alahüseyinoğlu, Canbaklı istikametlerine karşı emniyet tesis edecek; sağ kanatta 8 nci Tümen birlikleriyle, sol kanadıyla 14 ncü Alayın ileri karakollarıyla irtibat kuracaktır.

5. Birlikler hayvanlarının arpalarını İnlerkatrancı'da kestirecekler ve tümen levazımının vereceği talimat çerçevesinde birlikler, İnlerkatrancı'dan iaşelerini alacaklardı.

Tümen Komutanı bu yukarıdaki düzeni bildirmekle birlikte, İnlerkatrancı'da bulunacak ileri müfrezeye de alacağı tertibat hakkındaki görüşünü eklemişti:

Buna göre, topçu muhafız bir birlikle beraber İnlerkatrancı'nın hemen kuzeyindeki sırtın gerisinde Ilıca vadisi-Alahüseyinoğlu-Canbaklı istikametlerine karşı ateşe uygun bir durumda bulunacak; İleri karakollar bugün, taburun bulunduğu sırtlara kadar sürülecek; İleri karakolun büyük kısmı, Katrancı'nın hemen güneyindeki sırtta bulunacaktır. Alayın büyük kısmı, İnlerkatrancı'nın binalarından faydalanacak ve gerektiğinde İnlerkatrancı'nın hemen kuzey ve kuzeydoğusundaki sırtlar savunulacaktır. Cephe ilerisindeki 5 nci Süvari Grubu ile imkân dâhilinde irtibat kurulacak, küçük süvari keşif kollarıyla Kürttacir-Alahüseyinoğlu istikametlerine keşfe çıkılacak ve halktan yararlanılarak düşman hakkında bilgi elde edilmeye de çalışılacaktı. İleri müfreze tarafından bu esas dâhilinde tertibat alınmıştır.

9 ncu Tümen de Grup emrine göre yürüyüşünü düzenlemiş ve emredilen bölgeye gelmişti.

5 nci Grup ise bugün düşmanla teması koruyarak, 2 nci Tümeniyle Kokar, 14 ncü Tümeniyle Sinanlı'ya[223] çekilmiş, 4 ncü Tugay da bu Tümeni takip etmişti.

Bugün ortaya çıkan harekete göre cephedeki düşman durumu şu şekilde tespit edilmişti:

Porsuk'un kuzeyi: 2 alay piyade 1 alay süvari ve topçudan oluşan bir kuvvet, Koyunağıl'ın kuzey sırtlarını işgal etmiştir. Beylik üzerinden 1 tabur, Hamam köprüsüne 1 süvari alayı ile 1 batarya, Narlı'da kuvveti tahmin edilemeyen bir kol ve Sarayköy'ün güneybatısında bir ordugâh görülmüştür. Köprüler tahrip edilmiştir.

Porsuk'un güneyi: Geceyi Biçer ve doğusunda geçiren 2 tümenden birinin İlkveren-Beylikköprü üzerine, diğerinin Porsuk'u geçerek kuzeye ilerlediği ve daha sonra doğuya yürüyen kolun da Porsuk'un kuzeyine geçtiği haber verilmiştir.

[223] Ankara-Haymana ilçesine bağlı köy.

Sivrihisar'dan ilerleyen düşman süvarilerinin yaklaşması üzerine, köprü tahrip edilmiştir. Tayyare ile yapılan sabah keşfinde, Sivrihisar ile Horto arasında 2 süvari alayı, Sivrihisar'ın güneyinde 1 alaylık ordugâh, Sivrihisar-Balahisar yolu üzerinde 8 km uzunluğunda bir yürüyüş kolu olduğu ve süvarilerimiz tarafından Musluk Boğazı'nda da uzun bir yürüyüş kolunun olduğu görülmüştür.

Sakarya'nın güneyi: 1 tümen Toprakpınar'a girmiş, 2 tümenin Çeltik üzerinden Erenköylü'ye döndüğü haber alınmıştı.

General Sitratikos'un raporunda ise:

3 ncü Kolordu: Takviyeli 3 ncü Tümeniyle Porsuk'un kuzeyindedir. Kuvvetlerini Sakarya'ya kadar sürmüştür. Bir kısım kuvvetiyle Sakarya'yı gözetleyerek büyük kısmıyla Porsuk'un güneyine geçmeye hazırlanıyor.

7 nci Tümen ileri birlikleriyle Pebi-Beylikköprü-Beşköprü hattına, Sakarya'ya yaklaşmıştır. Büyük kısmı nehirden uzaktadır.

10 ncu Tümen, bir kısım kuvvetiyle Musluk Boğazı'nda, büyük kısmıyla Hamam Karahisar-Kocaş (Kozağaç) hattındadır.

1 nci Kolordu: Fettahoğlu köprüsü bölgesinde toplanmakta ve geçide hazırlanmaktadır.

2 nci Kolordu: 2 tümeniyle Yüzüktaşı-Çakırhan hattını tutmuştur. 9 ncu Tümeniyle de Çeltik'te kalmış, bu tümenden bir müfrezeyi ikmal işlerini korumak üzere Piribeyli'de bırakmıştır. Ağır topçusunu Çeltik'in kuzeyinde toplamıştır.

Başkomutanlık Karargâhı ve Cephe Komutanlığı 19 Ağustos'tan itibaren, Sakarya boyunca 20 Ağustos'tan itibaren de sol kanatta Ilıca boyunda düşmanın asıl mevzimizle temasa gelebileceğini düşündüklerinden Başkomutanlık tarafından bütün komutanlara genel olarak aşağıdaki emir verilmiş ve Grupların hareketleri de cephe emriyle düzenlenmişti:

19 AĞUSTOS 1921 GÜNÜ YAPILAN HAREKETLER

1. Gruplar kendilerine ayrılan mevzileri arasındaki sınırları ve bunların savunmasının, komutanlar tarafından tereddütsüz anlaşılmış olduğunu bilmek isterim.

2. Topçu muharebelerinde piyadenin gereksiz bir ateşe maruz bırakılmaması lazımdır.

3. Topçumuz piyademizi daima himaye etmeye mecburdur. Bu husus, ilgililerce bir defa daha önemle dikkate alınacaktır.

4. Muharebe sırasında Grup komutanları ve tüm komutanlar arasında daimî surette irtibatın korunmasına çok önem verilecektir.

5. Her ast komutan, üst komutan ile irtibat arayacaktır.

6. Gruplar kendi içlerinde ve çeşitli Gruplar arasında mevcut araçların dışında süvari postalarıyla da irtibat şebekesi kuracaktır.

7. Grup komutanları, muharebenin cereyanı sırasında olumlu yada olumsuz her olayı, kendilerince tedbir almakla birlikte, derhâl orduya bildirecektir.

8. Her Grup, kendi bölgesindeki piyade mevzilerini özellikle de topçu muharebe mevzilerini, ateş bölgelerini ve piyadeye topçunun yardım şeklini gösterir bir krokiyi daima hazır bulunduracaktır.

9. Bir komutan, komşu birliğin yardıma ihtiyacı olduğu zaman, kendiliğinden o birliğe derhâl yardım etmek zorundadır.

10. Bu emir, derhâl ilgililere tebliğ edilecek ve ilgililer tarafından alındığı Cephe Komutanlığı tarafından bana bildirilecektir.

Büyük Millet Meclisi Başkanı
Başkomutan
Mustafa Kemal

Genelkurmay Başkanının Teftişleri

Genelkurmay Başkanı, 4 ncü, 12 nci ve 2 nci Grupların tertibatını arazi üzerinde teftiş ederek alınan tertibatı uygun bulmuş ve geceyi Ulufakihli'de geçirmişti.

Batı Cephesi Komutanının 19 Ağustos 1921 tarihinde saat 02.30'da verdiği 21 numaralı cephe emrine göre:

1. Düşman Sakarya boyunca temasa gelmiştir. Muharebeyi beklemek lazımdır. Porsuk'un kuzeyindeki düşmanın büyük bölümüyle ne tarafa yöneldiği tam olarak anlaşılamamıştır. Birlikler 19 Ağustos 1921 sabahından itibaren muharebe tertiplerini almış olacaklardır.

2. 2 nci ve 4 ncü Gruplar arasındaki Sapanca vadisi 2 nci Gruba aittir. 4 ncü Grup, sol kanadını Karabıhlı'nın güneyine sürerek, 2 nci Grubun Sapanca'nın güneyinde bulunan sağ kanatlarıyla irtibat kuracaktır.

3. 2 nci Grubun kesin muharebe hattı, Sapanca'nın güneyi-Kavacık'ın güneyi-Ulufakih'in güneyi-Karapınar'ın güney sırtlarıyla Mangal Dağı hattıdır[224]. Bu hat, 19 Ağustos 1921 sabahından itibaren, büyük bir gayretle tahkim edilecektir. Mangal Dağı özel öneminden dolayı tek başına muharebe yapabilecek şekilde tahkim edilecek ve 15 nci Tümen sol kanadıngerisinde ihtiyat olarak tutulacaktır. Ilıca-Çataltepe ve İnlerkatrancı'nın güneyinde Gülletepe, Mollatepe mümkün olduğu kadar uzun süre ileri mevzi olarak tutulmalıdır;

4. Polatlı'daki Sahra Topçu Alayı 2 nci Grup emrine verilmiştir. Alay, Grup tarafından çağrılacak ve bildirilecektir.

[224] Mangal dağı, Ankara-Haymana ilçesindeki Kirazoğlu'nun doğusundadır. (Y.N.)

5. 3 ncü Grup daha önce de yazıldığı gibi 1 tümenini ihtiyata alacak ve bildirecektir.

6. 1 nci Grubun ihtiyatı olan 3 ncü Tümenle 3 ncü Grubun ihtiyatı olan tümen, bulundukları mevkilerde aynı zamanda cephe ihtiyatına alınmışlardır.

1 nci Gruba da 2 ağır obüs topunu cephe ihtiyatı olarak Polatlı'ya göndermesi bildirilmişti.

2 nci Grup Komutanlığının Gruba Verilen Savunma Hattında Yapılacak İşler Hakkındaki Emirler

2 nci Grup Komutanı, cephe emrinde bildirilen görevin yapılmasını aşağıdaki Grup emriyle düzenlemişti. Buna göre;

1. Düşman hakkında yeni bilgi yoktur. Cephemizdeki kısımlarının bu geceyi Topallı- Erenköy-Küçükhasan hattının doğusunda geçirmiş olması muhtemeldir.

2. 8 nci ve 15 nci Tümenler Grup emrine verilmişlerdir.

3. Kürttacir- Ilıca- Sapanca- Soğluca- Eskiçalış- Kadıköy- Deveci (Bu mevkiler 2 nci Gruba dâhil) hattı 2 nci ve 4 ncü Gruplar arasında sınır olmak üzere 2 nci Grup, bu hattın doğusunda hazırlık mevzisine geçecektir.

4. Düşmanın 3 ncü maddede yazılı hattın doğusuna bir taarruz olduğunda Grubun genel olarak, Sapanca'nın doğusundaki sırt, Perişan tepeler, Tanburoğlu Yaylası ve Kokartepe'den geçen hattı savunması kararlaştırılmıştır. Söz konusu hat, bu amaçla tahkim edilecektir.

5. 4 ncü maddede yazılı söz konusu hattın 4 ncü Grupla olan sınırından Tanburoğlu Yaylasına (hariç) kadar olan kısmının tahkimi ve bir düşman taarruzunda savunulması görevi 8 nci Tümene verilmiştir. 8 nci Tümen ara hattın batısındaki bölgeyi, sabahleyin 4 ncü Grup birliklerine bırakacaktır. Katrancı'nın doğusundaki tepe ve onun doğusundaki Mollatepe hattı Tümenin ileri karakollar büyük kısmı hattını oluşturacak ve Tümen, iki taburunu ileri karakollara görevlendirecektir;

Düşman cephemize yaklaştığında, ileri karakollar ileri sürülmüş kademeleriyle Canbaklı'dan gelen vadiden itibaren düşmanı ateş altına alarak Tümenin büyük kısmının gerideki mevziyi savunarak işgal etmesine gereken zamanı kazandıracak ve düşmanı yayılmaya mecbur ederek, taarruz istikametlerini ve kuvvetlerini keşfedecek kadar ileri karakollar büyük kısmı hattında savunma yapacaklardır. Bu amaca ulaşıldıktan sonra ileri karakollar Tümen bölgesi kanatlarından asıl mevzinin gerisine çekilecek ve Tümen ihtiyatını teşkil edeceklerdir. 8 nci Tümen Kürttacir (dâhil) Alahüseyinoğlu (dâhil) istikametlerini, Üzümbey-Alahüseyinoğlu hattına kadar keşfettirecektir.

Bunun için Grup Süvari Bölüğü, geçici olarak Tümen emrine verilmiştir. Bölük, görevinin bitiminde Grup karargâhına katılacaktır.

6. Söz konusu savunma mevzisinin 8 nci Tümen bölgesinin doğusundaki kısmının tahkimi ve savunulması, 5 nci Tümene aittir. Tümen, bir alayını ileri karakollara görevlendirecek ve düşmanın bir taarruzu olduğunda ileri karakollar Mollatepe'nin doğusu-Mangal Dağı hattını, büyük kısmın mevziyi işgali için aynı zamanı kazandıracak ve düşmanı yayılmaya mecbur edecek kadar savunacak, daha sonra, Tümen savunma mevzisinin sol kanadına geri çekilerek tümen ihtiyatını oluşturacaktır.

Tümen, kuruluşundaki süvari birlikleriyle Çanyaklı (Kariyeoğlu) istikametini Şeyh Ahmetli bölgesine kadar keşfettirecek, Kurşunlu Dağı'nın kuzeyinden Grubun sol kanadına gelecek olan 5 nci Grup süvari birlikleriyle ve 8 nci Tümen ileri karakollarıyla irtibat kuracaktır.

7. Yarın gece 9 ncu Tümen Ulufakılı, 5 nci Tümen Yamak (Alancık) bölgesinde Grup ihtiyatında bulunacaklardır.

8.19 Ağustos 1921 sabahı, saat 07.00'den itibaren 8 nci ve 15 nci Tümenler tahkimata başlayacaklar ve öğleye kadar 5 nci Tümen ileri karakollarını değiştirmiş olacaklardır. Tahkimata yardımcı olmak üzere 9 ncu Tümen İstihkâm Bölüğü, almış olduğu görevinin sona ermesinden sonra 8 nci Tümen emrine ve 5 nci Tümen İstihkâm Bölüğü, 19 Ağustos 1921 sabahından itibaren 15 nci Tümen emrine verilecektir.

Mevzi işgal edecek tümenlere, ihtiyat tümenleri makineli bölüklerinden 4-5 bölüğün verilmesi düşünülmektedir. Tahkimatta makineli tüfek mevzileri buna göre hazırlanacak, düşman su ihtiyacını karşılamak konusunda zorluğa düşürmek üzere mevzinin içinden ve gerisinden ileriye akan suların akışı engellenecektir. İnlerkatrancı civarındaki kaynaklar, ileri karakollar tarafından kapatılıp iptal edilecektir.

9. Tüm Tümenler karargâhlarını mevzi zabtı ve savunmasıyla görevli Tümenler de ayrıca mevzideki gözetleme yerlerini seçerek öğleye kadar Gruba bildireceklerdir.

10. Grup karargâhı (aynı zamanda rapor merkezi), yarın saat 18.00'den itibaren Karapınar'dadır. Grup gözetleme yerleri, Grup tarafından seçilip telefonla karargâha bildirilecektir.

11. Birliklerin kasa gibi ve elbette sınırlı bir süre devam edecek olan meydan muharebesi sırasında gerekli olmayacak tüm fazla ağırlıklar, tümenler tarafından tayin edilecek bir görevlinin ve Grup karargâhıyla bağlı birlikler için Grup tarafından belirlenecek diğer bir görevlinin emrinde olarak Kadıköy'e gönderilecektir.

12. Hafif ve ağır telsizleri Grup karargâhı civarında ve ayrı ayrı yerlerde istasyon kurarak değişik olarak muhabereyi sağlayacaklardır.

13. Grup Telgraf Bölüğü, mevcut telefon şebekesini inceleyerek en kısa yolla Grup karargâhını Batı cephesine, Kadıköy'e, Eskiçalış'a ve Grup gözetleme yerlerine bağlayacaktır.

14. Birlikler daha önce emredilmiş olan yerlerde, Telgraf Bölüğü Grup karargâhında bulunacaktır.

15. Yarın Tümen komutanlarının idaresinde bütün atlı subaylar mevziyi ve ileri geri kanatlardaki araziyi inceleyeceklerdir (19 Ağustos 1921, saat 03.00).

8 nci ve 15 nci Tümenlerle takviye edilmiş olan 2 nci Grup; emrine yeni verilen 2 tümeniyle Ilıca (dâhil)-Tanburoğlu Yaylası-Karapınar'ın güney sırtları hattını tahkim edip savunacak ve Alancık-Yaman bölgesinde 9 ncu Tümen Ulufakihli'de Grup ihtiyatı olarak bulunacaklardı.

5 nci Tümen: Öğleden sonra 14 ncü Alay ve emrindeki bataryasıyla Yamak'a ve Tümenin diğer bölümleriyle Alancık'a hareket etmiş, birlikler bu mevkilerde ordugâha geçmişlerdi. Tümen karargâhı, Alancık'ta bulunuyordu. İnlerkatrancı'da ileri mevzide bırakılmış olan 24 ncü Alay, 8 nci Tümen birlikleri tarafından değiştirilmişti.

9 ncu Tümen: Öğleden sonra Kavak'tan hareketle Ulufakihli'ye gelmiştir.

Her iki tümenin alay ve tabur komutanları, 2 nci Gruba tahsis edilen araziyi tanımak için dolaşmışlardır.

Düşman bugün de Grup cephesinde ileri yürüyüşüne devam etmişti. Yarın ileri karakollar hattına gelmesi beklenirdi. 2 nci Grup Komutanı, bugün tümen komutanlarıyla bölgesini dolaşmış olduğundan, tümenlerin bölgeleri, görevleri ve hareket tarzları hakkında daha önceden verilmiş olan emirleri aşağıda yazılı talimatla açıklamıştı:

1. Kuvveti tamamen anlaşılamayan bir düşman kolu, 18 Ağustos 1921 gecesini Gökpınar ile Erenköy arasında geçirmiştir. Bu birlikler, 19 Ağustos günü saat 09.30'da iki kol ile yürüyüşe başlayarak güneydeki kolbaşıyla saat 11.00'de Yüzükbaşı Yaylası'na gelmiştir. Kuzeyden gelen kol, Üzümbey üzerinden Türktacir'e ilerlemektedir. Düşman keşif kolları, Sinanlı ve Toprakpınar'a girmiştir. Yarın ileri karakol hattımıza gelmesi beklenebilir.

2. İleri karakollar, araziden faydalanacak hafif ileri kademeleriyle düşmanı meşgul edip zaman kazanarak, düşmanın kuvvet ve istikametleri hakkında durumun ortaya çıkmasına, büyük kısımlarıyla birlikte asıl mevzinin keşfini geciktirmeye çalışacaktır.

3. Grup daha önce bildirilen ve bugün arazi üzerinde 8 nci ve 15 nci Tümen komutanlarıyla birlikte görülmüş olan mevzinin süratle tahkimine devam edecektir.

4. 8 nci ve 15 nci Tümenler arasındaki ara hat, yaklaşık Kavak köyünün güneyine tesadüf eden tepe olup, güneye giden toplanma hattı ve tepe, 8 nci Tümene dâhildir.

5. Tümenler tahkimatta, tüm kuvvetlerini çalıştıracaklardır. Düşmanın taarruzu olduğunda mevzi, hem topçu ateşinden korunmak, hem de fazla ihtiyat bulundurmak üzere kuvvetlerle ve birlikler parçalanmayacak şekilde

zapt edilip savunulmalıdır. Düşmanın her bir ciddi girişimine yeterli kuvvetle karşı koyabilmek, savunma mevzisine yaklaşması hâlinde yakında bulundurulacak ihtiyatların hızlı karşı taarruzlarıyla düşmanı etkisiz bırakabilmek ve uzaklaştırmak için de elde kuvvetli ihtiyatların bulunması lazımdır. Tümenler birer alayları ve alaylar da en azından birer taburlarını ihtiyatta bulunduracaklardır.

Mevzinin arazi bakımından özellikle Kokar Yaylası tarafı en uygunsuz durumdadır. Burada kuvvetli ihtiyatlar bulundurulacak ve bu kanada görevli alaya dar cephe verilecektir.

6. 5 nci Tümen, düşmanın kanadımız dışına çıkmadan daha dar bir cephede büyük kuvvetlerle taarruzu hâlinde, Kokartepe üzerinden; düşmanın sol kanadımızı kuşatması durumunda Alancık-Katrancı hattından düşmana karşı taarruz edeceğine göre, araziyi inceleyecektir. 9 ncu Tümen de 5 nci Tümenle birlikte taarruza katılacak, düşmanın Sapanca deresinden ilerisine karşı, 8 nci Tümen ile birlikte savunma yapacak ve karşı taarruz bakımından araziyi inceleyecektir;

7. 5 nci Tümen, Süvari Bölüğünü yarından itibaren Mangaltepe'nin ilerisine sürerek düşmanın kanadını ve kuşatma kollarının kuvvet ve hareketlerini keşif ve takip ettirecek, 5 nci Grupla bağlantı kurmaya çalışacaktır.

Batı cephesinde öğleye kadar ortaya çıkan ve cepheye verilen raporlara göre düşman durumu şu şekilde tespit edilmiştir:

Porsuk'un kuzeyi: 41 nci Tümen Süvari Bölüğünün 18 Ağustos akşam üzeri Sarayköy civarından bildirdiğine göre, Biçer'den ilerleyen 2 düşman tümeni Mihalıç dağları eteklerini takip ederek kuzeye doğru yürümüş Sarayköy-Narlı-Sekiören hattını işgal etmiştir.

Koyunağıl'a ilerlediği görülen düşmanın da Sekiören'e döndüğü görülmüştür.

Porsuk'un güneyi: Sakarya'ya karşı düşmanın önemli bir hareketi görülmemiştir. Beylikköprü'nün 5 km batısında tek tük postalar, Mecan sırtlarında keşif kolları görülmüştür.

Sakarya'nın güneyi: 1 tümen Kürttacir, 2 tümen Toprakpınar-Sinanlı hattına ilerlemişse de bu haber, Batı cephesine vaktinde gelmemişti.

Porsuk'un kuzeyindeki düşman durumuna göre Cephe Komutanlığı tarafından düşmanın Hamam üzerine bir taarruzuna ihtimal verildiğinden, buna göre bazı karşılayıcı tedbirler alınmıştı. Öğleden sonra ortaya çıkan ve cepheye gelen düşman hareketleri şu şekilde tespit edilmişti:

Porsuk'un kuzeyi: Düşmanın önemli bir hareket ve faaliyeti görülmemiştir.

Porsuk'un güneyi: 1 tabur ve 1 süvari bölüğü Biçer'in doğusundadır. Beylikköprü'nün batısında keşif kolları mevcut olup Kavuncu köprüsüne kadar düşmana dair bir şey görülmemiştir. Köylüler, Kozağaç bölgesinde 1

tümen kadar kuvvetin bulunduğunu söylemişlerdir. Sınıfı ve kuvveti kestirilemeyen bir kol Burma'dan Boz Dağı'na ilerlemiştir.

Sakarya'nın güneyi: 1 tümen ve 1 süvari alayının saat 17.00'de Küçükbayır'ın 7 km güneydoğusuna doğru ilerlediği ve 2 tümeninin, kolbaşılarıyla Toprakpınar, Sinanlı'ya geldiği görülmüştür.

Afyon bölgesi: Düşman iki kol ile Çobanlar-Işıklar üzerine yürümüş ve topçusunun yardımıyla Hamidiye-Hamam-Kumrallı hattına kadar ilerlemiştir. Çobanlar'a ilerleyen kolun, 2 tabur ve 1 süvari alayı kadar olduğu tahmin edilmiştir.

Sandıklı bölgesi: Dumlupınar'a taarruz eden 6 ncı Tümen birlikleri telgraf hatlarını ve demiryollarını tahrip etmiş, iki köprüyü havaya uçurmuştur. Düşmanın doğuya doğru olan nakliyatı akşama kadar ertelenmiştir. Düşman tayyarelerinin attığı bombalar, kendi birlikleri üzerine düşmüştür.

Alınan haberlere göre, düşmanın kuvvetli bir grupla Porsuk'un kuzeyinde ve daha kuvvetli bir grupla Sakarya'nın güney kolunun iki tarafında bulunuşu, merkez ve cephemizden daha çok, kanatlarımızın ciddi taarruzlara hedef olacağını gösteriyordu. Bununla birlikte, Sakarya'nın kuzeyinden güneye kuvvet kaydırıp kaydırmadığı Cephe Komutanlığı tarafından bilinmiyordu. Ordu bu durum karşısında merkezi ihmal etmemekle birlikte iki kanadını daha kuvvetli bulundurma kararı almıştı.

General Sitratikos'un raporunda ise durum şu şekilde gösteriliyordu:

3 ncü Kolordu: Porsuk'un kuzeyinde zayıf bir müfreze bırakarak 3 ncü Tümeni güneye geçirmiştir. 7 nci Tümenini Porsuk ile Sakarya arasında doğuya karşı örtme görevi vererek, 10 ncu Tümeni Musluk Boğazı'ndan güneye indirmiştir.

1 nci Kolordu: 2 nci Tümenin himayesinde 1 nci ve 12 nci Tümenlerini Sakarya'nın güneyine geçirerek doğuya ilerlemiş, Gökpınar-Canbaklı hattını işgal etmiştir.

2 nci Kolordu: 1 nci ve 3 ncü Kolorduların açılabilmeleri için, solunda bir saha bırakarak Sanuşağı-Yüzükbaşı-Üzümbey hattına ilerlemiştir.

Bu durumlar, bilinen durumla gerçek durum arasında büyük fark olduğunu gösteriyordu. Biz düşmanı Porsuk'un kuzeyinde, Porsuk ile Sakarya arasında ve Porsuk'un güneyinde komşu gruplara ayrılmış kabul ederken; düşman, Sakarya'nın güneyine geçirdiği 3 tümenle, burada ağırlık merkezi oluşturmuş, Porsuk'un kuzeyinde zayıf bir kuvvet ve Porsuk ile Sakarya arasında 1 tümen bırakmış, diğer 2 tümenini de güneye yürütmüştü.

Bir gün önce doğuya doğru Yüzükbaşı-Çakırhan hattına ilerliyen 2 nci Yunan Kolordusunun bir gün sonra Yüzükbaşı ekseni üzerinde Sanuşağı-Yüzükbaşı-Üzüm hattını işgal etmesi gibi hareketler, bu bölgedeki keşif unsurlarını aldatmıştı.

20 AĞUSTOS 1921 TARİHİNDE YAPILAN HAREKETLER

Başkomutanlığın Cephe Komutanlığına verdiği emir:

1. Kuvvet ve durumumuz Allah'ın yardımıyla düşmanı yenmeye uygundur. Düşmanın içinde bulunduğu zorluk da ayrıca lehimizdedir.

2. Muharebe genel hattı üzerinde bazı noktalarda ileri veya geri hareketler meydana gelebilir.

Bu durum, her birlik tarafından tabiî görülmelidir. Herhangi bir birliğin geriye doğru yerinden oynaması hâlinde, komşu birlikler büyük bir sabırla mevzilerini koruyacak ve topçu ve piyade ile söz konusu birliğe yardıma koşacaktır.

3. Muharebelerin şiddetlendiği anlarda komutanların, görev ve yetkilerini soğukkanlılık ve sükûnetle göz önünde bulundurarak, şahsî hislerine ve görüşlerine kapılarak genel durumu bozacak kararlar vermekten kesinlikle kaçınmalarını önemle hatırlatırım.

Başkomutan
Mustafa Kemal

Cephe Komutanlığı Grupların bugünkü hareketlerini saat 03.30'da verdiği 22 numaralı cephe emriyle düzenlemişti:

Buna göre:

1. Düşmanın kuzey grubu büyük kısmının sağ kanadımızda Hamam geçitleri karşısında bulunduğu anlaşılıyor. İki günlük bekleyiş sırasında düşmanın kuzeyden Sakarya'nın güneyine ordunun sol kanadına kuvvet nakledip etmediği belli değildir. Bütün Gruplar bunu anlamaya çalışacaklardır.

2. 17 nci Tümen Kapılı ile Tümrek arasında ve 1 nci Tümen, Tümrek ile Erenköyü Suyu arasında Sakarya'yı savunacaklardır. 17 nci Tümen büyük kısmıyla Hamam'ın güneyine giderek, 1 nci Tümenle sıkı temas sağlayacaktır. 17 nci Tümen kendi tertiplerinden ve gelişmelerden 1 nci tümen telsiziyle Cephe karargâhını da doğrudan doğruya haberdar etmelidir.

3. Mürettep Kolordu karargâhı Engürü Suyu'na kadar Sakarya'nın savunmasını ve ayrıca 1 nci Piyade Tümeninin komutasını üzerine almak üzere 20 Ağustos 1921 öğleye kadar Şitler civarına gelecek ve geldiğini cepheye ve 1 nci Gruba bildirecektir. Mürettep Kolordu sağ kanadındaki birliklerle de Sakarya'nın savunması ve ordu sağ kanadının Ayaş istikametinde korunması görevlerini yerine getirmeye devam edecektir.

4. 3 ncü Kafkas Tümeni şimdiki durumunu koruyacaktır. 20 Ağustos 1921 tarihinde öğlenden itibaren harekete hazır bulunacaktır.

5. 2 nci ve 4 ncü Gruplar, en fazla tahkimatla uğraşacaklardır.

6. Düşmanın büyük kısmı aleyhine kullanılmak üzere 3 ncü Grubun, büyük kısmıyla genel ihtiyat olarak gönderilmesi muhtemel olduğundan, hazırlıklarında ve tertiplerinde bu gözönünde tutulacaktır.

7. 5 nci Grup yakından keşif yapacak düşmanla teması koruyacaktır.

Cephe emrini alan 2 nci Grup Komutanı birliklerine verdiği emirde:

1. Bir düşman kolu, 19 Ağustos 1921 tarihinde Toprakpınar-Kürttacir'e yürümüş ve 19 Ağustos gecesini Kürttacir'de geçirmiştir. Türktacir de düşman tarafından işgal edilmiştir. Bir düşman kolu da Gökpınar'dan Sitilli'ye yürümüştür. Bu bölgede düşman kuvveti keşif bölüğümüz tarafından 3 tümen kadar tahmin edilmektedir. Çeltik-Üzümbey hattının güneyinde düşman yoktur.

2. 5 nci Süvari Grubu, 2 nci Tümeniyle Kirazoğlu[225]-Kokar hattında (Tümen karargâhı Kokar'da), 5 nci Grup karargâhıyla 14 ncü Tümen Karabıyıklı (Canbaklı) dadır. Sahra Topçu Atış Alayı, Grup emrinde Soğucalı'dadır.

3. İnlerkatrancı-Üzümbey hattının doğusunda su bulunmaması sebebiyle düşmanın doğuya doğru yayılmasında bir kat daha zorluğa uğratmak için ileri karakol birliklerinin düşmanı uzaklardan yayarak uzun süre durdurmaya ve ileri mevzilerimize, asıl mevzi hissini verdirecek şekilde ciddi muharebe etmelerine ve ancak tehlikeli duruma düşmedikçe çekilmemeye önem vermeleri için tümen komutanlarının bu konuda kesin emirler vermesi gereklidir.

4. 2 nci Grup, bir düşman taarruzunda 159, 160, 169 numaralı Grup emirleriyle belirlenen ve arazi üzerinde de gösterilmiş olan mevzide kesin muharebeyi kabul etmek üzere tahkimata devam edecektir.

5. Mevzinin sol kanadında Kokar Yaylası'nın doğusundaki Kokartepe bölgesinin zapt edilip savunulması, 15 nci Tümene aittir. Tümen, mevzinin zapt ve savunmasına ait tertipleri bu esas dâhilinde hazırlayacaktır. Yalnız bu bölgenin tahkimatı, 5 nci Tümen tarafından yapılacaktır.

5 nci Tümenin hemen tahkimata başlayarak süratle savunmaya yetecek tahkimat hazırlamasını rica ederim.

5 nci Tümen İstihkâm Bölüğü tümenine gidecektir. 15 nci Tümen ileri karakolları 2 nci Süvari Tümeniyle ve 5 nci Tümenle irtibatta bulunarak, düşmanın kuşatma harekâtından zamanında 5 nci Tümeni haberdar edecektir. 15 nci Tümen Mollatepe'deki alayını bir topçu takımıyla takviye edecektir.

6. 5 nci Tümen, düşmanın sol kanadımızı kuşatmaya başlaması durumunda mevziyi Mangal Dağı'na doğru uzatacaktır. Bu yüksek tepelerin düşmandan önce ele geçirilmesi çok önemlidir. Bundan dolayı, 5 nci

[225] Ankara-Haymana ilçesine bağlı köy.

Tümenin düşmanın kuşatma harekâtını keşif ve takip etmesi, Mollatepe'deki 15 nci Tümen ileri karakollarıyla ve 5 nci Grupla irtibatta bulunması lazımdır. Sahra Topçu Alayının 1 nci Taburundan bir bataryasını 8 nci Tümene, 2 nci Taburundan bir bataryasını 15 nci Tümene verecektir. Bir takımını 5 nci Grup emrine hazırlayacaktır. Geri kalan bir batarya ile bir takım, Grup ihtiyatı olarak Soğucalı'da kalacaktır.

Bugün öğleye kadar ortaya çıkan hareketlere ve cepheye gelen bilgilere göre:

Porsuk'un kuzeyi: Balıkçı köprüsü ve Koyunağıl civarında zayıf piyade ve topçu görülmüştür. Sekiören'de düşman yoktur. Daha önce Biçer'den kuzeye ilerlediği görülen 2 düşman tümeninin Sarayköy-Narlı ormanlıklarına girdiği, Mihalıç'tan Koyunağıl'a gelen kuvvetin de bununla birleştiği süvarilerimiz tarafından bildirilmiştir.

Porsuk'un güneyi: Porsukla Sakarya'nın güney kolu arasında düşmanın bir ileri hareketi yoktur. Burma'dan güneydoğuya doğru 2 taburluk bir kol, Demirciköy'ün kuzeyinde ve Kozağaç'ta birer süvari alayı görülmüştür.

Sakarya'nın güneyi: Düşmanın 3 tümeniyle 1 süvari tugayı, Kürttacir-Sinanlı hattındadır.

Afyon bölgesi: 1 alay piyade, 2 bölük süvari, Hamidiye'den Bolvadin'e yürüyüştedir.

Sandıklı bölgesi: Yağcı'dan ilerleyen kuvvetlerimiz, Dumlupınar'ın güneyindeki çiftliğe girmiştir.

Düşmanın Dumlupınar'ın doğusundaki demir yolundan faydalanamadığı görülmüştür. Efesultan'da 2, Şuhut kasabası önünde 1 taburu bulunduğu tespit edilmiştir.

Genelkurmay Başkanlığının Batı Cephesi Komutanlığına Emirleri

İki günden beri özelikle sol kanat mevzilerinde gezerek tümen ve grup komutanlarıyla görüşen Genelkurmay Başkanı, bazı yanlışlıkları yerinde düzeltmişler ve önemli gördükleri şu hususları Batı Cephesi Komutanlığına bildirmişlerdi:

1. Düşman kuşatmasının Türbetepe[226], Mangal Dağı önlerine kadar uzaması durumunda bu bölgede emir ve komutanın ayrı bir grup komutanına verilmesi gerekecektir. Düşman durumu, henüz bu ihtimali doğrulayacak şekilde değildir. Görülen hareketler, geniş bir kuşatmaya değil, büyük kuvvetlerle Tarlabayırı, Toydemir, Tanburoğlu bölgesinden mevziî bir yarmaya ihtimal verdirmektedir. Bununla beraber, General Yusuf İzzet'in veya Albay İzzettin'in gerekirse hemen Türbe Tepesi'ne, Mangal Dağı bölgesine yetişerek bu kanatta komutayı üzerine almaları ve şimdiden

[226] Ankara-Haymana ilçesinde bulunan tepe.

muharebe karargâhlarının bir kısmıyla bu bölgeyi görmelerini faydalı bulmaktayım. Fakat bölgenin önemi itibarıyla Albay İzzettin'in yerinde kalarak bu işin General Yusuf'a verilmesi ve 3 ncü Kafkas Tümeninin de Yenimehmetli'ye gönderilmesi uygun olur.

Tümen kuvvetlerinin 3000'e çıkarılması ve ağır topçu cephanesinin ikmal edilmesi gerekmektedir.

2. Mevzileri ve birliklerimizin moral güçlerini iyi buldum. Tahkimata devam edilmektedir. Meydan muharebesini kazanacağımıza umudum çoktur. Başarı, Allah'tandır.

MANGAL DAĞI'NIN ASIL MUHAREBE HATTINA ALINMASI HAKKINDAKİ GÖRÜŞLER

Batı Cephesi Komutanı 2 nci Grup karargâhında bulunan Genelkurmay Başkanına yazdığı raporda:

2 nci Grubun emredilen hatta temel değişiklikler yaptığı ve ileri mevzi muharebelerini yapmak istemediği anlaşılıyor. Bu hususstaki emrin gruba verilmesi ve cepheye tebliği rica edilmişti. Verilen cevapta; 2 nci Grup, Ilıca'nın güneydoğusu-İnlerkatrancı güney tepeleri hattında ileri mevzi muharebeleri yapacaktır ve emredilen hatta kesin muharebeyi de kabul edecektir. Yalnız Mangal Dağı, düşman kuşatmasının buraya kadar yapılmaması ihtimaline karşı, şimdilik yalnız 1 alay piyade ve 2 batarya ile işgal edilmekte ve tahkim olunmaktadır. Buranın kesin olarak müdafaası sağlanacak ve düşmanın özellikle sağ kolunun yöneleceği istikamete göre asıl muharebe hattı sol kanadının Katrancı'nın güney sırtlarına alınması Grup Komutanlığı tarafından sonradan tayin edilecektir.

Sonradan da cepheye şu bilgi verildi:

2 nci Grup komutanıyla arazi üzerinde yapılan inceleme sonunda, düşman kuşatma kolları yönelecek olursa Mangal Dağı'nın asıl muharebe hattına alınacağı tespit edilmiştir. Esasen uyuşmazlık, Mollatepe'nin Grup tarafından Mangal dağı zannedilmiş olduğundan ileri gelmiştir.

Bugün saat 14.00'te yapılan gözetlemede Şeyh Ahmetli-Kürttacir hattı üzerinden üç kol hâlinde yürüyüş kollarının ilerlediği görülmüş ise de yürüyüş istikametinin doğu veya kuzeydoğuya olduğu tespit edildiği bildirilmiş ve ihtiyacı da eklenmişti.

Buna göre, 5 nci Tümene 300, 9 ncu Tümene 1500 usta silahsız er, 15 nci Tümen 57 nci Alayın 2 nci Taburu için 300 Rus tüfekli er, 9 ncu Tümene 2000 muaddel martini iğnesi 300 bomba fitili, 15 nci Tümene çok miktarda kazma, kürek verilmesi isteniyor ve 8 nci Tümenin Rus cephanesine ihtiyacı olduğu bildiriliyordu.

2 nci Grubun cephanesini nereden alacağına dair açık bir bilgi olmadığından Çalışlar veya civarında kurulması düşünülen depolardan grubun vaktinde haberdar edilmesi ve bu kanada cephane nakliyatı için mümkünse otomobil kolu tahsisinin de faydalı olacağı yazılmıştı.

Batı Cephesi Komutanlığı tarafından verilen cevapta:

9 ncu ve 5 nci Tümenler için usta olarak silahsız askerlerin alınmasına başlanmıştır. 9 ncu Tümene bu gece 600 martini iğnesi yetiştirilecektir. Bu miktar geriden getirileceklerle beraber 2000'e çıkarılacaktır.

15 nci Tümen için bu gece 12 nci Gruptan kazma ve kürek gönderilecektir.

Ayrıca 2 nci Grup cephanesinin, Eskiçalış'tan alınacağı ve oraya 13 otomobille cephane gönderildiği bildirildi.

Öğleden sonra ortaya çıkan harekete ve gelen bilgilere göre düşman durumu şöyle tespit edilmişti:

Porsuk'un kuzeyi: Sarayköy, Narlı bölgesindeki düşman, tahkimatla meşgul olmuştur. Bir düşman tümeni, Kenge ve kuzeybatısındaki sırtları işgal etmiştir.

Köseler-Büyükkale-Tömrek hattında emniyet birlikleri görülmüştür.

Bir süvari alayı, Ömerli'den Saksılar'a, 2 süvari bölüğü Porsuk boyunca Sazılar'a ilerlemiştir.

Porsuk'un güneyi: Beylikköprü'den Kavuncu köprüsüne kadar Sakarya'nın batısında düşmanın bir hareket ve faaliyeti belirmemiştir.

Bir tümen kadar bir kuvvetin Kozağaç'tan Günyüzü ve Çal dağları arasından güneybatıya yürüdüğü görülmüştür. 1 tümen tahmin edilen diğer bir kol, Holanta'dan Kabak istikametinde ilerlemiştir. 1 piyade alayı, Burma'dan güneye, 1 piyade alayı Çal dağının doğusundan güneybatıya yürümüştür. Düşmanın Boz dağının gerisinden güneye kuvvet geçirdiği tahmin edilmektedir.

Sakarya'nın güneyi: Türk ve Kürttacirlerinde birer tümen görülmüştür. Kürttaciri'nden 2 piyade alayı, Yarımdam'a ilerlemiştir.

2 süvari alayı, Sinanlı'dan Canbaklı'ya, 2 piyade alayı Hacımusaoğlu'na yürümüştür. Akşam üzeri uzun bir yürüyüş kolunun Alahüseyin üzerinden Canbaklı'ya ilerlediği görülmüştür.

Afyon bölgesi: Bolvadin ve Çay kasabaları, düşmanın 1 piyade alayı, 1 süvari bölüğü ve 1 bataryası tarafından işgal edilmiştir.

Sandıklı bölgesi: Düşmanın burada bir faaliyeti görülmemiştir.

Bugün de 2 nci ve 5 nci Gruplar irtibat yapmamışlar ve dolayısıyla birbirlerinin hareketinden haberdar olamamışlardı.

Sakarya'nın güney bölgesinde bugün cereyan eden hareketlerin özeti:

2 nci Grup bugün verilen emir gereğince kendisine ayrılan bölgede tahkimatla meşgul olmuştur. 29 ncu Süvari Alayı, bu Grup emrine verildi.

5 nci Grubun cephesinde ise Canbaklı-Hacımusaoğlu muharebesi gibi oldukça önemli muharebeler meydana gelmiştir.

Kürttacir, Üzümbey bölgesindeki düşman tümenleri, kuzeye yürürken doğuya dönerek 1 tümeni Canbaklı, 2 tümeni Hacımusaoğlu istikametine ilerlemiş ve öğleyin süvarilerimizle muharebeye tutuşmuşlardı.

Süvari Grubu Canbaklı-Hacımusaoğlu'nun batısındaki sırtlarda ileri birlikleriyle düşmanı önlemiş ve asıl direnci vadinin doğu sırtlarında göstermişti.

Düşman her tümenden birer alayı ile birer batarya ve 2 süvari alayını açarak süvarilerimize karşı taarruza geçmiş ve büyük kısımlarıyla durdurmuştu. Muharebe saat 16.00'ya kadar devam etmiş ve düşman, bu saatten sonra vadiyi geçebilmişti.

Düşmanın şiddetli topçu ateşi ve Canbaklı'dan ilerleyen kolun etkisiyle Grubun sağ kanadı geriye çekilmiş, 14 ncü Tümenle Hacıömeroğlu'nun kuzeydoğusunda, 4 ncü Tugayla bunun kuzey ve batısında üçüncü bir mevzi işgal edilmiş ve 2 nci Süvari Tümeni, 2 nci Grupla irtibat kurmak üzere Bayat'a gönderilmişti.

Düşman tümenleri Canbaklı ile Hacımusa arasında durmuşlar, emniyet birliklerini bu hattın 6 km kadar doğusuna sürmüşlerdir.

MÜRETTEP TÜMENİN AZİZİYE BASKINI

Daha önce verilen emir üzerine, Bayat baş lojistik desteğini zaptetmekle görevli bu Tümen, Afyon bölgesindeki düşmana karşı kuvvetinden bir kısmını bırakarak Çay'dan hareket etmişti. Bayat'ta düşmanla karşılaşamayınca Aziziye üzerine yürümüş ve öğle üzeri Aziziye'nin hemen batısındaki tepelere gelerek baskınla kasabaya girmişti.

Burada kanlı sokak muharebeleri olmuş, düşmana 100'den fazla kayıp verdirilmiş ve panikleyen düşman, kasabanın 7 km kadar doğusuna kadar takip edilmiş ise de takviye kuvveti aldığından, taarruza geçmiş ve Tümen saat 05.00'te Ahırdağları üzerinden Çoglu'ya çekilmiştir.

6 ncı Tümen: Dumlupınar'a taarruz etmiş ve düşmanın takviye edilerek karşı koyması üzerine geriye çekilmiştir.

Sabah ve akşam raporlarına göre, düşmanın durumu değerlendirildiğinde, merkezden ciddi bir harekette bulunacağı beklenemez. Porsuk'un kuzeyinde gerçek durum bilinememekle beraber, buradan da ciddî bir hareket ihtimalleri zayıflamıştır. Kesin sonuçlu muharebelerin güneyde Ilıca boyunda verilmesi ihtimali gün geçtikçe kesinleşmektedir. Bunu takdir eden Cephe Komutanlığı da yarın için verdiği cephe emriyle bu bakımdan bazı tedbirler almaya başlamıştı.

General Sitratikos'un raporuna göre, Yunanların bugünkü hareketi şöyle gelişmiştir:

3 ncü Kolordu: Porsuk'un kuzeyinde zayıf bir müfreze bırakarak 3 ncü Tümeni Musluk boğazına indirmiş, 7 nci Tümeni Porsukla Sakarya'nın güney kolu arasındaki cephenin örtmesiyle görevlendirmiş ve 10 ncu Tümeni nehirden Gökpınar'a doğru geçirmiştir.

1 nci Kolordu: Her 3 tümeniyle nehrin güneyine geçmiş Yüzükbaşı Üzümbey-Köseler bölgesine ilerlemiştir.

2 nci Kolordu: Daha doğuya çöle ilerleyerek Şeyh Ahmetli bölgesini işgal etmiş, sağ kanadını (5 nci Tümeni) Musaoğlu'na sürmüştür.

21 AĞUSTOS 1921 TARİHİNDE YAPILAN HAREKETLER[227]

21 Ağustos 1921'de gece yarısına kadar gelen haberler, Cephe karargâhında değerlendirilerek saat 23.00'te 23 numaralı cephe emriyle Gruplara bildirilmişti.

1. Kuzeyde Sarayköy-Narlı bölgesinde düşmanın tahkimat yapmakta olduğu görülmüştür. Bugün öğleden sonra yapılan tayyare keşfinde, Sazılar istasyonu, Beylikköprü, Kavuncu köprüsü ile Hamam Karahisar, Demirciköy arasında önemli düşman kuvvetleri görülmemiştir.

Düşmanın büyük kısmıyla Kabak-İnlerkatrancı'ya ilerlediği görüldü ve daha doğuya yayıldığı tahmin edildi. Düşmanın ne dereceye kadar doğuya yayılacağı belli değildir.

2. Mürettep Kolordu, Engürü suyunun kuzeyinde Sakarya'yı savunacaktır. Mürettep Kolordunun karşısındaki düşmanın kuvveti ve hareketlerini keşif için Sakarya'nın batısına devamlı olarak keşif kolları gönderilecektir. Balıkçı köprüsünün batısından Sakarya'nın batısına gönderilecek keşif kolları, düşmanın geri hatlarına karşı çok etkilidir.

3. 1 nci Grup, 3 ncü Kafkas Tümeni verilen emir üzerine Polatlı'ya hareket etmiştir. 1 nci ve 24 ncü Tümeni ihtiyat olarak toplayacak ve Porsuk'un güneyini gözetlemek için gereken tedbirleri alacaktır.

4. 4 nci Tümen ve Meclis Muhafız Taburu cephe ihtiyatı olarak Sivri'ye gönderilmiştir. 3 ncü Grup ayrıca cepheden çekeceği kuvvetlerle emri altında kuvvetli bir ihtiyat bulunduracak ve cepheye bildirecektir.

7 nci Tümen Sarıhalil'de cephe ihtiyatında kalacaktır.

5. 5 nci Süvari Grubu, düşmanın kanat ve yanlarına tesir ederek, yayılma derecesini ve kuşatmanın nereye kadar genişleyeceğini keşfedip belirleyecektir.

Emirde görüldüğü gibi Batı cephesi, düşmanın ağırlık merkezinin güneye indirildiğini kabul etmişse de sağ kanattaki endişesi tamamen ortadan kalkmamıştı.

[227] Bk. Kroki 20.

Bir tümenin Sivri'ye gönderilmesi ve diğer bir tümenin gönderilmek üzere Polatlı'ya çekilmesi, bu belirsiz ortam içinde düşünülecek en kuvvetli tertip ve tertipler olarak kabul edilmelidir.

Batı Cephesi Komutanlığının emrine göre 2 nci Grup Komutanlığı da tümenlerin görevlerini şu şekilde düzenlemişti:

1. Batı cephesinde henüz muharebe başlamamıştır. Bu sabah, Kürttacir'de 1 tümen kadar tahmin edilen düşmanın hareketine dair bilgi alınamadı. Sinanlı'dan 2 süvari alayının Canbaklı, 2 piyade alayının da Hacımusaoğlu istikametinde yürüdüğü görülmüş ve İnlerkatrancı-Canbaklı hattının ortasına doğru yürümekte olan ve 1 tümen tahmin edilen düşman kolunun saat 15.30'da Canbaklı'nın 10 km kadar batısında durduğu görülmüştür.

2. 2 nci Süvari Tümeni Canbaklı'nın doğusundadır. 5 nci Grup Canbaklı'dan Hacımusaoğluna gitmektedir.

3. Grup kesin savunmayı önceki Grup emirleriyle belirlenmiş ve bugün tahkim edilmekte olan mevzide kabul edecek ve düşman harekâtının mevzimizi kuşatmak üzere sol kanadımızın dışına çıkacak şekilde yapılması hâlinde, savunma mevzini Mangal Dağı'nda asıl mevzinin içine alınmak üzere sınırlandırıp genişletecektir.

4. 8 nci ve 15 nci Tümenlerin emredilmiş olan görev ve bölgelerinde bir değişiklik yoktur. İleri karakol birliğinin düşmanı yayılmaya zorlayacak ve bu şekilde zaman kazanacak kadar direnç göstermesi ve özellikle daha uzaktan düşman yürüyüş kollarını ateş altına alması lâzımdır. Fakat tüm kuvveti yayarak elden çıkarmaktan ve ileri karakolları yalnız başına düşmana ezdirecek ve muharebenin kesilerek asıl mevziye düzenli çekilmeyi güçleştirecek derecede yakın mesafelere kadar direnci uzatmaktan da kaçınmak lâzımdır.

Bu muharebeler sırasında ileri karakolların, yayılan düşman kuvvetini mümkün olduğu kadar doğru tespiti ve düşmanın kuşatma hareketinin derhâl geriye bildirilmesi son derece önemlidir.

5. 5 nci Tümen, Türbetepe ve Mangal Dağı'nı birer alay görevlendirerek tahkim edecektir. Türbetepe, Ilıca çayına (hariç) kadar 15 nci Tümenin bölgesidir; fakat tahkimat 5 nci Tümen tarafından yapılacaktır.

Bununla birlikte, düşmanın taarruzu karşısında ileri birliklerimizin Mollatepe'yi tahliye etmelerinin ardından, düşman taarruzunu Türbetepe'ye yönlendirip devam ettirirse, 5 nci Tümenin Türbetepe'yi tahkim etmek için görevlendirilmiş olan alayı söz konusu tepeyi işgal ve müdafaa edecektir. Bu durumda, bu tepede gerçekleşecek muharebenin güdümü 15 nci Tümene ait olacaktır. Mollatepe'den çekilmiş olan birlikler, tepenin gerisinde süratle düzeni sağlayacak, 5 nci Tümenin Türbetepe cephesindeki alayı değiştirilecek ve Türbetepe 15 nci Tümen birlikleri tarafından zapt edilecektir.

Düşmanın kuşatma hareketine karşı Mangal Dağı'nın işgal ve müdafaası 5 nci Tümene aittir. Söz konusu dağı tahkimle görevlendirilecek olan alay, düşmanın bir taarruzuna karşı dağın elde tutulması için işgal ve müdafaasıyla da görevlendirilecek, alay tarafından, gözetleme ve emniyet tedbirleri alınacak ve Mollatepe'deki ileri karakollarla ve 5 nci Grubun o kanattaki birlikleriyle irtibatta kalınacaktır.

6. 5 nci Tümen, Süvari Bölüğü ile devamlı olarak 5 nci Grupla irtibatta bulunacak, 5 nci Grubun sabah, öğle ve akşam raporlarını 2 nci Gruba ve Grubun raporlarını da Süvari Grubuna bildirecektir.

5 nci Gruptan en az 1 süvari alayının Katrancı'nın güneyinde sol kanadımızda bırakılması 5 nci süvari grubundan rica edilmiştir;

7. Keşif görevi; 8 nci Tümen Kürttacir'deki, 15 nci Tümen Canbaklı ve Hacımusaoğlu arasındaki düşmanın harekâtını keşfettirecektir. 5 nci Grubun keşif sonucunun alınması ve söz konusu grupla irtibatın korunması 5 nci Tümene aittir.

8. 9 ncu Tümen 20 Ağustos 1921 akşamından itibaren 27 nci Alayla Karapınar'da bulunacaktır. Tümen karargâhı da diğer 2 alayıyla Soğuçalı'da bulunacaktır. Soğuçalı'ya gidecek alaylardan biri tahkimata yardım etmek üzere tahkim araçlarıyla birlikte Tümene katılacaktır.

9. Osmanlı piyade ve Kudretli dağ cephanesi bulunan cephane kollarından bir kademe 21 Ağustos 1921 sabahından itibaren Tabaklar'da diğer bir kademe Eskiçalış'ta bulunacaktır. Birlikler muharebe sırasında cephane eksikliklerini ikmal için muharebe ağırlıklarını yakınlığına göre bunlardan birine göndereceklerdir.

10. Bir seyyar hastane Tabaklar'da ve bir seyyar hastane de Soğucalı'da faaliyete geçecektir.

11. Grup karargâhı, bu akşamdan itibaren Tabaklar köyüne nakledilecektir. Muharebe sırasında rapor merkezi, Ulufakılı ve Karapınar'da bulunacaktır.

12. Cephe ve geri hizmetlerine ait tertibatla ilgili 2 kroki, bütün Tümenlerce bilinmek üzere ekte verilmiştir.

13. İaşe şimdilik Eskiçalış'tan alınacaktır.

Ek:

a) Tahkimata çok önem verilecektir.

b) Düşmanın, özellikle geceleyin bir baskın girişiminden zamanında haberdar olmak çok önemlidir. Bu konuda gözetleme ve haber verme için tertipler alınmalıdır. Bu amaçla ileriye gönderilecek keşif kollarına bombacı erler gönderilerek, düşmanın baskın teşebbüsleri bombayla karşılanacak ve özellikle birliklerimizi bir baskından haberdar edecek en güvenilir ve çabuk tedbirler alınacaktır.

c) Düşmanın cephemizin hangi kısmına kesin olarak yöneleceği belli olmadığından, daha muharebenin başlangıcında bütün kuvvet elden çıkarılmadan, gerçek taarruz yapılacak kısma az zamanda takviye kuvvetleri göndermek için elde toplu ve kuvvetli ihtiyatlar bulundurulacaktır.

d) Cephedeki köyler boşaltılacak ve fazla harmanları tutanak karşılığı alınacaktır.

e) Tümenler, birliklerinin bölümünü ve yaptıkları tahkimatı hızla Gruba bildireceklerdir.

Ordunun Sol Kanadında Yeni Bir Grup Teşkili Hakkındaki Teklif

Genelkurmay Başkanlığı, 5 nci Grubun raporundan düşmanın 20 Ağustos akşamı 1 tümeniyle Canbaklı, 2 tümeniyle Hacımusaoğlu hattına ilerlediğinin ve geceyi bu bölgede geçirdiğinin bildirilmesi üzerine, sol kanatta teşkil edilecek Gruba komuta etmek üzere General Yusuf İzzet'in ve ihtiyatların, vakit geçirmeksizin sol kanada yaklaştırılmasını ve Mangal Dağı'nı savunacak kuvvetlerin (5 nci Tümen, 2 nci ve 3 ncü süvari tümenleriyle 29 ncu ve 55 nci süvari alayları) bir grup hâlinde birleştirilerek, General Yusuf İzzet'in komutasına verilmesini Batı cephesine teklif etmişti. Cephe Komutanlığından verilen cevapta:

"Sivri'deki 4 ncü, Sarıhalil'deki 7 nci Tümenlerle Meclis Muhafız Taburunun ve Polatlı'daki 3 ncü Kafkas Tümeninin 21 Ağustos sabahı Karapınar'a hareket ettirildiğini; General Yusuf İzzet'in karargâhının ve geriye kalan topçularının Karapınar'a hareket edeceklerini 23 ncü Tümen cephesinin 1 nci Gruba verildiğini; Alagöz'den Haymana telgraf hattının işlediğini; Haymana'dan Katrancı'ya telefon çekileceğini; General Yusuf İzzet'in Karapınar'a ulaşmasıyla grupların yeniden bölüneceğini; General Yusuf İzzet'e 2 nci ve 4 ncü Gruplar arasındaki bölge ve kuvvetlerin verileceğini bildirmiş, her hâlde yeterli kuvvet gönderilmiştir. Meselenin ruhu, bunların düzen ve yönlendirilmesindedir. Yardımınızı dilerim." cümlesi eklenmişti.

Öğleye kadar ortaya çıkan harekâta göre:

Porsuk'un kuzeyi: Düşmanın hiçbir hareket ve faaliyeti görülmemiştir.

Porsuk'un güneyi: Öğleden önceki tayyare keşfiyle 15 km derinliğinde bir yürüyüş kolu kolbaşıyla Fethioğlu köprüsünden geçerken görülmüştür. Tayyareci bunu, 3 tümen tahmin etmiştir. Balahisar, Kozağaç ve Musluk boğazında bir şey görmemiştir.

Sakarya'nın güneyi: 20 Ağustos 1921 akşamı, Kürttacir bölgesinde görülen kuvvetlerin doğuya dönerek Canbaklı-Hacımusaoğlu hattına ilerledikleri, bir tümenin Kokar-Katrancı istikametinde ve süvari olması muhtemel bir kolun da Emirler istikametinde ilerlediği bildirilmiştir.

Afyon bölgesi: Durumda değişiklik olmamıştır.

Sandıklı bölgesi: Şuhut ovasına ilerleyen düşman taburu çekilmiştir.

Son Durum Üzerine Cephe Komutanlığının Sol Kanattan Taarruz Teklifi ve Genelkurmay Başkanlığının Cevabı

Öğleye kadar gelen haberler, Sakarya'nın batısından düşmanın güneye kuvvet geçirmeye devam ettiğini göstermektedir. Gerek bu durum ve gerekse düşmanın Porsuk'un kuzeyinde hareketsizliği kesin sonuçlu muharebelerin güneyde ve Ilıca boyunda cereyan edeceği ihtimalini büsbütün kuvvetlendirmiştir. Bu durum üzerine Batı cephesi, düşmanın sol kanadında bugünkü faaliyeti hakkında rapor alınmadığından, dün akşam büyük kısmıyla Canbaklı-Hacımusaoğlunda, ileri karakollarıyla 6 km daha doğusunda kaldığından, bu hâlde düşman kuşatma kolordusunun sol kanadıyla sol kanadımız karşısında bulunduğundan bahisle, Sakarya boyunda yalnız gözetleme kuvvetleri bırakılarak 23 ncü, 24 ncü ve 57 nci Tümenlerin alınması ve yakın günlerde zorunluluk hâlinde İnlerkatrancı-Katrancı hattından bir taarruz yapılması teklifinde bulunmuştu. Genelkurmay Başkanı telefonla aldığı bu teklifi uygun bulmakla beraber, saat 14.00'te verdiği cevapta:

"Ancak düşmanın kuşatma ile birlikte bir cephe taarruzu da beklenebilir. Gerek düşündüğünüz gibi tarafımızdan bir taarruz, gerekse cepheden gelecek düşman taarruzunun durdurulması için 24 ncü ve 57 nci Tümenler ihtiyata çekilebilir. 57 nci Tümen, cephesini 23 ncü Tümene verebilir. 23 ncü Tümen bu cepheyi küçük bir kuvvetle işgal ederek büyük kısmıyla Karahamzalı'ya gelir. Kesin mecburiyet görülmedikçe, diğer tümenlerin şimdiki yerlerinden ayrılmamalarını ve ihtiyatta bulunacak tümenlerin de lüzumuna göre sol kanada kaydırılarak kısa zamanda ve mümkün olduğu kadar az yorgunlukla muharebeye sokulmalarını bildirmişti.

Ardından saat 17.40'ta 12 nci Grup cephesini teftiş eden Genelkurmay Başkanının, Batı cephesine yukarıdaki görüşlerini doğrular mahiyette 23 ncü ve 57 nci tümenlerle 47 nci Alayın Sivri'de toplanacaklarını öğrendim.

Düşmanın Tarlabayırı, Yassıtepe bölgesinde ciddi bir taarruzu beklenebileceğinden ihtiyat tümenlerinden birinin Sarıhalil veya Yenimehmetli'de bulundurulması lazımdır.

Sivri'de bulundurulacak ihtiyatlar, bu görevleri için uzaktır. Sarıhalil veya Mehmetli'de bulunacak tümenin sol kanadına vaktinde yetişebileceğinden, tümenlerden birinin bu bölgeye gönderilmesini ve 47 nci Alayın 12 nci Grup emrine verilmesi gereğini bir kez daha hatırlatmışlardı.

Batı cephesiyle Genelkurmay Başkanı arasındaki muhabereleri öğrenen ve Batı cephesi komutanıyla yakından görüşerek durumu inceden inceye düşünen Başkomutan, Genelkurmay Başkanına durumu nasıl değerlendirdiğini bildirmişti.

Başkomutandan Genelkurmay Başkanlığına;

General İsmet ile durumu şöyle değerlendirdik:

Düşmanın 3 tümen olduğu anlaşılan kuşatma kolunun ileri karakollarıyla 20 Ağustos akşamı Canbaklı-Hacımusa hattının 6 km doğusunda ve iç kanattaki tümeni Kokar'dan Katrancı genel istikametinde bulunuyordu.

Düşmanın bu kuvvetleriyle Sakarya (dâhil) arasında en az 3 tümeni daha bulunmaktadır. Kavuncu köprüsü karşısında bir kuvvet görüldüğü gibi Yıldıztepe'ye karşı faaliyette bulunacağını gösterir bir işaret de yoktur.

Buna göre düşmanın bütün Sakarya cephesinde gözlemle yetinerek Sakarya'dan İnlerkatrancı'ya ve daha doğusuna kadar olan sahada kuşatma kolu ile birlikte taarruza geçeceği kabul edilmiştir. Bu takdirde, Toydemir-Sapanca mevzileriyle sol kanadımız birinci derecede önem kazanır. Bunun için 57 nci Tümenin ilk yürüyüş hedefi Sivri verilmiştir. Bugün akşama kadar ortaya çıkacak hareketlere göre yeni durum aldırılacaktır.

23 ncü ve 24 ncü Tümenlerle Osmanağa Alayı, Haymana'ya görevlendirilmiştir. Bu tümenler, Toydemir ile Mangal Dağı arasında ihtiyaç duyulacak mevzileri takviyeye yetişebilecekleri gibi düşman kuşatma kolunun Mangal Dağı'nın güneyinden kuzeydoğuya hareketine karşı da kullanılabilecek bir durumda bulunacaklardır. Düşman kuşatma kolu ile bunun gerisinde bulunan kuvvetleri, müstahkem mevzilerimize çarpmaktan çekinerek Kürtkışlağı genel istikametinde bizi daha doğudan kavramak isterlerse bu kolun doğudan önüne geçilemeyeceğinden Mangal Dağı-İnlerkatrancı hattından güneye taarruzla düşmanı muharebeye mecbur etmek zorunluluğu olup, bundan dolayı taarruz ihtimali gözönünde tutulmuştur.

Bu akşam Sivri'de bulunacak olan 57 nci Tümen, 12 nci ve 13 ncü Grup cepheleriyle Toydemir cephesi için şimdilik ihtiyat olarak orada bırakılıyor.

Düşman Yıldıztepe'den itibaren mevzimize çarpmaktan kaçınması durumunda 11 nci Tümenin de doğuya hareketi düşünülüyor. Buna göre, düşüncelerinizi rica ederim.

Mustafa Kemal

Genelkurmay Başkanlığından Başkomutana;

1. Gruplar tarafından alınan ve henüz cepheye bildirilmediği anlaşılan haberlere göre;

a) 12 nci Grup karşısında bugün bir düşman kuvvetinin Kabak köprüsünden geçit yaptığı görülmüştür.

b) 15 nci Tümen karşısında Canbaklı'da bir tümen ordugâhı görülmüş, ileri karakollarımıza yaklaşan bir süvari alayı, topçu ateşimiz üzerine Canbaklı'ya çekilmiştir. Saat 17.00'ye doğru 500 m derinliğinde bir kol, Canbaklı ile İnlerkatrancı arasında görülmüştür.

c) 4 ncü Grup, diğer bir düşman tümeninin Kürttacir'e geldiğini bildirmiştir.

2. Bu durumda düşmanın Kabak köprüsü-İnlerkatrancı arasından kuzeye taarruzunu da düşünmeliyiz. Ciddi taarruza uğrayacak olan Yıldız, Toydemir, Sapanca bölgesinin gerisinde kuvvetli ihtiyatlara kesin ihtiyaç görmekteyim. Sol kanat gerisinde şimdilik ihtiyatta 7 nci ve 4 ncü Tümenlerle, 3 ncü Kafkas Tümeni ve kısmen 9 ncu Tümen vardır ki, Mangal dağının doğusunu aşmayacak bir kuşatmaya karşı bu kuvvetler şimdilik yeterlidir.

3. Haymana'ya yürütüldüğü bildirilen 23 ncü ve 24 ncü Tümenlerin Sivri'den daha doğuya geçirilmesini, düşman taarruzunun yarın cereyan edeceğini düşündüğüm şekline göre gerekli gördüğümü arz ederim.

Fevzi

Öğleden sonra ortaya çıkan hareketlere göre düşman durumu:

Porsuk'un kuzeyi: Mevziî hareketler görülmüştür.

Porsuk'un güneyi: Bir faaliyet görülmemiştir.

Sakarya'nın güneyi: 1 tümen Kürttacir'de, 1 tümen Canbaklı'da, 1 tümen Hacımusa ile Mahmutoğlu'nda durmaktadır. 1 tümen Gökbayır'ın 25 km güneyinden İnlerkatrancı'ya doğru yürüyüşte görülmüştür. Akşam üzeri Toprakkale'den bazı birlik ve kollar, Canbaklı'ya doğru hareket etmişlerdir. Canbaklı'nın doğusunda esaslı bir hareket görülmemiştir.

Afyon ve Sandıklı bölgelerinden yeni bir haber gelmemiştir.

2 nci Grubun Hareketi

1. 2 nci Grup verdiği emre göre birliklerini, 21 Ağustos sabahı için şöyle düzenlemişti:

8 nci Tümen: Bu tümenden 2 tabur ve 2 dağ topu, Ilıca-İnlerkatrancı'ya;

15 nci Tümen: Bu tümenden de 1 piyade alayı ile 2 dağ topu Mollatepe'ye ileri karakola sürülmüştür.

9 ncu Tümen: 1 alayı Karapınar'da, diğer kuvvetleri ve sahra topçu alayından 1 tabur Soğucalı'da Grup ihtiyatındadır.

5 nci Tümen: 1 alayla Mangal Dağı'nı işgal etmiştir. Diğer kuvvetleri Alancık ve Yamak bölgesinde grup ihtiyatındadır. 1 sahra bataryası, 8 nci Tümene ve 1 sahra bataryası, 5 nci Tümene verilmiştir.

Öğleye doğru 5 nci Tümenin de geriye kalan kuvvetleri, Mangal dağına sürülmüş ve 9 ncu Tümenin ihtiyattaki kuvvetleri Alancık, Yamak gerilerine gizlenmiştir.

2. Akşam üzeri düşman süvari tugayı, Kokar üzerinden Batı cephesine yaklaşmak istemişse de gerek 2 nci Süvari Tümeninin gerekse Mollatepe'deki toplarımızın etkisiyle çekilmiştir.

3. Ulufakılı'ya gelen 7 nci Tümen, Karapınar'a gelen 4 ncü Tümen ve Eskiçalış'a gelen 3 ncü Tümenle akşam üzeri irtibat kurulmuştur. Bunlardan 3 ncü Tümen, 2 nci Grup emrine verilmiş; 2 alayı ile Soğucalı ve 1 alayı ile Karapınar'a alınmıştır.

4. 2 nci Süvari Tümenine, düşmanla teması koruyarak Rumsuz-Şerefliçimen üzerinden Grubun sol kanadına katılması emredilmiştir.

2 nci Grup Komutanının Durumu Değerlendirmesi

Düşmanın durumu, büyük kısmıyla cephemize çarpmaktan çekinerek, Kokar'daki tümeniyle bizi gözetlerken, büyük kuvvetleriyle geniş bir kuşatma hareketine girişeceği ve bizi taarruza mecbur edeceği fikrini vermektedir.

Bu durum karşısında üç hareket akla gelebilir:

a) Kokar'daki yancı tümenine taarruz etmek;

b) Düşmanı kuşatma hareketinde biraz daha serbest bırakıp, istediğimiz duruma geldikten sonra üzerine taarruz etmek;

c) Düşmanın hareketlerine bağlı kalarak kuvvetlerimizi doğuya nakletmek ve düşmanın taarruz istikametleri üzerinde cephe oluşturmak.

Son hareket kabul edilirse düşmanın çevirme istikametini Bala Yaylası-Ankara yolunu örtecek şekilde bir cephe oluşturabilmek için kuvvetlerimizi elde ve geride toplu bulundurmak, düşmanla teması koruyarak kuvvetlerimizin büyük kısmını onun taarruz istikametine yaklaştırmak lazımdır. Hâlbuki Grup, tahkimat için bütün cephede dağılmıştır. Tahkimata devam için bu durumun muhafaza edilmesi hâlinde düşman çevirmesini karşılama imkânından mahrum kalınacaktır. Grubu toplamak için tahkimatı bırakmayı gerekli görüyorum.

Başka bir emir almazsam bu akşam 8 nci, 15 nci, 5 nci Tümenleri ileri karakollar himayesinde, mevzileri gerisinde toplayacağım. Düşmanın bu şekilde hareketine karşı 2 nci ve 5 nci Gruplara yeni bir emir verilmesini arz ederim.

Batı Cephesinin 2 nci Grubun Görüşüne Cevabı

Ordu, sol kanadına yeterli kuvvet toplamaktadır. Zaman kazanmak ve o zamana kadar sol kanadımızın kuşatılmasına engel olmak 2 nci ve 5 nci Grupların birinci görevidir. Bunun için 2 nci Grup, düşman taarruzuna karşı Mangal Dağı'nı savunacak ve sol kanadında hemen 3 tümen toplayacaktır. Düşman ne zaman yönelip taarruz ederse, Grup o zaman savunma yapacaktır. Düşman taarruz etmeksizin devamlı surette doğuya giderse, 2 nci Grup da ihtiyatlarını sürekli olarak doğuya yürütecektir.

Bu şekilde Sapanca, Tanburoğlu bölgelerinde zayıf hatları 3 ncü, 4 ncü, 7 nci Tümenler, geldikçe işgal ederler. İstenen şey, tarafınızdan yapılacak taarruzu 1 nci Grubun toplanmasından sonraya bırakmak ve bu zaman içinde ulaşma hatlarımızı tehlikeye düşmekten korumaktır.

İnlerkatrancı, Mollatepe gibi yerlerde, ileri mevzi muharebeleriyle düşmanı oyalamak lazımdır. Buraları, bizim taarruzumuz için çok önemlidir. 5 nci ve 2 nci Gruplar mutlaka birbirleriyle irtibat kuracaklardır.

2 nci ve 3 ncü Süvari Tümenlerinin her iki Grup arasında kullanılması bildirilmişti.

Bugün 5 nci Grup şu şekilde hareket etmiştir:

a) Bir esirin ifadesine göre, Grup karşısında, 9 ncu, 5 nci ve 13 ncü Tümenlerden oluşan Yunanlıların 2 nci Kolordusuyla, 1 nci ve 3 ncü Alaylardan oluşan Süvari Tugayının bulunduğu anlaşılmıştır. (3 ncü değil 9 ncu Tümen olacak)

b) Süvari grubu, dört tarafı kuvvetli emniyet tertipleri içine alınmış ordugâhlar karşısında elinde uzun menzilli top bulunmadığından seyirci kalmıştır.

Mahmutoğlu'nun batısındaki düşman emniyet birlikleri üzerine topçu ateşi açılmış ve düşman topçusu karşılık vermiştir.

c) Hacımusaoğlu'nun doğusundaki düşman tümeni bütün gün yerinde kalmıştır. 1 sahra ve 2 dağ bataryasıyla 4 ncü Tugayın Hacıköy civarındaki mevzilerinden ve Ortakışla-Hacıoğlu hattına kadar gerilerine etkisiz taciz ateşleri yapmıştır.

d) 14 ncü Tümenin Hacıoğlu'nun batı sırtlarındaki keşif kolu, öğleden sonra 2 düşman tümeninin Canbaklı-Kirazoğlu istikametinde ilerlediğini görmüştür. 14 ncü Tümen bugünü Hacıömer oğlunda geçirmiş, geceleyin 1 alay hariç Ortakışla'ya gitmiştir.

e) Bir kurmay subay gönderilerek 2 nci Grupla irtibat kurulmuş ve Grubun sol kanadının Mangal Dağı'nda, 2 nci Süvari Tümeninin Alacalı'da, 3 ncü Süvari Tümeninin Rumsuz, Şerefli'de bulunduğu anlaşılmıştır. Hacımusaoğlu'nun kuzeyindeki düşman, bugün Canbaklı'nın 2 km güneydoğusundaki Emirler'e gelmiştir.

f) 5 nci Grup, düşmanın kuşatma kollarını sarmış bir durumda, geniş bir kavis üzerinde bulunduğundan, muhabere ve irtibat, ancak atlı ile yapılmıştır. Grup karargâhı, geceleyin Ortakışla'da kalmıştır.

g) 22 Ağustos için tümenlerin görevleri:

3 ncü Süvari Tümeni, Grubun sol kanadında bulunacak, 2 nci Grupla irtibat kuracak. Bu amaçla Toklu bölgesinde bir mevzi tutacak. Raporlarını 2 nci Tümen üzerinden Gruba ve bir suretini 2 nci Grup üzerinden cepheye verecek.

2 nci Tümen, sol kanadı Alahacı'da olmak üzere bir mevzi tutacak, 3 ncü ve 14 ncü Tümenlerle irtibat kuracak, raporlarının bir suretini 3 ncü Tümen aracılığıyla cepheye bildirecek.

14 ncü Tümenden 1 alay ve 4 ncü Tugay, Hacıömeroğlu'nda kalacaklardır.

Grup karargâhıyla 14 ncü Tümenin büyük kısmı, Ortakışla'da bulunacaklardı.

Düşmanın gerilerinde taarruzlar yapan Mürettep Tümen de sabahleyin erkenden Çoğu'dan hareketle Derbent civarına geldiği sırada, Bolvadin'in düşman tarafından işgal edildiğini öğrenmiş ve birlikleri çok yorgun olduğundan buraya taarruzu uygun görmeyerek, Emir dağlarının eteğinden İshaklı'ya çekilme kararı vermişti. Düşman, bir taraftan topçu ateşiyle bir taraftan da piyadesiyle önlemeye çalışmışsa da Tümen topçusuyla karşılık vererek çekilmiştir.

Akşehir Lojistik Destek Müfettişliği emrinde olarak, Bolvadin-Çay hattına karşı bırakılan kuvvetler, Mürettep Tümenle Bolvadin'deki düşman arasındaki topçu muharebesinden tereddüde düşmüşlerse de durumlarını değiştirmemişlerdir.

2 NCİ GRUBUN ORDUNUN SOL KANADINA KAYDIRILMASI VE GRUBUN TAKVİYESİ

Batı Cephesi Komutanı, General Yusuf İzzet'in sol kanada gelmesiyle birlikte 3 ncü Grubun 3 tümenli olarak Sapanca, Kavak, Tanburoğlu mevzilerini alması ve 2 nci Grubun 4 tümenle daha solda (doğuda) kalması hususunda Genelkurmay Başkanının görüşlerini sormuştu. Gece yarısı Karapınar'dan yazdığı emirde: "Bildirdiğiniz üzere, 8 nci ve 15 nci Tümenlere Ulufakılı'ya gelen 7 nci Tümen General Yusuf İzzet'in 5 nci ve 9 ncu Tümenlerle Karapınar'a gelen 4 ncü Tümen, Albay Salâhattin Adil'in emrine verilerek, Alancık'ın güneyindeki Türbetepe 2 nci Gruba dâhil olmak üzere, bölge ikiye ayrılmış ve gruplara tebliğ edilmiştir. 2 nci Süvari Tümeniyle yeri bilinmeyen 3 ncü Süvari Tümeninin de geçici olarak 2 nci Grup emrine verilmeleri uygun görüldüğü bildirilmişti. Ayrıca bugün Grubun 12 nci bölgesini teftişinde buradaki topçu bolluğunu gördüklerinden, Batı cephesine 12 nci Grup bölgesinde tümen topçusundan başka, 3.15'lik obüs, 2 tayyare topu ve 1 uzun top vardır. 2 nci Grup bölgesinde ise tümen topçuları zayıftır. Ağır topçu da yoktur." dedikten sonra, bu Grubun 2 tayyare topuyla 15,5'lik uzun topunun şimdiki 2 nci Grup bölgesine geceden gönderilmesini teklif etmiş ve Batı cephesi tarafından da emir verilmişti.

Bugün tespit edilmiş olan duruma göre, Porsuk'un kuzeyinde düşmanın 3 tümenli bir grubunun bulunduğu ihtimali büsbütün zayıflamıştır. Burada kalan kuvvet en fazla 1 tümen tahmin edilebilir.

Düşmanın Porsukla Sakarya arasında doğuya doğru hiçbir hareket ve faaliyet göstermemesi, güneye doğru yürüyüş kolları ve Fettahoğlu ve Kabak köprülerinden geçit hareketleri görülmesi, bu bölgedeki kuvvetlerin de zayıfladığı hissini vermişti.

Sakarya ve Ilıca'nın güneyinde en az 6 tümen tespit edilmiştir. Bunu en az 1 tümenle daha takviye etmesi beklenir.

General Sitratikos'un raporuna göre:

3 ncü Kolordu: Takviyeli 16 ncı Alayı Porsuk'un kuzeyinde, 7 nci Tümeni Porsukla Sakarya'nın güney kolu arasında, doğuya karşı bizi gözetlemek ve tespit etmek göreviyle terk etmiş ve 3 ncü Tümenini Musluk boğazından Sakarya'nın güneyine geçirmiştir. Önde 10 ncu, arkada 3 ncü Tümen olduğu hâlde Sakarya'nın güneyinden Yarma ve Tacirler bölgesine kadar ilerlemiştir.

1 nci Kolordu: 3 ncü Kolordunun sağından (doğusundan) Kürttacir-Canbaklı (kuzeyi) hattına kadar ilerlemiştir.

2 nci Kolordu: En sağında (doğusunda) Hacımusaoğlu ve doğusuna kadar ilerlemiştir. Böylece Yunan ordusu, 1 tümen ve 1 bağımsız alaydan başka bütün kuvvetlerini (Yani 8 tümen ve 1 süvari tugayından) Sakarya kolunun güneyinde toplamayı başarmış ve Ilıca boyundaki düşman mevzilerine karşı açılarak, Ilıca ve Katrancı dereleri boyunca taarruz edebilecek bir durum almıştır.

22 AĞUSTOS 1921 TARİHİNDE YAPILAN HAREKETLER

Dün öğleden önce ve sonra ortaya çıkan durumlara göre ayrı ayrı emirlerle önemli ve acil tedbirler alınmış ve bugün için de aşağıda yazılı 24 numaralı cephe emriyle Grupların durumu tespit edilmişti:

1. Porsuk'un kuzeyinde düşmanın yalnız mevzîî hareketleri görülmüştür. Bu bölgedeki düşman kuvveti belli olmamakla beraber, 3 tümeninin bulunduğu ihtimali zayıflamıştır. Öğleden sonra Canbaklı-Kirazoğlu istikametinde 2 düşman tümeninin ilerlediği haber verilmiştir.

2. 21-22 Ağustos 1921 gecesini 1 nci Grup karargâhı Haymana'da, 24 ncü Tümen Osmaniye'de, 23 ncü Tümen Kadıköy'de, 3 ncü Grup karargâhı ve 4 ncü Tümen Karapınar'da, 7 nci Tümen Ulufakılı'da, 3 ncü Kafkas Tümeni Eskiçalış'ta geçireceklerdir.

3. Sivri'de bulunan 57 nci Tümen şimdilik yerinde kalacaktır. 3 ncü Kafkas Tümeni 22 Ağustos sabahı Karapınar'a gelerek cephe ihtiyatını oluşturacaktır.

4. 1 nci Grubun Haymana'dan sonraki hedefi ayrıca emredilecektir.

5. 2 nci Grubun cephesi 2 nci ve 3 ncü Gruplara ayrılmıştır. 3 ncü Grup Komutanlığı 8 nci ve 15 nci Tümenlerle ihtiyatta bulunan 7 nci Tümene; 2 nci Grup Komutanlığı da 4 ncü, 5 nci, 9 ncu Tümenlere komuta edeceklerdir. Alancık'ın güneyindeki Türbetepe 2 nci Gruba dâhildir. Emirler-Türbetepe-Dikilitaş 2 nci ve 3 ncü Gruplar arasında sınırdır.

İsimler, 2 nci Gruba dâhildir.

6. 3 ncü Grup gerektiğinde komşu grupları takviye için 1 tümenini ihtiyata çekecek ve yerini cepheye bildirecektir.

7. 2 nci ve 3 ncü Süvari Tümenleri geçici olarak 2 nci Grup emrine verilmişlerdir.

2 nci Grubun 22 Ağustos 1921 tarihi için verdiği emir:

1. Düşman hakkında yeni bilgi yoktur.

2. 2 nci Grup bölgesi, iki gruba ayrılmıştır. Türbetepe dışında mevzinin sağında kalan kısmı, General Yusuf İzzet'in emrinde 3 ncü Grup bölgesi, Türbetepe dâhil olmak üzere mevzinin solunda kalan kısmı 2 nci Grup bölgesidir. 8 nci ve 15 nci Tümenlerle Ulufakılı'ya gelmiş olan 7 nci Tümen 3 ncü Grup; 5 nci ve 9 ncu Tümenlerle Karapınar'a gelen 4 ncü Tümen 2 nci Grup kuruluşuna girmiştir.

3. İleri karakollar bölge ve tertibatında hiçbir değişiklik yapılmayacaktır.

4. 9 ncu Tümen, 27 nci Alayı ile Türbetepe'nin tahkimine devam edecek, 2 alayı ile Alancık'ta bulunacaktır ve düşmanın taarruzunda 15 nci Tümenin sol kanadından (15 nci Tümenin hâlen tahkim ve işgal bölgesi olarak kendi 2 alayına verilmiş olduğu bölgenin sol kanadından) itibaren Ilıca Çayı'na (dâhil) kadar mevziyi savunacaktır.

5. 5 nci Tümen, Ilıca Çayı'ndan (hariç) itibaren Mangal Dağı'nı tahkim edip savunacaktır;

6. 4 ncü Tümen grup ihtiyatı olarak bu gece Alancık'ın kuzeyindeki köye gidecek ve yarın Mangal Dağı'nın gerisine yürüyüşe devam ederek, Bayrak bayırı civarında bulunacaktır.

7. Tabaklar'daki Grup karargâhı ve buradaki seyyar hastane, Telsiz Müfrezesi, Telgraf Bölüğü ve Eskiçalış'ta kalan cephane kolları, yarın Kızılköy'e ve dağ cephane kolu ile karışık piyade kolu da Alancık köyüne gidecektir. Karapınar'da bulunan su kolu, 4 ncü Tümeni takip edecektir.

8. 3 ncü Kafkas Tümeni batı cephesi emrinde olarak Soğucalı'da bulunacaktır.

9. Telgraf Bölüğü tarafından şifahen verilen emir gereğince Gruplar arasında ve tümenler arasında muhabere şebekesi kurulacaktır.

10. Grup Süvari Bölüğü Mangal Dağı'nın gerisindeki Yaprak köyüne gelecektir.

2 nci Grup Emrine Verilen Süvari Tümenlerinin Görevleri

2 nci Grup Komutanı, Grup emrine verilen süvari tümenlerinin görevlerini şu şekilde tespit etmiş ve bundan Grup birliklerini ve 5 nci Grup Komutanını da haberdar etmişti. Buna göre:

1. 2 nci ve 3 ncü Süvari Tümenleri, 2 nci Grup emrine verilmişlerdir.

2. Süvari tümenlerinin görevi, düşmanın kanadını ve sol kanadımıza karşı kuşatma girişimlerini ve kuvvetlerini keşfetmek, sol kanadımızı örtmek ve güvenliğini sağlamaktır. Bu amaçla süvari tümenleri düşmanın sağ kanadında devamlı olarak düşmanla temasta ve Grupla ve Grubun sol kanadıyla irtibatta bulunacaklardır;

3. 3 ncü Süvari Tümeni Mangal Dağı'nın güneyi-Kirpo oğlu (dâhil) hattına karşı keşif yapacak ve 2 nci Tümen de 5 nci Grupla irtibatta bulunacaktır.

4. Düşmanın, kanadımızı kuşatmak üzere doğuya ve kuzeydoğuya doğru ilerlemesi durumunda, düşmanın takip edeceği istikametlere göre açık olan kanadımızı örtecek ve düşman yürüyüş kollarının daima karşısında bulunacak şekilde Sinanlı, Rumsuz, Şerefli, Güzelcehisar'a giden yollar istikametinde çekilecek ve düşmanın harekâtını kademe kademe durdurmaya çalışacaklardır.

5. Grup karargâhı, Yamak köyünde ve muharebe karargâhı da Mangal tepenin gerisinde bulunacaktır. (22 Ağustos-1921).

Öğleye Kadar Cereyan Eden Harekete Göre Tespit Edilen Düşman Durumu

Porsuk'un kuzeyinde: Düşmanın bir faaliyeti görülmemiştir. Düşman kuvvetlerinin kısmen Biçer'e çekildiği söylenmektedir.

Porsuk'un güneyinde: Önemli bir hareket görülmemiştir.

Sakarya'nın güneyinde: Tayyaremiz bu sabah Çeltik-Küçükhasan bölgesinde 1,5 tümenlik bir kuvvet görmüştür. 2 alaylı bir süvari tugayı, saat 08.30'da Hacımusaoğlu'ndan doğuya yürüyüşe geçmiştir. Hacımusaoğlu'ndaki büyük ordugâhlarda ve daha kuzeyinde yürüyüş hazırlıkları görülmüştür.

Hacımusaoğlu'nun güneyinde takviyeli 1 piyade alayı mevziye yerleşmiştir.

Sandıklı bölgesinde: 6 ncı Tümenin Dumlupınar'a taarruzu üzerine düşman buradaki kuvvetlerini takviye etmiştir.

Düşman Hareketi Hakkındaki Düşünceler

Düşman ileri harekete başladıktan sonra, harekâtın cereyanı ve müdafaasına karar verilen Sakarya mevzilerine olan mesafe dikkate alınarak, düşmanın 20 Ağustos'tan itibaren sol kanatta ve Ilıca boyunda taarruza geçebileceği düşünülmüştü. 20 ve 21 Ağustos günlerindeki yavaş hareketleri sebebiyle Genelkurmay tarafından, düşmanın stratejik yayılmasını değiştirmekle meşgul olduğuna karar verilmişti. Başkomutanlık tarafından da kuzeydeki kuvvetlerin Sakarya'nın güneyine geçirilmekte ve geride kalan kuvvetlerin de ileri alınmakta olduğuna karar verilmiş ve bu konuda aşağıdaki muhabereler yapılmıştı:

Genelkurmay Başkanlığına

"Düşmanın henüz taarruz faaliyetine geçmemesi, hazırlıkla, Porsuk'un kuzeyindeki kuvvetlerini de sol kanadımıza karşı getirmekle ve geride bıraktığı kuvvetleri ileri almakla uğraştığını göstermektedir. Bu konudaki görüşlerinizi bildirmenizi rica ederim."

Mustafa Kemal

Başkomutanlığa

"Düşmanın hareket ve faaliyetindeki beklenmeyen gecikme, ilk düşüncesinde değişiklik yapmaya mecbur kalmasından ileri gelmektedir. Bundan ilk stratejik planının sonuçsuz kaldığına ihtimal verilebilir. Vaktiyle kuvvetimizi pek zayıf görmesi, şimdi ise kuvvetinin yetersizliğini anlayarak geriden ve sağ kanadımız karşısında yeni kuvvetler getirmek istemesi, iklim ve susuzluktan güçlük çekmesi, hareketini geciktirmiş olabilir. Buna karşı sağ kanadımızdaki süvarilerimizi biraz piyade ile takviye ederek, Sakarya'nın batısından Mihalıççık ve Sarıköy genel istikametlerinde ilerletmek ve düşmanla mümkün olduğu kadar ilerden temasa geçmek lazımdır. Böylece, düşmanı Sakarya'dan uzakta tutarak mürettep Kolordu birliklerini toplamak ve kesin sonuç yerinde en son askerimize kadar bütün kuvvetlerimizi kullanmak mümkün olabilecektir."

Genelkurmay Başkanlığından ayrıca buna ek olarak; "Bugün saat 15.00'te Yıldıztepe'den yapılan gözetlemede Acıkuyu ovasında ve Bozdağ'ın kuzey ve kuzeybatısındaki ovada düşmandan eser görülmediği; 4 ncü Grubun, bu sırada Sakarya'nın güney ucundaki yarmadan Türktacir'e doğru 2 alayın ilerlediğini bildirdiği; 12 nci Grubun, akşama doğru Demirci köyüne sınıfı ve kuvveti bilinemeyen bir kuvvetin ve ayrıca Hamamkarahisar'dan Kavuncu Ovası'na doğru 5 gruplu bir kolun ilerlediğini, sonra da Kürtler'e saptığını ve baştaki Grubun 1 süvari bölüğü olduğunu bildirdiği" yazılmıştı.

Öğleden Sonra Cereyan Eden Harekete Göre Düşman Durumu

Porsuk'un kuzeyinde: Mihalıç bölgesinde 1 tümen, Sazak Yaylası'nda miktarı bilinmeyen kuvvetler tespit edilmiştir. Esir edilen askerler, 11 nci Tümenin Mihalıç civarında, 3 ncü Tümenin bu tümenle demir yolu arasında, 7 nci Tümenin demir yolunun güneyinde bulunduğunu söylemişlerdir. 11 nci Tümene bağlı olan esirlerin bütün kuvvetlerinin burada bulunduğunu zannetmiş olmaları muhtemeldir. Gerçekte burada yalnız bu tümenin 16 ncı Alayı bulunmuştur. 3 ncü Tümen bir gün önce güneye kaydırılmış ve Sakarya'nın güneyine alınmışsa da esirlerin bundan haberdar olmadıkları anlaşılmıştır. 7 nci Tümen hakkındaki ifadeleri doğrudur.

Porsuk'un güneyinde: Akşama doğru demir yolu boyunca ve demir yolunun kuzeyinden bazı düşman kuvvetlerinin tabur tabur Sakarya'ya doğru yaklaştıkları görülmüştür. Saat 15.00'te 1 süvari alayının Hamamkarahisar'dan Bağrı'ya, bir takım piyadenin Kavuncu Köprüsü'nün

kuzeybatısındaki sırtlara geldiği görülmüş, yine bu sıralarda büyük bir toz bulutunun Horto'dan Demirciköyü'ne doğru yaklaştığı gözlenmiştir.

Sakarya'nın güneyinde: Saat 15.00'te 2 alay kadar piyadenin yarmadan Türktacir'e doğru yaklaştığı, 1 alay piyade ile kolların Canbaklı'nın 10 km güneydoğusundaki Emirler'e vardığı görülmüştür.

22 Ağustos 1921 Tarihinde Ordunun Sol Kanadındaki Grupların Hareketleri

2 nci Grubun Hareketi: Son emirle 3 piyade ve geçici olarak emrine verilen 2 süvari tümeninden ibaret olan Grubun durumu şöyleydi:

1- 9 ncu Tümen sağ kanatta Türbetepe bölgesinde, 5 nci Tümen solda Mangal Dağı'nda olmak üzere 2 tümen birinci hatta; 4 ncü Tümen sol kanadın gerisinde Yaprak köyünde ihtiyattadır.

2- 9 ncu Tümen, Türbetepe'den (dâhil) Ilıca Çayı'na (dâhil) kadar bölgeyi; 5 nci Tümen, Ilıca Çayı'ndan itibaren Mangal Dağı'nı tahkim etmek ve savunmakla görevlidirler;

3- Süvari tümenlerinin görevleri:

Düşman kuşatmasının keşfi ve sol kanadın sağlamlaştırılmasıdır. 3 ncü Süvari Tümeni, günü Boğazkaya[228] sırtlarında geçirmiş, düşmanın Kesikkavak'tan[229] ilerlemesi üzerine burada 2 bölük bırakarak geceleyin Tepeköy'e[230] çekilmiştir.

2 nci Süvari Tümeni, günü Aladağ'da geçirmiş, düşmanın Göktepe'den ilerlemesi üzerine muharebe ederek Çıtakköy civarına çekilmiştir.

Grup cephesinde düşmanın hareketi şu şekilde cereyan etmişti:

Canbaklı'nın doğusundaki ordugâhlarda akşam üzeri doğuya doğru yürüyüş hazırlıkları görülmüştür. Hacımusaoğlu'ndan 1 tümen tahmin edilen kuvvet, öncüsü ile saat 17.00'de, büyük kısmıyla saat 19.00'da Emirler (Kesikkavak) köyünü işgal etmiş ve öncüsüyle Tepeköy üzerinden harekete geçerek oradaki süvarilerimize taarruz ettiği, süvarilerimizin biraz geriledikleri görülmüştür.

Ordunun Sol Kanadına Kaydırılan 1 nci Grubun Hareketi:

1. 23 ncü Tümen Kadıköy'de; 24 ncü Tümen, 47 nci Alay, Obüs Taburu ve Grup karargâhı Haymana'da istirahate geçmişlerdi. Tümenler, 21 Ağustos gecesi Çekirdeksiz[231] ve Tırnaksız'dan Karakaya ve Karayavşan[232] hizalarına kadar gelmişler ve burada uzunca birer mola vererek 22 Ağustos 1921 günü öğleden önce Kadıköy ve Haymana'ya gelmişlerdi.

[228] Ankara-Haymana ilçesine bağlı köy.
[229] Ankara-Haymana ilçesine bağlı köy.
[230] Ankara-Haymana ilçesine bağlı köy.
[231] Ankara-Polatlı ilçesine bağlı köy.
[232] Ankara-Haymana ilçesine bağlı köy.

Tümenlerin 12 saatte yaptıkları yürüyüş, harita üzerinde 50 km'dir.

2. Düşmanın 2 nci Grup cephesindeki hareket ve faaliyeti üzerine, Batı Cephesi Komutanlığı tarafından 1 nci Gruba bu gece Kaltaklı[233] ve Gökgöz bölgesine hareket ihtimali olduğundan hazırlık emri verilmişti.

5 nci Grubun Hareketi

2 nci ve 3 ncü Tümenlerini 2 nci Grup emrine verdikten sonra, 14 ncü Tümen ve 4 ncü Tugayı ile Hacıömeroğlu bölgesinde kalarak düşmanla teması korumuş, akşama doğru tehlikeli bir durumda kalmıştı. Akşam üzeri Hacımusaoğlu'ndaki 1 düşman tümeni, çeşitli kollarla doğuya yürürken, batıdan uzun bir yürüyüş kolu ile birçok otomobilin buraya geldikleri görülmüş ve 2 süvari alayı ile 1 alay kadar piyade, Hacıömer üzerinden Sinanlı-Katırlı hattına ilerlemiştir.

Düşmanın şiddetli topçu ateşi altında Hacıömeroğlu ve civarındaki 4 ncü Tugayla 14 ncü Tümen alayları güçlükle güneye çekilmişlerdi.

Grup Komutanı, Batı Cephesi Komutanlığına yazdığı bir raporda:

Grup ikiye bölünmüş, yorgun ve zayıf olduğundan, bugün düşman süvarisiyle ciddi bir muharebeye girişememiştir. Tümenler ayrı ayrı bulunmakla yalnız keşif ve örtme perdesi meydana getirilebilmiştir. Bununla beraber, düşman kuşatma kollarının kuvvet ve mahiyetlerini meydana çıkarmıştır. Düşman kuvvetleriyle piyade gruplarımız arasında temas olduğundan, geçici olarak 2 nci Grubun emrine verilmiş olan 2 nci ve 3 ncü Süvari Tümenlerinin tekrar Süvari Grubu emrine verilmesi teklif edilmiştir.

Mürettep Tümen: 21 Ağustos gecesini Karabağ'da geçirerek, erken hareket etmiş ve öğleden sonra İshaklı'ya varmıştı. Tümeni düşman zannederek İshaklı'yı terk ve tahliye edenler tekrar yerlerine dönmüşlerdi. Batı Cephesi Komutanlığı tarafından Tümene Çeltik istikametinde ikinci bir baskın görevi verilmiş ve bu konudaki emir, saat 16.00'da yazıldığı hâlde Tümen tarafından saat 20.00'de alınmıştı. Cephe emri şöyleydi:

"Düşmanın asıl kuvvetleri Sakarya ile Şeyh Ahmetli arasındadır. Kürtlerkışlağı istikametine cephemize paralel yan yürüyüşe devam edeceği anlaşılıyor.

Düşmanın lojistik destek hattı, Akgöl'ün kuzeybatısındaki Çeltik mevkisinden ya Sakarya Vadisiyle Seyitgazi'den ya da Fettahoğlu köprüsünden Sivrihisar'a uzanmaktadır.

İkinci ihtimal, daha kuvvetlidir. Her hâlde Çeltik ve civarı önem kazanmıştır.

Mürettep Tümenin ansızın Bayat kolu üzerinden Çeltik istikametinde taarruz etmesi çok önemlidir. Düşmanın bu şekilde hareketsiz bırakılan kuvvetleri, muharebe meydanından uzak tutulmuş olur. Eğer geride kuvveti

[233] Ankara-Haymana ilçesine bağlı köy. Bugünkü adı Ataköy.

yoksa, düşman ordusu çekilmeye mecbur olduğu zaman, Mürettep Tümenin Çeltik'e hâkim olması, yalnız meydan muharebesini değil belki seferi bile kesin sonuca götürebilir. Bunun için Mürettep Tümen, hareketini son derecede gizleyerek hızlı bir şekilde Akşehir Gölü'nün kuzeydoğu ucunda toplanıp, Bayat kolu-Çeltik üzerine yeni bir teşebbüse girişecektir. Bu hareket cereyan ederken, Bolvadin ve Çay'dan ilerleyecek düşman da süvari alayıyla ve söylentilerle durdurulmalıdır. Birinci şart, gizlilik ve sürattir."

6 ncı Tümen de gece yürüyüşü yaparak sabaha karşı Dumlupınar'ın güneyindeki Çiftlikköy'ü işgal etmiştir.

Dumlupınar köyü istasyonu, batıdan ve güneydoğudan çevrilerek taarruz edilmiş ve düşman çekilmek zorunda kalmışsa da Aslıhanlar üzerinden yardıma gelen 1 taburla takviye edilerek karşı taarruza geçmişti. Düşman tayyareleri de taarruza katılmışlardı. Kazanılan başarı korunamadığından Tümen çekilmek zorunda kalmıştı.

Bugün cereyan eden düşman hareketine ve esirlerin ifadelerine göre Genelkurmay Başkanı, düşmanın bütün kuvvetini Çanakçı ve Mangal Dağı hattında ordumuzun büyük kısmına karşı kullanacağını kabul etmişti. Cephe komutanı da düşmanın 3 tümeniyle Sakarya ve Porsuk'un kuzeyinde, 7 tümeniyle Sakarya ve Ilıca'nın güneyinde bulunduğunu tahmin ediyordu.

Bugünkü duruma göre, düşman büyük kuvvetleriyle Ilıca boyundaki mevzilerimize karşı açılmış ve kuşatma kolu ile sağ kanadımızın dışına çıkmaya başlamıştı. Porsuk'un kuzey ve güneyinde, Sakarya boyunda bıraktığı kuvvetlerinin cephe taarruzlarıyla bizi oyalayacağı ya da buradan yapacağımız herhangi bir hareketi karşılayarak, kesin sonuçlu muharebelerin Ilıca boyunda ve sol kanadımızı kavrayacak şekilde yapılacağı kesindi.

Sitratikos'un raporuna göre:

Yunan ordusu bugün biraz daha ileri yanaşmış, Göksu ve Ilıca derelerinden 15 km uzakta hazırlık durumuna girişmişti.

Sağ kanat, Hacımusaoğlu'nun kuzeyine kadar uzamış ve oradan sonra sağı, geriye kırılmıştı.

Prens Andre "Felâkete Doğru" adlı eserinde bugünkü hareketleri şöyle nakletmişti:

"Ordunun bulunduğu bölge, açılıp yayılmasına yeterli değildi. Bunun için 2 nci Kolordunun daha uzaklara, çölün içerisine dalması lazım geldi.

22 Ağustos'ta, Türktacir'in 4 km kuzeyindeki tepeler-Kürttacir'in hemen güneyinde ve Türktacir'in 8 km doğusundaki tepeler-Canbaklı'nın 6 km güneybatısındaki tepeler hattına kısa bir ileri hareket yapılmıştır. Bu ilerlemede her Kolorduya bir hat verilmiştir.

2 nci Kolorduya, ordunun sağ kanadına hareketi ve sağ kanatta kademeli bir durum alması emredilmiştir. Bu emir üzerine 5 nci Tümen Hacımusaoğlu'nun kuzeydoğusunda, 13 ncü Tümen Şeyh Ahmetli

bölgesinin kuzeydoğusunda, 9 ncu Tümen 5 nci Tümenin gerisinde, Süvari Tugayı 5 nci Tümenin sağında konuşlanmıştır. Ben 5 nci Tümenle beraberdim. Bu yürüyüş çok sıkıntılıydı. Bunlar dehşetli günlerdi. Boğucu bir hava içinde bunalıyorduk.

Aynı gün, diğer 2 Kolordu Göksu-Katrancı'da yaklaşık 5 km güneyde bir hatta yanaştılar. Böylece iki Kolordu, sağa geriye ve kademeli bir durumdaydı. Ordu da 22 Ağustos akşamı düşmanın tahkim edilmiş cephesine taarruza hazır bir durumdaydı. Düşman bizim girişimlerimizden ve hareketlerimizden haberdar olmuştu. Konuşlanma açısından kuvvetli bir engel olan Sakarya gerisindeki müstahkem düşman cephesine çatmamak için fazla geniş bir kuşatma hareketi yapmak konusundaki çalışmalarımız boşa gitmiştir.

Bizim her günkü yaklaşma yürüyüşümüzü takip eden düşman da cephesini değiştirerek, güneye karşı Göksu ve Katrancı dereleriyle himaye edilen müstahkem bir mevzi tutmuştur. Her ne kâdar bu sular kuvvetli bir engel değilse de arazi çok dik ve arızalı olduğundan mevziler kuvvetliydi. Sonraki olaylarla edindiğim kanaate göre, 7 nci Tümenin kendisine verilen işe denk değildi. Eğer bu işte, bir tümen daha veya tüm 3 ncü Kolordu kullanılmış olsaydı belki de sonuç farklı olurdu. O hâlde bizim güneyden kuzeye taarruzumuz gerçekte yapıldığı kadar geniş yapılamazdı. Fakat şu faydası olurdu ki, düşman kendi sağ yanında ve arkasında büyük kuvvetlerin tehdidini hissederek, gösterdiği kadar azim ve kuvvetle cephesini savunamazdı.

Polatlı üzerine yapılan hareket ciddî bir direnişle karşılaşmadığını düşünse bile, gerçekte de böyle olmuş ve 7 nci Tümen bu istikamette kolayca ilerlemişti. Bu kanattan daha büyük bir kuvvetin toplanmasının, düşmanın asıl mevzilerinin aleyhine güneyde yapılan taarruzlara yardımı dokunurdu. Yine bu hareket sayesinde 2 nci Kolordu, düşman kanadını aramak için faydasız hareketlerden kurtulurdu."

5 NCİ TÜMEN KOMUTANININ MANGAL DAĞI'NIN SAVUNMA VE TAHKİMİ HAKKINDAKİ DÜŞÜNCELERİ

2 nci Grup, 5 nci ve 9 ncu Tümenlerle 18 Ağustos'ta İnlerkatrancı'ya ulaşmasına rağmen, 5 nci Tümene iki gün kadar belirli bir cephede görev verilmeyerek, Tanburoğlu ve Alancık civarında ihtiyatta bırakıldı. 20 Ağustos 1921'de bugüne kadar henüz kazma vurulmamış olan Türbetepe ile Mangal Dağı'nın 5 nci Tümenin birer alayı ile işgal ve tahkimi emredilmişti. Aynı gün, Kürttacir, Erenköylü, Üzümbey istikametlerinde ve Canbaklı genel istikametinde çeşitli kollarla düşman birliklerinin yürüdüğü Türbetepe'den görülüyordu.

21 Ağustos 1921 tarihinde düşmanın taarruzu hâlinde muharebeye hazır bulunulması da emredilmişti. Türbetepe'yle Mangal Dağı'nın doğu tarafları arası 10 km'den fazladır. Düşmanın daima doğuya doğru yürüyerek ordunun sol kanadını kuşatma fikrinde olduğu anlaşıldığından, böyle geniş

ve sol kanat açığında ileri çıkıntı oluşturan ve ayrı bir durumda kalan Mangal Dağı'nın düşmanın birkaç tümeninin taarruzuna yalnız başına maruz kalacağı çok doğaldı. Bu dağın elde bulundurulması için tümenlerin mevcutlarına göre, cephenin 2 tümenle elde tutulması, 1 tümenin ihtiyatta bulundurulması ve ayrıca sağ ve sol taraflarının da diğer birliklere dayanmış olması lazımdı. Aynı zamanda taşlık da olduğundan en azından iki hafta önce ordu tarafından amele taburları ve istihkâm birlikleri gönderilerek tahkim ettirilmesi gerekirdi.

20 Ağustos 1921 günü, ikindiden sonra, gerek Türbetepe'nin gerekse Mangal dağının tahkimi için birer alay görevlendirilmiş 20 Ağustos 1921'de Türbetepe'de 20 Ağustos 1921 gece yarısı da Mangal Dağı'nda tahkimat başlamıştı.

Mangal Dağı oldukça geniş olduğundan savunulması için oldukça fazla kuvvete ihtiyaç duyulduğundan ve Türbetepe ile arasındaki sahanın genişliğinden dolayı karşılık olarak yardım imkânı olmadığı ve her ikisi arasındaki Ilıca vadisinin her iki tarafındaki arazinin durumuna göre düşmanın birkaç tümeninin girebileceğini kabul etmek gerektiği gibi ayrıca Mangal Dağı ile Türbetepe arasına vadi kısmına önemli bir kuvvetin ayrılması da gerekliydi. Bunlar 2 nci Grup Komutanlığına arz edilmiş ve Grup Komutanlığı, tümenin Türbetepe'de bırakılan 15 nci Alayını Tümen emrine verdiğinden Alay, 21 Ağustos 1921 akşamı Mangal Dağı'na gönderilmişti.

Mangal Dağı'nın Arazi Durumu[234]

Mangal Dağı, savunma hattının solu açığında ileri çıkıntı olup ayrı bir durumdadır. Gayet geniş olup sağ kanadından, Ilıca vadisinden sol kanadındaki Yaycı-Yaprak-Bayır yolunun doğusundaki alçak tepecikler dâhil olduğu hâlde müdafaa hattının uzunluğu 6 km'ye yakındır. Başlı başına düşman kuvvetlerinin taarruzuna açık olduğu gibi, solundan kuşatılmaya da müsaittir. Taşlık olduğundan, tahkimi için uzun zamana ve mükemmel tahkim araçlarına ihtiyaç duyulur. Önünde güzel atış meydanı vardır. Dağın merkezi ilerisinde topografya sürahisi şeklinde büyük bir çıkıntı, yüksek bir sırt mevcut olup, asıl yukarıdaki hattan 300-400 m. ilerdedir. Savunma hattının doğal olarak bu ilerdeki parçanın önünden geçmesi zorunlu olduğundan bu kısım, âdeta bir dış köşe oluşturur. Bu kısım, geniş olup 2000 m. uzunluğundadır. Sırt, askerî zirveden 150-200 m. aşağıdan geçtiğinden takviye ve cephane ikmali gibi işler, düşman ateşi altında yapılacaktır. Bununla birlikte, pek çok gizli yaklaşma yolları yapılması gerekir. Sağ kanatta Ilıca Vadisi ve Kirazoğlu köyünün ilerisindeki yarıklar, büyük düşman birliğinin, Türbetepe ile Mangal Dağı arasına girmesine uygundur. Dağın merkezinin 5-6 km ilerisindeki Büyük ve Küçük Konakgörmez köyleri civarında savunma hattına paralel vadiler, düşmanın 4 km'ye kadar görünmeden yaklaşmasına ve açılmasına uygundur.

[234] Bk. Kroki 21.

O civarda düşmana, güzel topçu mevzileri vardır. Mangal Dağı'nın sol kanadına doğru gelen Yaycı Vadisi de aynı şekilde düşmanın kanadına gizli ilerleyerek 3-4 km mesafede sol kanadı kuşatacak şekilde görünmeden açılıp yayılmasına uygundur.

Mangal Dağı'nın yüksek olması sebebiyle 2-3 km cephesi ilerisine güzel atış sahası olup, cephe ve kanatlar ilerisindeki toplanma hatlarının tam ateşleriyle dövülmesini ve bu şekilde ölü köşelerin yok edilmesini mümkün kılmakta ise de düşman geceleyin bu toplanma hatlarından faydalanabilir.

Mangal Dağı yüksek olduğundan mevzi düşman tarafından açık bir şekilde görülebilir. Bundan dolayı düşman topçusu tarafından piyade mevzilerimizin ateş altına alınması çok kolaydır. Bu şekilde tahkimatın mutlaka boy siperi şeklinde yapılmış olması ve ayrıca destek ve ihtiyat hatlarının zikzaklarla mükemmel bir durumda bulunması lazımdır. Hâlbuki 1800 muharip piyade mevcudundaki 5 nci Tümen, eksik tahkim aracıyla 2 gün içinde baştan başa kayalık olan bu dağda gece, gündüz çalıştığı hâlde ancak 30-40 cm'lik bir yer kazabilmiş, üst tarafı taş duvar hâlinde manga gruplarından meydana gelmiş bir savunma hattı meydana getirilebilmişti. Her ne kadar kapatılmasına çalışılmışsa da mümkün olamadığından, düşman topçusu için çok güzel bir hedef oluşturması doğaldı. Savunma hattının geri tarafı diktir. Yaprakbayır köyünden geçen ve 2 km mesafeye kadar bulunan vadiye kadar hiçbir mevzi yoktur. Ancak bu vadinin doğu sırtlarında mevziler bulunabilir. Mevzinin arkası, gayet dik ve kayalık olduğundan hareket etmek zordur. Bir kanattan diğer kanada ihtiyatların yetiştirilmesi çok güçtür ve saatler alabilir. Kısa mesafe görüşlerinden dolayı, dağ üzerinde topçu mevzileri seçilemez. Merkez gerisinde ve hatta birkaç kilometre geride bile topçunun yerleşmesi mümkün değildir. Bununla birlikte, topçular ancak kanatlarda yerleştirilebilir. Makasa benzer ateşle, karşı kanatların dövülebilmesi, dağın merkez kısmının yüksek ve ileri çıkıntı olması sebebiyle yeterli derecede mümkün değildir. Merkezdeki savunma hattının açık bir şekilde ileri çıkıntı olması dolayısıyla merkez önünde de topçu ateşinden korunaklı bazı kısımlar kalmaktadır. Buraların Türbetepe tarafından uzun menzilli toplarla dövülmesi lâzımdır. Genişliği dolayısıyla düşman 2-3 tümeniyle Mangal Dağı'na taarruz edebilir. Buna karşılık düşmanın üstün kuvvetle taarruzu hâlinde, bizim tarafımızdan da mevzinin böyle 1800 mevcutlu bir tümenle değil, basit bir şekilde tehdit edilen hâline göre bile müdafaası mümkün değildir. Bu sebepten daha önemli kuvvetler bulundurulması zorunludur. Tahkimatın da böyle gerçekte olduğu gibi düşman kolları görüldükten sonra değil, vaktinde ikmali ve en çok da gerisinde mükemmel bir muhabere şebekesinin tesis edilmesi lazımdır. Hâlbuki 5 nci Tümen, bu gibi araçların yetersizliği sebebiyle muharebe sırasında Tümen gözetleme yerinden ne topçularla, ne de alay komutanları ve tabur komutanlarıyla telefon irtibatı kuramayacak bir durumda bulunuyorlardı.

Dağın arazi durumu ise tümen ve alay gözetleme yerlerinden yakın piyade muharebesini görmeye uygun değildi. 20 Ağustos 1921'de Canbaklı bölgesine ulaşmış olan düşmanın 21 ve 22 Ağustos'ta hareket etmemiş olması, Tümenin bu mevzide daha esaslı olarak yerleşmesini sağlamıştı.

Tümenin Takviyesi ve Mangal Dağı'ndaki Tertibatı

22 Ağustos 1921'de Mangal Dağı'nın doğusundaki Yaprak köyüne 4 ncü Tümen gönderildi ve 15'lik ağır obüs topu ile 2 toplu tayyare bataryasından oluşan ağır topçu taburuyla endaht sahra topçu alayından 1 sahra bataryası ve 9 ncu Tümenden 3 adet Rus dağ toplu batarya tümen emrine gönderilmiştir. Bu toplar, Antep muharebelerinde tekrar görüldüğü üzere 20-30 mermi atıldıktan sonra bozuluyorlardı.

Tümen, Mangal Dağı'nda şu şekilde tertiplenmişti:

a) Ilıca Çayı (hariç) Nedimbey Tepesi (dâhil) bölgesi 14 ncü Alay tarafından;

b) Nedimbey tepesi (hariç)- Bayrakbayır-Yaycı yolu (dâhil) bölgesi 24 ncü Alay tarafından işgal edilip savunulacak. Hücum Taburu ve 15 nci Alaydan 1 makineli tüfek takımı, 24 ncü Alay emrine verilmiştir.

c) 15 nci Alay 2 taburuyla Yayvantepe'de; 1 taburu ve İstihkâm Bölüğü Mangal Dağı'nın merkezinde Tümen ihtiyatında bulunuyordu.

d) İkişer toplu kudretli dağ bataryası ve birinci şinayder dağ bataryası sağ kanatta, 2 nci Şinayder bataryası sol kanatta makasa benzer ateşle mevzinin önünü ateş altına alacak şekilde konuşlanmışlardır. Merkez önünde ateş altına alınamayan yer yoktu.

3 toplu Rus dağ bataryası merkezin biraz solunda, yukarı hatta Büyük ve Küçük Konakgörmez[235] istikametinde cephe ilerisine ve gerektiğinde Yaycı istikametinde sol kanada karşı uzak muharebe için tayyare sahra bataryaları sol kanat gerisinde Yaycı istikametiyle Mangal Dağı'nın sol kanadı ilerisini ateş altına alabiliyordu. Kısa mesafe dolayısıyla Mangal Dağı'nın merkezi ile sağ kanadı önüne bu bataryaların verilmesi mümkün değildi.

Tayyare bataryasının daha gerilere konuşlandırılarak Mangal Dağı'nın merkez ve sağ kanat ilerisinin ateş altına alınması düşünülmüşse de arazinin durumu, bataryanın telefon araçları çok iyi ve ihtiyaca yetecek derecede değildi.

Obüs topu sağ kanadın gerisine Ilıca Vadisi'ne konuşlandırılmıştı. Topun her türlü arazide hareket kabiliyeti yoktu. Mandalar zayıf ve güçlükle çekebiliyorlardı. Ilıca Vadisi'nden Mangal Dağı'nın sağ kanat ve merkezi ilerisini ateş altına alacaktı. Bu top, muharebede görevlendirilmemiştir.

2 nci Grubun 22 Ağustos 1921 tarihindeki durumu kısaca şöyleydi:

[235] Ankara-Haymana ilçesine bağlı köyler.

a) Grubun kuruluşunda 4 ncü, 5 nci ve 9 ncu Tümenler bulunuyordu. 2 nci ve 3 ncü Süvari Tümenleri de bu Grubun emrine verilmişti.

9 ncu Tümen, sağda Türbetepe bölgesinde;

5 nci Tümen, solda Mangal Dağı bölgesinde olmak üzere her iki tümen birinci hattaydı.

4 ncü Tümen, sol kanadın gerisinde, Yaprakbayır köyünde ihtiyatta bulunuyordu.

b) 9 ncu Tümen; Türbetepe'den (dâhil) Ilıca Çayı'na (dâhil) kadar olan bölgenin, 5 nci Tümen Ilıca Çayı'ndan itibaren Mangal Dağı'nın tahkimi ve müdafaasıyla savunmakla görevlendirilmişlerdi.

c) Süvari tümenleri;

Süvari tümenlerine düşman kuşatmasının keşfi ve kanatların güvenliğinin sağlanması görevi verilmişti.

3 ncü Tümen; bugünü Boğazkaya sırtlarında geçirmiş, düşmanın Kesikkavak'tan ilerlemesi üzerine, burada 1 bölük bırakarak geceleyin Tepeköy'e çekilmişti.

2 nci Tümen; bugünü Alahacı'da geçirmiş, düşmanın Göktepe'den ilerlemesi üzerine muharebe ederek Çanakköy civarına gelmişti.

Grup Cephesinde Beliren Düşman Hareketleri

Canbaklı'nın doğusundaki ordugâhlarda, akşam üzeri doğuya doğru yürüyüş hazırlıkları görülmüş, Hacımusaoğlu'ndan 1 tümen kadar tahmin edilen kuvvet öncüyle saat 17.00'de, büyük kısmıyla saat 19.00'da emirle Kesikkavak köyünü işgal etmiş ve öncüsüyle Tepeköy üzerinden hareketle, oradaki süvarilerimize taarruz etmiş, süvarilerimiz de biraz gerilemişlerdi.

2 nci Grup ve karşısındaki düşman bu durumda iken, 23 Ağustos 1921 günü düşmanın Mangal Dağı'na taarruzu başladı. Bu tarih, Sakarya Meydan Muharebesinin başlangıcı olarak kabul edilmiş ve ikinci kitabın konusunu oluşturan 2 nci Kolordunun hareketi, burada son bulmuştur.

DİZİN

1

1 nci Grup Komutanlığı, 120
1 nci Tümen, 19, 125, 126, 147, 166, 235
10 ncu Tümen, 125, 228, 234, 241
12 nci Alay, 121
12 nci Grup, 120, 125, 127, 128, 135, 171, 172, 215, 224, 239, 245, 246, 250
12 nci Grup Komutanlığı, 120
12 nci Kolordu, 10, 11
12 nci Süvari Alayı, 67, 100, 107, 109, 122, 144
12 nci Tümen, 119, 126, 128, 234
13 ncü Kolordu, 6, 9, 10, 11, 43
13 ncü Tümen, 126, 249, 257
132 nci Alay, 178
14 ncü Alay 3 ncü Tabur, 45
14 ncü Süvari Tugayı, 217
15 nci Alay, 47, 61, 64, 80, 89, 90, 122, 143, 145, 165, 206, 221, 226, 259, 261
15 nci Piyade Alayı, 146, 164, 187
15 nci Piyade Tümeni, 125
17 nci Tümen, 120, 235
18 nci Bağımsız Alay, 126
18 nci Tümen, 178, 179

2

2 nci Grup, 25, 139, 147, 148, 150, 151, 163, 164, 165, 166, 169, 171, 175, 176, 179, 180, 182, 185, 188, 191, 192, 193, 194, 197, 198, 199, 200, 203, 204, 207, 208, 211, 213, 216, 218, 219, 220, 222, 224, 225, 226, 229, 230, 232, 236, 238, 239, 240, 242, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 256, 258, 259, 262
2 nci Grup Komutanlığı, 139, 163, 165, 169, 175, 176, 179, 180, 193, 218, 230, 242, 251, 259
2 nci Kolordu, XI, 4, 25, 51, 58, 59, 61, 79, 81, 86, 87, 88, 94, 95, 103, 104, 107, 111, 113, 117, 121, 125, 135, 136, 138, 139, 146, 147, 148, 149, 152, 179, 202, 209, 215, 224, 228, 234, 241, 249, 251, 257, 258, 262
2 nci Piyade Tümeni, 87, 94, 99
2 nci Süvari Tümeni, 125, 127, 169, 187, 188, 191, 198, 203, 204, 211, 217, 225, 236, 240, 242, 248, 249, 250, 255
2 nci Tümen, 15, 61, 87, 95, 100, 104, 107, 122, 126, 144, 217, 227, 234, 236, 249, 250, 253, 262
20 nci Kolordu, 6, 10, 11
22 nci Topçu Alayı, 144
24 ncü Alay, 34, 44, 45, 47, 53, 61, 64, 80, 89, 90, 122, 143, 144, 145, 164, 165, 199, 201, 206, 221, 227, 232, 261

24 ncü Tümen, 224, 241, 246, 247, 251, 255
25 nci Alay, 54, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 79, 80, 87, 88, 89, 90, 91, 100, 101, 109, 110, 122, 136, 142, 162, 189, 201, 207
25 nci Alay Komutanlığı, 87
26 ncı Alay, 62, 64, 65, 84, 100, 105, 109, 110, 122, 142, 161, 162, 163, 189, 200, 207
27 nci Alay, 54, 62, 63, 64, 65, 67, 80, 88, 96, 100, 109, 110, 122, 136, 142, 161, 162, 163, 189, 200, 201, 207, 225, 243, 252
27 nci Maraş Alayı, 56
29 ncu Süvari Alayı, 201, 239

3

3 ncü Grup Komutanlığı, 120, 251
3 ncü Kafkas Tümeni, 120, 135, 235, 238, 241, 244, 247, 251, 252
3 ncü Kolordu, 6, 10, 11, 47, 119, 125, 202, 209, 228, 234, 241, 251, 258
3 ncü Piyade Tümeni, 125
3 ncü Süvari Tümeni, 125, 225, 249, 250, 253, 255
31 nci Alay, 178
32 nci Tümen, 178
33 ncü Süvari Alayı, 191
35 nci Süvari Alayı, 129, 130, 131, 139, 156, 157, 170, 187, 192

4

4 nci Tümen, 241
4 ncü Alay, 61
4 ncü Depo Alayı, 124, 144
4 ncü Grup, 120, 125, 127, 129, 135, 210, 213, 215, 218, 222, 224, 225, 229, 230, 235, 244, 247
4 ncü Grup Komutanlığı, 120
4 ncü Süvari Tugayı, 120, 125, 126, 127, 151, 159, 198, 203, 204, 211, 225
4 ncü Tugay, 227
4 ncü Tümen, 102, 126, 128, 140, 156, 178, 247, 248, 250, 251, 252, 255, 261, 262
41 nci Niğde Askerlik Dairesi, 47
41 nci Tümen, 25, 26, 27, 51, 57, 97, 98, 104, 113, 172, 233
42 nci Alay, 178
47 nci Alay, 178, 245, 255

5

5 nci Grup Komutanlığı, 151, 175, 179, 180, 187
5 nci Süvari Alayı, 191, 203
5 nci Süvari Grubu, 133, 175, 203, 204, 205, 227, 236, 241
5 nci Tümen, 26, 33, 44, 47, 53, 54, 55, 56, 57, 59, 60, 61, 64, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 81, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 93, 96, 100, 101, 109, 113, 119, 122, 123, 136, 143, 144, 146, 149, 164, 183, 185, 187, 198, 199, 200, 204, 206, 207, 212, 213, 218, 220, 221, 224, 226, 231,

236, 242, 255, 257, 262
50 ncı Alay topçu takımı, 128
50 nci Alay, 132, 158, 159, 171, 194
51 nci Alay 2 nci Tabur, 158
52 nci Alay, 130, 134, 140, 154, 155, 156, 157, 161, 163, 170
55 nci Süvari Alayı, 202
57 nci Tümen, 125, 126, 127, 128, 215, 216, 245, 246, 251

6

6 ncı Tümen, 120, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 133, 134, 143, 147, 148, 149, 151, 158, 161, 164, 166, 169, 170, 171, 176, 179, 182, 185, 190, 191, 193, 205, 210, 216, 217, 234, 240, 253, 257

7

7 nci Süvari Alayı, 97
7 nci Tümen, 120, 125, 127, 215, 223, 225, 228, 234, 241, 244, 248, 249, 250, 251, 252, 254, 258

8

8 nci Tümen, 218, 222, 225, 226, 227, 230, 231, 232, 233, 243

9

9 ncu Alay 1 nci Tabur, 26
9 ncu Maraş Tümeni, 58
9 ncu Tümen, 46, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 83, 86, 87, 88, 89, 93, 94, 95, 96, 100, 101, 106, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 121, 122, 123, 124, 135, 136, 139, 141, 142, 144, 145, 146, 148, 149, 151, 157, 161, 162, 163, 164, 166, 167, 168, 169, 175, 176, 179, 182, 183, 184, 185, 186, 188, 191, 192, 197, 198, 199, 200, 201, 203, 204, 205, 207, 208, 212, 213, 218, 220, 221, 224, 225, 226, 227, 228, 231, 232, 233, 238, 239, 243, 247, 249, 250, 251, 252, 255, 258, 261, 262

A

Abdiuşağı, 52
Ablak, 125, 126
Abya, 127
Acemhöyüğü, 62
Acemkayası, 82, 83, 89, 90
Acıkuyu ovası, 254
Adana, XI, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 13, 17, 18, 19, 20, 21, 25, 26, 27, 28, 29, 33, 34, 37, 39, 40, 41, 42, 45, 46, 47, 51, 52, 57, 84, 97, 98, 101, 103, 104, 106, 107, 113, 117, 118, 119, 120, 128, 129, 130, 134, 140, 143, 145, 151, 154, 155, 156, 157, 158, 169, 171, 192, 193
Adana cephesi, XI, 25, 27, 39, 45, 46, 47, 51, 57, 97, 143

Adana Cephesi Komutanlığı, 25, 57
Adana Fransız Komutanlığı, 10
Adana müfrezesi, 130, 134, 140
Ağalarobası, 12
Ağızören, 126
Ağzıaçık, 186, 200, 201, 205, 206, 207
Ahatköy, 127
Ahmetli, 126, 225, 231, 238, 241, 256, 257
Akaç, 63
Akarca, 151
Akarçay, 166, 167, 170, 191
Akçaburç, 63, 64, 65, 68, 71, 81, 93
Akçadağ, 105
Akçahöyük, 53, 74
Akçakoyunlu, 26, 27, 28, 30, 33, 35, 36, 37, 44, 45, 52, 53, 57, 68, 69, 73, 74, 75, 78, 80, 86, 93, 94, 95, 98
Akçal, 126
Akçın, 130, 131, 154, 155
Akçola, 12
Akgöl, 182, 224
Akköprü, 212
Aksaray, 47
Akşehir gölü, 135, 141, 142, 157
Akşehir Kaymakamlığı, 136
Alacalı, 249
Alahasan, 180, 182
Alahüseyinoğlu, 225, 227, 230
Alancık köyü, 252
Alata, 11
Alibey, 100
Aliçomak, 205
Alpıköy, 135, 166, 196
Amerika Mektebi, 43
Amerikan yetimhanesi, 13
Anadolu Rumları, 119
Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, 4, 6
Andırın, 52, 145
Ankara, 4, 6, 7, 17, 20, 25, 30, 102, 106, 107, 110, 118, 148, 149, 151, 175, 178, 179, 182, 196, 197, 202, 227, 229, 236, 237, 248, 255, 256, 261
Anneköy, 126
Antakya, 92, 103, 104
Antep Alayı, 25, 38, 46, 55, 56, 89
Antep Cephesi, 18, 97
Antep ordugâhı, 38, 45, 65
Aram Çolakyan, 4
Araplı, 39, 51, 52, 64, 97, 121
Arappınar istasyonu, 15
Arıklı, 41

Aril, 55, 72
Arpaç köyü, 39
Arslanlı köyü, 11
Asir, 3
Aslan Bey, 11, 12, 78, 79
Asurlar, 215
Aşağı Ağzıaçık, 185, 200, 201, 207
Avcıköy, 34
Ayaş, 21, 225, 235
Ayazın, 164, 169
Aydemir, 125, 126
Aydınoğlu Doğan Bey, 16, 18
Ayran, 28
Ayrancı gediği, 126
Ayrıtepe, 199
Aziziye, 11, 133, 134, 147, 151, 152, 159, 168, 169, 177, 182, 189, 190, 191, 197, 198, 202, 203, 204, 209, 210, 211, 212, 214, 220, 240

B

Bab, 104
Bağcılar, 127
Bağıta dağı, 53
Bağızban köyü, 189
Bağlarbaşı köyü, 39
Bağlıca, 198, 203, 204
Bahçe, 6, 9, 11, 13, 16, 28, 39, 52, 111, 122, 144
Bahşiştepe, 80
Bakırca, 122
Balankur, 65, 67
Balçıkhisar, 202
Balçova, 126
Ballı, 100, 122
Ballıkaya, 38, 53, 55
Balmahmut, 126, 129, 209
Bardakçı, 159, 191, 198
Başağaç, 160, 161, 171, 195
Başören, 195
Batı Anadolu Lojistik Destek Müfettişliği, 163, 175, 176, 179, 181, 197
Batı cephesi, XI, 103, 106, 118, 119, 120, 121, 123, 131, 133, 143, 144, 147, 148, 153, 163, 166, 168, 178, 180, 185, 189, 192, 195, 197, 203, 205, 208, 209, 210, 214, 223, 231, 233, 241, 242, 244, 245, 248, 250
Batı Cephesi Komutanlığı, 113, 120, 124, 126, 127, 130, 131, 135, 136, 139, 141, 143, 147, 148, 149, 150, 157, 158, 159, 165, 171, 175, 176, 178, 179, 196, 197, 208, 209, 214, 218, 237, 239, 242, 256
Batı Trakya, 18
Batıf, 209
Bayat, 149, 150, 151, 152, 159, 170, 175, 179, 180, 181, 182, 183, 186, 187, 188, 191, 198, 210, 211, 216, 217, 218, 240, 256

Bayat boğazı, 191
Bayrakbayır, 261
Bayramlı, 16
Bebirge, 36, 80, 86, 88, 89
Bedirköy, 54, 55, 56, 63, 67, 68, 69, 72, 73, 79, 81, 90
Bektaşitepe, 159
Belen, 214
Belkıs geçidi, 56
Belova, 54, 70, 74
Belpınar, 11, 198, 204
Bergama, 119
Beşköprü, 215, 228
Beyce, 125
Beylerbeyi, 30, 32, 54, 56, 63, 64, 66, 67, 68, 79, 81, 83
Beylikahır, 135, 147, 182, 196, 197, 204, 209
Beylikhan, 187, 188, 199
Beylikköprü, 171, 195, 223, 227
Bezirci, 63
Biçer, 201, 214, 223, 227, 233, 237, 253
Bilemedik, 41
Bingazi, 3
Birecik, 6, 11, 15, 16, 20, 27, 33, 35, 44, 45, 47, 55, 56, 59, 60, 61, 64, 95
Birecik millî bölüğü, 35
Biridebrişi, 15
Boğazkaya, 255, 262
Bolladan, 126
Boşanlar, 203
Boydos, 195
Bozan, 204
Bozburun, 11
Bozöyük, 210
Boztepe, 126
Bulduk, 40
Burçin, 125
Burgaçlı, 16, 52, 98
Burhaniye, 126, 158
Bursa, 111, 119, 120, 124, 125, 149
Buzsu, 211
Büyük Millet Meclisi, 3, 6, 18, 20, 25, 27, 31, 32, 58, 153, 154, 178, 229
Büyük Oturak, 126, 216
Büyük Tuluk, 207, 211, 217, 220, 223
Büyükdikili, 40
Büyükkale, 239

C

Cafer Tayyar, 53, 75
Camili, 19, 145

Canbaklı, 225, 226, 227, 234, 240, 242, 243, 246, 251, 258, 261
Cebeli Nâsırî, 92
Ceceli, 8
Cekde, 144
Cerablus, 13, 14, 15, 26, 27, 28, 30, 43, 44, 47, 56, 60, 61, 95, 96, 104
Cerablus köprüsü, 26, 30
Ceviz boğazı, 127
Ceyhan, 21, 33, 39, 51, 52, 57, 84, 96, 97, 102, 103
Ceyhan nehri, 39, 51, 97
Cezayirli asker, 14, 15
Cibekir, 63
Cisrişuur, 92
Cuba, 63
Cunud sırtları, 34, 35, 36
Cüneyfe, 100, 122

Ç

Çağdın, 35, 36, 37, 38, 53
Çakıt suyu, 40
Çal köyü, 125, 127
Çamurağılı, 39
Çanakçı köyü, 215
Çandır, 210, 214
Çanyaklı (Kariyeoğlu), 231
Çapan, 160
Çaputçu, 39
Çardak, 64, 214
Çarıkköy, 126
Çavdarlı, 129, 130, 134, 139, 141, 154, 155, 156, 157, 159, 164, 166, 169, 170, 171, 189, 199, 202, 223
Çay istasyonu, 113, 142, 165
Çayırhan, 172, 222, 224
Çaylaktepe, 40
Çeçinkeç, 189
Çekürler, 125, 127
Çengeller, 224
Çengin, 83, 94
Çerçili köyü, 11
Çerkez Hasan Bey, 19, 20
Çeşmekaşı, 40
Çıfıtkasaba, 164, 165, 168
Çıldırım, 40
Çıngıraklıdere, 195
Çıtakköy, 255
Çifteler Çiftliği, 133
Çingife ambarı, 70
Çivril, 126, 128, 130, 131, 159, 161, 171, 190

Çobanbey istasyonu, 101, 117
Çobanbeyli, 26, 28, 101, 117, 118
Çobanlar istasyonu, 133, 134, 140
Çoğu, 191, 198, 250
Çokçalar, 126
Çolaklı, 105
Çonguru, 125
Çotlu, 19
Çukurova, 3, 6, 7, 8, 12, 17, 18, 19, 20, 25, 26, 102, 107
Çukurova cephesi, 7, 17, 20, 26
Çukurören, 223
Çurnak, 12

D

Dadaş, 195
Dağdağancık, 122
Dağtık köyü, 198
Davulka, 214
Daylıca, 128
Değirmencik, 126
Dekersin, 93
Deliklikaya, 54
Demirciköy, 223, 237, 241
Demirlik, 126
Demrek köyü, 52
Denizli, 120
Derbent, 126, 211, 250
Dereköy, 195
Dereliköprü, 170
Derenler köyü, 40
Devegeçidi, 84
Develi, 7
Deyr-i zor, 93
Dikilikaya, 209
Dikilitaş, 39, 251
Dimboz, 119, 125
Dinar, 120, 125, 127, 129, 130, 132, 147, 158, 159, 160, 161, 164, 166, 169, 193, 194, 198
Dişli, 189
Divekli, 72, 73, 77
Diyarbakır, 5, 44, 76
Dodaş, 201, 203
Doğanlar, 170
Doğanoğlu, 147, 166
Dörtyol Ermenileri, 37
Dumlu, 216
Dumlupınar, 103, 119, 149, 190, 210, 216, 217, 234, 237, 240, 253, 257

Düllük, 52, 55, 58, 62, 67, 68, 81, 84
Düllükbaba tepesi, 30
Dündarlı, 125, 126
Düzyel, 193

E

Efesultan, 237
Ekbez İstasyonu, 36
Elbistan, 7, 47, 122
Elcezire Cephesi, 25, 30, 47, 60, 87, 122
Elcezire Cephesi Komutanlığı, 30, 122
Elcik, 214
Eldedize, 216
Elferik, 144
Elmalı, 97
Emin Aslan Bey, 18, 25
Emirali, 151, 191, 197, 202, 203, 204, 210
Emirköy, 209
Emirler (Kesikkavak), 255
Emrullahzade Kılıç Ali Bey, 7
Endel, 51, 52, 122, 144
Endel geçidi, 51
Engürü suyu, 241
Ercil, 11
Ereğli, 20, 25, 145
Erenköy, 205, 206, 207, 208, 212, 213, 222, 230, 232
Erenoğlu, 212, 213
Erikçe, 32, 55, 56, 58, 62, 63, 64, 68, 81, 89
Eriklikaş, 16
Erkmen köyü, 129
Ermenek, 47
Ermeni, 4, 5, 7, 8, 9, 12, 14, 16, 18, 19, 20, 43, 53, 68, 83, 86, 92, 97
Ermeni askerleri, 5, 7
Ermeni mahallesi, 8, 18, 53, 68, 83
Ermeni muhacirleri, 19
Ermeni müfrezesi, 43
Ermeniler, 5, 7, 8, 12, 14, 16, 19, 20, 21, 26, 28, 41, 42, 43
Eshabıkehf, 40, 41
Eskiali, 202
Eskiçalışlar, 221, 222, 224
Eskikatrancı, 212
Eşme, 83
Eşrefli, 211, 213, 214, 215, 223
Etebek, 56, 63, 65, 67
Etlib, 65, 92
Evliyafakih, 224

F

Fakıhlar, 40
Feke, 9, 109
Fettahoğlu köprüsü, 208, 214, 215, 223, 228, 256
Fırat Cephesi, 60
Fırat Müfrezesi, 47
Filistin, 5
Fransız askeri, 13, 16
Fransız birlikleri, 4, 8, 17, 92, 97, 102, 117
Fransız Komutanlığı, 9, 11
Fransız kuvveti, 9, 13, 15, 16, 17, 94, 96, 99
Fransız müfrezesi, 9, 11, 12, 27, 28
Fransızlar, 3, 4, 5, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 20, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 35, 36, 38, 43, 44, 57, 66, 92, 97, 99, 101, 102, 103, 104, 106, 107, 115, 117, 118, 123

G

Garaf, 26, 32, 54, 83, 88, 89
Garaf çiftlik binası, 26
Gavur Ali Çetesi, 106
Gavurgöl, 11
Gavurköyü, 30, 34
Gazlıgöl, 125, 126, 129, 131, 140, 141, 155, 157
Gemlik, 125
Genelkurmay Başkanlığı, 26, 45, 46, 47, 51, 56, 57, 58, 60, 61, 62, 69, 82, 96, 97, 98, 99, 102, 106, 107, 111, 113, 118, 119, 121, 124, 125, 134, 136, 139, 141, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 152, 154, 161, 163, 178, 179, 216, 237, 244, 245, 246, 254
Gerdan, 40
Gerenis, 55
Gezler, 128
Gırka, 128
Gode tepe, 41
Godebis, 34, 39
Göçke, 31, 55, 56, 58, 64, 68, 81, 88
Gökçe sırtları, 32
Gökgöz, 256
Gökpınar, 8, 182, 194, 205, 208, 232, 234, 236, 241
Gökpınar deresi, 205
Göksun, 7, 106
Göksuncuk, 65
Göktepe, 15, 255, 262
Gömce vadisi, 133
Görenis, 55, 69, 72, 77, 79, 81, 86, 88, 89, 95
Görgün, 74
Guba köyü, 40
Guro (Goureaud), 8

Gülefe, 208
Gülek Boğazı, 41
Gülkarabağ, 170, 187
Gülletepe, 229
Güllüce, 54, 67, 78, 79, 86, 89, 90
Gündüzbey, 125
Gürgün, 54
Gürlü, 40, 41
Güzelcehisar, 253

H

Hacı Bedir Ağa, 38
Hacı Hüseyin Efendi Çiftliği, 37
Hacıbaba, 32, 54, 56, 57, 58, 59, 66, 67, 83, 85, 86, 88
Hacıhüseyin köprüsü, 210
Hacım Paşa, 69
Hacımallı, 64
Hacımolla, 64
Hacımusaoğlu, 240, 242, 243, 244, 251
Hacıosman köprüsü, 212, 213, 222
Hacıömeroğlu, 240, 250, 256
Haçin, 8, 11, 13, 16, 25, 26, 41, 42, 43, 46, 47
Haçin Ermenileri, 11
Halilbağ, 201, 209
Hama, 104
Hamam Karahisar, 228, 241
Hamidiye, 84, 132, 140, 147, 164, 166, 181, 186, 192, 196, 202, 234, 237
Hamurkesen, 93
Hanlıgeçit, 39
Haral, 53
Harmandalı, 147, 166
Haruniye, 13, 28, 52, 63, 101, 102, 109, 117, 122, 144
Hasanbeyli, 28, 51, 52, 98, 99, 104, 105, 122, 194
Hasançal, 126
Hasanovası, 133
Hassa, 6, 28, 52, 99, 100
Hatrılanlı, 100
Havran, 93
Haymana, 148, 175, 215, 225, 227, 229, 236, 237, 244, 246, 247, 251, 255, 256, 261
Hayrat, 67, 79, 80, 89, 90, 187, 188, 199
Heceler, 125
Hısnımansur, 6
Hingin, 54
Hisarköy, 198, 203, 211, 223
Holanta, 239
Holmen, 16, 27, 28
Homa, 193

Horto, 214, 223, 228, 255
Hoyrazlı, 128
Hölmen, 30, 72, 73, 74, 77
Hüsrevpaşa, 152, 159, 198, 203, 204

I

Ilıca, 151, 172, 186, 195, 208, 210, 218, 221, 222, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 232, 238, 240, 242, 245, 247, 251, 252, 253, 255, 257, 259, 261, 262
Ilıca çayı, 222, 226, 242
Ilıca suyu, 208, 218, 225
Islahiye, 6, 8, 10, 11, 12, 51, 57, 122, 144
Işıklı, 128, 131, 132, 133, 156, 158, 159, 171, 194, 197

İ

İbrahimli, 30, 32, 35, 63, 64, 68, 81, 86, 88
İbrişim, 41
İğirdir, 161, 181
İğneciler, 135, 215, 224
İğnepınar, 151, 164, 166, 185
İkimehmetli, 210
İkinci İnönü muharebesi, 111, 118, 120
İkizce, 19
İkizkuyu, 30, 35, 36, 37, 38, 53, 54, 69, 70, 71, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 80, 86, 96
İloğlu, 8, 105
İmşehir, 147, 166
İngilizler, 3, 4
İnlerkatrancı, 182, 195, 203, 205, 208, 217, 218, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 229, 231, 232, 236, 238, 241, 242, 245, 246, 247, 249, 258
İshaklı, 162, 163, 165, 185, 188, 189, 250, 256
İskenderun, 6, 8, 28, 36, 54, 57, 84, 96, 99, 101, 102, 106, 117, 126
İsmailköy, 151
İstiklâl Savaşı, XI
İtalyan komutanlar, 3
İzcekarahisar, 169, 170, 184, 185, 186, 188, 189, 191, 192

K

Kabak, 239, 246, 247, 250
Kadıköy, 197, 202, 203, 204, 225, 230, 231, 251, 255
Kafkasya, XI, 3, 31
Kâhyaoğlu Çiftliği, 19
Kakçı geçidi, 52
Kalburcu, 40, 41
Kaldırım, 213, 217, 220, 223
Kalecik, 129, 130
Kalehümte geçidi, 39
Kalendıras, 128, 160, 161
Kaltanlı, 99

Kamışçık, 135
Kanakdede, 126
Kanlı geçit, 51
Kapılı, 171, 235
Karaaslan, 129, 134, 140, 154, 157, 209
Karabab, 56
Karabağ, 256
Karabıhlı, 210, 229
Karabıyıklı (Canbaklı), 236
Karaboyalık, 51
Karabürüklü, 126
Karacaburç, 32, 68, 81, 93, 122
Karacailyas İstasyonu, 39
Karacalar, 203
Karacaören, 65, 67, 98, 165, 167
Karadağ, 41, 159, 191
Karadeniz Boğazı, 3
Karadinek, 65, 72, 85
Karafa, 86
Karahan, 40
Karahisar, 139, 140, 141, 143, 151, 152, 154, 155, 160, 168, 171, 189, 190, 191, 194, 195, 196, 198
Karahisarlı, 13
Karahöyük, 3, 55, 56, 58, 62, 63, 65, 67, 79, 210, 215
Karailyas, 172, 222, 224
Karaisalı, 18, 47, 145
Karaisalı Cephesi, 18
Karaköy, 210
Karakuş, 148, 157, 164, 170
Karakuyu, 62, 64, 100, 122
Karaoğlan köyü, 19
Karapınar, 183, 185, 188, 198, 200, 201, 224, 226, 229, 231, 232, 243, 244, 247, 248, 250, 251, 252
Karatepe, 98, 99, 147, 166
Karatokat, 147, 166
Karayayla, 34
Karayuvası, 94
Kargalı, 215, 225
Karlık, 126
Kars, 26, 51, 109, 122, 145
Kartaltepe, 214
Kasır nahiyesi, 92
Kastel, 100
Kaşobası, 41
Katma, 20, 27, 28, 29, 52, 54, 57, 93, 96, 104
Katrancı, 99, 175, 180, 181, 182, 208, 219, 221, 227, 230, 233, 238, 243, 244, 245, 246, 251, 258
Katrancı Nokta Komutanlığı, 219

Kavaklı, 17, 41, 126
Kavuncu, 135, 198, 233, 239, 241, 246, 254
Kavuncu köprüsü, 135, 233, 239, 241, 246, 254
Kayadibi, 128
Kaymaz, 147, 151, 181, 182, 195, 196, 197, 202, 204
Kayseri, 6, 25, 27, 201
Kazancı, 119
Kazanlı, 34
Kazbekli, 12
Kazıklı, 54, 94
Kebeciler, 155, 156, 157, 166, 169, 170, 184, 188, 192, 223
Keçili, 30
Keferbostan, 71, 72, 76
Keferdin, 64
Keferi Taharim, 92
Keferistan, 69, 70
Kehris, 74
Kelali köyü, 84
Kelebek, 41, 111, 113, 123, 135, 136, 145, 146, 147, 164, 201
Kelebek istasyonu, 111, 113, 123, 135, 145, 146
Kenge, 239
Kertil, 103
Kesibük, 41
Kestel, 39, 125
Keşibükü, 40
Kılavuz, 53
Kılıç Ali Bey müfrezesi, 16
Kılıçaslan, 160, 194, 195, 209
Kırcaaslan, 210
Kırka, 126, 160
Kırkpınar, 147
Kırmıtlı, 39
Kızhöyüğü, 41
Kızılcaköy, 125, 126, 171
Kızıldere, 52, 105
Kızılhisar, 35, 53, 218, 227
Kızılkuyu, 199
Kızılören, 161, 193
Kilis, 12, 15, 16, 18, 20, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 45, 52, 54, 65, 68, 78, 79, 83, 86, 87, 92, 93, 94, 95, 97, 99, 101, 103, 104, 105, 117, 118, 144, 152, 159
Kilis Cephesi, 18
Kilis Çevre Komutanlığı, 83
Kilisecik, 53, 80, 89
Kirazoğlu, 229, 236, 249, 251, 259
Kirenis, 59
Kocaeli, 120
Kocagüney, 126

Koçlu, 62, 65, 100, 101
Kokar, 233, 236, 248
Kokartepe, 233, 236
Kolej, 16, 68, 83, 84, 97
Konakgörmez, 259, 261
Konya, 6, 127, 128, 130, 131, 133, 134, 139, 140, 146, 148, 150, 151, 152, 155, 156, 157, 158, 163, 170, 175, 176, 177, 179, 181, 198, 217
Konya Süvari Alayı, 131, 133, 134, 139, 155, 156, 157, 158, 170, 217
Koruca, 203, 209, 210, 220
Kosora, 193
Kosova, 195
Kozağaç, 228, 233, 237, 239, 244
Kozan, 6, 7, 10, 26, 39, 43, 46, 47, 51, 52, 57, 63, 69, 84, 96, 97, 98, 105, 106, 107, 109, 111, 122, 144, 145, 151
Kozanoğlu Doğan Bey, 6, 7, 18
Kozdurağı, 131
Kozora, 190
Kökün, 126
Kölefe, 211
Kömürcü, 200, 201
Kömürge, 64, 72, 73, 93
Kömürgehöyük, 122
Könüse-i balâ, 70
Köpeloğlu, 39
Körenis, 64
Köseler, 239, 241
Köşmet, 201
Kubanbaba, 68
Kufi boğazı, 128
Kula, 126
Kumralı köyü, 154, 157
Kumtepe, 34, 37
Kunduzlu, 164, 169
Kuraşlı, 185, 187, 198, 199
Kurdoğlu Yörük Selim Bey, 7
Kurtkulak, 38, 96
Kurtkulak köprüsü, 38
Kurtmusa, 41
Kurucaova, 164, 166, 167
Kuşçudağ, 79, 80
Kuşçutepe, 28
Kuvayı Milliye, 4, 5, 6, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 21, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 33, 41, 42, 46, 51, 52, 78, 91, 99, 103, 106, 109, 118
Küçük Harhar, 159
Küçük Savuçlu, 64
Küçük Toptamırlı, 56
Küçükaraplar, 64, 65
Küçükdikili, 19

Küçükhasan, 186, 194, 198, 203, 205, 206, 207, 211, 217, 225, 230, 253
Küçüksavuçul, 122
Kürdhalil, 37
Kürekçi İstasyonu, 37
Kürtçü köyü, 20
Kürtlerkışlağı, 256
Kürttacir, 182, 204, 205, 208, 212, 213, 216, 218, 222, 225, 227, 230, 233, 236, 237, 238, 240, 242, 243, 244, 247, 251, 257, 258
Kürttuluğu, 223
Kürtuşağı, 205, 217, 225

L

Lamas, 11
Londra Görüşmeleri, 115
Londra Konferansı, 101

M

Magacıl, 190
Mağarabaşı, 66
Mahmudiye, 133, 134, 196, 198, 202
Mahmura, 129
Mahmutköy, 211
Malyabaşı köyü, 189
Mamure, 28, 29, 39, 51, 52, 57, 96, 98, 99, 100, 103, 104, 195
Manisa, 119
Maraş, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 25, 26, 27, 31, 46, 47, 54, 57, 61, 62, 64, 65, 67, 76, 78, 84, 86, 93, 94, 95, 96, 98, 99, 100, 101, 104, 105, 108, 109, 110, 114, 121, 122, 123, 124, 135, 136, 138, 139, 143, 144, 145, 146
Maraş Alayı, 46, 64, 67, 76
Mardin, 15, 43, 60, 61, 80
Masıkköyü, 171
Mecan, 233
Mecidiye Çiftliği, 147
Meclis Muhafız Taburu, 241
Mehmed Ali Efendi, 86
Mehmet köyü, 214
Melekgazi, 147
Melez, 41
Menderes, 120, 126, 127, 133, 158
Menderes nehri, 133
Mercanlı, 53
Mercimek köyü, 84
Mercin, 33, 39
Mersi köyü, 84
Mersin, 8, 10, 11, 12, 16, 17, 18, 20, 21, 25, 26, 29, 30, 34, 39, 40, 41, 42, 57, 107
Mersin Cephesi, 18
Metme, 63

Metrestepe, 125
Mihail (Nuribeyli), 129
Mihail köyü, 134
Millî Savunma Bakanlığı, 124, 138, 154, 178, 195, 196, 202
Misak-ı Millî, 4, 105
Misis, 29, 38, 46
Misis İstasyonu, 38
Mitgine, 190
Mollatepe, 229, 230, 249
Mondros Mütarekesi, 3, 21
Monomsi, 72, 73
Moza, 71
Mozar, 53, 60, 72, 74, 76, 77
Muasara, 30, 72, 74
Muha, 132
Muhat köprüsü, 40, 41
Munaköyü, 209
Murtat, 171
Musluk boğazı, 241, 244, 251
Mustafa Kemal, 4, 7, 18, 19, 20, 31, 32, 58, 152, 153, 154, 178, 196, 229, 235, 246, 254
Musul, 3, 31
Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, 4, 7, 14
Münbiç, 56
Mürettep 123 ncü Tümen, 8
Müslim, 224

N

Nafak Boğazı, 35, 36, 37, 38, 73, 76
Narlı, 227, 233, 237, 239, 241
Nasuhçal, 126
Nedimbey tepesi, 261
Nemiroğlu, 40
Nemrun yaylası, 41
Nevşehir, 47
Nezirköyü, 142
Niğde, 4, 6, 47
Niğdeli köyü, 169
Nihat Paşa, 104
Nizip millî bölüğü, 35
Norgana, 30, 35, 54, 80, 89

O

Ortakçı köprüsü, 158
Ortakışla, 249, 250
Orul, 34, 53, 54, 56, 60, 69, 70, 71, 72, 76, 77, 95
Osman Paşa, 85

Osmaniye, 6, 9, 13, 17, 18, 26, 28, 29, 33, 36, 37, 38, 39, 46, 47, 51, 52, 54, 57, 58, 62, 63, 69, 84, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 103, 104, 105, 107, 109, 110, 122, 144, 151, 251
Osmaniye Alayı, 46
Osmanlı Devleti, 3, 8, 31
Osmanlı Hükûmeti, 7, 8, 18, 31
Oturak, 216

Ö

Ödemiş, 126
Ömerhacı köyü, 203
Ömerli, 239
Ömerşeyh, 66
Örenköy, 185, 188, 197, 199, 200, 201, 207
Özburun, 186
Özdurun, 164

P

Paşacık, 126
Paşaçiftliği, 157
Paşaköy, 160, 209
Payamlı, 186, 207, 211, 217, 220
Payas, 6, 101, 117, 118
Pazarcık, 7, 10, 11, 26, 31, 47, 62, 65, 100, 101, 122, 125, 147, 165, 201
Pebi, 228
Pınarbaşı, 198, 202, 203, 204, 209, 211
Piribeyli, 148, 185, 186, 200, 203, 207, 208, 211, 217, 224, 228
Polat Bey, 18, 26, 52, 87
Porsuk, 195, 198, 201, 202, 209, 214, 215, 223, 227, 228, 229, 233, 234, 237, 239, 240, 241, 244, 245, 247, 250, 251, 253, 254, 257
Poyra, 131
Pozantı, 10, 17, 41

R

Raco, 36, 57, 84, 96
Raco İstasyonu, 57
Raco köprüsü, 36
Raka müfrezesi, 60
Raziye, 105
Revan, 94
Rıfkıye, 195
Rızapaşa, 131
Rumevlek, 36, 54, 55, 78, 80, 89, 90, 95
Rumkale, 35, 45, 56, 71, 95, 96, 100, 122, 145
Rumsuz, 248, 249, 253

S

Sababik, 151
Sabuncupınar, 119, 125
Sacur Suyu, 70
Sacur vadisi, 86
Sağlıca, 215, 218
Sakarya, 25, 134, 135, 147, 148, 149, 150, 152, 154, 166, 168, 172, 175, 176, 177, 179, 181, 182, 184, 185, 186, 192, 197, 198, 202, 205, 208, 209, 211, 212, 213, 214, 216, 217, 222, 223, 224, 225, 226, 228, 229, 233, 234, 235, 237, 239, 241, 244, 245, 246, 247, 250, 251, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 262
Sakarya Meydan Muharebesi, 262
Sakçagözü, 65
Sakızçukuru, 40
Salar, 129, 130, 140, 154, 210, 216
Salivata, 87
Sam, 30, 32, 56, 63, 64, 67, 88
Samsat, 6
Samutlu, 210
San Remo Konferansı, 43
Sandıklı, 125, 127, 128, 129, 130, 135, 143, 151, 159, 160, 161, 164, 165, 166, 168, 169, 171, 177, 185, 188, 190, 192, 193, 194, 195, 209, 210, 214, 217, 234, 237, 239, 245, 247, 253
Sapanca, 215, 218, 222, 224, 225, 229, 230, 233, 246, 247, 249, 250
Sapanca vadisi, 229
Sarayköy, 159, 233
Saraymağara, 64
Sarez Cephesi, 18
Sarıbahçe, 39, 51, 84
Sarıhalil, 135, 224, 241, 244, 245
Sarılar, 8, 133
Sarıtdede, 205
Sarıveli, 41
Sarmısaktepe, 35, 80, 83, 90
Savran, 128, 159, 161, 194, 216
Savunma Bakanlığı, 107
Sazak, 214, 254
Sazgın, 30, 53
Sekiören, 233
Selbib, 28
Selimiye, 151
Senegalli askerler, 34
Sevişköy, 147, 166
Sevr antlaşması, 95, 102
Seyfiören, 205, 207
Seyhan nehri, 40, 97, 111
Seyirhanlı, 135

Seyitgazi, 131, 133, 148, 149, 151, 162, 177, 180, 191, 196, 256
Seyitler, 151, 189, 191, 202
Seyitömer, 126
Seymen, 125
Sıbatirin, 63
Sıkıören, 206
Siftik, 15
Silifke, 7, 47
Sinan Bey, 16, 17, 18, 25, 26
Sinanköyü, 16, 34, 35
Sinanlı, 232, 233, 237
Sinanpaşa, 128, 160
Sincan köyü, 147, 166, 178, 179
Sinekli, 161, 164, 166, 171
Sinirli, 128
Sis, 6, 12, 13, 16, 17, 18, 29
Sis Cephesi, 18
Sivas, 4, 6, 7, 201
Siverek, 44
Soğucalı, 218, 222, 225, 226, 236, 237, 243, 247, 248, 252
Sosanoğlu kahvesi, 11
Suboğazı, 31, 55, 63, 64, 67, 68, 69, 72, 73, 79, 81
Sucular, 41
Sulh-u Selâmet Cemiyeti, 91
Sultan dağı, 135, 142
Sultaniye, 147, 166
Sundurlu, 128, 158, 159
Suriye, 4, 8, 12, 31, 44, 45, 93, 101, 103, 106, 107, 117, 122, 144
Suriye isyanı, 107
Suruç, 14, 15, 47
Susuz, 155, 169, 170, 182, 189, 190
Suvermez, 203, 214
Süleymanlı, 4
Sülün, 130, 140
Sürgün köyü, 128
Sütlaç istasyonu, 131, 132

Ş

Şahmelek, 34, 86
Şam, 44, 106
Şambayadı, 37, 40
Şar, 12, 16, 21, 26, 29, 42
Şehbekir, 55, 64
Şehmelek Hayratı, 55
Şekerdere, 17, 39, 98
Şekerli, 209
Şekeroba, 8

Şemsiköy, 161
Şerefiye, 189
Şerefoğlu, 8
Şeyh Salih kuvvetleri, 92
Şitler, 235
Şuhut, 151, 159, 160, 170, 171, 194, 217, 237, 245

T

Tabaklar köyü, 243
Tahtaköprü, 52, 84, 99
Tanburoğlu, 218, 222, 224, 225, 226, 230, 232, 237, 249, 250, 258
Tarakpınar, 222
Tarlabayırı, 172, 237, 245
Tarsus, 10, 16, 17, 20, 21, 25, 26, 29, 33, 34, 40, 41, 46
Taşbaşı, 66, 67, 68, 79, 89, 100
Taşoba, 40
Tatarlı, 21, 38, 39, 84, 98
Tavşantepe, 126
Tavulka, 207
Tazılar, 125, 126, 128
Tekeköy, 224
Tekirköy, 41
Telebyaz, 15, 20, 27
Telliahmer, 60
Tellihabeş, 52
Tellihalit, 53
Telliyaşar, 71, 75, 76
Telliyaşar ovası, 71
Temsil Heyeti, 4, 6, 25
Tepe İstasyonu, 15
Tepeköy, 20, 255, 262
Teperoğlan gediği, 126
Tırnaksız, 215, 222, 255
Tırnaksız tepe, 222
Toklu, 249
Toklusivrisi, 126, 127, 129
Toktamırlı, 55, 56, 61, 64, 71, 72, 90
Tonoz gediği, 36
Topallı, 208, 213, 230
Topçu, 6, 20, 25, 40, 89, 97, 108, 110, 120, 124, 136, 138, 144, 157, 189, 201, 228, 229, 236, 237
Topkaya, 189
Toprakkale, 29, 36, 37, 38, 39, 51, 84, 98, 99, 103, 247
Toprakpınar, 228, 232, 233, 234, 236
Torlu, 35
Toydemir, 172, 215, 237, 246, 247
Trablusgarp, 3

Trabzon, 120
Tufan Bey, 7, 46
Tumlu, 39
Turgana, 32
Turmehmet köyü, 35
Tuzel suyu, 70, 75
Tuzluyurt, 205, 206, 207
Tümrek, 235
Türbetepe, 237, 242, 250, 251, 252, 255, 258, 259, 260, 262
Türktacir, 213, 218, 222, 225, 226, 232, 236, 254, 255, 257

U

Ufacıklı, 62, 100
Ulaş, 40, 41
Ulufakihli, 226, 229, 232
Ulukışla, 4
Uradur, 166
Urfa, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 26, 27, 28, 43, 47, 60, 61, 65, 94, 95, 96
Urfa ayaklanması, 9, 10
Urfalılar, 5
Urumlu, 41
Uyuzhamam, 195, 196, 201

Ü

Ürgüp, 47
Ürgüt köyü, 128
Üzümbey, 182, 195, 208, 212, 218, 230, 232, 234, 236, 240, 241, 258

V

Vasili, 53
Vaysal, 198, 203, 211, 214, 220
Versay Antlaşması, 57
Veysiye, 84
Viranşehir, 44, 47, 61

Y

Yağcı, 217, 224, 237
Yağmurlu, 210, 215
Yakaköy, 34
Yalıngay, 203
Yalvaç, 141, 142, 148, 157, 162, 164, 166, 170, 185
Yamak (Alancık), 231
Yaman, 232
Yapıldak, 151, 164, 169
Yarbaşı, 8, 28, 51, 52, 98, 99, 102

Yarma, 251
Yavruveren, 202
Yaycı, 259, 260, 261
Yayvantepe, 261
Yedidere, 191
Yedikapı boğazı, 191
Yellicedağ, 126
Yemen, 3, 85
Yenice, 21, 29, 40, 41
Yenihan, 41
Yeniköy, 148, 175, 183, 185, 187, 188, 198, 213, 217
Yenimehmetli, 172, 215, 238, 245
Yeşildağ, 126
Yeşilton, 189, 195
Yıldız, 135, 224, 247
Yörükoğlu Selim Bey, 18
Yukarı Ağzıaçık, 186, 197, 200, 205, 207
Yukarıbeyli, 205
Yunadağı, 75
Yunak, 185, 188, 197, 199, 200, 205, 206, 207, 211, 217, 225
Yunan ordusu, 111, 118, 119, 153, 251, 257
Yunan tümeni, 120
Yüreğil, 198
Yüzükbaşı, 182, 232, 234, 241
Yüzüktaşı, 228

Z

Zarambi, 35, 70
Zeytun, 4, 9, 47, 122
Zeytun Ermenileri, 9
Zeytun isyanı, 122
Ziyarettepe, 34, 39
Zormagara, 15

KAYNAKLAR

a. Arşiv Belgeleri

Genelkurmay ATASE Arşivi; 2 nci Kolordunun Tarihçesi (1912-1923), Kutu: 2, Dosya: 19.

b. Kitap ve Makaleler

AKBIYIK, Yaşar; Millî Mücadele'de Güney Cephesi, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1990.

AKYÜZ, Yahya; Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu 1919-1922, TTK, Ankara 1975.

BAYKOÇ, Hulusi; İstiklâl Savaşı'nda Sakarya Meydan Muharebesi, Genelkurmay Askeri Basımevi, İstanbul 1944.

Cepheden Meclise, MSB Yay. Ankara 1999.

ENER, Kasım; Çukurova Kurtuluş Savaşında Adana Cephesi, San Matbaası, Ankara 1970.

Esat (Rize Milletvekili), Adana'nın Kurtuluş Mücadelesi Hatıraları, Ülkü Matbaası, İstanbul, 1934.

ÖZÇELİK, İsmail; Millî Mücadelede Güney Cephesi, Urfa (30 Ekim 1918-11 Temmuz 1920), ATATÜRK Araştırma Merkezi, Ankara, 2003.

ÖZKAYA, Yücel; "Mustafa Kemal Paşa Anadolu'da", Milli Mücadele Tarihi, ATATÜRK Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 2002.

SARAL, Ahmet Hulki; Vatan Nasıl Kurtarıldı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1970.

ŞALVUZ, İsmail Ferahim; Kurtuluş Savaşında Kahraman Çukurovalılar, Aydınlık Basımevi, İstanbul, 1938.

TUNAYA, Tarık Zafer; Türkiye'de Siyasal Partiler, C. 1, İletişim Yay., İstanbul, 1998

Türk Harp Tarihi Derslerinde Adı Geçen Komutanlar, Harp Akademileri Kom. Yay., İstanbul, 1983.

URSAVAŞ, Ali Saip; Kilikya Dramı ve Urfa'nın Kurtuluş Savaşları (Çev: Hüseyin Işık), Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2000.

ÜZEL, Sahir; Gaziantep Savaşının İç Yüzü, Doğuş Matbaası, Ankara, 1952.

VANDEMİR, Baki; Türk İstiklâl Harbinde Sakarya'dan Mudanya'ya Kadar, Genelkurmay Askeri Basımevi, İstanbul, 1946.

c. Sözlük ve Ansiklopedi

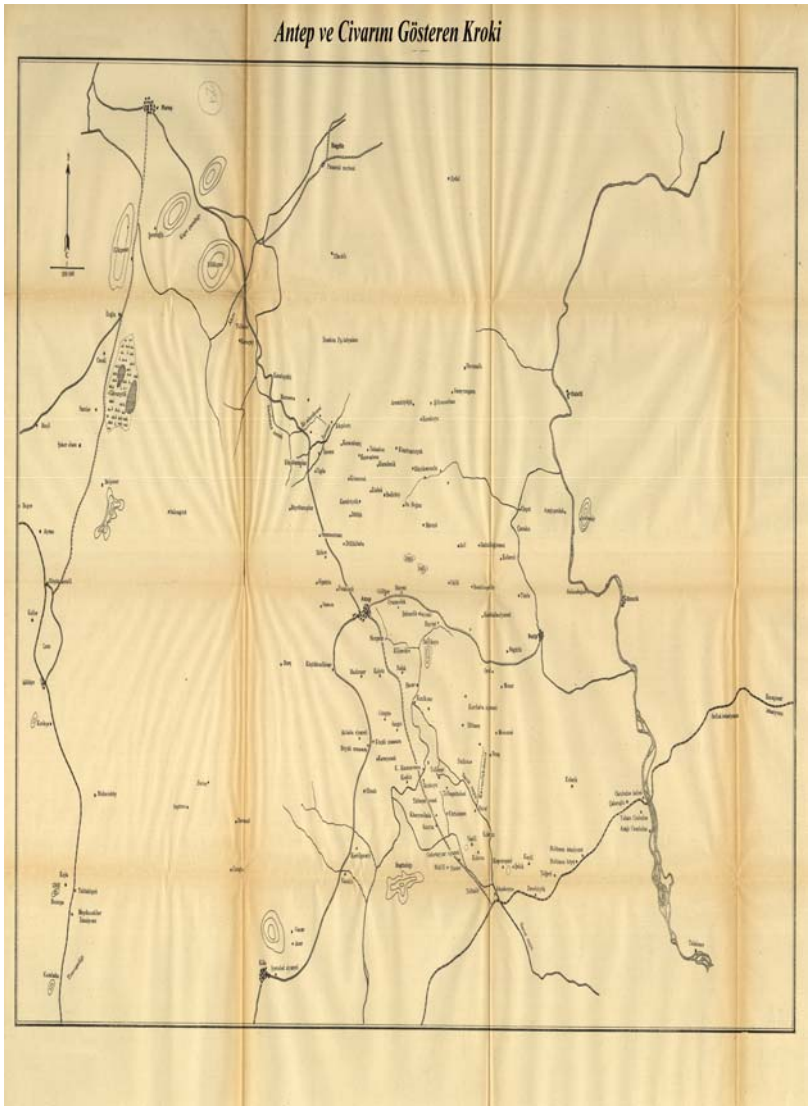
DEVELLİOĞLU, Ferit; Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat, Ankara, 1984.

Türk Meşhurları Ansiklopedisi, 7 Gün Neşriyat, İstanbul, 1945.

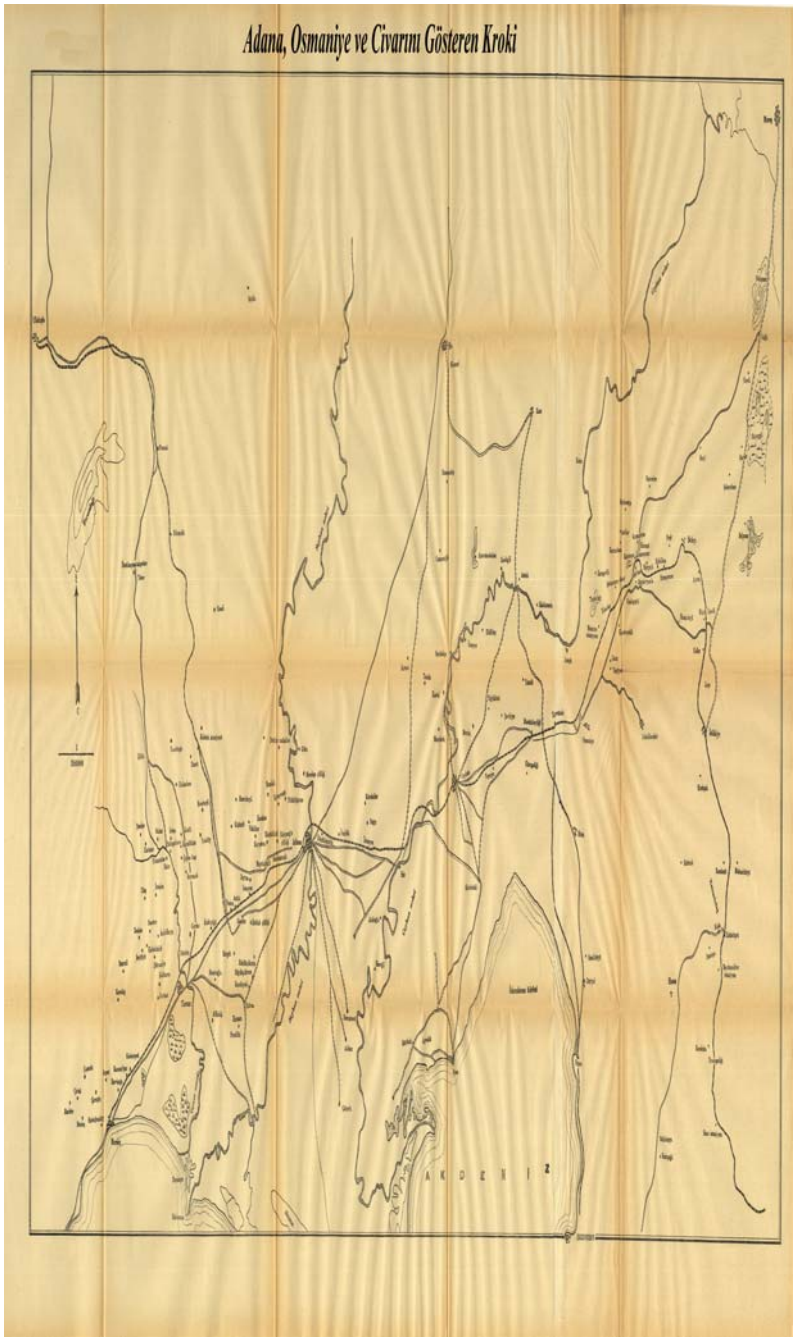
Türkçe Sözlük C. 2, T.D.K. Yay., Ankara, 1988.

EKLER

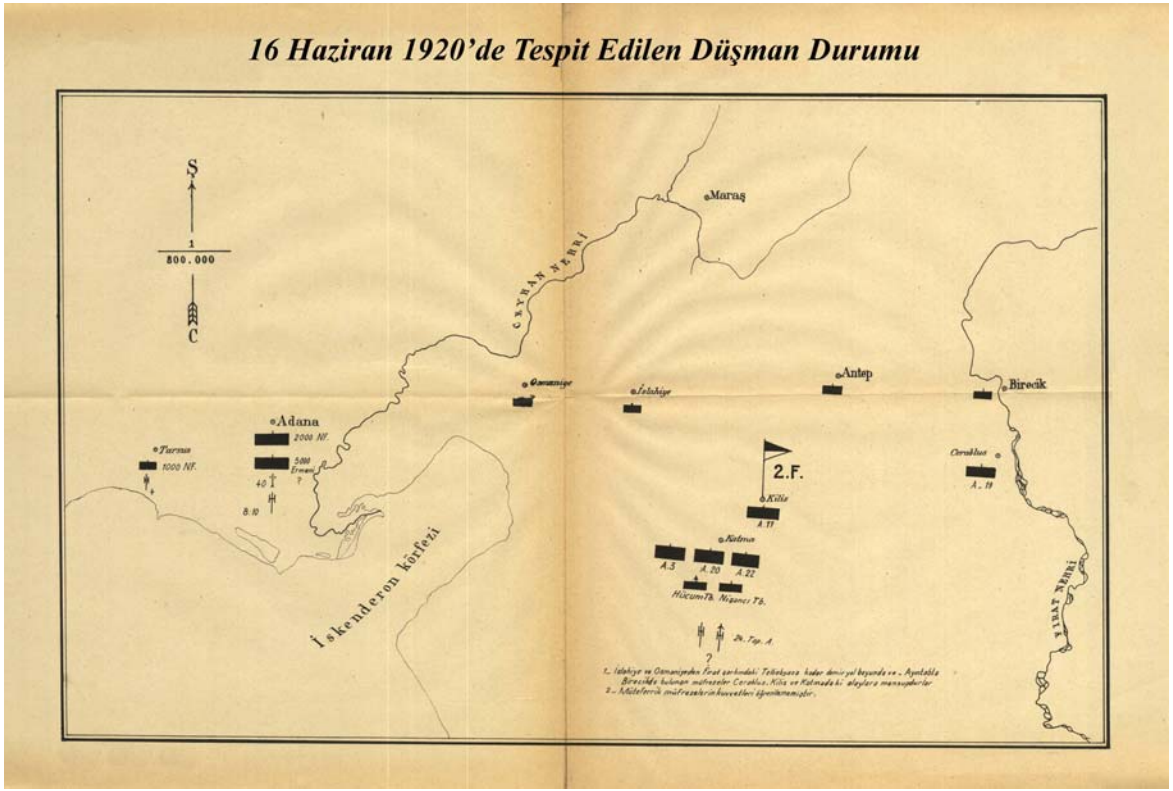
Kroki-1



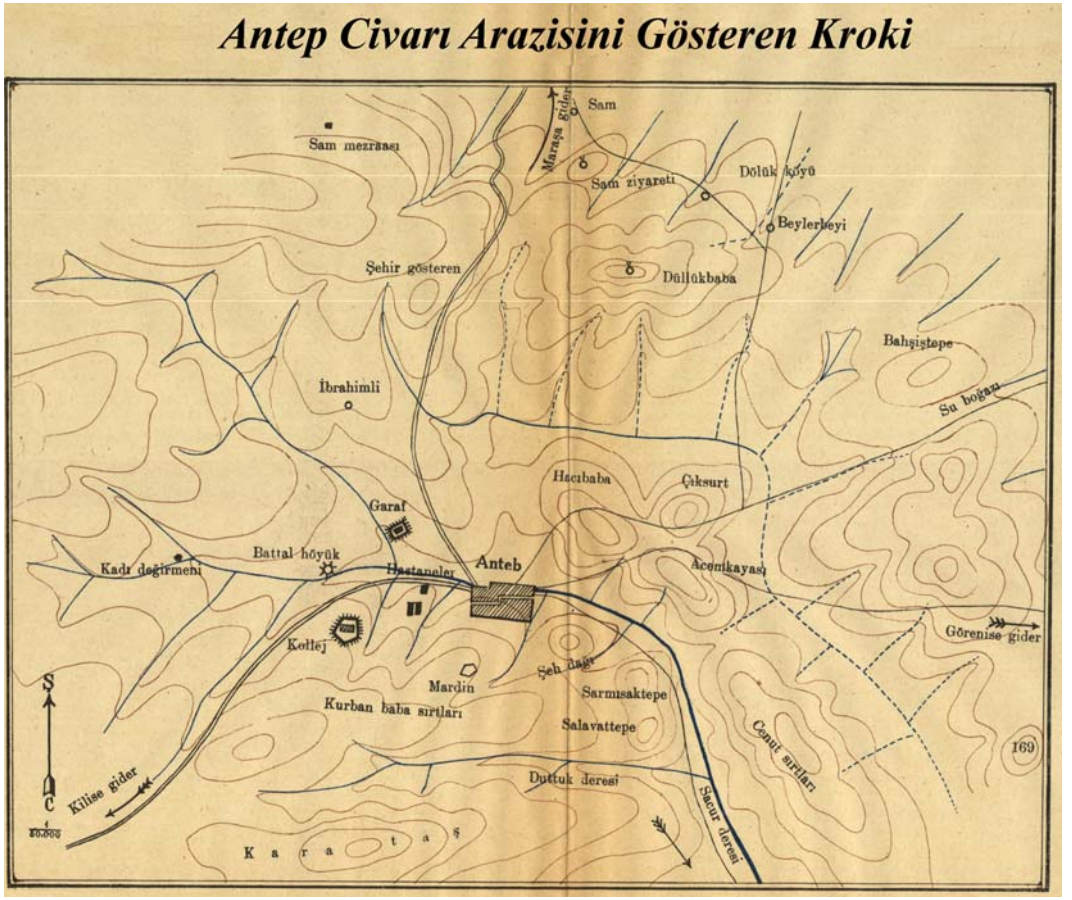
Kroki-2



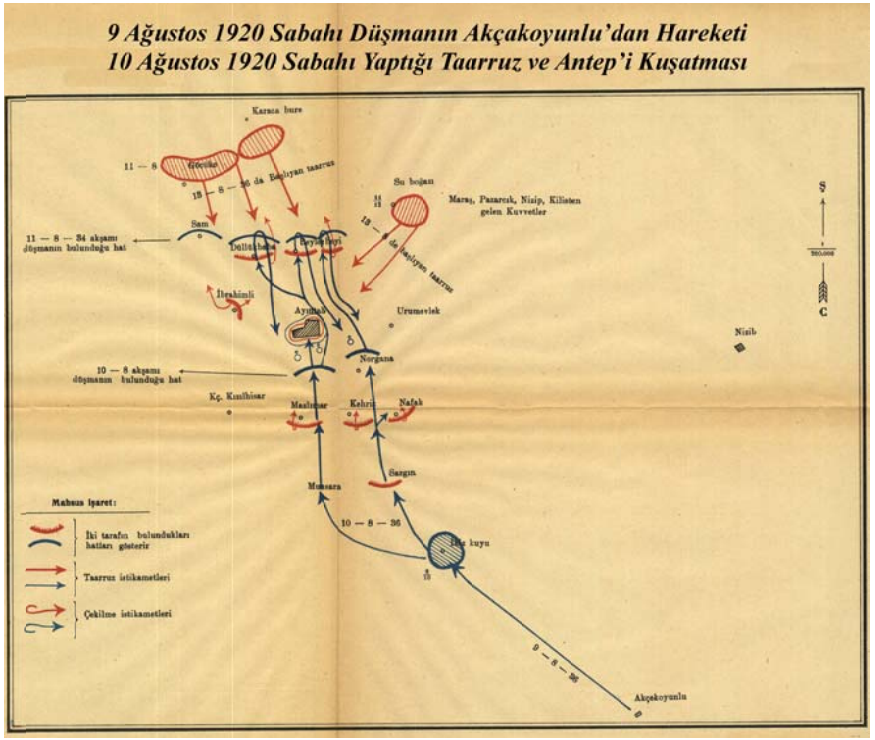
Kroki-3


16 Haziran 1920'de Tespit Edilen Düşman Durumu
S
1
800.000
C
Maraş
CEYHAN NEHRİ
Antep
Birecik
Adana
2000 NF.
5000 Ermeni
Tarsus
1000 NF.
İskenderon körfezi
2.F.
Kilis
A.17
Kelkma
A.5
A.20
A.22
Hücum Tb.
Nişancı Tb.
Dv. Top. A.
Cerablus
A. 19
FIRAT NEHRİ
1- İslahiye ve Gaziantepden Fırat şarkındaki Tellabyaza kadar demir yol boyunda ve Ayntabla Birecikde bulunan mıntıkalar Cerablus, Kilis ve Katmadaki alaylara mensuplardır
2- Müdafaacık müfrezelerin kuvvetleri öğrenilmemiştir.

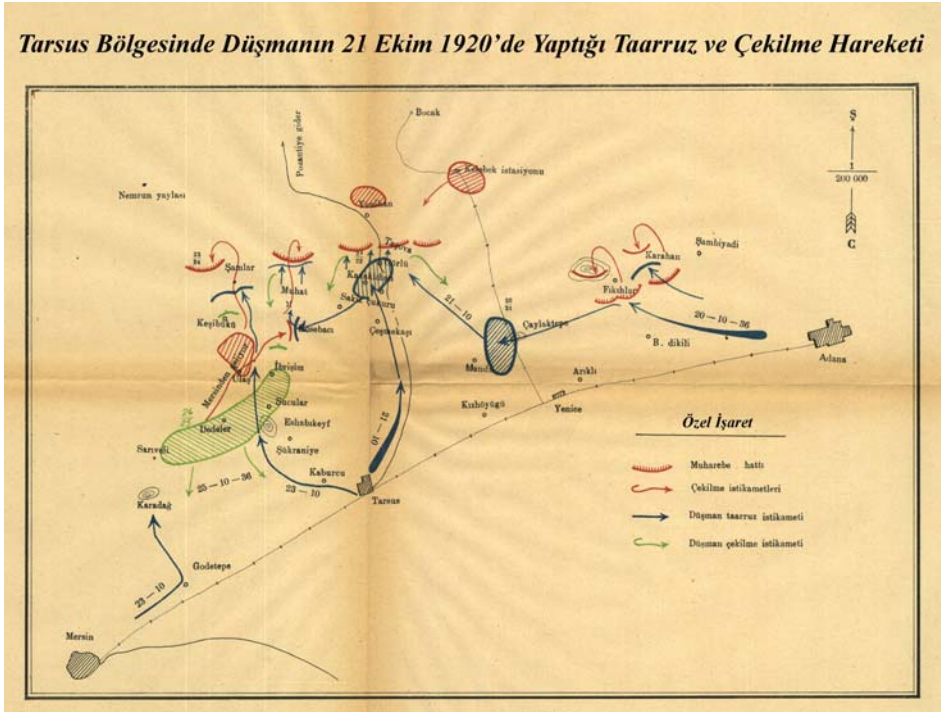
Kroki-4


Antep Civarı Arazisini Gösteren Kroki
Sam
Sam mezrâası
Maraşa gider
Sam ziyareti
Dölük köyü
Beylerbeyi
Şehir gösteren
Düllükbaba
Bahşiştepe
İbrahimli
Su boğazı
Hacıbaba
Çıksurt
Garaf
Kadı değirmeni
Battal höyük
Hastaneler
Anteb
Acemikayası
Görenise gider
Kollej
Şeh dağı
Mardin
Sarmısaktepe
Kurban baba sırtları
Salavattepe
Cenub sırtları
Kilise gider
Duttuk deresi
Sazur deresi
K a r a t a ş
169

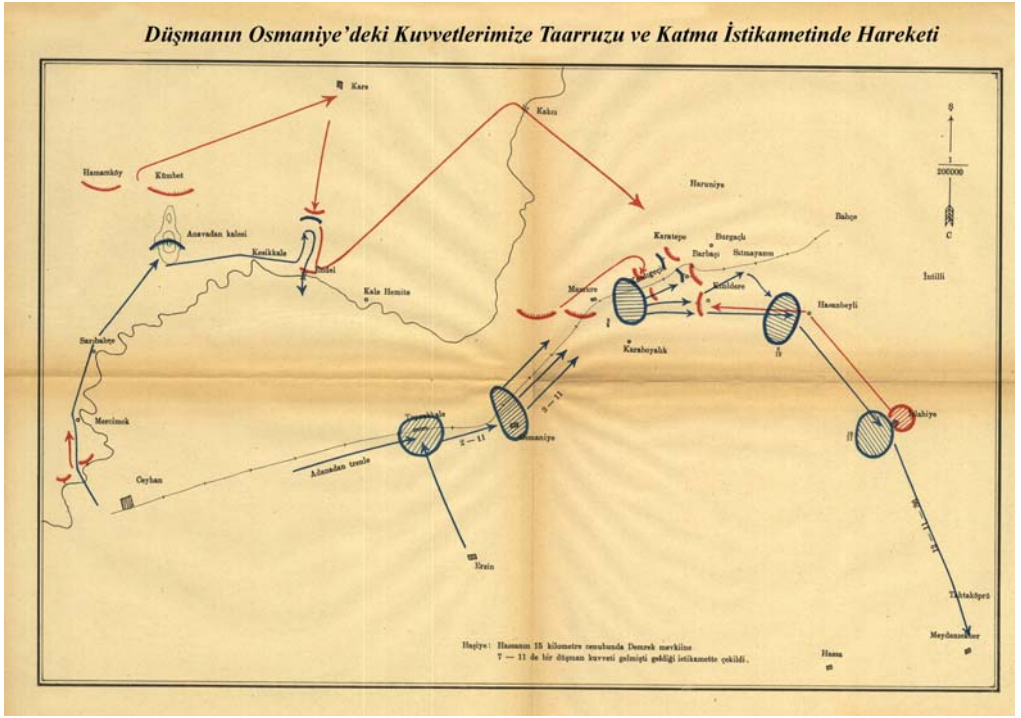
Kroki-5


9 Ağustos 1920 Sabahı Düşmanın Akçakoyunlu'dan Hareketi
10 Ağustos 1920 Sabahı Yaptığı Taarruz ve Antep'i Kuşatması
Karaca bure
Göcüne
Su boğazı
Maraş, Pazarcık, Nizip, Kilisten gelen Kuvvetler
Sam
Bellikbaşı
Beyağılı
İbrahimli
Ayıntab
Urumevlek
Nizib
Norgana
Kç. Kmlhisar
Maslumar
Kehri
Nafak
Sargın
Musara
Akçakoyunlu
Mahsus İşaret:
İki tarafın bulundukları hatları gösterir
Taarruz istikametleri
Çekilme istikametleri
S
C

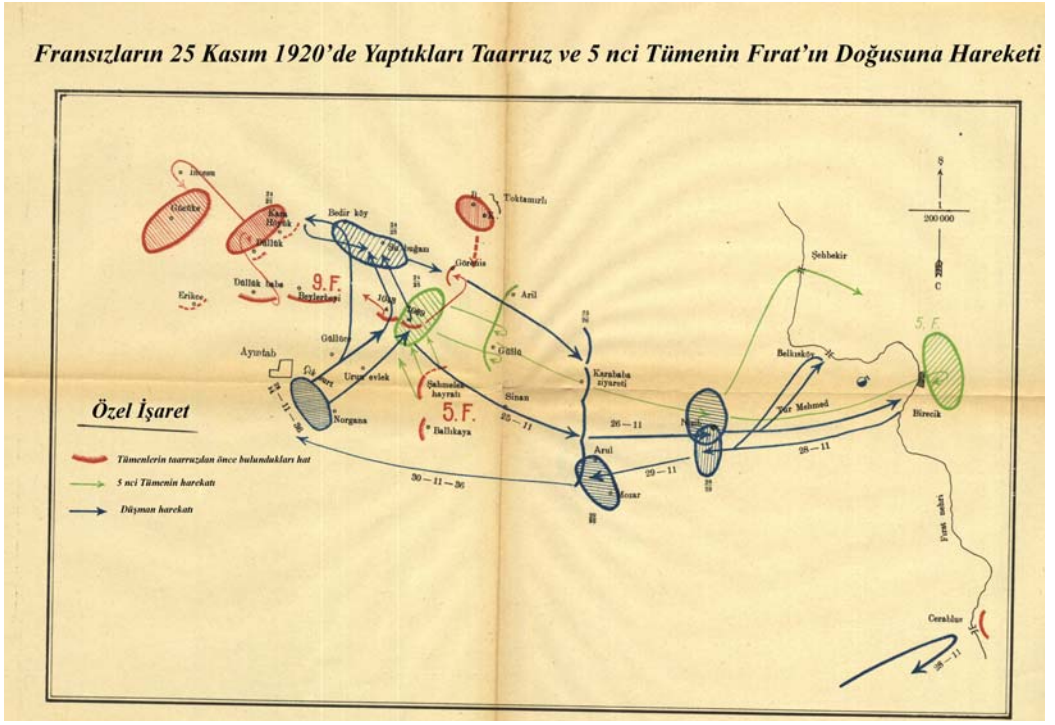
Kroki-6

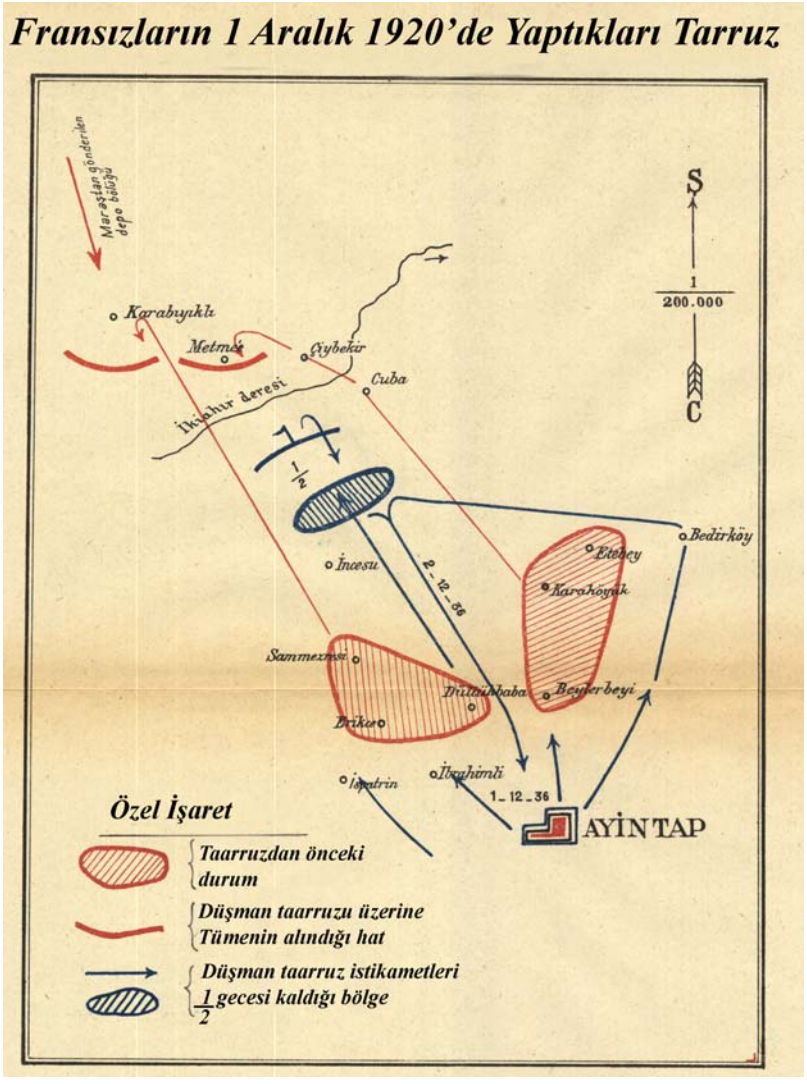

Tarsus Bölgesinde Düşmanın 21 Ekim 1920'de Yaptığı Taarruz ve Çekilme Hareketi
Bocak
Nemrun yaylası
Pozantiye gider
Yenice istasyonu
Şambiyadi
Karahan
Fikhiler
Çaylaktepe
B. dikili
Adana
Arıklı
Yenice
Kuzbüyüğü
Şamlar
Muhat
Keşibaba
Çeşmekaşı
Mendan
Sarıveli
Ibdeller
Eskibekyf
Şükraniye
Kaburcu
Tarsus
Karadağ
Godetepe
Mersin
21 — 10
20 — 10 — 26
25 — 10 — 26
23 — 10
23 — 10
Özel İşaret
Muharebe hattı
Çekilme istikametleri
Düşman taarruz istikameti
Düşman çekilme istikameti
S
1
200 000
C

Kroki-7

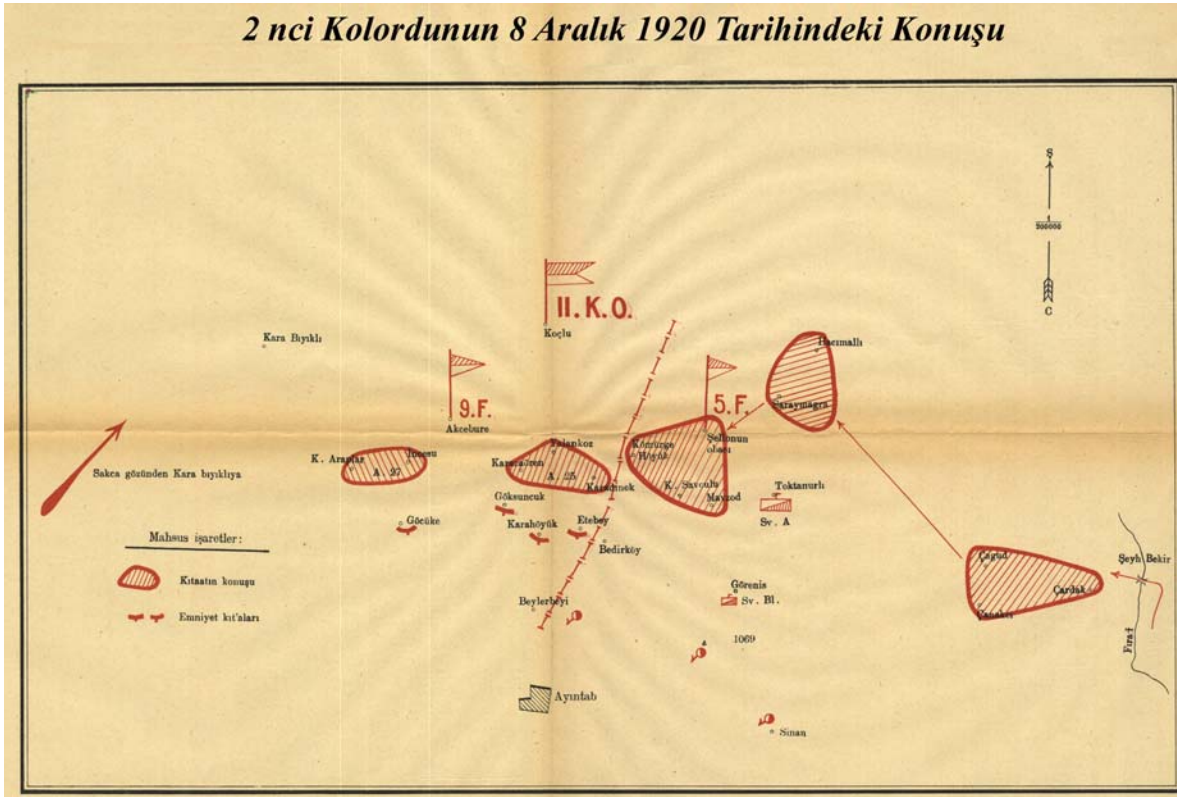

Düşmanın Osmaniye'deki Kuvvetlerimize Taarruzu ve Katma İstikametinde Hareketi
Kara
Kabzı
Hamamköy
Kümbet
Haruniye
Bahçe
Karatepe
Burgaçlı
Barbaşı
Sıtmayanı
İntilli
Anavadan kalesi
Kesikkale
Kale Hemite
Mezüre
Kestildere
Hasanbeyli
Karaboyalık
Sarıbahçe
Mercimek
Ceyhan
Azmanhan tramle
Osmaniye
Ekrin
Tahtaköprü
Meydanekber
Hasa
Haşiye: Hasanın 15 kilometre cenubunda Denizek mevkiinde
7 — 11 de bir düşman kuvveti gelmişti geldiği istikamette çekildi.

Kroki-8

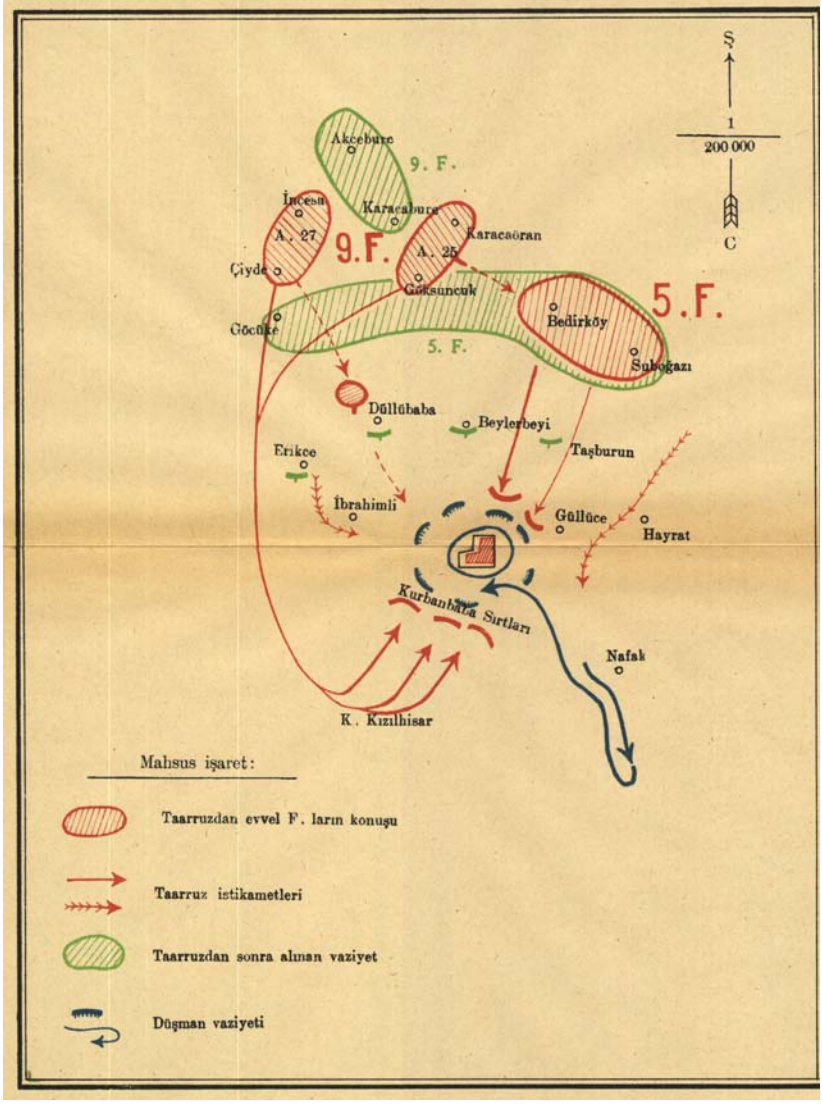

Fransızların 25 Kasım 1920'de Yaptıkları Taarruz ve 5 nci Tümenin Fırat'ın Doğusuna Hareketi
Özel İşaret
Tümenlerin taarruzdan önce bulundukları hat
5 nci Tümenin hareketi
Düşman hareketi
9. F.
5. F.
Göktepe
Erikce
Dülük
Bedir köy
Toktamırlı
Görmüş
Aril
Gölbaşı
Ayıntab
Norgana
Sinan
Karababa ziyareti
Arul
Şehbekir
Belkıskıs
Birecik
Cerablus
200 000


Fransızların 1 Aralık 1920'de Yaptıkları Tarruz
Maraştan gönderilen depo bölüğü
Karabıyıklı
Metmek
Çiybekir
Cuba
İkizhır deresi
1/2
İncesu
2-12-36
Sammezrası
Dutlukbaba
Brikuo
İşpatrin
İbrahimli
1-12-36
Bedirköy
Eteköy
Karaköyük
Beşlerbeyi
AYİN TAP
S
1
200.000
C
Özel İşaret
Taarruzdan önceki durum
Düşman taarruzu üzerine Tümenin alındığı hat
Düşman taarruz istikametleri
1/2 gecesi kaldığı bölge

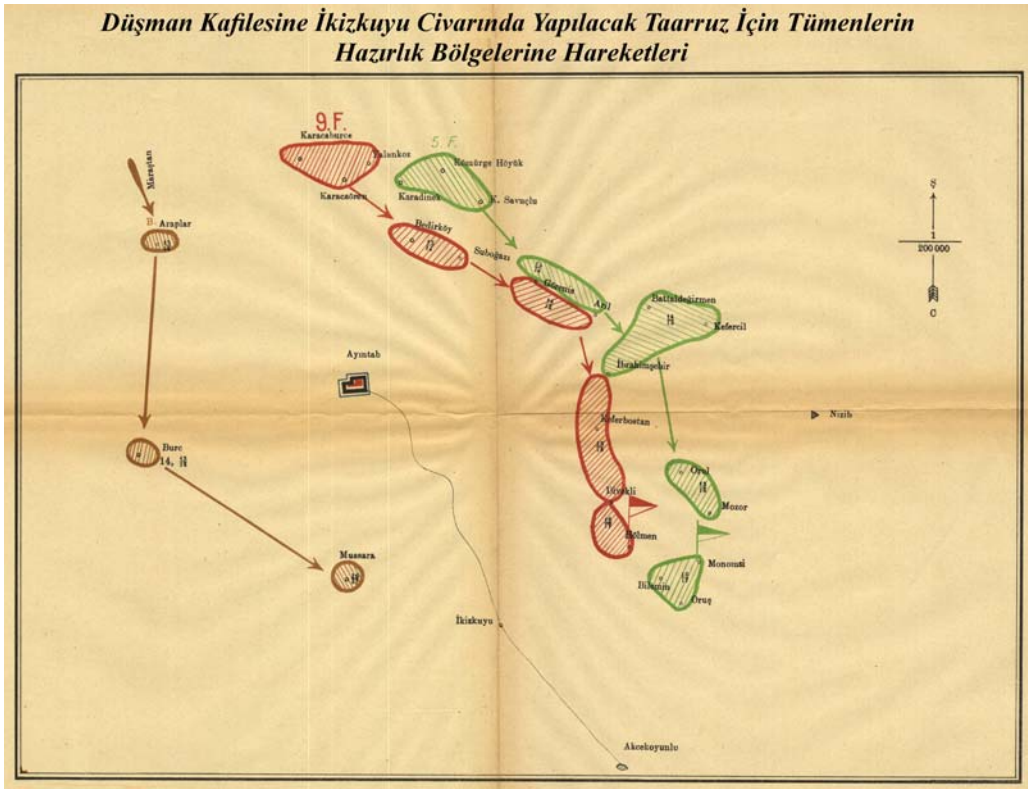
Kroki-10


2 nci Kolordunun 8 Aralık 1920 Tarihindeki Konuşu
II. K.O.
Koçlu
9.F.
Akcebure
5.F.
Kara Bıyıklı
Sakca gözünden Kara bıyıklıya
Mahsus işaretler:
Kıtanın konuşu
Emniyet kıt'aları
Gökçüncük
Karahöyük
Etebey
Bedirköy
Beylerbeyi
Görenis
Sv. Bl.
1069
Ayıntab
Sinan
Tektanurlı
Sv. A
Çarud
Çarhan
Şeyh Bekir
Fırat

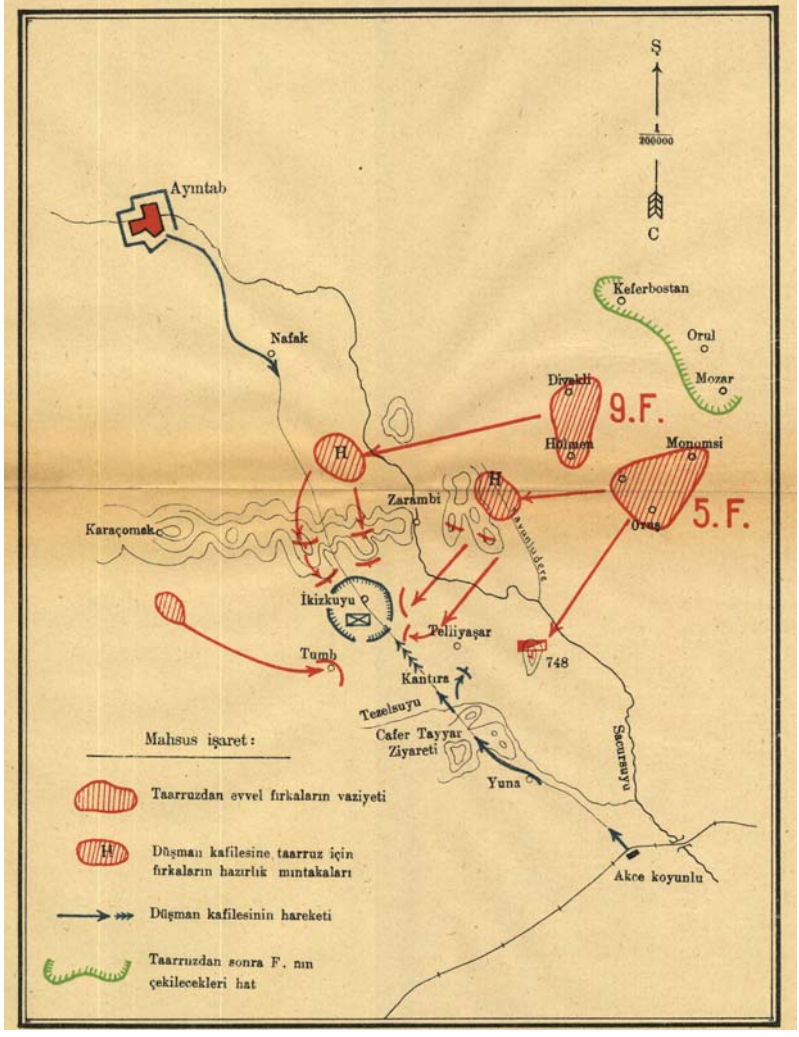
Antep'e Karşı 27 Aralık 1920'de Yapılan Taarruz



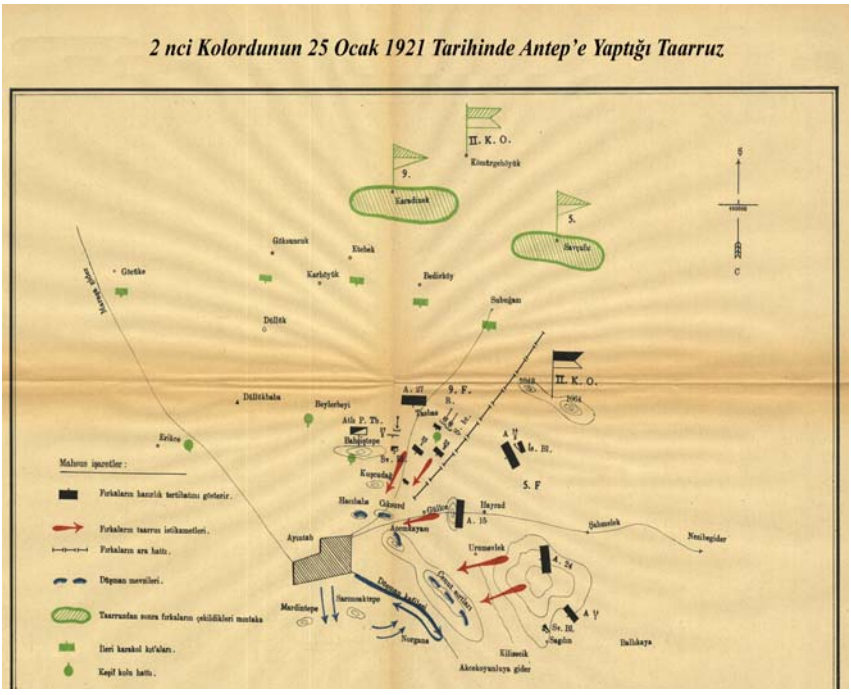
Kroki-12


Düşman Kafilesine İkizkuyu Civarında Yapılacak Taarruz İçin Tümenlerin Hazırlık Bölgelerine Hareketleri
9.F.
5.F.
Karacaburce
Yalankoz
Karacaören
Karadinek
Kozürge Höyük
K. Savaçlu
Bedirköy
Sabağacı
Ayıntab
Burc
14. H
Araplar
Muasara
İkizkuyu
Akcekoyunlu
Nizib
Ağıl
Batıldeirmen
Kefercil
Keferbostan
Mezarlı
Değirmen
Ilıkpınar
Monusti
Oruç
Mozor
S
1
200 000
0

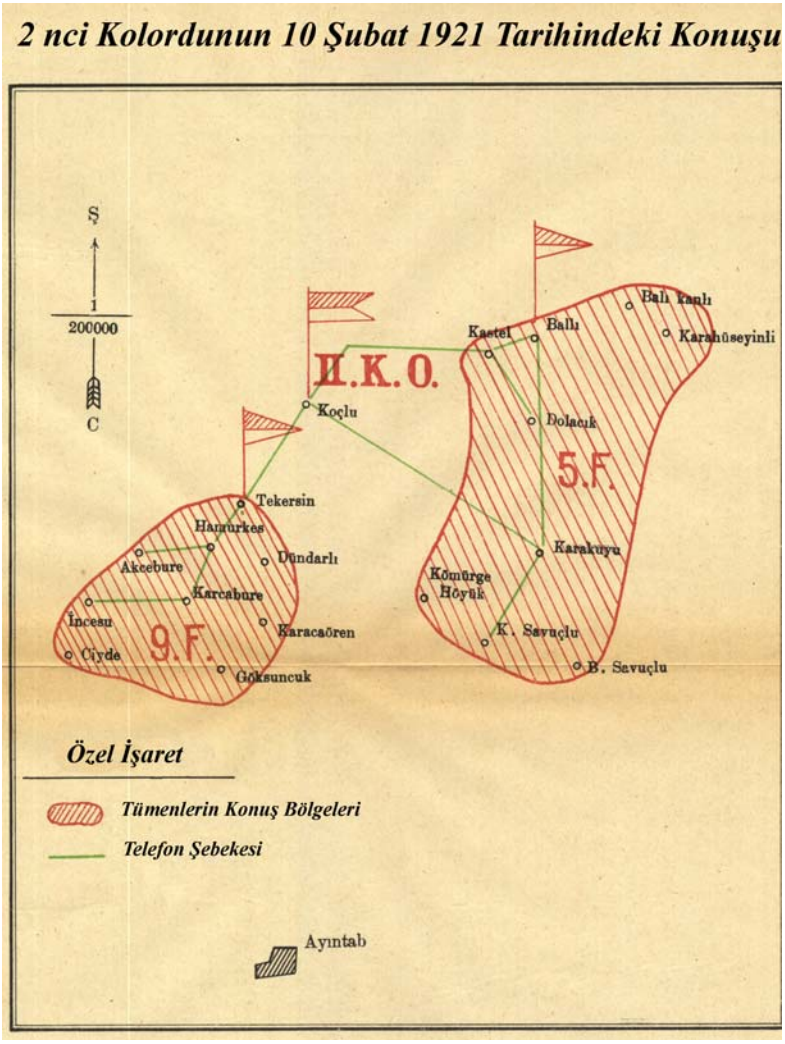
İkizkuyu Civarında Düşman Kafilesine 18 Ocak 1921 Tarihinde Yapılan Taarruz

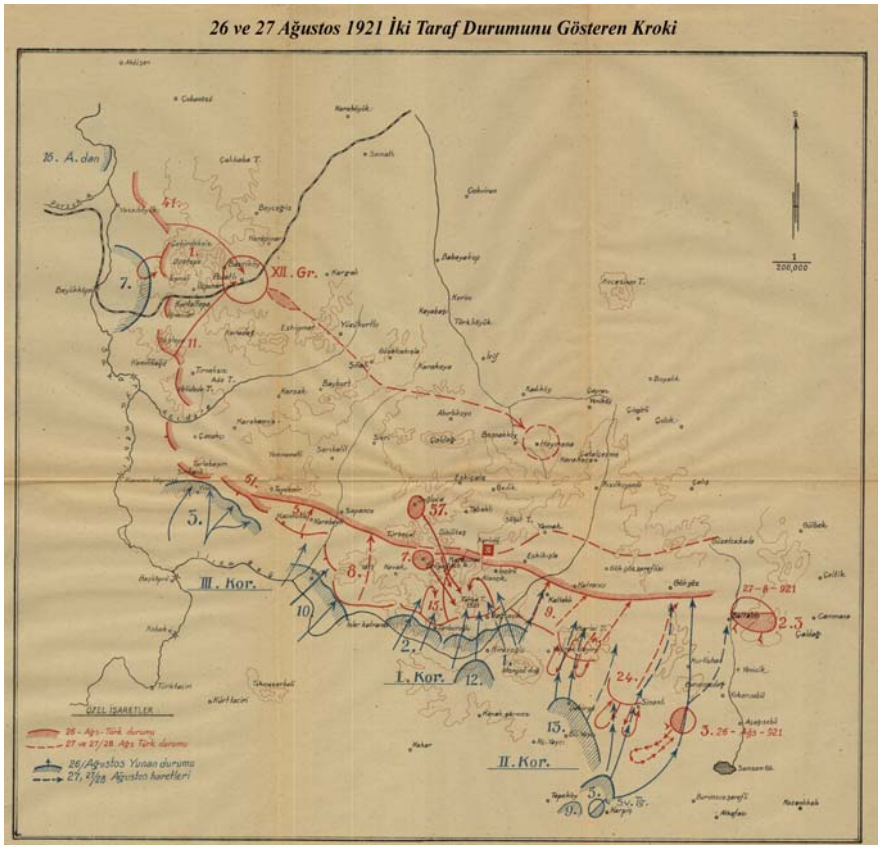


Kroki-14

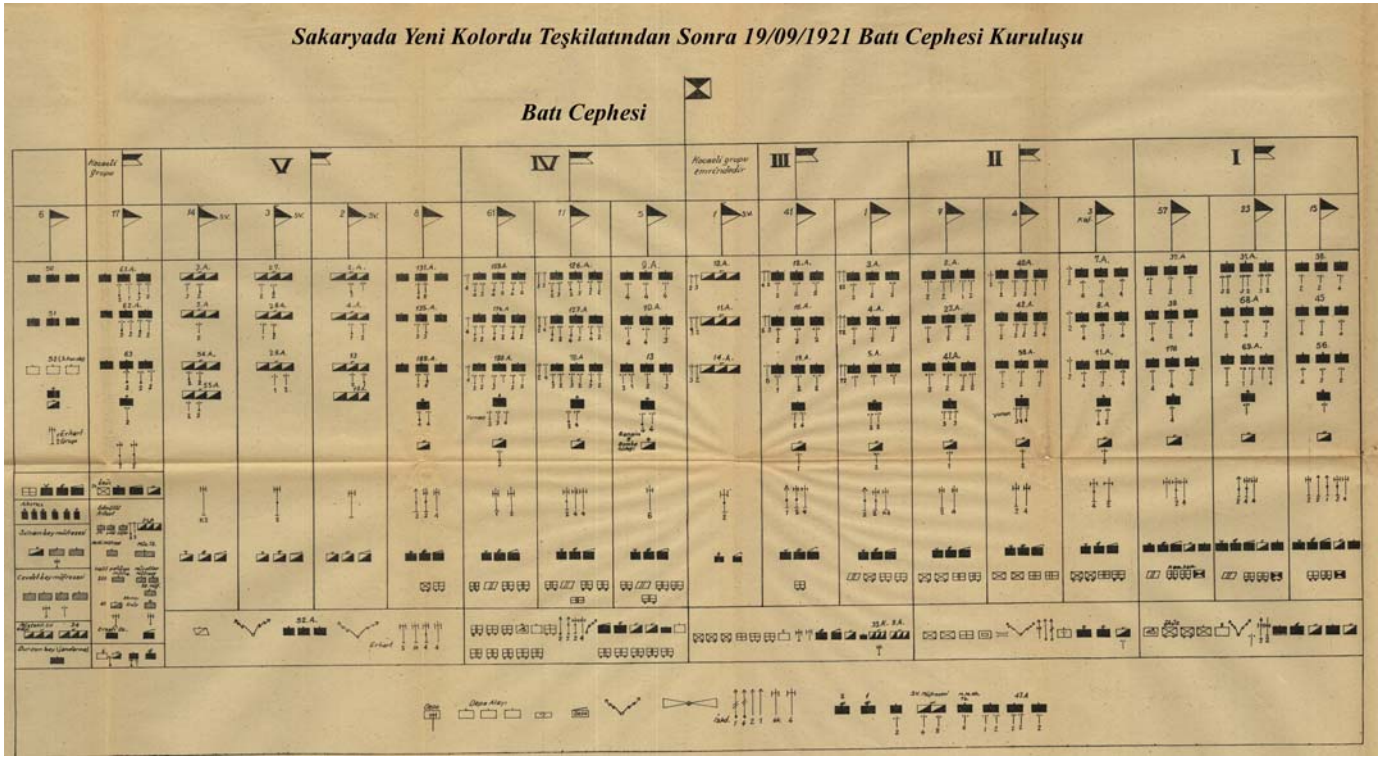

2 nci Kolordunun 25 Ocak 1921 Tarihinde Antep'e Yaptığı Taarruz
II. K. O.
Köntrgebüyük
9.
Karadüzek
5.
Akyazılı
Gökmeruk
Kızbek
Karbüyük
Bedirbüy
Subuğan
Dallık
Güzbe
Dülükbaba
Beylerbeyi
Atlı P. Tb.
Bahçetepe
Kuşcudağ
9. F.
Tabur
II. K. O.
5. F
Hacılala
Gökmed
Ayıntab
Hayrad
A. 15
Şahmelek
Nenlegider
Uzunevlek
A. 24
Mardintepe
Sarmaktepe
Nurgana
Gevaş mevkii
Sağdın
Balıkaya
Kilisesik
Akıcakoyunluya gider
Malvun işaretler :
Fırkaların hazırlık tertibatını gösterir.
Fırkaların taarruz istikametleri.
Fırkaların ara hattı.
Düşman mevzileri.
Taarruzdan sonra fırkaların çekildikleri mevkiler
İleri karakol kıt'aları.
Kapıl kolu hattı.

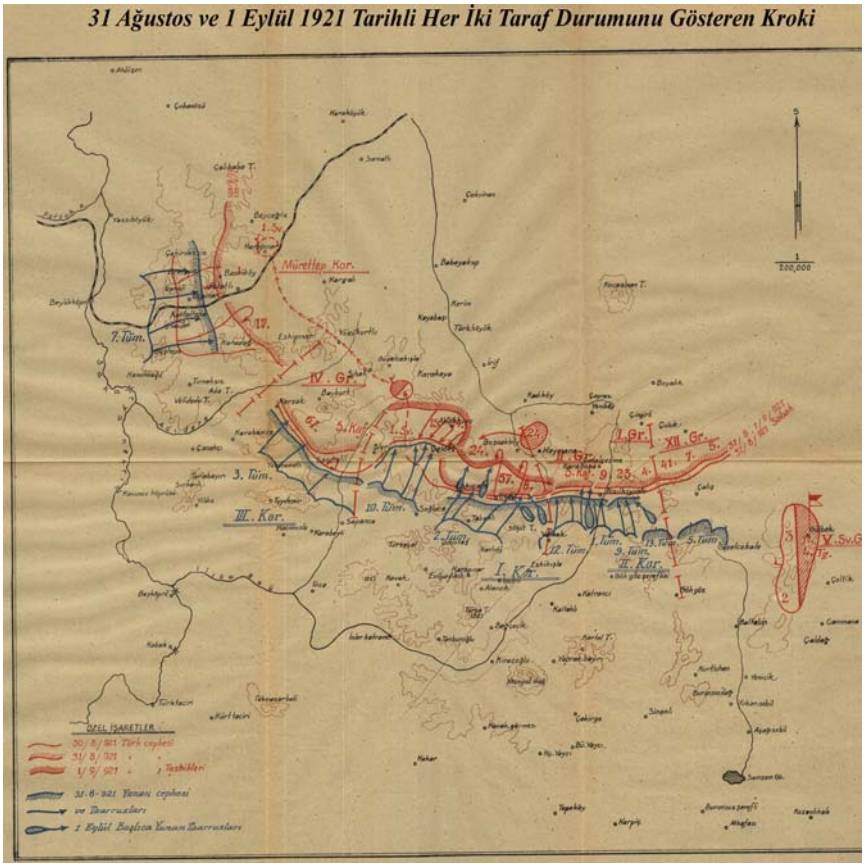
2 nci Kolordunun 10 Şubat 1921 Tarihindeki Konuşu



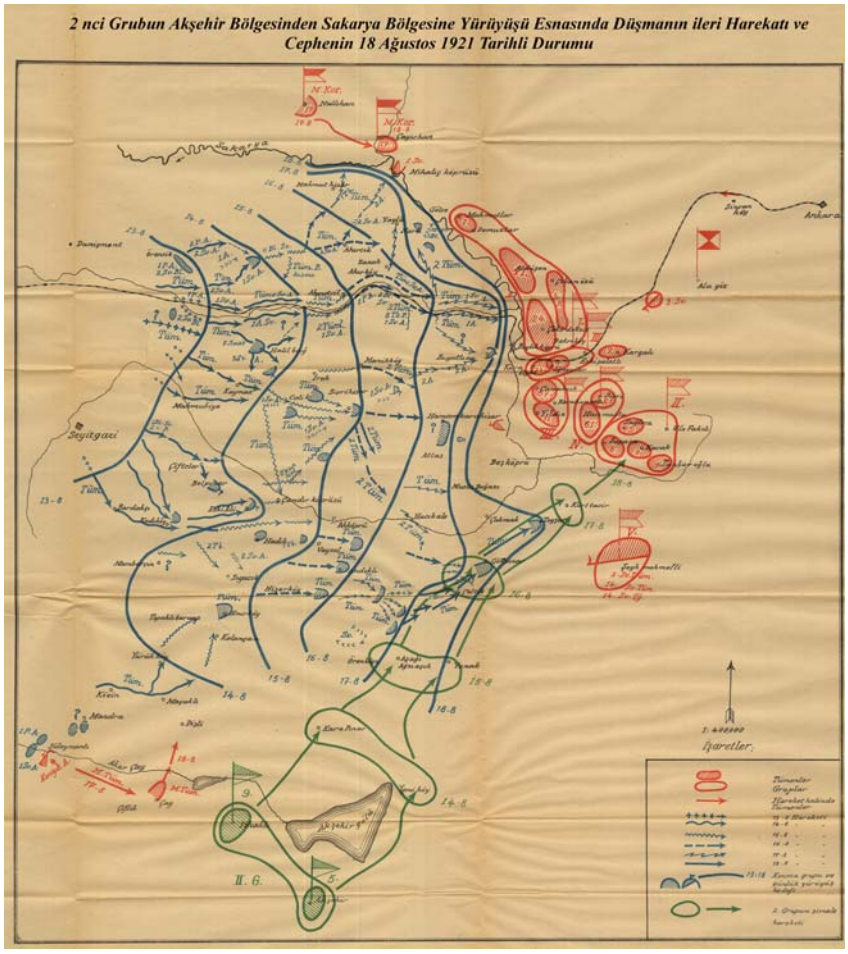

26 ve 27 Ağustos 1921 İki Taraf Durumunu Gösteren Kroki
15. A. dan
XII. Gr.
III. Kor.
I. Kor.
II. Kor.
1 / 200,000
ÖZEL İŞARETLER
26 - Ağs - Türk durumu
27 ve 27/28 Ağs Türk durumu
26/Ağustos Yunan durumu
27, 27/28 Ağustos hareketleri
27 - 8 - 921
3. 26 - Ağs - 921

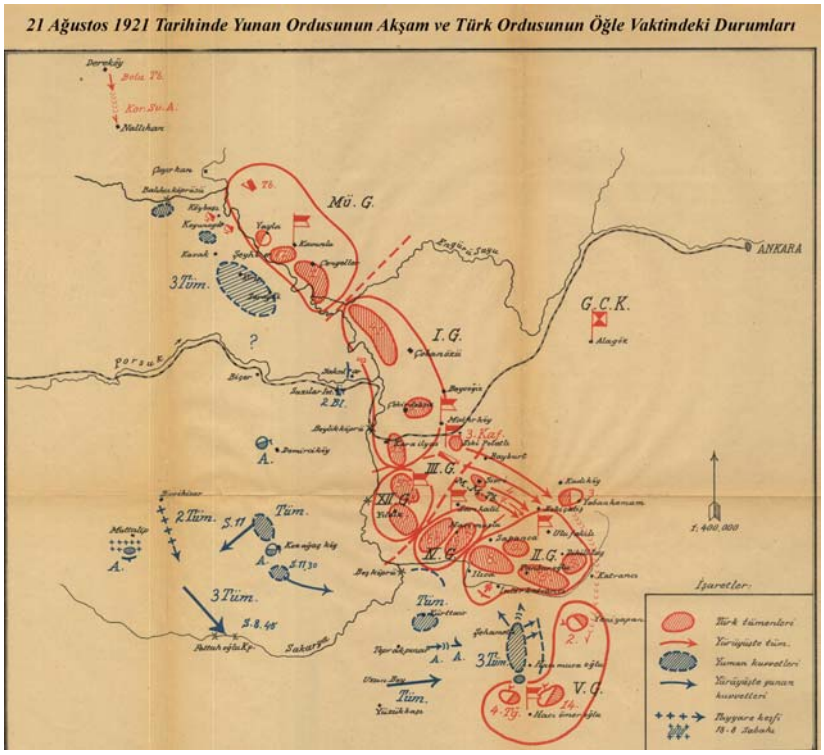
Sakaryada Yeni Kolordu Teşkilatından Sonra 19/09/1921 Batı Cephesi Kuruluşu



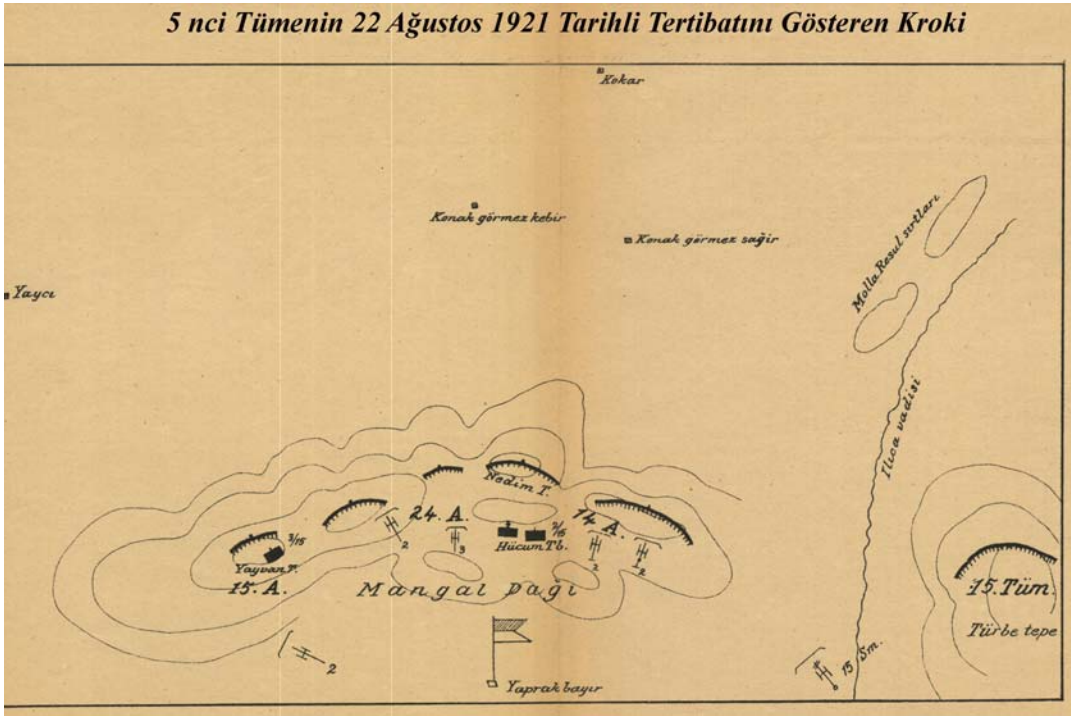

31 Ağustos ve 1 Eylül 1921 Tarihli Her İki Taraf Durumunu Gösteren Kroki
Müretteb Kor.
7. Tüm.
3. Tüm.
III. Kor.
I. Kor.
II. Tüm.
I. Tüm.
9. Tüm.
I. Gr.
XII. Gr.
V. Sv. G.
ÖZEL İŞARETLER
31/8/321 Türk cephesi
1/9/321 " "
31-8-321 Yunan cephesi
ve Taarruzları
1 Eylül Başlıca Yunan Taarruzları

Kroki-18


2 nci Grubun Akşehir Bölgesinden Sakarya Bölgesine Yürüyüşü Esnasında Düşmanın ileri Harekatı ve Cephenin 18 Ağustos 1921 Tarihli Durumu
Ankara
Beşkıpra
Seğitgazi
İşaretler:

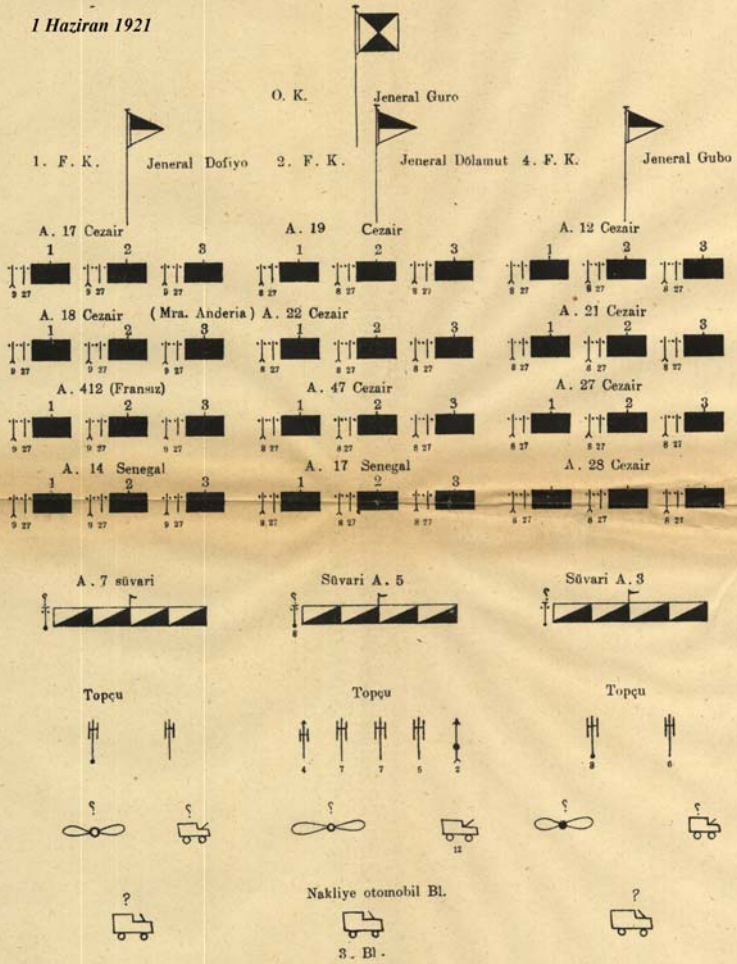

21 Ağustos 1921 Tarihinde Yunan Ordusunun Akşam ve Türk Ordusunun Öğle Vaktindeki Durumları
Mü. G.
I. G.
G.C.K.
ANKARA
3 Tüm.
2 Tüm.
3 Tüm.
Tüm.
Tüm.
3 Tüm.
Tüm.
III. G.
XII. G.
XI. G.
II. G.
V. C.
2. Kaf.
2. Bl.
A.
1. 400. 000
İşaretler.
Türk tümenleri
Yürüyüşte tüm.
Yunan kuvvetleri
Yürüyüşte yunan kuvvetleri
Hayvana keşfi 19-8 Sabahı

Kroki-20

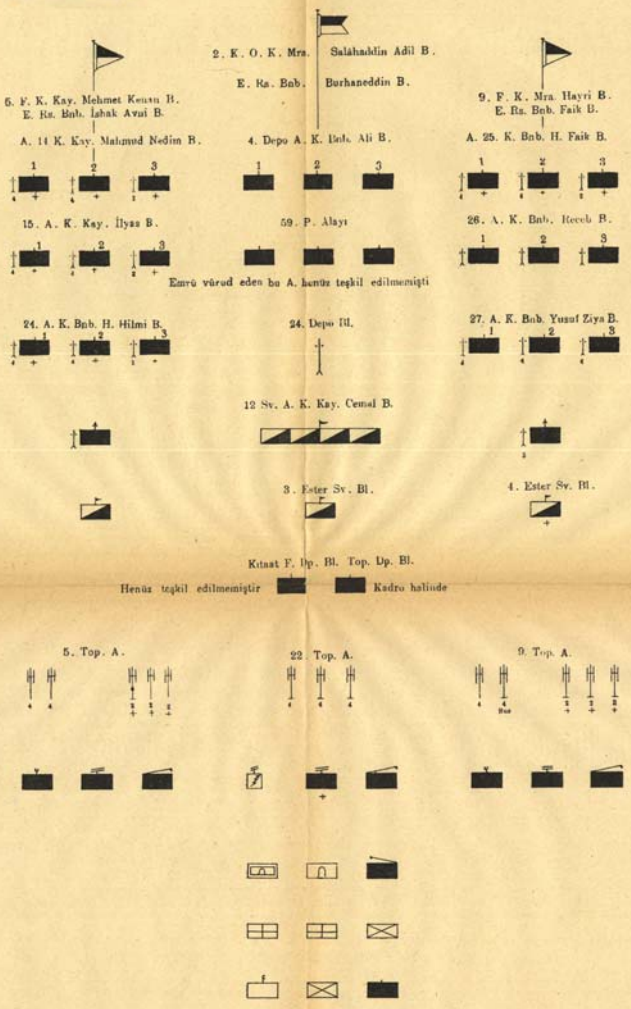

5 nci Tümenin 22 Ağustos 1921 Tarihli Tertibatını Gösteren Kroki
Kekar
Konak görmez kebir
Konak görmez sağir
Yaycı
Molla Rasul sırtları
Ilıca vadisi
Nadir T.
24. A.
14. A.
Hücum Tb.
Yaycı T.
15. A.
Mangal dağı
15. Tüm.
Türbe tepe
Yaprak bayır
15 Sm.

2 nci Kolordu Tarafından Tespit Edilen Fransız Ordusunun Kuruluşu

1 Haziran 1921



27 Temmuz 1921



Zait işaretile gösterilen kıtaat hareket edenlerdir. İşaretsiz olanlar Marasta terkolunan kıtaattır.

1 — Bl. 25 İ. taburda bulunan iki makinalıtüfek akımcı müfrezelerile kalmıştır.

2 — 9. Topçu alayında mevcud dört Rus topundan birisi terkedilmiştir.

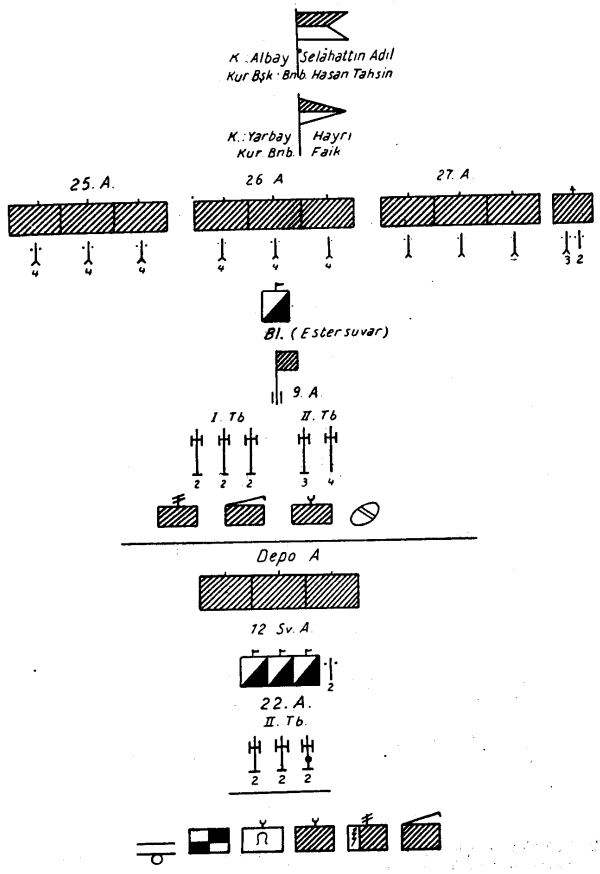
3 — Süvari alayının 3 Bl. ğü K. O. süvari Bl. ğü olarak alınmıştır.

3 — Süvari alayının 3 Bl. ğü K. O. süvari Bl. ğü olarak alınmıştır.

4 — 24. A. 2. tabur resülayında olduğundan hareket edememiştir.

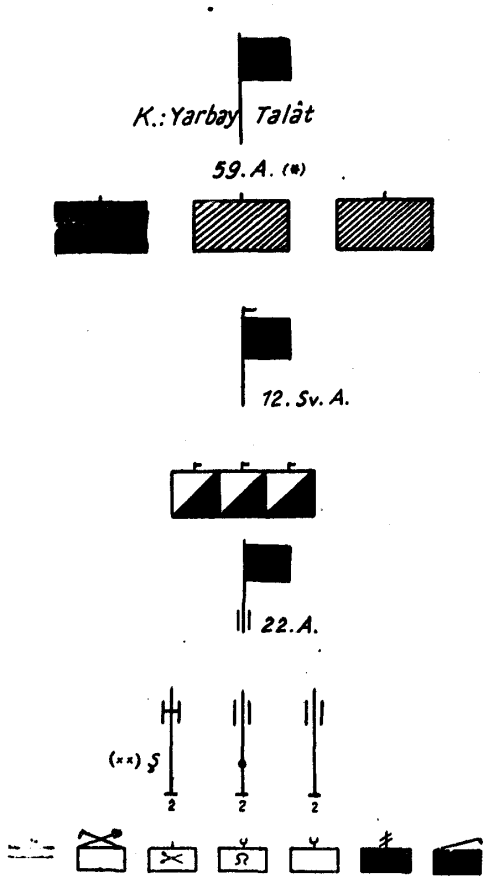
2 nci Kolordunun 1 Temmuz 1921 Tarihli Kuruluşu

(Numara 1)



Kolordu emrinde ayrıca süvari, topçu, istihkâm birlikleri ve depo bölüğü bulunmaktadır.

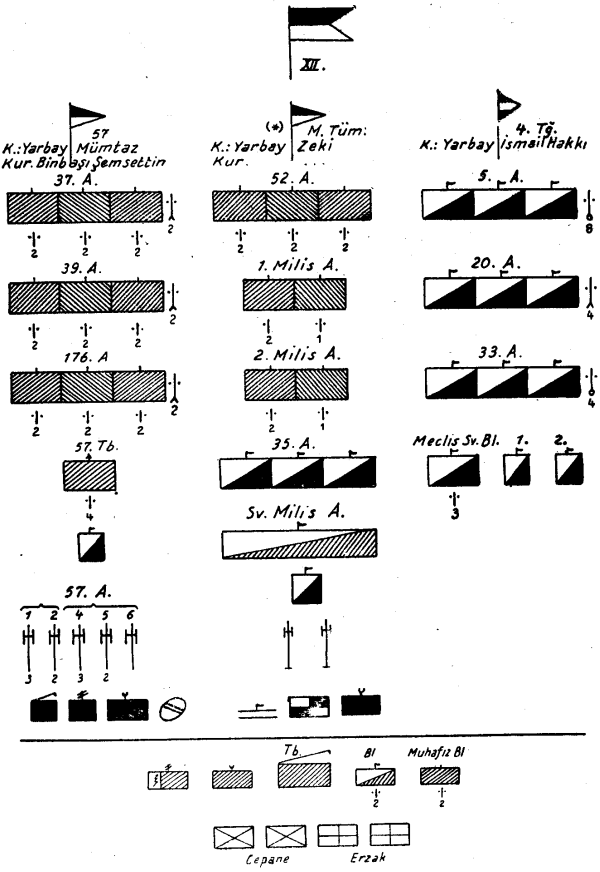
Antep Bölge Komutanlığı (15 Temmuz 1921)
(Numara 2)



* Depo Alayı 59 numarasını aldı. Yeni Alayın 2,3 tabur kadro hâlinde.

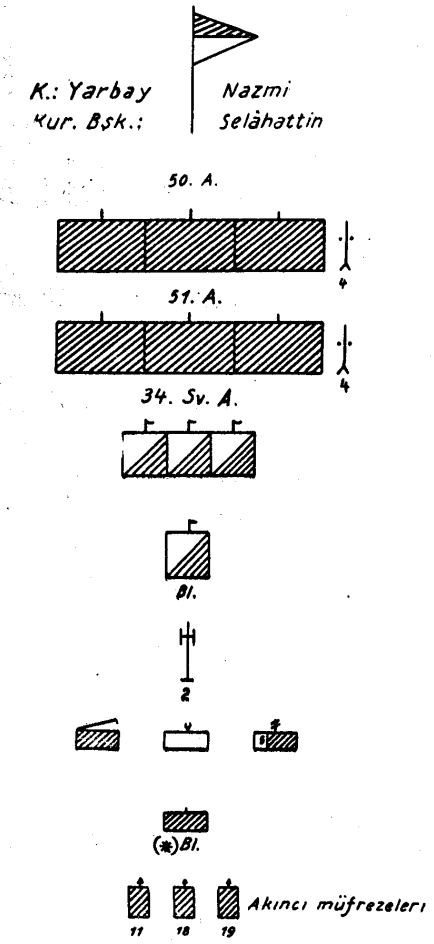
** Topçu Alayının şinayder toplarından biri kamasızdır. Piyade Alayının emrinde bir Depo Bölüğü, Topçu Alayı emrinde bir Topçu Depo Bölüğü ve silah depoları vardır.

12 nci Grubun 1 Temmuz 1921 Tarihli Kuruluşu
(Numara-3)



*Sandıklı ve Adana Müfrezeleri 3 Piyade ve 2 Süvari Alayı halinde yeniden düzenlenerek Mürettep Tümen teşkil edilmiştir.

6 ncı Tümenin 1 Temmuz 1921 Tarihli Kuruluşu
(Numara 4)



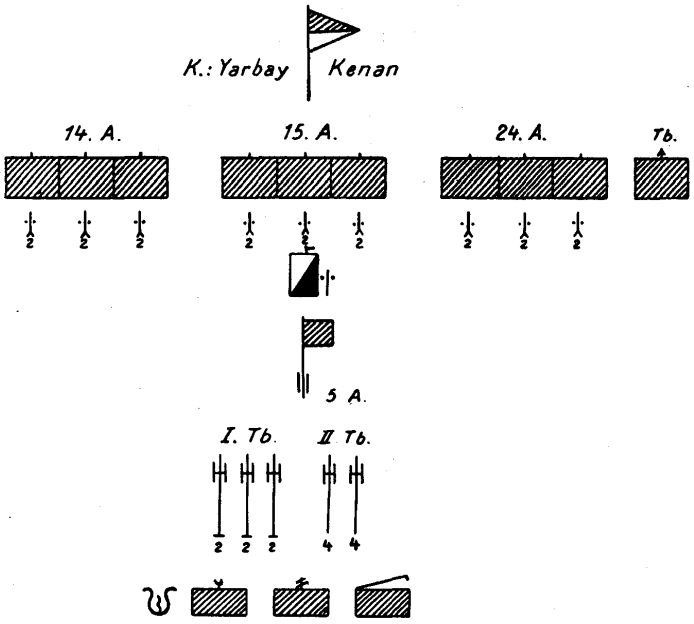
* Aydın Destek Bölüğünden ayrıca tabur teşkil edildi.

Batı Cephesi Emrine Nakledilecek 9 ncu Tümenin Yürüyüş Çizelgesi

Kademe	Kıt'anın ismi	Temmuz 15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26
I.	26. P. alayı Bir batarya	Haruniye	Güleli	Kars	Kozan	İstirahat	Camili	Emelcik	Kelebek	Muvasalat ve hareket			
II.	27. P. alayı Bir batarya		Dömekle	Andirin	Kars	İstirahat	Kozan	Camili	Emelcik	Kelebek	Muvasalat ve hareket		
III.	T. Kh. Hc. Tb. İs. Bl. telgraf Tk. mızıka Tb. Kh. bir batarya			Dömekle	Andirin	Kars	İstirahat	Kozan	Camili	Emelcik	Kelebek	Muvasalat ve hareket	
IV.	25. piyade alayı bir batarya [1 Tb. noksan]				Dömekle	Andirin	Kars	İstirahat	Kozan	Camili	Emelcik	Kelebek	Muvasalat ve hareket
V.	25. piyade alayı bir Sv. bölüğü	20 — Temmuz — 337 de Maraştan hareket edecek ve 29 da Kelebekte irkâba hazır bulunacaktır.											

Kelebek'te yapılacak trene binme işinin düzenli bir şekilde yapılmasını Adana Bölge Komutanlığı üstlenecektir.

5 nci Tümenin 1 Temmuz 1921 Tarihli Konuşu
(Numara 6)



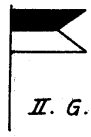
5 nci Tümen El-Cezire cephesi emrindeydi. 9 ncu Tümenin Afyon bölgesine hareketi üzerine 2 nci Kolordu emrine girmiş; bu Tümen de Kolordu ile birlikte Afyon bölgesine hareket emrini almıştı.

Batı Cephesi Emrine Nakledilecek 5 nci Tümenin Yürüyüş Çizelgesi

Kademe	Kı'tanın ismi	Temmuz 27	28	29	30	31	Ağustos 1	2	3	4	5	6	7	8
I.	15. P. A. 2. dağ Bt.	Yenicekale	Ballık	Andirin	Kars	İstirahat	Kozan	Camili	Tatık	Emelcik	Kelebek			
II.	Tüm. Kh. dağ T. Kh. Sv. İş. telgraf bölüğü Bando		Yenicekale	Ballık	Andirin	Kars	İstirahat	Kozan	Camili	Tatık	Emelcik	Kelebek		
III.	14. P. A. 1. dağ Bt.			Yenicekale	Ballık	Andirin	Kars	İstirahat	Kozan	Camili	Tatık	Emelcik	Kelebek	
IV.	24. P. A. 1. 2. Top. kudretli dağ Bt.				Yenicekale	Ballık	Andirin	Kars	İstirahat	Kozan	Camili	Tatık	Emelcik	Kelebek
V.	24. A. Z. T. sıhhiye müfrezesi	Maraşa muvasalatına nazaran ayrıca tanzim edilecektir.												

Afyon Bölgesinde Teşkil Edilen 2 nci Grubun Kuruluşu

(Numara 8)





Kolordunun Ayıntap mıntakasından hareketi sıralarında iaşe kuvvesi

İnsan

Üstsubay	Subay	Sivil ve memur	Doktor veteriner	İmam ve esnaf	Yekûn
23	292	89	43	19	416
	Gedikli 28		Muharip 6282	Gayrimuharip 2968	9230

Hayvan

Zatî	Miri	Mekkâre	Koşum	Deve	
159	574	599	221	91	1689

II. grupun 12 — ağustos — 337 silâh ve cepane mevcudu

Kıt'anın adı	Tüfek	Cepane	Ağır makinalitüfek		Cepane	Fransız otomatik tüfek	Cepane	Şnayder dağ topu	Mermisi	Kudretli dağ topu	Mermisi
			Makaım	Şuvarçloze							
5. tümen	2536	508922	6	14	118618	14	11689	4	776	2	288
9. tümen	3731	691100	3	32	181627	2	8945	6	900	8 (*)	750
Grup karargâhı	143	3400				2	760				
Sv. bölüğü	89	7670				2	200				

* Rus dağ topudur.

1. Lojistik destekten 800 sandık şinayder dağ ve 400 kudretli mermisi tedarik edilecek, araçla bataryalar yanında taşınacak ve bu şekilde top başına 300 mermi bulundurulmuş olacaktır.

2. Mevcut 147 sandık piyade cephanesiyle istenilen 600 sandık piyade cephanesinin de mümkün olabilen miktarı beraber alınacaktır.